

02

عہلے باپیر

مہوسووعہی

یَمَلان وِیَلِلا

لہبر تیشکی: زگماک و عہقل و زانست و وہجی دا

لہ نۆرہ کۆمەلایەتیەکان لەکەڵانی
Stay in touch on social media
نەن ئەکەم عێز مەواڵەکانی

AliBapir/عہل باپیر

AliBapir/عہل باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

AliBapir

کەڵانی
لەکەڵانی مەکەتەبی مەسۆسە عەلی باپیر

AliBapir

کەڵانی
لەکەڵانی مەکەتەبی مەسۆسە عەلی باپیر

چاپی نووعم

له نړۍ څخه لاسپړه کولای شوي نه شوي
Stay in touch on social media
نن مه کم خبر موندل اوسمهال

پاڼه ياندي مکتبه يي ماموستا غلې بابير

علي بابير/ AliBapir

archive.org/details/@alibapir

علي بابير/ AliBapir

کتابي
پاڼه ياندي مکتبه يي ماموستا غلې بابير

www.alibapir.net
English - عربي - کورني

پاڼه ياندي مکتبه يي ماموستا غلې بابير

AliBapir

Google Play

App Store

QR codes for Google Play and App Store

QR codes for social media (Telegram, WhatsApp, Phone)

پوښتنې
دره وشاويږي
نيمان و
نيلجاد

ئیمان و ئیلحاد

نووسینی: عەلی باپیر

مافی لە چاپدانەوهی پارێزراوه بۆ نووسینگەى تەفسیر

چاپی دووهم ۲۰۲۰ز - ۱۴۴۱ك

نووسینگەى تەفسیر

بۆ بلاوکردنەوه

هەولێر- شەقامی 30 مەتری تەنیشەت منارەى چۆلى

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseerooffice@yahoo.com

f t g+ y i /TafseerOffice

ئامادەکردنى پێپرست - نووسینگەى تەفسیر

ئیمان و ئیلحاد ،

عەلى باپیر (نووسەر)،

۵۷۳ لاپەرە ،

۱۷* ۲۴ سم ،

بابەت ، ئایینی

تیراژ ، ۱۵۰۰ دانە

لە بەرێوەبەراییەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان - هەریمی کوردستان

ژمارە سپاردنی (۷۲۴) ی سالی ۲۰۱۸ز پێدراوه.

ISBN: 978-9922-620-23-7

"بیروبوچونی ئەم کتێبە، مەرج نیە هەمان بیرو بوچونی نووسینگەى تەفسیر بن"

خەتی بەرگ : نەوزاد کۆبی

دیزاینی ناوهوه : زەردەشت کاوانی

پوچھائی

دره و شاوہی

یہمان و نیلجاد

لہ برتسکی زگان وعہ قل و زانست و دوحیٰ

بہ رگی

نووسینی

عہ لی باپیر

له نۆره كۆمهله نېمەكان لىكولانين
Stay in touch on social media
 لدن ستم عىر موباع التواىل الجماعى

www.alibapir.net
 كوردى - عربى - English

علي بابير AliBapir

archive.org/details/@alibapir

علي بابير AliBapir

كه نالى
 راكه ياندى مكه تىبى ماموستا على بابير

AliBapir

راكه ياندى مكه تىبى ماموستا على بابير

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الَّذِينَ تَرَأَتْ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ، مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ
النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ
إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾ الْحَجَّ

ډاګه پانډنې مه ګڼه چې ماښوېنا غاړې باپير

له نوره څومره لار په نښه ګان
Stay in touch on social media
نږدې مه ګڼه غیر مواقع التواصل الاجتماعي

علي باپير/ AliBapir

archive.org/details/@alibapir

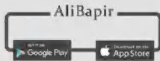
www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

علي باپير/ AliBapir

ګڼه چې

ډاګه پانډنې مه ګڼه چې ماښوېنا غاړې باپير

ډاګه پانډنې مه ګڼه چې ماښوېنا غاړې باپير

له نږه ځمعه لارښوونکي نه کولایئ
Stay in touch on social media
نن مه کم خبر مواقع التواصل الاجتماعي

پاڼه پانډني مهکنه بي ماموستا غهلي بابير

علي بابير/ AliBapir

archive.org/details/@alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - گوردی

کښانې
پاڼه پانډني مهکنه بي ماموستا غهلي بابير

علي بابير/ AliBapir

Google Play App Store

QR codes for social media and app downloads

سەرگۆزشتەى سەرھەلانى
ئىلحاد لە رۆژئاوا و بيانوو
پوچەلەكانى و، ھۆكارە
راستەقىنەكانى

دەستپىك

بەرپازان!

ئەم بەشى سىيەمە لە چوار باس پىك دى:

باسى يەكەم: سەرگوزشتەى سەرھەللىنى ئىلھادو بى دىنىي لە پۇرئالوا.

باسى دووهم: ئىلھاد لە گەل ھەركام لە: زگمك و عەقل و زانست و وەحىي دا تىككە گىرى و، دژ دەوەستى.

باسى سىيەم: بىيانوۋە پوۋچەلەكانى ئىلھاد.

باسى چوارەم: ھۆكارە راستەقىنەكانى ئىلھاد.

سەرەتاش دەمەۋى ئەوۋە رابگەيەنم كە بىگومان ئىلھادو بى دىنىي، يان خوانەناسىي و دان نەھىنان بە بوۋنى خۋاي بەرزو مەزندا (سبحانە وتعالى)، لە گەل مېژۋى بەشەردا بوۋە، بەلام ھىچ كاتىك ۋەك ئەۋەى كە لە ئەۋروپا، بە تايبەت لە سەدەى ھەژدە نۆزدەدا، كە بوۋ بە دياردەيەك، بوۋ بە تەۋرەمىك، ھىچ كاتىك بەو شىۋەيە زەق دەرەكەۋتوۋە.

ھەلبەتتە ئەو شەپۇل و تەۋرەمە، كە شەپۇل و تەۋرەمى ئىلھادە، لە سەدەى ھەژدە نۆزدەدا، لە ئەۋروپا و پۇرئالوا سەرى ھەلدا، كە ئىستاش لە گەل دا بى، ئەۋروپا بە تايبەت و پۇرئالوا بە گشتى، پشكى گەۋرەيان تىيدا ھەيە، ھەرچەندە پرىشكى پەريۋەتە زۇر ناۋچەكانى دىكەى دىيا و، پۇرئالوات و بۇ جىھانى ئىسلامىيەش، بەلام ئايا بۇچى خوانەناسىي، لەۋى بوۋ بە تەۋرەمىك، بوۋ بە دياردەيەك؟ ئەۋە جىي ھەلۋەستە لەسەر كەردنە!

بۇيە ئىمە باسى يەكەمى ئەم بەشى سى يەمەمان، تەرخان کردوہ بۇ ئەوہ،
کہ لەوبارەوہ بکۆلینەوہ و، بە راستیی ئەم توژینەوہیہ زۆر گرنگە باش سەرنج
بدری، چونکہ وەك عەرەب دەلین: (إِذَا ظَهَرَ السَّبَبُ بَطَلَ الْعَجَبُ)، ھەر کاتیک
ھۆکار دەرکەوت، سەرسورمان نامیئى.

زۆر گرنگە ئىمە بزانی بۆچی لە ئەوروپا^(۱) ئەو ئیلحدادو خوانەناسییە بەو
شیوہیە پەرەى ستاند، ئەگەر سەرگوزشتە و بەسەرھاتەکەى بزانی، ئەو کاتە
بۆمان دەرەکەوئى، بگرە وەك مانگی چواردە ئاشکرا دەبی، کہ خەلکی ئەوروپا
تا راددەیک بیانوو و پاساویان بە دەستەوہ ھەبوو، کہ لە ئایین دووربکەونەوہ، ئنجا
کہ لە ئایینیش دوورکەوتوونەتەوہ، ناچار بوون یەكجاری لە خواش دووربکەونەوہ،
چونکہ وەك ھەندیکیان گوتوویانە: ھەرات دانمان بە بوونی خوادا ھینا، دەبی
دان بە بوونی کلێساش داینین و، کہ دانمان بە بوونی کلێسا داھینا، دەبی دان
بە بوونی چینی ئەکیلرۆسیش دا یینین و، ھەموو ئەو شتانەى دیکە کہ چینی
ئەکیلرۆس بەسەر خەلکی ئەوروپا و پۆژئاواى دا فەرز کردوون، دەبنە مۆتەکە
و کابووسی سەرسینگمان!

(۱) ئەوروپای ئیستا، واتە: پۆمى پېشوتر، ئنجا کہ دەگوترى: پۆژئاوا، واتە: ئەوروپا و
ئەمریکا و کەندەاو ئەو ولاتانەى دیکەش، کہ ئیمتیدادى ئەوروپان، لە پووى فیکرو بیرو
بۆچوونە فەلسەفیەکانەوہ.

باسى يەكەم

سەرگوزشتەى سەرھەلدانى ئىلحدو بى دىنىي لە پۇژئاوا^(۱)

بەريـزان!

سەرگوزشتەى تالى سەرھەلدانى ئىلحدو بى دىنىي لە پۇژئاوا، ھەولەدەين بە كورتىي و پوختى لە دە (۱۰) بەرگەدا، بىگىرپىنەو، بەم ناوونىشانەى خوارى:

(۱) ئەوروپا چۆن ئايىنى نەصرانىي تەبەننىي کرد؟

(۲) گۆرپىنى ئىنجىل، چ كاريگەرىيەكى نەريىنى ھەبوو لەسەر سەرھەلدانى بى دىنىي و ئىلحدو؟

(۳) گۆرپىنى ئيمان و عەقىدە، ئيمان و عەقىدەيەك كە عيساي مەسيح (عليه السلام) وەك ھەموو پىغەمبەرەكانى دىكە ھىنابووى، كە برىتيە لە ئيمان و عەقىدەى تەنيا خواپەرستىي و خوا بە يەكگرتن.

(۱) بۆ نووسىنى ئەم باسە، سوودىكى باشم لە كىتپى: (العلمانية) (سفر الحوالي) وەرگرتو، لە لاپەرە (۲۷ تاكو ۲۰۶)، بەلام ديارە بە نۆ پرکردن و دەستكارىي كردن و كورتکردنەو، خستنه سەرى خۆمەو، بە سوود وەرگرتن لە ھەندىك كىتپ و سەرچاوەى دىكەش.

- ۴) گۆرىنى شەرىعت، شەرىعتىك كە عىسا (عليه السلام) ھىنابووى، كە ھەم لە ئىنجىلى خۇيدا، ھەم لە تەوراتى مووسادا (عليه السلام) بەرجەستە بوو.
- ۵) ئەو شتانەى كە كلىسا لە ئايىنى نەصرانىيدا دايھىنان، كە ھەوت بىدەتەى زۆر كوشندەو بى رەزا بوون.
- ۶) سەرەنجام: بوغراپوونى كلىساو سەركىشىي كەردنى بەسەر خەلك و جەماوەرەدا.
- ۷) ناكۆكىي نىوان كلىساو زانست.
- ۸) شۆرشى فەرەنساو ھۆكارەكانى و دەرھاويشتەكانى.
- ۹) بىردۆزەى پەرەستاندن (نظرية التطور) و رۆلى لە تەشەنەكەردنى ئىلھاددا^(۱).
- ۱۰) سىكۆلارىزم و شوئىنگرتەوھى دىندارىي كلىسايى.

(۱) بىردۆزەى پەرەستاندن فراوانترە لە بىردۆزەى داروینىزم، بىردۆزەى پەرەستاندن پىش (داروین)ىش ھەبوو.

برگه‌ی یه‌که‌م: ئوروپا چۆن ئايىنى نەصرانىي تەبەئىيى کرد؟

زۆر گرنگە ئىمە ھەر ھەلۆستىكى فېكرىي، يان ھەلۆستىكى سىياسىي دەبىينىن، پاشخانە مېژووييەكەي بخوینینەو، ئەو کاتە چاك تى دەگەين، كە ئەو ھەلۆستە فېكرىي و فەلسەفییە، يان ئەو ھەلۆستە سىياسییە، يان ئەو ھەلۆستە كۆمەلایەتییە، بۆچی گىراوئەتە بەر؟!.

ئاشكرايە ئوروپا كە كاتى خۇي پېي گوتراو: رۆم و، پېشتەر ئەو رۆمەش درېژبونەوئەي گرىك (ئىغرىق) بوو، ھەموو ئەوانەش بىتپەرست (وثنى) بوون، ئىنجا ئوروپاي بىتپەرست، ھەر لە سەدەي يەكەمى زايىنەو، واتە: سەد سالىك كەمترىش، دواي بەرزكرانەوئەي عيسا (عليه السلام)، كە نەصرانىيەكان پېيان وایە: عيسا (عليه السلام) كۆچی دوايى كردو، بەلام ئىمەي مسولمان پېمان وایە بۆ ئاسمان بەرزكراوئەو^(۱)، ھەر لەو كاتەو ئوروپا ئايىنى نەصرانىي ناسى و، لە سەرەتاو زۆر دژايەتیی كرد، ھەتا ئايىنى مەسىح، ئايىنى خوا بە يەكگرتن و تەنيا خواپەرستیی بوو، لەلایەن ئوروپاي بىتپەرستەو، زۆر دژايەتیی دەكرا، چونكە ناكۆك بوو لەگەل بىرو راي بىتپەرستانەو فەلسەفەي بىتپەرستانەي ئەوان دا.

بەلام پاش گریدانى يەكەمین كۆنگرەي مەسىحیی لە (نيقية) لە سالى (۳۲۵)ی زايىنىدا لەلایەن (قسطنطين) پادشای ئەو كاتى رۆمەو و، بە نەصرانىي بوونی ئىمپراتۆر (قسطنطين)، كە وای دەرخت: بۆتە نەصرانىي و، بە فەریمیی مەسىحییەت وەك عەقىدەي دەولەتیی رۆم راگەيەنرا، ئەو كاتەو رۆم لەگەل مەسىحییەتدا جۆرىك لە ئاشتەوایی كرد، بەلام لەسەر حیسابی گۆران، بەلكو لە نیوەرۆكى خۆ خالى کرانەوئەي ئايىنى مەسىح (عليه السلام)،

(۱) كاتى خۇي بە تەفصیل باسماں كردو، لە تەفسیری سوورپەتی (آل عمران) و، سوورپەتی (النساء) دا.

ھەر بۇيە ميژوونووسەكان زۆر جوانيان گوتو، ھەلبەتە بە زمانە ئەوروپيەكان گوتويانە، بەلام كە تەرجمەى عەرەبىيى كراو، گوتراو: (تَرَوَمَتِ النَّصْرَانِيَّةُ، وَلَمْ يَتَنَصَّرِ الرُّومُ)، واتە: نەصرانىيى بوو بە پۇمىيى و، پۇم نەبوو بە نەصرانىيى، يانى: نەصرانىيەت تەنازولى كرد لە خوا بەيەكگرتن (التوحيد) و، سى كوچكە (ثالوث)ى قبول كرد و، لەگەل پۇمدا سازشى كرد.

بەلى ئايىنى مەسىح (عليه السلام) لەسەر دەستى كلىساو پياوانى كلىسا، دەستبەردارى خوا بەيەكگرتن (توحيد) بوو و سى پەرستراوىي (تثليث)ى قبول كرد، واتە: باب و كورپو گيانى پىرۆز (الأب، الإبن، الروح القدس).

كە ئەوئيش جورىك لە پىككەوتن بوو، لە نيوان نەصرانىيەت و بتپەرستىيى (وثنية)ى ئىغرىقىيى و پۇمانىيى دا، چونكە ئىغرىقىيى و پۇمانەكان، زۆر پەرستراويان ھەبوون، سەدان پەرستراويان ھەبوون، بۇ ھەر دياردەيەكى سروشتىيى، پەرستراويىكان دانا بوو، مەسىحيەتەش وەك ھەموو شەرىعەتەكانى دىكەى پىغەمبەران (صەلات و سەلامى خويان لەسەر بى)، برۆاى بە يەك پەرستراو بوو، كە خوايە (سبحانە وتعالى)، يانى: (پۇم) بە زمانى حال گوتويەتى:

ئەى ئايىنى نەصرانىيى! نە يەك پەرستراوى تۆ، نە زۆر پەرستراوى ئىمەش، وەرە با لە نىۆ قەدى رى، رىك بکەوين لەسەر سىيان، نە يەكى تۆو نە زۆرى ئىمە، سىي ھەردووك لامان!

ئىنجا ئەگەر فەلسەفەكانى كە لە ئەوروپادا باو بوون، تەماشايان بکەين، كە بە گشتى دەتوانين بلىين: ئەوروپا شەش (۶) جورە فەلسەفەو بىرو راو ئايىنزاى لى بوون، بەلام نەصرانىيەتى دواى كۆبوونەوى (نيقية)، دواى سالى (۳۲۵)ى زايىنى، ھەموو ئەو تىكەلەيەى لە بىرو راو فەلسەفە جورا و جورو دژ بە يەكەكانى، كە لە ئەوروپا باو بوون، ھەمووى پىكەو كۆکردوونەو، لە ھەر شتە شتىكى وەرگرتو، ئەو شەش فەلسەفەو بىرو را جورا و جورا ھەمانە بوون:

(۱) ئايىنى جوولەكايەتىيى.

۲) عەقىدەى (مەثرائىي) كە جۆرە عەقىدەىەكى بىتپەرستانە بوو، برپاى بە: (هەبوونى كاھىن) و (شۈئنى سەرپرېنى قوربانىي) هەبوو.

۳) بىرۆكەى ئەفلاتوونىي نو، كە برپاىان بە تاكە پەيدا كەرى يەكەم هەبوو، و، عەقلىك كە لەو پەيدا بوو، و، رووح و نەفسىكىش كە لەو عەقلى پەيدا بوو، كە ئەویش ھەر سىكۆچكەى، ھەرەك چۆن عەقىدەى (مەثرائىي) یش ھەر سىكۆچكە بوو: ۱- كاھىن و، ۲- سەر برگە (مذبح) (شۈئنى لى سەرپرېن) و، ۳- قوربانىي (قداء).

۴) بىتپەرستىي مىسرىي باو بوو، كە ئەویش دىسان لەسەر سىكۆچكەىەك بەند بوو: أ/ (حورس) كە يەكك لە پەرستراوہكان بوو.

ب/ (سىرايىس) پەرستراوى دووہمىان بوو.

ج/ (ئىزىس) كە پەرستراوى سىيەمىان بوو، ئەوانەش سى پەرستراو بوون و، ئەویش ھەر سىكۆچكە (ثالوث) بوو.

۵) بىتپەرستىي رۆمانىي، كە ئايىنى فەرپىي رۆمانىي بوو، ئەویش لەسەر سى پاىە بنىاتراوہ:

پاىەى يەكەم: سىكۆچكەى (جوبىتەر، مارس، كورنىوس)، كە ھەر سىكىيان ناوى پەرستراو بوون.

پاىەى دووہم: پەرستنى ئىمپراتۆر.

پاىەى سىيەم: بە پىرۆز گرتن و پەرستنى وئەو پەيكەرەكان، كە لە ئەوروپا زۆر باو بوو، ئەویش لەسەر ئەو سى پاىە بنىات تراوہ.

۶) چەند بىرۆكەىەكى فەلسەفىي دىكە، بە تايبەت فەلسەفەى رەواقىي و ئەبىقۇرىي كە دژو پىچەوانەى يەكدى بوون: فەلسەفەى رەواقىي، برىتى بوو لە واز لە دنيا ھىنان و رەبەنىي و پشت لە دنيا كردن، فەلسەفەى ئەبىقۇرىيش برىتى بوو لە بەرھەلدايى و، بى بەندو بارىي و، لەزەت وەرگرتنى ماددىي، يانى: راست پىچەوانەى يەكدى بوون.

شەش پايەكانى ئايىنى شىۋىئىراۋى مەسىھىي:

۱۸

سەرەنجام شەش پايەكانى ئايىنى نەصرانىي پەيدا بوون، بە كارتىكرابىي، بەم شەش ئايىنزاۋ فەلسەفەۋ بىرۆكەيەي كە لە ئەۋروپادا باۋ بوون.

شەش پايەكانى (ئايىنى نەصرانىي) ايش بەم شىۋەيە بوون:

پايەي يەكەم: پروابوون بە تەۋراتى جوۋلەكە:

لە ئەسلىدا مەسىھ (عليه السلام) - ۋەك دوايى باسى دەكەين - بۇ خۆي كىتەپەكانى پېش خۆي بە راست زانىون، بە تايەتتى تەۋرات، چونكە تەۋرات شەرىعەتتەك بوۋە، بۇ ھەموو بەنو ئىسرائىل ھاتو، كە عىساش (عليه السلام) بۇ خۆي ھەر لە بەنو ئىسرائىل بوۋە، جوۋلەكە بوۋە، بۇيە تەۋراتى بە راست زانىو، بەلام نەصرانىيەتتى دواي (۳۲۵)ى زايىنى، كە تەۋراتى تەبەننىي كىردو، تەۋراتەكەي جيا بوۋە لەۋەي كە عىسا (عليه السلام) تەبەننىي كىردو، عىسا تەۋراتىكى تەبەننىي كىردو، كە نەگۆردراۋە ۋ، ئەگەر كەم ۋ كورپىشى تىدا بوۋىي، بۇي راست كىردوۋنەتەۋە.

كەۋاتە: ئەۋە پايەي يەكەمى ئايىنى نەصرانىي، كە لە دواي (۳۲۵)ى زايىنى لە ئەۋروپا، پەيداۋو، بەلكو پېش ئەۋەش، بەلام لە دواي (۳۲۵)ى زايىنى، بە رەسمىي تەبەننىي كرا، ئەگەرنا پىشتىش ئەۋروپا، ھىچ كاتتەك ئايىنى مەسىھى (عليه السلام) بە شىۋە راستەقىنەكەي خۆي نەناسىۋە ۋ، ھەر لە سەرەتاۋە كە ناسىۋەتتى، كاتتەك بە شىۋە راستەقىنەكەي خۆي بو، دژايەتتى كىرد، دوايى كە ئايىنى مەسىھ (عليه السلام) تەنازولى كىرد بۇ خەللىكى رۆم، تەنازولى كىرد لە خوا بەيەكگرتن، ئىنجا بەم شىۋەيە لىھات ۋ پايەي يەكەم: برىتى بو لە: پروابوون بە تەۋراتى جوۋلەكە، بەو شىۋە دەستكارىي كراۋەي كە ھەيە.

پايەى دووھەم: بىروابون بە قورىانىي (فِداء) و دەربازبون، واتە: ميانگىرىي
لە نيوان خواو خەلکدا، بە ھۆى کلېساو، بە ھۆى پياوانى ئايىنىي و چىنى
كەھەنووت (ئەکليرۆس) ەو.

پايەى سىيەم: سىکوچكەى: خوا (الأب): كور (الإبن)، گيانى پىروۆز (روح
القدس).

پايەى چوارەم: بىرىتى بوو لە جەستاندى خوا لە مروۆف دا (حلول)، كە خوا
ھاتۆتە نيو جەستەى مروۆفەو، مەبەستيان لە مروۆف عيسا (عليه السلام)
بوو.

پايەى پىنجەم: بە پىروۆزگرتن و پەرستنى وىنەو پەيكەرەكان، كە لە رېشەدا،
وەك دوايش باسى دەكەن، ئايىنى مەسىحىي وەك ھەر ئايىنىكى دىكە، دژى
پەرستنى پەيكەر وىنەكان بوو.

بەلام دوايى وەك ئىستاي لىھات كە دەيىنن، ھەم خاچ (صليب) و ھەم شتى
دىكەش بە گەردن و مل دا دەكەن، ھەر وەھا لە كلېساكاندا وىنەكان و پەيكەرەكان
ھەن و بە پىروۆزيان دەگرن و جوړىك لە پەرستنىيان بو ئەنجام دەدەن.

پايەى شەشەم: رەبەنايەتىي و راكردن لە ژيان (رەبانية)، ھاوسەرگىرىي نەكردن و
مال و حال پىكەرە نەھىنان و، پەنابردن بو ئەشكەوت و چياو چۆل.

ئەم شەش پايە: سەر و سىماو فۆرمى ئايىنى مەسىحىي، لە دواى گۆران و
دەستكارىي كران و تەبەننىي كرانى لەلایەن رۆمەو، ديارىي دەكەن.

ھەر بۆيە (برنتن)، كە يەككە لە ميژوونوسانى ئەوروپايى، لە كىيى:
(بىرو بۆچوونەكان و پياوانىك)، (أفكار ورجال)^(۱)، كە كىيەكەى بە يەكە لە
زمانە ئەوروپىيەكان، نووسىو، بەلام تەرجمەى عەرەبىي كراو، قسەيەكى
راست دەكات، كە دەلى:

(إِنَّ الْمَسِيحِيَّةَ الظَّاهِرَةَ فِي مَجْلِسِ "نِيقِيَّة"، (العَقِيدَةُ الرِّسْمِيَّة)، فِي أَعْظَمِ إِمْبَرَاطُورِيَّةٍ فِي الْعَالَمِ، مُخَالَفَةً كُلِّ الْمُخَالَفَةِ لِمَسِيحِيَّةِ الْمَسِيحِيِّينَ فِي "الْجَلِيلِ"، وَلَوْ أَنَّ الْمَرْءَ اعْتَبَرَ الْعَهْدَ الْجَدِيدَ التَّعْبِيرَ النَّهَائِيَّ عَنِ الْعَقِيدَةِ الْمَسِيحِيَّةِ، لَخَرَجَ مِنْ ذَلِكَ قَطْعًا لَا بَأْنَ مَسِيحِيَّةِ الْقَرْنِ الرَّابِعِ تَخْتَلِفُ عَنِ الْمَسِيحِيَّةِ الْأُولَى فَحَسَبَ، بَلْ بَأْنَ مَسِيحِيَّةِ الْقَرْنِ الرَّابِعِ لَمْ تَكُنْ مَسِيحِيَّةً بَتَاتًا).

واته: ئەو مەسیحییەتە زال بووەی لە کۆبوونەوهی (نیقیة)دا تەبەیی کرا، کە کرا بە عەقیدەى رەسمیی دەولەتى رۆم، لە گەورەترین ئیمپراتۆریەتى ئەوسای دنیا، بە تەواوی پێچەوانەى مەسیحیەتى مەسیحییەکانی جەلیلە، (واته: کە لە فەلەستین بوون، ئەسلى شوینی دەرکەوتنى مەسیح (عليه السلام))، ئنجا ئەگەر مەروڤێک پەیمانی نوێ، (کە لە چوار ئینجیلەکان و نامەکانی دیکەدا بەرجەستەیه)، بە دەرپرینی کۆتایی دەربارەى ئایینی مەسیحی دابنێ، دەگاتە ئەو ئەنجامگیرییەى کە مەسیحییەتى سەدهى چوارەم، ئەکە لە گەڵ مەسیحییەتى سەدهى یەكەمى زاینیدا، دژو پێچەوانەیه، بەلکو دەگاتە ئەو ئەنجامەى کە مەسیحییەتى سەدهى چوارەم ئەسلەن مەسیحییەت نەبوو.

واته: ئەو ئایینە نەبوو کە مەسیح هینابوو، مەسیح تەوھیدی هینابوو، تەنھا خواپەرستی و، خۆی بە بەندەى خوا دانابوو، پاشان ئایینی هینابوو، کە ژیان رێک بخت، بەلام ئەوهی کە لەوێ تەبەننێ کرا، وەك شەش پایەکانمان باسکردن، ئەو شیویە، لە جەوھەر و نیوەرۆکی دا، پێچەوانەى ئەویە کە مەسیح (عليه السلام) وەك هەموو پێغەمبەرانی دیکەى خوا، هینابوو، وەك هیدایەتى خوا بۆ تاکەکان و، وەك ئایین و بەرنامەى هەق بۆ رێکخستنى ژيانى کۆمەلگا لە هەموو رەهەندو بوارەکانیەوه.

ئەو زۆر زۆر گرنگە بیزانین، رۆژئاوا (واته: ئەورووپا و ئەمریکا و ئەو شوێنەى دیکە کە بە درێژبوونەوهى ئەوروپا دادەنرێن)، هەر لەسەرەتاوە ئایینی مەسیحیان وەك خۆی نەناسی، بەلکو ئەو تێکەڵەیان ناسی، کە بە ناهەق پێی دەگوترا: ئایینی مەسیحی، کە وەك چێشتى مەجپور وابوو، هەموو شتى تێدا بوو.

بۆیه (لیکونت دی نوی) که یه کیکه له زانایانی ئینگلیز و، کتیبیکی ههیه، ناوونیشانه که ی به عه ره بیی: (الْجَفْوَةُ الْمُفْتَعَلَةُ بَيْنَ الدِّينِ وَالْعِلْمِ)^(۱)، واته: (ناته بایی دروستکراو له نیوان ئاییین و زانستدا)، یانی: له ئەسلدا ئاییین و زانست، پیکه وه ناکۆک نین، ناته با نین، به لام ئەوه شتیکی دروستکراوه، لهو کتیبهی خۆیدا زۆر جوان دهلی^(۲):

(إِنَّ مَا أَصَافَهُ الْإِنْسَانُ إِلَى الدِّيَانَةِ الْمَسِيحِيَّةِ، وَالتَّفْسِيرَاتِ الَّتِي قَدَّمَهَا، وَالَّتِي ابْتَدَأَتْ مِنْذُ الْقَرْنِ الثَّالِثِ، بِالْإِضَافَةِ إِلَى عَدَمِ الْإِكْتِرَافِ بِالْحَقَائِقِ الْعِلْمِيَّةِ، كُلُّ ذَلِكَ قَدَّمَ لِلْمَادِّينِ وَالْمُلْحِدِينَ أَقْوَى الدَّلَائِلِ الْمَعَاذَةِ فِي كِفَاحِهِمْ ضِدَّ الدِّينِ).

واته: ئەوهی که مروف پالی دایه لای ئاییینی مهسیح، (واته: لئی زیاد کرد و خستیه سهری) و ئەو لیکدان هوه و بۆچووان هه ی بۆ ئاییینی مهسیح، کردنی، که له سه دهی سییه می زاییینه وه دهستیان پێ کرد، وێرای گوێ نه دانیان به راستییه زانستییه کان، ئەوه هه مووی به هیزترین به لگه یان خسته دهستی ماددییه کان و مولحیده کان، که هاوکارو، پشتگیریان بێ بۆ دژایه تی کردنی ئاییین!

قسه که ی زۆر جوانه، هه ر بۆیه ش زانایانی ئیسلام بنچینه یه کیان داناوه، ده لێن: (قَدْ يَبْلُغُ الْجَاهِلُ مَنْ نَفْسِهِ مَا لَا يَبْلُغُهُ عَدُوُّهُ)، واته: بابای نه فام جاری وایه، شتی وا به خۆی دهکات، دوژمنه که ی له گه لی پێی ناکرێ.

به لێ بابای نه فام جاری وایه زۆر خزمهت به دوژمن و ناحهزهکانی دهکات، ئنجا له راستییدا ئەوانه ی که سه ره پرشتی ئاییینی تیکدراوی مهسیحیان دهکرد، له دوا ی سه دهی سییه مه وه، کاریکیان کرد به ئاییینی مهسیحیی، که دوژمنهکانی نه یانده توانی پێی بکه ن و، خزمهتییکی زۆریان به مولحیده کان و، خوانه ناسه کان کرد، که قسه یان زāl بێ به سه ره ئەوانه دا که پێیان دهگوترێ: ئەهلی دین، له بهر ئەوهی ئەو ئاییینه بهو شیوه یه نه مابوو که وهحیی خوا بێ

(۱) ئیمه له ته رجمه عه ره بییه که یه و» نه قل دهکهین.

(۲) ص ۱۵ و ۱۶.

(سبحانه وتعالی)، چونکه وهحیی خوا، ههمیشه له گهڵ فیترهتی ساغی مروّف و عهقلی سهلیم و واقع و بهرژه‌وهندی و زانست دا، ته‌بایه‌و گونجاوه، به‌لام وهختیک ده‌گۆرئ: ئه‌گه‌ر دژێ عهقل بوو، دژێ فیترهت بوو، دژێ واقع بوو، دژێ بهرژه‌وهندی مروّف بوو، دژێ زانست بوو، ئه‌وه مانای وا نیه که ئایینه‌که وایه، به‌لکو به‌هۆی ئه‌و ده‌ستکارییکران و گۆرانه‌وه، وای به‌سه‌ر هاته‌وه.

برگه‌ی دووهم: گۆرینی ئینجیل:

يىگومان خوا (سبحانه وتعالى) يەك ئىنجىلى بۇ عيسا (عليه السلام) ناردو^(۱)، ئنجا ئىنجىلىش كە بە عيسا (عليه السلام) دراو، وەك تەواوكرى تەورات دابەزىنراو، وەك خوا (سبحانه وتعالى) لەسەر زمانى عيساى مەسىح (عليه السلام) لە ئايەتى ژمارە (۵۰) لە سوورەتى (آل عمران) دا فەرموویەتى:

﴿وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَلِأَحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ﴾.

واتە: ھاتووم ئەو تەوراتەى لە پېش منەو بوو، بە راستى دادەنیم و، ھەندىك شت كە لىتان قەدەغە كراو، (ئەى جوولەكەكان! بە ھۆى تاوان و سەرىپچى و لادانەكانتانەو) بۆتان رەوا دەكەمەو.

يانى: ئەو باجانەى كە داوتانن و، ئەو قورسايانەى كە خراونە سەرشتانن و، ئەو سزايانەى كە دراوتانن، بە ھۆى لادانەكانتانەو، ئەوانەتان لەسەر لادەبەم.

ھەرەھا كتيبەكەى عيسا (عليه السلام) تەنيا يەك (ئىنجىل) بوو، نەك چوار ئىنجىل يان زياتر، شايانى باسيشە ئىستاش لە ئىنجىلى (مَرْقُص) دا لە (إصحاح) ى (۱)، ئايەتى (۱۵) دا، لە (پەيمانى نوئى) دا، ئەم قسەىە كە بە ناوى عيساويە، ھەر ھەيە:

(قَدْ اكْتَمَلَ الرَّمَانُ، وَاقْتَرَبَ مَلَكُوتُ اللَّهِ، فَتَوْبُوا وَأَمِنُوا بِالْإِنْجِيلِ)^(۲)، واتە: رۆژگار تەواو بوو و مەلەكووتى خوا نيزىك بۆتەو، بگەرپنەو و بپروا بە ئىنجىل بىنن.

نەيفەرموو: بپروا بە چوار ئىنجىلەكان بىنن، ئەمە لە خودى (الكتاب المقدس) دا ھاتو.

(۱) ئنجىل، يانى: موژدە، مژگىنى، دلخۆشى.

(۲) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد الجديد، إنجيل مرقص، الإصحاح: ۱، ص ۱۹۸۰.

که چی دواپی ئەو تاکە ئینجیلە دیار نەما، ئەو ئینجیلە ی که عیسا (علیه السلام) فرموی: (وَأَمِنُوا بِالْإِنْجِيلِ) برۆا یینن به ئینجیل، ئەو ئینجیلە دیار نەما و به پێی قسە: (دائرة المعارف البريطانية)، (ئینسکلۆپیدیای زانستەکانی بەریتانی)، دەلی: (لَمْ يَبْقَ مِنْ أَعْمَالِ السَّيِّدِ الْمَسِيحِ شَيْءٌ وَلَا كَلِمَةٌ وَاحِدَةٌ مَكْتُوبَةٌ) (۱).

واتە: لە کردووەکان و لە وشەکانی سەیی دی مەسیح، هیچ نەما، تەنانت یەك وشە ی نووسراویش!

هەلبەتە ئیمە و نالیین، نالیین یەك وشەشی تیدا نەماوە، بەلام ئەوان که وایان گوتو، دیارە هیندیانی شتی پرۆپوچ و ئەفسانە ی لە گەل عیلم و عەقل دا نە گونجاو، تیدا بینو، بۆیە ئەو قسەیان کردو، و پیم وایە زیدەرۆییان کردو، ئە گەرنا ئیمە پیمان وایە ئینجیل دەستکاری زۆری کراوە، خوا یەك ئینجیلی ناردو، ئیستا بوونە چوار (۴) ئینجیل، ئەویش ئەوانە ی که بە رەسمی تەبەننی کراون، ئە گەرنا ئەو چوار ئینجیلەش لە نیو پەنجا (۵۰)، یاخود حەفتا (۷۰) ئینجیلدا هەلبژێردراون!

هەر وەها (تادم کلارک) یەکیک لە روونکەرەکانی ئینجیلەکان، دەلی:

(مُحَقَّقٌ أَنَّ الْأَنْجِيلَ الْكَاثِبَةَ كَانَتْ رَائِجَةً فِي أَوَّلِ الْقُرُونِ الْمَسِيحِيَّةِ، وَكَثُرَتْ هَذِهِ الْأَحْوَالُ "الْكَاثِبَةُ" غَيْرَ الصَّحِيحَةِ هَيَّجَتْ لَوْقًا عَلَى تَحْرِيرِ الْإِنْجِيلِ، وَيُوجَدُ ذِكْرُ أَكْثَرِ مِنْ سَبْعِينَ "۷۰" مِنْ هَذِهِ الْأَنْجِيلِ الْكَاثِبَةِ) (۲).

واتە: گومانێ تیدانیە که ئینجیلە زۆرە درۆینەکان لە سەدە ی یەکەمی مەسیحیی دا (واتە: لە سەدە ی یەکەمی زایینیدا) زۆر باو بوون، ئەو هەموو ئینجیلە زۆرانە، وای کردو پالەنەر بوو بۆ لووقا (۳)، که ئینجیلیک بنووسیتهو، (بە

(۱) الْجَفْوَةُ الْمُفْتَعَلَةُ بَيْنَ الدِّينِ وَالْعِلْمِ، ص ۱۳، لیکونت دی نوی، که لە (دائرة المعارف البريطانية)و، نەقلی کردو.

(۲) إظهار الحق، ص ۲۹۲.

(۳) چونکه (لووقا)ش ئینجیلیکی هەیه، و چوار ئینجیلەکان بریتین لە: (متی)، (لوقا)،

حیساب ئەوە ئینجیلیکی راستە و لەو کاتەدا زیاتر لە هەفتا (۷۰) ئینجیل لەو ئینجیلە درۆیینانە هەبوون.

(غوستاف لوبون) فەیلەسووف و کۆمەڵناسیکی ناوداری فەرەنسای، لە بارەى چوار ئینجیلەکانەوه، لە کتییکی خۆیدا بە ناوی: (حَيَاةُ الْحَقَائِقِ)^(۱)، (ژيانى راستییه‌کان)دا دەلى: (هِيَ مَجْمُوعَةٌ مِنَ الْأَوْهَامِ وَالذِّكْرِيَّاتِ غَيْرِ الْمَحَقَّقَةِ الَّتِي بَسَطَهَا خَيَالٌ مُؤَلَّفِيهَا).

واتە: چوار ئینجیلەکان بریتین لە کۆمەڵێک ئەفسانە و، یادەوهری ساغ نەکراوە، کە ئەندێشەو خەیاڵی نووسەرەکانی بەرھەمیان هێناون.

گومانى تیدا نیە، ئەگەر چوار ئینجیلەکان بخوێنێوە، بە ئاشکرا دیارە و، ئیستا نەصرانییه‌کانیش دانى پێدا دێنن، کە ئەوانە هەر چواریان یادەوهریین و، هێچیان دەقى قسەى مەسیح (علیه السلام) نین.

یانى: (متى) یادەوهرییه‌کانى خۆى نووسیونەوه: عیسا (علیه السلام) فلان رۆژە وای گوت و فلان رۆژە وای کرد، هەروەها (لوقا) بە هەمان شیوە و، هەركام لە: (مَرْقُس) و (یوحنا)ش بە هەمان شیوە.

ئەوه چوار ئینجیلەكە، ئنجا نامەكانى (بۆلس) و، نامەكانى دیکەش، بە هەمان شیوە، هەموویان یادەوهری و یادداشتن و، حیکایەت و بەسەرھاتن.

چۆنیەتى هەلبژاردنى چوار ئینجیلەكە:

با بزانی ئەو چوار ئینجیلە، چۆن هەلبژێردران؟

پێشتر باسمان کرد، لە سالى (۳۲۵)ى زاینى دا، ئیمپراتۆرى رۆمانی (قسطنطین) کۆبوونەوهى (نیقیه‌)ى ساز کرد، ئەو کۆبوونەوهیه‌ش بەو شیویه‌ بوو:

(مَرْقُس)، (یوحنا).

دوو ههزارو چل و ههشت (۲۰۴۸) کهسی له بهتريکهکان و ئوسقوفهکان (البطاركة والأساقفة)^(۱)، کۆکردهوه له مهشپهیی جياواز و دژ به يهك و ناکۆك، بهلام دوو کۆمهليان له نيو ئه وه هه موو دوو ههزارو چل و ههشت کهسه دا، له هه مووان زه قتر بوون، به هيژتر بوون:

يه که ميان: خوا به يه که گره کان (الموحّدون)، ئه وانه شويئکه وتووani (ئاريوس) بوون، که ژماره يان ده وری هه وتسه د (۷۰۰) کهس ده بوو، له و دوو ههزارو چل و ههشت (۲۰۴۸) کهسه.

دوو هه ميان: شويئکه وتووani (بۆلس) بوون، که ئه وانيش ژماره يان ده وری سی سه دو هه ژده (۳۱۸) کهس بوون، ئه وانی دیکه ش گرووپ و تا قمی جۆراو جۆری دیکه بوون، به لام گچکه تر بوون و که متر بوون له و دووانه، که چی سه ره نجام (قسطنطين)، - چونکه بۆخۆشی بته رست بوو و، برپای به سی په رستراوان هه بوو، وهك پيشتر با سمان کرد، که ئايینی ره سمي پۆم، له سه ر سی پایه بنياتنرابوو - رای سی کوچکه (ثالوث)ی هه لپژارد، واته: (باب، کور، گيانی پيرۆز) و ئه م ته عبیره ی گوت: (قَدْ سَلَّطْتُمْ الْيَوْمَ عَلَى مَمْلَكَتِي)^(۲)، ئه مرۆ من ده ستی ئیوهم ئاوه لا کرد له ولاتی خۆمدا، واته: ئیو به ره سمي دناسم، ئنجا هه ر له و کۆبوونه وه يه دا نه فرينيش کرا، له هه ر که سی پيچه وانه ی ئه و برپاره بجو ليته وه.

ئنجا زۆر جی سهر سوورمان بوو، که ئه وانه ی برپايان به سی په رستراوان بوو، که شويئکه وتووani (بۆلس) بوون، ژماره يان سی سه دو هه ژده (۳۱۸) کهس بوو، له و کۆبوونه وه يه دا، به لام ئه وانه ی شويئکه وتووani (ئاريوس) بوون، ژماره يان هه وتسه د (۷۰۰) کهس بوو، دوو هيئده ی ئه وان زياتر بوون، که چی (قسطنطين) چونکه بۆ خۆی بته رست بوو، سي کوچکه که ی زال کرد به سه ر ئه وانی دیکه دا، و، دوايی ده ست کرا به چه وساندنه وه ژا زاردان و را وه دوونانی ئه وانه ی برپايان به وه بوو که ته نيا خوا (سبحانه و تعالی) بپه رستری^(۳).

(۱) (البطاركة) کۆی (بطريكه)، (أساقف) کۆی (أسقف)، ئه وانه نازناوی زانا يانی نه صرپانی بوون.

(۲) ييگومان ئه وه مانای ته رجمه عه ره بيه که يه تی، ئه گه رنا، ئه و به زمانی عه ره بيه نه يگوتوه.

(۳) مُحَاضَرَاتُ فِي النَّصْرَانِيَّةِ، ص ۱۴۴، محمد أبو زهرة.

برگهی سییهم: گۆرینی ئیمان و عهقیده:

یڭومان عیسا (علیه السلام) وهك سهرجهه پيغه مبه ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) به خوا بهیه کگرتنه وه رهوانه کراوه، وهك له سوورپهتی (آل عمران) ئایهتی ژماره (۵۱) دا - هه مان شت له سوورپهتی (مریم) یشدا ئایهتی ژماره (۳۶) دا، دهلیته وه و، له سوورپهتی (الزخرف) یشدا ئایهتی (۶۴) دا دهلیته وه - ده فهرموئ:

﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ (۶۴)

به دنیایی بهس خوا پهروه ردگاری من و ئیوه شه، کهواته: ته نیا ئه و بیه رستن، ئا ئه وه ری راسته.

به لام دواي خوی، ئیمان و عهقیده که، گۆردرا، ئنجا ئه و گۆرانه، وهك میژوونووسانی ئه ورووپایی دهلین، ماوهی ده (۱۰) سه دهی پيچوون، ههر له سه رده می حه وارییه کانی عیسا وه^(۱)، گۆرینی عهقیده ی مه سیح (علیه السلام) دهستی پی کرد و تاکو ده (۱۰) سه دهی خایاند، ئه ویش له وه وه دهستی پی کرد که گوتیان: عیسا (علیه السلام) سروشتیکی خوابی ههیه.

ئینسکلۆپیدیای زانسته کانی به ریتانیی (دائرة المعارف البريطانية)، وهك: (لیکونت دی نوی)، خاوه نی کتییی: (الجفوة المفتعلة بين العلم والدين)^(۲)، لیی ده گوازیته وه دهلی:

(لَمْ تَصْدُرْ عَنْهُ "أَي: عِيسَا"، أَيْ دَعَوَى تُفِيدُ أَنَّهُ مِنْ عُنْصَرٍ إِلَهِيٍّ، أَوْ مِنْ عُنْصَرٍ أَعْلَى مِنَ الْعُنْصَرِ الْإِنْسَانِي الْمَشْتَرَكِ).

(۱) حه وارییه کانی عیسا علیه السلام (۱۱-۱۲) کهس بوون، ئه وانه هاوهله دانسته کانی بوون و، وهك خوی ئه هلی ئیمان و خوا بهیه کگرتن بوون، جگه له یه هوو ذای ئه سه خرپوتیی، که خیانه تی پیکردو به گرتنی دا، نازانین ئه و له سه ر چ عهقیده یه ک مردوه.

(۲) ص ۱۵.

واته: له عيساوه (عليه السلام) هيچ دهعوايه كي وا نهكراوه، ئهوه بگهيه نئى كه له توخميكي خوايه، ياخود له توخميكي بهرزتره له توخمي هاوبه شي به شهر.

واته: عيسا خوئى جيا نهكردوته وه له مروقه كان و، هيچ قسه يهك لهو باره وه له عيساوه (عليه السلام) نه هاتوه.

بهريـزان!

(ئينسكلوپيدياي زانسته كانى بهرستانى) وا دهلئى، يانى: هه مان شت كه قورپان دهيفه رموئى و، هه مان شت كه ئيمه ي مسولمان عه قيده مان پييه تى، ئنجا نهك هه ر (ليكونت دى نوئى) وا دهلئى، بهلكو زانا ميژوونوسه ئه ورووپاييه كان به گشتى وا دهلئى.

ئنجا ميژوونوسان له سه ر ئه وه يهك دهنگن، كه ئه وه ي رولئى سه ره كيي گيړا لهو باره وه، كه عه قيده ي عيسا (عليه السلام) له ته نيا خواپه رستيه وه، گوړدرا بو سيكوچكه ي (باب، كور، گيانى پيرؤز)، بولس بو، كه پيى گوتراوه: بولسى نوينه ر (بولس الرسول) و ناوى (شائوول) بووه و، له ئه سلدا كابرايه كي جووله كه بووه و يه كه مين كهس بو، كه گوتى: عيسا كورى خوايه، وهك ئيستاش له په يمانى نوئى (العهد الجديد)، (الرسالة الى مؤمني روما) دا هاتوه^(۱):

(أَنَّ ابْنَ اللَّهِ بِالْقِيَامَةِ مِنْ بَيْنِ الْأَمْوَاتِ، إِنَّهُ يَسُوعُ الْمَسِيحُ رَبُّنَا..).

واته: ئه و، (يانى: عيسا) كورى خوايه، له بهر ئه وه ي كه له نيو مردووان دا هه لسيئراوته وه^(۲)، يه سووعى مه سيح په روه رد گارى ئيمه يه.

(۱) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد الجديد، الرسالة إلى مؤمني روما، الإصحاح: ۱، ص ۲۳۷.

(۲) كه ئه وه ش ئه فسانه يه كي ديكه ي نه صرانييه كانه، كه گوايه عيسا له قه بر هاتوته وه ده ري! به لام له ئه سلدا عيسا هه ر له سيئداره نه دراوه و هه ر نه ئيژراوه، بهلكو خوا به رزى كردوته وه،

وہك گوتمان: ئەو كابرايە لە ئەسلدا ناوی (شائوول) بوو، دوایی ناوی لێنرا (بولس) و نازناوی (الرسول)ی ھەبوو، یانی: پەوانەكراو، نێردراو، بە حساب نۆنەر بوو بۆ لای خەلك، لە پڕۆژگاری ھەوارییەكان دا بوو و عیسا (علیہ السلام)ی نەبینوو، سەرەتا زۆر دژی مەسیحییەكان بوو، بەلام دوایی نەصرانیی بوونی خۆی راگەیاندا و، دەستی كردووە بە گۆڕینی ئایینی مەسیح.

لەو سێ (۳) سەدەیدا كە كلیسا پێیان دەلێ: چاخی لادان و زەندەقە (عصر الهرطقة)، لە نیوان (بولس) و (ئەثانسیوس) لەلایەك، كە لایەنگرانی سێكوچكەیی (ثالوث) بوون و، (ئاریوس) و شوینكەوتوانی، كە لایەنگرانی خوا بەیەكگرتن بوون، ناكۆکییەکی زۆر توند ھەبوو، بەلام لە كۆبوونەوی (نیقییە)دا، وەك باسمان كرد، ھەر چەندە سێكوچكەییەكان كەمینە بوون و، خوا بەیەكگرەكان زۆرینە بوون، بەلام بە ھۆی دەسەلاتەوہ زال بوون و، (قسطنطین) بە ھۆی پاشخانە بێبەرستیە پۆمییەكەیی خۆیەو، سێكوچكەیی (ثالوث) تەبەننێی كرد.

ئەجا ئەم مەسەلەییە سێ پێكھێنەرەكان (الأقانیم الثلاثة)، كە نەصرانییەكان دەلێن، سێ ئوقنوم، سێ توخم، یان سێ پێكھێنەر: (باب، كور، گیانی پیرۆز) ئەمە گرێ كۆیرەییەکی گەورە بوو، ھەر لە سەرەتاوە و، بەرگری لێكەرانێ جگە لە نكوولیی لێكردنی عەقل و لۆژیک، ھیچیان پێ نەماو بۆ پاساودانەوہی ئەو كە، یەك، كۆ یەك، كۆ یەك، ھەر دەكاتە یەك $(1 + 1 + 1 = 1)!!$

چونكە ئەوان دەلێن: خوا و عیسا و گیانی پیرۆز، كە بە خوا دەلێن: باب (أب) و بە عیسا دەلێن: كور (ابن) و گیانی پیرۆز (الروح القدس)یش، ئایا مەبەستیان پێی جبریلە؟ وا پێدەچێ، دەلێن: ئەوانە سێ پێكھێنەر، كە چێ ھەر یەكیش! واتە: یەك، كۆ یەك، كۆ یەك، یەكسانە بە یەك: $(1 + 1 + 1 = 1)!$

وہك بە تەفصیل باسمان كردو، ھەم لە تەفسیری سوورەتی (آل عمران)دا و، ھەم لە تەفسیری سوورەتی (النساء)دا، واتە: لە بەرگی (۲) و (۳)ی تەفسیرە كوردییەكەماندا.

که ییگومان نه مه دژی عقل و مه نتيقه! بویه نه صرانييه كان بؤ پاساودانه و دی
نه و نه فسانه یه، نه و بیرو که دژی عقله، هیچیان بؤ نه ماو ته وه، نه وه نه بی
بلین: نه وه نه نیییه که عقل تی ناگات!!

وهك ههه كام له (قیددیس ئوغسطين)، كه له (٤٣٠) ی زایینیدا کۆچی
دوایی کردوه، ههروهها (قیددیس توما نه کوینی) كه له (١٢٧٤) ی زایینیدا
کۆچی دوایی کردوه، - پیشتەر باسماں کردن - گوتویانه: نه مه نه نیییه که کس
تی ناگات^(١).

فهيله سووفی فههه نسایی (نه رنست رینان) وهك (محمد أبو زهرة) له کتیبی
(محاضرات في النصرانية)، لئی نه قل دهکات، گوتویه تی: (إِنَّهُ يَنْبَغِي لِفَهُمِ
تَعَالِيمِ يَسُوعَ الْمَسِيحِ الْحَقِيقِيِّ، كَمَا كَانَ يَفْهَمُهُ هُوَ، أَنْ نَبْحَثَ فِي تِلْكَ التَّفَاسِيرِ وَالشُّرُوحِ
الْكَاذِبَةِ الَّتِي شَوَّهَتْ وَجْهَ التَّعْلِيمِ الْمَسِيحِيِّ، حَتَّى أَخَفَّتْهُ تَحْتَ طَبَقَةٍ كَثِيفَةٍ مِنَ الظَّلَامِ،
وَيَرْجِعَ بَحْثُنَا إِلَى أَيَّامِ بُولُسِ الَّذِي لَمْ يَفْهَمْ تَعْلِيمَ الْمَسِيحِ...) ^(٢).

واته: بؤ تیگه یشتن له ئایینی یه سووعی مه سیحی راسته قینه، وهك خوی
تیگه یشتوه، ده بی پیشکین، بگه رپین له وه هه موو لیكدانه وه و روونکردنه وه
دروژنانه دا که رووی راسته قینه ئایینی مه سیحیان شیواند، تاكو له ژیر
چینیکی چرو پر له تاریکاییدا شاردیانه وه و، ده بی لیكۆلینه وه که مان بگاته وه
سه رده می بولس، که هه رگیز له ئایینی مه سیحی حالی نه بوو.

(ده لیم: نه گه ر لیشی تیگه یشتی، گرنگ نه وه یه و یستویه تی بیگوری
و ده ستکاری بکات و، به ده ردیکی به ری، که هیچ په یه ونیدی نه مینی به
مه سیحه وه (علیه السلام) و به سه د و هه شتا (١٨٠) پله، لئی جیاواز بی) ^(٣).

(١) قِصَّةُ النزاع بين الدّين والفلسفة، توفيق الطويل، ص ٨٣.

(٢) ص ٢١٥.

(٣) نێوان که وانه كان زیددی خۆمه.

ئەم بىرگەيە لە پىنج خالان دا روون دەكەينەوہ:

خالئ یه کهم: کاتی خۆی کۆمه‌لگای رۆمانیی، ئاینییکی نه‌بووه که عیباده‌تی تێدابی بۆ خوا (سبحانه و تعالی)، هه‌روه‌ها فه‌لسه‌فه‌یه‌کی دیارییکراویشی نه‌بووه - وه‌ك پێشتر باسمان کرد - به‌لکو تێکه‌ڵیه‌کی له‌ بیروکه‌ بته‌رستیه‌کان هه‌بووه و برپایان به‌ چهند په‌رستراویتی (تعدد الآلهة) هه‌بووه و، ئه‌و کاته کۆمه‌لگای رۆمانیی له‌ تاریکایی فه‌لسه‌فه‌و فیکره‌ جو‌راو جو‌ره‌کاندا نغزو بووه و هه‌میشه‌ش قه‌ناعه‌تی وابوو، که ده‌ی په‌رستراوه‌کان (آلهة) ده‌ست وه‌رنه‌ده‌نه کاروباری ژانیان.

بُوِئِنَه: (سیسرون) کہ یہ کیجکہ لہ میژونووسانی ٹہوروپا، لہو بارہوہ دہلی:

(وَلَمَّا كَانَ الْمُمْتَلُونَ يُنْشِدُونَ فِي دُورِ التَّمْثِيلِ أَبْيَاتًا مَعْنَاهَا أَنَّ الْإِلَهَةَ لَا دَخَلَ لَهُمْ فِي أُمُورِ الدُّنْيَا، يَصْغَى إِلَيْهَا النَّاسُ وَيَسْمَعُونَهَا بِكُلِّ رَغْبَةٍ) ^(۱).

واتە: كاتىك كە ئەكتەرەكان لە شويىنى نواندندا، لەسەر شانۆ، ھەندىك شيعريان دەگوتن، ماناكەيان ئەو ھو ھو كە پەرستراوھكان نابى دەست وھردەنە كاروبارى دنيا، خەلك زۆر ئارەزوومەندانە گوييان بۆ دەگرت (كە پەرستراوھكان ھەقيان نيە دەست وھردەنە كاروبارى خەلك).

(نوعسطين)يش، گوتويه تي: (إن الروم الوثنيين كانوا يعبدون آلهتهم في المعابد ويهزؤون بهم في دور التمثيل)^(٢).

(۱) الاسلام علی مفترق الطرق، ص ۳۸، محمد أسد (لسیولدفایس).

(٢) ماذا خسر العالم بانحطاط المسلمين، ص ١٦٣، أبو حسن الندوي.

واته: رۆمه بتپه‌رسته‌کان، په‌رستراوه‌کانی خۆیان له په‌رستگاکاندا ده‌په‌رستن، به‌لام له شوینی نواندن و له‌سه‌ر شانو گالته‌یان پی ده‌کردن، (واته: ریژیکیان بو دانه‌ده‌نان).

خالی دووهم: ئینجیل له بنه‌رپه‌تا بۆیه دانه‌به‌زێنرابوو که به‌رنامه‌یه‌کی تیرو ته‌واو و گشتگیری ژیان و گوزهران بی، به‌لکو ئینجیل دابه‌زێنرابوو، که ئه‌و شتانه‌ی وه‌ک سزادان له جووله‌که قه‌ده‌غه‌کراوون، بۆیان هه‌لال بکاته‌وه، وه‌ک عیسا (علیه السلام) فەرموویه‌تی، که خوای په‌روه‌ردگار لێی ده‌گیرێته‌وه:

﴿وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَلِأَحْلَلْ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ﴾ آل عمران: ۵۰.

واته: ئه‌و ته‌وره‌اته‌ی له پیش منه‌وه بووه، به‌راستی داده‌نیم و هه‌ندیك شت له‌وه‌ی لی‌تان قه‌ده‌غه‌کراوه، بۆتان په‌وا ده‌که‌مه‌وه.

چونکه له‌سه‌ر هه‌ندی غه‌له‌ت و په‌له‌ت، جووله‌که‌کان سزا درابوون و، هه‌ندیك شت که پێیان خۆش بوو، لێیان قه‌ده‌غه‌کرا بوون، وه‌ک سزادانیك.

به‌لێ عیسا (علیه السلام) ئه‌و شتانه‌ی که جووله‌که به‌هۆی غه‌له‌ت و په‌له‌ت و لادان و تاوانه‌کانه‌وه، لێیان قه‌ده‌غه‌کراوون، بۆی هه‌لال کردنه‌وه، هه‌لبه‌ته‌ عیسا (علیه السلام) ته‌نیا بۆ وه‌چه‌ی ئیسرائیل هاتبوو، وه‌ک له سووره‌تی (الص‌ف) دا هاتوه:

﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ﴾

واته: یاد بکه‌وه، کاتیک عیسا کوری مه‌ریه‌م، گوتی: ئه‌ی وه‌چه‌ی ئیسرائیل! (واته: نه‌وه‌ی یه‌عقوب، جووله‌که‌کان)، من په‌وانه‌کراوی خوام بۆ لای ئێه‌وه، ته‌وره‌اتی پیش خۆم به‌راست ده‌زانم و موژده‌شتان ده‌ده‌م به‌ پیغه‌مبه‌ریک له‌ دوا‌ی منه‌وه‌ی، ناوی ئه‌حمه‌ده، (یانی: موحه‌مه‌د (صلی الله علیه وسلم)).

که واته: عیسا (علیه السلام) له راستییدا ته نیا بۆ گهلی جووله که نیرا بوو، که پیاو ده گوتری: نه وهی ئیسرائیل.

بۆیهش ئه وهی له دووتوی (ئینجیل) دا بوو، ئایینیکی تیرو تهواو نه بوو، شه ریه تیکی سه ره به خۆی هه بی، به لکو ئیعتیمادی عیسا (علیه السلام) له پرووی ریکخستنی کۆمه لگاوه، له سه ره ته ورات بوو، به لام ئه و لادان و که م و کورپیا نه ی که تی خیزنرابوون، راستی ده کردنه وه، ئه گه رنا عیسا ته وراتی^(۱) ته به ننی کردبوو، به لام ئینجیل زیاتر بریتی بوو له ئامۆزگاری پروو حی و ئاکاری و ره وشتی و ئیمانی و عه قیده ی، و یرای ره واکردنه وهی هه ندی له و شتانه ی له جووله که کان قه دهغه کرابوون.

خالی سییه م: جووله که ش خۆیان به هاندانی رۆمانه کانیش، زۆر مه سیحیه کانیا ن ئازار ده دا و، یه کیك له جووله که کان که مه سیحیه کانێ زۆر ئازار ده دا (شائوول) بوو، که دوا یی بووه نه صرانی و ناوی له خۆی نا: (بۆلس)، دوا ییش که بوو به مه سیحی، له نیوه ده دا مه سیحیه تی بنکۆل کرد و، کرمۆلی کرد و له خوا به یه کگرتن (توحید) خالی کرده وه و، له شوینی خوا به یه کگرتن: سیکوچکه (ثالوث) ی دانا، سیکوچکه ی: (باب، کور، گیانی پیرو ز) که گه وه رترین زیان له ئایینی مه سیح درایی، له لایه ن (بۆلس) وه بووه، وه ک میژوونوسه ئه ورووپاییه کان خۆشیان ده لێن و پیشتر لیمان نه قل کردن، که ئه وهی له سه ره ده ستی (بۆلس) به مه سیحیه ت کرا و، دوا یی ته به ننی کرا له لایه ن پادشا (قسطنطین) ی رۆمه وه، له سالی (۳۲۵) ی زایینی دا، له سه دا سه د (۱۰۰٪) جیا بوو له و ئایینه ی که مه سیحیه کانێ جه لیل، واته: ناوچه ی فه له ستین و ده وربه ری که عیسا (علیه السلام) بۆ خۆی خه لکی ئه وئ بووه، په یره ویا ن لی ده کرد.

(۱) دواتر به درژی قسه له سه ره (ته ورات و ئینجیل) ده که ی، که ئیستا - له لای خاوه ن کتیه کان: جووله که و نه صرانی، ته ورات کراوته چه قی په یمانی کۆن (العهد القديم) که سی و نۆ و چل نۆ (۳۹ - ۴۹) کتیه و، (ئینجیل) یش کراوته چه قی په یمانی نوێ (العهد الجديد) که ئه ویش ژماریه ک کتیب و نامه ی دیکه ش، و یرای چوار ئینجیله کان، ده گرتنه خۆی.

خالی چوارهم: ههروههها رۆمهکانیش بهر له (قسطنطین)یش، زۆر به سهختیی ئازاری مهسیحیهکانیان دهدا، واته: مهسیحیه خوا بهیه کگرهکان (الموحّدین)، به تایبەت ئەم چوار ئیمپراتۆره:

۱- (نیرون): که له سالی شهست و چوار (۶۴) ی زایینی دا مردوه، واته: نزیک بووه له سهردهمی عیساوه (علیه السلام).

۲- (تراجان): که له سالی سهه و شهش (۱۰۶) ی زایینی دا مردوه، یانی: سهه و شهش سال دواي له دایک بوونی عیسا (علیه السلام).

۳- (ریسیوس): که له سالی دوو سهه و پهنجا و یهک (۲۵۱) ی زایینی دا مردوه.

۴- (دقلدیانوس)، که له سالی دوو سهه و ههشتا (۲۸۰) ی زایینی دا مردوه.

ئهمانه ههموویان پێش (قسطنطین) بوون، پێش ئهوهی (قسطنطین) به فهرمی مهسیحیهت تهبهننیه بکات، مهسیحیهتی سێکوچکهیی (ثالوث)، ئهوانه زۆرترین ئازارو جهزبهیه مهسیحیهکانیان دهدا و، له کتێبه میژوویهکاندا زۆر شت باسکراوه، بهلام تهنیا دوو نمونان دینمهوه:

یهکههه: مهسیحیهکانیان دههینا (واته: مهسیحیه تهنیا خواپههرستهکان، خوا بهیه کگرهکان که له گهڵ عهقیدهی بتههرستی رۆمهکان دا تیکدهگیرا)، دهیانخستنه پێستی ئارهلهوه و بۆ سهگهکانیان فریانی دهدان، سهگهکانیان برسی دهکردن و ئهوانهشیان به زیندووی دهخستنه پێستی ئارهله: مهر، بز، گا، ههلهبهته پێستهکانیشیان لهسهه دروو و، تاكو نهیهنه دهڕی و سهگهکانیان به زیندوویی بیانخۆن!

دووههه: پۆشاکێ به قیر داپۆشراویان له بهر دهکردن، قیری گهرم و داغ، پۆشاکه که به قیر سواغ کرابوو، ئنجا ئه و پۆشاکهیان له بهر دهکردن، دواي وهک چرا ئاگریان تی بهردهدا لهو پۆشاکه قیر، کابراش له نیوی دا و له سهماخانهکان (مراقص) دا، دایان دهنان و سهماخانهکانی خۆیانیان پێ رۆشن دهکردنهوه!^(۱)

(۱) تاریخ العالم، فصل: ۲۱، هاملتون.

خالی پینجه: دوو قسه پالدرانه لای مه سیح (علیه السلام) کراون به بیانو و پاساوی دابرین و دوورخستنه وهی ئه و شه ریعه ته ی عیسا ی مه سیح ته به ننی کردبو، که زیاتر له ته وراتدا خو ی ده بینیه وه و پاشان له ته واکه ره که ی دا که ئینجیله، ئه و دوو قسه یه ش ئه مانه ن:

(۱) قسه ی یه که م: ئه و قسه یه ی که ده لی: (إِذْ أَنْعَمَ مَا لِلْقَيِّصِرِ لِلْقَيِّصِرِ، وَمَا لِلَّهِ!)^(۱)!

گویه رۆژیک جووله که کان ده چنه لای عیسا تا کو به ته له وهی بکه ن، ده لین: تو پیمان بلی: ئیمه باج (ضریبه) بدهین به کی؟ بیدهین به پادشای رۆم، یان نهیدهین؟ ئه ویش ده لی: دیناریکم پیشان بدهن! دیناریکی پیشان ددهن، دیاره وینه ی پادشای رۆم (قهیسه ر) ی له سه ر بووه، ده لی: ئه و وینه یه هی کییه؟ ئه وانیش ده لین: ئه و وینه یه هی پادشای رۆمه، ئه ویش ده لی: که واته: ئه وهی هی قهیسه ره، بیدهن به قهیسه ر و، ئه ویش که هی خوایه، بیدهن به خوا.

هه لبه ته ئه مه ده نگونجی ته ئویلکی راستیش بکری، به لام ئه وان مه به ستیان پی ئه وهیه، که واته: نوێزو تاعهت بو خوا بکه، به لام له رپوی کاروباری دنیا ییه وه: کاروباری سیاسی و ئابووری و کۆمه لایه تی و... هتد، مل بو قهیسه ر که چ بکه!

که هه رگیز هیچ پیغه مبه ریک وای نه فه رموو وه، عیسا ئه گه ر وای فه رمووبایه، بوچی له گه ل قهیسه ری رۆژگاری خو ی دا تیک ده گیرا؟! بوچی هه ولیان دده له سیداره ی بدهن؟! که ئیستاش مه سیحیه کان کلاویان چۆته سه ر و وا ده زانن: عیسا ی مه سیح (علیه السلام) له سیداره دراوه، ناشتووشیانه، به لام دوا یی زیندو بو ته وه، که ئه وان پی ده لین: هه لسانه وهی نیو مردووان (الْقِيَامَةُ بَيْنَ الْأَمْوَاتِ)! که ئه وه ئه سل و ئه ساسی نیه و، حه قیقه ته که ی ئه وهیه که خوا له سوورپه تی (آل عمران) ئایه تی (۵۵) دا ده فه رموی:

(۱) إنجيل لوقا، الإصحاح: ۲۵/۲۰، العهد الجديد، التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، ص ۲۱۴.

﴿ إِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾

۳۶

واته: کاتێک خوا فەرمووی: ئەی عیسا! من وەرگری تۆم {نەیفەرمووه: (مُمتیک) مریئەری تۆم}، ھەروەھا بەرزت دەکەمەوێ بەو لای خۆم و پاکت دەکەمەوێ لەوانە ی بیروان.

واته: لە نیۆ ئەوان دەرت دینم و بو ئاسمانی بەرزت دەکەمەوێ، وەك لە فەرماشتی صەحیحی پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) دا ھاتوہ^(۱)، کە لە ئاخیرزەمان دا عیسا لە ئاسمانی دیتە خوار و دەجبال دەکوژی.

لە سوورەتی (النساء) دا ئایەتەکانی: (۱۵۶) و (۱۵۷) خوا (سبحانہ وتعالی) زۆر بە ڕۆشنیی دەفەرموێ:

﴿ وَكَفِّرْهُمْ وَقُولِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَنًا عَظِيمًا ﴾ (۱۵۶) وَقُولِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

واته: (خوا نەفرینی لە جوولەکەکان کرد) بە ھۆی کوفریان و بە ھۆی گوتنی بوختانیکی مەزنیانەوێ لە بارە ی مەریەمەوێ، ھەروەھا بە ھۆی ئەو قسەیانەوێ کە گوتیان: ئیمە عیسای کۆری مەریەمی ڕەوانە کراوی خوامان کوشت.

بەلام خۆی زاناو شارەزا دەفەرموێ: ﴿ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ ﴾، نە کوشتیان نە ھەڵشیان واسی، ئەدی چۆن بوو؟ ﴿ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ﴾، بەلام وینە ی عیسیان بو برا یە سەر یەکیکی دیکە و ئەویان لە جیاتی عیسا ھەلواسی، ئەو جاسووس و خائینەش یەکیک بوو لە دوازدە ھەوارییەکانی خۆی، کە ناوی یەھووزای ئەسخەریوطی بوو، کە بە گرتنی دا لە بەرانبەر چەند درەمیک دا کە لە ڕۆمەکان وەرگیرتن و، شوینی عیسای پیشان دان.

(۱) لە درێژە ی ئەو فەرموودە یە دا ھاتوہ: { قَبِيلَتَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ فَيَنْزِلُ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقَى دِمَشْقَ بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ.. } رواه مسلم: ۲۹۳۷.

دیاره حەوارییه کان دوازده (۱۲) کەس بوون و هەموویان لەو کاتەدا لە ژوورە کەدا بوون، بە عیساوێ دەبوونە سێژدە (۱۳) کەس، بەلام کە (یهوذا الأسخريوطي) چووێ ژوورە کە، پێش ئەوێ رۆمەکان بێنە ژوورێ، وێنە عیسا (عليه السلام) بڕایە سەر (یهوذا) و عیسا بە کلاوڕۆژنە (كَوَّة السَّقْف) دا سەرخرا، خوا بەرزێ کردەو، هەلبەتە حەوارییه کان هەموویان دەیانزانێ کە عیسا بەرز کرایەو، بەلام (یهوذا) شەستی بە خۆی نەکردووە کە گۆراو، دوا بێ ماوێهێک پێ چوو هەر لە ژوورە کەدا بوون، هەتا هەندیک لە زانیان دەلێن: هەندیک لە حەوارییه کان کە شیوەی عیسا چووێ سەر (یهوذا) وایانزانێ عیسا، بەلام ئەو پێناچێ راست بێ، چونکە ئەوان بێنیویانە کە عیسا بەرز کراوێتەو بۆ سەری.

ئەجا رۆمەکان گوتیان: بۆ نایەنە دەری؟ کە لێیان وەرژوور کەوتن، دیارە (یهوذا) وەک عیسا دەچوو، وایان زانی عیسا، هەرچەندە هاواری کرد، من ئەوینم و عیسا بەرز کرایەو! ئیدی ئەو بوو - بەپێ ئەوێ لە چوار ئینجیلەکان دا هاتو - تاجیکی لە درکیان بە ئیھانە لەسەر نا و، بردیان بۆ بەر پەتی سێدارە، هەر چەند زۆر هاواری کرد: من عیسا نیم و ئێعدام مەکن!!^(۱)

ئێستاش لە ئینجیلەکاندا هەندێ قسە بێھێژ گیر دراوێت، کە گواہ عیسا (عليه السلام) کردوونی، ئەجا من پێم وایە ئەو قسانە هەر هی یەهوودای ئەسخەریوویی هەلگەراو و سێخوڕن، نەک هی عیسا (عليه السلام)، بۆ نمونە یەکیەک لەو قسانە:

(أَلُوِي أَلُوِي، لَمَّا شَبَقْتَنِي)، پەرستراوم! پەرستراوم! بۆچی دەممرێنی؟ یان: خواہ با ئەمجارە نەمرم!^(۲) کە بێگومان ئەو قسانە قسە عیسا (عليه السلام) نین و،

(۱) لە ئینجیلی (بەربابا) دا بەدرێژیی ئەو بەسەرھاتە هاتو، وەک ئیمە لە تەفسیری سوورەتی (النساء) و (المائدة) دا هیناومانە وواتریش لە کاتی توێژینەو کەمان لەبارە کتیبە ئاسمانیەکانەو، قسە لەبارەو دەکەین.

(۲) پڕوانە: التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد الجديد، إنجيل مرقس، الإصحاح: ۱۵، ص ۲۰۴، ۱۴، ص ۲۰۳.

مسولماننىكى تۈزىك ئىمان بەھىزىش قىسەى وا ناكات، چ جاي پىغەمبەرىكى پايە بەرزى وەك عىسا (عليه السلام)، وەك لە مەوسووعەى: (الإسلام كما يتجلى فى كتاب الله)، (الكتاب الرابع) دا كە باسى ئىمان بە كىتەبەكانى خوا دەكەم، لەوى دا بە تەفصیل باس كر دوه، ناگونجى عىسا (عليه السلام) قىسەى وا بكات و، ئەگەر گریمان ئەو جۆرە قىسانەى كر دبان، لەگەل قەيسەرى رۆم و دەسەلاتدارانى رۆم دا تىك نەدەگىرا.

(۲)- قىسەى دووهم: كە پال دەدرىتە لای عىسا، دەلى: (مَمْلَكَتِي لَيْسَتْ مِنْ هَذَا الْعَالَمِ)^(۱)، واتە: ولاتى من لەم جىھانەدا نىە، يان شوینى من لەم جىھانەدا نىە.

ئەو قىسەى بەى دەلىن ھى عىسا (عليه السلام) نىە، چونكە ئەگەر شوینى ئەو لەم دىنایەدا نىە، بۆچى خوا ھىناویەتى بۆ ئەم دىنایە، بۆچى ئەركى پى سپىردراو و كراو بە پىغەمبەر و، وەحىى بۆ نىردراو، كىتەبى بۆ دابەزىراو؟!

ئەو قىسانە كە پال دراو نە لای عىسا (عليه السلام)، ناگونجى پىغەمبەرانى خوا (صلوات و سەلامى خويان لەسەر بىت) ئەو جۆرە قىسانە بكەن، كە ئەو زاتانە (عليهم السلام) لە ئەسلىدا بۆ ئەو ھاتوون: ژيانى خەلك چاك بكەن، پاكسازى تىدا بكەن، چاكسازى تىدا بكەن، راستكر دى ئەو تىدا بكەن، دادگەرى تىدا بچەسپىن، زولم و گەندەلى و خراپەى تىدا لابەرن، ھەموو پىغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) لە ئەسلىدا بۆ ئەو ھاتوون، ئىدى چۆن رازى دەبن بە عەلمانىيەت، ئاخىر دوايى كە لە ئەوروپا سىكۆلارىزم تەبەننىي كرا، زۆر پشتى بەو قىسەى بەست كە دەلى:

(أَعْطِ مَا لِلْقَيْصَرِ لِلْقَيْصَرِ، وَمَا لِلَّهِ لِلَّهِ)، ئەو ھى قەيسەرە بىدە بە قەيسەر و، ئەو ھى خوا، بىدە بە خوا.

كە ئەمە وەك خوا دەفەرموى: ﴿تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَى﴾ ﴿النجم﴾

واتە: ئەو دابەشكردىكى زۆر نا دادگەرانبە، كە لايەنى پروھىيى و شەخسىي و ئەوھى كە هېچ پەيوەندىي بە دىئاو نى، عايدى خايبى، بەلام كاروبارى دىئاو سىياسەت و ھوكمپرانىي و ئابوورىي و .. ھتد، عايدى مروفىك بى! نەخىر، خوا (سبحانە وتعالى) ئايىنى خوى ناردو، كالاي پر بە بالا بى، سىبەرو سايەى ژيان بى و، ھەموو رەھەندو لايەنەكانى ژيانى مروف بگرىتەو، بە تاك و خىزان و كۆمەلگاو دەولەتەو.

لە نۆرە كۆمەلەنەيەكل ئەمەلئاس

بىن مەم عىر موفاع النواصل الاجتماعى

عەلى بابىر

تەگەپاندى مەكتەپى مەمۇنىست عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

عەلى بابىر AliBapir

تەگەپاندى مەكتەپى مەمۇنىست عەلى بابىر

www.alibapir.com

تەگەپاندى مەكتەپى مەمۇنىست عەلى بابىر

برگه‌ی پېنجەم: ئەو شتانەى كلىسا لە ئايىنى مەسىح دا دايھىنان:

۴۰

كلىسا ھەوت بىدعەتى كوشندەى لە ئايىنى مەسىح دا دايھىنان، كە ئىمە بە
رپىز باسيان دەكەين:

بىدعەتى يەكەم: چىنى ئەكلىرۇس (طبقة الكهنوت):

يەكەم دايھىنراو لە ئايىنى مەسىح دا، كە كلىسا دايھىنا، برىتى بوو لە چىنى
پىاوانى ئايىنى (ئەكلىرۇس).

شايانى باسيشە كە دوايى (ئوجەست كونت) و ژمارەيك لە مېژوونوسانى
ئەورووپايى، لە كاردانەوھى ئەوھدا گوتوويانە: مەرقايەتتى بە سى قۇناغ دا تىپەرپوھ:
أ/ قۇناغى جادوو و ئەفسانە.

ب/ قۇناغى ئايىن.

ج/ قۇناغى زانست.

لە راستىيدا ئەو بىرۆكەيە لە كاردانەوھى ئەو جۆرە شتانەدا بوو، كە كلىسا
دايھىنان و، يەككە لەوانە چىنى (پىاوانى ئايىن) بوو.

ئەو مېژوو زانانە گوتوويانە: پېشى خەلك جادوو و ئەفسانە، ئايىن و
بەرنامەى بوو، دوايى كە گەشەى زياترى كردو، ئايىنى خوايى تەبەننىي
كردو، بەلام ئىستا ئىمە گەشتووينە قۇناغى زانست، كەواتە: وەك چۆن نابى
پەنا بەرىنە بەر جادوو و ئەفسانە، نابى پەنا بەرىنە بەر ئايىنىش، ھەلبەتە
مەبەستيان پى ئەو ئايىنە بوو كە خۇيان بىنيويانە، كە دىتوويانە: چىنىك،
خۇيان بەسەر خەلك دا فەرز كردو بە ناوى ئايىنەو، دوايى باسى دەكەين
چىيان بەسەر خەلك ھىناو!

بیگومان ئەمە ئەوەش دەگەینە، کە پیاوانی ئایینی، پاشماوەی قوناغی جادوو و ئەفسانەن.

(وێلز) لە کتێبیکی ناوداری دا، تەرجەمە عەرەبییەکی بە ناوی: (معالم تاریخ الإنسانية)، واتە: (قووچکەکانی میژووی مەروفاوەیی) ^(۱)، دەلی:

(إِنَّ تَعَالِيمَ يَسُوعَ النَّاصِرِيِّ تَعَالِيمُ نَبِيَّةٍ مِنَ الطَّرَازِ الْجَدِيدِ الَّذِي ابْتَدَأَ بظُهُورِ أَنْبِيَاءِ عِزْرَانِينَ، وَهِيَ لَمْ تَكُنْ كَهَنُوتِيَّةً، وَلَمْ يَكُنْ لَهَا مَعْبَدٌ مُقَدَّسٌ حَسَبَ عَلِيَّهَا، وَلَا هَيْكَلٌ وَلَمْ يَكُنْ لَدَيْهَا شَعَائِرٌ وَلَا طَقُوسٌ وَكَانَ قُرْبَانُهَا قَلْبًا كَسِيرًا خَاشِعًا، وَكَانَتِ الْهَيْئَةُ الْوَحِيدَةُ فِيهَا، هَيْئَةُ مِنَ الْوَعَاطِ، وَكَانَ رَأْسُ مَا لَدَيْهَا مِنْ عَمَلٍ هُوَ الْمَوْعِظَةُ...).

واتە: ئایینی یەسووعی ناصیری (عیسا خەلکی (ناصرە) بوو کە شوێنیکە لە فەلەستین)، ئایینیکە پیغمبەرانی بوو، لە شیوازیکی نوێ دا، کە دەستی پێکرد بوو بە دەرکەوتنی پیغمبەرانی عیبرانی (واتە: بەنو ئیسرایلی) و ئایینیکە کە هەنووتیی نەبوو، (کە چینیکی تایبەتی ئایینی هەبێ) و پەرستگایەکی پێرۆزی نەبوو، کە لەسەری قەتیس بکری، هەروەها هەیکەل و پەیکەری نەبوو، شوێنیکە وای نەبوو و سرووتەکان (طقوس)ی نەبوون، (کە ئیستاهەن)، قوربانییەکی بریتی بوو لە دلیکی شکاوی ملکەچ بۆ خوا و، تاکە دەستەبەکی کە هەیبوو، کۆمەڵێک بوون لە ئامۆژگاریکارەکان، دەستمایەکی ئامۆژگاریکارەکانیش بریتی بوو لە ئامۆژگاریکردن و دلی خەلک نەرمکردن بە لای خوادا.

بەلێ ئەمە یەکیەک لە بیدعەتەکانی ئایینی نەصرانی تیگدرا و بوو: داهینانی چینی پیاوانی ئایینی (ئەکلیرۆس)، کە بە داخەو ئیستاش هەندێ لە مسوڵمانان، بە زانیان و بە شیخەکان دەلێن: پیاوانی ئایینی، دوعاگو، لە ئێرانێ پێیان دەلێن: پروحانیی! ئایا ئەوانە تەنیا پروح و خەلکی دیکە تەنیا جەستەییە؟ هەموومان لە پروح و جەستە پێک هاتووین! لە راستییدا ئەو تەعبیر و زاراوە و وشانە، هەموویان لە ئایینی تیگدراوی نەصرانییە دەیان کردووە، هەروەها زۆر شتی دیکەش بۆ وێنە: کەسێ بە ناوی دینەو حوکم بکات و

خۆى به وهكىلى خوا دابنى، خۆى به سىبهرى خوا دابنى، له ئىسلامدا شتى وا نيه، له ئىسلامدا مروّقه كان هه موويان جىنشيني خوان، هه موويان نوينهري خوان، دهبي تىكرا و ويكرا ئەم سەر زهوييه به شەريعه تي خوا پاك و چاك بکهن و، کۆمه لگای خویان به شەريعه تي خوا بهرپوهبهرن، هه موويان وهك يهك بهو ئهرکه وه پابهند کراون.

بيدعه تي دووهم: ميانجيگهري له نيوان خواو خه لکدا:

واته: خه لک بۆى نيه راسته وخۆ خوا بپهرستى و بهندايه تيى بۆ خوا بکات و، دهبي واسته يهك له بهيندا ههبي، دهبي ميانجييهك ههبي له بهيندا، وهك خوا (سبحانه وتعالى) له ثايه تي (۳۱)ى سوورپه تي (التوبة)دا، له باره ي نه صرانييه كانه وه ده فهرموى:

﴿ اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ ﴾ (۱۱).

خوا ده فهرموى: زانا و رهبه نه كانى خويان و مه سيحى كورى مهريه ميشيان له جياتى خوا كرده پهرستراوى خويان.

دوايى ده فهرموى: ﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا إِلَّا إِلَهُ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴾.

هه چهنده فه رمانيشيان پى نه كرابوو كه جگه له يهك پهرستراو بپهرستن (كه خوايه)، جگه لهو هيچ پهرستراو نيه، پاكيى بۆ خوا له وهى كه دهيكه نه هاوبهش (بۆ خوا).

(۱) (أخبار) كۆى (حَبْرَه)، يان كۆى (جَبْرَه)، به مانای زانا، (رُهْبَان) يش كۆى (راهب)، واته: گۆشه گير، رهبه، زنده روييكر له خواپهرستى دا، پروانه: مفردات ألفاظ القرآن، ص ۱۲۰، لفظ (حبر) و ص ۲۲۱ لفظ: (رهب).

کهواته: نه صرانییه کان: ههم زانییه کانى خوڤان و، ههم ږاهییه کانى خوڤان، له جياتى خوا په رستون و، هه لال و هه ږاميان بۇ دهستکاریى کردوون.

بيدعه تى سيئهم: ږه به نايه تى (الرهبانية):

وهك خوا (سبحانه وتعالى) له سوورته تى (الحديد) ثايه تى (۲۷) دا، له باره ي مه سيحييه كانه وه ده فهرموى:

﴿ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَرِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَارَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾﴾

تهو دى مه به ستمه نه د ږه به: ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا﴾، ږه به نايه تى كه خوڤان دايانه ينا، ﴿مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾، ئيمه له سه رمان نه نو سيبون، ئيمه له سه رمان پيوست نه كړدبون، ته دى بۇ چى دايانه ينا؟ ﴿إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ﴾، بۇ تهو دى لهو ږييه وه بگه نه ږه زامه ندى خوا، دايانه ينا، به لام: ﴿فَمَارَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾، كه چى وهك پيوست تهو شيان بۇ چاود ږيى نه كراو نه پار ږرا.

ئجا تهو ږه به نايه تيه زه ږه به كى زور كوشنده دى له ئايينى راسته قينه دى عيسادا (عليه السلام)، شايانى گوتنيشه كه تهو گوشه گيرى و ږه به نايه تيه چوار هوكار و ږيشه دى هه بوون:

۱- تهو گوناوه ته سليه دى كه به ميراث گيراوه، كه برتنيه لهو دى ئادم (عليه السلام) - وهك له په يمانى كۇندا هاتوه - گوايه له دره ختى (زانست) دى خواردوه، ئجا مادام له دره ختى (زانست) دى خواردوه، گوناوه تاوانى كړده و، خواش سزى داوه! له حاله تيكدا كه خوا له قورئاندا پيمان ده فهرموى:

﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ (۳۱) قَالُوا سُبْحَنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۳۲﴾ البقرة.

خوا هه موو ناوه کانی فیڕی ئادهم (عليه الصلاة والسلام) کردن، دوايي پيشانی فریشته کانی دان، فهرمووی: ئە گەر راست دهکەن (ئێوه شایسته ترن به جینشینیاتی من له سەر زهوی)، ناوی ئەوانهم پێی بلین! ئەوانیش گوتیان: پاکیی بۆ تۆ، ئەوهی تۆ فیڕمان نهکە، ئیمه نایزاین، هەر تۆ زانای کارزانی.

﴿ قَالَ يَتَادُمُ أَنْبِئَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ ﴾ (خوا) فهرمووی: ئەی ئادهم! ناوه کانیان پێی بلێ، ﴿ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ ﴾، کاتیک (ئادهم) ههوالی پیدان به ناوه کانیان. ﴿ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنْيَ أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴾، البقرة ۳۳.

واته: (خوا) فهرمووی: ئایا پێم نه گوتن: من نهیانی ئاسمانه کان و زهوی دهزانم، ئەوه دهزانم که دهیشارنه وه، ئەوهش که ئاشکرای دهکەن!

واته: بۆیه ئادهمم کردۆته جینشینی خۆم له سەر زهوی، چونکه توانایه کی ههیه، ئەی فریشته کان! ئێوه ئەو توانایه تان نیه.

واته: له قورئاندا، له ئیسلام دا، خوا (سبحانه وتعالی) زانایی ئادهم دهکاته به لگه و پاساوی ئەوه که جینشینی خوا بێ له سەر زهوی، به لام له (پهیمانی کۆن) و له ئایینی تیکدراوی جووله که وه نه صرانیی دا، ئەوه که گوايه: ئادهم له درهختی زانستی خواردوه، کراوه به پاساوی ئەوهی خوا سزای بدات!!^(۱)

ئەنجا لیڤه وهیه دهبی بگهڕین: بۆچی ئەوروپا به رهو ئیلحاد چوو؟ کتیبه موقه ددهس (Bible) هکی، پێی دهلی: هەر کهس فیڕی زانست بێ، خوا

(۱) پروانه: التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر التكوين، الإصحاح: ۳، ص(۱۶-۱۲)، (سقوط الإنسان، عقاب الإنسان).

(سبحانہ و تعالیٰ) سزای دہدا، بەلام لە ئیسلامدا بەپێچەوانەوہ ئادەم(علیہ السلام) بوو بە مامۆستای فریشتەکان و فەرمان بە فریشتەکان کرا کەرنووشی پێژگرتنی بۆ بەرن، لەبەر ئەوہی بوو بە شارەزاکەریان، بوو بە مامۆستایان، یانی: ئیمتیازی مەرۆف لە ئیسلامدا، ئەوہیە کە زانا بێ، بەلام دیارە لە پەیمانی کۆندا، لە ئایینی جوولەکەو نەصرانییەکاندا، لەو ئایینە تێکدراوو شیونراوہدا، زانست گوناھیکەو تاوانیکە، کە خوا مەرۆفی لەسەر سزا دەدات!! بەلێ لێرەوہ دەبێ بگەرێن بۆ ھۆکاری ناکوکیی نیوان ئایین و زانست، لێرەوہ ھاتوہ لەو ئایینە تێکدراو و لەو ئەفسانەو بیرۆکە پرۆپوچانەوہ!

۲- ھۆکار و پێشە دووہمی رەبەنایەتی، بریتی بوو لەو کاردانەوہ پەرگیرانەییە، ئەو حالەتە ماددیہ نەوسنییە، کە ھەم جوولەکەکان، ھەم رۆمانییەکان پیادەیان دەکرد، کە زۆر ماددی بوون و تەنیا خەریکی لەزەتە ماددیہکان بوون و، لایەنی رۆحییان پشتگوێ خستبوو، ئەو رەھبانییەتە کاردانەوہیەک بوو بۆ ئەو حالەتە ماددیہ، کە وەک چۆن حالەتە ماددیہکە، تێپەراند بوو بە لایەک دا، ئەوانیش بەو لادا تێیان پەراند، وەک چۆن بارێک کە لەسەر پشتی و لاخیکە بەلایەکدا خوار دەبێ، دوایی و لاخدار ھێندە بە توندیی پالێ پیوہدەن، ئەوجارە بەولادا خوار دەبێتەوہ، ھەمیشە ھەر وایە، کارو کاردانەوہ، تێپەراندن و بە زایەدانیان تێدایە.

۳- ھۆکار و پێشە سییەمی ئەو بیرۆکە رەبەنایەتیە، بریتی بوو لەو فەلسەفە رەشبینییە راکردنە لە ژیان، کە لە نیو خەلکیکی زۆری ئەورووپادا تەشەنە کەردبوو و ناتۆمید و بێ ھیوای کەردبوون لە ژیانی دنیا، کە بێگومان ئەویش دیسان، ئەو بیرکردنەوانە کڵیسا داھێنابوون، کاریگەرییان لەسەری ھەبوو.

۴- پێشەو ھۆکاری چوارەمی رەبەنایەتی: بارودۆخی ئابووری و ژیان و گوزەرانی کۆمەلایەتی قورسی خەلک، ئەمیش وای کەردبوو کە خەلکیک بیر لە بیرۆکە رەبەنایەتی بکەنەوہ.

مەرجەگانى سىستىمى رەبەنايەتتى (نظام الرهنة):

۴۶

سىستىمى رەبەنايەتتى بە گشتى چوار مەرجى ھەبوون:

مەرجى يەكەم: ئەو بوو كە دەبى ئەو ئىنسانە ھاسەرگىرى نەكات، پىاو بى،
يان ئافرەت.

مەرجى دووھم: دەبوایە بە تەوايى واز لە دنیا بىنى، ھىچ شتىكى دىيایى نەبى.

مەرجى سىيەم: دەبوایە بەردەوام خواپەرستى بکات، بەبى پسانەو.

مەرجى چوارەم: دەبوایە خۆى ئەزىت بدات، جەستەى خۆى سزا بداو ناپەرەت
بکات.

لە کتیبەکاندا زۆر شت لەو بارەو ھاتو، بۆ وینە:

أ/ راهیبه کان ھەیانبوو گوتوویەتی: شەش (۶) مانگان لە زەلکاویکدا نوستووم،
بۆ ئەوێ ئەو مێشوو لەو زیندەوەرانی کە لەوێ دان، پیم وە بدن و ئەزىتم بدن!

ب/ ھەیانبوو - بەقسەى خۆى - سى (۳) سالان لەسەر یەك لاق، لەسەر یەك
قاچ، خواپەرستى کردو!

ج/ ھەیانبوو گوتوویەتی: من لە ئەشکەوتىكى تەسکدا بە بەردىکەو، خۆم
بەستۆتەو، داخۆ چەند ھەفتە و چەند مانگان، خۆى بەستۆتەو!

د/ خۆ نەشۆردن و خۆ پاك نەکردنەو لە قژو موو و ئەوانە.

بيدعه تى چوارەم: نەينىيە پىرۈزەكان (الأسرار المقدسة):

هەلبەتە ھەر كامىك لەو باسانە، پىيىستىيى بە قسە لىكردنى زۆر دەكات و من دەمەوى ئامازىيەكى كورتى پى بىكەم:

(۱) سىكوچكە (ثالوث): (باب، كور، گىيانى پىرۈز)، كە پىشتىش چەند جارىك لە بارىيەو دەوين.

(۲) لە ئاۋ ھەلكىشان (تعميد)، كە ئەويش جۆرە سرووت (طقس) و خواپە رستىيەكى نەصرانىيەكانە.

(۳) ئىۋارە خوانى خوايى (العشاء الرباني)، كە پىشى دەگوتى: (القربان المقدس)، قوربانىيى پىرۈز.

(۴) دان بە ھەلەو گوناھى خۇدا ھىنان (الإعتراف).

ئىنا ئىمە تەنيا ئامازە بە يەككىيان دەكەين، كە رىشەكەى ھەر لە ئىنجىلەو ھاتو، بۇ وىنە: لە ئىنجىلى (متى)، ئىصحاى: (۲۶)، ئايەتەكانى: (۲۷-۲۹)، (التفسير التطبيقي للكتاب المقدس) دا ھاتو^(۱):

(وَفِيمَا هُمْ يَأْكُلُونَ، أَخَذَ يَسُوعُ الْخُبْزَ، وَبَارَكَ وَكَسَّرَ وَأَعْطَى التَّلَامِيذَ، وَقَالَ: خُذُوا كُلُّوا، هَذَا هُوَ جَسَدِي، وَأَخَذَ الْكَاسَ وَشَكَرَ وَأَعْطَاهُمْ قَائِلًا: اشْرَبُوا مِنْهَا كُلُّكُمْ، لَأَنَّ هَذَا هُوَ دَمِي الَّذِي لِلْعَهْدِ الْجَدِيدِ الَّذِي يُسْقَى مِنْ أَجْلِ كَثِيرِينَ لِمَغْفِرَةِ الْخَطَايَا).

واتە: لە كاتىكدا كە ئەوان دانىشتىبون، خۇراكيان دەخوارد، يەسوع (عيسا) نانەكەى دەست دايە و دوعاى لى خويند، بەرەكەتى بىكەيتى و نانەكەى پارچە پارچە كرد، (شكاندى) و داى بە قوتايىيەكان و گوتى: بخون! ئەو جەستەى منە (بۇچى جەستەى ويىە؟ نازانين، دەبى ئايىنى كلىسا جواب بداتەو،

پاشان پەرداخەكەشى دەستدايە، (ياخود قاپەكەى دەست دايە، كە گوايە شەرابى تېدا بوو) و سوپاسى خواى كرد، دوايى ويى دان و پيى گوتن: ھەمووتان ليى بخۆنەو، چونكە ئەمەش خويىنى منە، بۆ ئەو پەيمانە نوپيەى كە خويىنى من دەپژيئىرئ لە پيىناوى ليىبوردى گوناھى زۆراند.

(واتە: بۆيە عيسا لە قەنارە دەدرئ تاكو خوا، (كە عيسا بە حيساب كورپى خوايە)، خوا تاقانە كورەكەى خوى بكاتە بە لاگيرەرەوھى گوناھى ئەو خەلكانە كە گوناھيان كردو! ئنجا تۆ وەرە تەماشاي ئەو عاجباتيە بەكە! خەلك گوناھان دەكات، عيسا لەدار دەدرئ! ئاخىر چ عەقلىك شتى وا قبول دەكات؟!

بيدعەتى پيىنجەم: پەرستن و بە پيرۆزگرتنى ويىنەو پەيكەرەكان:

(ويل ديوران) ميژوونوسى ناودار، لە كتيبە ناودارەكەى خوى (چيروكى شارستانيەت) (قصة الحضارة) دا لە بارەى رەواج دانى نەصرانيەت بەويىنە و پەيكەرەنەو، گوتويەتى: (ھەلبەتە من دەقە عەرەبيەكەى دىنم، لەبەر ئەوھى كتيبەكە بە عەرەبيە، دوايىش بە خيراى تەرجمەمەى كوردى دەكەم)،

(كَانَتِ الْكَنِيسَةُ أَوَّلَ أَمْرِهَا تَكْرَهُ الصُّورَ وَالتَّمَاثِيلَ وَتَعُدُّهَا بَقَايَا مِنَ الْوَثْنِيَّةِ، وَتَنْظُرُ بَعَيْنِ الْمَقْتِ إِلَى قَنِّ النَّحْتِ الْوَثْنِيِّ الَّذِي يَهْدَفُ إِلَى تَمْثِيلِ الْإِلَهِةِ، وَلَكِنْ انتصار المَسِيحِيَّةِ فِي عَهْدِ قُسْطَنْطِينِ، وَمَا كَانَ لِلتَّقَالِيدِ وَالتَّمَاثِيلِ الْيُونَانِيَّةِ مِنْ أَثَرٍ، كُلُّ هَذَا قَدْ خَفَّفَ مِنْ حِدَّةِ مَقَاوِمَةِ هَذِهِ الْأَفْكَارِ الْوَثْنِيَّةِ، وَلَمَّا أَنَّ تَضَاعَفَتْ عِدَّةُ الْقِدِّيسِينَ الْمَعْبُودِينَ، نَشَأَتِ الْحَاجَةُ إِلَى مَعْرِفَتِهِمْ وَتَذَكُّرِهِمْ، فَظَهَرَتْ لَهُمْ وَلِمَرِّمِ الْعِدْرَاءِ كَثِيرٌ مِنَ الصُّورِ، وَلَمْ يُعْظَمِ النَّاسُ الصُّورَ الَّتِي يَزْعُمُونَ أَنَّهَا تُمَثِّلُ الْمَسِيحَ فَحَسَبُ، بَلْ عَظَّمُوا مَعَهَا خَشَبَةَ الصَّلِيبِ، حَتَّى لَقَدْ أَصْبَحَ الصَّلِيبُ فِي نَظَرِ ذَوِي الْعُقُولِ السَّادِجَةِ، طَلْسَمًا ذَا قُوَّةٍ سَحَرِيَّةٍ عَجِيبَةٍ^(۱)).

واتە: كلىسا لە سەرەتاو زۆر رقى لە وىنەو پەيكەرەكان بوو و، بە شوینەوارى بىتەرستىي دادەنان و، بە چاوى سووكەو تەماشاي بت تاشىنى بىتەرستىي دەگرد، كە دەيوست پەرستراوكان لە پەيكەردا بەرجەستە بكات، بەلام زال بوونى ئەو مەسىحيەتە كە قسطنطين تەبەنىي كرد، پاشان بە ھۆى كلتورو پەيكەرە يونانىيەكانەو، ئەو شوینەوار و كاريگەرى ھەبوو و واىكرد كە لە كارتىكردنى بەرھەلستىيەكردنى ئەو بىرۆكە بىتەرستانەيە، كەم بكاتەو، پاشان لەبەر ئەو ژیمارى قىددىسەكان كە دەپەرستران، زۆر بوو، (واتە: چىنى ئەكليروس)، ئەوانەى پيوست بوو بناسرىن و ياد بكرىنەو، بۆيە ھەم بۆ ئەوانىش و ھەم بۆ مەريەمى كچىش، زۆر وىنە دروستكران و پەيكەر داتاشران، ئنجا خەلك تەنيا وىنەكانى بە مەزن نەدەگرت، كە پىيان وا بوو ئەو پەيكەرى مەسىحە، (يان ھى مەريەمە)، بەلكو ئەو تەختەيەش كە گوايە عىساي لەسەر ھەلواسراو: {خاج (صلیب)}، ئەويشيان بە بەرز دەگرت، ھەتا واى لىھات لەلاى ھەندىك لەوانەى عەقلىكى سادەيان ھەيە، پىيان وا بوو ئەو خاچە ھىزىكى جادوويى سەرسورھىنەرى ھەيە.

بىدعەتى شەشەم: موغجیزەو ئەفسانەى زۆر:

لەبەر ئەو ھى ئايىنى تىكداراو شىوئىراوى مەسىح، لە پرووى عەقلىيەو، ئىقناعتكەر نەبوو بۆ خەلك، دەويسترا ئەو بە شتىكى دىكە قەرەبوو بكرىتەو، بۆيە شتى سەيرو عەجايبيان ھەلدەبەست، وەك چۆن ھەندىك صوفىي و دەرويشى ناھالىي، بۆ ھەندىك لە شىخەكانى خويان شتى سەيرو عەجايب، كە نە لە شەرعدا جىي دەيتەو، نە لە عەقدا و، نە لە گەل واقعدا دەگونجى، بۆيان ھەلدەبەستن، بە ھەمان شىو: مەسىحيەكانىش بۆ قىددىسەكان و بۆ راھىبەكانى خويان، بۆ گەورە پياوانى ئايىنى خويان، شتى سەيرو عەجايبيان ھەلدەبەست، لە قالبى موغجیزەو كەرامەت و شتى سەرسورھىنەردا.

كە ئەمەش شتىكى دىكە بوو نەصرانىيەكان دايانھىنا، بۆ ئەو ھەلەكە قەناعەت پىي بىنن، لەبەر ئەو ھى كە ئايىنەكەيان نەيدەتوانى عەقلى خەلك

بدوینی و ئیقناعیان بکات، دهیانگوت: دهبی به شتی دیکهی سهرسوپهینه و سۆز جوولینه، ئەوه قەرهبوو بکهینهوه! یانی: ئەگەر نهشتوانین عهقلیان ئیقناع بکهن و بدوینن، با به لای کهمهوه ههست و سۆزیان بجوولین!

بیدهتهی دهوتهم: پسوولهی لیخوشبوون (صکُ الغفران):

که ئەویش له دوو شتدا بهرجهسته دهبوو:

یهک: گوایه: کلێسا دهسهلاتی لیبورونی ههیه له جیاتی خوا، کلێسا، (واته: چینی ئەکلیرۆس و پاپا و قهشهکانی خوار پاپا)، وهکیلی خوان و، ئەوانه له جیاتی خوا، دهتوانن له گوناھی خهک ببورن، ئەمه له حالیکدا که خوا له سوورتهی (آل عمران)، ئایهتی (۱۳۵) دا دهفرموی:

﴿وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ﴾، واته: جگه له خوا، کی له گوناهان دهووری؟

ههروهها له سههرتهی سوورتهی (غافر) دا خوی میهرهبا ن دهفرموی:

﴿حَمْدٌ ۝۱ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝۲ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ ۝۳ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهٌ مَّصِيرٌ ۝۴﴾

واته: حا، میم، دابهزێرانی کتیب له لایه ن خوی زالی زاناوهیه، (خوا) لیبوردهی گونا و وهگرگی تۆبهیه، سزای سهخته، خاوهن بهخششه، جگه لهو ههچ پهستراویک نیه سههره نجام ته نیا بو لای ویه.

دوو: دهبوایه بابای گوناها ر بچی له بهردهم کلێسادا، یان له بهردهم قهشهیه کی کلێسادا، سالی جاریک ته و ئیعتیراف و دانێداهێنانه بکات، بهم دهقهی خوارهوه، دهبوو بیلی:

(رَبَّنَا يَسُوعَ يَرْحَمَكَ يَا فُلَان (إسم الرجل، أو المرأة) وَيَشْمُكَ بِاسْتِحْقَاقَاتِ آلامه الكُلِّيَةِ الْقُدْسِيَّةِ، وَأَنَا بِالسُّلْطَانِ الرَّسُولِيِّ الْمُعْطَى لِي، أَحْلُكَ مِنْ جَمِيعِ الْقِصَاصَاتِ وَالْأَحْكَامِ

وَالطَّائِلَاتِ الْكَتْسِيَّةِ الَّتِي اسْتَوْجَبَتْهَا، وَأَيْضًا مِنْ جَمِيعِ الْإِفْرَاطِ وَالْخَطَايَا وَالذُّنُوبِ الَّتِي أَرْتَكَبْتَهَا مَهْمَا كَانَتْ عَظِيمَةً وَقَفِيعَةً...^(۱).

واته: یه سووعی په روهر د گارمان (یه سووع یانی: عیسا)، لیت خوش بی، نهی فلان کهس (ناوی پیاو یان ثافرت) تو بگریته نیو خوی به هوئی نهو نازاره گشتیه پیروزانه وه که چیژتونوی و، منیش بهو دهسه لاتره په سولیهی {په سول: که له (بولس الرسول) وه هاتوه، یان له (بطرس) وه، که به حساب نهو دامه زریته ری کلیسایه}، که پیم دراوه، نهو من له هه موو نهو تولا نهی که له سهرتن و له هه موو نهو یاسایانهی که پروت تی دهکن و، له هه موو نهو بهر پرسیاریه تیانهی که کلیسا خستوونیه ته سهر تو، نهو له هه موویان توام عه فوو کرد، هه روها له هه موو تیپه راندن و له هه موو گونا هه کان و له هه موو هه له کانی که کردووتن، هه رچه نده زور مه زن بن و زوریش ناقولا بن.

ئجا پسهوله کهی داوه تی و، نه دنازه که پاره ی لی وهر گرتوه!

به سه رها تیک لهو باره وه:

دهلین: جاریک یه کی که له دهوله مهنده کان، به لام پیاویکی زور زیرهک و وریا بووه، زانیویه تی که نهو هه مووی دروو دهله سهیه، (ئاخر به هه شت، چون عه بدیک دهتوانی کرین و فروشتنی پی بکات و، چون مروف دهتوانی له خه لک ببووری له جیاتی خوا؟!، دهچی بو لای پاپا.

(دهوله مهنده که) دهلی: من هاتووم، دوزهخت لی بکرم.

پاپا دهلی: خه لک به هه شتی دهکری، تو دوزهخت بو چییه؟

کابرا دهلی: ئیشم پییه تی.

پاپا دهلی: چه ندهت دهوی؟

(۱) محاضرات في النصرانية، ص ۱۹۴، محمد أبو زهرة.

كابرا دەلى: من ھاتووم ھەموويت لى بىكرىم.

پاپا دەلى: ئاخىر ئەو زۆر دەكات و پارەيەكى زۆرى دەوى!

كابرا دەلى: ھەرچەندى بى ئەو كىشە نى، رېك دەكەوين، ھەموو دۆزەخت لى دەكرىم.

بەھەر ھال، ھەموو دۆزەخى لى دەكرى و لەگەلى رېك دەكەوى و، بىگومان پارەيەكى زۆرى دەداتى، دوايى ئەو كابرا دەولەمەندە، بەنيو خەلك دا بلاوى دەكاتەو، دەلى: خەلكىنە! لەمەودوا كەس بەھەشتى نەكرى!

(چونكە دەزانى خەلكەكە فەقىرو ھەلخەلەتاو و چەواشەكراون، وەك چۆن ئىستاش زۆر جارەن خەلكى ساختەچىي پەيدا دەيى، بە ناوى دىنەو، بە خەلكى سادە دەلى: دوغاتان بۆ دەكەم و پارەيان لى دەستىن، يان فلان كارەتان بۆ دەكەم و پارەيان لى دەستىن، ئەو ساختە چىيانە بەناوى دىنەو ھەر ھەن، خەلكى فەقىرو رەش و پرووت كالاو لەسەر دەنن، پارەيان لى دەكىشەنەو، بەيى ئەو ھىچ گىرەتەكەن بۆ چارەسەر بىكەن).

ھەلبەتە خەلكەكەش لەو كابرايە دەپرسن:

بۆچى نەچىنە لای پىاوانى ئايىنى و پىسولەى لىخۆشبوون و چوونە بەھەشت نەكرىن؟!

ئەويش دەلى: چونكە دۆزەخ عايىدى خۆمە، بە پارەى خۆم كرىومە لە پاپا، ئاشەيلىم كەس بىچىتە نىوى، ماناى واىە پىويست ناكات بەھەشتى بىكرىن، كە من نەمەيشت كەس بىچىتە دۆزەخ، بۆ خۆتان دەچنە بەھەشتى، گوناھبار بن، يان بى گوناھ بن، تازە دۆزەخ عايىدى خۆمەو ئاشەيلىم كەسى بىچىتە!

**برگەى شەشەم: سەرەنجام بوغراپوونى كلىساو سەرگىشى كىردى،
لە رووى دىنىي و سياسىي و دارايىيەو:**

پىشتر باسما كىرد: چۆن ئايىنى مەسىح (عليه السلام) لەسەر دەستى پىاوانى كلىسا، چىنى كەھەنووت، تىكدراو شىوئىرا و، كۆمەللىك داهىئىراو (بدعة) كوشندەى تىدا پەيدا كران، كە ئامارەمان بە ھەوت (۷) دانەيان كىرد، ئىنجا ھەموو ئەوانە، ئەوھى لىكەوتەوھە و دەرھاويشتەكەى ئەوھە بوو كە: كلىسا كە بە ناوى ئايىنى مەسىحەوھە، بە ناوى خواوھە، ھوكمى دەكرد، لە ئەو رووپا و رۆژئاوا، زۆر بوغرا بوو و لە كەوللى خۆى دەرچوو، لە ھەر سى بوارى: دىندارىي و سياسىي و دارايى دا:

يەكەم: لە رووى دىندارىيەو:

كلىسا بە كەيفى خۆى دەستكارىي كارەكانى ئايىنى دەكرد، وەك ئىستا ئامارەيان پى دەكەين، ئامارە بە دە (۱۰) كار دەكەين، ھەر كەسىكىش رەخنەى لە كلىسا گرتبايە، دەيانگوت: ئەو رەخنەى لە خوا گرتوھە و، رەخنەى لە مەسىح گرتوھە و، رەخنەى لە ئايىن گرتوھە، ئەو ئايىنەى كە خوا دايبەزاندوھە، بۆيە: لە دنيا دا رووبەرووى سزادانى كلىسا دەبووھە و، دەيانگوت: لە رۆژى دوايشدا دووچارى سزاي سەختى خوا (سبحانە وتعالى) دەيىتەوھە، بۆ نمونە لە رووى دىندارىيەو، كلىسا ئەو دە (۱۰) كارەى كىردن كە ھەموويان لادان و تاوان بوون، بە پى ئايىن و بەرنامەكەى عىساي مەسىح (عليه السلام):

(۱) خەتەنە كىردن پىويستە، بەلام كلىسا قەدەغەى كىرد، عىسا (عليه السلام) بۆ خۆى جوولەكە بووھە و، جوولەكە ئىستاش لە گەلدا بى نىرینەكانيان خەتەنە دەكەن، بەلام كلىسا بۆ ئەوھى خۆى جيا بىكاتەوھە لە جوولەكەكان، يان بە ھەر ھۆكارىكى دىكە، خەتەنە كىردنى قەدەغە كىرد.

(۲) مردار (مَيِّتَة) ھەپام بوو، بەلام كَلِّسا ھەلالى كرد، پەواى كرد.

(۳) ويئە و پەيكەرەكان، بە شيرك و بىتپەرستىيى لە قەلەم دەدران، بەلام كَلِّسا كردنى بە رەمز و ھىماي تەعبىر كردن لە تەقواو پارىزكارىيى و دىندارىيى و، پەيكەريان بۆ عيسا دروستكرد، كە چۆن لە خاچ دراو، پاشان بۆ مەريەم و، بۆ زۆر لەوانەي كە پييان دەگوتن: (قَدِّيس) واتە: بە پيروژ گيراو.

(۴) ژن ھىنانى پياوانى ئايىنى، قەدەغە كرد، ئەوان دەيانگوت: (پياوانى ئايىنى)، ئەگەرنا لە ئىسلامدا ھەموو پياوان، پياوانى ئايىنىين و ھەموو ئافرەتانيش، ئافرەتاني ئايىنىين، ئەو زاراويەكى كَلِّسايىيە، كە بە داخووە نەك خەلكى عەوام، ھەندىك لە مامۇستاو مەلایەكانىش ھەر بە كارى دىن دەلێن: ئيئە دوعا گۆين، ئيئە پياوى ئايىنىين! نا، پياوانى ئۆمەت ھەموويان پياوى ئايىنىين و ئافرەتەكانىش ھەموويان ئافرەتى ئايىنىين، لە ئايىنى شۆيئراو گۆردراوى نەصرانىيدا، چىنكى ديارىيىكراو، كران بە عايىدى ئايىين، يانى: خەلكەكەي دىكە ھىچ پەيوەندىيى بە ئايىنەو نەيە.

ھەلبەتە سەرەتا ژن ھىنانى ئەوانەي پييان دەگوتن: پياوانى ئايىين، چىنى ئەكلىرۆس، ھەلال بوو، بەلام لەلایەن كَلِّساو ئەو ھەش قەدەغە كرا و برىاردرا: كە ھەر كەسىك پياوى ئايىنى بوو، نابى ژن يىنى و ھاوسەرگىريى بكات.

(۵) سامان لە خەلك وەرگرتن شتىكى قەدەغەو خراپ بوو، بەلام دوايى باج و سەرانە لەلایەن كَلِّساو لەسەر خەلك فەرز دەكرا، چەندان جۆرە باج و سەرانە لەسەر خەلك پيويست كران.

(۶) پسولەي لىبوردن (صَكُّ الْغَفْران) ئەو لە ھەمووى خراپتر بوو، پيشتەر دەيانگوت: خوا لە خەلك دەبوورئ، بەلام دوايى كَلِّسا بە ناوى خۆيەو، كە گوايە وەكىلى خوايە، پسولەي لىخۆشبوونى بۆ خەلك دەردەكرد و، دەبوو لە بەردەمى دا، بەلای كەمەو سالى جاريك، ھەر كەسىك بى ئىعتىراف بكات بە گوناھەكانى و پسولەيەكى بەدەنى و لە بەرانبەردا پارەي لى وەرېگرن!

(۷) بى بەشكرانى بە كۆمەل، بى بەشكرانى بە كۆمەل ئەۋەبوو كاتىك كلىسا رقى لە خەلكىك داگرتبايه، لە عەشیرەتىك، لە نەتەۋىيەك، لە دەرەك، دەرەك: ئەۋە ھەمووتانم بى بەش كرد لە بەرەكەتى مەسىح، يان لە بەھەشت، يان ئەۋە ھەمووتانم لە بەزىي خوا بى بەرى كرد، ەك لە نيوان پاپا پادشاى ئىنگلىزدا، پروویدا، ئەۋە ديارە بەسەرھاتىكى ھەيە لە مېژوودا.

(۸) كلىسا دادگاكانى پشكىنى عەقىدە (محاکم التفتيش) دامەزراندن، سانسورى عەقىدە كە پىشتىش باسما كەرد.

(۹) جەنگى كلىسا لەلەين پاپا (ئەنۆسنت) ەۋە دژى دوو گەل، ياخود دوو كۆمەلە خەلك، يەكەمیان پىيان دەگوتن: كاپارىيەكان (الكاپاريون)، دووهمیان پىيان دەگوتن: والدونييەكان (الوالدونيون)، كە ئەۋ دوو كۆمەلە خەلكە دىيانويست: بەپى كتيى پيرۆز (الكتاب المقدس) دىندارىي بكن، بەلام ەك (ويلز) دەلى: زۆر درندانە ھەمويان قەلاچۆ كران، لەلەين كلىساو ئەوانەۋە كە لەگەلى بوون^(۱).

(۱۰) قۇرخكارىي و داخرايى و دەمارگىرىي:

(برتنن) كە مېژوونووسىكە لە كتيبەكەى خۆى: (پياوانىك و بىرۇكانىك)، (أفكار ورجال) دا^(۲)، دەلى: لە ماۋەى ھەزار سالى سەدەكانى نيۋەراستدا، واتە: لە سەدەى پىنجەمەۋە تاكو سەدەى پازدەيەم، بەپى راي ھەندىك لە مېژو نووسان، ھەندىكىش دەلىن: لە سەدەى شەشەمەۋە تاكو شازدەيەم، ھىچ كەس بۆى نەبوو جگە لە نەصرانىيەتى كلىسا، باسى ھىچ ئايىنىكى دىكە بكات، جگە لەۋەى كلىسا ديارىي دەكرد ەك ئايىن، ھىچ كەسى دىكە بۆى نەبوو ھىچ بىرو راو بۆچوونىكى دىكەى ھەبى، لە پرووى دىندارىي و خواپەرستىيەۋە.

سەرەرۆيى و بوغراپوونى كلىسا لە پرووى دىندارىيەۋە، لەم دە (۱۰) كارەدا كە ەك نمونە، ھىنماننەۋە بەرجەستە بوو بوو.

(۱) معالم تاريخ الإنسانية، ص ۹۰۵.

(۲) ص ۲۰۷.

دوووم: له رووی سیاسیهوه:

۵۶

له رووی سیاسیهوه شهرو کیښهیه کی گهوره له نیوان کلیساو ئیمپراتورو پادشاکانی روم، (نورووپای ئیستا) دا، هه بوو، که ئیمه تهنیا دوو نمونه دینیهوه:

نمونه ی یه که م:

پاپا نیکولای یه که م، (پاپا سهروکی هه موو مهسیحیه کان بووه)، گوتویه تی: {که من دهقه که ی به عه ره بیی دینم، له: (قِصَّةُ الْحَضَارَةِ) (ویل دیورانت) دهوه}:

(إِنَّ أَبْنَ اللَّهِ أَنْشَأَ الْكَنِيسَةَ بَأَنَّ جَعَلَ رَسُولُ بَطْرُسَ أَوَّلَ رَئِيسَ لَهَا، وَإِنَّ أَسَاقِفَةَ رُومًا وَرَثُوا سُلْطَانَ بَطْرُسَ فِي تَسْلُسِلٍ مُسْتَمِرٍّ مُتَّصِلٍ ... وَلِذَلِكَ فَإِنَّ الْبَابَا مُمَثِّلُ اللَّهِ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ يَجِبُ أَنْ تَكُونَ لَهُ السِّيَادَةُ الْعُلْيَا وَالسُّلْطَانُ الْأَعْظَمُ عَلَى جَمِيعِ الْمَسِيحِيِّينَ حُكَّامًا كَانُوا أَوْ مَحْكُومِينَ)^(۱).

واته: کورې خوا کلیسای دامه زانده (مه به ستیان پپی عیسایه، پاکیی بو خوا و دوورپی بو عیسا که ئیددیعاو سه هووی وا بکات) که به ترپوسی ره سول (بطرس الرسول) یه که مین سهروکی کلیسا بووه، ئوسقوفه کانی روم، دهسه لاتی به ترپوسیان به میرات گرتوه له زنجیره یه کی به ردهوامی نه پساوده...، بویه پاپا نوینه ری خوایه له سه ر پستی زهوی و ده بی سهروه ری بالا و دهسه لاتی مه زن، هی نهو بی، به سه ر هه موو مهسیحیه کانه وه، چ حوکمران بن، چ حوکم به سه ردا کراو (واته: خه لک و جه ماوه ر).

به ترپوسی ره سول ناوی: (سه معانی کورې یونا) یه وه، له سالی (۱۰) ی پ. ز. دا، له دایک بووه و، یه که مین سهروکی کلیسا بووه، ماسیگر بووه، به لام عیسا (علیه السلام) کردویه تی به سهروکی هه موو نوینه ره کانی خوی که ناردوونی بو

شوئینه کان و، له شارى (أنطاكية) يه كه مین په رستگای، وهك كلیسا دامه زرانده و، له رۆما له سه رده مى ئیمپراتۆر (نیرون) دا، كه زۆر سته مكار بووه، شه هید كراوه^(۱) (پیاویكى زۆر به دین و چاك بووه و، متمانه پێكراوى مه سیح بووه).

مۆونهی دووهم:

پاپا (گریگۆری هه وتهم)، وهك (ویل دیورانت) له مه وسووعه كه ی خۆی: چیرۆکی شارستانی (قصة الحضارة) دا، كه من دهقه كه ی به عه رهیبی دێم، دهلی:

(أَعْلَنَ أَنَّ الْكَنِيسَةَ بَوَصْفِهَا نِظَامًا إِلَهِيًّا خَلِيقَةً بَأَنَّ تَكُونَ صَاحِبَةَ السُّلْطَةِ الْعَالَمِيَّةِ وَمِنْ حَقِّ الْبَابَا وَوَأَجِبَهُ بِصِفَتِهِ خَلِيفَةَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ، أَنَّ يَخْلَعَ الْمُلُوكَ غَيْرَ الصَّالِحِينَ، وَأَنَّ يُؤَيِّدَ أَوْ يَرْفُضَ اخْتِيَارَ الْبَشَرِ لِلْحُكْمِ أَوْ تَنْصِيْبِهِمْ، حَسَبَ مُقْتَضِيَاتِ الْأَحْوَالِ...)^(۲).

واته: (ئه م پاپا گریگۆری هه وتهمه) رایگه یاندوه كه كلیسا به و سیفه ته كه سیستمی خاویه، شایسته ی ئه وهیه كه خاوه نی ده سه لات ی جیهانی بی و هه قی پاپایه، به لکو ئه رکیشه تی به و سیفه ته كه جێنشینی خاویه له سه ر زه وی: ده سه لاتداره خراپه کان له ده سه لات دابرنی و دووریان بخته وه و، پشتگیری یاخود ره فزی دانان و هه لبژاردنی خه لک بکات بۆ هوکمرانه کانیان، {واته: ئه گه ر خه لک داینان و هه لبژاردن، ده توانی ره فزیان بکات و، وستی خه لک پێشیل بکات، یاخود ده توانی قبولیان بکات} به گوێره ی پێداویستی هه لومه ره جه کان.

كه به داخه وه ئیستا له نیو زۆریك له مسولماناندا، ئا ئه وه موماره سه ده کری به ناوی ئیسلامه وه^(۳)، كه له راستییدا ئه وه ره نگدانه وه ی ئه و لادانه یه كه کاتی خۆی كلیسا له ئایینی مه سیحدا په یدای کردوه، چونکه له ئیسلامدا، سولته ی

(۱) المنجد في الأعلام، ص ۱۲۷.

(۲) قصة الحضارة، ج ۱۴، ص ۳۹۴.

(۳) وێرای ئێرانی شیعه، مه به ستم ژماره یه ك فه واره ی سیاسیی دیکه شه، كه له سه ر ئه هلی سوننه تی میژوویی حیساب ده کری و هوکمرانی تیبا ندا میراتی و بنه ماله یی یه و، هوکی ئیسلامییان له (أمرهم شوری بینهم) وه گوێپوه بۆ (أمرهم شوریه بینهم)! سه ر باره ش به په یوه ندیی و كه ین و به ین، بگه ر وابه سته ییان، به جو له كه و زله یزان وه، بوونه په له یه کی ره ش به نیوچه وانی مسولمانانه وه!!

سیاسیی هی خەلک و جەماوەرە و کاتیکی خەلک و جەماوەر کەسیک هەلدەبژێرن، چۆن دەبی دەسەلاتییکی دیکە هەبی ئیرادەیی خەلک و جەماوەر پێشیل بکات وەک تاکینک! بێجگە لە دەسەلاتی خوا، هیچ دەسەلاتییکی دیکە لە سەر ووی دەسەلاتی خەلک و جەماوەرەو نیه، هیچ حیزییکی، چینیکی، هیچ بنەمالەییەکی، هیچ کەسیک.

با رووداویکی دیکەش بە نموونە بێنینەووە بۆ ئەو کە چۆن کلێسا دەسەلاتییکی سیاسی ڕەهای بە خۆی دابوو:

رووداوی نیوان ئیمپراتۆری ئەلمانیی (هنری چوارەم) و (پاپا گریگۆری):

(پاپا گریگۆری) لە ئیمپراتۆری ئەلمان (هنری چوارەم) توورە دەبی و دەلی: ئەو دوورم خستیهو لە دەسەلات، ئیمپراتۆریش لە کاردانەویدا، دەلی: ئەو منیش تۆم لی خست لە پاپایەتیی، بەلام دوایی هەر خەلکەکەیی خۆی لە ئیمپراتۆر هەلدەگەڕێنەو، سەرەنجام خۆی ناچار دەبینی، کە بچی بۆ لای (پاپا گریگۆری)، ئەویش مۆلەتی نادات و سی رۆژان لە نیو بەفری دا دەمییتەو لەبەر دەرگا و زۆر تکا و تەکیف دەکات، هەتا دوایی پاپا دەلی: باشە ئەو عەفووم کردی، بەلام جاریکی دیکە سەهووی وا نەکەیی^(۱).

سێنیم: لە ڕووی دارایی یەو:

(ویل دیورانت) لە مەوسووعەکەیی خۆی: (چیرۆکی شارستانی دا، دەلی^(۲)):

کلێسا بوو بە گەورەترین مۆلکدارو دەرەبەگی ئەورووپا، بۆ وینە: (دیری) (فلدا)^(۳)، پازدە هەزار (۱۵۰۰۰) کۆشکی گچکەیی هەبوو، واتە: پازدە هەزار (۱۵۰۰۰) کۆشک لە ژێر کۆنترۆلی ئەو دێرەدا بوو.

(۱) تاریخ أوروبا العصور الوسطی، ج ۲، ص ۱۴۷، فیشر.

(۲) قصة الحضارة، ج ۱۴، ص ۴۲۵.

(۳) (دیری): شوینیکی بوو کە ڕەبەنەکان، ڕاهیەکان خواپەرستییان تیدا کردو، بە عەرەبییی پپی دەلین: (صومعة)، بە کوردیی پپی دەلین: دیر.

ھەرۋەھا (دىرى سانت گول) دوو ھەزار (۲۰۰۰) كۆيلەى زەوى ھەبوو،
 {دوو ھەزار كەسى ھەبوو پىيان گوتراو: كۆيلەى زەوى (جوتيار) كەسابەتيان
 كرددو ھەبو دىرە}.

ھەرۋەھا پىاويكى ئايىنى بە ناوى (كوين قىتۆر) بىست ھەزار (۲۰۰۰۰)
 كۆيلەى زەوى، بىست ھەزار جوتيارى لەبەردەستدا ھەبوو.

(فېشەر) ىش گوتوويەتى: كلىسا بە ناوى ئەوقافەو، پانتايىيەكى زۆرى
 زەوى كشتوكالىي ھەبوو، تەنانت (ويكلف) كە لە چاكسازىي خوازەكانى
 سەرەتايەكانە لە ئەوروپا، گوتوويەتى: كلىسا يەك لەسەر دووى (۲/۱)ى
 زەمىنەكانى ئىنگلەتەرپراي لەبەردەست دايە، و، باجىكى زۆرىش وەرەگرى^(۱).

ھەرۋەھا كلىسا سۆغرەو بىگارپكى زۆرى بە خەلكى دەرەد و زەخت و
 فشارپكى زۆرى لە خەلك و جەماوەر دەرەد، بۆيەش پادشا (لويس)ى نۆيەمى
 فەرەنسا، نامەيەك بۆ پاپا دهنووسى، نامەيەكى رەخنەگرانە، گلەيى تىدا
 دەكات، تىدا ھاتو: بىگومان ئەوھى كە بە سەختىي گوانى ئازەلەكان دەدۇشى،
 سەرەنجام لە سەرى گوانەكان، خويىنى دەست دەكەو، (چونكە گوان كە شىرى
 تىدا نەما خويىنى لى دى)^(۲).

(۱) تاريخ أوروبا العصور الوسطى، فيشر، ج ۲، ص ۳۶۲-۳۶۴.

(۲) سەرچاھى پيشو، ج ۱، ص ۲۵۹، كە ئەمە تەرجمەى عەرپىيى قسەكەيەتى: (إِنَّ الَّذِي يَشْتَدُّ فِي إِذْرَارِ الْأَضْرَاعِ، لَا بُدَّ أَنْ يُصِيبَ الدَّمَ مِنْ حُلُمَاتِهَا).

برگه‌ی حموتهم: ناکۆکیی نیوان کلّیساو زانست:

۶۰

به‌ریزان!

ئەم سەرھەلّانی ناکۆکیی لە نیوان کلّیساو زانست دا - که پیشتریش هەر ئاماژەمان پێداوه - لە چوار (۴) خاڵدا باس دەکەین:

خاڵی یەکەم: دەستپێک:

دەستپێکی سەرھەلّانی کێشەو ناکۆکیی نیوان زانست و کلّیسا، بەم شیوەیە بوو: لە سەرەتاه - وەك پیشتر باسمان کرد - کلّیسا فەلسەفەى ئەپرەستۆو، گەردوونناسی (بەتلیمۆس) و (ئیقلیدس)و، پزیشکیگەریی (جالینۆس) و ئەوانەى تەبەننیی کردبوو و وەك بەشێك لە ئایین، مامەڵەى لەگەڵ ئەو فیکەر و کەله‌پورەدا دەکرد، پاشان هەندێك بیرو راى دیکەى هەركام لە: (قیددیس ئوغسطين) و (کلیمان ئەسکەندەریی) و (توما ئەکۆینی)، ئەوانەش کە سێ زانای نەصرانیی بوون لە کاتى جیا جیادا، کلّیسا بیر و رایەکانى ئەوانەشى ئاوێتەى مەسیحییەت کرد و بە فەرپمیی تەبەننیی کردن، وەك (ویلز) لە کتێبەکەى خۆى: (قووچکەکانى میژووی مەروفايەتی)دا^(۱)، گوتوویەتى:

أ/ کلّیسا ئەوەى تەبەننیی کرد کە خوا دەستى کردووە بە دروست کردنى گەردوون لە سالى: چوار هەزار و چوار (۴۰۰۴)ى پيش زاییندا، دواى خوا دروستکردنى گەردوونى شکۆدار کردووە، بەو کە مەروفايەتی دروست کرد لە باغى عەدەن دا، کە رێك دوو رۆژە رێ لە شارى بەسەرە دوورە!

(۱) معالم تاریخ الإنسانية، ج ۱، ص ۱۶.

ئىنجا جىيى سەرسورپمان ئەوھىيە كە كلىسا لەسەر ئەو بىرو رايەى خۆى سوور بوو، تاكو سەرەتاي سەدەى نۆزدەيەمى زايىنى، چونكە كتيبي ئوسقوف (ئاشەر)^(۱) كتيبەكەى خۆى كە ئەو بىردۆزەى تىدايە، لە سالى (۱۷۷۹) زدا، چاپ كردو.

ب/ ميژووى توفانى (نوح (عليه السلام)) يان بە پيى زالتيرين را لەلای كلىسا، كە ئەو رايە لە (پەيمانى كۆن) دا ھاتو، ئەوھىيە كە: دوو ھەزارو دوو سەدو شەست و دوو (۲۲۶۲) سال لە دواى دروستكرانى ئادەم، توفانى نوح رويدادو، واتە: لە سالى (۱۷۴۲) ي پيش زايين دا!.

ئىنجا ئەم جوړە بىروبوچوونانە زۆر كيشەيان دروست دەكردن، كاتيک زانست بەرەو پيشەو دەچوو: گەردوونناسيى، شويئەوارناسيى، ميژوو، سروشتناسيى، دەيانگوت: ئەم گەردوونە لە ميژو دروستكراو، مليۆنان سال، كەچى بە پيى (پەيمانى كۆن) كە كلىسا تەبەننىي كردو، دەلي: چوار ھەزار و چوار (۴۰۰۴) سال پ. ز، واتە: چوار ھەزار و چوار (۴۰۰۴) سال پيش ئەوھى كە عيسا لە داىك يى، گەردوون دروستكراو، توفانى (نوح) يش دوو ھەزارو دوو سەدو شەست و دوو (۲۲۶۲) سال لە دواى دروستكرانى ئادەمەو، بوو، واتە: ھەزارو ھەوت سەدو چل و دوو (۱۷۴۲) سال پيش زايين! سەرەنجام لە ئايين دەكەوتنە گومانەو و ليڤرەو تىكگيرانى زانست و ئايينى مەسيحىي سەرى ھەلدا، نەك ئەو ئايينەى كە خوا بو عيساى ناردبوو، بەلكو ئايينى كلىساي دەستكردى (بۆلس) و چيني ئەكليروس.

(۱) (ئوسقوف) ناوونيشانى پلەيەكى ئايينيە لە نەصرانيەت دا.

٦٢

(۱) سه‌ده‌کانی نیوهراس‌ت ده (۱۰) سه‌دهن: (۵-۱۵) بیان: (۶-۱۶) ی زاینی.

خالی سییم: سەرھەڵدانى بیردۆزه گەردوونییەکان:

۶۳

ئەویش دیسان ڕەوتی دژایەتیی نێوان کلێساو زانستی، زیاتر بە ھێز کرد، ئنجا ئەوەی میژوو بۆی تۆمار کردوین، یەكەمین کەس کە لەو بارەو، لە بارەى گەردوونەو بەردۆزەییەکی تازەى پیشکەش کردی، کە تیکدەگیرا لە گەڵ ئەو بیرو بۆچوونەى کە کلێسا تەبەننەى کردبوو لەبارەى گەردوونەو (نیکۆلاس کوپەر نیکۆس) بوو، ئەوەش کە کلێسا تەبەننەى کرد بوو، ئەو بوو کە بەپێى گەردوونناسی (بەتلیمۆس) و ھەندەسەى (ئیکلیدەس)، دەیانگوت:

{زەوى سینییه کە لەسەر ئاو دانراوە و، ئاسمان گومبەزێکی شینە، ئەستێرەکان وەك گۆلۆپ تیی چەقینراون، زەوى ناجوولێ و چەقى گەردوونە}.

کە بە تەئکید (کوپەر نیکۆس) و ئەوانی دیکەش، کەم و زۆر کارتیکراو بوون بە بیرو ڕای مسوڵمانان و، بەو ئایەتە موبارەکانەى کە لە قورئاندا باسی گەردوون دەکەن، بۆ وێنە: خۆی پەروردگار (سبحانە و تعالی) دەفەرموى:

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ (۳۲) الأنبياء.

واتە: (خو) ئەو کەسەییە کە شەوگارو ڕۆژگار و خۆر و مانگی دروستکردوون (بۆی دەستەمۆ کردوون)، ھەر کامێک لەوانە، {واتە: ھەم خۆرو مانگ و ھەم ئەوەی کە ڕۆژو شەوی بەسەردا دین، کە زەوییە}، لە سوور گەییەکی تاییەتی دا دەخولیتەو.

بەلێ یەكەمین زانا کە لەو بارەو لە ڕۆژئاوا لەو بارەو قسەى کرد: (نیکۆلاس کوپەر نیکۆس) بوو، کە لە سالی (۱۳۷۳) ی زایینی دا لە دایک بوو و لە سالی (۱۵۴۳) دا مردووە، بە دامەزرێنەری گەردوونناسی تازە دادەنری، کتییکی نووسی بە ناوی: (جوولەکانی تەنە ئاسمانییەکان)^(۱) و چاپ و بلاویش کرایەو.

(۱) (حركات الأجرام السماوية)، ناوہ عەرەبییە کەیتە.

کهواته: هەر له سهدهی شازدهیه مهوه له ئهرووپا چاپ کردن هه بووه، بهلام دواي چاپ کردنی کتیبه کهی به ماوهیه کی کهم، مرد، بۆیه کلێسا فریای سزادانی نه کهوت، بهلام کتیبه کهی قه دهغه کردو، به وهسوه سهی شهیتان و دژي پرووحي ئینجیلی دانا.

بهلام دواي وی به ماوهیه ک (جوردانو برونو) بیردۆزه کهی (کۆپهر نیکۆس) ی زیندوو کردهوه و کلێساش له سههر ئهوه شهش سالان زیندانیی کرد، بهلام ههر سوور بوو له سههر قسه کهی خۆی، بۆیه له سالی (۱۶۰۰) ی زاینی دا کلێسا (جوردانو برونو) ی سووتاند، چیخکیان تیپچاو نهوتیان پێداکردو قرچ قرچ به زیندوویی سووتاندیان و، خۆله میشه کهشیان به بادا کرد، بۆ ئهوهی گۆرپیکشی نه بی، خه لک یادی بکات!

بهلام له دواي مردنی (جوردانو برونو) که ئیتالیی بوو، (گالیلۆ گالیلی) که له سالی (۱۵۶۴ ز) دا له دایک بووه و له سالی (۱۶۴۲ ز) دا مردوه، که قسهیه کی زۆر مه شهووری ههیه، دهقه کهی به عه ره بییه^(۱)، ده لی: (الرَّيَاضَاتُ: هِيَ اللِّغَةُ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ بِهِ الْكُؤُنَ)، واته: ماتماتیک ئه و زمانهیه که خوا گهردوونی پی نووسیوه^(۲).

ههروهها (کوپهر نیکۆس) یش، قسهیه کی جوانی ههیه، که سه رچاوهی پیشوو لییه وه گواستۆته وه، ده لی:

(مَعْرِفَةُ عَظَمَةِ اللَّهِ وَحِكْمَتِهِ وَجَلَالَتِهِ وَقُوَّتِهِ وَمَعْرِفَةُ الْقَوَائِنِ الَّتِي وَضَعَهَا وَتَقْدِيرُهَا، وَكَمَالُهَا، تَجْعَلُهُ الْمَعْبُودَ بِحَقِّ)^(۳).

واته: زاینی مه زینی خوا و حیکمه ته کهی و شکۆ و دهسته لاته کهی و، په بێردن به و یاسایانهی که دایان و ئه ندازه گیری و ته وایی ئه و یاسایانه، خوا (سبحانه و تعالی) وای ده کات، که ته نیا ئه و په رستراوی راسته قینه بی.

(۱) سه رچاوه کهی که لیم وه رگرتوه، به زمانی عه ره بییه.

(۲) التطور: نظرة تاريخية وعلمية، محمد صالح الهبيلي، ص ۲۴.

(۳) سه رچاوهی پیشوو، ص ۲۴.

ئىنجا (گاليلو گاليلی) یش به سهرهاتىكى ههیه، پوختهكهى ئاوايه: ئهوه بوو كه كلّيسا بانگى كرد و بهندى كرد، دوايى تۆبهيان پى كرد و، (گاليلو گاليلی) وهك (جوردانو برؤنؤ) ئازا نه بوو كه ئيعتيراف نهكات، بهلكو تۆبهى كردو گوتى: پهشيمانم، ههرگيز زهوى خپ نه بووهو نه سووړاوهتهوه! بهلام لىي گيردراتهوه كه له كاتى هاتنه دردا له دادگا، گوتوويهتى: زهوى خره و دهشسووريتتهوه. (ههلبهته له بهر خۆيهوه وايگوتوه)!!

ئىنجا له دواى ویش (يۆهانيس كيپلەر) هات، كه له سالى (۱۵۷۱)ى زايىنى دا له دايك بووه و، له سالى (۱۶۳۰) دا مردوه، ئهويش ديسان ئهوى كه (گاليلو گاليلی) و (جوردانو برؤنؤ) و (نكيؤلّاس كوپەر نيكوّس) دهيانگوت، ههر زياتر جهختى له سهر ئهوه كردهوه، كه ئهويش قسهيهكى ناودارى ههیه، دهلى:

(وَقَدْ وَهَبَ اللَّهُ عِلْمَهُ لِلْإِنْسَانِ لِيَكُونَ عَلَى صُورَتِهِ)^(۱)، واته: خوا زانيارى به مروف داوه تاكو مروفيش شيوهى خواى ههبي (سبحانه وتعالى)، واته: له زانيارىدا وهك چؤن خوا سيفهتى زانيارى ههیه، مروفيش له قهدهر خوى بهشيك له زانيارى ههبي.

شايانى باسيشه: بۆيه كلّيسا تۆبهى به (گاليلو گاليلی) كرد، له سۆنگهى ئهوهوه كه قسهيهكى كردهو پيچهوانهى راى كلّيساو كتيبي پيروزي كلّيسايه، كه له (پهيمانى كوّن) و (پهيمانى نوى) پيكهاتوه و دهلى: زهوى چهقى گهردوونه، چونكه (ئوقنوم)ى دووهم له سهر زهوى ژياوه و پرؤسهى فيداو له سيّداره دانى (عيسا)ش كه ئوقنومى دووهمه، ههر لهوى پرويان داوه، بۆيه دهبي زهوى چهقى گهردوون بى.

پيشتريش باسمان كرد كه: نه صرانييه كان دهلين: خوا (سبحانه وتعالى) له سى (ئوقنوم)^(۲)، پيكهاتوه:

(۱) سهراوهى پيشوو، ص ۲۵، ههلبهته ئهوه قسهكهى به زمانى خوى كردهو، كه زمانىكى رۆژئاوايى يه، بهلام من تهرجمه مه عهريبييهكهم هيناوه.

(۲) (أقنوم) كۆيهكهى (أقانيم)ه، وشهيهكى داتاشاروه له زمانى (سريانيى) و، چهند مانايهك

(۱)- ئوقنوومی یه کهم: خوا، که ئەوان دەلین: باب (الأب).

(۲)- ئوقنوومی دووهم: کوپ (الابن).

(۳)- ئوقنوومی سییهم: گیانی پیروژ (الروح القدس).

ئنجا دەلین: ئوقنوومی دووهم که عیسیایه و به حیساب کوپی خوایه (پاکیی بو خوا)، له سهر زهوی ژیاوه، بۆیه ناگونجی زهوی وهك گهردووناسیی تازه دهلی، شتیکی بچووک بی له گهردووندا، به لکو دهبی چهقی گهردوون بی و، ئەستیرهکان و خۆرو مانگ و ... هتد، به دهوری زهوی دا بخولینهوه، که ئەوهش پیچهوانه ی زانست و واقیعه^(۱).

به لگهیه کی دیکه ی کلّیسا، له سهر ئەوه که زهوی خر نیه، به لکو وهك سینیهك له سهر ئاو دانراوه و ناشخولیتتهوه، ئەوه بوو دهیانگوت: ئە گهر زهوی خر بووايه و دیوکی دیکه شی هه بووايه، ده بووايه مه سیح (علیه السلام) بچیت له ویش له سیداره بدری، بو ئەوه ی گوناھی خه لکه که ی ئەو دیویش بسپرتتهوه، وهك له م دیوه له سیداره دراوه، دهبی بچیته دیوه که ی دیکه ی زهویش، له ویش له سیداره بدری!^(۲).

به راستیی ئینسان به زهیی به عه قلی ئەوانه دا دیتتهوه، که ئەو ئە فسانانه یان به ناوی خواو دینهوه له نیو خه لکدا بانگه شه بو کردوه، پاشان خه لکیشیان له سهر ئەوه سزا داوه، که پروای به وانه نه بی!

ئنجا دوا ی ئەوانه (ئیسحاق نیوتن) هات، که له سالی (۱۶۴۳) ی زایینی دا، له دایک بووه و له سالی (۱۷۲۷) ی زایینی دا کوچی دوا یی کردوه و، به دامه زرتنه ری

ده گه یه نی: سروشت، خود، قهواره، چیهت، ئەم وشه یه له زمانی عه ربیی دا هاو واتای نیه، پروانه: فهرهنگی (ویکیپیدیا) که ئەویش له چهند سه رچاوه یه که وه هیناویه تی، به تایبهت: (المهد العربي)، سمیع غنادری/ ۲۰۱۰ م/ صنعاء.

(۱) قصة النزاع بين الدين والفلسفة، توفيق الطویل، ص ۲۵۰.

(۲) سه رچاوه ی پیشووتر، هه مان لاپه ره.

فیزیای کلاسیک دادەنری، ئەو بوو هیژی کێشندە (قوة الجاذبية)ی دۆزیهوه، ئەویش قسەیهکی ناوداری هەیه لە بارەى خواناسییەوه و، ئەوانە هەموویان خواناس بوون و لە راستیدا هیچ زانیەکی موعتەبەر نیە، بەراستی زانا بیت و خواناس نەبووبی، (نیوتن) لە قسەکهیدا دەلی:

(جَمَالُ وَرَوْعَةِ الشَّمْسِ وَكَوَاكِبِ النُّظَامِ الشَّمْسِيِّ، لَايَمْكُنُ أَنْ يَصْدُرَا إِلَّا مِنْ وَعِيٍّ وَقُدْرَةٍ عَظِيمَةٍ)^(۱).

واتە: جوانیی و بەرچاویی خۆرو کۆمەڵەى خۆر، ناگونجی پەیدا بووبن، مەگەر لە زاتیکەوه که خاوەنى ئەو پەری زانایی و دەسلاتیکی مەزن بێ، (که خوايه (سبحانه وتعالى)).

هەلبەتە بیردۆزەکی نیوتن، گەورەترین کاریگەریی فیکریی لە میژووی تازەى ئەوروپادا هەبوو و، گەلیک چەمک و بیرو رای کلیساو کتیبە پیرۆزەکی کلیسای لەبەرچاوی خەلک سپات کردەوه و، چەمک و بۆچوونەکانی خەلکی زۆر گۆڕین.

هە زۆرە کۆمەڵەهەییەکان لەکەلتانیان
ئەن ئەمکەر عەر موانع الزامات الاجتماعی

پۆلەپەندەى مەکتەبى ھامۇستە عەلى بابىر

AliBapir

Google Play App Store

مەل بابىر AliBapir

کەلتانی
پۆلەپەندەى مەکتەبى ھامۇستە عەلى بابىر

پۆلەپەندەى مەکتەبى ھامۇستە عەلى بابىر

(۱) سەرچاوەی پیشووتر، ھەمان لاپەرە.

خالى چوارەم: پەرەستانىدىن جەنگى نيوان زانست و ئايىنى شىۋىنراوى كلىسا:

۶۸

لە ئەنجامى ئەۋەدا كە كۆمەلنىڭ بىرمەند و زاناي رەخنەگر لە ئايىنى نەصرانىي لە پوژئاۋا پەيدابون، ۋەك: (دىكارت) و (سپىونزا) و (پاسكال) و (جۆن لۆك)، كە ئەوانە كۆمەلنى بىرمەندى ئەوروپايى زەبر دەستن و، رەخنەيان لە كىتئىي پىروۆزو بىرو رايەكانى كلىسا گرت، كە جگە لە (جۆن لۆك) ئەۋانى دىكە، ھەموويان خواناسىش بوون، بەلام رەخنەيان لە بىرو رايەكانى كلىسا دەگرت، بە ھۆى ئەۋەۋە، وردە وردە شەپرى نيوان كلىساۋ زانايان و بىرمەندان گەرمتر بوو، زانايانىش پوژ بە پوژ ئەۋ قەناعەتەيان زياتر لەلا پوچوو و بەھىز بوو، كە دەلى: زانايى تەنيا ئەۋەيە كە لە رېي ئەزمونەۋە ۋەدەست دى، چونكە تەماشايان دەكرد: ئەۋەي كە لە رېي ۋەھىيەۋە، بەناۋى ۋەھىيەۋە، ۋەك زانستە نەقلىيەكان پىيان گەشتوون، پەرە لە شتى ئەفسانەيى و ناراست و نادروست و، لە گەل عەقل و عىلم و واقعدا نەگونجاۋ، بۆيە متمانەيان نەما، بە كىتئىي پىروۆزو، بەۋ زانستانەش كە بە ناۋى كىتئىي پىروۆزەۋە بلاۋ دەكرانەۋە.

دواترىش لە سەدەي ھەژدەيەمدا (فۇلتىر) زۆر بە رەقىي رەخنەي لە سىككوچكەي (باب و كور و گيانى پىرو) گرت و، رەخنەي لەۋە گرت كە خوا (سبحانە وتعالى) ھاتىتە نيۋ جەستەي مەسىحەۋە و، ئەۋەي گىرايەۋە بۆ ھەلە ۋە خەتاي (بۆلس) و گوتى: ئەۋ قسەيە ھىچ پەيۋەندىي بە عىساۋە (عليه السلام) نيە و عىسا ھەرگىز ئەۋ ئىددىيەي نەكردوۋە كە كورى خوايە، ياخود خوا ھاتۆتە نيۋ جەستەي ئەۋەۋە، ئەۋە ئەسل و ئەساسى نيە و، بۆلس ئەۋەي داھىناۋە.

يىگومان قسەكەشى زۆر راستە.

برگەى ھەشتەم: شۆرشى فەرەنسا لە سالى (۱۷۸۹)ى زايىنىدا و، ھۆكارەكانى:

ھۆكارەكانى شۆرشى فەرەنسا زۆرن، بەلام سى ھۆكاريان سەرەككىن و،
كۆكرەوھى زۆربەى ھۆكارەكانى دىكەشن:

ھۆكارى يەكەم: تەوژمى فيكرى بى دينى:

ئەوئىش لە سى وردە تەوژم پىكھاتبوو:

(۱) تەوژمى يەكەم: مۆركىكى زانستى و فيكرى ھەبوو، كە (دېدرو) دەم
راستىيان بوو و كۆمەللىك ئىنسىكلۇپىدىا (دائرة المعارف)يان نووسىن، وەك (ويلز)
مىژوونووسى ناودار دەلى: ئەوانە دژايەتتى ئايىنيان دەكرد، بە دژايەتتى
كردىنكى كويۋانە.

(۲) تەوژمى دووھم: مۆركىكى كۆمەلایەتتى و سياسىي ھەبوو، كە (جان جاك
رۇسو)ى فەرەنسىي دەم راستىيان بوو، خاوەنى كىتېبى گرىبەستى كۆمەلایەتتى
(العقد الاجتماعى)، كە دوايى ناو لەو كىتېبە نرا: (ئىنجىلى شۆرشى فەرەنسىي)
لەبەر ئەوھى زۆر ئىعتىمادىيان لەسەرى بوو.

ھەروھە (مونتسېكو) كە كىتېپكى نووسى بە ناوى: (گيانى ياسايەكان)
(روح القوانين)، ئەوانە زياتر لە رووى كۆمەلایەتتى و سياسىيەو، لەگەل
كلىسادا تىكەدەگىران.

(۳) تەوژمى سىيەم: مۆركىكى فەلسەفەى وىرانكەرى ھەبوو، ھەر كام لە:
(سپيۇنزا)و (فولتېر)و (لايبنىز)و (ئوجست كۆنت)، رۇلى گىرنگيان تىدا
گىرا و، بىرۆكەى ئايىنى دانراو (الدين الوضعى)يان ئايىنى سىروشتى (الدين

الطبيعي)داناو، گوتيان: پۈيىستىيمان بەوۋە نىيە ئايىن ھەبى و خوا بپەرستى و بەندايەتتى بۆ ئەنجام بدرى، بەلكو ئىمە دەلىن: ھىزىك ھەيە ئەم سىروشتە بەرپۈۋە دەبات، با ئىمە سەرگەرمى دىناي خۇمان بىن و، پۈيىست ناكات پىي كلىسا و سىرووتەكان (طقوس) بىننە مەيدانەو!

ئىنجا ئەوانىش دوو رپرەو بوون:

أ- رپرەوئىكىان: دانيان بە بوونى خوادا دەھىنا (سبحانه وتعالى)، بەلام دەيانگوت: خوا عزوجل پىغەمبەرانى نەناردوون و ۋەجىي نەناردوۋە و پۈيىستىي بە كلىسا نىيە.

ب- رپرەوئىكىشان: ھەر رەفزی بوونى خۋای پەرۋەردگارشان دەکرد، بەلام ئەوانە كەمىنە بوون، بۆيەش وایان دەکرد، تاكو يەكجاری دەربازیان بى لە كلىسا، چونكە دەيانگوت: ئەگەر بلىن دىن ھەيە، دەبى كلىساش ھەبى - لەلاى وان وابو - ئىنجا كە كلىسا ھەبوو، پىاوانى كلىسا (ئەكلىرۋس) یش دەبن و، كە پىاوانى كلىساش ھەبوون، ھەموو ئەو بەزم و بازارى دىكەش بە دۋای خۇياندا دىن، كە برىتتە لە قۇرخکردنى سىياسەت و دارایی و دەسەلات و ئابوورى و ھەموو شتىك بۆخۇيان و، دەست ۋەردانە ئايىنىش بە كەيفى خۇيان!

ھۆكاری دووهم: ۋەستانى كلىسا دژى داخۋازىيەكانى جەماوهر:

ئەۋەش ھۆكاری دووهمى سەرھەلدىنى شۆرشى فەرەنسا بوو، لە سالى (۱۷۸۹)زدا، ئىنجا ئىمە پىشتەر باسى ئەۋەمان كرد و دووبارەى ناكەينەۋە، كە چۆن كلىسا دژى داخۋازىيەكانى جەماوهر بوو و لە راستىيدا، كلىسا لەگەل پادشا و دەرەبەگەكان (خاۋەن زەۋىيەكان)دا، سىكوچكەيەكى شووميان دروستكرد بوو، لە دژى خەلك و جەماوهر، بۆ زەۋتکردنى مافەكانى خەلك و جەماوهر و بۆ پىشپىل كردنى ئىرادەيان.

ھۆكاری سىيەم: ھېزە تىكدەرە پەنھانەكان:

۷۱

چەند ھېزىكى شىردراوى پەنھان ھەبوون، كارىگەرىي گەورەيان ھەبوو
 لەسەر بەلارپىدا بردنى شۆرشى فەرەنسادا، بۇ وىنە: لە سەرەتاو ھەلەك تەنھا
 دروشمەكەى ئەو ھەبوو كە دەبى (نان) مان ھەيىت، بەللى شۆرشى فەرەنسا كە
 دەستى پىكرد، ھەلەك داواى نانىان دەكرد و دەيانگوت: برسيمانە، بۆچى
 پادشاكان و، پاپا و پياوانى كلىسا و، دەرەبەگەكان، خاوەنى ھەموو شتىك بن و
 ئىمەى جوتيارى رەش و پرووت و جەماوەر، برسيسى و پرووت و رەجال و بى
 حال بين، پىشى دروشمەكەيان ئەو ھەبوو، بەلام داوىي بەبى ئەو ھەى بە خۆيان
 بزەن، ھەلەكەكە ھەمووى دروشمى: (ئازادىي، براىەتتى، يەكسانىي)، (الحرية،
 الإخاء، المساواة) يان، دەگوتەو، بەللى ھەلەكەكە و جەماوەر ئەگەر ناھۆشياربن،
 زۆر قابىليەتى ئەو ھەيان ھەيە، ھەلەكەكەتەن و، بەلارپىدا بىرىن، ھەر وەك زۆر
 جار دەبينىن: خۆپىشاندان دەكرى بۇ مەبەستىك، داوىي بەلارپىدا دەبردى و
 مەبەستىكى دىكەى پى تەحقيق دەكرى، ھېزىكى پەنھان دى، دەيجوولنى
 بەلایەكى دىكەدا، بە تايبەت ھەلەكى سادەو، ناھۆشيار و خوين گەرم و كەم
 ئەزمون، زوو ھەلەكەكەتەن.

ئىجا داوىي ئەو دروشمەشيان بەرز كەردەو: با كۆنەپەرستىي پرووخى (التسقط
 الرجعية).

ھەر ھەيەكەكە لە دروشمەكانى شۆرشى فەرەنسا ئەو ھەبوو دەيانگوت: داويين
 پادشا بە رىخۆلەى داويين قەشە ئىعدام بىكەن، واتە: پىشى قەشەكە بكوژن و
 رىخۆلەكانى دەرىنن، ئىجا رىخۆلەكەى لە مىلى پادشا بئالەين و ئىعدامى بىكەن!
 چونكە كلىسا و پادشا و دەرەبەگ (الكنيسة والملك والإقطاع)، ئەو سىيە ھەبوو
 سىكۆچكەيەكى شووم (ثالوث مشنوم) و كەوتەبوونە وىزەى ھەلەك و جەماوەر.

ھەلەبەتە جوولەكەش لافى ئەو ھەلى دەدەن، لە كىتەبەكانىاندا، كە ئەوان
 ھەلگىرسىنەرى شۆرشى فەرەنسىي ھەبوو، بەلام وا پى دەچى ئەوان زىاتەر

ئاگر خۆشكەرو، چنەرەۋەى بەرھەمەكەى بوۋىن، ئەگەرنا لە ئەسلدا شۆرشى
فەرەنسا بايى ئەۋەندە ھۆكارى بابەتتىى ھەبوون، كە پىۋىست بەۋە نەكات،
جوولەكە ئەۋ لافە لىبەدن: كە ئەۋان ئەۋ شۆرشەيان ھەلگىرساندو!

بەللى بەرپىزان!

كە ئەۋروپا بە تايبەتتىى و رۆژئاۋا بە گشتىى ئاۋا لە خوا عاصى بوو و
رپوى كرد لە ئىلھاد و بى دىنىى، ئەۋانە ھۆكارە ئەسلىيەكانى بوون.

بەلام ھۆكارىكى دىكەش، كە لە برگەى نۆيەمدا دەتوژىنەۋە، كارىگەرىيەكى
گەۋرەى ھەبوو لەسەر تەشەنەكردنى ئىلھاد و پەرەستاندىنى لە رۆژئاۋادا.

لە نۆرە كۆمەلەتەيەكى ئەمەلىيەتەس
بىن مەكەم عىز مۇلاخىزەل الاجتماعى

ئەلى بابىر ۋە ئالەم

ئۆگەندىنى مەكتەبى مەۋىنىتە ئەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

ئەلى بابىر ۋە ئالەم

ئۆگەندىنى مەكتەبى مەۋىنىتە ئەلى بابىر

www.alibapir.com

ئۆگەندىنى مەكتەبى مەۋىنىتە ئەلى بابىر

برگەى نۆيەم: بىردۆزەى پەرستاندن و رۇلى لە تەشەنەکردنى ئىلھاد!

بىردۆزەى پەرستاندن (نظرية التطور) دەلى: ژيانداران، بە مرقۇشەو، ھەمويان لە ژياندارو زىندەوهرىكى يەك خانەيەو، كە (ئەمىيا) ى پى دەلىن، لەوئە ھاتوون و، لەو زىندەوهرە يەك خانەيەو، ھەموو ئەو ژياندارانەى دىكە پەيدا بوون بە مرقۇشەو.

ھەلبەتە ئىمە دوايى بە درىژى قسە لەبارەى بىردۆزەى پەرستاندن و بە گشتى و بە تايەت بىردۆزەى (داروين) ەو دەكەين، بەلام لىرەدا باسى ئەو دەكەين كە: بىردۆزەى پەرستاندن بە گشتى و داروينىزم بە تايەتى، چ كاريگەريەكى ھەبوو لەسەر ئەو كە لە ئەورووپا و رۇژئاوادا، ئىلھادو بى دىنىي زياتر تەشەنە بكات و پەرە بستىنى؟

دەلىن: ھەرچەندە پوچەلكرانەوېى بىرو راى كلىسا بە ناوى ئايىنى مەسىحەو، لە بارەى گەردوونەو و، سەرھەلدانى ئايىنى سروشتىي (الدين الطبيعى)، ئەو ھەموو گۇرپانكارىيە فيكرى و زانستى و كۆمەلايەتى و سياسىيانەى كە لىيانەو بەدى ھاتن، زۇر جى پىيان بە كلىسا و بە ئايىنى كلىسا لىژ كەرد، بەلام روانىن بۇ مرقۇف كە دروستكراوېكى راستەوخوى خوايە (سبحانە وتعالى) و دروستكراوېكى رىژ لىگىراوى خوايە، ئەو بۇچوونە جارى لە ئەورووپا و رۇژئاوادا ھەر بەھىز بوو، بەلام دواى ئەوې (چارلز داروين)، لە سالى (۱۸۵۹) زدا كتيبيكى نووسى بە ناوى: بنەچەكەى جۇرەكان (أصل الأنواع)، كە مەبەستى پى جۇرەكانى ژياندارانە و دوايى باسى مرقۇشى كەرد، كە ئەويش ھەر لە ئەنجامى پەرستاندننى زىندەوهران و ژيانداراندا پەيدا بوو، ئەو كتيبەى (چارلز داروين) بە جۇرىك دەنگدانەوېى ھەبوو كە لە مېژووى ئەو كاتەى ئەورووپادا، ھىچ كتيبيكى دىكە ئەو ھەراو ھۇريايەى لى نەكەوتۆتەو

و، كۆمەللىك شوئىنەۋارى بە دۋاي خۇيدا ھىنان، كە ئىمە دەتۈنن ئامارە بە چۈار (۴)
لەو شوئىنەۋارە خراپانە بكەين، كە بىردۆزەي داروین، بە دۋاي خۇيدا ھىنانى:

۷۴

(۱) رووخانى عەقىدەى ئايىنىي (إنهيار العقيدة الدينية):

چۈنكە ئايىنى مەسىھىي بە فۆرمى (بۆلس الرسول) پىي وايە كە خوا
ئادەم و ھەۋايى دروستکردوون و لىشى قەدەغە كىردوون لە درەختى زانست بخۇن،
بەلام ئەوان ئەو گوناھەيان كىرد و لە درەختى زانستيان خوارد و، لە ئەنجامى
ئەو گوناھەشدا، خوا (سبحانە وتعالى) سزاي داۋن.

بەلام بىردۆزەي پەرەستاندن، گوتى: نەخىر، بەلكو مەۋقۇش يەككە لە ئالقەكانى
گەشەسەندىن و پەرەستاندىنى زىندەۋەران و ئازەلان، كەۋاتە: خوا راستەوخۇ دروستى
نەكردو! بەمەش عەقىدەى مەسىھىي، - لە فۆرمى (بۆلس) دا - ھەرەس دىنىت!
ھەرچەندە - ۋەك دۋايى باسى دەكەين - ھەندىك لە زانايانى ئىسلام دەلىن:
گريمان و لە فەرزى مەخالدا: بىردۆزەي پەرەستاندن راستىش بى، ئىمە دەلىن:
ئەۋە مىكانىزمىكە خوا (سبحانە وتعالى) دايانەۋە بۇ گەشەكردن و پەيدا بوونى
ژيانداران، ھەرۋەك چۆن خوا (سبحانە وتعالى) ھىزى كىشندەي دانائە، كە ھەموو
كەھكەشانەكان و ئەستىرەكان و خرۆكەكان رادەگرى، مىكانىزمىكىشى دانائەۋە بۇ
پەيدا بوونى ژيانداران لەسەر زەۋى، كە برىتىيە لە گەشەسەندىن.

كەۋاتە: بە يەك پىت ئەو بىردۆزەيە راست دەپتەۋە و لە جياتى بلىن:
گەشەكردن (تَطَوُّر)، دەلىن: گەشەپىكردن (تَطْوِير) و لە جياتى بلىن: پەرەستاندن
(إِرتقاء)، دەلىن: پەرەپىستاندن (ترقية)!

ۋاتە: خوا (سبحانە وتعالى) بەو سىستەمە ژياندارانى دروستکردوون.

بەلام ۋەك دۋايى باسى دەكەين، ئەسلەن بىردۆزەي داروینىزم، ئىستا شايانى
باس نەماۋە لەلای زانايانى موعتەبەر و، دۋايى لەو بارەۋە چەندان بەلگە
دەخەينە پروو، خوا پشتىۋان بىت.

۲) نكوولپى كردن له همبوونى ئامانچ له ژيانى مروڤ دا:

زۆربەى خەلكى رۆژئاوا ئەمىيان له بىردۆزەى گەشەسەندن و داروئىزم فامىهوه كه: ئەگەر مروڤ له ئەمىباوه - كه ژياندارىكى يەك خانەيىه - هاتبى، راست نيه كه ئامانچىك له ژيانيدا هەبى و، بۆيه دروستكرابى خوا بناسى و، خوا پيەرستى و بەندايەتیی بۆ بكات و، رەوشتى بەرزى هەبى و بەهاى جوانى هەبى، ئەگەر مروڤ له ئەنجامى گەشەسەندنى زىندەوهرانهوه هاتبى و، دوا ئالقهى گەشەسەندنى زىندەوهران و ژيانداران، برىتى بووبى له مەيموون و، مروڤيش هەر لهوێوه وەدى هاتبى، كهواته: وەك چۆن مەيموون ئامانچىك له ژيانيدا نيه و، ئازەلانى خوار مەيموونيش بە هەمان شێوه، ئەو ژياندارەش كه له سەرووى مەيموونەوه دى، كه مروڤه، ئەویش بە هەمان شێوه، هېچ ئامانچىك له ژيانى دا نيه، ئەمەش ديارە دەرھاویشتهيهكى دىكهى زۆر خراپ بوو، كه نەك هەر له گەل ئايىنى كلىسا، بەلكو له گەل وەحىي پەرەرد گارييش دا كه له قورپان و سونەتدا بەرجەستەيه، تىك دەگيرى.

۳) تەنيا ماددىي بوونى ژيان و ئازەل بوونى ئىنسان:

هەر وەها ئەم دەرھاویشتهيهش له بىردۆزەى داروئىزمەوه پەيدا بوو، كه ژيان تەنيا لايەنه ماددىيەكەيتى و، مروڤيش تەنيا ئازەلێكه، هېچى له ئازەلەكانى دىكه زياد نيه!

بەلێ بىردۆزەى پەرەستاندن و (داروئىزم)، مەگەر بەو شێوهيه كه پيشتەر باسما كرد، بلێن: ميكانىزمى خوايه (سبحانه وتعالى) ئەگەرنا ئەوێ لى وەرەدەگيرى كه ژيان تەنيا لايەنه بەرهەست و ماددىيەكەيتى و، مروڤيش تەنيا ئەو جەستەو كەلەشەيه و تەنيا لايەنه ئازەلێيەكەيتى، يانى: ئەو لايەنەى كه خالى هاوبەشى نيوان مروڤ و ئازەل و ژياندارانه.

هه‌لبه‌ته هه‌ر کام له: (مارکس و فروید و دورکایم و نیتشه و فیو‌رباخ)، که هه‌موویان مولحید بوون و ماددیش بوون، زۆر رۆل‌یان هه‌بوو له گه‌شه‌پێدان و ره‌واج پێدانی ئه‌و بیروکه‌یه‌دا، که ژیان ته‌نیا مادده‌یه و مرو‌ف ته‌نیا جه‌سته‌یه.

٤) بیروکه‌ی گو‌ران و گه‌شه‌کردنی ره‌ها:

(ئوجست کومت) بیردۆزه‌یه‌کی دانا به‌ ناوی (گه‌شه‌سەندنی عه‌قلی له‌ ته‌فسانه‌وه‌ بو‌ ئایین و، بو‌ گه‌رانه‌وه‌ بو‌ سروشت) (التطور العقلي من الخرافة إلى الدين إلى الوضعية)، که مه‌به‌ستی پێ ئه‌وه‌یه: مرو‌ف ده‌بی ته‌نیا سروشت بپه‌رستی و ته‌نیا سروشت بپینی، ئه‌و پێی وا بووه‌ که مرو‌ف پێشی ته‌فسانه‌ی په‌رستوه، دواتر ئایین، ئایینی ئاسمانی، به‌لام ئیستا به‌دوای زانست، ده‌که‌وی، ئه‌و زانسته‌ی که له‌ ناسینی سروشته‌وه‌ په‌یدا ده‌بی! ئه‌وه‌ش هه‌ر له‌ ده‌ره‌ا‌و‌یشه‌کانی بیردۆزه‌ی په‌رستاندن و داروینیزم بوو.

ئنجا ئه‌و بیردۆزه‌یه‌ی (ئوجست کومت)، ئه‌وه‌ی لی هه‌لده‌هینجرا که ده‌بی هه‌موو شتی‌ک بگو‌ر‌دری و، هه‌یچ شتی‌ک چه‌سپاو نه‌بی، که بی‌گومان ئه‌وه‌ش راسته‌وخۆ هه‌م له‌ گه‌ل ئایینی کلی‌سادا به‌ پله‌ی یه‌که‌م و، هه‌م له‌ گه‌ل هه‌موو به‌رنامه‌کانی خوادا به‌ گشتی، تی‌که‌ده‌گیرێ، هه‌رچه‌نده‌ ئیسلام نالی هه‌موو شتی‌ک ده‌بی نه‌گو‌ر‌بی، وه‌ک پێشتر باس‌مان کردوه و دواتریش باسی ده‌که‌ین، به‌ل‌کو ئیسلام ده‌لی: شتی گو‌راو (مُتَغَيِّر) هه‌یه و، هی چه‌سپاو (ثابت)‌یش هه‌یه، هه‌م له‌ مرو‌ف‌یشدا و هه‌م له‌ ژیان‌یشدا، نه‌ له‌ مرو‌ف‌دا هه‌موو شتی‌ک ده‌گو‌ر‌ی و، نه‌ هه‌موو شتی‌ش چه‌سپاوه، هه‌روه‌ها نه‌ له‌ ژیان‌یشداو له‌ گه‌ردوون‌یشدا هه‌موو شتی‌ک ده‌گو‌ر‌ی و، نه‌ هه‌موو شتی‌ک‌یش چه‌سپاوه، به‌ل‌کو چه‌سپا‌و‌یش هه‌یه و گو‌را‌و‌یش هه‌یه.

برگەى دەيەم: سىكۇلارىزم و شوۋىن گرتنەۋەى دىندارىيى كلىسا:

لە ئەنجامى ھەموو ئەو شتانەدا كە باسما كىردن و پرونمان كىردنەۋە: رەۋتى سىكۇلارىزم، عەلمانىيەت، سەرى ھەلدا و، ئەو بۇشايىيەى كە پال پۈۋەنرانى كلىسا، كىتەبى پىرۋزى كلىسا، دەستەۋ دائىرەى كلىسا، پەيداي كىردى، بە سىكۇلارىزم ئەو بۇشايىيە پىركرايەۋە، بۈيە من لە كىتەبەكانى خۇمدا، ۋەك:

۱- (چەند مەسەلەيەكى باۋى سەردەم)، {لە باسى سىكۇلارىزم دا}.

۲- ھەروەھا: (تەۋرمى ئىسلامىي و عەلمانىي و خالە ھاۋبەش و جىاۋازەكانيان).

۳- ھەروەھا: (دىموكراسىي و سىكۇلارىزم لە ئەزمونى كوردستاندا) باس كىردە، كە بە نىسبەت رۇژئاۋايىيەكان و ئەۋروپايىيەكانەۋە، تا راددەيەك بىيانۋىيان بە دەستەۋە ھەبو، پاساۋىيان بەدەستەۋە ھەبو، پەنا بەرن بۇ سىكۇلارىزم، بۇ ئەۋەى ئەو بۇشايىيەى كە پال پۈۋەنرانى ئايىنە شىۋىندراۋ و تىكدرۋەكەى مەسىح (عليه السلام)، دروستىكىرد بو، ئەو بۇشايىيەى پى پر بىكەنەۋە، بەلام لە نىۋ مەسۇلمانانىكىدا كە قورئانان لەبەردەست دايە و، رىبازى پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و شەرىعەتى ئىسلاميان لەبەردەست دايە، لە راستىيدا ھەرگىز جى پىيەك بۇ سىكۇلارىزم و بۇ جگە لە سىكۇلارىزمىش: لىبرالىزم و سۇشالىزم و كۆمۇنىزم و كاپىتالىزم و... ھتد نابى، چۈنكە ئىسلام بۇشايىيەك ناھىيەتەۋە تاكو پىۋىست بىكات بە شتى دىكە پر بىكىتەۋە و، زۇر جار لە كىتەبەكانى خۇمدا گوتۈۋە:

(ئىسلامى تىرو تەۋا، مەسۇلمانان بى نىياز دەكات لە سۋال و سەدەقەى ۋاللاتانى ئەملاۋا، ۋاللاتانى رۇژھەلات و رۇژئاۋا، كە بىچن لەملا ۋالارا بىردۆزەۋ رىچكەۋ، كۆپرە رى مەۋف كىر بىننەۋە، تاكو ئەو كەلن و بۇشايىيەنى پر بىكەنەۋە، كە ئىسلام لە ژيانان دا دروستىكىردۈۋ).

ئىسلام ئەگەر ۈك خوا ناردوويھتى، كە لە قورپئان و سونھت دا بەرجەستەيە، فام بكرى، ھەم كاروبارى مزگەوت بۇ خەلك رېك دەخات، ھەم كاروبار و ژيان و گوزەرانى كۆمەلگا، ھەم پېت دەلى: لە دوانگەدا چ بلىي، ھەم لە فەرمانگەدا و ھەم لە كىلگەدا، چى بكەي و چۆن بكەي؟! دىندارىي و دىئادارىيت فېر دەكات، ھەم لە ژيانى دىئات تىدەگەيەنى، ھەم دوارپۇرت پى دەناسىنى، ئايىنىكە ھەم رووحت پەرۋەردە دەكات و، ھەم جەستەت تىر دەكات، ئىسلام ئايىنىكە: ھەم ھىدايەتە بۇ تاك، ھەم بەرنامەيە بۇ كۆمەلگا، مزگەوت و بازار پىكەوھ گرى دەدا، عەقل و ۈھىي پىكەوھ جووت دەكات و، سۆزو مەنتىق پىكەوھ دەستە ملان دەكات و، دىئو دوارپۇر پىكەوھ ئاۋىتە دەكات، بۇيە ئايىنىكى ئاوا، شوئىكەوتووانى خۇي ناچار ناكات، بەملاۋلادا بېرۆن تاكو ژيانى خۇيان رېك بخەن و، گىرغەكانى ژيانى دىئايان چارەسەر بكەن.

بەلى سىكۆلارىزم و شوئىگىرغەنەۋى بۇ ئايىنى كلىسا لە ئەۋروپادا، تا راددەيەك، كۆمەلى ۈكارى بابەتتى ھەبوون، ئىنجا بەداخەۋە خەلكى ئەۋروپاۋو رۇژئاۋا، ئەۋ كاتە كە لە ئىسلام بى ئاگا بوون و تا راددەيەك بىئانو و پاساۋيان ھەبوۋە، كە ھەلسان بە لە لىك جىاكرىنەۋى ئايىن لە دەۋلەت، بەلكو ئايىن لە ژيان، ھەلبەتە نىۋەرۈكى سىكۆلارىزم، عەلمانىەتەش برىتتە لەۋە كە تۆ ژيانى خۆت رېكبخەي، بەبى پرس كىرەن بە خوا، ۈك لەۋ سەرچاۋانەدا كە ئامازەم پى دان، بە وردىي باسەم كىردۈ: نىۋەرۈك و كېرۈك و جەۋھەرى سىكۆلارىزم ئەۋەيە كە مېۋى ژيانى دىئاي خۇي بە ھەموو رەھەندەكانىەۋە، لە روۋى تاكىي، خىزانى، كۆمەلايەتتى، سىياسىي، رېك بخات، بەبى پرس كىرەن بە خوا، بەبى حىساب كىرەن بۇ ۈھىي خوا، بەبى لاكرىنەۋى بە لاي خۋادا، بەبى سەرھەلېرېن بەرەۋ ئاسمان، تەماشاي پىش خۆت بكەۋ، تەماشاي دەۋرۈبەرى خۆت بكەۋ، ژيانى خۆت رېكبخە، ئا ئەمە جەۋھەروو كىرۈكى سىكۆلارىزم!!

بەلام بە داخەۋە، زۆرېك لە رۆلەي مەسۇلمانان بەۋ ئايىنە زەمىنىي (الدىن الأرضي)يە، بەۋ بىرۈكەيە، كىلاۋيان لەسەر نراۋە ھەلخەلەتتارون، پىشيان وايە، كە ھىچ زيان بە دىندارىي و مەسۇلمانەتتەيەكەيان نەگەيشتەۋ! كە لە راستىيدا

ئىمە لىرە كۆتايى بەم باسى يەكەمە دىنن، واتە: سەرگوزشتەى سەرھەلدانى
ئىلحاد لە ئەوروپا و رۆژئاوا.

باسى دووم

**ئىلھاد لە گەل ھەر كام لە:
زگماك و عەقل و زانست و وەحىي دا، ناكۆكە**

بەرپـزان!

ئىمە لە چوار بەرگەدا ئەم باسە دەخەينە ڤوو، بەم ناوونیشانانەى خوارى:

بەرگەى يەكەم: ناكۆكىي و تىكگيرانى ئىلھاد لە گەل زگماك (فطرە)دا.

بەرگەى دووم: ناكۆكىي و تىكگيرانى ئىلھاد لە گەل عەقل دا.

بەرگەى سىيەم: ناكۆكىي و تىكگيرانى ئىلھاد لە گەل زانستدا.

بەرگەى چوارەم: ناكۆكىي و تىكگيرانى ئىلھاد لە گەل وەحىي دا.

بەرگەى يەكەم: ناكۆكىي و تىكگيرانى ئىلھاد لە گەل زگماك (فطرە)دا:

ئىمە پىشتەر باسماں كرد: كە ھەموو مروفىك لە قوولايى ناخى دا، تىنوئىتىي و عەودالىي ھەيە بەرەو خوا، كە تاكە بەدەيھىنەرو پەرەردگارو خاوەنىيەتى، ھەموو مروفىك كە سروشتى تىك نەچووبى، فىطرەتى نەگۆرا بى، شەيدايى و عەودالىي و تىنوئىتىي، بۆ پەرەردگارو بەدەيھىنەرو خاوەنى خۆى ھەيە.

ئىنجا ۋەنەبى ئىلھاد تەنيا لەو لايەنەۋە لە گەل فيطرەتدا دژو ناكۆك بى،
واتە: خوانە ناسىي تەنيا لە لايەنى خواناسىيەۋە، لە گەل خوارسك و زگماكدا
ناكۆك نى، بەلكو لە پىنج لاي دىكەشەۋە، لە گەل دا تىك دەگىرى، چونكە
مرۇف پىنج لايەنى دىكەشى ھەن، كە بە ھەموويان ئەو خوارسك و زگماك
(فطرە) ھى مرۇف پىك دىن.

سەرەتاش دەمەۋى ئامازە بەۋە بكەم، كە ئىمە بۇ نووسىنى ئەم باسە،
سوودمان لە كىتەبى (شموع النهار)ى (عبدالله بن صالح العجيري) ۋەرگرتە^(۱)،
بەلام ديارە ھەم شتى خۆم زۆر خستوتە نىۋى و، ھەم زۆرجار كورتم كردۆتەۋە
دامرشتۆتەۋە، بى ئەۋەى دەستكارىي نىۋەرۆكى قسەكانى ۋى بكەم.
ئەو پىنج لايەنى دىكە، كە زگماك (فطرە)، تىيان دا لە گەل ئىلھاددا، تىك
دەگىرى، ئەمانەن:

۱- لە روۋى سەرەتا عەقلىيە يەكەمەكان (المباديء العقلية الأولى):

ئىمە پىشتەر باسمان كردۆ، كە ئەوانە مەبەست پىيان، ئەو راستىيانەن كە
عەقل يەكسەرۋە بەبى لام و جىم، قىۋوليان دەكات، سەرەتا عەقلىيە يەكەمەكان،
ئەوانەن كە عەقل يەكسەر قىۋوليان دەكات و ھىچ لام و جىميان لە بەرانبەردا
ناكات.

چەند نمونەيەك لەو ياسا عەقلىيانە:

ياساى يەكەم: بەش لە ھەموو كەمترە (الجزء أقل من الكل).

بۇ ۋىنە: تۆ كىتەبخانەيەكت ھەيە، ئەۋە ھەموويە، يەك كىتەب لەو
كىتەبخانەيەدا، بەشەكە، يىگومان كىتەبخانەكە لە كىتەبەكە زۆرتر و گەۋرەترە،
ئەمە بەلگەنەۋىستىكى عەقلىيە، كە خوا لە عەقلى ھەموو مرۇفەكاندا دايانەۋە.

ياساي دووھەم: دوو كۆ دوو دەكاته چوار: $(۲ + ۲ = ۴)$ يان سى كۆ سى دەكاته شەش: $(۳ + ۳ = ۶)$.

يىگومان ھېچ كەس نىكۆلىيى لەو ناكات.

ياساي سىيەم: دوو شتى دژ بە يەك، لە يەك كات و شويندا، پىكەوھە كۆنابنەوھە (عدم اجتماع النقيضين):

وہك: بوون و نەبوون (الوجود والعدم)، ناگونجى ئەم دەفتەرە كە بە دەستمەوھىيە و ئەم ئالغانەم تىدا ئامادە كىردوون، بلىم: ئەم دەفتەرە ھەيەو نىيە، لە يەك كاتدا، بەلى، دەتوانم: بلىم ئىستا ھەيە، دوايى ئەگەر لامبىرد، نىيە، بەلام لە يەك كاتداو، لە يەك شويندا، ھەشەو نىشە، ئەوھە پىي دەگوتى: (تناقض) دژ يەككى، ئەوھەش لە بەلگە نەويستە عەقلىيەكانە، كە ئەوھە شتىكى مەھالە.

ياساي چوارەم: ھەموو پەيدا بووھەك پەيدا كەرىكى ھەيە (لِكُلِّ حَادِثٍ مُّحْدِثٍ).

ئەمىش يەككە لە سەرھەتا عەقلىيەكان، ھەر شتىك پەيدا بىي، دەلىي: چۆن پەيدا بووھە؟ مندالىكى گچكە لە پىشتەوھە نەتبىنى، گوئي راکىشە، يەكسەر ئاور دەداتەوھە، كە تۆي بىنى، يەكسەر دەزانى گويت راکىشاوھە، جارى وا ھەيە ئىنسانى گەورە سوعبەت و گالئە دەكات لە گەل مندا، دوايى دەلىي: من نەبووم، ئەو مندا، بىرو ناكات، ئاور دەداتەوھە: ئايا كەسى دىكەي لىيە؟ ئەگەر كەسى دىكەي لى ھەبى، لەوانەيە گومانى بۆ بچى، ئەوى دىكەيان بووبى، بەلام ئەگەر بەس تۆي بى، دەلىي: نەخىر، ھەر تۆي، ھەرچەندە ئەو مندا، جارى ھېچ دەرسى نەخویندوھە، كەس ھېچى فىر نەكردوھە، بەلام ئەوھە سەرھەتايەكى عەقلىيە، خوا لە مېشكى ھەموو كەسدا دايانە، كە ھەموو پەيدا بووھەك، پەيدا كەرىكى ھەيە و، ھەموو شوينەوارىك خاوەنىكى ھەيە.

ياساي پىنجەم: ھەموو رىكخراوىك رىكخەرىكى ھەيە (لكل نظام منظم):

ھەر كاتىك سىستىمان بىنى، رىك و پىكىيمان بىنى، يەكسەر زەينمان بۆ رىكخەرىك و بۆ پەيدا كەرىكى ئەو رىكخستەنە دەچى.

ئیسیتاش با قسه‌ی سی له زانیان له باره‌ی (سه‌رته عه‌قلیه‌کان) وه بینینه‌وه:

(۱) - (إِنَّ حَزَمَ الْأَنْدُلُسِي) له باره‌ی وه سه‌رته عه‌قلیه‌کانه وه قسه‌یه کی جوان ده‌کات، ده‌لی:

(مَا كَانَ مُدْرَكًا بِأَوَّلِ الْعَقْلِ وَبِالْحَوَاسِّ، فَلَيْسَ عَلَيْهِ اسْتِدْلَالٌ أَصْلًا، بَلْ مِنْ قَبْلِ هَذِهِ الْجِهَاتِ يَبْتَدِيءُ كُلُّ أَحَدٍ بِالْإِسْتِدْلَالِ وَبِالرَّدِّ إِلَى ذَلِكَ، فَيَصِحُّ اسْتِدْلَالُهُ أَوْ يَبْطُلُ).^(۱)

واته: وه شتانه‌ی که یه کسه‌ر به سه‌رنجدانی عه‌قل و به هه‌سته‌کان ده‌زانرین، به‌لگه‌یان له‌سه‌ر ناهینریتته‌وه (ته‌وه ده‌فته‌ره و ده‌بینی، ته‌وه ده‌نگه و ده‌بیستی، ته‌وه بونه و بونی ده‌که‌ی، ته‌وه تامه و تامی ده‌که‌ی، ته‌وه ته‌نیکه ده‌ستی لی ده‌ده‌ی، ته‌وه پینج هه‌سته‌کان، یان: $(۲ + ۲ = ۴)$ ، یان کهم له زور که‌متره، زور له کهم که‌وره‌تره، ته‌وانه سه‌رته‌ای عه‌قلیان پی ده‌لین و به‌لگه‌یان له‌سه‌ر ناهینریتته‌وه)^(۲)، به‌لکو به‌هوی وه سه‌رته عه‌قلیه‌کانه وه هه‌ر که‌سی بیه‌وی به‌لگه به‌ینیتته‌وه، به‌لگه به‌وان دینیتته‌وه و بو لای وان ده‌گه‌ریتته‌وه، ئنجا به‌ته‌ندازه‌ی ته‌وه که پشت به‌وه سه‌رته عه‌قلیه‌کانه ده‌به‌ستی، به‌وه به‌لگه نه‌ویسته عه‌قلیه‌کانه، به‌لگه هینانه‌وه‌که‌ی لی ده‌سه‌لمینری، یان لی ناسه‌لمینری.

(۲) - هه‌روه‌ها (المُعَلِّمِي) که یه‌کیکه له زانیان له‌وه باره‌وه ده‌لی: (وَأَمَّا الْقَضَايَا الضَّرُورِيَّةُ وَالْبَدِیْهِيَّةُ، فَقَدْ اتَّفَقَ عُلَمَاءُ الْمُعَقُولِ، أَنَّهَا رَأْسُ مَالِ الْعَقْلِ، وَأَنَّ النَّظَرَ إِثْمًا يُرْجَى مِنْهُ حُصُولُ الْمَقْصُودِ، بِنَائِهِ عَلَيْهَا وَإِسْنَادِهِ إِلَيْهَا)^(۳).

واته: به‌لام بابته به‌لگه نه‌ویسته‌کان و به‌ئاشکرا زانراوه عه‌قلیه‌کان، زانیانی ژیریژی و زانیانی که کاری عه‌قلی ده‌کن، له‌سه‌ر ته‌وه ریک که‌وتوون که ته‌وانه سه‌رمایه‌ی عه‌قل و، بیرکردنه‌وه تیرمان کاتیک ئومیدی

(۱) الْفِصْلُ فِي الْمِلَلِ وَالْأَهْوَاءِ وَالنَّحْلِ، ج ۵، ص ۲۴۲.

(۲) نیتوان که‌وانه‌کان زیاده‌ی خومه بو روونکردنه‌وه‌ی مه‌به‌ست.

(۳) الْقَائِدُ إِلَى التَّصْحِيحِ الْعَقَائِدِ، ص ۳۸.

ئەۋەى لى دەكرى بە ئامانچ بگات، كە پشت بەۋ بەلگە نەۋىستە عەقلىيانەۋ،
بەۋ سەرەتا عەقلىيانە بېەستى.

۸۴

(۳) - (إِبْنُ تَيْمِيَّة) ش، رەحمەتى خوا لەۋىش و ھەموو زانايان بى، لەۋ بارەۋە
قسەيەكى جوان دەكات، دەلى: (وَالْأَمُورُ الْفَطْرِيَّةُ، مَتَى جُعِلَ لَهَا طَرُقٌ غَيْرُ الْفَطْرِيَّةِ،
كَانَتْ تَعْذِيْبًا لِلنَّفُوسِ بِلَا مَنَفْعَةٍ لَهَا) ^(۱).

ۋاتە: شتە خوارسەكەكان و بەلگە نەۋىستەكان، ھەر كاتىك رپى ناخوارسكمان
بۇ گرتەبەر، (رپى ئاساسى)، ئەۋ كاتە ئەۋ كارە ئازاردانىكى نەفسە، بەبى
ئەۋەى كە سوۋدىكى لى بېينى.

بۇ ۋىنە: يەكىك لە بەلگە نەۋىستەكان، ئەۋەيە كە: شتىك ناگونجى ھەشى
و نەشى، تۆ بە كەسىك بلى: ۋەرە بۆم بسەلمىنە! ئاخىر چۆنى بسەلمىنە!

يان يەكىك بلى: بۆم ئىسپات بىكە كە ئەۋە خۆرە بە ئاسمانەۋە! ئاخىر چۆن
بېسەلمىنە؟ ئەۋە خۆرە ديارە، يان ئەم بۆنە بۆنىكى خۆشە، يەكىك بلى: بۆم
بسەلمىنە كە بۆنىكى خۆشە، ئاخىر ھەر كەسى ھەستى بۆنكردىنى ساغ بى و بۆنى
بكات، دەزانى كە بۆنى خۆشە، ھەرۋەھا بۆنى ناخۆشيش لەلاى خەلك، ديارە،
كە بۆنى ناخۆشە، يان: ئەۋ گولە دېمەنىكى جوانى ھەيە، چۆن دەيسەلمىنە كە
دېمەنىكى جوانى ھەيە؟! ئاخىر چۈنكە جوانە، بۆيە جوانە و .. ھتە!

بەلى شتە بەلگە نەۋىستەكان، شتە پۆشنەكان، ئە گەر بتەۋى پۆشنيان بىكەيەۋە،
لىلىيان دەكەى، چۆن دەيسەلمىنە ئەمە خۆرە، لەبەر ئەۋەى خۆرە بە ئاسمانەۋەيەۋ
ھەموو كەس دەيزانى، يانى: ھەر بەلگەيەك بېينەۋە، لە خۆى ئاشكراتر نېە.

ھەرۋەھا (۲ + ۲) چۆن دەيسەلمىنە دەكاتە چوار (۴)، مە گەر بۇ كەسىك
دوۋ پرتەقالان لەۋى دانى و، دوۋ پرتەقالانىش لىرە و، ئىنجا بلى فەرموۋ: كۆيان
بىكەۋە، دەكاتە چوار! بەلام ئە گەر بلى: چۆن دەزانى ئەۋە چوارە؟! ئايا ئەۋە
چۆنى بۇ بسەلمىنە!!

قسەكەى (ابن تيمية) زۆر راستە، ئەو شتانەى كە رۆشن و، سەرەتاي عەقلىين، ھەر كاتىك بوىستىرى رۆشنتر بىرىنەو، لىل دەبن.

ئىجا تىكگىرانى ئىلھاد لە گەل ئەو سەرەتا عەقلىيە يەكەمانەدا، بەمجۆرىيە:

ئە گەر خوا (سبحانە وتعالى) نكوولپى لە بوونى بىرى، دەلىين: ئايا ئەو راستىيانە ئەو ياسا عەقلىيانە لە عەقل و بوونى تىكپراى مەرقەكاندا، كى داياناون؟! مەرقە بۆخۆى نەبوو، تاكو داياننى، ھەموو مەرقەكانىش ئەو ياسا و سەرەتا عەقلىيانە و ئەو بەلگە نەوئىستە عەقلىيانەيان ھەن، ئىجا كاتىك كەسىك نكوولپى لە بوونى خوا دەكات، پىسپارىك بەرۆكى دەگرى: كى ئەو ياسايانەى لە عەقلى مەرقەدا داناون؟ كە بىگومان ئەمە پىسپارىكى بى وەلامە و باباى مولحيد لە ئاستى دا زارى دەيىتە تەلەى تەقيو.

۲- لە رووى رەوشت و بەھايەكانەو:

ھەروھا لايەنىكى دىكە لە لايەنەكانى زگماكى مەرقە، كە لە سروشت و ناخىي مەرقەدا دانراون و، ھەموو كەس لە خۆيدا ھەستىيان پى دەكا، بىرىيە لە ھەستى رەوشت و بەھا، چونكە ھەموو مەرقەك رەوشت و ئاكارى بەرزو پەسند لە لايەك و، ھى نرم و ناپەسند لە لايەكى دىكەو، لىك جيا دەكاتەو.

بۆ وىنە:

ھەموو مەرقەك دەزانى درۆ خراپە و راستگۆيى چاكە، دادگەرىي باشە و ستەم خراپە، چاكەكەردن باشە و خراپەكەردن شتىكى بەدە، بەزەيى و مېھەربانىي شتىكى باشە و دلرەقىي و بى رەحمىي شتىكى خراپە .. ھتە.

ئىجا دەپرسىن: ئايا كى ئەو ھەستە زگماك و سروشتىيانەى لە ناخى مەرقەدا داناون؟

بۆ نمونە: چ شتىك وا لە مەرقەدان دەكات، كە ھەز بە دادگەرىي بىكەن و، رقىيان لە زولم بى، راستگۆيانىيان خۆشبوى و، درۆزنانىيان رقى لى بىتەو،

چاكەكارانىيان خۆش بوى و، رقيان له خراپەكاران بى، ميهرهبانان و بهبهزهبيانيان
خۆش بوى و، رقيان له دلرهقان و بى رهحمان بى،؟

۸۶

بهدلنيابي: بهبى پروا به خوا هينان، هيچ پاساويك بۆ رهوشت و بهها بهرزهكان
نابى، به تاييهت له كاتيكا كه مروف بهرزهوهندي له پيچهوانهكانياندا بى،
كاتيك مروف بهرزهوهندي له دروكردندا بى، چى واى لى دهكات راستگو
بى، كاتيك بهرزهوهندي له دلرهقييدا بى، چى واى لى دهكات ليبوردهو به رهحم
بى، كاتيك بهرزهوهندي له زولم و ستهمدا بى، چى واى لى دهكات دادگەر
بى، كاتيك بهرزهوهندي له قورخكاري و گهندهلي دا بى، مولك مالى خهلك
بۆ خوڤى و بۆ بنه ماله كهى و بۆ حيزبه كهى زهوت بكات و، دهست به سهردا
بگرى، چ شتيك واى لى دهكات پرواى به يه كساني هه بى و وا رهفتار بكات
كه خهلكى ديكهش به شهروه، ههقى ههيه له خيرو بىرى ئه و ولا ته دا؟!

كه واته: بهبى پروا به خوا هينان، بهها بهرزهكان، رهوشت و ئاكاره په سندهكان،
پشتيوانه يان ناميى، رهصيديكيان ناميى.

ئىجا شايانى باسه، مولحيده ناوداره كانى وهك:

(۱) - ريتشارد داوكينز، ۲- كريستوفر هيتشنز، ۳- لورنس كراون، ۴- سام هارس،
۵- دانيل تينيت).

ههلبهته هى ديكهش هه، بهلام ئهه پيىنجه زور ناودارن لهه رۆژگارهى ئيمه دا،
ئهوانه هه موويان له چاوپيىكه وتنه كانياندا، له بهرانبه پرسياره رهوشتييه كاندا،
دهميان دهيتته تهلهى تهقيو، (ههلبهته به ئينگليزي بويان هينام له گرته
فيديويدا، بهلام دوايى بويان ته رجهمه كردووم، به تاييهت كورپه كانم)، بۆ ويته:

زينا له گهه مه حره مدا، مادام رازى بى، ئىجا دايكه، خوشكه، كچه،
پوره^(۱)، پلكه، ئهه مه حره مانه، پرسياريان ليكرا: ئهه چۆن دهبين؟!

(۱) من (پوور) بۆ (عمه) خوشكى باب، به كاردينم و (پلك) يش بۆ (خاله) خوشكى دايك.

له وهلامدا زاریان بوو به تهلهی تهقیو، چونکه نه گهر بللی: خراپه، ئاخر بوچی خراپه، مادام ئافرهتهکه رازی بی و پیاوهکesh پیی چاک بی؟! نه گهر به راستیی مروّف مولحید بی، ناتوانی بللی: خراپه، ئاخر بوچی خراپه؟ بویه خراپه چونکه خواجه دهغهی کردوه، نه گهرنا مادام مروّف له نه میبواه هاتبی، کهواته: وهک چون له لای نه میبواو زینده وهران و فایرپوس و میکروپ و، دواپی دئی تاکو دهگاته مهیمون، نه خلاق و رهوش له گوړی دا نیه، کامیان چونی بهرزه وندیی بوی، وا دهکات، مروّفیش دهبی ههر وا بکات و، نه گهر ئیمان له ئارادا نه بی، نه خلاق هیچ واتایه کی نامینی.

ئنجالتو ته ماشا بکه قسهیه کی (ریتشارد داوکینز) له کتیبکی دا به ناوونیشانی:

(the Goldilocks Enigma) دا^(۱)، که ته رجهمه ی عه رهیی کراوه، دهلی:

(الجنس البشري هو مجرد وسخ كيميائي موجود على كوكب متوسط الحجم).

واته: مروّف هه مووی ته نیا بریتیه له چلکیکی کیمیایی که له سه ره خروکهیه کی قه باره میانجیی پهیدا بووه.

ئیلحاد ئاوا ته ماشای مروّف دهکات، (چلکیکی کیمیایی)! له حالیکدا که خوا ده فره موی: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ لَكَ﴾ الإسراء.

واته: به دنیایی ریژمان له وهجهی ئادهم گرتوه.

ههروهها ده فره موی: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ التین.

واته: به راستیی مروّفمان له باشتترین پیکهاته دا خولقاندوه.

ههروهها خوا ده فره موی: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ البقرة: ۳۰.

واته: من جینشینیک له سه ره زهوی دادهنیم.

بەللى: لە پروانگەى ئيمانەوه: مروف جينشيني خوايه و، لە باشتريين شيوهدا دروست كراوه و، لەلايهن خواوه ريزى ليگيراوه و، سپاردهى خوا (أمانة الله) پى سپيردراوه، كه نه به ئاسمانهكان، نه به زهمين و نه به چيايهكان، ههله گيراوه، وهك خوا دهفرموى:

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ الأحزاب: ۷۲.

واته: ئيمه سپاردهمان رانواند، پيشانماندا، هى ئاسمانهكان و زهوى و چيايهكان، بهلام ئامادهنبوون ههلبىگرن و لى ترسان، بهلام مروف ههلبىگرت، بىگومان ئهويش زور ستهمكار و زور نه فامه.

بەللى مروف ئەمانەتێكى پى سپيردراوه، نه به ئاسمانهكان ههلبىگراوه، نه به زهوى، نه به چيايهكان، ئەو ئەمانەتەش ئەوهيه كه: به ويستى خوى به ريهدا برۆ و، به ويستى خوى خوا بپهرستى، يان نهپهرستى، ئا ئەو حالەتە، تەنيا لە مروفدا ههيه.

ئىجا به راستى ئەو قسەيهى (دوستويفسكى)^(۱)، زور راسته كه لهسەر زمانى (ميتا) دهيكات، لە رپوايهته ناودارهكهى دا، به ناوى: (برايانى كارامازوف)^(۲)، كه تهرجمه عەرەبىيهكهى دىنم، دەللى:

(وَلَكِنْ مَا الَّذِي سَيَصِيرُ إِلَيْهِ الْإِنْسَانُ فِي هَذَا كُلِّهِ بَغَيْرِ إِلَهٍ وَبَغَيْرِ حَيَاةٍ آخِرَةٍ؟ وَإِذَنْ فَمَعْنَى هَذَا: أَنَّ كُلَّ شَيْءٍ سَيَكُونُ مُبَاحًا بَعْدَ الْآنَ، وَأَنَّ فِي وَسْعِ الْإِنْسَانِ أَنْ يَفْعَلَ مَا يَشَاءُ).

لە سیاقى چەند قسەیه کدا دەللى:

بەلام دواى ئەمه ههمووى، مروف بهبى پهرستراو بهبى ژيانى رۆژى دواى، چى لى ديتتهوه؟ ئەمه مانای وایه كه لهمهودا ههموو شتێك رپوايه و، مروف ههچى بوى، بوى ههيه بىكات.

(۱) رۆمان نووسیكى ناودارى رۆوسییه.

(۲) ج ۴، ص ۱۶۱.

يانى: ئەگەر خوا نەبى و رۇژى دوايى نەبى، مەرۇف رېئى لەبەر دەمدا تەخت و ئاچووغ دەبى، چى دەكات بىكات، ئەوھى كە رېئى لە مەرۇف دەگرى، لابىدات و پېئى دەلئى: ئەوھە لەلەو ئەوھە ھەرپامەو، وا بىكەو وا مەكە، تەنيا و تەنيا بىروا بە خوا بوونە و، بىروا بوونە بە رۇژى دوايى و پاداشت و سزا.

بۇ وىنە: يەككە لەو سەرچاوانە كە زۇرئىك لەو وتووئزانە دىئى كە لە گەل ئەو مولحیدانەدا كراون: (مىندى التوحید)، بە تايىبەت نووسەرئىك بەناوى: (محمد الباحت) بابەتئىك دىئى، بە ناوونىشانى: (فضائح إلحادية وأخلاق داروينية إجرامية)، واتە: (شورەيىيە ئىلھادىيەكان و رەوشتە داروینیيە تاوانیيەكان)، كە لەو سەرچاویەدا كە ئامازەم پىدا: (شموع النهار) لىنكە ئەلىكتىرپۇنیيەكەشى ھىناو، لەوئى دا زۇرئىك لەو وتووئزانە دىئى، كە ئەوانە چۆن لە رووى رەوشت و ئاكارەكانەو، ھىچ بەلگەو پاساویكىيان پى نى: خەلک رەوشت و ئاكارى ھەبى، ھەرۋەھا باسى زۆر لە مومارەسەو كەدەو دوور لە رەوشت و بەھايەكانى مولحیدەكانىش دەكات.

۳- لە رووى غەریزەكان بە گىشتى و سۆزى دایكايەتیپەو بە تايىبەتى:

ئەمىش زۆر بە سەختىيى لە گەل ئىلھاد دا دژ دەوھستى، بۇ نمونە:

أ- ئایا كى مىندالى كۆرپەى فېرى مژىنى مەمكى دایكى كەدو؟! چونكە يەكە لە غەریزەكان ئەوھىيە كە كۆرپە ھەر لە دایك دەبى، دەزانى مەمكى دایكى بىژى و، مژىنى مەمكى دایكىش پىرۇسەيەكى ئاسان نى.

ب- كى وای لە دایك كە، چ دایكى مەرۇف، چ ھى ژيانداران لە گەل، بەچكەو رۆلەكانىندا ھىندە بەسۆز و بە بەزەبى بن و، ئامادەبن خۇيانیان لەسەر بە كوشت بەدن، مېشكىكى كورك كە لەسەر ھىلكانە، يان لەسەر جووچكانە، ئەگەر فېلئىك بەلايدا بچى، مېشكەكە پىيھەلدەپرژى و خۆى پى دا دەدات و، ئامادەيە خۆى فېداى جووچكەكانى بكا، خۆى لە بەين بەرى، بەلام

جووچكەكانى سەلامەت بن، كى وای لىڭ كىردو؟! كى وای فىر كىردو؟! چونكە دەزانى ئەو جووچكانە بى ھىز و بى دەسەلاتن، ئەگەر دايكەكەيان بەرگرييان لىڭ نەكات، دەخورىن.

ج- كى بالندەكانى فىر كىردو بۇ شوينى تايبەت و لەكاتى ديارى كراودا كۆچ بىكەن، كە وەك دواتر باس دەكەين: جوړىك لە بالندە ھەيە، بەچكەكەى لىرە دادەنى، بۇ خۆى دەروا شەش مانگ دوور دەكەويتەو، شەش مانگە رى، دوايى ئەو بەچكانە كە داياناون، خويان فىر دەبن و دەچنە ئەو شوينەى كە دايك و بابيانى لىڭ بوون، كى فىرى كىردوون؟!

يىگومان تەنيا وەلامى راست ئەوھيە كە: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ طە.

واتە: (مووسا) فەرمووى: پەروردگارمان ئەو كەسەيە كە بوونى بە ھەموو شتىك داو، پاشان فىرىشى كىردو، رىنمايى كىردو (چۆن بەرپوھ بچى و چۆن بژيى).

٤- لە پووى ھەستىكردن بە ئامانجدارىي (الشعور بالغائية) يەو:

ئەمىش يەككى دىكەيە لە ھەستە زگماكەكانى مروف، مروف بە پىچەوانەى ژياندارانى دىكەو، ھەمىشە بە دواى ئامانجدا وىلە:

- ١- من كىم؟
- ٢- كى ھىناومى؟
- ٣- بۇ كوى دەچم؟
- ٤- بۇچى ھىنراوم؟
- ٥- دەبى چى بىكەم و چۆن بىكەم؟
- ٦- ئەم گەردوونە كى خاوەن و مشوور خۆريەتى؟
- ٧- سەرەنجامى ئەم گەردوونە چۆن دەبى و، چى بە دوادادى؟!

ھەر بۆيەش پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ھەرموويەتى: {أَصْدَقُ الْأَسْمَاءِ: حَارِثُ وَهَمَّامُ}، (أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: (۴۹۵۲)، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِي).

واتە: راستترینى ناوەكان (حَارِثُ وَهَمَّامُ)ن، (حارث)، واتە: كېلەر، ئەوئى زەھىيەك دەچىنى و دەكىلى، (ھەمام)ىش، واتە: خەمخۆر، خەفەتخۆر، كە ديارە مەرۇف كار دەكات و خەمىش دەخوا، ھەلبەتە بۆيە كار دەكاو زەھى دەكىلى، چونكە ئامانجىكى ھەيە، ھەروەھا بۆيە خەفەت دەخوات، چونكە ئامانجىكى ھەيە.

ئىنجا ئايا كى ئەو پرسىيارانەى لە ناخى مەرۇفدا داناون؟ بەدلىيائى ھەبوونى ئەو پرسىيارانە - كە فەلسەفە ھەمووى ھەوليك بوو، بۇ دۆزىنەھى وەلامى ئەو پرسىيارانە - رېك لەگەل ئىلھاددا دژو ناكۆكە، بۆچى مەرۇف دەپرسى: من كىم؟ لە كوئەھاتووم؟ كى ھىناومى؟ بۆچى ھىناومى؟ بۆ كوى دەچم؟ دەبى چى بكەم؟ ئەو پرسىيارانە بۆچى لە ناخى مەرۇفدا ھەن، ئەگەر خوا (سبحانە وتعالى) لە ناخى دا داینەنابن، كى لە ناخیدا دایناون؟!

كەواتە: ھەستکردن بە ئامانجدارىيىش لەگەل ئىلھاد دا تىك دەگىرى، كە ھەست کردن بە ئامانجدارىيى پىكھىنەرىكى ناخ و زگماك و خوارپسكى مەرۇفە.

۱۰- لە رووى ھەستکردن بە ويستى ئازاد و سەربەستەھ:

بوارى پىنجەم كە لە زگماك و خوارپسكى مەرۇفدا ھەيە و، لەگەل ئىلھاددا دژ دەوەستى، ئەوئەيە كە مەرۇف ھەست بە ويستى ئازادىي و سەربەستىي خۆى دەكات، ھەموو مەرۇفك زۆر بە سىنایى جىاوازیى دەكا لە نيوان کردارو ھەلسوكەوتە ئازادو سەربەستەكانى و، رەفتارو جوولە ناچارىيەكانى دا، يانى: كەسىك كە دىت بۆ لات و تەوقەت لەگەلدا دەكات، زۆر بە ئاسانىي دەزانى كە ئەو دەستى ھىناوئەو بەويستى ئازادانەى خۆى دەست درىژ دەكاو تەوقە دەكات، بەلام كەسىك كە دى بۆ لات، بەلام جەلتە لىي داو، دەستى دەجوولە، تۆ ھىچ گلەيى لى ناكەيى، بلىي: بۆچى دەست دەجوولەيى! يان كە سەرى

دەجولئینی، نالئی: بۆچی سەرت دەجولئینی! ھەروەھا کە لاقتی دەجولئی بە شیوەیەکی نایستی (لایادی)، گلەیی لی ناکە، چونکە دەزانی بە دەست خۆی نیە، ھەموو مەرقیئە ھەست دەکات جولە ئازادو سەرەستەکان، جیان لە جولە ناچارییەکان، چ ھی خۆی چ ھی خەلک.

ئەنجا ئەمیش شتیکی ریشە دارە لە فیتەرەتی مەرقەدا، لە گەل ئیلحادیشدا دژو ناکۆکە، چونکە ئە گەر وەك ئیلحاد دەلی، کردارو جم و جولەکانی مەرقە، تەنیا بەرھەم و زادە ی کارلێکە فیزیایی و کیمیاییەکان و، لێدانە کارەباییەکانی خانە میشتیکی و دەمارییەکان (النَّبَضَاتُ الْعَصَبِيَّةُ وَالذَّهْنِيَّةُ) بونایە، کە ئەوانە مەحکومی یاسا سەروشتییەکان، ھیچ واتایەك بۆ ئازادی و ویست و خواستی مەرقە نە دەمایەو و سەرەنجام: ھیچ واتا و پاساوئیکیش بۆ گلەیی و گەزەندە و لێرسینەو و سزا و پاداشت نە دەمایەو، چونکە بەبێ ویستی ئازادانە ی مەرقە، سزا و پاداشت بناغە و پاساویان نیە.

بەلی، لە راستیییدا لە سایە ی شوومی ئیلحاددا، ھیچ واتایەك بۆ ئیرادەو ئازادی مەرقە نابێ، ییگومانیش ھەبوونی ھەست و ئیرادە ی ئازادو سەرەست، بەلگە ی ھەبوونی بەدھینەرێکی کارزانە، کە لەو سیفەتی ویست (إرادة) ی خۆی، بە مەرقیشی داو، تاكو پێی تاقتی بکێتەو، وەك زانایانی زانستی کەلام و ئیمان و عەقیدە ی ئیسلامیی دەلێن:

ئە گەر خوا (سبحانە وتعالی) ویستیکی گشتیی و بێ سنوور و پەھا (إرادة عامة لا محدودة مطلقة) ی ھەیه، مەرقیش بەشە ویستیك (إرادة جزئية) ی ھەیه، بایی ئەوەندە پێی تاقتی بکێتەو.

بەلی مەرقە ویستیکی گشتیی و پەهای نیە، بۆ وێنە: ناتوانی وای کردبایە لێرە لە دایک نەبێ، یان پەگەزەکە ی پەگەزێکی دیکە بێ، پەنگی پەنگێکی دیکە بێ، زمانی زمانێکی دیکە بێ.

بەلام دەتوانى: چاك بكا و خراپ نەكا، راست بېروا و چەوت نەپروا، سوود بە خەلك بگەيەننى و زيانيان پى نەگەيەننى، واتە: بايى ئەۋەندە كە پىي تاقى بىرئەۋە، خوا ويستىكى ئازادى پىداۋە.

ئىجا لە راستىدا نكوۋلىيىكردن لە بوونى خوا و، ئىلھاد، لە گەل ھەبوونى ويستى ئازادى مەۋفدا، كە شتىكى واقىعەو بەرھەست و بەرچاۋە، تىك دەگىرى، كەۋاتە:

مەۋف خاۋەن ويستىكى ئازادە و، لە دنيا و دوارۋۇرىشدا، بە ھوى ئەو ويستە ئازادەيەۋە، شايستەى سزا و پاداشتە و، ئەم راستىيەش رىك لە گەل ئىلھاددا دژ دەۋەستى، چونكە لەسەر بناغەى ئىلھاد: ئازادىي مەۋف و، سزا و پاداشت و، چاك و خراپ و، راست و چەوت و، ھەلال و ھەرام..ھتد ھىچ واتايەكيان نىە.

لە نۆرە كۆمەلەيەتەكلى ئەمەلئاس

بىن مەكەم عىز مۇۋەل ئالەمىي

AliBapir/عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

www.alibapir.com

AliBapir/عەلى بابىر

كەتالى

رەكەتەندى مەكتەبى مەۋىستە عەلى بابىر

رەكەتەندى مەكتەبى مەۋىستە عەلى بابىر

برگهی دووهم: ناکۆکی و تیگگیرانی ئیلحاد له گه‌ل عه‌قل دا:

۹۴

سه‌ره‌تا ده‌لێن: ئیلحاد و خوانه‌ناسیی، زۆر به‌ سه‌ختیی له‌ گه‌ل عه‌قل و یاسا پروون و ئاشکرایه‌کانی دا تیگده‌گیری و دژ ده‌وستی، ئنجا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئیمه له‌ به‌شی دووهمدا به‌ درێژی له‌ باره‌ی شایه‌دی دانی عه‌قله‌وه له‌سه‌ر بوونی خوا (سبحانه و تعالی) قسه‌مان کرد و، هه‌وت یاسای عه‌قلیمان خستنه‌ پروو، بۆ چۆنیه‌تی شایه‌دی دانی عه‌قل و، ئیسپاتی عه‌قل بۆ به‌دییه‌نه‌ریتی و په‌روه‌رد گاریتی و خاوه‌نداریتی خوا، بۆ مرو‌ف و ژیان و گه‌ردوون، ئه‌و هه‌وت یاسا عه‌قلیه‌ش، ئه‌مانه‌ بوون:

- (۱) سروشتی بوون (طبیعة الوجود).
- (۲) هه‌موو په‌یدا بوویه‌ک په‌یدا که‌ریکی هه‌یه (لِکُلِّ حَادِثٍ مُّحْدَثٍ).
- (۳) هه‌ر شتێک بوون و نه‌بوونی یه‌کسان بن، به‌بی زاکه‌ریک لایه‌کیان زāl نابێ (يَسْتَحِيلُ رَجَعًا أَحَدَ طَرَفِي الْمُمْكِنِ بَدُونِ مُرَجَّحٍ).
- (۴) نه‌داری شتێک، پێی نابه‌خسری (فَاقْدُ الشَّيْءِ لَا يُعْطِيهِ).
- (۵) هه‌موو رێکخراویک رێکخه‌ریکی هه‌یه (لِکُلِّ نِظَامٍ مُّتَنَزَّمٍ).
- (۶) مشوورخۆری و سه‌ره‌رشتیاری، به‌لگه‌ی هه‌بوونی مشوورخۆرو سه‌ره‌رشتیاره‌.
- (۷) وه‌لامدانه‌وه‌ی سه‌رجه‌م داخوازییه‌کانی دروستکراوه‌کان، به‌لگه‌ی هه‌بوونی وه‌لامده‌وه‌یه‌که‌.

ئنجا ئیمه‌ لی‌رده‌ا بۆ زانینی چۆنیه‌تی تیگگیران و دژ وه‌ستانی خوانه‌ناسیی (إلحاد) له‌ گه‌ل عه‌قل و هۆشی مرو‌ف و یاساکانیدا، هه‌ر ئه‌وه‌نده به‌ به‌س ده‌زانین، که‌ جاریکی دیکه‌ سه‌رنجی ئه‌و هه‌وت یاسا و بنچینه‌ عه‌قلیه‌ بده‌ینه‌وه و ته‌ماشای بکه‌ین! چۆن هه‌ر کام له‌و هه‌وت یاسا عه‌قلیه‌، رێک دژ ده‌وستی و ناکۆکه‌ و تیگده‌گیری له‌ گه‌ل خوانه‌ناسیی (إلحاد) دا؟

ياسای يەكەم: سىرۇشتى بوون (طبيعة الوجود):

پېشتىر پروونكرندنەومان لەسەرداوە، بۆيە لىژە ھەر بە كورتىيى دەلىين: بوون (الوجود) راستەوخو خوازيارى بەديھيئەنەرە، ھەر كاتىك بوونمان بينى، دەبى پەيداكرىك، بەديھيئەنەرىك بو ئەو بوونە بخوازين، چونكە لە سەرەتا رۆشن و بەلگە نەويستەكانى عەقلە، كە ھەرگىز بوون (وجود) بەبى بەديھيئەنەرە، خاوەن پەيدا ناييت.

ئىجا پېشتىر باسماں كرد، كە بوون لە ئەسلدا سى جوړە:

(أ) بوون گونجاو (ممکن الوجود).

(ب) بوون مەحال (مستحيل الوجود).

(ج) بوون پىويست (واجب الوجود).

ئەم گەردوونەش لە جوړى: بوون گونجاو (ممکن الوجود)ە، واتە: دەگونجا ببى و دەشگونجا نەبى، ئەگەر نەشبووبايە ھىچ نەدەبوو، ھەميشە (بوون گونجاو) پەكى لەسەر (بوون پىويست) (واجب الوجود) كەوتو، بەلام بىرۆكەى خوانەناسىي و ئىلحداد، پىي وايە كە بوون گونجاو (ممکن الوجود) پىويستىي بە دەرەوى خۆى نيە و، ھەر لە خووە پەيدا دەبى، كە ئەوەش مەحالىكى عەقلىيە و رىك لە گەل عەقلدا دژ دەوەستى.

ياسای دووهم: ھەموو پەيدا بوويەك پەيداكرىكى ھەيە:

ئەميش يەككە لە ياسا عەقلىيە بەلگە نەويستەكان و، مەسەلەى (ھەر بوويەتيى ماددە) (أزلية المادة)، ياخود (ھەر بوويەتيى گەردوون) (أزلية الكون)، كە لە ئەفسانەيەك بەولاو ھىچى دىكە نيە، پېشتىر ئاماژەيەكمان پىدا و لە باسى سىيەمى ئەم بەشەشدا: (بيانووە پوچەلەكانى ئىلحداد) قسەى تىرو تەسەلى لە بارەو دەكەين.

97

ههروهها ئە گەر مندالێکی زۆر گچکە که جارێ هێچ فێر نهبووه، پێی بلێی: چاو بنووێنه، دوايی سیویکی بۆ لهوێ دابنێ، یاخود پرتهقالێکی بۆ لهوێ دابنێ، هێچ گومانی نابێ و دوو دلێی نابێ، لهوهدا که تۆ داتناوه و ئە گەر بلێی: من دامنهناوه، سه‌ری سوڤدهمینێ، چونکه به‌پێ عه‌قلی ساده‌ی خوێ، ده‌زانی که یه‌کێ له یاسایه‌کانی عه‌قل، ئەوهیه که هێچ په‌یدا بوویه‌ک به‌پێ په‌یدا که‌ر نابێ.

ياساي سىيەم: ھەر شتت بون و نەبونى يەكسار بن. بەبى زالكەرىك
لايەكيان زال نابى:

پېشتەر بەو ۋىنەمان بۇ ھىناونەو: دوو تاى تەرازوو كە ۋەك يەك بن، لايەكيان
داناكەو، بەبى ئەۋەى پارسەنگىك، قورساييەك بخرىتە لايەكيانەو، ئىنجا ئەم
ژيان و گەردوونەش ديارە بون و نەبونى يەكسان بون، لەبەر ئەۋەى لە جورى
بون گونجاۋە، بەلام ئىستا كە بونى بەسەر نەبونىدا زال كراۋە، دەبى زالكەرىك
زالى كرىبى، بەلام بىرۈكەى ئىلھاد دەلى: نەخىر ھەر لە خۆۋە، لايەكيان بەسەر
لايەكياندا زال بوۋە! كە ئەۋە دژى عەقل و لۆژىكە ۋەك ئەۋە وايە: دوو تاى
تەرازوويەك بلى: ھىچ كەس دەستكارىي نەكردون، كەچى لە كاتىكدا يەكسان
ۋەستان، ھەر لە خۆۋە لايەكيان دادەكەو ۋە لايەكيان لە سەرى دەمىننەو! كە
يىگومان ئەۋە ھەموو خاۋەن عەقلىك رەفرى دەكات.

ياساي چوارەم: نەدارى شتتە ئەۋ شتەى پى نابەخىرى:

ۋەك زۆر جار گوتوۋمانە: كەسىك پارەى نەبى، ناتوانى پارە بدات بە خەلك و،
كەسىك مېۋەيەكى پى نەبى، بۇ ۋىنە: سىو، پرتەقال، ناتوانى لىي بدات بە
خەلك، ئەمەش ياسايەكى عەقلىي و بەلگە نەۋىستىكى عەقلىيە.

ئىنجا ئىمە بەلاى كەمەۋە، لە گەردووندا لە دەۋرۋەرمەندا، دە (۱۰) ھالەت و
دياردە ھەن كە ھىچ پەيۋەندىيان بە ماددەۋە نىە، ھەلبەتە شتى زۆرتر ھەيە،
بەلام ئىمە دە (۱۰) شتمان ۋەك نمونە ھىناونەۋە، كە ھىچ پەيۋەندىيان بە
ماددەۋە نىە، بەلام لە نىو جىھانى ماددەدا، ئەۋ دە (۱۰) شتانە پەيدا بون، لە
ھالىكدا كە سروشتى ماددە، ھىچ كام لەۋ دە (۱۰) شتانە ناخوازى:

۱- (رېڭ و پىڭكى و سىستىم):

ئىمە پىشتىر باسى ماددەمان كرد و گوتمان: بىچوكتىر يەكەى ماددە، برىتتە لە گەردىلە و گەردىلەش بۇ خۇى لە چەند تەنۇلكەيەكى گچكە (جسىمات) پىڭ دى، كە (نىۇتروڭ و پروتون) لە نىوكەكەيدا و (ئەلىكتروڭ)، لە سوورگەكەيدا، كە پروتون بارگەى موجىبى ھەيە و ئەلىكتروڭ بارگەى سالىبى ھەيە، نىۇترونىش بى بارگەيە، ئنجا ھەر كام لە نىۇتروڭ و پروتونىش لە چەند تەنۇلكەيەكى بىچوكتىر پىڭ دىن، كە كواركەكان (quarks)ن.

بەلام ئىمە ئەو سىستىمەى كە دەبىينىن، ئەم ھەموو رېڭ و پىڭكى و ياسادارىى و وردەكارىيە، ھىچ پەيوەندىى بە سروشتى ماددەوہ نيە، كەواتە: لە دەرەوہى ماددەوہ بەسەر ماددەدا فەرز كراون.

۲- (ئامانچ و مەبەست):

ئىمە تەماشادەكەين: ھەر لە زىندەوہرىكى يەك خانەبى (ئەمىبىا)يەوہ، بگرە تاكو زىندەوہرانى دىكە، پەرەوران، ئازەلان، ژيانداران، درندەكان، ھەتا دەگاتە مروڭ، ھەر كامىك لەوانە ئامانچىك لە بوونى ھەيە، ھەرۋەھا فراوانتر لە ژياندار، بچو بۇ كەھكەشانەكان، ئەستىرەكانيان و خرۇكەكانيان، ھەموويان مەبەستىك لە پشتىيانەوہ ھەيە، ئنجا ئەو مەبەست و ئامانچەى دانراوہ بۇ ئەو دروستكراوانە، بە تەئكىد دەبى لە دەرەوہى خۇيانەوہ بۇيان دانرايى، ئەگەرنا خودى خۇيان ئەوہ ناخوازى.

۳- ژيان (الحياة):

ژيان (حياة) يش ديسان هيچ پەيوەندىي بە ماددەوۈ نىيە، ھەر بۆيەش تا ئىستا زانايانى زىندەوۈرزان، كە لە ژيان دەكۆلنەوۈ، لەبەردەم مەتەلى ژياندا دەستە پاچەو دەستەوسان، چونكە دياردەيەكى سەروو ماددىي (ميتافيزيك)ە.

۴- غەريزەكان:

ئاژەل، پەرەو، دېندە، بەزەييان بە بەچكى خۇياندا دېتەوۈ، بەخيوى دەكەن، پەرەردەي دەكەن، بەرگىي لى دەكەن، ھەرۈھا ھەموو غەريزەكانى ديكە، غەريزەي خۆشەويستىي نيوان باب و دايك و پۆلە، پاشان غەريزەي جىنسىي، غەريزەي شت ھەبوون، غەريزەي بەرگىي لەخۇردن، ھەموو ئەو غەريزانە، ھەم لە مەرۇفدا ھەن، زۆر بە زەقىي، ھەم لە زۆرىك لە ئاژەلان و ژياندارانى ديكەشدا ھەن، ئەو غەريزانەش هيچ پەيوەندىيان بە ماددەوۈ نىيە و، لە دەرەوۈ ماددەوۈ بە بەشيك لە دياردە ماددىيەكان، دراون، كە برىتين لە زىندەوۈران و ژيانداران.

۵- ويستى ئازاد (الإرادة الحرة):

مەبەست لە ويستى ئازاد ئەوۈيە، بۆ ويئە:

شتىك بە ويستى خوى بەملاولادا پروات، كە ئەو حالەتەش بە گشتىي، لە ژيانداراندا ھەيە و هيچ پەيوەندىيشى بە سروشتى ماددەوۈ نىيە و لە دەرەوۈ خۇيەوۈ پيىدراوۈ، واتە: لەسەرچاۈيەكى ناماددىيەوۈ، كە خواي بى ويئە و ھاوتايە.

۶- عقل و ھۆش:

عقل و ھۆش ھېچ پەيۋەندىيى بە ماددەو پىكھاتەكانى ماددەو نىە، كەواتە: لە دەرەوھى ماددەو لە ماددەدا دانراو و، بە ھەندىك لە دياردە ماددىيەكان دراو، كە مروفەكان.

۷- دىندارىي و پەرستىن و، بە مەزنگرتنى شتىك لە دەرەوھى خۇ:

لێردە مەبەستم دىندارىيە بە گشتىي، يانى: دىندارىي و پەرستشى بتيەرست و ھاوبەش بۇ خوا دانەرەكانىش، ھەر بەلگەيە لەسەر ئەوھى كە ھەستى پەرستىن لە مروفدا ھەيە، ئنجا ئەگەر خوا پەرستى، ئەو شويىنى شياوى خوى پى گرتو، ئەگەر جگە لە خواش پەرستى، كە (جگە لە خوا) ھەموو پەرستراوكان دەگريئەو: چ ژياندار بن، وەك: مروفەكان و جند و فريشتهكان، چ بى ژيان بن، وەك: خرۆكە و ئەستىرەكان و ھەموو ئەو شتەنى دىكە، بۇ ويئە: پەيكەر و دارو بەردەكان، ئەو ئەو ھەستە بەرزەي بەلا رپدا بردو، گرنىگ ئەوھىە دياردەي دىندارىي و پەرستىن، ھېچ پەيۋەندىيى بە ماددەو نىە.

كەواتە: ديارە ئەو ھەستە بەرزە لە دەرەوھى ماددەو، لە بەشىكى ماددەدا دانراو، كە مەبەستم پى مروفە، مروف بەلخى خاوەنى جەستەيەكى ماددىيە، بەلام خاوەنى رووحيكى مەعنەويشە، رووحيكى سەرووى ماددىي و پشت ماددە (ماوراء الطبيعة).

۸- ھەز كەردن بە شت زانىن:

ئەو كە مروف ھەز دەكات شت بزاني - وەك پيشتەر باسما كەرد، لە باسى فەيترەدا - مروف ھەز دەكات شت بزاني، ئنجا ئەو ھەزە لە دەرەوھى ماددەو

بە مەرۇف دراۋە، لە دەرەۋى جىھانى ماددە و سىرۇشتەۋە و لە پىشت سىرۇشت و ماددەۋە.

۹- ھەز ھەز بە چاھەكارىي و، پۇيشتىن بەرەۋ تىرىي و تەۋايى:

ئەۋە كە مەرۇف ھەز دەھات تىرو تەۋاو بى و، چاھە بىكات و، خەلك لىي بەھەرەمەند بى، ئەۋ ھەستەش، ھىچ پەيۋەندىي بە ماددەۋە نىيە و ھەستىكى مەعنەۋىي و ناماددىيە.

۱- ھەز ھەز بە جوانىي و، ھونەر، بە پازاۋەي:

ئەمىش ھاندەر و خەسلەتتىكى ناماددىيە، لە زگماكى مەرۇفەكاندا دانراۋە، مەرۇفەكان ھەز بە جوانىي دەكەن و رقىيان لە ناشىنىيە، ھەز بە پازاۋەي دەكەن و رقىيان لە بىسەرۋ بەرەيە.

ئىجا دەپرسىن: ئايا ئەم دىاردانە چۆن لە ماددەدا پەيدا بوون؟!

چونكە نەدارى شتىك ئەۋ شتەي پى نەبەخشىرى، ماددەش ئەۋ شتانەي ھىچ كامىيان نىيە، كەۋاتە: ديارە لە دەرەۋى ماددەۋە، بە ھەندى لە ديارە ماددىيەكان، ھەندى لە دروستكراۋەكان، بەخشراون.

ئىجا لە راستىيدا ئىلھاد ھىچ ۋەلامىكى عەقلىي و زانستىي بۇ ئەۋ پىرسىارە نىيە، كە ئايا ئەۋ ديارە ماددىيە، ئەۋ ھالەتە ناماددىيەكان لە كوي ھىنا؟ ئايا دروستكراۋە ماددىيەكان، ئەۋ دە (۱۰) ديارەۋ ھالەتە ناماددىيەكان، لە كويۋە ھىنان؟ بە تەكىد دەي لە دەرەۋى ماددەۋە پىيان درابن.

ياساى پىنجەم: ھەموو رېڭخراۋىڭ رېڭخەرىڭكى ھەيە:

۱۰۲

ئىمە پىشتىر بە گىشتىيى لە بارەى رېڭ و پىڭىي گەردوونەۋە و، بە تايىبەت لە بارەى رېڭ و پىڭىي جەستەى مرۇقەۋە، قسەمان کرد و پانتايىيەكى زۆرمان بۆ تەرخان کرد، لە ژىر ناوونىشانى: (سەرنجىڭكى ورد لە جەستەى مرۇقەۋە) دا، خستمانە پروو كە: ئەو پەرى وردەكارىي، ئەو پەرى ياسادارىي، ئەو پەرى رېڭ و پىڭىي، ھەيە، لە جەستەى خۆماندا بە تايىبەت و، لە دەروپەرو گەردووندا بە گىشتىي، ھەرى بۆيەش خوا (سبحانە وتعالى) لە سوورەتى (الذاريات) دا دەفەرمى:

﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝۲۰ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝۲۱﴾

واتە: لە زەۋيدا نىشانە ھەن بۆ كەسانىڭ كە زانىارىي جىي دۇنيايان ھەي، (زانىارىيەكى وردو بە ئامانچ گەيەنەريان ھەي)، ھەروەھا لە خۆشتاندا، بۆچى سەرنج نادەن!

ھەلبەتە ئىمە لە بەشى دووھم دا و لە كاتى شىكردنەۋەى شەشەمىن ياساى عەقلىيدا، كە مرۇقى ژىر ناچار دەكەن خوا بناسى و، دان بەبوونى و مشوورخۇرىي و سەرىپەرشتىارىي بۆ ژيان و مرۇقە و گەردووندا پىنى، ۋەك جىبەجىڭردنى ئەو فەرمانەى خوا (سبحانە وتعالى): سەرنجمان لە زەۋى دا و، لە بەرگە ھەۋاى دەۋرى زەۋى و، بەرگە ئاۋى دەۋرى زەۋى، پاشان سەرنجماندا لە خۆر و مانگ، كە پەيۋەندىيان بە زەۋىيەۋە ھەيە، ھەروەھا سەرنجىڭكى خىرامان لە ھىزەكانى گەردوون دا، دوايى سەرنجىڭكى وردىشمان لە جەستەى مرۇقەۋە دا و، سەلماندمان كە لە ھەموولايەكەۋە و لە ھەموو شتىڭدا، ئەو پەرى رېڭ و پىڭىي دەبىنن، ئنجا بىڭگومان ئەو رېڭ و پىڭىيە كە لە جەستەى مرۇقەۋە و لە دەروپەرى مرۇقەۋە و لە گەردووندا ھەيە، دەيى رېڭخەرىڭكى ھەي.

ئىنجا ئىستا: لىرەش چەند قسەيەكى دىكە لەو بارەۋە دەكەين، تاكو دەربكەۋى تىڭگىرانى ئىلھاد، لە گەل ئەم ياسا عەقلىيەدا، چەند زەق و رەقە!

یه که م: با سهرتا قسه ی یه کی له مولحیده کان بینمه وه، مولحیدی فیزیایی ناودار: (ستیفن واینبرغ)، له کتییکیدا که ته رجهمه ی عه ره بیی کراوه به ناوی: (أحلام الفيزيائيين بالعثور على نظرية نهائية جامعة شاملة) (خه ونی فیزیاییه کان به وه وه: که بیردۆزه یه کی کۆتایی و کۆکه ره وه و گشتگیر بدۆزنه وه)^(۱).

(ستیفن واینبرغ) ده لی: (عَلَيَّ أَنْ أَعْتَرِفَ أَنَّ الطَّبِيعَةَ تَبْدُو لِي أحيانًا جَمِيلَةً أَكْثَرَ مِمَّا يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تَكُونَ)،

واته: پیویسته دانی پێدا بینم، که سروشت هه ندی جار بۆ من وا ده رده که وی، زۆر له وه جوانتره که پیویست بوو له سه ری بی.

واته: ئەم گهردوون و سروشته، زۆر له وه جوانتره، زۆر له وه سه رنج ڕاکیشتره، که ده بوایه له سه ری بی، که ئەمه له راستییدا دانپێدا هێنانیکی په نهانه، به وه دا که ده بی گهردوون خاوه نیك و ڕیکخه ریکی له پشته وه بی، ئەگه رنا له خو وه بۆچی وایه؟!

دووهم: شایانی باسه: ئەو زانایانه ی که برۆیان هه یه به یاساداریی و ڕیک و پیکیی له گهردووندا، زۆر زۆرن، چ خواناس بن، چ خوانه ناس بن.

که کتییی (شموع النهار)^(۲)، ژماره یه کیان لی دینی، بۆ وینه:

۱- (بارۆ).

۲- (کار).

۳- (کارتر).

۴- (دیفیز).

۵- (دو کینز).

۶- (دیتش).

(۱) ئەو کتیبه (أدهم السَّمان) وه ریگپراوته سه ر زمانی عه ره بیی، برۆانه: ص ۱۹۵.

(۲) ص ۲۱۳.

- ۷- (ئىللىز).
- ۸- (جىرىن).
- ۹- (جوڭ).
- ۱۰- (ھارىسۇن).
- ۱۱- (ھۆكىنگ).
- ۱۲- (لند).
- ۱۳- (بىج).
- ۱۴- (نبرۇز).
- ۱۵- (بلكخھورن).
- ۱۶- (رىز).
- ۱۷- (زويج).
- ۱۸- (سمۆلىن).
- ۱۹- (سۆسكەند).
- ۲۰- (تەجمارك).
- ۲۱- (تبلىر).
- ۲۲- (فلنكن).
- ۲۳- (وينبرج).
- ۲۴- (ويلەر).
- ۲۵- (ويلزك).

ھەلبەتتە ئەوانە ھەموويان زاناي ناودارى گەردوونناس و فيزيازان و كىمىازان و زىندەدەرزانى، پسپۇرو شارەزاو ناودارن، ئىنجا ھەموو ئەوانە بىروايان بەۋە ھەيە كە ئەم گەردوونەي ئىمە رېك و پېك و ياسادارە، ھەلبەتتە زۆرېك ئەوانە خواناسن و ھەندىكىشىيان دان بەبوونى خوادا ناھىنن، بەلام دەلىن: ئەم گەردوونە ئەو پەرى رېك و پېكىي و وردەكارىي تىدايە.

سىيەم: با لىرەدا بۇ زياتر دەرختىنى ياسادارىي و رېك و پېكىي گەردوون، دوو وئەنە بەيئىنەو:.

كە برىتىن لە:

۱- ھىزى راکىشان (قوة الجاذبية).

۲- چوار ھىزەكەي گەردوون (قوى الكون الأربع).

ھەلبەتە پىشتىرىش ھەر ئامازەمان پىداون، بەلام بۇ زياتر پوون كەردنەوئى مەبەست، لىرەدا قسەي زياتر و وردتريان لەسەر دەكەين:

وئەنەي يەكەم: ھىزى كىشندە:

ھىزى كىشندە (قوة الجاذبية)، كە ئىمە بە زەوييەو دەنوسىنى، ھەرۋەھا ھىزى كىشندە ئەو ھىزىيە كە ھەموو كەھكەشانەكانى راگرتوون و، ھەموو ئەستىرەكان و خرۆكەكانىانى لە نىو كەھكەشانەكاندا بە ھۆي ھىزى كىشندەو، دەخولئەو و راوستان و بەملاولادا نارۆن.

ئىنجا ئەو ھىزى كىشندەيە كە پىمان وايە ھىزىكى زۆر بەتىن و زەبەلاحە، لەچاۋ ھىزە سروشتىيەكانى دىكە، ھىزىكى كەمە، بۇ نمونە:

ھىزى كىشندە، لە ھىزى نىوكىي بەھىز (القوة النووية الشديدة)، كەمترە بە ئەندازەي: دە توان سى و شەش سالب (۱۰-۳۳) بە پىي راي ھەندىك لە فىزىكران و، گەردوونناسەكان^(۱).

بە پىي راي ھەندىكىانىش بە ئەندازەي: دە توان سى و نۆ سالب (۱۰-۳۹)، كەمترە^(۲).

(۱) شموع النهار، ص ۱۷۹.

(۲) السماء، د. زغلول النجار، ص ۳۲۰.

واته: ژمارديهك چل و دوو سفرى ههيه، ئنجايهك بهشى تهوه، بریتیه له هیزی
کیشنده و تهوی دیکه ههمووی بریتیه له هیزی نیو گهردیلە، که پیی دهگوتری:
هیزی نیوکیی بههیز (القوة النووية القوية)، تهویش تهو هیزیه تهنولکهکانی نیو
گهردیله پیکهوه گرئ دهدا: تهو ژماریهش تاوا دنوسری: (۱/۰۰۰۰۰۰۰۰۰).
.....)

ئىنجا ئەو ئەندازىيە لە ھىزى كېشىندە كە ئەم گەردوونەى ھەموو پى كۆتەرۆل كراو، گەردوونسان دەلین: ئە گەر يەك تۆز كەمتر بووايە، بىھىزتر بوايە، ياخود يەك تۆز بەھىزتر بووايە، ئىمە ئەم گەردوونەى ئىستامان بەو شووہە نەدەسنى.

بۆ وىنە: گوڭقارى: (new scientist)، (زاناي نوئ)، له وتارىڭدا
 بىناوونىشانى: مەتەلى ھىزى كىشكرى، بۆچى ھىزى كىشكرى بىناوونىشانى
 وردەكارىيە كۆنترۆل كراو؟ دەلى: پىويستە ئىمە مەمنون و سىپاسگوزارى
 ئەو بىھىزىيە ھىزى كىشكرى بىن، چونكە ئەگەر لەو بەھىزىر بووايە، بە
 ئەندازىيەكى زۆر زۆر كەم، ئەو كاتە ئىمە بوونمان نەدەبوو، تاكو گالئە بەو
 لاوازىيە و كەم ھىزىيە ھىزى راکىشان بىكەين^(۲).

ئىنجا شايانى باسە ئەو نە گۆرە گەردوونىيە، (ھىزى كىشىندە پىشى دەلېن: نە گۆرى گەردوونىيى (الثابت الكوني))، ھىندە بە شىۋىيە كى سەرسوۋر ھىنە، دانراۋە، كە ئە گەر كەمتر يان زىياتر بوۋايە بە ئەندازەى: يەك لەسەر دە توان شەست (۱/۱۰)، كە بە مەجۇرە دەنووسرى:

...../۱)

.....) ته گهر توانای هېڅی کښکردن لهو نه ندازه‌ی

(۱) تاریخ موجز للزمن، ستیفن هوکینگ، ص ۶۹ و ۷۲.

(٢) شموع النهار، ص ١٧٩.

ئىستاي ھىندى: يەك لەسەر ئەو ژمارىيە جياواز بووايە، نە ئىمە دەبووين، نە ئەم گەردوونە بەم شىۋىيە دەبوو.

چونكى:

أ- ئەگەر ھىزى كىشىندە لەۋى ئىستاي زياتر بووايە، ئەستىرەكان زۆر خىراتر لەۋى ئىستا، دەسووتان و وزەكانيان خىراتر سەرف دەکرد.

ب- ئەگەر كەمترىش بووايە، ھەول و سەرفکردنى وزەيان سستتر و كەمتر دەبوو لە ھالەتتى ئىستايان و دۆخەكە تىك دەچوو.

بۇ وىنە: با باسى خۆرى خۇمان بىكەين: ئەگەر ھىزى كىشىندە خۆر، دوو ھىندى ئىستاي بووايە - كە ھىزى كىشىندە خۆر لەسەر پروپەرى خۆر و لەسەر دىۋى دەرەۋى خۆر: بىست و نۆ (۲۹) ھىندى ھىزى كىشىندە سەر زەۋىيە - ئىجا ئەگەر دوو ھىندە بووايە: تەمەنى خۆر، سەد يەك (۱۰۰/۱) ى ئىستاي دەبوو، كە ئىستا: چوار مىليارو شەشسەد مىليۇن (۴۶۰۰۰۰۰۰۰) سالى، يانى: ئەۋەندە سالى لە تەمەنى خۆر راپوردو، بەلام ئىستاش بايى پىنج مىليار (۵۰۰۰۰۰۰۰۰) سالى ھىدروچىنى عەنباركراۋى تىدا ماۋە، كە بسوتى و بگۆردى بۇ ھىليۇم.

شايانى باسە: - ۋەك لە بەشى دوۋەمىش دا باسما كىردە - خۆر لە ھەر چىركەيەدا: شەشسەدو پەنجاو پىنج مىليۇن (۶۵۵۰۰۰۰۰۰) طەن ھىدروچىن دەگۆرى، بۇ شەشسەدو پەنجا مىليۇن (۶۵۰۰۰۰۰۰۰) طەن ھىليۇم، ئەو پىنج مىليۇن (۵۰۰۰۰۰۰۰) طەنە كە جياۋازە، ئەۋە دەگۆرى بۇ وزە تىشك، يانى: لە ھەر چىركەيەدا: پىنج مىليۇن (۵۰۰۰۰۰۰۰) طەن لە خۆر كەم دەيىتەۋە، دەيىتە وزە تىشك، ئەگەرنا ئەۋى دىكەى دەگۆردى بۇ ھىليۇم^(۱).

بەلى ئەگەر ھىزى كىشىندە خۆر ئىستا چەندە، دوو ھىندە بووايە، تەمەنى كەم دەبوۋە بۇ كەمتر لە سەد تۈان شەش (۶۱۰۰)، واتە: سەد مىليۇن

(۱) السماء، د. زغلول النجار، ص ۴۴۱، ۴۴۲.

(۱۰۰۰۰۰۰۰) سال، واتە: سەد يەك (۱/۱۰۰)ی تەمەنی ئیستای، چونكە:
 (۱۰۰۰۰۰۰۰۰ ÷ ۱۰۰ = ۱۰۰،۰۰۰،۰۰۰) يانی: ئیستا نزیكە ی پینج ملیار
 (۵۰۰۰۰۰۰۰۰) سالی تەمەن بەرپا کردو، بەلام ئەو کاتە تەمەنی خۆر
 ھەمووی دەبوو بە سەد ملیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰) سال، يانی: زۆر لە میژر بوو
 تەواو بوو، سەد ملیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰) سال دەکاتە: يەك لەسەر پەنجا
 (۵۰/۱)ی پینج ملیار سال.

ئەنجا خرۆكەکانی دەوری خۆریش، ئەگەر ھیزی کیشندە ی خۆر ئیستا
 چەندە، دوو ھیندە بووایە، زۆر گچکە دەبوونەو، و، ژياندارانیش بەھوی ئەو ھیزە
 زۆرە ی راکیشانەو، لە قەبارە ی زیندەوێران گەورەتر نەدەبوون، واتە: ژيانداران بە
 گشتیی، ئیستا زیندەوێرە بچووکەکان قەبارەیان چەندە، ئەوانیش قەبارەیان ھەر
 ئەوئەندە دەبوو، يانی: بە ھیچ جۆرێک نەدەگونجا مروف دروست ببی.

وینە ی دووھەم: چوار ھیزەکانی گەردوون:

شایانی باسە ئیمە پشتریش باسی چوار ھیزە سەرەکییەکانی گەردوونمان
 کردو، بەلام با ئیستاش چاویکیان پێدا بگێرینەو، بزاین خوی زانا و توانا چ
 وردەکارییەکی لەم گەردوونەدا داناو، و، ئەو ھیزانە چۆن ھەر کامیان پێژە ی
 تاییبەتی خوی پێدراو:

بەرای فیزیازان و گەردوونناسان:

چوار ھیزی بنەرەتی ئەم گەردوونە ی ئیمەیان راکرتو:

(۱) ھیزی نیوکی بەھیز (القوة النووية الشديدة).

(۲) ھیزی گەردیلەیی بھیز (القوة الذرية الضعيفة).

(۳) ھیزی کەرپۆمۆگناتیسی (القوة الكهرومغناطيسية).

(۴) ھیزی کیشندە (راکیشان)، (قوة الجاذبية).

(۱) هیزی نیوکی بههیز (القوة النووية الشديدة):

ئەم هیزە لە ھەر سی هیزەکانی دیکە بههیزترە و، ھەلەستێ بە پیکەو ھە یو ھەستکردنی تەنۆلکە سەرەتاییەکانی نیو ماددە، لە نیو نیوکی گەردیلەدا، یانی: پرۆتۆن و نیۆترونیەکان، پیکەو ھەبەستێ، ھەروەھا نیوکی گەردیلەکان ھەندیکیان لە گەڵ ھەندیکیاندا جاری وایە پیکەو ھەتائێتە (دمج) دەبن لە نیو ئەستێرەکاندا، لە ئەنجامی ئەو تەقینەو ھەنیوکییانەدا کە لە نیو ئەستێرەکاندا ڕوو دەدەن، ئەم هیزە بههیزترینە لە گەردووندا.

(۲) هیزی گەردیلەیی بیهیز (القوة الذرية الضعيفة):

ئەم هیزی دوو ھە یە کسانە بە: دە توان سیزدە سالب: (۱۰-۱۳) ی، هیزی نیوکیی بەهیز، واتە: یە ک بەش لە سەد تریلیۆن (۱/۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) بەشی هیزی نیوکیی بەهیز (القوة النووية الشديدة).

کە بە ھۆی ئەم هیزەو تەنۆلکە سەرەتاییەکانی ماددە (الجسيمات الأولية للمادة) لە نیو گەردیلەکاندا لە یە ک جیادەبنەو ھەلەو ھەشێن، وە ک ئەو ھێ لە توخمە تیشکدەرەو ھەکان (العناصر المشعة) دا ڕوودەدات.

(۳) هیزی کە ھەرۆموگناتیسی (القوة الكهرومغناطيسية):

ئەمیان ئەندازە کە ی بریتیە لە: یە ک لەسەر سەدو سی و ھەوت (۱/۱۳۷) ی هیزی نیوکیی بەهیز، واتە: هیزی نیوکی بەهیز سەدو سی و ھەوت (۱۳۷) ھیندە ی هیزی کە ھەرۆموگناتیسی بەهیزە. کە بە ھۆی ئەو هیزی کە ھەرۆموگناتیسییەو، تیشکی کە ھەرۆموگناتیسیی پەیدا دەبی، بە شەپۆلی جیا جیا و لەسەر شیو ھێ فۆتۆنات، کە کورتترین شەپۆلی تیشک بریتیە لە تیشکی (گاما)، کە یە ک لەسەر یە ک تریلیۆنی (۱/۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ی مەتریکە، یانی: مەتریک بەکە ی بە یە ک تریلیۆن بەش، ئنجا یە ک بەشی بریتیە لە دیرژیی تیشکی گاما.

لەدوای ویش تیشکی (سینی) دی، ئنجا تیشکی سەرووی بنەوشەیی (فوق البنفسجي) دی، پاشان تیشکی بینراو (المرئي) دی، دوایی تیشکی

ژيړ سوور (تحت الحمراء) دى و، دوا تيشك له دريژيدا، بريته له تيشكى (پراډيويى)، كه له مه تريكه وه تاكو كيلومەترىك و، تاكو چند كيلومەترىكيش دەر وات.

(۴) هيزى كيشنده، پاكيشان (قوة الجاذبية):

هيزى پاكيشان، وهك پيشتريش باسماں كرد، به ده توان سى و نو سالب: (۱۰-۳۹)، ياخود ده توان چل و دوو سالب: (۱۰-۴۲)، بيهيزتره له هيزى نيوكيى به هيز^(۱).

به دنيابيش نهو هاوسهنگيه زور ورده كوئترلكر او (مضبوط)هى له نيوان نهو چوار هيزه بنه پرتيهى گهردووندا دانراوه، هيچ خاوهن عهقل و ويژدانىك پرى به خوى نادات كه نهگير پته وه بو بهديه پته و مشوورخوړ و سه پره رشتياريكى خاوهنى نهو پهرى: زانايى و كارزانيى و كارامه يى و شاره زايى، نهو يش ته نيا خواى بهرز و مهزن و بى وينه و هاوهله.

ياساي شەشەم: مشوورخۇرىي و سەرپەرشتىياريي بەلگەي ھەبوونى مشوورخۇرو سەرپەرشتىيارە:

ئىمە پىشتەر - لە بەشى دووہم دا - باسماں کرد: کہ لەم گەردوون و دەوروپەرەي ئىمەدا و، لە ژيانى خۆماندا، ئەو پەرى مشوور لى خوران و سەرپەرشتىيكران دەبينىن، ئەمەش بەلگەيە لەسەر ئەوہ کہ ئىمە و گەردوون و دەوروپەرمان: مشوورخۇرىك و سەرپەرشتىيكرارك و تەگبىركارىكمان ھەيە، کہ خوايە (سبحانە وتعالى).

بەلام بىرۆكەي خوانەناسيى (الحاد) خۆي لە ئاست ئەو ھەموو نەخشەو بەرنامە قوول و وردانەي نىو گەردووندا، دەكاتە كەپەي شەربەت و، خوييان لى گىل دەكات، وەك خوا (سبحانە وتعالى) فەرمويەتى:

﴿وَكَايْنٍ مِّنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ﴾
يوسف.

واتە: زۆر نيشانە ھەن لە ئاسمانەكان و زەويدا، (بىبروايەكان) بە لاياندا رەت دەبن، بەلام پروويان لى وەردەگىرن. واتە: سەرنجيان نادەن و بە چاوى عەقل و دل تىيان نافكرن.

پيشينانى خۆشمان دەلین: (كەسەك بە تۆبزيي بينىريە مازووان، لە دارى ھەلناروانى).

(مازوو) شتىكى خرىلەي بچووكە بۆ خوشکردنى پىستە و، بۆ دروستکردنى ھەندى داوو دەرمانيش بەكاردى، (مازوو) بە دارەبەنەو^(۱) وەيە، ئنجا ئەگەر كەسەك بە تۆبزيي بنىرى بلىي: بچۆ مازووانم بۆ بكە، ئەگەر كەيفى لە

(۱) دارەبەن: جۆرە درەختىكى شاخويى بە ھىژ و سەخت و خۇراگرە و، بە گشتىي گەورە و زەبەلاحە و، بە قەبارەي جۆرا و جۆريش ھەيە، بە پىي جياوازيي ژينگەكان.

مازوو کردن نه بی، ته ماشای دره خته کان ناکات و تییان هه لئاروانی، له داره کان هه لئاروانی، ئنجا که تیی هه لئاروانین و^(۱) ته ماشای نه کردن، هیچ نابینی!

پیره میردی شاعیریش ره حمه تی خوی لی بی، جوانی گوتوه، که ده لی:

خوایه! ئه وانیه که بن باوه رن هیچیان نه دیوه وا هه له وه رن
ئه گهرنا سهیری باغیکی گول کهن ته ماشایه کی به عه قل و دل کهن

به لی مروف ئه گهر به عه قل و دل ته ماشای شتان نه کات و سه رنجیان نه دات و تییان رانه مینی، بیگومان شتیکی وایان تیدا نابینی.

که واته: خوانه ناسیی و ئیلحاد له گه ل ئه م یاسا عه قلییه شدا دژ ده وه ستی و ناکوک، چونکه ئیمه زور به زه قیی و دره وشاوه یی، هه م له خو ماندا، هه م له ده ور به رماندا، هه م له دروستکراوه کاند، هه م له گه ردووندا، مشور لی خوران ده بینین، سه ره رشتییکران ده بینین، ته گیر بو کران ده بینین، ئه وه ش هه مووی به لگه یه له سه ر ئه وه که ده بی ئیمه و گه ردوون و دروستکراوه کان به گشتی: مشور خورو سه ره رشتیاریکمان هه بی، به لام ئیلحادو خوانه ناسیی خوی له وه هه موو مشور لیخوران و سه ره رشتییکران و ته گیر بو کرانه، گیل ده کات، بویه گوتمان: ئیلحاد له گه ل عه قل و بنه ما و یاساکانی عه قلدا، ناکوک و ناته بایه.

(۱) تییه لاروانین: سه ر به رزکردنه وه و ته ماشا کردنی سه ره وه.

**ياسای حەوتەم: ەولامدانەوہی سەرچەم داخوازىيەکانى
دروستکراوہکان، بەلگەى ەەبوونى ەولامدەرەوہىيەکە:**

کاتێک کە دەبینى ەەر دروستکراویک، چى پێویستە و پەکی لەسەرى کەوتو، بۆى دەستەبەرکراو، بە تايبەتى لە نيو ژيانداران ئەو زۆر چاک دەبینى: لە نيو ئازەلەندا، لە نيو پەرەوپراند، لە نيو زیندەوەراند، وەك پێشتر - لە بەشى دووهم دا - باسى مێشولەمان کرد، باسى ەەنگمان کرد، باسى مێروولەى سپيمان کرد، باسى چەند جۆرە ماسییە کمان کرد، باسى حوشترمان کرد، ەەرەها باسى چەند جۆرە بالندەيە کمان کرد.

ئەجا کاتێک دەبینى ەەموو ئەو ژياندارانە، ەەرچى کە پێویستیانە، بۆيان داين کراو و، داخوازييەکانيان ەەموو جيبەجی کراون، ئەو بەلگەيەکی پروون و ئاشکراو حاشا ەەلنەگرە، لەسەر ئەو کە ەولامدەرەوہيەک بۆ ئەو داخوازييانەى ئەو ژياندارانە ەەيە، وەك خوا (سبحانە وتعالى) دەفەرموى:

﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ (١) الَّذِي خَلَقَ فَسُوَّى ۝ (٢) وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ۝ (٣)﴾ الأعلیٰ.

واتە: ناوی پەرەردگارى مەزنت بە پاک بگرە، کە ەەموو شتیکی ەیناوتە دی و ریکی خستو، ەەرەها ەەموو شتیکی ئەندازەگيری کردو و، رینمایى کردو.

ئیمە کاتى خۆى چەند نمونەيە کمان ەینانەو، بۆ چۆنیەتى ەیدایەتدانى خوا بۆ دروستکراوہکان، ئەو دوو ئايەتەشمان ەینانەو، کە پرسىار و ەولامیکی کورتى نوان موسا و ەاروونى براى و، فیرەونە: فیرەون لە موسا و ەاروون دەپرسى:

﴿قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يُمُوسَىٰ ۝ (٤٩)﴾ طە.

واتە: پەرەردگارو خاوەنى ئیو کيە ئەى موسا؟

﴿ قَالَ رَبِّنا الَّذِي اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ﴾ طه.

۱۱۴

(موسا) فەرموۋى: پەرۋەردگارى ئىمە ئەو كەسەيە كە بوۋى بە ھەموو شىئەك داۋە (لە نەبوۋن ھىناۋىيەتە دى)، دوايى رېئىمايىشى كوردە، يانى: سىستىمى بۇ داناۋە و رېئى بۇ داناۋە، چۈن بەرپۈۋەچى و، چۈن لە بوۋى دا بەردەوام بى! لېرەش نمونەيەك دېئىنەۋە:

زانايان كە لە ژيانى پەرۋەرۋو بالندەكان دەكۆلنەۋە، دەلېن:

بالندەيەكى ئوستورالپى ھەيە بە ناۋى (موتۆن بېرد) (Muttan Bird) واتە: بالندەى موتۆن، كە ئەو بالندەيە لە ئوستورالپا دەژى، دواى سى مانگ لە تروۋكاندى ھىلكەكانى، ھىلكەكانى دەتروۋكىنى و لەسەريان كورك^(۱) دەبى، ئنجا ھىلانەكەى بەجى دەھىلى و، سەفەرېكى دوورو درىژ لە ئوستورالپاۋە بۇ ئەمريكا دەكات، شەش مانگى پى دەچن، يانى: ئەو ماۋە (مساۋە)يە كە بىست و پىنج ھەزار كىلۆمەتر (۲۵،۰۰۰ كم)ە، بە شەش مانگان دەبېرى، بەلام دوو ھەفتە دواى خۇى، دواى ئەۋەى كە سەفەر دەكات و بەچكەكانىشى تەمەنيان بۆتە سى مانگ، ئنجا دوو ھەفتە دواى سەفەرەكەى، بەچكەكانىشى ھىلانەكەيان بەجى دېلن و ھەمان سەفەر دەكەن! ھەلبەتە ئەو بەچكانە تا ئەو كاتە ئەمريكايان نەبىنيۋە، كەچى لە ئوستورالپاۋە سەفەرېكى شەش مانگى دەكەن و، ماۋەى بىست و پىنج ھەزار كىلۆمەتر (۲۵،۰۰۰ كم) دەبېرن، بەبى دەلېل، كە بىگومان و بەمسوگەرىي تىكراى زانيارىيەكانى ئەو سەفەرە و، زۆرى دىكەش لەسەر ترشەلۇكى (DNA) ئەو پەرۋەرەدا تۆمار كراون، كە پىشكەوتوتوتىر كەشتى ئاسمانىي و رۆكىتى دوور ھاۋىژ، لەو ئاستەدا نى! ئاۋا بە وردىي لەۋيۋە ئەو سەفەرە بكات، قۇناغ بە قۇناغ، چونكە ھەر بە ئاسمانەۋە

(۱) كورك بوۋن: لەسەر ھەلنىشتن و مانەۋەى بالندەيە لەسەر ھىلكەكانى، تاكو دەتروۋكىن و جوۋجكەكان دېئەدەرى.

نابج، شوین ههیه لی دهنیشی، پشوویهك ددها، ئه گهرنا مه عقوول نیه شهش
(۶) مانگان به ئاسمانه وه بی، به لام ئه و بالندهیه به بی ئه وهی که هیچ کس
فیری کردبی، به و رییه دوردها ئه و سه فهره پر خه تهره دهکات.

به دلنیایی ئه مه نمونهیه که له وه که خوا ده فهرموی:

﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ (۵۰)

پهروهرد گارمان ئه و زاتهیه بوونی به هه موو شتیک داوه، دوا بی پینمایشی
کردوه، ری پیشان داوه.

هه لبه ته شتی زور سه رسور هینه ری دیکهش ههیه له ژیا نی ژیا نداراندا^(۱).

که واته: راسته ئیلحاد زور له گه ل عه قل و لۆژیکدا دژو نا کو که و، هه
حه وت (۷) یاسا عه قلییه که ی که ناچارمان ده که ن خواناس بین، ئیلحاد و
خوانه ناسیی له گه ل هه ر هه وتیا ندا تی که ده گیری و دژو نا کو که.

(۱) پروانه: (أصل الإنسان بين العلم والعقل)، که خاوه نی: (البحث عن الحقيقة الكبرى)
المهندس: عصام قصاب، لی وەرگرتوه، ص ۸۲.

برگهی سییهه: ناکۆکی و تیگگیرانی ئیلاج له گهل زانستدا:

۱۱۶

بهريزان!

ههتا زانست بهرهو پيش دهچي و نهينييهكاني خوا (سبحانه وتعالی) له نه فسی مرووف و له ئاسۆيه كاندا ئاشكراتر دهبن، هه قيتي ئيمان و قورئان زياتر دهرهوشيتهوه، وهك خوا (سبحانه وتعالی) له سوورپهتي (فصلت) دا فهرموويهتي:

﴿ سَرِيهَمْ اَيْتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَبَيِّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ اَوَّلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ٥٣ ﴾

واته: له مهودوا نيشانهكاني خۆمانيان له ئاسۆيهكان و له خودی خۆشاندا، پيشان دهدهين، تاكو بۆيان دهرهكهوي كه ههقه، (دهگونجی راناوهكه بۆ خوا بچيتهوه و، دهشگونجی راناوهكه بۆ قورئان بچيتهوه)، ئايا بهس نيه بۆ پهروهردگارت كه چاودیره بهسهه هه موو شتيكهوه، يان: كه چاودیر بي بهسهه هه موو شتيكهوه و سهريهرشتياری هه موو شتيك بي!

بهلێ بيگومان هه موو شتيك ههتا زياتر له جهوههرهكهی، له چيهتهكهی حالی بين، زياتر خاوهنهكهی دهناسين.

ئنجا جيی سهرنجه كه خوا (سبحانه وتعالی) نهيفهرموه: (سَرِيكُم)، بهلكو فهرموويهتي: (سَرِيهَمْ)، كه ئه مه - پيم وايه - ئامارهيه بهوه كه نهينييهكاني بوون، مهتهلهكاني بوون، زياتر له لايه ن نامسولمانانهوه كه شف دهبن:

﴿ سَرِيهَمْ اَيْتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِي اَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَبَيِّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ﴾

نيشانهكاني خۆمانيان پيشان دهدهين له ئاسۆيهكاندا و له خودی خۆشاندا، تاكو بۆيان دهرهكهوي كه خوا ههقه، ياخود بۆيان دهرهكهوي كه قورئان ههقه.

ئەو قورئانەى كە (۱۴۵۳)^(۱) سالى لەمەوپېش دەستى بەدابهزىن كەردو، باسى زۆربەى ئەو نەيىيە مەزنانەى كەردو، كە لە گەردووندا دەردەكەون: سەرەتاي گەردوون چۆن بوو، و چۆن دروست بوو؟ سەرەتاي ژيان چۆن بوو، و لە چيەو، هاتو؟ مېژوو، و راستيەكانى مېژوو،... هتد، قورئانك هەموو ئەو نەيىيانەى تىدەبن، ديارە پەرەردگار كى ناردوويەتى كە ئاگادارى نەيىيەكانى گەردوونە، وەك خوا (سبحانه وتعالى) لە وەلامى كافەكاندا كە دەيانگوت:

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكُ افْتَرَيْنَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ۝٤﴾ وَقَالُوا اسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ أَكْتَتَبَهَا فِيهِ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝٥﴾ الفرقان.

واتە: كافەكان گوتيان: ئەو هەر درۆيەكە (موحه مەد) هەليەستو، (خوا دەفەرموى:) قەسەيەكى سەمكارانە و درۆ دەكەن، هەندىكيشيان گوتيان: ئەو ئەفسانەى پيشنانە نووسيويتەو، بەيانيان و ئىواران بەسەريدا خوينراوئەو.

لە وەلامياندا خواى زانا و شارەزا دەفەرموى: ﴿ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝٦﴾ الفرقان.

واتە: بلى ئەو كەسەى نەيىيى نيو ئاسمانەكان و زەمىن دەزانى، دايبەزانده، بە دليايى ئەو ليپوردهى بەبەزەيە.

لە حايلكدا كە پيغەمبەرى خاتەم (صلى الله عليه وسلم) نە خویندنهوى هەبوو، نە نووسينى هەبوو، وەك خوا (سبحانه وتعالى) لە سوورەتى (العنكبوت) دا دەفەرموى:

﴿ وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذَا لَأَزْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ۝٤٨﴾

واتە: تۆ نە هيچ كتيبيكت پيش قورئان خویندوتەو، {خویندنهو (قراءة) ت نەبوو} و بە دەستى راستيشت هيچت نەنووسيو، {واتە: نووسين (كتابة) يشت نەبوو}.

(۱) چونكە: ئیستا سالى: (۱۴۴۰ ك + ۱۳) سالى پيش كۆچكردن بۆ شارى مەدينە (= ۱۴۵۳) سالى.

ئىنجا ئايا بۆچى پىغەمبەرى خاتەم (صلى الله عليه وسلم)، خوا وای رەخساند،
 كە خویندەنەو نووسینی نەبى؟ خوا دەفەرموی: ﴿إِذَا لَازَتْكَ الْمَبْطُلُوتُ﴾،
 چونكە ئەگەر خویندەنەو نووسینت هەبوایە، ئەو كاتە ئەوانەى لەسەر ناھەقن،
 بۆیان هەبوو بکەونە دوو دلیى و گومانەو، بەلام تۆ كە خویندەنەوت نەبى و
 نووسینت نەبى، چۆن دەگونجى لە غەیری خۆتەو، شت بنووسى و فیر بى؟
 بۆیە خوا فەرموویەتى: ﴿قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ الفرقان.

واتە: بلى: ئەو كەسە قورئانی دابەزاندو و ناردوویەتە خوار، كە نەئینی نیو
 ئاسمانەكان و زەوى دەزانى، بۆیەش قورئان نەئینی ئاسمانەكان و زەوى گرتوونە
 نیو خۆى، بايى ئەوندەى مرووف حالى بى، كە ئەو زاتەى ئەو نەئینیانەى
 خستوونە نیو ئەو قورئانەو، بەدیھینەرو پەرودرگارى ئاسمانەكان و زەوییه و،
 شارەزاو ئاگادارى هەموو مەتەل و نەئینیەكانى بوونە.

ئىنجا لەبەر ئەوێ بىرۆكەى خوانەناسیى و ئیلحاد، بە سەختیى لە گەل
 زانست و دۆزراوەكانیدا، دژو ناكۆكە، بۆیە هەتا زانست بەرەو پێشەو بەجى،
 ئیلحاد پاشەكشە دەكات، وەك مولحیدە سەرسەختەكان دان بەویدا دینن و دەلێن:
 بەراستیى كە پۆژ بە پۆژ زیاتر دەردەكەوێ، ئەم گەردوونە: سیستماتیکە
 و دیزاینى بۆ كراوە، پێك و پێك كراوە، ئەو ئیشكالیكى گەورەمان بۆ دروست
 دەكات و بەلگەیهكى بەھێز كەرەستەیهكى باش دەخاتە دەستی خواناسانەو، كە
 بیکەنە بەلگە لە دژى ئیمە.

وەك دواى تۆزێكى دیکە، قسە و دانپیداھێنانى ژماریهك لەو زانایانە دەخەینە روو.

بەلێ لە راستییدا: ئیلحاد لە گەل نەزانى و بى سەرۆبەرهی و ناپێك و پێكیدا
 تەبایە، بەلام ئیمان لە گەل زانست و، لە گەل پێك و پێكی و سیستمدا رییدا تەبایە،
 بۆیە تاكو حالەتى سیستماتیکى و پێك و پێكی و وردەكارى گەردوون، باشتر
 دەرەكەوێ، بەلگەى زیاتر دەكەونە بەردەست، لەسەر بوونی ئەو خاوەن و بەدیھینەرە
 و ئەو پەرودرگارى، ئەم گەردوونەى بەم پێك و پێكیە دروستكردووە.

قەسەى چەند زانايەكى مولحید لە بارەى رېك و پېكىى و ياسادارىى گەردوونەو:

ئىستاش با قەسەى چەند زانايەكى پىپۆرى زانستە سروشتىيەكان بىننەو،
كە ھەمويان فیزیازانى مولحید (فیکتۆر ستینگەر) ھىنانوى، كە كىبى:
(شموع النهار)^(۱)، لىى خواستوونەو لە كىبەكەى خۆیەو، كە بە زمانىكى
ئەوروپایى نووسراو، ئەو قەسەش ھى وىە كە دەلى: كە ھەتا زیاتر زانست
بەرەو پىشەوە بچى، كەرەستەى زیاتر دەكەوئە بەردەستى خواناسان، بۆ ئىسپاتى
دەعوای خۆیان كە: ئەم گەردوونە بە دىھنەرو پەرەردگارو خاوەنىكى ھەیە، كە
خاویە (سبحانە وتعالى):

۱- (فرانسىس كۆلنز)، كە پىپۆرە لە زانىارى بۆماوھى (علم الوراثة) داو سەرۆكى
پروژەى دەرختى جىنۆمى بەشەرىيە، دەلى:

ئەو كۆنتروۆلە وردەى كە بۆ نەگۆرەكان و یاسا فیزیاییەكان كراو، تاكو ژيانىكى
ھۆشيارانە پەیدا بى، ئەمە ناگەرپتەو بۆ رېكەوت، بەلكو بە پىچەوانەو: شايد
و بەلگەىە بۆ كارى كەسك، كە ھەر لە سەرەتاو، ئەم گەردوونەى بە رېك و
پېكىى دروستكردو.

۲- (مايكل ئەنثونى كورى) كە پزىشكىكى ناودارە، دەلى:

ئەو ئەندازە سەرسووپھنەرە ھاوسەنگ و پۆراوە وردەى، كە لە پېكھنەرە
بنەرەتییەكانى ئەم گەردوونەدا دەبىنرى، كە لە دواى تەقینەوھى گەرە (big
bang) پەیدا بوو، ھەتا راددەى موعجیزە، ئەو ئەندازىارییە وردەكارىیە دەرەخات،
كە لە گەردووندا ھەیە و، ھەرگیز ناگونجى ئەو پەیدا بى، لە ھالىكدا كە
دیزاینكەرىكى خاوەنى ئەو پەرى توانای ماتماتىكىكى و زانىارىیە نەبى.

واته: بهبی بوونی خوا (سبحانه وتعالی) ناتوانی ئەو هه موو ورده کارییهی له گهردووندا ههیه، تهفسیر بکهی.

۱۲۰

۳- (جۆرج جریستین)، که زانایه کی گهردووناسه، دهلی:

کاتیڤ ئیمه له بهلگهکان ورد دهبینهوه، هه بوونی زاتیکی بهرز خوی پویست دهکات، ئایا دهگونجا به شیوهیه کی کت و پرو بهبی ویستن، ئیمه بکهوینه سهه ئەو بهلگه زانستیانهی که ناچارمان دهکهن دان به زاتیکی بهرزدا بینین؟! (که مه بهستی پی خوایه)، ئایا ئەو زاته ئەو خوایه نیه که ئەو بهلگانهی خستوونه بهردهستی ئیمه و، گهردوونی بهو شیوهیه له بهرژوهندیی ئیمه دا دروست کردوه؟! له وهلامدا دهبی بلین: با.

۴- (تۆنی پۆثمان) زانای فیزیای تیۆریی، قسهیه کی جوان دهکات، دهلی:

زانای لاهوتیی (واته: خواناس)، له سهدهکانی نیوهراستدا، تهماشای ئاسمانی دهکرد له شەوی تاریکدا، له میانی چاوهکانی ئه پستووه تهماشای ئاسمانی دهکرد و، به چاوی عهقل و دل فریشتهکانی دهبینن، که خرۆکهکانیان به شیوهیه کی هاو ئاواز دهجوولاند، بهلام ئیستا له جیی ئەو زانا لاهوتییه، (له جیی ئەو زانا خواناسه)، زانای گهردووناس هه تهماشای هه مان ئاسمان دهکات، بهلام له میانی چاوهکانی (ثاینشتاین)هوه، دهستی خوا دهبینن، نهک بههوی فریشتهکانهوه، بهلکو بههوی نهگۆره سروشتیهکانهوه.

ئیمه که جوانیی گهردوون دهبینن، ئەوه هاندهرمان دهبی که بازیکیی ئیمانیی بدهین له زانستهوه بو ئایین.

واته: زانست ناچارمان دهکات: ئایینمان ههبی و، ناچارمان دهکات دان به بوونی خوادا بینن و خوا بناسین.

ههلبهته ئەم قسهیهی وی، لیشی وهرناگیرئ که بهگۆڕهی تیروانیی زانستی نکوولی له بوونی فریشتهکان بکری، چونکه له راستییدا ئەوهی

که ئیمه به هسته کانمان پهی پی دهبین، هه مووی سیستماتیکیه و، هیچ شتیکی سروشتیی نیه، یاسایه کی سروشتیی و هوکاریکی سروشتیی نهیی، ئه گهر باران و به فرو ته زهن، دهبارن، ئه گهر هه وره تریشقه یه چه خماخه دهکات، ئه گهر بایه که هه لدهکا، ئه گهر خور و مانگن ده گیرین، هه موو ئه وانه هوکاری سروشتییان هه یه، به لام ئه مه له گه ل ئه ودها تیک ناگیر، که له و دیو ئه و هوکاره سروشتییانه وه، هوکاری ناسروشتیش هه بن و، کاریگه ریشیان هه بی له سهر ئه و هوکاره سروشتییانه، که فریشته کانن و خوی په روهردگار باسی کردوون، وه که له هه ندی له فه رمایشته کانی پیغه مبهردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه، بو وینه: باسی (میکائیل) ده کری که ئه و سه ره پرشتیی دابارینی ئا و بو سه ر زهویی دهکات^(۱)، یان باسی فریشته کانی دیکه ده کری، به لام بینگومان زانست که به چرا و شه داوی خووی و له ری پینج هه سته کانه وه، زانیارییه بچووهکان، یان زانراوه بچووهکان (المعلومات الجزئیة) کو دهکاته وه، هه ر سه روکاری له گه ل ماده و ئه و شتانه دا هه یه، که دهکاته وه بهر چرا و شه داوی پینج هه سته کان.

۵- (ئیدوار روبه رت هاریسون)، زانییه کی گهردووناسه، ئه ویش دهلی:

ئا ئه وه به لگهی گهردوونییه له سهر بوونی خوا، که بریتییه له به لگهی دیزاین (دلیل التصمیم)، واته: ریک و پیکیی، که زانای ناودار (بیلی) له وینه یه کی تازه کراوه دا پیشکهشی کردوه، که بریتییه له کوئترۆلکردنی زور وردی گهردوون، که ئه مه به لگهییه کی ئاشکرا، له سهر بوونی په روهردگاریکی دیزاینکهرو ریک و پیککهرو یاسا دانهر، پیشکهش دهکات.

(۱) {قال اليهود للنبي (صلی الله علیه وسلم): إنه ليس نبي من الأنبياء إلا يأتيه ملك من الملائكة من عند ربه بالرسالة وبالوحي، فمن صاحبك حتى تتبعك؟ قال: جبريل، قالوا: ذلك الذي ينزل بالحرب وبالقتال، ذلك عدونا، لوقلت: ميكائيل الذي ينزل بالقطر وبالرحمة لتابعناك}، أخرجه أحمد (۲۷۴/۱)، والنسائي في الكبرى: ۹۰۷۲، والطبراني: (۴۵/۱۲) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما.

تۆ ئىستا سەر پشك بە: يان رېكەوتىكى كويىر (صدفة عمياء) ھەلېزىرە، كە پىيىستىي بە ژمارىيەكى زۆر لە گەردوونەكان (أكوان) دەكات، ياخود: يەك بەدېھىنەرو رېكخەرو دىزايىنكار، بۆ گەردوون.

ھەلېبەتە رېكەوتى كويىر ھېچ مەدارىكى بە گەردوونە زۆرەكان (الأكوان المتعددة) ساز نابى، وەك دوايى باسى دەكەين، كە ئەو - بىردۆزى گەردوونە زۆرەكان - قسەيەكە (ستيفن ھۆكىنگ) كىردوويەتى و (ستيفن ھۆكىنگ) خۆى يەككە لەوانەى دان دەئىن بە ھەبوونى ئەو پەرى وردەكارىي و رېك و پىكىي لە گەردووندا، كە لە كىتبى: (دىزايىنى مەزن - التصميم العظيم - the Grand Desing) دا^(۱)، دەللى: كاتىك ئەو ھەموو رېك و پىكىيە دەبىينىن، ئىمە ناچارىن، يان بلىين: دىزايىنكارىكى مەزن لە پشت ئەو ھەويە، ياخود ناچارىن پەنا بەرىنە بەر گەردوونە زۆرەكان (الأكوان المتعددة).

دەللىن: لە راستىيدا پەنا بردنە بەر گەردوونە زۆرەكان، بىرىتى نىيە لە وەلامى ئەو پرسىيارەى كە ئەم رېك و پىكىيە لەم گەردوونەدا چۆن پەيدا بوو؟ بەلكو ئەو بە كوردىي پىي دەللىن: (ھەوالە بە گەوالە)^(۲)، تۆ جارى چۆنىيەتى پەيدا بوونى ئەم گەردوونەم، بۆ لىك بدووە، ئەمە چۆن پەيدا بوو؟ ئەو دەللى: ئەم گەردوونە يەككە لە ترىليۇنان گەردوون، دەللىن: چۆنت زانى ئەو ھەموو گەردوونانە ھەن؟! چونكە بەپىي زانستى فىزىيائى تازە، تىرەى گەردوون، ئەو پەركەى، سىزدە تا پازدە مىليار (۱۳،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰ - ۱۵،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) سال تىشكىي دوورە، واتە: ئەو تىشكەى لەو پەرى گەردوونەو دەى و ئىستا دەگاتە ئىمە، پازدە مىليار سالە بەرپۆيە^(۳)!.

كەواتە: تۆ ئەوپەرى گەردوونت چۆن بىنى؟! چونكە ئەو گەردوونە زۆرە گریمانەيىانە (الأكوان الكثيرة المفترضة) تاكو تىشكەكەيان نەگاتە تۆ، ھەر ناتوانى بزانى كە ھەن! بۆيە ئەو قسەيە جگە لە بەگۆترە دانان، ھېچ شتىكى

(۱) ص ۱۹۸.

(۲) گەوالە ھەور: ھەورىكى تەنيا، ھەورىكى جوولائو.

(۳) الكون بين العلم والقرآن، ص ۵۳.

دېكە نېھ و، جگە لە راكردن لە دانھېئان بە بوونی خوادا (سبحانە وتعالی) هیچ شتیکی دېكە نېھ و، ئەو تەنیا گالته كردنە بە وشە.

چونكە بەراستی زۆر شتیکی نامەنتیقیقە كەسێك برۆای بە: دیزاینی مەزن (التصميم العظیم) هەبێ، كە ئەو ناوی كتیبێکی (ستیفن ھۆكینگ)ە: (the grand desinge) كە چى نكووێی بكات لە دیزاینەر (مُصمّم) ی ئەو دیزاینە مەزنە؟!

چونكە: (دیزاینی مەزن) یانی: (رێك و پێكی و سیستمکاری گەورە)، بەلێ بەراستی سەیرە: برۆات بە دیزاین و سیستم هەبێ، كە چى دان نەھێنى بە دیزاینكار و رێكخەر و سیستمکاری مەزندا، كە خوايە (سبحانە وتعالی).

چونكە (طبیعة) دەبێ كەسێك (طبع) ی كردبێ، (طبیعة) (فعیلة)یە بە مانای (مفعولة)، ھەك (غرفة مضيئة) ژوورێکی پرووناك، (مضيئة) لەسەر كیشی (فعیلة)یە، بەلام بە مانای (مفعولة)یە، واتە: پرووناكراوە، ژوورەكە هیچ پرووناك ناكاتەو، بەلكو ژوورەكە پرووناك كراوەتەو، (طبیعة)ش (فعیلة) ی بە مانای (مفعولة)یە، كەواتە: (طبیعة) یانی: طبع كراو، سروشتینراو، ئنجا ئایا كێ تەبعی كردو؟! ھەر تەبع كراوێك دەبێ تابیعێکی هەبێ، ھەر سروشتینراوێك، دەبێ سروشتینەرێکی هەبێ، ھەر دیزاینەرێك، دەبێ دیزاینكەرێکی هەبێ، ھەر رێك و پێكیەك، دەبێ رێكخەرێکی هەبێ!

شایانی باسە: (ستیفن ھۆكینگ) یەكێ لەو زانایانەيە كە جار جار سەری بۆ ئیلحاد دەخوێ، بەلام جار جاریش باسی خوا (سبحانە وتعالی) دەكات، زانیارییەكە ناچاری دەكات، بەلام كە رۆیشت نازانین داخۆ بە چ حالەتێكەو رۆیشت! بە خوانەناسی رۆیشت، یان بە خواناسی؟! بەلێ بەراستی جی سەرسوڕمانە: برۆات بەو بێ كە ئەم گەردوونە ئەو پەری وردەکاری و دیزاینکاری و رێك و پێكی تێدايە، كە چى دانەھێنى بەو زاتەدا كە رێكی خستەو، دیزاینی بۆ داناوو، یاسا و سیستمی بۆ داناوو؟!

كەواتە: پرووناو و سەلمینرا كە بەراستی خوانەناسی و ئیلحاد، لە گەل زانست و بەرھەمی زانستدا، ناكۆك و ناتەباو دژە.

برگەى چوارەم: ناكۆكىي و تىگگىرانى ئىلھاد لەگەل وەحىيى دا:

۱۲۴

ئەم برگەيەش لە سى خالى كورت دا، شى دەكەينەو:

(۱)- پىكەو دژ و ناكۆك بوونى خوا نەناسىي (إلحاد) و وەحىي، شتىكى ئاشكرايە، چونكە وەحىي پەيامى خواو بانگکردنى خوايە بۆ مرۆف، بەلام خوانەناسىي و ئىلھاد، نكوولىي كردنە لەوەى مرۆف و گەردوون، خاوەنىكيان ھەبى، چ جاي ئەو خاوەنەى مرۆف و گەردوون، بانگيان بكا و پەياميان بۆ بنىرى و، رىنمايان بكات و ئامۆژگاريان بكاو بلى: وا بكەن و وا مەكەن.

كەواتە: ئىلھاد و خوانەناسىي لە گەل وەحىي خواو، لە گەل پەيامى خوادا، رىك تىكدەگىرى، بەلام لىرەدا پىوستە ئاگادار بين، وەك پىشتەر باسماىن كرد و لە باسى يەكەمى ئەم بەشى سىيەمەدا، (سەرگوزشتەى سەرھەلدانى ئىلھاد و خوانەناسىي لە ئەورووپا و رۆژئاوا)، باسماىن كرد كە بۆچى ئەو خەلكە بىزار بوون لە وەحىي و لە دىن؟! باسماىن كرد: ئەو دىنە چى لى كرابوو! چۆن دەستكارىي كرابوو! چۆن شىوئىنرابوو! چۆن پىركرابوو لە ئەفسانە! چۆن لە دژى بەرژەوئەندىيەكانى خەلك بوو! چۆن لە گەل عەقلدا تىك دەگىرا! چۆن لە گەل زانستدا تىك دەگىرا! چۆن بوو بوو بە كۆسپ و لەمپەرىك لەبەردەم بەرەو پىش چوونى ژياندا!

كەواتە: دەبى بزائىن كە ئەو وەحىيەى خەلكى رۆژئاوا لە گەلى ناكۆك و دژ بوون، جىايە لەو وەحىيەى كە لە بەردەستى ئىمەدا ھەيە، كە بە داخەو زۆرىك لە لائىك و سىكولارىستەكانى ئىمە (قياسى كەشكى لە مەشكى دەكەن) و دەلەين: ئەو نىە ئەوروپا وازى لە ئايىنەكەى خۆى ھىنا!

كە بىگومان ئەو ئايىنەى ئەوان لە گەل ئەو ئايىنەى ئىمە، ھەر خويان يەكە، ئەوەى ئەوان دژى عەقل، دژى زانست، دژى بەرەو پىش چوون، دژى

به‌رژوه‌ندیی خه‌لک، ئنجا له‌ گه‌ل نه‌زانیی، له‌ گه‌ل نه‌فسانه، له‌ گه‌ل هیشتنه‌وه‌ی کۆمه‌لگا وه‌ك خۆی و، رینگرتن له‌به‌ره‌و پیش چوونی بوو.

به‌لام ئیسلامی ئیمه، به‌ پیچه‌وانه‌ی هه‌موو ئه‌وانه‌وه‌یه، وه‌ك دوا‌یی باسی ده‌که‌ین.

(۲)- پێویسته ئه‌وه‌ بزانی: ئه‌و وه‌حیی و په‌یامه‌ی خوا، که‌ ئیستا به‌ ساغ و سه‌لامه‌تی له‌ به‌رده‌ستی مرۆفدا ماوه‌ته‌وه‌ و پابه‌ندکه‌ر (مُلْزَم)ه، بۆ مرۆف، ته‌نیا وه‌حیی خۆی به‌رجه‌سته‌یه له‌ قورئاندا به‌ پله‌ی یه‌که‌م، دواتریش له‌ رێبازی پیغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم)، که‌ بێگومان رێبازی پیغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) جگه‌ له‌ به‌رجه‌سته‌ کردنی قورئان له‌سه‌ر ئه‌رزى واقع و له‌ ژيانى کرده‌ی: تاکیی و خێزانی و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیی پیغه‌مبه‌ری خوادا (صلی الله علیه وسلم)، شتێکی دیکه‌ی جیاواز نیه.

ئنجا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئیمه له‌ باسی سییه‌می ئه‌م به‌شی سییه‌مه‌دا، خوا پشتیوان بێ، به‌ وردیی له‌و باره‌وه‌ قسه‌ ده‌که‌ین، له‌ باره‌ی ئه‌و تاکه‌ وه‌حیه‌ ساغ و سه‌لامه‌ت و ده‌ستکاری نه‌کراوه‌ی خواوه، که‌ قورئانه و رێبازی پیغه‌مبه‌ره (صلی الله علیه وسلم)، لێره له‌وه‌ زیاتر له‌سه‌ری نارۆین.

(۳)- شایانی گوته‌ که‌: تێکگیرانی ئیلحاد له‌ گه‌ل وه‌حییدا، هاوکات تێکگیران و دژ وه‌ستانیشه له‌ گه‌ل هه‌ر کام له‌ فیطره‌ت و عه‌قل و زانستیشدا، چونکه‌ وه‌حیی خوا، که‌ قورئانه و رێبازی پیغه‌مبه‌ره (صلی الله علیه وسلم)، هه‌ر کام له‌ زگمک و عه‌قل و زانستیش، پێکه‌وه‌ کۆده‌کاته‌وه‌ و پێکه‌وه‌یان ریز ده‌کات.

که‌واته‌: خوا نه‌ناسیی و ئیلحاد، کاتێک له‌ گه‌ل وه‌حیی ده‌ستکاری نه‌کراوی خوا، وه‌حیی ساغ و سه‌لامه‌تی خوادا، که‌ قورئان و سونه‌ته، دژ ده‌وه‌ستی، هاوکات له‌ گه‌ل عه‌قلیشدا دژ ده‌وه‌ستی و له‌ گه‌ل زگمکیشدا و له‌ گه‌ل زانستیشدا دژ ده‌وه‌ستی، چونکه‌ وه‌حیی راست و ساغ و نه‌شیوینراوی خوا عزوجل، هه‌ر کام له‌و سییه‌نه‌ش له‌ بن بالی خۆی ده‌گرێ و هاوکار و پشتگیرانه.

باسى سىيەم

بيانوۋە پوۋچەلەكانى ئىلھاد

بەريـزان!

ئەم باسى سىيەمەمان زۆرىي پانتايى ئەم بەشى سىيەمە دەگىتەۋە، ئەم باسەمان لە دە (۱۰) بىرگەدا پىشكەش دەكەين، چونكە زۆرىك لە كىتەكانى مولحيدەكانم خويندەۋە، ھى خۇمالىي كە زۆر كەمن، چونكە خۇمالىيەكان ۋەك توۋتى ھەر قسەى مولحيدە بيانىيەكان دووبارە دەكەنەۋە، ئىجا ھى بيانىيەكان، ھى پۇژھەلات، ھى پۇژئاۋا، ھى كۆن، ھى تازە، چونكە ۋەك پىشتەر ئامازم پىدا: چەند مانگىك زۆر بە خەست و خۇلىي سەرگەرمى تىفكرين و موتالا بووم لە بارەى خواناسىي و ئىلھادەۋە، جگە لەۋەى كە پىشتەر لە زەينىمدا ھەبوو، لە ئەنجامى موتالاۋ خويندەۋەى زۆرم بۇ كىتەبە فەلسەفىي و فىكرىي و مېژوۋىيەكان و، ئەو كىتەبانەى كە لە بارەى رەۋتى فىكرىي بەشەرەۋە دەدوين، لە پۇژھەلات و پۇژئاۋاى دنيادا.

ئىجا دۋاى لىكۆلىنەۋە توۋژىنەۋەى زۆرو تەماشى كىتەب و بەرھەمى زۆرىك لە مولحيدەكان، ئەۋەى كە كەۋتۆتە بەردەستىم بە تەرجەمە كراۋىي، بە عەرەبىي و بە فارسىي، بە كوردىي، ياخود ئەۋەى كە كورەكانم راستەوخۇ لەسەر ئەنتەرنىت بۇيان تەرجەمە كىردووم، سەرەنجام: ئەم دە (۱۰) بيانوۋەم كەۋتوۋنە

بەرچا، که ناوم لیئاون: (بیانووه پووچه له کانی ئیلحاد)، که مولحیده کان په نایان پی دهبن، بو نکوولی کردن له بوونی خوا (سبحانه وتعالی):

بیانووی یه کهم: بهر ههست (محسوس) نه بوونی خوا (سبحانه وتعالی)، که به پینج ههسته کان دهرک ناکری.

بیانووی دووهم: هه بوونی ناریک و پیکی له گهردووندا.

بیانووی سییه م: هه بوونی شهرو خراپه له ژیا نی مروڤدا.

بیانووی چوارهم: مادام گهردوون یاسادار (منظم) و سیستماتیک و ریک و پیکه، پیوستی به به دیهینەر نیه.

بیانووی پینجه م: گهردوون یان مادده ههرو (آزلی)هو، په کی له سه به دیهینەر نه که وتوه.

بیانووی شه شه م: گهردوون به ریکهوت پهیدا بووه.

بیانووی هه وته م: نه گه هه موو شتیک خوا دروستیکردوه، نه دی خوا کی دروستیکردوه؟

بیانووی هه شته م: مروڤ له نهجامی په ره سهندن و گه شه سهندنی ژیا ندارانه وه دروست بووه و پیوستی به خوا نیه.

بیانووی نویه م: خوا چ پیوستیه کی به به ندایه تی مروڤه کان هیه، که داوی لیکردوون بیپه رستن؟

بیانووی ده یه م: گریمان خوامان ناسی، کوا ئایینه که ی؟ شوین کام ئایین بکهوین؟

ئستاش یه که له داوی یه که، پووچه لی (زیف)ی ههرو کام له ده (۱۰) بیانووه، ده خهینه روو:

بیانوی یهکهم: بهر ههست نه بوونی خوا (سبحانه و تعالی):

سه رها ده لێن: له راستیدا به بیانوی بهر ههست نه بوون (عدم محسوسیه) ی خوا (سبحانه و تعالی) وه، بر و نه هینان به خوا، بیانویه کی پووجه له، بۆیهش ناوم له هه موو ئه وه ده (۱۰) یانه ناوه: پاساوو بیانوو.

ئجا با سه رنج بدهین: بۆچی له بهر بهر ههست نه بوونی خوا، داننه هینان به بوونی دا، بیانویه کی پووجه له؟ من له ههوت (۷) بر گه دا ئه وه وه لامه ده خه مه ر وو:

یهکهم: مادام زگماک (فطرة) و عه قل و زانست و وه حی، به لگه و شایه دی بوونی خوا بن، وه له بهشی دووه مدا به درێژی باسمان کرد، شتیکی بی جیه، به بیانوی بهر ههست نه بوونی خوا وه، دانی پێدا نه هیتری، چونکه ئه کاته مانای وایه، حوکم و بریاری هه ر کام له: زگماک و عه قل و زانست و وه حی، ره تکراره ته وه.

دووه م: بهر ههست نه بوونی شتیکی، به لگه ی نه بوونی نیه، ئه گه ر نا ده بوو هه چ کهس بر وای به زۆریک له دروستکراوه نابهرهسته کان نه بی، وه: ر ووح، هۆش (وعی)، سۆز (عاطفة)، هێزی کێشنده، هێزی موگناتیسی، تیشکی ژیر سوور، تیشکی سه رووی وه نه وشه یی و جۆره تیشکه کانی دیکه، که نابینرین، وه: تیشکی سینیی و تیشکی گاما، ههروه ها به ها بهرزه کانی وه: داد گه ری، ئازادی، یه کسانیی، چاکیی، دلسۆزی، جوانیی، هه چ کام له مانه نابینرین، ئجا ئه گه ر له بهر بهر ههست نه بوون، بر وا به خوا نه هینین (سبحانه و تعالی)، ده بی بر وا به هه موو ئه و شتانه ش نه هینین، له بهر هه مان هۆکار، به لام هه که سی بر وا به و شتانه نه هینی، ده یبه نه شیتخانه، چونکه شوینه واریان هه یه، ئجا خواش (سبحانه و تعالی) ئه و هه موو شوینه وارانیه هه ن، که به شیک له شوینه واره کانی خوا، ئه و شتانه ن که باسمان کردن: ر ووح و هۆش و عاتیفه و

ھىزى راکىشان و ھىزى موگناتىسىيى و تىشكەكان و، ئەو بەھا بەرزانهى كه خوا له زاتى مروڤدا دايانوان.

سىيەم: ئىستا زانىارى فيزيا دەرى خستوه، كه پىكھاته سەرەككەكانى مادده، ھىچ كاميان بەرھەست نين، واتە: ئەك ھەر تەنۆلكەكانى وەك كواركەكان (kuarks)، بەلكو گەردىلەكان، تەنانت بەشۆكەكان (جزيئات - Molecules) یش ئەوانیش ھەر بەرھەست نين، كه ديارە تەنۆلكەكانى وەك: كواركەكان، پىرۆتۆن و نيۆتروڤن پىك دىنن و، ئەلىكتىرپونىش لە سورگەكەدا دەخولیتەو، ئنجا ئەوانە بە ھەموويان گەردىلە پىك دىنن: (نيوك و ئەلىكتىرپون)، ئنجا بە چەند گەردىلەكە، مۆلكۆلىك پىك دىنن و، مۆلكۆلەكانىش تەنى لە خۇيان گەورەتر پىك دىنن، كه ئەوانە ھىچيان بەرھەست نين، نه دەبينرین، نه دەبيستىرین، نه تام دەكرین، نه بۆن دەكرین، نه دەست لى دەدرین.

چوارەم: پىنج ھەستەكانى مروڤ: (ديتن، بيستن، تامکردن، بۆنکردن، دەستلىكوتان) ھەموويان سنووردان، ھەروەھا عەقلىش ھەر سنووردارە و، مروڤ بۆ خوشى بە جەستەو رووحەو، ھەر سنووردارە، بۆ نمونە باسەرئىج بەدەينە بيستن و ديتن:

(۱) (بيستن): زانايان دەلین: لە بيست (۲۰) لەرينەو (ذبذبة)، (هرتز - Hertz) ھو، تاكو بيست ھزار (۲۰،۰۰۰)، گوئى توانای بيستنى ھەيە، نه كه متر لە بيست (۲۰) ھرتز، دەبيستى - ھەندىكىش دەلین: شازدە (۱۶) - نه زياتر لە بيست ھزار (۲۰۰۰۰) لەرينەو ھەش دەبيستى.

(۲) (ديتن): ئيمە ھەوت (۷) جۆرە تيشكمان ھەن، بە شيوھەكى سەرەكى، ئەگەرنا دەگونجى بۆ زۆر جۆر دابەش بكرین:

۱- جۆرى يەكەم: لە پرووى كورتى شەپۆلەكانيانەو، كورتترين شەپۆلى تيشك، شەپۆلى گاما (Gamma) يە، كه دريژى شەپۆلەكەى يەك لەسەر سەد (۱/۱۰۰)ى نانۆمەترىكە، نانۆمەترىكىش يەكسانە بە بەشيك لە يەك ملىار (۱/۱۰۰۰۰۰۰۰۰) بەشى مەترىك، يانى: مەترىك بەكەيە يەك ملىار بەش، يەك بەشى پى دەگوتى: نانۆمەتر، ئنجا دريژى تيشكى گاما، يەك لەسەر

سەد (۱۰۰/۱) ى نانۆمەترىكە، تىشكى (گاما) ش بە كاردەھىنرى بۆ كوشتنى خانە شىرپەنجەيەكان.

۱۳۰

۲- جۆرى دووھەم: تىشكى سىنىي (X-Ray) كە درىژىي شەپۆلەكەى برىتيە لە يەك نانۆمەتر و، ئەويش بۆ مەبەستى پزىشكىي بە كاردەھىنرى، بۆ ويئەگرتنى تىشكىي.

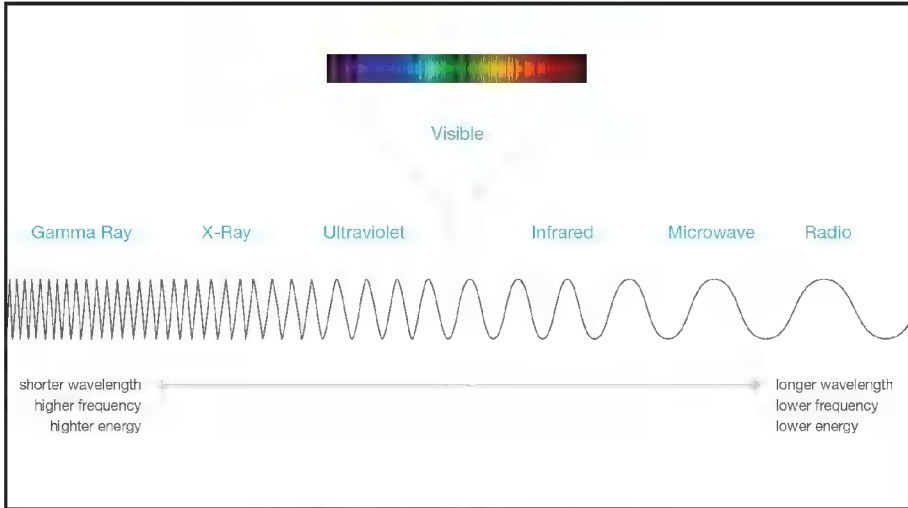
۳- جۆرى سىيەم: تىشكى سەرووى وەنەوشەيى (ultraviolet)، كە درىژىي شەپۆلەكەى دەورى سەد (۱۰۰) نانۆمەتر و، لە تەقىنەوكانى نىو ئەستىرەكانەو پەيدا دەي و، تىشكى سەرووى وەنەوشەيى، بكوژ و زيان بەخشە.

۴- جۆرى چوارەم: تىشكى بىنراو (Visible light)، كە شەپۆلى جيا جياى ھەن و شەپۆلەكانى لە چوار سەد تاكو ھەوت سەد (۷۰۰ - ۴۰۰) نانۆمەتر درىژ دەبن، واتە: ھەر ھەوت جۆرە رەنگەكان، وەختىك تىشك دەشكىنرەتەو، دەردەكەون و لە كۆلكە زىرپەشدا دەردەكەون: سىي و زەرد و پرتەقالىي و سوور و وەنەوشەيى و سەوزو شىن.

۵- جۆرى پىنجەم: تىشكى ژىر سوور (تحت الحمراء)، (Infrared)، كە درىژىيەكەى دەورى يەك لەسەر سەد (۱۰۰/۱) ى مىللى مەترىكە و، بۆ ديارىي كردنى ئامانج بە كاردىنرى، زياتر دەخريئە سەر چەك، بۆ ئەوھى بە تايبەت لە شەواندا ئامانجى پى ديارىي بكري.

۶- جۆرى شەشەم: برىتيە لەو تىشكەى كە شەپۆلەكانىان كورتەن و پى دەگوتري: (مايكروف) (shortwave radiatioa)، كە بۆ مەبەستى پەيوەندىي و گەياندن بە كاردەھىنرىن بە تايبەتى مۇبايل.

۷- جۆرى ھەوتەم: تىشكى شەپۆلى رادىيويى (Radio waves)، كە درىژىيەكەى لە مەترىكەو تاكو كىلۆمەترىكەو، بەلكو زياتر لە كىلۆمەترىكەش دەروا، ئەويش لە ئەستىرەكانەو دەردەچى و، بۆ مەبەستى پەيوەندىي لاسلكىي بە كاردەھىنرى.

ۋېنە ۱ (۶۱) ھەت جۇرەكەى تېشك

كەۋاتە: تېشك لە يەك لەسەر سەد (۱۰۰/۱)ى نانۇمەتريكەۋە، تاكو
 كىلۇمەتريك و، زىاتر لە كىلۇمەتريك شەپۇلەكانى دريژن.
 ئىجا ۋەك گوتمان: كىلۇمەتريك دەكاتە ھەزار مىليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰)
 نانۇمەتر، واتە: يەك تريليۇن نانۇمەتر.

ئىجا لەم پەيژەيەدا تېشكى بىنراۋ، بە ھەر ھەت ۋەنگەكەيەۋە، دەكەۋىتە
 نىۋان: چوار سەد تا ھەتسەد (۷۰۰ - ۴۰۰) نانۇمەتر، واتە: ئىمە لە مەۋداى
 سى سەد (۳۰۰) نانۇمەتردا ئەۋ ھەت تېشكانە دەبىينىن، ئىجا ئەۋ سى سەد
 (۳۰۰) نانۇمەتر، لە يەك تريليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) نانۇمەتر، لە يەك
 لەسەر سەدى (۱۰۰/۱)ى نانۇمەتريك تاكو يەك تريليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰)
 نانۇمەتر، دەكاتە چەند؟! واتە ۋىژەى ئەۋ سى سەد نانۇمەترە لە چوار سەد
 تا ھەت سەد (۷۰۰ - ۴۰۰) كە چاۋ دەتوانى ئەۋەندە بىينى، كە ھەر ھەت
 تېشكەكانن، ۋىژەكەى چەندە لە چاۋ ئەۋ تېشكەى كە نابىينى؟! ۋىژەكەى
 بىيتىە لە يەك لەسەر سى مىليار (۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰/۱)، يانى: ئىمە لە سى
 مىليار (۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) بەشى تېشك، يەك بەشى دەبىينىن، يانى: سى مىليار

(۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰) هیئدهی ئەوهی که ئیمه دهیبینین، نایبینین، بۆیهش خوا (سبحانه وتعالی) دهفرموی:

﴿فَلَا أُقْسِمُ بِمَا بُنِیْتُوْنَ (۳۸) وَمَا لَا بُنِیْتُوْنَ (۳۹)﴾ الحاقه.

واته: نهخیر وانیه (وهك ئیوه دهلین، ئەهی کافرهکان!) سویند دهخۆم بهوهی که دهیبینن و، بهوهش که نایبینن.

ههندیك كهس وای تهفسیر دهکهن: ﴿فَلَا أُقْسِمُ﴾، سویند ناخۆم! بهلام ئەو مانا لیکدانهوهیه راست نیه، چونکه: ههموو سویندهکانی قورپان ههروان، بۆ نموونه:

﴿فَلَا أُقْسِمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ (۷۵)﴾ الواقعة.

واته: وانیه وهك ئیوه دهلین، سویند دهخۆم بهپری و بانى، پری و شوینی، ئەستیرهکان.

﴿وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّوَعْلَمُونَ عَظِيمٌ (۷۶)﴾ الواقعة.

ئهگهر بزانی، ئەوه سویندیكى مهزنه، ئنجا خوا بهفرموی: سویندیكى مهزنه، کهواته: سویندهکهی خواردوه!!

یان که دهفرموی: ﴿لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ (۱)﴾ البلد.

نهخیر (راست نیه وهك ئیوه دهلین)، سویند دهخۆم بهم ولاته.

که مهبهست پی سهرزهمینی مهکهیهو، بیگومان خوی کارزان سویندی پیخواردوه.

کهواته: چاوی مروّف لهو تیشکانهی که ههن، تهنیا یهك لهسهر سی میلیاری (۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰/۱) یان دهیبینی، کهواته: هیتری چاو و بینینی مروّف سنوورداره^(۱).

(۱) برهانه: (إنك على الحق المبين)، ص ۱۳۳-۱۳۴، محسن حسین عبدالله العواجي. ئنجا ئهگهر چاو له بهرانبهردیتنی دروستکراوهکاندا ئاوا سنووردار و دهسته پاچه بچ، چۆن له بهرانبهردیتنی خوی بهدییهنهری بهرز و بچ وینهدا، دهسته پاچه نابێ؟

پینجه م: خوا (سبحانه و تعالی) به دیهینه ره و له به دیهینه راوه کانی جیا به، بیگومان (خالق) له (مخلوق) جیا به، له هه موو روویه که وه، وهک خوا (سبحانه و تعالی) ده فهرموی:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱۱) الشوری.

واته: هیچ شتی که وهک وینهی خوا نیه و، خوا بیسه ری بینه ره.

ئنجا که خوا (سبحانه و تعالی) جیا به له دروستکراوه کانی، ئه وه تا ئیمه: ده توانین ته نیا یه که له سه ر سی ملیاری (۳۰۰۰۰۰۰۰۰/۱) ی تیشک ببینین، یانی: به شیک له سی ملیاری (۳۰۰۰۰۰۰۰۰۰) به شی تیشک، که یه کی که له دروستکراوه کانی خوا، هه روه ها هیژی کیشنده هه ر نابینین، دیسان گه ردیله و ئه وه ی له نیو گه ردیله شدا هه به، به لکو له گه ردیله ش گه وره تر که گه رد (جُزیه)، ئه وه ش نابینین، هه روه ها رووح نابینین، عاتیفه نابینین، به هایه کان نابینین، به هه مان شیوه: خواش (سبحانه و تعالی) نابینین.

ئیمه ناتوانین به شیک له دروستکراوه کانی خوا ببینین، به لکو زوره ی دروستکراوه کانی خوا (سبحانه و تعالی) نابینین، ئه دی چون ده بی ته معای ئه وه مان هه بی: به دیهینه ری دروستکراوه کان ببینین؟!

شه شه م: ئه گه ر خوا نابه ره هست (غیر محسوس) نه بووایه، مرؤف تاقی نه ده کرایه وه و ژیا نی دنیا شوینی تاقیکردنه وه نه ده بوو، خوا ی په روه رد گاریش ده فهرموی:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾ (۲) الملك.

واته: (خوا) ئه و زاته به که مه رگ و ژیا نی په رخوا ندوون، تا کو تاقیتان بکاته وه، کامه تان کرده ی باشته و، ئه و (خوا) زالی لیبوردیه.

که واته: ئه گه ر ئیمه خوا مان بینیا به (سبحانه و تعالی)، ئه و کاته نه مرؤف تاقی ده کرایه وه و، نه ئه م ژیا نه ی دنیا ش شوینی تاقیکردنه وه ده بوو.

به هه شت شوینی تاقیکردنه وه نیه، چونکه ئیمانداران له ویدا خوا ی په روه رد گار ده بینن.

حهوتهم: زۆر شتیکی نالوجیکی و ناماقوول و نازانستییانهیه و، زۆریش بی ویزدانیهیه که: له‌بەر به‌رهه‌ست نه‌بوونی خوا، بر‌وا به‌خوا نه‌هیئری، چونکه مروّف له‌ژیانی دنیا‌دا و به‌م جهسته‌خاکییه ته‌حه‌ممولی بینینی خوی بی وینه‌ناکات، مروّف ناتوانی زۆر له‌ (پروژ)هه‌رامین، به‌لکو هه‌ندی جوړه تیشک هه‌یه که ئە‌گەر ته‌ماشای بکه‌ی، کوێر ده‌بی، بۆ وینه: ئە‌و کاتانه‌ی که خۆر ده‌گیرێ، نابێ ته‌ماشای بکه‌ی، چونکه له‌و کاته‌دا هه‌ندی جوړه تیشک هه‌یه، په‌نگه‌ مروّف کوێر بکات، ئە‌دی چۆن ته‌حه‌ممولی بینینی خوی په‌روه‌ردگار ده‌که‌ین؟!

﴿وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی﴾

ئنجبا با کۆتایی ئە‌م مه‌سه‌له‌یه به‌ ئایه‌تیکی قورئان و فهرمووده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بینین:

أ- ﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسٰی لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ، قَالَ رَبِّ اَرِنِيْ اَنْظُرْ اِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَّرٰى وَلٰكِنْ اَنْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنْ اَسْتَقَرَّ مَكَانَهُ، فَسَوْفَ نَرٰىكَ فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًا وَحَرَّ مُوسٰی صَعِقًا فَلَمَّا اَفَاقَ قَالَ سُبْحٰنَكَ بُتْ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ (۱۴۳) الاعراف.

شایانی باسیشه: ئە‌م ئایه‌ته له‌ به‌رگی هه‌وته‌می ته‌فسیره کوردیه‌که‌مدا: (ته‌فسیری قورئانی به‌رزو به‌پێژ)، (سووره‌تی (الأنعام))، هه‌روه‌ها له‌ به‌رگی هه‌شته‌میشدا، (سووره‌تی (الاعراف)) به‌ ته‌فصیل قسه‌م له‌سه‌ری کردوه.

واته: کاتیك موسا هات بۆ ژوانگه‌ی دیدارمان (ئە‌و ژوانگه‌یه که په‌روه‌ردگار (سبحانه وتعالی) بۆی دانابوو) و په‌روه‌ردگار (سبحانه وتعالی) دواندی و قسه‌ی له‌گه‌ڵ کرد، گوته‌ی: په‌روه‌ردگارم! خۆتم پێ نیشان ده‌، با ته‌ماشات بکه‌م، (په‌روه‌ردگاریش (سبحانه وتعالی)) فهرمووی: ناتوانی بمبینی، به‌لام ته‌ماشای ئە‌و چیا‌یه بکه‌، ئە‌گەر له‌ شوینی خۆی مایه‌وه‌و خۆی راگرت، تۆش ده‌توانی بمبینی، کاتی په‌روه‌ردگاری (سبحانه وتعالی)

بۆ کیوهکه، بۆ چیاپیه که ده رکهوت، وردو خاش بوو، سووتا، مووساش له هۆش خۆی چوو، کاتی که هاتهوه هۆش، گوتی: پاکیی بۆ تۆ، بۆ لای تۆ گه پامهوه و من یه که مینیی بر وادارانم، (واته: که تۆ به چاوی سه ر نابینرئی، له ژیا نی دنیا دا).

ب- {عَنْ أَبِي مُوسَى (رضي الله عنه)، قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَنَامُ، وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ، وَلَكِنَّهُ يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرَفِّعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ، حِجَابُهُ النَّورُ - وفي رواية: النار - لَوْ كَشَفَهَا لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ}، (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: ۱۹۶۴۹، مُسْلِمٌ بِرَقْم: ۱۷۹، وَابْنُ مَاجَهَ بِرَقْم: ۱۹۵، وَأَبُو عَوَانَةَ بِرَقْم: ۳۷۹، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: ۲۶۶، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي "الْأَوْسَطِ" بِرَقْم: ۶۰۲۵).

واته: ئەبو موسای ئەشعەری خۆ لێی رازی بی دەلی: رۆژیک پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هه لسا له نیوماندا پینج وشه ی فەرموون (پینج شتی پی گوتین): فەرموی: بیگومان خۆی زال و پایه به رز ناخه وی و ناشگونجی بخه وی، ته رازوو نزم ده کات و به رز ده کات، کرده وی شه وی پیشی رۆژی بۆ لابه رز ده کریتته وه و، کرده وی رۆژی پیشی پیشی شه وی بۆ لابه رز ده کریتته وه، په رده ی خوا رووناکییه "له ریوایه تیکدا ده فەرموی: ئاگره"، ئەگەر خوا په رده که ی لابات پرشنگی رووی (خۆی بی وینه) هه رچی له حوکی چه شمه ندازی دیتنی خوادایه، هه مووی ده سووتین.

که واته: ئیمه به م جهسته خاکییه وه، ته حه ممولی بینینی خوا ناکه یین، وێرای ئەوه که ئەگەر خۆی په روه ردگار خۆی پیشانی ئیمه دا بوایه، ئەو کاته ئیمه له وه ده رده چوو تا قی بکریینه وه و، له راستییدا ئیمان به خوا، کاتی که دیتنه دی، که خوا عزوجل په نهان بی، ئەگەر نا که س نالی ئیمانم به رۆژی هه یه، یان: ئیمانم به مانگ هه یه، یان: ئیمانم به گلۆپیک هه یه، شتی که بیبینی، ئیمانم بی بوونی نازایه تی نیه و، ئیمانیشی پی ناگوتری.

بيانونوى دووهم: ھەبوونى نارېڭ و پېڭىكى لە گەردووندا:

۱۳۶

ئەو بيانونو ھەو شېۋىيە خۇي دەنويىتى، كە ھەلگىرانى ئەو بيانونو و پاساۋە دەلېن: مادام خوا (سبحانە وتعالى)، ۋەك خواناسان دەلېن، خاۋەنى ئەو پەرى زانايى و توانايى و ھىكمەت و مېھرىبانىي بى، نابى ھىچ كەم و كورپىيەك، ھىچ ناتەواۋىيەك لە دروستكراۋەكانىدا ھەبى، بەلام ئىمە لەنېو دروستكراۋەكانىدا، نارېڭىكى و كەم و كورپىي، ناتەواۋىي دەبىنېن، كەۋاتە: ھەبوونى ناتەواۋىي و نارېڭ و پېڭىكى لە دروستكراۋەكاندا: لە مەرۋف و، لە دەۋرۋەرى مەرۋف و، لە ژىنگەى مەرۋف و، لە گەردووندا، بەلگەى ئەۋىيە كە بەدېھىنەرىڭ لە پىشت مەرۋف و ژيان و گەردوونەۋە نى، چونكە بەدېھىنەرىڭى خاۋەنى ئەۋپەرى زانايى و توانايى و كارزانىي و مېھرىبانىي، نابى نارېڭىكى لە كارەكەيدا ھەبى، ئىنجا كە نارېڭىكى لە بووندا ھەبى، كەۋاتە: خاۋىيەك لە پىشتىيەۋە نى!

ئىمە بۇ ھەلۋەشاندىنەۋەى ئەم قىسەيە، كە ھەر لە خۇيدا پوۋچەل و ھەلۋەشاۋىيە، چوار (۴) بەلگان دەخەينە روو:

(۱)- لە راستىيدا ئەم قىسەيە پېچەۋانەى عەقلى و زانست و واقىيە و، پىشتىش قىسەيەكى (جفرى برون) مان ھىنا، نووسەرى كىتېبى: (شارستانىيەتى ئەۋروپا لە سەدەى نۆزدەدا)^(۱)، كە لە بەشى دووھەدا دەقى تەرجەمە عەرەبىيەكەيم ھىنا، پوختەكەى ئەۋىيە دەلى:

ئىمە كە لە سروشتدا نارېڭىكى دەبىنېن، ھۆكارەكەى عەقلى نارېڭ و شېۋاۋى خۇمانە، ئەگەرنا سروشت، (مەبەستى پى دەۋرۋەرو گەردوونە)، بە شېۋىيەكى لۇژىكىيانەو زانستىيانەى زۆر رېڭ و پېڭ بەرپۆۋە دەچى، بەلام ئەۋە تىنە گەيشتنى ئىمەيە و، شېۋاۋىي فېكرو زەينى ئىمەيە، كە سروشت نارېڭ دىتە بەرچاومان.

(۱) الحضارة الأوروبية في القرن التاسع عشر، ص ۱۴۱.

دەلىم: وەك چۆن كەسك كە گرانەتاي گرتىبى و مىزاجى تەواو نەبى، ئاۋى شىرىن و زولالى بە زارى تالە، ھەرۋەھا بابايەكى كويىر، ھەرچەندە تەماشاي ئاسمان بىكات، بە نوپىرى نىۋەرۋىيە، خۆر نايىنى و، ئەگەر مانگ لە پازدەشدا بى و بەدر بى، باباي كويىر نايىنى، كە بىگومان خەتاي نەبوۋى خۆرو مانگ نىيە كە نايىنى، خۆر لە رۆژداۋ، مانگ لە شەۋدا، بەلكو ھۆكارەكە ئەۋىيە كە: خۆى ھەستى دىتنى نىيە.

مولحيدەكانىش عادەتيان وايە: ھەمىشە بەدۋاي ئەو شتانەدا وىلن، كە بە حىسابى خۇيان خالى رەشن، وەك چۆن مىشە رەشە، ھەمىشە بەدۋاي شتى پىس و خراپدا دەگەرپ، ئەۋانىش چۈنكە مىزاجەكەيان ناتەۋاۋە، بۆيە چەشمەندازيان لىلە و لىل دەيىن، چۈنكە لە پشت پەردەى رەشەۋە تەماشىا دەكەن و، مىزاجيان تەۋاۋ نىيە، بۆيە ئاۋى شىرىنيان بە زار تالە.

۲) گەلى جاران ھەندى لە مولحيدەكان، كە سەريان لە مەسەلەيەك دەرئەچۈۋە، بە ھەلەۋ نوقسانىيان دانائە، بەلام دۋايى كە زانست بەرەۋ پىشەۋە چۈۋە: دەرەكەۋتە كە ئەۋان نەيانزانىۋە، نەك ئەۋ شتە كە ئەۋان بە خالى رەش و نوقسانىي ھاتۋتە بەرچاۋيان، لە خودى خۇيدا ۋا بوۋى، بەلكو ئەۋە بىنىنى خواروخىچى ئەۋان، يان لە پشت پەردەى رەشەۋە تەماشىا كەردى ئەۋان، يان نەزانىي و بىركورتىي ئەۋان، بوۋە، ئەۋ شتەى ۋا خستۋنە بەرچاۋ، بۆ وىنە:

كاتى خۆى زۆر لە زانايانى بىۋلۇجيا، بە تايبەت ئەۋانەى كە شۋىنكەۋتەى (داروينىزم) ن، - بىردۆۋەى داروينىزم، دەلى: ژيانداران ھەموۋيان لە ئەمىيايەكەۋە ھاتۋن، لە زىندەۋەرىكى يەك خانەيى - زۆر باسى ئەۋيان دەكرد كە لە نىۋ (DNA) دا پانتاييەكى زۆر ھەيە، كە ھىچ جفرەى جىنى تىدا نىيە، ئەۋەى كە پىي دەگۈترى: (جىنىت كۆد - Geneticcode)، بۆ درۋستكەردنى پىۋتەنەكان، ئىدى داروينىيەكان وەك عادەتى خۇيان لە بارەى ھەر شتىكەۋە كە شارەزاي نەبن، ناۋىشيان لەۋە نا: (DNA Junk) (جەنك دەنا)، واتە: وردە ترشەلۋكى نىۋىكى (DNA)، (الحمض الوراثي الخردة)، چۈنكە پىيان ۋابوۋ ئەۋە پاشماۋەى

گەشەسەندى چەند مىليۇن ساللى راپردوۋە، كە لە نىۋ خانەدا كۆبۈۋەتەۋە، بەلام ھېچ كارىنكى نىھ! كەچى لە ساللى (۲۰۱۲) دا گۇڧارى (Scientific american) واتە: (ئەمىركاي زانستىي)، لىكۆلىنەۋىيەكى دەنگدەرەۋى بلاۋكردەۋە بە ناۋى: خەزىنەۋى وردەۋى دەنا، كە بە (جەنك دەنا) ناسرابو، رايگەياند كە ئەۋەۋى بەبى كار و بى كەلكيان دانابو، بى كەلك نىھ، بەلكو وەك راستىيەك زانراۋە كە: (۸۰٪)ى ئەۋ ترشەلۆكە بۆماۋەيىيە بى جفرەيە، چالاكىي بيوكىمىيىي تىدا ئەنجام دەدرىن و ئەركى زۆرن لە جەستەدا، ھەرچەندە تاكو ئىستا بە وردىي ھەموو شتىكى لە بارەۋە نەزانراۋە.

ھەر بۆيەش كاتى لە سى و سىيەمىن كۆنگرەۋى مەلبەندى مۆرجىن بۆ چاۋدىرىي پزىشكىي (مركز مورجين للرعاية الطبية)، لە ساللى (۲۰۱۵)ى زايىنىدا، يەككە لە ئامادەبۈۋان لە بارەۋى وردە (DNA) يان: (DNA)ى خوردەۋە، پرسىياري لە (فرانسىس كۆلتز) سەرۋكى پىرۋژەۋى جىنۋمى بەشەرىي كرد، لە ۋەلامدا گوتى: (كە تەرجمەۋى عەرەبىي كراۋە: (لَمْ يَعْذُ أَحَدٌ يَسْتَعْمَلْ هَذَا الْمَصْطَلَحَ)، واتە: ئىستا ھېچ كەس ئەم زاراۋىيە بەكار ناھىنى، يانى: ھېچ كەس نالى: خوردە (DNA)، چونكە دەرگەۋت ئەۋەۋى كە بە خوردەيان دانابو و، بە شتىكى بى كارىان دانابو، كارى ھەيە و زۆر چالاكىي بيوكىمىيىي تىدا ئەنجام دەدرىن^(۱).

ھەرۋەھا كاتى خۆى دارۋىنىيەكان پىيان وابوۋ: لە جەستەۋى مەۋقۇدا سەدو ھەشتا (۱۸۰) ئەندام ھەيە، ھېچ ئەركىكيان نىھ، سەدو ھەشتا (۱۸۰) ئەندام!! دەيانگوت: ئەۋ ئەندامە بىكارانە، ئەۋ ئەندامە بى كەلكانە، پاشماۋەۋى قۇناغەكانى پەرەستاندى راپردوۋى مەۋقۇن، لە جەستەۋى مەۋقۇدا ماۋنەۋە و ھېچ كارىشيان نىھ!! بەلام بەدرىژايى سەدەۋى راپردوۋ، - يانى: سەدەۋى بىست، چونكە دارۋىنىيەم لە سەدەۋى نۆزدەيەمدا پەيدا بو - لە دواى ويەۋە زانىياري

(۱) پروانە: (التطور: نظرة تاريخية وعلمية)، محمد صالح الهيلى، ص ۹۳، ۱۳۱، ھەرۋەھا (إختراق عقل)، د. أحمد إبراهيم، ص ۱۷۴، ط ۲.

زۆر بەرەو پېشەوہ چو، ئەسلەن ئەو کاتە، ئەوہی کە ئیستای پێ دەلێن: زانیاریی بۆ ماوہیی، (DNA) و کرۆمۆسۆمەکان و ئەوانە، ھەر نەبوون، ئەو کاتە ئەو زانیارییە ھەر نەبوو تا داروینیش شتێکی لە بارەوہ بزانی! بەلێ بە درێژایی سەدە ییست، رۆژ بە رۆژ ئەو ئەندامانە کە داروینیستەکان پێیان وابوو بێ کەلەکن، کەم بوونەوہ، ھەتا شارەزایان گوتیان: ھەموویان ئەرکیان ھەییە لە جەستەدا، بۆ وێنە: ھەردوو لەوزەکانی ئەملاو لای قورگ، ھەرەھا ریحۆلە کویرە، کە من نەفەرم پێ شک دێ، بەبێ ئەوہی کە پێیستی پێ بێ، دوو لەوزەکە ی خۆی دەرھیناوان و، ریحۆلە کویرە ی خۆشی عەمەلیات کردوہ، بەلام دوایی کە زانست بەرەو پېشەوہ چو، ھالی بوون، کە کاتی خۆی ھالی نەبوو بوون! جارێک ئەو کابرایەم بینی، گوتم: دەزانی ئەو دوو لەوزیەت سوودی زۆریان ھەییە، چونکە لەولاولای قورگن و، ھەر شتێک لە دەمەوہ بچێ، میکروۆب و دوژمنیک، ئەو دوو لەوزیە لە دژی دەجەنگن، بۆیە جار جار ئەستوور دەبن، لە ئەنجامی بەرگری کردنیاندا لە جەستە، ھەرەھا ریحۆلە کویرەش بەھەمان شیوہ، ئەویش ئەرکی بەرگریکردن لە جەستە ی ھەییە، ھەرەھا جۆرە بەکتریایە ک دەردەدا کە بۆ پرۆسە ی ھەرس کردن و، بۆ بەرگریکردن لە جەستە بەسوودە! ھەلبەتە لەو کاتەدا کابرا پەشیمان بووہوہ، بەلام تازە لە دەستی چوو بوو!

بەرێزان! مەروۆفی ئیماندار کە متمانە ی بە خۆی ھەییە، ئەو پەرەردگاری کە ھیناویەتە دی، دەزانی کە ھیچ شتێکی بەبێ ھیکمەت نە خولقاندوہ، ئنجا تەسلیم بوونی ئینسانی برۆادار بە پەرەردگاری خۆی، ئەو جۆرە بێرکردنەوہ سەقەتانە ی لە کۆل دەکاتەوہ، کە دوایی ھەلوێست و پەفتاری سەقەتیان لێ پەیدا دەبن^(۱).

(۳) (إِبْنُ تَيْمِيَّةَ) رەحمەتی خۆی لێ بێ، لەو بارەوہ چەند قسەییەکی جوانی ھەن، کە لە (المجموع الفتاوی) کە ی خۆی دا، ھیناوانی، سەرەتا دەقی قسەکانی بە عەرەبیی دینم، دوایی بە کوردیی تەرجەمەیان دەکەم، دەلێ:

(۱) پروانە: (مشكلة الشر ووجود الله)، ص: (۱۵۶-۱۵۷)، د. سامی عامری.

(فَكُلُّ مَا فَعَلَهُ (الله تعالى) عَلِمْنَا أَنَّ لَهُ فِيهِ حِكْمَةً؛ وَهَذَا يَكْفِينَا مِنْ حَيْثُ الْجُمْلَةُ وَإِنْ لَمْ نَعْرِفِ التَّفْصِيلَ، وَعَدَمَ عَلِمْنَا بِتَفْصِيلِ حِكْمَتِهِ، مَنَزَلَةَ عَدَمَ عَلِمْنَا بِكَيْفِيَّةِ ذَاتِهِ، وَكَمَا أَنَّ ثُبُوتَ صِفَاتِ الْكَمَالِ لَهُ، مَعْلُومٌ لَنَا، وَأَمَّا كُنْهُ - أَيْ حَقِيقَةُ - ذَاتِهِ فَغَيْرُ مَعْلُومَةٍ لَنَا، فَلَا نَكْذِبُ بِمَا عَلِمْنَاهُ مَا لَمْ نَعْلَمْهُ، وَكَذَلِكَ نَحْنُ نَعْلَمُ أَنَّهُ "حَكِيمٌ" فِيمَا يَفْعَلُهُ، وَيَأْمُرُ بِهِ، وَعَدَمَ عَلِمْنَا بِالْحِكْمَةِ فِي بَعْضِ الْجُزْئِيَّاتِ لَا يَقْدَحُ فِيمَا عَلِمْنَاهُ مِنْ أَصْلِ حِكْمَتِهِ، فَلَا نَكْذِبُ بِمَا عَلِمْنَاهُ مِنْ حِكْمَتِهِ مَا لَمْ نَعْلَمْهُ مِنْ تَفْصِيلِهَا، وَنَحْنُ نَعْلَمُ أَنَّ مَنْ عِلْمٌ حَذَقُ أَهْلِ الْحِسَابِ وَالطَّبِّ وَالنَّحْوِ، وَلَمْ يَكُنْ مُتَّصِفًا بِصِفَاتِهِمُ الَّتِي اسْتَحَقُّوا بِهَا أَنْ يَكُونُوا مِنْ أَهْلِ الْحِسَابِ وَالطَّبِّ وَالنَّحْوِ، لَمْ يُمْكِنْهُ أَنْ يَقْدَحَ فِيمَا قَالُوهُ، لِعَدَمِ عِلْمِهِ بِتَوْجِيهِهِ، وَالْعِبَادُ أَبْعَدُ عَنْ مَعْرِفَةِ اللَّهِ وَحِكْمَتِهِ فِي خَلْقِهِ، مِنْ مَعْرِفَةِ عَوَامِهِمُ بِالْحِسَابِ وَالطَّبِّ وَالنَّحْوِ، فَاعْتَرَضَهُمْ عَلَى حِكْمَتِهِ أَعْظَمُ جَهْلًا وَتَكَلُّفًا لِلْقَوْلِ بِلَا عِلْمٍ مِنَ الْعَامِّيِّ الْمَحْضِ، إِذَا قَدَحَ فِي الْحِسَابِ وَالطَّبِّ وَالنَّحْوِ بِغَيْرِ عِلْمٍ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ) ^(۱).

واته: هه‌رچی خوا (سبحانه وتعالی) که نه‌نجامی داوه و دروستیکردوه، ده‌زانی که حیکمه‌تیکی تیدایه، نه‌مه به گشتیی بو ئیمه به‌سه، که بزانی: شته‌کانی خوا هه‌موویان له جیی خوینان، با به ورده‌کاری و پروونیش هه‌مووی نه‌زانی، ئنجا نه‌وه که ئیمه ورده‌کارییه‌کانی کاری خوا و حیکمه‌ته‌که‌ی نه‌زانی، هه‌ر وه‌ک ده‌ک نه‌کردنمانه به چۆنیه‌تی زاتی خوا، ئنجا هه‌روه‌ک چۆن سه‌لمینرانی سیفه‌ته ته‌واوه‌کانی خوا، بو ئیمه زانراوه و ده‌زانی که خاوه‌نی هه‌موو سیفه‌تیکی ته‌واوه، به‌لام چیه‌ته و جه‌وه‌ه‌ری زاتی خوا، بو ئیمه زانراو نیه، ئنجا نه‌وه‌ی که ئیمه ده‌یزانی له ته‌واویی خوا (سبحانه وتعالی)، نابج به هو‌ی نه‌وه‌وه که نایزانی له ورده‌کارییه‌کانی نه‌وه ته‌واویییه، به ناراستی بزانی و، به دروی دابنیین، هه‌روه‌ها ئیمه ده‌زانی که خوا (سبحانه وتعالی) هه‌رچی کردوویه‌تی و هه‌رچی فه‌رمانی پی کردوه، له جیی خویدایه و خوا کارزانه، ئنجا نه‌گه‌ر له هه‌ندی‌ک له ورده‌کارییه‌کاندا ئیمه ده‌رکی حیکمه‌تی خوی په‌روه‌رد گارمان نه‌کرد (سبحانه وتعالی)، نه‌وه ری‌نگر نیه له‌وه‌ی که ئیمه له‌باره‌ی نه‌صلی حیکمه‌تی خوی په‌روه‌رد گاره‌وه زانیومانه، بو‌یه ئیمه نه‌وه‌ی که زانیومانه له حیکمه‌تی

خوا، دەبی وامن لی بکات: که بیبروا نه بین بهوی که نه مانزانیوه، (واته: ئەوێ که زانیومانە لە حیکمەت و کارزانیی خوا، دەبی هاندەرمان بی: ئەوێش که سەرمان لیی دەرناچی، بلیین: ئەویش حیکمەت و کارزانیی خوی کاربەجیی تێدایه).

(دوایی دەلی: ئیمە دەزانین که کهسانیک هەرچەندە زۆر وردەکار و، کارامەبن لە زانیاریی ژماردن (حیساب) و پزیشکگەریی (طب) و زانیاریی رێژمانی عەرەبیی دا، که خەلکی خۆیان پێیان ئاشنا و شارەزان، بەلام ئەگەر ئەو کەسە خاوەنی ئەو صیفەتە نەبوو، که خاوەنە ئەسلییەکانی ئەو زانستانە، پێی شایستەیی ئەو بوون، که بە ئەهلی حیساب و (طب) و رێژمانی عەرەبیی دابنرێن، ئەو کەسە ناتوانی رەخنە بگرێ لە شتیک که ئەوان دەپێن، یاخود تیی ناگات، (بۆی نیه بە بابای ژمیڕەر بلی، یاخود بە پزیشکیک بلی: ئەو وایه که تۆ دەپێی، یان بە شارەزایەکی زمانی عەرەبیی بلی: نەخیر ئەو وایه).

(ئەنجا دەلی: بەندەکان زۆر دوورترن لە ناسینی خوا و، حیکمەتی خوا لە دروستکراوەکانی دا، لە خەلکی عەوام و پەبیردنیان بە ژماردن و پزیشکگەریی و رێژمانی عەرەبیی، هەر بۆیه رەخنە گرتنیان لە حیکمەتی خوا بە نەفامییەکی مەزنتەر دادەنری، بە بەکارهێنانی عەقل لە غەیری شوێنی خۆیدا دادەنری، لە نەزانیی کەسیکی عەوام که رەخنە دەگری لە کهسانیک که پەسپۆرن لە ژمیڕه و پزیشکگەریی و رێژمانی عەرەبییدا، بەبی ئەوێ لەو شتەدا شارەزا بی.

قەسەکی زۆر زۆر جوانه: ئەگەر کەسیک رەخنە بگرێ لە پزیشکیک، بی ئەوێ که هیچ لە پزیشکیی بزانی، یان رەخنە بگرێ لە ئەندازیاریک، بی ئەوێ که هیچ لە ئەندازە (هەندسە) بزانی، یان رەخنە بگرێ لە کیمیا زانیک، لە فیزیای زانیک، بی ئەوێ که هیچ سەرەدەری لە زانستەکانیادا بکات، ئەوێ زۆر بە نەفام دادەنری، ئەنجا ئەگەر ئەو کەسە بە نەفام دابنری، ئەو کەسەش که رەخنە دەگری لە کاری خوا، بی ئەوێ که بەشیک لە سیفەتەکانی خوی تێدایە، تاکو پەیی بە دروستکراوەکانی خوا بەری، بیگومان ئەو کەسە زۆر زۆر

بە نەزانتەر لە قەلەم دەدرى، لەو جۆرە كەسە عەوامەى كە بەبى زانىيارى و شارەزايى رەخنە لە پىسپۆران و شارەزايان دەگرى.

۱۴۲

٤) كۆتا بەلگەم لەو بارەو ئەوئە كە: وەك چۆن زانايانى رۆچوو، زانايانى شارەزاو پىسپۆر لە شەرىعەتدا، لەبەر تىشكى ئايەتە (مُحْكَم)ەكاندا تەماشای ئايەتە (مُتَشَابِه)ەكان دەكەن، ئايەتە (محكم)ەكان، واتە: ئايەتە مانا رۆشنەكان و، ئايەتە (متشابه)ەكانىش، واتە: ئايەتە مانا وىكچووەكان، كە چەند مانايەك هەلەدەگرن، كە دەبى هەميشە لەبەر رۆشنایى ئايەتە رۆشنەكاندا تەماشای ئايەتە مانا نارۆشنەكان، ياخود ئايەتە زياتر لە يەك مانا هەلگەرەكان بكەين، بەهەمان شێوەش: پيوستە لەبەر رۆشنایى (محكمات)ى دروستكراوەكانى خوادا، كە حىكمەتەكەيان ديارە و نەيئىيەكانىانمان هەست پىكردوون، تەماشای ئەو دروستكراوانەى دىكەى خواى پەرەردگار بكەين، كە جارى نەيئى و حىكمەتەكەيان بۆ ئىمە كەشف نەبوو.

مادام ئىمە هەرچى تەماشای دەكەين: حىكمەت و كارزانيى خواى كاربەجى تىدا دەرەوشىتەو، هەندى شتىش كە حىكمەتەكەيمان نەزانى، دەبى بزانيىن كە ئەوئەش حىكمەتەكەى تىدايە، بەلام جارى بۆ ئىمە دەرەكەوتوو كەشف نەبوو.

لە نۆزە كۆمەڵەزەنەكان لەكەللەكان
بەن عەكەم عىز مەوافەكە ئامەل ١١ جەلمەنى

فەيسەبۇكى ئالى باپىر AliBapir.com

فەيسەبۇكى مەكتەبى مامۇستە عەلى باپىر

ئەلى باپىر AliBapir.com

archive.org/details/@alibapir

كەتەلى
زەكەبەندى مەكتەبى مامۇستە عەلى باپىر

AliBapir

Google Play App Store

زەكەبەندى مەكتەبى مامۇستە عەلى باپىر

بیانوی سئیەم: بوونی شەرو خراپە لە ژيانی مرۆفدا:

ئەمەش یەکیکی دیکەیه لە بیانوو پوچەلەکانی هەندێ لە مولحیدەکان، دەلێن: خاواناسان دەلێن: خوا خاوەنی ئەو پەری بەزەیی و کارزانیی و، ئەوپەری زانایی و دەسلەتە، ئنجا ئەگەر خوا ئەو پەری زانایی و کارزانیی و میهربانیی و دەسلەتایی هەیه و، خاوەنی مرۆف و گەردوونیشە، ئەدەبوو ژيانی مرۆف هیچ ناپەرەختیی و خراپە ناگوزوورییەکی تیدا بوایە، کەچی ئەو شتانه هەن لە ژيانی مرۆفدا.

کەواتە: راست نیە کە دەلێن: خوا خاوەن و بەدیھینەر و پەروردگاری مرۆف و دەوروبەر و گەردوونە!

ئیمە لە وەلامی ئەم بیانوو پوچەلەدا، یازدە (۱۱) راستیی وەك بەلگە دەخەینە روو، بۆ زیاتر دەرختنی پوچەلێی و بێ نیوەپۆکیی و قەپۆکیی، ئەم بیانوویش، کە بە داخووە کەسانێک دەیکەنە پاساو و ھۆکاری ئەوێ، پشت لە خوا بکەن و، روو لە بیابانی خوانەناسیی بکەن و بکەونە زەلکاوی ئیلحادووە:

(۱) راستیی یەکەم: ئەم مەسەلەیه زیاتر لە لەلای خەلکی ولاتانی رۆژئاوا دروستکردووە:

ئاشکرایە کە: زۆربەیی ھەرە زۆری خەلکی رۆژئاوا، لەسەر ئایینی مەسیح (علیہ السلام) حساب دەکەین، راستتر بلیین: ئایینی نەصرانیی، کە دەزانین چ دەردێکی بەسەر ھاتووە! وەك لە باسی یەکەمی ئەم بەشی سئیەمەدا باسمان کرد (سەرگۆزشتەیی سەرھەڵدانی ئیلحاد و بێ دینی لە ئەورووپا و رۆژئاوا)، ئنجا ئایا بە ھۆی چییەو ئەم مەسەلەیه زیاتر لە رۆژئاوا، گرتی دروست کردووە؟! بە ھۆی هەندێ قسە: کتییی پیروژ (الکتاب المقدس)و، جوولەکەکان و

نەصرانىيەكان كىتیبىكان ھەيە بە ناوی: (الكتاب المقدس - Holy book - كىتیبى پىرۆز)، ئەو كىتیبە دوو بەشى سەرەككیە: (پەیمانی كۆن)، كە ھى پىش ھاتنى عىسايە (عليه السلام) و (پەیمانی نوئ) ھى دواى ھاتنى عىسايە، ديارە جوولەكەكان دان بە (پەیمانی نوئ) دا ناھىتن، بەلكو تەنیا (پەیمانی كۆن) بە كىتیبى پىرۆزى خویان دادەنن، بەلام نەصرانىيەكان ھەم (پەیمانی كۆن)، ھەم (پەیمانی نوئ) ش بە كىتیبى پىرۆزى خویان دادەنن.

ئىنجا سەرەتا سەرنجىكى پەیمانی كۆن دەدەن، دوايش سەرنجىكى كورت لە پەیمانی نوئش دەدەن، كە ئايا چىيان تىدا ھەيە، ئەو دوو كىتیبە، ئەو دوو سەرچاوەيە، كە بىتتە بيانوو و دەستەچیلەى ئەو جۆرە بىرکردنەوھە، كە مادام خراپەو شەر لە ژيانى مەرۇڤدا ھەيە، كەواتە: خوا (سبحانە وتعالى) بوونى نيە، بۆچى مولحیدە رۆژئاوايەكان وا دەلنن؟!

پەيمانی كۆن:

لە پەيمانی كۆندا بە شىوھەكى زۆر ناشايست باسى خوا كراو (سبحانە وتعالى)، كە بە ھىچ جۆرىك لەگەل بەرزىي و پاكيى و كارزانيى و زانايى و بى وئەنىي خواى بەرزدا ناگونجى، من ھەوت (۷) قسەم ھىناون، وەك نمونە، لە ھەندىك لەو (سيفر^(۱)) انەى (پەيمانی كۆن) لىيان پىك ھاتو، ھەم ناوى (سفر) ھەكە و، ھەم ژمارەى (إصحاح) ھەكە و، ھەم ژمارەى بىرگەكەش^(۲) دىنم، ھەروەھا ژمارەى لاپەرەى: (التفسير التطبيقي للكتاب المقدس) يش:

مۆونەى يەكەم: پالدرەوتە لاى خوا، گوايە فەرموويەتى: (وَلَكِنِّي لَا أَغِي الْمَذْنِبَ مِنَ الْعِقَابِ، بَلْ أَفْتَقِدُ إِثْمَ الْأَبَاءِ فِي الْأَبْنَاءِ وَالْأَحْفَادِ حَتَّى الْجِيلِ الرَّابِعِ..)^(۳).

(۱) (سفر) كۆى (أسفار) ھ و لە جىي (كىتیب) ھ و (إصحاح) يش، لە جىي (سوورەت) ھ.

(۲) بىرگە (مقطع) ھكانيش لە جىي (ئايەتەكان) ن.

(۳) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر الخروج، الإصحاح ۳۴ / ۸، ص ۱۹۹.

واته: به لام من تاوانبار له سزا دان نابوورم، به لكو ده گه پريم بو سزادانيك كه بابەكان كردووينا، له كورپهكانيان و له نهوهكانياندا، ههتاكو وهچهی چوارهم.

يانى: بابيك گوناھيكي كردوه، (گوايه) خوا نهك ههر ئهوه بابە سزا ددها، به لكو كورپهكانيشی، به لكو نهوهكانيشی، ههتا ده گاته چوارهم پشت! ئايا ده گونجی خوا وا بفرموی؟! به پيی عهقل و لوژيك، نهخير، ئهههه به پيی وهحيی راست و دروست و دهستكاريی نهكراوی خوا، سهه جار نهخير، خوا ده فهرموی:

﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ فاطر (۱۸).

واته: هيچ گوناھباريك گوناھي كهسيكي ديكه هه لئاگرى.

ههوهيه دووهم: گوايه خوا فهرمويه تي: (أَهْلَكُوا الشَّيْخَ وَالشَّابَّ وَالْعَذْرَاءَ وَالطُّفْلَ وَالنِّسَاءَ...) (۱).

واته: پيرو گهنج و كچ و مندال و ژنان، هه موويان بفرهوتين.

ئايا قسهی وا له خوا دهه شيه وه؟! به تهكيد نهخير، به لام نهوه له پهيماني كۆندا ههيه كه جووله كهكان و نه صهرانييهكانيش به كتيبي پيروزي خوياني دادهين!

ههوهيه سييهه: سهه چارهی ناوبراو دهلي: (فَادْهَبِ الْآنَ وَهَاجِمِ عَمَالِيقَ وَاقْضِ عَلَى كُلِّ مَا لَهُ، وَلَا تَعْفُ عَنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ، بَلْ اقْتُلْهُمْ جَمِيعًا رِجَالًا وَنِسَاءً وَأَطْفَالًا وَرُضْعًا، بَقْرًا وَغَنَمًا جَمَالًا وَحَمِيرًا) (۲).

واته: ئيستا برۆ هيرش بكه سهه (عماليق)، (گهليك بوون)، هه موو شتيكيان له بهين بهره و، له هيچ كهسيان مه بووره، به لكو هه موويان بكورته، به پياو و ژنه وه، به مندال و شيره خوره وه، به ره شه ولاخ و مهرو بزنه وه، به حوشترو كه ره وه.

(۱) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر حزقيال، الإصحاح ۶/۹، ص ۱۶۰۲.

(۲) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر صموئيل، الإصحاح ۱/۱۵، ص ۵۹۴.

ئایا دەگونجی خوا شتی وا بفهرموئ؟! باشه ئەوانە ی که بالغن، ئەوێ موکەللە فن، بەلام ئەوانە ی شیرە خۆرن، بۆچی!! پاشان ئازەلی بەستەزمان بۆچی؟!

مەوونە ی چوارەم: سەرچاوە ی گۆرین دەلی: (لَا بُدَّ أَنْ تَحْمَلَ السَّامِرَةَ وَزَرَ خَطِيئَتِهَا، لَأَنَّهَا تَمَرَّدَتْ عَلَى إِلَهِهَا فَيَفْنَى أَهْلُهَا بِحَدِّ السَّيْفِ، وَيَتَمَزَّقُ أَطْفَالُهَا أَشْلَاءَ، وَتَشَقُّ بِطُونُ حَوَامِلِهَا)^(۱).

واتە: دەبی سامیرە^(۲) باجی گوناھە کە ی خۆی بدات، چونکە لە پەرستراوە کە ی خۆی ھەلگەراوەتەو، دەبی خەلکە کە ی ھەموو بە تیزایی شمشیر لەبەین ببردین و دەبی منداڵەکانی ولاتی سامیرە پارچە پارچە بین و، سکی ژنە دوو گیانەکانیش شەق بکری، (کۆریە کە ی نیو سکیشیان بکوژری).

ئایا دەگونجی خوا شتی وا بفهرموئ؟! بەلام ئەوێ بە ناوی کتیی پیروژەو، جوولە کەکان و نەصرانییەکان دەلین: ئەوێ خوا فەرموویەتی!

مەوونە ی پینجەم: گواہی خوا فەرموویەتی: (يَا بَنْتُ بَابِلَ الْمُحْتَمَّ خَرَانُهَا، طُوبَى لِمَنْ يُجَازِيكِ بِمَا جَزَيْنَا بِهِ، طُوبَى لِمَنْ يُمْسِكُ صَغَارِكَ وَيَضْرِبُ بِهِم الصَّخْرَةَ)^(۳).

واتە: ئە ی کچی بابیلی کە پیویستە تیکبچی، {بابیل} شوینەوارە کە ی لە باشووری عێراقە، خۆشیی بۆ ئەو کەسە ی کە سزات دەدا، لە بەرانبەر ئەوێدا کە تۆ سزای ئیمەت پێدا، خۆشیی بۆ ئەو کەسە ی کە منداڵە گچکەکانت دەگری و، بە گاشە بەردانیاندا دەداو دەیانکوژری.

ئایا دەگونجی خوا قسە ی وا بفهرموئ؟!

مەوونە ی شەشەم: ئەوێ گواہی یەکیک کە خاوەنی (المزمورە)، ئنجا داوودە (علیە السلام) یان یەکیکی دیکە لە پیغمبەرانی بەنو ئیسرائیلە، ئاوا خوا دەوینێ:

(۱) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر هوشع، الإصحاح ۱۳/ ۱۶، ص ۱۷۳۶.

(۲) (سامرة): دەولەتۆکە یە کە بوو لە فەلەستین، ھی جوولە کەکان بوو.

(۳) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، المزامير، المزمور: ۱۳۷/ ۹، ص ۱۲۶۷.

(اَسْتَيْقِظُ! لِمَاذَا تَتَغَايَ يَا رَبُّ؟ اَنْتَبِهْ لَا تَرْفُضْ إِلَى الْاَبَدِ، لِمَاذَا تَحْجِبُ وَجْهَكَ وَتَنْسَى مَذَلَّتَنَا وَصَيْقُنَا؟!)(^۱)

واته: به خه بهر وهره، ئه ی پهروهردگار! بۆچی نادیده مان ده گری، یان بۆچی خو مان لی گیل ده که ی، (پاکیی بۆ خوا)، وریابه! بۆ هه می شه، پارانه وه کانی ئیمه رده فز مه که، بۆچی پرووی خو تمان لی په نهان ده که ی و، بۆچی ئه و زه بوونی و سه غله تییه ی ئیمه تییدا ین، نادیده ی ده گری؟!

مُوَوْنَه ی هه وته م و کو تایی: که له په یمانی کۆن هی ناومه ته وه، که وه ک گوتم به هوی ئه و جو ره قسانه وه، ئه و بیرو که یه ی: (خوا (سبحانه و تعالی) دنیای پر کردوه له شهرو خراپه) له روژئا وادا سه ری هه لدا وه و، بو ته یه کی ک له بیانو و پاسا وه کانی نیلحاد: (حَتَّى مَتَى يَا رَبِّ اَدْعُو، وَأَنْتَ لَا تَسْمَعُ؟ اَصْرُخْ اِلَيْكَ مِنَ الظُّلُمِ، وَأَنْتَ لَا تُخَلِّصُ؟ لِمَ تُرِينِي اِمْهًا وَتُبْصِرُ جَوْرًا؟)(^۲)

واته: هه تا که ی ئه ی پهروهردگار من لی ت ده پاریمه وه تو گو ی نا گری! من ها وارت بۆلا ده که م له سته م، تو ش ده ربا زم نا که ی! بۆچی گونا هم پێشان ده ده ی و، سته می ش ده بی نی (به لام کو تایی پی نا هی نی)؟!

بۆیه ش بابایه کی وه ک: (ریتشارد داو کینز) له کتی بی: (ئه فسانه ی خوا - the God legend - وهم الإله) دا، - وه ک خا وه نی کتی بی (مکشلة الشر ووجود الله): (د. سامی عامری)، ته رجه مه ی عه ره بیی کردوه و لی وهر گرتوه (^۳) - گو تو ویه تی:

(يُمْكِنُ الْقَوْلُ: إِنَّ إِلَهَ الْعَهْدِ الْقَدِيمِ هُوَ أَكْثَرُ شَخْصِيَّةٍ بَغِيضَةٍ فِي كُلِّ الْقِصَصِ: غِيور وَفَخُور بِذَلِكَ، تَأْفَهُ، جَائِرٌ، غَيْرُ مُسَامِحٍ، اِنْتِقَامِيٌّ، مُتَعَطِّشٌ لِلدَّمِّ، وَمَوْلَعٌ بِالتَّطْهِيرِ الْعِرْقِي، كَارَهُ لِلنِّسَاءِ، عُنْصَرِي، قَاتِلٌ لِلأَطْفَالِ، مُعَرِّمٌ بِالْإِبَادَةِ الْجَمَاعِيَّةِ...).

(۱) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر المزمور، الإصحاح ۲۳/۴۴ - ۲۴، ص ۱۱۸۲.

(۲) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد القديم، سفر الحبقوق، الإصحاح ۱/۲ - ۶، ص ۱۸۰۴.

(۳) ص ۸۸.

واته: دهگونجی بلیی: ئەو خواپیهی که پهیمانی کۆن باسی دهکات، بوغزیتراوترین که سایهتییه له هه موو به سه رهاته کاند، چونکه زۆر توورپیه و شانازی بهو توورپیهی خۆیهوه دهکات، {داوکینز زۆر تهعبیری ناشایستی بو خوای بهرز و مهزن به کارهیناون} هیچ و پووچه، سته مکاره، لی بورده نیه، تۆله ستینه، تینووی خۆینه، زۆر ههزی له پاکتاوی به کۆمهله، (پاکتاوی ره گهزی)، رقی له ئافرهتانه، ده مارگیره، مندالان ده کوژی و پپی خۆشه به کۆمهله خه لک قه لاجۆ بکات.

هه لبه ته قسه که ی (داوکینز)، ئە گهر ته ماشای پهیمانی کۆن بکهین، — که ههوت (۷) نمونه مان لی هینانه وه - له راستیییه وه دوور نیه.

به لی: ئیمه ئیستا له وه تیده گهین: بۆچی ئەو بیروکه یه ی: (هه بوونی شهرو خراپه له ژیا نی مروّفا) له گه ل خواناسیی دا، تیک ده گیری؟ له بهر ئەوه ی بهو شیویه له پهیمانی کۆندا، باسی خوا کراوه: گواپه خوا (سبحانه وتعالی) هانی پیغه مبه رانی خۆی داوه، به لکو فهرمانی پیکردوون، که خۆین برێژن، مندال بکوژن، ئازده لان بکوژن، ولاتان کاول بکه ن، که له راستییدا ئەوه هه مووی درۆیه و بوختانه به ناوی ئایینی خواوه کراوه و، خوا (سبحانه وتعالی) زۆر له وه بهرزتر و میهره بانتر و کارزانتر و زانتر و پاک و بیگه ردرته، که قسه ی بهو شیویه به فرموی.

پهیمانی نو ی:

له (پهیمانی نو ی) ته نیا یه ک نمونه دینینه وه، به لام سه ره تا با سه رنجی ئەم ئایه ته به پیزه بدهین، خوا (سبحانه وتعالی) ده فرموی:

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ مَنۢ أَبْتَدَأَ ٱللَّهُ وَٱحْبَبُوهُۥ قُلۢ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمۡ بِذُنُوبِكُمْۖ بَلۡ أَنْتُمْ بَشَرٌۭ مِّمَّنۡ خَلَقَ يَغْفِرۡ لِمَنۡ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنۡ يَشَآءُ﴾ المائدة (۱۸).

واته: جووله که کان و نه صرانییه کان گوتیان: ئیمه کورانی خواو خۆشه ویستانی خواین، (خوا ده فرموی) بلی: ئەدی بۆچی به هو ی گونا هه کانتانه وه سزاتان

دەدا، بەلکۆ ئیوێش وەك ئەو مەرۆقنەن كە خوا دروستیكردوون، ھەر كەس بیەوێ، لێی دەبووێ و ھەر كەسیكیشی بوێ ئازاری دەدا (بە گۆڕەیی كێوەكانیان).

ئەنجا با سەرنج بدەین: چ بیرۆكەیهك لە پەیمانێ نویدا، (واتە: لە چوار ئینجیلەكان و كتیبەكانی كە پێیانەو پەییوەستن)، وایكردووە كە بیرۆكەیی: (ھەبوونی خراپە و نارێكیی لە ژیاڵی مەرۆقدا) بکریتە بەلگەیی نەبوونی خوا (سبحانە وتعالی)؟ دەلێن: ئەو بیرۆكەیه كە دەلێ: خۆشیستنی خوا بۆ خەلك (محبة الله للعالم)، كە ئەمە ناوونیشانیكە لە: (التفسير التطبيقي للكتاب المقدس) دا^(۱)، ھاتووە و لەم قسەییە: (ئینجیلی یوحەننا) ی وەرگرتووە، كە دەلێ: (...لَأَنَّهُ هَكَذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَالَمَ، حَتَّى بَدَلَ ابْنُهُ الْوَحِيدَ..).

واتە: خوا ھەموو خەلكی خۆشدەوێ، ھەر بۆیە تاقە كۆرەكەیی خۆی كێوە قوربانیی و فیداكاری، (كە ببیتە سەرەوێ گوناھ و تاوانەكانی خەلك)^(۲).

ئەنجا بەپێی ئەم بیرۆكەییە بێ، كە خوا تاقە كۆرەكەیی خۆی، كە عیسیایە (پاكی بۆ خوا لەو كە كۆری ھەبێ)، بە كوشتن داو و بە لە سێدارەدران داو، بۆ ئەوێ ببیتە مایەیی كە فارەت و سەرەوێ گوناھیی مەرۆقەكان، ئەنجا نەصرانییەكان ئەنجامیك لەسەر ئەو قسە ھەلبەستراو (مفتزی) و بیرۆكە ئەفسانەییە ھەلدەچن و دەلێن: مادام خوا، دەفەرموێ: كۆرەكەیی خۆم كێوەتە بەلاگێڕەوێ مەرۆقەكان، كەواتە: خوا مەرۆقەكانی ھەموویان خۆشدەوێن، ئەنجا ئەگەر راستە: ھەموویانی خۆشدەوێن، ئەدی بۆچی لە نیو مەرۆقاندا نەخۆشیی ھەییە شەڕ و كوشتار ھەییە، گرفت و نارەحەتی ھەییە، لا فاو ھەییە، ھەوێ تریشقە ھەییە... ھتد؟!

بەلام ییگومان ئەو بیرۆكەییە ھەلەییە، بەلێ، خوا مەرۆقی خۆشدەوێ و پێزی لە مەرۆف گرتووە، بەلام:

(۱) العهد الجديد، إنجيل يوحنا، الإصحاح: ۳، ص ۲۱۸.

(۲) وەك زۆرجار گوتوومانە: نیوان ئەم جۆرە كەوانانە () زیادەیی خۆمە بۆ چاكتر پوونكردنەوێ مەبەست.

۱- خوا ئەو مەروفاڤەى خۆش دەوین، که لەسەر راستە شەقامى وى دەپرۆن، ئەگەرنا مەروفاڤەىک لەسەر راستە شەقامى خوا نەپرۆن، چاویان لە زولم بى، چاویان لە خراپە بى، سەپلەو ناسپاس بن، بەرانبەر بە خوا، بە تەئکید خوا خۆشى ناوین، وەك خوا (سبحانە وتعالى) دەفەرموى:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ وَالزَّيْتُونِ ﴿٢﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٣﴾ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٤﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٦﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٧﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدَ بِالْدِّينِ ﴿٨﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ ﴿٩﴾ التين.

واتە: بە ناوی خۆای بە بەزەیی بەخشنده، سویند بە هەنجیر و بە زەیتوون و، سویند بە کێوی سینا و (سویند) بەم وڵاتە پر هیمینی و ئاساییشە (کە مەبەست پێی حەرەمی مەککەیه، سویند بەو چوار شتانە)، بە دڵنیایی ئیمە مەروفاڤەى لە باشترین پیکهاتەدا دروست کردووە (واتە: خوا مەروفاڤەى باش دروستکردووە)، دواى گێرامانەوێ ژیری ژێروە (واتە: بە پێی سیستەمێک کە خوا دایناوە، مەروفاڤە ئەگەر ئاگای لە خۆی نەبێ، دەچیتەوێ بنی بنهوه!) جگە لەوانەى ئیمانیان هیناوەو کردووە باشەکان ئەنجام دەدەن (کەواتە: بە هۆی ئیمان و کردەوێ باشەو، مەروفاڤە لەو پێگە بەرزە، کە خوا تێیدا دایناوە، کە باشترین پێگەیه، لەویدا دەمینیتەو، بەلام بە هۆی کوفرو بى دینی و خراپەو، شوڕ دەمینیتەو، نزم دەمینیتەو بو خوارى خوارى، ئەوانەى ئیماندارن و کردەوێ باشەکانیان هەن)، پاداشتیکی نەپراوەیان هەیه، (ئەى مەروفاڤە!) ئایا چ شتێک وات لى دەکات، برپا بە سزاو پاداشتی خوا نەکەى؟! (یان برپا بە ئایین نەکەى، کە ئیسلامە)، ئایا خوا کارزانتەین و لیزانتەین حوکمران نیه؟!

یانى: کە بەو شیوەیهى داناو: مەروفاڤە دەتوانى لەو پێگە بەرزە کە خوا تێیدا داناو، بمینیتەو، بە هۆی ئیمان و کردەوێ چاکەو و، دەشتوانى خۆی شوڕ بکاتەو بو خوارى خوارى، وەك: لە شوینیکی دیکەدا دەفەرموى:

﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الأنفال: ۵۵)

۱۵۱ واتە: خراپترین زىندەۋەر لەلای خوا، ئەوانەن كە بىپروان، چونكە ئيمان ناهيەن.

كەواتە: ئەوەر پاست نىيە كە خوا مەروڤەكانى هەموويان خۆشبوین، بەلكو ئەوانەيانى خۆشدهوئ، كە ئەو پەرزو حورمەتەى خوا پىي داو، لە خۆياندا دەپيارىزن، بە هۆى ئيمان و كردهوى باشهوه، بەلام ئەوانەى ئەو پەرزو حورمەتە لە دەست خۆيان دەدەن، بە هۆى كوفرو ستم و خراپەو تاوانهوه، ئەوانە لەلای خوا بى بايهخن، بى پەرز، بەلكو دەفەرموى: بىپەرزترین دروستكراوى خوان (سبحانه وتعالى):

﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (الأنفال: ۵۵).

۲- خۆشويستنى خوا بۆ مەروڤەكان، مانای ئەو نىيە كە لە ژيانى دنياياندا كە شويى تاقىكرەنهوه و لە مەحكە دانىانه، بەردى سارد و گەرميان نەيهەتە بن پى و هيچ گەرت و كيشە و ناگوزوورپيه كيان نەبى و، هەميشە لە خۆشپى و ئيسراحت و لە نيو ناز و نيعمەتدا بن! چونكە ئەو خەيالپلاوه، دژ و پىچەوانەى سروشتى ژيانى دنيا و، حالەتى تاقىكرەنهوهى مەروڤيشە!.

۲) راستى دووهم: مادام خوا مەروڤى بۆ تاقىكرەنهوه خۆلقاندوه.

خۆشپى و ناخۆشپى دىتە پى:

ئەوانەى كە پىيان وايە، هەبوونى ناخۆشپى و خراپەو شەپرو ناپەهەتپى و گەرتارىي، لە ژيانى مەروڤدا، بەلگەى ئەو نىيە كە خوا عزوجل نىيە، بە بيانوى ئەو: كە ئەگەر خوا هەبووايه، چونكە خوا خاوەنى ئەو پەرى زانىارىي و ميهەربانىي و كاربه جىييه، دەبوو هيچ ناخۆشپى و ناپەهەتپيه كە لە ژيانى مەروڤدا نەبى! ئەو جۆره كەسانە، شارهزاي سروشتى ژيانى دنيا نين، خوا (سبحانه وتعالى) ئاوا بۆمان باسى سروشتى ژيانى دنيا دەكا، لە سوورپەتى (الملك)دا، دەفەرموى:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ﴾ (۲)

واته: (خوا) ئەو زاتەییە کە مەرگ و ژیاڤی ڕەخساندوون، تاکو تاقیتان بکاتەو: کامەتان کردەوێ باشترە و، خوا زالی لیبوردەییە.

هەرەها لە سوورەتی (الأنبياء) دا خوا دەفەرموی: ﴿وَبَلَّوْكُمْ بِالْخَيْرِ وَالْخَيْرِ فِتْنَةٌ وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ﴾ (۳۵)

واته: بە ناخۆشییان و بە خۆشییان، (یاخود بە شەڕ و بە خێر، کە مەبەست پێی زیان و قازانجە)، تاقیتان دەکەینەو و، دواایش بۆ لای ئێمە دەگیردرێنەو.

کەواته: ئەو کەسە کە پێی وایە هەبوونی ناپەرەتی و گرفتاری لە ژیاڤی مەرۆڤدا، بەلگەیە لەسەر ئەوێ کە خوا (سبحانه و تعالی) ئەم ژیاڤی مەرۆڤی نەرەخساندو و، خوا خاوێن و پەرەردگاری مەرۆڤ نیە! لە سروشتی ژیاڤی دنیا حاڵی نەبوو، لێرەو ئەو ئیشکالە ی بۆ دروست بوو، بۆیە دەبی چاو بەخویدا بگێرێتەو و، بزانی ئەو خواوەی کە مەرۆڤ و گەردوونی ڕەخساندوون، چۆن باسی ژیاڤی دنیا دەکات! چونکە ئەو دەزانی دنیای بۆچی ڕەخساندوون؟ نەک تۆ لە خۆتەو و بە خەیاڵی خۆت، شتیکی بۆ دابتابشی!

(۳) (پاستیی سێیەم: ئەگەر ژیاڤ، تەنیا ژیاڤی دنیا بووایە، نەدەبوو گرفتاری تێدا بێ، بەلام ئێرە تەنیا هۆلی تاقیکردنەوێ و، ئەنجامی ئەم ژیاڤە لە ڕۆژی دوا ی دا وەردەگیرێتەو.)

بەلێ ئەگەر ژیاڤ تەنیا ئەم ژیاڤە بووایە و ژیاڤی دیکە نەبووایە و، ئەمە یە کەم قوناغ و دوا قوناغ بووایە، ئەو کاتە وا چاوێرەوان دەکرا، لە میهرەبانیی و بەخشش و کاربەجیی خوا، کە هیچ ناخۆشی و ناپەرەتییهک لە ژیاڤی مەرۆڤدا نەبووایە، بەلام مەرۆڤ لێرە لە تاقیکردنەویدا و، لە تاقیکردنەویدا تووشی

ھەورازو نشىۋ، دى، ئەگەرنا چۆن تاقى دەكرىتەۋە؟ ئەگەر مەرۇف خوشىيى نەيەتە رى، تاكو خوا بزانى: ئايا سوپاسگوزار دەبى يان نا، ناخوشىيشى نەيەتەرى، تاكو بزانى: داخۇ خۇراگر دەبى يان نا، چۆن تاقىدەكرىتەۋە؟! بۆيە خوا (سبحانه وتعالى) لە چەند شوينىك لە قورئاندا باسى:

﴿لَكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾، (زۆر خۇراگرانى سوپاسگوزار) دەكات، ئەوانەى كە لەسەر ناپەھەتتى و گرفتارىيەكان زۆر خۇراگرن و، لە بەرانبەر چاكەو نىعمەتەكانى خوادا، زۆر شوكرانە بژىرو سوپاسگوزارن.

۴) راستى چوارەم: لە راستىدا چەمكى شەپرو خراپە: شتىكى زەينى و دارنراو (ذهني و انتزاعي) و بوونىكى خودى نى:

بۆ وىنە: كەسىك، كەسىك دەكوژى، ياخود كەسىك، تاوانىك دەكات، ھەر تاوانىك، مال لە كەسىك دەستىن، چەمكى تاوانەكەى، شتىكى دارنراۋە و، ئىمە خۇمان دايدەرنىن لەو رووداۋە كە روو دەدا، ئەگەرنا بۆ خۇى بوونىكى دەرەكىي نى، كە ئەۋە بۆ ھەر شتىكى دىكەش ھەروايە، يانى: شەپرو خراپەكە، تاوانەكە، تەنيا ئەۋەيە كە: ئەۋ كەسە بكوژە، كەسىكى بە ناھەق كوشتو، بەلام شەپرو خراپە لە خۇيدا، ۋەك چەمكىكى فەلسەفىي، تەنيا لە مىشكى ئىمەدا ھەيە.

لەسەر ئەرزى واقع نەفەرىك، نەفەرىك دەكوژى، نەفەرىك خراپەيەك دەكات، يان بۆ وىنە: كەسىك مار پىۋەى دەدا، مار ھەيەۋ، پىۋەدران ھەيەۋ، نەفەرەكەش ھەيە، ئەمما چەمكى وشەى: شەپرو، خراپە، چەمكىكە لە مىشكى ئىمەدا و، مىشكى ئىمە بە ھۆى سەرنجدانى رووداۋەكانەۋە، ئەۋ چەمك و واتايە بۆ خۇى دادەتاشى و دروستى دەكات.

۱۵۴
۱۰- راسیتی پئنجەم: ئیمە پئەیسە خۆمان بناسین و. لە پشت پەردە
رەشەو تەماشای نەخشەى خۆی کاربەجێ و کار تەواوەکانی نەکەین
و. لە ھەمبەنای خۆماندا گوێز نەژمێزین:

خو (سبحانە وتعالی) کاریک ئیستا دەیکات، جاری وایە دواى چوار پشت
(جیل)ای دیکە، حیکمەتەکەى دەردەکەوئ، ھەلبەتە پۆژی دواى دواقوناغی
ژیانی مەرۆفە و مەزەلگای کۆتاییە و، شوینی وەرگرتنەوێ ئەنجامە، بەلام
جاری وایە لە نیو ژیاى دنیای مەرۆفیشدا، دواى چەند پشتان ئنجا کاری خو
حیکمەتەکەى دەردەکەوئ، بەلام ئیمە کورت بینین، زۆر راستیشە کە گوتراوێ:
(رَحِمَ اللّٰهُ امْرَءًا عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ فَوَقَفَ عِنْدَ حَدِّهِ)، واتە: خو رەحم بە کەسیک
بکات، کە ئەندازەى خۆى دەزانى و، لە سنوورى خۆى دا دەوێستى.

ئاخر مەرۆف! تۆ زەرەپەکی لە مۆلکی خو، شتیکی بچووکی لە مۆلکی
خو، لە پرووی قەبارەو و لە پرووی کاتەو، تۆ لە چاو ترووکانیکیدا لەسەر
گۆی زەوی پەیدا دەبی، چۆن دەتوانی ھەموو ئەوێ خو خولقاندوویەتی،
ئىستیعابی بکەى و دەرکی حیکمەتەکەى بکەى! ئنجا ئەوێ عەقلىشت
نەیکەیشتی و حیکمەتەکەیت نەزانى، رەخنەى لى بگرى؟!

لە راستییدا ئەوێ جۆرێکە لە بوغراپوون و، لە کەوڵی خو دەرچوون، بۆیە خو
(سبحانە وتعالی) لە سوورەتى (الانفطار)دا دەفەرموئ:

﴿يَأَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ رَبِّكَ أَكَرِيمٌ﴾

واتە: ئەى مەرۆف! چ شتێک تۆی فريو داو، بەرانبەر بە پەرەردگارى
بەخشندەت، بۆچی لە کەوڵی خۆت دەردەچى و بوغرا دەبی و، لە بەرەى خۆت
زیاتر لاق تێدەپەڕینی؟!

۶) پراستىي شەشەم: بە دۇنيايى ئىلھاد و خوانەناسىي و رەخنە لە خواگرتن، دژ و پېچەوانەي يەكدىن:

ھەر بۆيەش دەلېن: ئەوانەي رەخنە لە خوا دەگرن، نە مسولمانىكى جىددىين، نە خوانەناسىكى جىددىين:

۱-) كەسەك مسولمانىكى جىددىي بى و بەپراستىي خوا بناسى، رەخنەي لى ناگرى، چونكە دەلى: خوا لە من زانترە، لە من مېھربانترە، ئەوھى كە خوا كەردوويەتى، لە عەقلى منەو ناچى، ئايا ئاوى دەريايەك لە پەرداخىكدا جى دەيتەو؟! زانبارىي و حىكمەتى خوا، كە بى سنوورن، چۆن لە عەقلى مەروڤەو دەچن؟ مەروڤ ھەندىك شت دەزانى و، زۆر شت نازانى (عَلِمْتُ شَيْئًا وَعَابَتْ عَنْكَ أَشْيَاءٌ)، واتە: شىتەك زانېو زۆر شىتەش لى پەنھانە، خواش (سبحانە وتعالى) لە سوورەتى (الإسراء) ئايەتى (۸۵) دا فەرموويەتى:

﴿وَمَا أُوْتِيتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾، واتە: كەمەك نەبى زانبارىيتان بى نەدراو.

ئىجا بەو كەمە زانبارىيە، ئەي مەروڤ! ھەموو نەپىيەكانى بوون، نازانى و، ھەموو مەتەلەكانى بوونت بۆ ھەلنايەن، ئىجا ئايا دەكرى ھەر مەتەلەك بۆت ھەلنەھات و، ھەر نەپىيەك نەترانى، نەكوولې لە حىكمەتەكەي بىكەي؟! كەواتە: كەسەك كە دەلى: خواناسم، بۆي نە رەخنە لە خوا بگرى.

۲-) كەسەكەش خوا نەناسى، ئەو ھەر لە پېشتەرە كە بۆي نە، رەخنە لە خوا بگرى، ئاخى زاتەك دان بە بوونىدا نەھىنى، رەخنەي چى لى دەگرى؟ بۆيە رەخنە لە خوا گرتن و ئىلھاد، دژو پېچەوانەي يەكدىن، كەسەك بەپراستىي خوانەناس بى، دان بە بوونى خوادا نەھىنى، تاكو رەخنەي لى بگرى، ھەروەھا بەو لاشدا: كەسەك خواناس بى و، بەپراستىي خوا بناسى، بە خۆي رەوا نابىنى رەخنە لە خوا بگرى و، لە بەرانبەريدا، تووشى بى ئەدەبىي و ناماقوولې بى.

(۷) راستىيى ھەوتەم: مەرج نىيە ئەوھى ئىمە بە خراپە و زىانى دەزانىن وا

بى:

۱۵۶

لە سوورەتى (البقرة) ئايەتى (۲۱۶) دا خوا دەفەرمىي: ﴿وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾.

واتە: نىزىكە ئىوھ رەقتان لە شتىك بى، بەلام بۆ ئىوھ باش بى، و نىزىكە ئىوھ شتىكتان ھەز لى بى، بەلام بۆ ئىوھ خراپ بى، خوا دەزانى و ئىوھ نازان.

ھەر كەس بەوردىي سەرنجى ژيان و بەسەرھاتى خۆى بدات، راستىيى ئەم ئايەتە موبارەكەى بە جۈانتەين شىوھ لەلا بەرجەستە و نمايان دەبى.

ھەورەھا خوا لە سوورەتى (النساء) ئايەتى (۱۹) دا دەفەرمىي: ﴿فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾.

واتە: نىزىكە رەقتان لە شتىك بىتەو، بەلام خوا خىرو بەرژەوھەندىيەكى زۆرى تىدا دابنى.

لەو بارەوھەندىك لە كىتەبەكان بەسەرھاتىك دىننەو، باشە ئىمەش بىگىرپىنەو، بۆ پەند وەرگرتن:

گىرپەراوھەتەو: لە ھەندىك لە كىتەبە ئاسمانىيەكاندا ھاتو، پىغەمبەرىك (سەلات و سەلامى خۆى لەسەر بى)، رۆژىك ئەم دىمەنە دەبىنى: تەماشە دەكات سوارىك دى ئا و لە بىرىك دەخواتەو، بەلام پرىسكەيەكى لى دەكەوتە خوار و، ھەست دەكرى كە پارىيە، بەلام ئەو ھەستى پى ناكات و دەروات، دواى وى، گەنجىك دى ئا و لەو بىرە دەخواتەو و، ئەو پرىسكە پارىيەش دەبىنى و، ھەلى دەگرىتەوھو دەروات.

ئىنجا لە دوای ئەو گەنجە پیاویکی بە تەمەن دى، ئەویش ئاو لەبىرەكە دەخواتەو، ئاوەكە دەخواتەو، هەر لەوێ دەبى، سوارەكە دیتەو.

پى دەلى: پارەم لێرە لى كەوتو، بىمەو!

ئەویش نكوولیی دەكات و دەلى: هیچ پارەم نەبینیو، حاشا دەكات.

بابای سواریش، كابرە بە تەمەنەكە دەكوژى.

ئەو پیغەمبەرەش (صلوات و سەلامى خواى لەسەر بى) لە خوا دەپاریتەو: خاوە! ئەو پیاو بە تەمەنە هیچى نەکرد بوو، گەنجەكە پارەكەى برد بوو، كەچى ئەو سوارە، ئەو پیاو بە تەمەنەى كوشت، حىكمەتى چىیە؟

خواى پەرورەدگار وەحىی بۆ ئەو پیغەمبەرە دەنێرى، دەفەرموى: كاتى خۆى ئەو پیاو بەتەمەنە، بابى ئەو سوارەى كوشتو، و، هەروەها كاتى خۆى، بابى ئەو پیاو، كە كوژراو، پارەى لە بابى ئەو گەنجە ستاندو، بە زۆر لى ستاندو، ئىنجا ئىستا ئىمە پارەكەمان بۆ ئەو گەنجە قەرەبوو كەردو، كە پارە لە بابى ستینراو، لەلایەن بابى سوارەكەو، و، سوارەكەش، تۆلەى بابى خۆى كەردو، ئەو حىكمەتەكەىەتى.

بە حەقیقەت زۆرجاران ئىنسان، هەر لە ژيانى دىيای دا، زۆر لە حىكمەتەكانى خواى كارەجى بۆ دەردەكەون، بەلام بە تەئكید دادگەرى رەهاى خوا و حىكمەتەكانى خوا، تەنیا لەو كاتەدا بەتەواوى دەردەكەون، كە رۆژى دادگایى مەزنە، وەك خوا دەفەرموى:

﴿يَوْمَ تَبْلَى السَّرَائِرُ﴾ الطارق، ئەو رۆژە كە نەئىيەكان هەمويان ئاشكرا دەبن.

بەلام بىگومان كەسێك ئەگەر خواناس بى، دەزانى كە خوا مادام هەموو شتىكى لە جى خۆیدا داناو، هەندىك كارىش كە سەرى لى دەرنەچن - وەك پىشتر قسەكەى (ابن تىمى)مان هینا - دەزانى ئەو شتەش كە ئەو سەرى لىيان دەرنەچى، هەر لە جى خۆياندان، بەلام ئەو نەئىيەكانىانى بۆ دەرنەكەوتو.

(۸) راستىي ھەشتەم: ھەبوونى شەرپو خراپە و ھەلەو لادان و تاوان
بەرھەمى ھەبوونى ئىرادەى ئازادە لە مروڤدا و ئەمىش مەرجى
تاقىکردنەوھى:

۱۵۸

مروڤ بەبى ئىرادەيەكى ئازاد، كە بتوانى چاكەشى پى بكات و خراپەشى
پى بكات، ناگونجى تاقى بکرىتەو، دهبو مروڤ ويستىكى ئازادى ھەر
ھەبى، بو ئەوھى بە كەلکى تاقىکردنەوھى پى، ئەو ئايەتەى سوورپەتى (الأحزاب)
يش ئامارە بەو دەكات:

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ
مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ (۷۲)

واتە: ئیمە سپاردەمان پانواند، پيشانى ئاسمانەکان و زەوى و چيايەکانماندا،
ئامادە نەبوون ھەلگرن و لى ترسان، بەلام مروڤ ھەلگرت، بە راستىي
مروڤ زور ستەمكار و زورىش نەفامە.

كاتىك مروڤ ئىرادەكەى لە رووى دەرك کردنەو بە ھەلەدا دەچى، تووشى
نەفامىي (جەل) دەبى و، كاتىكيش لە رووى پراكتىكىيەو بە ھەلەدا چوو،
تووشى ستەم (ظلم) دەبى، ئنجا بە ھوى ئەو ئىرادەيەو، مروڤ دەتوانى نەفام
پى و ستەمكار پى و، ئەگەر خاوەنى ئەو ويست و خواستە نەبووايە، ئەو كاتە
نەجەھلى بەسەردا دەھات، نە زولمى بەسەردا دەھات، بەلام بە ھوى ئیمانەو،
مروڤ دەتوانى جەھلەكەى، بگۆرپى بو عىلم و، ستەمەكەشى بگۆرپى بو عەدل.

ئنجا ھەبوونى شەرپو خراپە لە ژيانى مروڤەکاندا: ھەلەو تاوان و لادان و
خوین پرشتن و... ھتە، ھەموويان بەرھەمى ھەبوونى ئىرادەى ئازاد، ئىرادەى
ئازادىش پيوستە بو ئەوھى مروڤ، بتوانى مروڤ پى و، بلوى تاقى بکرىتەو
و بگونجى ھەلگري سپاردەى خوا پى و، بشى جىنشينايتىي خوا لەسەر زەوى
بكات.

۹) راستیی نۆیم: حیکمەتی خۆی کارزان لە دروستکردنی ئیبلیس دا/ تاقیکردنەوی مەرۆقە:

ئیبلیس سەرچاوەی سەرچەم گوناھو تاوان و خراپەکانە، ئەو پراستە وەك خۆی زانا و توانا فەرموویەتی:

﴿وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَلَهُمْ﴾ النمل: ۲۴.

واتە: شەیتان کردەوێ خراپەکانیان بۆ رازاندەوێ.

بەلام دەلیین: لە هەبوونی ئیبلیسیدا، چەندان حیکمەت هەن، بۆ وێنە:

۱- ئیبلیسیش یەکیکە لە دروستکراوەکانی خوا، بۆ تاقیکردنەوێ خۆلقابوو، بەلام لە تاقیکردنەوێ دەردەچوو، چونکە ئیبلیسیش ئەگەر کڕنووشی رێزگرتنی بۆ ئادەم بردبایە - کە ئەو تاقیکردنەوێ بوو بۆ ئیبلیس - وەك فریشتەکان، مانای وایە لە تاقیکردنەوێ خوا دەردەچوو، فریشتەکان نەیانتوانی کڕنووش نەبەن، چونکە ویستیکی ئازادیان نەهات.

﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ التحريم (۶).

بەلام ئیبلیس دەیتوانی کە کڕنووش بەری و، دەشیتوانی کڕنووش نەبات، چونکە ویستیکی ئازادی هەبوو، جین و مەرۆق هەردووکیان ویستی ئازادیان هەیه، بەلام ئیبلیس ویستەکی خۆی، بۆ خراپە بەکارهێنا و، سەرەنجام لە تاقیکردنەوێ خۆدا کەوت.

۲- ئیبلیس هۆکاریکە بۆ تاقیکردنەوێ جند و مەرۆقەکان و، لێك جیاکردنەوێ پاك و پیس.

۳- ییگومان ئیبلیس جیگای دەرس لێ وەرگرتن و پەندو عیبرەتە، کە ئیمەش وەك ئەو نەکەین، بەلکو وەك ئادەم بکەین، ئادەمیش (علیه السلام) هەلەئێ کرد، بەلام پەشیمان بوو، هەروەها ئیبلیس هەلەئێ کرد، بەلام وەك گوتراوێ: (عوزر

170

ٲه‌وه‌ش ده‌سه‌لای بی سنوور و ر‌ه‌ای خوی زی‌تر تی‌دا ده‌رده‌که‌وی.

۱۰) راستىي دەيەم: چەندان حىكمەتى مەزن لە ھەببونى ئەو شتانەدا
ھەن. كە مەروڤ بە شەرپو خراپيان دادەنئ:

ئەو شتانەي كە لە ژيانى مەروڤدا، مەروڤ بە شەرپو خراپيان دادەنئ و،
پيى وايە نە دەبوو ھەبن، چەندان حىكمەتيان تىدان، ئيمە دوازە (۱۲) يانمان لى
گولبەزىر كەروون:

حىكمەتى يەكەم: خراپەو زيان، ھۆكارى ھەستەكردن بە خىرو خۆشى و
نيەمەتەكانن، ئەو دووانە: خراپەو زيان، بە لا و گەفتارىيەكان لە گەل چاكەو
نيەمەتەكان، ھەك دوو پرووى دراويك وان و، پيەكەو پەيوەستن و بەبى يەكەدى
نابن: ئينسان تا تينوى نەبى، قەدرى ئاوانزانى، تا برسىي نەبى، قەدرى
خواردن نازانى، تا سەرمای نەبى، قەدرى خۆگەرم كەرنەو نازانى، ھەتا زۆر
گەرمای نەبى، قەدرى خۆ فينك كەرنەو نازانى، تاكو زۆر خەوى نەيەت،
قەدرى نيەمەتى خەوتن نازانى، تاكو ترس و بيمى نەيەتە پى، قەدرى ھيمنىي
و ئاسايش نازانى، ھەتاكو ناكۆكىي و دووبەرەكىي نەبىنى، قەدرى تەبايى و
ناشتەوايى نازانى، ھەموو ئەو شتە پيەكەو دژانە، بە ھوى خراپەكانيانەو،
ئينسان ھەست بە چاكەكانيشيان دەكات، ھەك گوتراو: تەندروستىي و لەش
ساغىي، تاجيەكە لە سەرى ھەموو مەروڤيكي تەندروست، بەلام تەنيا نەخۆشەكان
دەيىبن.

بۇ ويەنە:

ئينسان سى و دوو (۳۲) ددانى ھەيە، كاتيك ھىچيان نايەشن، چەند نيەمەتيكى
گەورەيە! جەستەي مەروڤ لە سەد تریليۆن (۱۰۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) خانە
پيەكەتو، بەزۆرىي ھىچى گەرت و بەلاي نى، ئەو ھەموو ئەندام و كۆئەندامانى
سەلامەتن، لە چ نيەمەتيەك دايە!! بەلام كاتيك يەكە لەو خانانەي لە پيى خوى
لابدات، ياخود يەكە لە كۆئەندامەكانى لە كار بکەوى، ياخود كەم و كورپيەكى
تىدەبى، ئەو كاتە قەدرى لەشساغىي دەزانى.

حیکمه‌تی دووهم: به زۆری خراپه و ناخۆشییه‌کان، پردی گه‌یشتنن به خۆشییه‌کان، وه‌ک گوتراوه: که‌سیک گۆلی بوی، ده‌بی له‌ نازاری درکه‌که‌ی نه‌ترسی، هه‌روایه، هه‌تا به‌سه‌ر ناخۆشییه‌کاندا نه‌پۆی، ناگه‌یه خۆشییه‌کان، پیغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه‌تی: {حَقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ، وَحَقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ} (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: ۷۳۰۸، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ)، واته: به‌هه‌شت به‌ ناخۆشییان ته‌ندراوه و دۆزه‌خیش به‌ ئاره‌زووه‌کان، که‌سیک رپوو له‌ ئاره‌زووان بکات، شوورده‌ی دۆزه‌خ ده‌پری و، ده‌چیتته‌ نیو دۆزه‌خ، که‌سیکیش نارچه‌تییه‌کان ته‌حه‌ممول بکات، شوورده‌ی به‌هه‌شت ده‌پری و، ده‌چیتته‌ نیو به‌هه‌شت.

ئنجا وه‌ک چۆن بۆ به‌هه‌شت و دۆزه‌خ وایه، له‌ دنیا‌شدا هه‌روایه، وه‌ک گوتراوه:

(بَقْدَرِ الْكَدِّ تَكْتَسِبُ الْمَعَالِي مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي)

واته: به‌ ئەندازه‌ی ئەوه که زه‌حمه‌ت و رهنج ده‌ده‌یه به‌رخۆت، به‌رزیه‌یه‌کان وه‌ده‌ست دینی، هه‌ر که‌سی به‌رزیه‌ی بوی، شه‌ونخوونیی ده‌کیشی.

یانی: به‌بی نارچه‌تی و ته‌حه‌ممولی نازاره‌کان، ناگه‌یه خۆشی و سه‌رکه‌وتنه‌کان.

حیکمه‌تی سییه‌م: ده‌رکه‌وتنی سیفه‌ته‌کانی خوا، به‌ تایبه‌ت حیکمه‌تی خوا، هه‌تا نارچه‌تییه‌کانت نه‌یه‌نه‌ رپ، هه‌تا نازارو ناخۆشییه‌کان نه‌بینی، سیفه‌ته‌کانی خوات بۆ ده‌رناکه‌ون، به‌ تایبه‌ت حیکمه‌تی خوا (سبحانه و تعالی).

حیکمه‌تی چواره‌م: خوا هه‌ز ده‌کات له‌لایه‌ن مروّقه‌کانه‌وه، سوپاسگوزاری بۆ بکری و، داوای لی‌بورده‌ی لی بکری، یه‌کی له‌و شتانه‌ی مروّف تووشی دی و ناخۆشه‌و نارچه‌ته‌، گونا‌هو تاوان کردنه، ئنجا خوا پپی خۆشه‌ مروّقه‌کان داوای لی‌بورده‌ی لی بکه‌ن، وه‌ک له‌م فهرمایشته‌ی پیغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه:

{وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ، وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ} (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: ۷۱۴۱، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ).

واته: سویند بهو زاتهی گیانمی به دهسته: نه گهر ئیوه گوناھتان نه کردبان، خوا ئیوهی لادهرد و کۆمه‌لئکی دیکهی دههینان، گوناھیان دهکرد و داوای لیبوردنیان له خوا دهکرد و، خواش لییان دهبورده.

کهواته: خوا (سبحانه وتعالی) ههز دهکات داوای لیبوردنی لی بکری، ههز دهکات سوپاسگوزاری بکری، ههزیش دهکات لهسهه تاقی کردنهوهکانی خۆراگری بکری، هیچ کام لهوانهش بهبی نارههتی و گرفتاری ناگونجی بینهدی.

حیکمهتی پینجهه: دههینانی ناکاره پهسندەکان له خه‌لک، نه گهر خه‌لک تووشی نارههتی و هه‌ورازو نشیو و گرفتاریان نه‌بی، چون ده‌رده‌که‌وی داخو سیفه‌تی خۆراگریان هه‌یه و، چون چۆنی سیفه‌تی خۆراگری له‌واندا گه‌شه ده‌کات؟

هه‌میشه سیفه‌ته چاکه‌کان له مرو‌فدا به‌پراھینان و مه‌شق کردن گه‌شه ده‌کن، سیفه‌تی خۆراگری، سیفه‌تی زانست، سیفه‌تی هه‌مینیی و ئارامیی، سیفه‌تی خۆ پاک راگرتن، وه‌ک له فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌ردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه:

{ وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفُّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ، }
(أَخْرَجَهُ الْبُخَّارِيُّ بِرَقْم: ۱۴۰۰، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: ۲۴۷۱، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ).

واته: هه‌ر که‌سیک خۆی له‌سه‌ر بی نیازی و چاو له دهستی خه‌لک نه‌بوون راپینیی، خوا بی نیازی ده‌کات و، هه‌ر که‌سیک خۆی له‌سه‌ر پاکیی راپینیی، خوا پاکیی پی ده‌به‌خشی و، هه‌ر که‌سیک خۆی له‌سه‌ر پشوودریژی و بارقوولی راپینیی، خوا سه‌بری پی ده‌به‌خشی.

هه‌روه‌ها له فه‌رمایشتی دیکه‌دا هاتوه، ده‌فه‌رموی: {إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ، وَإِنَّمَا الْجِلْمُ بِالتَّحَلُّمِ}، (أَخْرَجَهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي "الْأَوْسَطِ": بِرَقْم: ۲۶۶۳، وَالْخَطِيبُ (۲۰۱/۵)، وَابْنُ عَسَاكِر (۹۷/۱۸) عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ).

واته: به‌دلناییی زانیاری به فی‌ربوونه و، هیدی و مه‌ندییش به خۆراھینانه.

حیکمەتی ھەوتەم: ناچارکردنی مەرۆف بە گەڕانەوە بۆ لای خوا، ئینسان ئەگەر ناپەرەختیی نەبەنە پڕی، زۆر جارێک شەیتان فێلی لێ دەکات و کلاوی لەسەر دەنێ، ھەروا بە پێخواسیی بە نێو دەکەوێ و، بەدوای ئارەزووان دەکەوێ و، ناگەرێتەو بە لای خوا، ناپەرەختییەکان زۆر جارێک قەمچی خۆیان، وەک پێشینان گوتوویانە: زللە میھرەبانیین، زۆر کەس لە زینداندا گەراوەتەو، مەن کەسی وام بینیوە، زۆر خراپەکار بوو، لە زینداندا نەک ھەر گەراوەتەو، بە لکو بوو بە خواناسکی زۆر باش و، بوو بە بانگخوازیکی باش.

بەسەرھاتى مەلایەكى دەرچووى زىندان:

مامۇستايەكى خەللىكى ناوچەى سەردەشت، ناوى (مامۇستا مەلا محمد
 آمىن)بوو، من وامزانى ھەر بە فەقىيەتىي خویندوویەتى و بوته مەلا.

لیم پرسى: چۆن بوویە مەلا؟!

گوتى: ئەگەر بەسەرھاتى مەلایەتىي خۆمت بو بگىر مەو، زۆر سەیرە!

گوتم: چۆن؟

گوتى: من قاچاخچىي بووم، نە دەمزانی خوا کىيە؟ نە دەمزانی نوژ
 چىيە؟ رۆژوو چىيە؟ نە دەمزانی خەلال چىيە؟ نە خەرام چىيە؟

جاریکیان لە سەفەرىكى کاروانچىتى لەلای ئۆردوگای (بەستەستىن) چەكدارەکانى
 رژی م گرتیانم و بەناوى پاسدار تەسلىمى رژی مى عىراقیان کردم، لە زىندانى موسل
 گىرام، نو (۹) سالان سجن بووم، کەرە نەخویندەوارىک، نە خویندن و نووسىنم دەزانى،
 نە خوام دەناسىي، نە ئىسلامەتیییم دەزانى، هیچم نە دەزانى.

گوتى: لەوى خەللىکم لى ھەلکەوت، پىشى فىرى زمانیان کردم،
 فىرى پىتەکانیان کردم، دوايى فىرى زمانى عەرەبییان کردم، دوايى فىرى
 قورئانیان کردم، سەرنەجام: لەو نو (۹) سالەدا قورئانم ھەموو لەبەر کرد،
 چەندان فەرمايشتى پیغمبەرم (صلی الله علیه وسلم) لەبەر کردن، زانسته
 ئىسلامیەکانم خویندن: تەفسیر، ئوصولی فیکە، فیکە، عەقیدە، تەجويد... ھتد،
 ئیدى بە کەرە نەخویندەوارىكى خوانەناس چوو بوومە زىندان، بە مەلایەتىي
 ھاتمە دەرى، دواى نو (۹) سالان عەفوو کرام و، بوومە مەلا!!

بەللى لە راستییدا نارەحەتىي و گرفتارییەکان، زۆرجار قەمچى و زللەى
 میهرەبانىي خان، بو گىرانهوى مروفقەکان بو لای خوا.

حیکمەتى ھەشتەم: سەپانەوى گوناھو تاوانەکان: یەكى دیکە لە حیکمەتەکانى
 نارەحەتىي و گرفتارییەکان لە ژيانى مروقدا، ئەویە کە مروفقەکان لە گوناھو تاوانەکان
 بىسپرنەو، پاك بکړنەو، وەك لە فەرمايشتى پیغمبەردا (صلی الله علیه وسلم) ھاتو:

{ مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ، وَلَا وَصَبٍ، وَلَا هَمٍّ، وَلَا حُزْنٍ، وَلَا أَذًى، وَلَا غَمٍّ، حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكِّهَا، إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ }، (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: ۵۳۱۸، وَمُسْلِمٌ برقم: ۶۷۳۳، مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ).

واته: تووشی پروادار نابیی نه ماندوو بوون، نه خهفەت، نه دلتهنگیی، نه هیچ نازاریک، تهنهت که درکیکی تیرا دهچی، مه گەر خوا به هوئی ئەوهوه، له گوناھهکانی دهیسریتنهوهو پاکی دهکاتهوه.

حیکمهتی نۆیهم: ههستکردنی مروّف به کهمی و بیبایهیی ژيانی دنیا، له پرووه ماددییهکهیهوه، به هوئی نازاری قه مچی به لاو گرفتارییهکانهوه.

له راستییدا ئینسان که تووشی و به لاو گرفتارییهکان دهبی له دنیا، که به عهههیی پێیان دهگوتری: (الْمُنْغَصَات)، واته: ژيان تالکهرهکان، ژيان ناخۆشکهرهکان، ئەوه وای لی دهکات که زۆر باوهش به دنیا، نهکات و شیرینایهتی ژيانی دنیا، هینده به گهرویدا نهچیتته خواری، که ئاگای له خواو خه لک ببری، بۆیه ئەوهش دیسان حیکمهتییکی دیکه نارعههتی و گرفتارییهکانه، له ژيانی دنیای مروّفدا.

حیکمهتی دهیهم: کارکردنی یاسا سروشتییهکانی خوا:

خوای پهروهردگار له سووپهتی (آل عمران) دا دهفرموی: ﴿أَوَلَمَّْا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَنَّنِي هَذَا أَقُلُّ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾.

یێگومان یهکیک له یاساکانی خوا وایه، که کاتیک هیزیک بهرانبههری دوژمن دهههستی، دهبی فرمانبههیری قیادهی خوئی بکات، ئنجا مسوّلمانان له جهنگی ئوحوودا، فرمانی پیغهمبههیری خویان (صلی الله علیه وسلم) شکاند، ئەویش ئەوه بوو که تیرهاوێژهکان که لهسهه شاخۆلکهی تیرهاوێژهکان (جَبَلُ الرُّمَّةِ) بوون، زۆربهیان فرمانی پیغهمبههریان شکاند و هاتنه خوا، له ئەنجامی ئەوهدا جهنگهکهیان دوژاند، لهو بارهوه خوا دهفرموی:

ئایا که به لایه کتان تووش هات، ئیوه دووقاتی ئه وه تان تووشی دوژمن کرد بوو، (له جهنگی به دردا جه فتاتان لی کوشتبوون و جه فتاشتان لی به دیل گرتبوون، به لام ئیوه له جهنگی ئوحدودا جه فتاتان لی کوژرا)، گوتتان: ئه وه له کوئوه بوو؟ خوا ده فهرموئ:

﴿قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ﴾

بلی: ئه وه خه تای خوتانه، واته: یاسای خواتان به سه دردا چه سپیوه.

به لی: نارچه تیی و گرفتاری و به لایه کان، بریتین له به رجه سته بوونی یاساکانی خوا (سنن الله)، له ژياندا و ناگونجی خوا یاساکانی خوی پهک بخت، تاكو خه لك تووشی نارچه تیی نه بی، سروشتی ژيانی دنیا وا هه لده گری.

حیکمه تی یازده یه م: پاداشت و قهره بووی رۆژی دوایی:

له رۆژی دواییدا ئه وه که سانه ی تووشی گرفتاری و نارچه تیی دین، خوا قهره بوویان ده کاته وه، پاداشتیان ده داته وه و به خه سار ناچی، بو که سی خواناس به خه سار ناچی، به لام بابای خوانه ناس، (خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ) نه دنیا یه که ی خۆشه، نه له دوا رۆژه که شی دا هیچ پاداشتیکی خوی چنگ ده که وی.

له فهرمایشتیکی پیغه مبه دردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوه:

{يُؤْتِي بِأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْسًا فِي الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيَصْبَغُ صَبْغَةً فِي الْجَنَّةِ، فَيَقَالُ لَهُ: يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْسًا قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ، مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ، وَلَا رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ}، (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: ۷۲۶۶).

واته: حال ناخۆشتیرینی خه لکی له ژيانی دنیا دا، (که دوایی ده خړینه به هه شت)، ده هینری، یه کجار له به هه شتی هه لده کیشری، (به به هه شتی دا ده گیردری)، پی ده گوتری: ئه ی رۆله ی ئاده م! هه رگیز نارچه تیی و مهینه تییت دیوه؟! هه رگیز گرفتاریت لی تیپه ریوه له ژيانی دنیا دا؟! ده لی: نه خیر، ئه ی په روه رد گارم! سویند به خوا هه رگیز، مهینه تییم نه دیوه و هه رگیز نارچه تییشم نه چیشتوه، له دنیا دا، (هه مووی له بیر ده چیته وه).

ئەگەر (ماوتسى تۈنگ و لينين و ستالين) لە بلووكى رۆژھەلاتى كاتى خۆى نەبوناىە، كە ئەو ھەموو ملىۋان خەلگەيان قەتلّ عام كرد، ھەروەھا ئەگەر: (ھىتلەر و مۇسۇلېنىي) لە بلووكى جىھانى سەرمایەدارىي نەبوناىە و، ئەگەر زلھىزەكانى ئىستای كە مافى قىتۇيان ھەيە، نەبوناىە، كە جىھانى ئىسلامىيان پەر كەردو، لە ستم و ئاشووب و غەلئانى خويئيان كەردو، ئەگەر ئەو خراپەكارانە نەبوناىە، ئەو كاتە حىكمەتى خوا نەدەھاتە دى لە ژيانى دىنيا، كە دەبى چاكەكاران و خراپەكارانىش بىن، بەلّ خراپەكاران سەرچاوى ھەموو شەرو كوشتارو ئازاوو ئاشوويئكن، بەلام سروشتى ژيانى دىنيا وايە، ئەدى چۆن چاكىي چاكەكاران دەربكەوى؟ ئەدى چۆن بەرخۆدان و فیداكارىي كەسانى تىكۆشەر، لە پىناوى خوادا و لە پىناوى چەوساواندا دەربكەوى، ئەگەر خراپەكاران نەبن؟!

لیره‌دا کوتایی به ده‌رختنی پووجه‌لی بیانووی سییه‌میش دینن.

(۱) له سهر زیاتر دهرخستنی پوچه لپی ټو بیانوه که: هه بوونی گرفتاری و ناروخته تی و تازارو مهبینه تیه کان له ژبانی مړۀ ځا، نایته بیانو و یاساوی خوانه ناسی.

بيانوى چوارەم: مادام گەردوون ياسادار (منظم) و سيستماتيكة، پئويستىيى بە بەديهىنەر نيه:

۱۷۰

بەرپزان!

پوچەلىيى ئەم بيانووش لە ھەوت (۷) خالدا، دەردەخەين:

(۱) ھەبوونى ياسا (قانون)، لە جياتى ئەوھى بىنيزمان بکات لە خوا، ناچارمان دەکات دان بە بوونى خوادا - کە ياسادانەرە - يىنين، چونکە لە راستييدا ياسا پەلکيشى ياسا دانەر دەکات، ياسا و سيستم و پىڭ و پىڭى، ناچارمان دەکات، پەنابەرىنە بەر ياسادانەرە پىڭخەريڭ، پەيداھوونى بۆ ئەو پىڭ و پىڭى و ئەو ياسايە.

بۆ وینە: ئايا ياساى بەنزين و گاز و سووتاندنى لە نيو مەكىنەى سەيارەدا (ھەندىڭ سەيارە بە بەنزين کار دەکەن و ھەندىڭىش بە گاز) ئايا ئەو بەدیلە بۆ دروستکەرى سەيارەکە، کە بگوترى: ئەوھتا ديارە بەنزينە کە دەسووتى، يان گازە کە دەسووتى و مەكىنەکەى کار پى دەکات و، سەيارەکە دەپرات و، پئويستىيى بەوھ نيه بىگىرپىنەوھ بۆ دروستکەر (صانع) ڭ؟ ئايا ئەوھ شىکردنەوھىکى راستە؟

يان بە پىچەوانەوھ: دەبى بلىين: ئەوھ کە بەنزين يان گاز لە نيو مەكىنەى سەيارەدا دەسووتى و، دەبىتە ھۆى کارپىکردنى مەكىنەى ئەو سەيارەو، پويشتنى سەيارەکە، ئەوھ بەلگەيە لەسەر ئەوھى: کەسىڭ دروستىکردوھ و ئەو تەگىبەرى بۆ ئەو سەيارەيە کردوھ؟ - پيشتريش باسماں کردوھ - کە ياسا و سيستم بەلگەى ياسادانەرە.

(۲) ئەم بىرۆکەيەى بىنيز بوونى گەردوون لە بەديهىنەر، بە ھۆى پىڭ و پىڭىيەوھش، ديسان لە رۆژئاوا سەرى ھەلداوھ و، لەوئوھ سەراوھى گرتوھ، چونکە مولحیدەکانى رۆژئاوا، پىيان وابووھ، کاتىڭ شتىڭ پەكى لەسەر بەديهىنەر

كەتتە، كە پەيدا بولۇپ كەتتى ھېچ ھۆكۈمەت كەتتى سىرتىدىن كەتتى! چەند بىرۈكەيە كەتتى غەلەتە! ھەر بۇيە لە سەدەي ھەژدە نۆزدەدا كە زانستە ئەزمونىيەكان، سەرەتايان بوو و تازە گرو گالايان بوو، شەپۇلى ئىلحداد زۆر پەرەي ستاند و پىيان وابوو: ھەر كاتىك ھۆكۈمەت سىرتىدىن ھەر شتىك دۆزىيەو و زانرا چۆن رۇدەدا! ئەو كاتە پىيۇستىيە بە خوا نامىنى! بەلام ئەمىش - وەك لە باسى يەكەمى ئەم بەشى سىيەمەدا باسما كەتتى - ھۆكۈمەت كەتتى بىرىنى بوو لە ھەلۈستى چەوتى كلىساو چىنى ئەكلىرۇس، كە پىيان وابوو زانبارى و ئايىن دژو پىچەوانەي يەكەدىن و، ھەر كەسكە لە نەيىيە كەتتى خۇي كۆلىيەيەو، مەككۇم و تاوانباريان دەكەت، ھەتە لە مېرۇوى رۇژئاوايىيەكاندا ھاتەو.

جارىك مامۇستايە كەتتى قەشە دەرسى دەگۈتەو بە كۆمەككە قوتايى، پىسپار ھاتە سەر ئەو: دەيى ئەسپ چەند ددانى ھەبىن؟ مامۇستايە كەتتى: مادام لە كىتەي پىرۇزدا، باس نەكراو، باسى ناكەين، لەوى دا نەھاتەو: ئەسپ چەند ددانى ھەن! قوتايىيەك بە زمانى سوتتاو كەتتى: مامۇستا! ھەندە بە زەحمەت نىيە، ئەسپىكىيە تۇپىو تەماشى شەويلاگەي دەكەين و ددانەكانى دەژمىرەن! مامۇستايە كەتتى زۆر سەزەنشە قوتايىيەكەي كەتتى و لىي تۈرە بوو، كەتتى: چۆن قەسەيەك دەكەي كە لە كىتەي پىرۇزدا نەھاتەو؟ مادام لە كىتەي پىرۇزدا باس نەكراو، دروست نىيە ئەو قەسەيە بىرە!

نەسرانىيەكان ئاوا دژى زانست بوون و، لە كاردانەوئەي ئەوئەدا ئەو بىرۈكەيە كەتتى: (ھەر كاتىك ھۆكۈمەت سىرتىدىن شتىكمان بىنى، كەواتە: پىيۇستىيە بە خوا نىيە)، سەرى ھەلدا، بەلام بەپىيە قەل و مەنتىق بە پىچەوانەو: ھەر كاتىك ياسادارىيە و رىك و پىكىيان بىنى، ئەو ياسادارىيە و رىك و پىكىيە، ناچارمان دەكات: پەنا بەرىنە بەر بەدەيەنەرىكى ئەو پەرى زاناي تواناي كارزان.

(۳) زاراۋىيەك ھەيە لەلەي مولچىدە رۇژئاوايىيەكانى ئىستا، وەك: (رىتشارد داۋكىنزا) و (ھىتشنىز) و (ستىفن ھۆكىنگ) و (دىنىت) و (سام ھارس) بەكاردەھىنە، دەلەن: خۇي كەلەن و بۇشايىيەكان (إله الفجوات).

كە مەبەستىيان ئەۋەيە: كاتى خۇي مەرۋفەكان ئەگەر ھۆكارى رۈودانى شىئىكىيان نەزانىيى، گوتوويانە: ئەۋە خوا دروستىيەكردو، بۇ ويئە: چۆن باران دەبارى؟ ھۆكارەكەيان نەزانىيە، گوتوويانە: خوا دەييارىنى، ھەرە تىرىشقە بۇچى رۈودەدا؟ گوتوويانە: خوا توورە بوۋە، يان قەمچى خوايە، ئەۋ شتە بۇچى وايە؟ ئەۋە خوا كىرۋويەتى، ئىنجا دەلئىن: دۋاي ئەۋەي كە ھۆكارە سىروشتىيەكان زانران، پىۋىستى بە پەنابردنە بەر خوا نيە و، كە ھەتا زانيارىي بەرەو پىشەۋە بچى و، بۇشايىيەكان زياتر پىربىنەۋە، كەمتر پىۋىستىيىمان بە خوا دەيى!! كە ئەمەش دىسان ھەر پەيۋەندىي بە رۇژئاۋاۋە ھەيە و، لەۋ ژىنگە ناتەندىرۋستەي كە ئايىنى نەصرانىي لە رۇژئاۋادا پەيداي كىرۋو، ئەۋ بىرۈكەيەش سەرى ھەلدا.

۴) ئىمەي مەسۇلمان لە ئىسلامدا ھەرگىز ئەۋ كىشەيەمان نەبوۋە، چۈنكە خوا لە قورئانىي دا ياساكانى خۇي لە گەردۈۋندا، بە (سۇن) ئاۋىردۈۋن و، فەرمانىشى پى كىرۋو، ياساكانى خوا بدۆزىنەۋە.

با ۋەك نەۋنە سەرنجى چەند ئايەتلىك بەدەين:

۱- خوا لە سوۋرەتى (آل عمران) دا دەفەرمۈي: ﴿قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَمَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾ (۱۳۷).

ۋاتە: لە پىشدا ئىۋەدا ياساينىك رابردۈۋن، بە زەۋىدا بىرۈن و سەرنج بەدەن، سەرنجەمى بەدروندانەران چۆن بوۋ!

يانى: ياساكانى خوا كەشف بىكەن و، ياساكانى خوا كە بەسەر ئەۋاندا چەسپىن، ئاگاتان لى بى، بەسەر ئىۋەشدا نەچەسپن، كە يەككىيان ئەۋەيە: ھەر كەس پىغەمبەرانى خوا بە درۋ دابنى، خوا سزاي دەدات.

۲- لە سوۋرەتى (الأحزاب) دا خوا دەفەرمۈي: ﴿سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ (۶۲).

ۋاتە: ئەۋە ياساي خوايە لەۋانەدا كە رابردۈۋن لەمەۋ پىش، گۆرپىن بۇ ياساي خوا ئايىنى.

۳- له سوورپهتی (العنكبوت) یشدا، خوا دهفهرموئ: ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ۲۰.

واته: بلئ: به زهویدا برۆن و سهرنج بدهن، خوا دروستکراوهکانی چۆن دهست پیگردن! دوایش خوا جاریکی دیکه دروستیان دهکاتهوه.

۵) بیجگه له یاساداری و رپک و پیکی، شایستهی خوی زانا و توانا و کاربهجی نیه، نایا له خوی زانا و توانا و کارزان، چی چاوهروان دهکری، مهگه نهوه که وهک چۆن نابینن: بهرنامهکهی هیچ کهم و کورپیهکی تیدا ههبی، که قورئان و شهریعهته، هه نهوهش له خوا چاوهروان دهکری، که دروستکراوهکانیشی لهو پهپی یاساداری و رپک و پیکی دابن، وهک خوا (سبحانه و تعالی) دهربارهی فهرمایشتی خوی، دهربارهی قورئان فهرموویهتی:

أ- ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ الأنعام: ۱۱۵.

واته: فهرمایشتی پهروهردگارت له راستیی و دادگهرییدا، تهواوی کردوه، له لووتکه دایه.

ب- ههروهها له نایهتی ژماره (۳) ی سوورپهتی (المائدة) دا، دهربارهی ئیسلام (شهریعت)، دهفهرموئ: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾.

واته: نهمرۆ ئاینه که تانم بو تهواو کردن.

ئنجابه هه مان شیوه: له بارهی دروستکراوهکانیشیهوه، ههروای فهرمووه، بو نمونه:

أ- ﴿مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَوُّتٍ﴾ الملك: ۲.

واته: له دروستکراوی خوی خاوهن بهزهیی دا نارپکی نابینی.

ب- له سوورپهتی (النمل) نایهتی (۸۸) دا دهفهرموئ: ﴿صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ﴾.

واتە: ئەمە دروستكراوى خوايە، كە ھەموو شتېكى بەو پەرى وردەكارىي دروستكردوۋە.

ج- لە سوورەتى (السجدە) ئايەتى (۷) دا دەفرموى: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾.

واتە: ئەو خوايە، كە ھەموو شتېكى بە چاكتىن شىۋە دروستىكردوۋە.

بەلى ھەر وا لە خوا چاۋەرپى دەكرى، كە دروستكراۋەكانى سىستىماتىك و پىك و پىك بن و، ئەو پەرى ياسادارىي و وردەكارىيان تىدا بى.

۶) لە راستىيدا ئەگەر بوۋنەۋەر نارپىك و پىك و پادشاگەردانىي بوۋايە، ئنجا رپى تىدەچۈۋ ئىلحد جى پى بىتتەۋە، واتە: كاتىك ئىمە گەردوۋنىكى پر وردەكارىي و ياسادار دەبىنن، دەبى بزاننن كە جى پى ئىلحدى تىدا نىە و، كاتىك گومان دەكرا كە خوايەك، بەدېھىنەرىك ئەم گەردوۋنەى نەخولقاندې، كە بى ياساىي و نارپىك و پىكىي تىدا بوۋايە.

۷) قسەى چۈر لە زانايانى پسپۇرى زانستە سروشتىيەكان بە نمونە:

ئىستاش با قسەى چەند زانايەكى، پسپۇرو شارەزا لە بوارى زانستە سروشتىيەكاندا، زانستە ئەزمونىيەكاندا، بە نمونە بىننەۋە، كە ھەندىكىان مولحىدن، بەلام دان بەۋەدا دىنن كە سىستىماتىكىي گەردوۋن و ياسادارىي گەردوۋن، بەھىزتىن بەلگەيە لەسەر بوۋنى خۋاى پەرۋەردگار:

يەكەم: (فرید ھويل): گەردوۋنناسى ناودار، كە مولحىدىشە، دەلى: بەشىۋەكى زۆر گەۋرە بىرۋەكى ئىلحد لە دل و زەينمدا لەقى، دۋاى ئەو ھەموو وردەكارىي و دۆزراۋانە كە دەرکەۋتن، كە تاكە لىكدانەۋەى گونجاۋ لەگەل سەرەتا عەقلىيەكاندا، بۇ ئەو راستىيە زانستىيانەى كە دەرکەۋتوۋن، دەربارەى گەردوۋن و ژيان و دەرۋبەر، ئەۋەيە كە زىرەكىيەكى لە راددەبەدەر، گەمە بە فىزىياۋ كىمىياۋ بىۋلۇجىا دەكات و، ئەو ژمارانە و، ئەو راستىيانە كە دەرکەۋتوۋن،

بۇ من زۆر پۇشنىن كە ھەر جۆرە ئىشكالىك لە بارى بوونى پەرودگار و بەدېھنەرىكەو، بېھىز دەكەن^(۱).

مەبەستى ئەوھىيە بلى: كە بەھىزىتىن بەلگەى خواناسان، ئەو پىك و پىكى و سىستىماتىكىيە كە لە گەردووندا دەبىنرى.

دوۋەم: (بول دىفېز): ئەوئىش زانايەكى فېزىيائى ناودارە، دەلى:

تەننەت زانا مولھىدەكانىش ئەو پىك و پىكى و وردەكارى و سىستىماتىكىيە كە لە گەردووندا ھەيە، پىي ھەلا دەلىن و، مەۋقەكان كە ھەموويان بەشىكى بىچوك نەبى، لەو گەردوونە پىك ناھىن، سەرسامىن بەو ھەموو وردەكارى و سىستىماتىكىيە كە لە گەردووندا ھەيە^(۲).

سىيەم: (كرىستوفر ھىتشنز): كە مولھىدىكى زۆر دەر، بە تەبىرى ئەو كىتەبى كە من لىم ھىناو، دەلى:

يىگومان ئەو وردەكارى و پىك و پىكى و كۆنترۇلە وردەى كە دەبىنن لە گەردووندا، بەھىزىتىن بەلگەيە، كە لايەنى بەرانبەر (مەبەستى خواناسانە)، دەخاتە روو و لە دژى ئىمە بەكارى دىن^(۳).

چوارەم: (جون لىنكس): كە ماتىماتىك زانىكى ناودارە، ئەوئىش دەلى:

ھەتا زانىارىيمان بە گەردوون زىاتر بى، گرىمانەى ھەبوونى پەرودگار ھىزى زىاتر پەيدا دەكات، كە باشتىن لىكدانەوھىيە بۇ چۆنىەتى پەيدا بوونى ئىمە لىرە و، ئەو گەردوونەى كە دەبىنن^(۴).

(۱) شموع النھار، ص ۲۷۰، كە پىشتىرىش چەند جارنىك ئامارەمان پىداو، ديارە ئەو لە سەرچاۋەكى خۇيەو ھىناوھىيەتى و ۋەرىگىپراۋەتە سەر زمانى عەرەبىي.

(۲) سەرچاۋەى پىشوو، ص ۲۷۰.

(۳) سەرچاۋەى پىشوو، ھەمان لاپەرە.

(۴) سەرچاۋەى پىشوو، ھەمان لاپەرە.

بیانوی پینجهم: مادده یان گەردوون هەربوو (اَزلی)یەو پێویستی بە بەدیھێنەر نیە:

مولحیدەکان هەندیکیان دەلێن: مادده ئەزەلیی و هەربوو و بێ سەرەتایە و، هەندیکیشیان دەلێن: گەردوون.

دیارە ئیمە لە وەلامی ئەو قسە و ئیددیعیایەدا، دوازدە (۱۲) راستیی دەخەینە رۆو^(۱)، کە هەر کامیکیان بەلگەیەکی هەڵوێشێنەرەوی ئەو گومان و دەعوایەن، چ جای هەموویان پیکەو؟!

(۱) راستیی یەکەم: مادام ئیسپات بوو - وەك پێشتر باسمان کرد - کە هیچ شتێک لە خۆوە پەیدا نابێ، ئەو یاسایەکی رۆشن و پوون و بێ چەندو چوونی عەقڵییە: کە هیچ شتێکی پەیدا کراو، بەبێ پەیدا کەر پەیدا نابێ، هیچ شتێکی وەدیھێنراو، بەبێ بەدیھێنەر پەیدا نابێ، بۆیە ئەم قسەیە - هەربوویتی مادده یان گەردوون - هیچ بنەمایەکی نیە و هیچ بەهایەکی نیە.

(۲) راستیی دووەم: ئەم قسەیە قسەیەکی میتافیزیکییە، واتە: قسەیک نیە، وەك مولحیدە ماددیەکان ئیددیعا دەکەن، کە بتوانن بەلگەیەکی تاقیگەیی (مختبري) لەسەر بێننەو، بەلکو قسەیەکی میتافیزیکییە، چونکە قسەیەکە لەبارە ی نادیار (غیب)ەو، وەك خوا (سبحانہ وتعالی) لە ئایەتی (۵۱)ی سوورەتی (الکھف)دا دەفەرموێ:

﴿ مَا أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسَهُمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَصْدًا ﴾ (۵۱)

(۱) ئیمە ئەم بەلگانە لە کتیی: (البحث عن الحقيقة الكبرى)، (المهندس عصام قصاب)، ص (۱۰۷-۱۰۸)، هەروەها چەند سەرچاویەکی دیکە کە ئاماژەیان پێدەدەین، وەدەگرین، بەلام بە دەستکاری و گۆرانکاری خۆمەو.

واته: من له کاتی به دیهینانی گهردوون، (ئاسمانه کان و زهوی) دا و له کاتی به دیهینانی خوشیاندا، ئامادهم نه کردوون، (تاكو له بارهیهوه قسه بکهن).

ههروهها ﴿مَا أَشْهَدُهُمْ﴾ دهشگونجی مه بهستی ئهوه بی که: ئاگادارم نه کردوون و پيشانم نه داون، که گهردوون چۆن دروست بووه و خوشیان چۆن دروست بوون؟

که واته: هه ر شتیک لهو بارهوه بیلین، تفهنگ به تاریکییهوه نانه و، قسه کردنه له نادیار، به بی به لگه.

(۳) راستی سییهم: مادهه هه رگیز به ته نیا بوونی نیه، هه رگیز مادهه به پروتی و به ته نیا بوونی نیه، مه گه ر له خه یال و میشکدا، ئه گه رنا مادهه، یان ده بی ئه وه ی پێ ده لێن: شله ی گهردوونی (الحساء الکونی)، لهو شیوهیه دا بی، که زانایان ده لێن: بهر له وه ی ته نانه ت ته نۆلکه کان و، پیکهاته سه ره کییه کانی گهردیله ش: ئه لیکترۆن و پرۆتۆن و نیۆترۆنیش، دروست بن، مادهه ی گهردوون له شیوه ی شۆربایه ک، یان شله یه کدا بووه، که خوی پهروه ردا گاریش له سووپه تی (فصلت) ئایه تی (۱۱) دا ئامازه ی بی ده کات، که ده فهرموی:

﴿ثُمَّ أَسْوَأَ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾

واته: «وایی خوا ویستی ئاسمان (واته: گهردوون) دروست بکات، لهو کاته دا دووکه ل، بوو.

ئهو زانایانه ش مه به ستیان پی حاله تیکی ئاوا، بووه: حاله تیکی ساده ی مادهه.

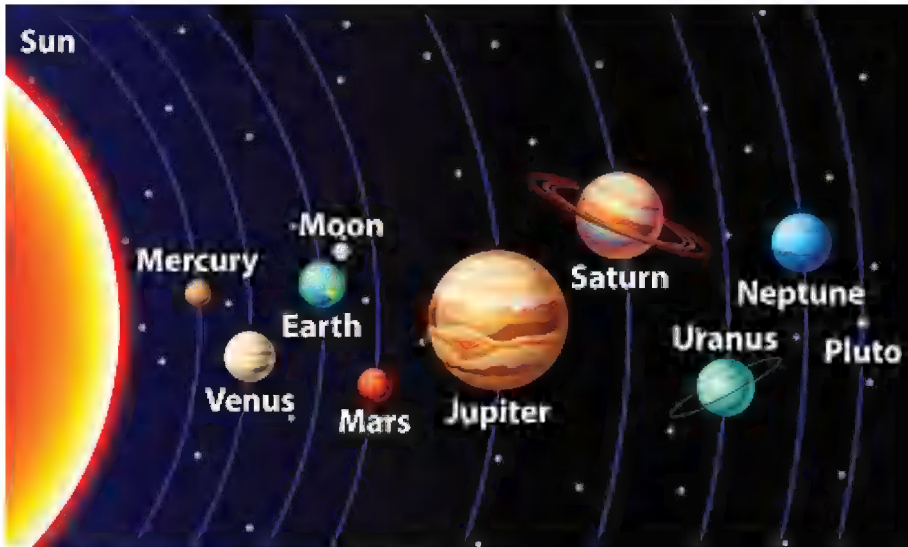
ئنجا مادهه، یان ده بی ئه و گاز و دووکه له بوو بی، که پێیده لێن: شله ی گهردوونی، یان له حاله تی ته نۆلکه کاند بووی، یان له حاله تی گهردیله کاند، یان ئه ستیره کان و خرۆکه کان، سه ره نجام مادهه ده بی له دیارده کاند به رجه سته بی، واته: مادهه یان مروقه، یان پرووه که، یان ئاره له، یان زینده وهره، یان هه وایه، یان تیشکی خوره... هتد، مادهه به پروتی و به بی ئه وه ی که له حاله تیکی به رهه ستدا به رجه سته بی، بوونی نیه.

كەواتە: بە سەلمىنرانى سەرەتادار بوونى گەردوون، پەيدا بوونى ماددەش دەچەسىپ، چونكە ماددەش كەرەستەيەكى خاوە و دەبى لە شتەيدا بەرجەستە بىي، ئەو جار بوونى دەبىت، ئەگەرنا بوونى وينا (تەسۋر) ناكرى لە عەقلىدا.

كەواتە: ھەر كاتىك چەسىنرا كە پىكھاتەكانى گەردوون سەرەتايان ھەيە، ديارە ھى ماددەش چەسىنراو، چونكە ماددە، ھەر ئەو كەرەستەيە كە گەردوون و پىكھاتەكانى پىك دىنى.

۴) راستى چوارەم: ماددە - وەك پىشتىش باسما كىردو - لە گەردىلە جوړاو جوړەكان پىكھاتو، گەردىلەش سى پىكھىنەرى سەرەكى ھەن: ۱- ئەلىكتىرۇن، كە لە سوورگەى گەردىلەدا دەخولیتەو، ۲- پىرۇتېرۇن، ۳- نىۇتېرۇن، كە ھەردووكيان نىوك پىك دىن، ئىجا ئەلىكتىرۇن بە خىرايەكى زۆر بە دەورى نىوكدا دەخولیتەو، ئەو زۆر خىرا خوولانەو، ئەلىكتىرۇنیشە بە دەورى نىوكى گەردىلەدا، كە ھىزىكى پالىپوھەر (قوة دافعة/طاردة) ى دروستكردو، لە حالىدا كە نىوك - واتە: پىرۇتۇن، ئەگەرنا نىۇتېرۇن بۆ خۆى بى بارگەيە، بەلام بە ھەمووى دەگوتى: نىوك - ھىزىكى راکىشانى گەورەى ھەيە، كە دەيەوى ئەلىكتىرۇن بە خۆيەو بەچەسىپىن، ھەرەھا ئەلىكتىرۇنیش بە ھۆى ئەو سوورپانەو خىرايەو، ھىزىكى پالىپوھەرى پىچەوانە دروست دەكات، ئىجا ئەو ھاوسەنگىيەى نىوان: بەرەو لای خۆ راکىشانى نىوك و، پالىپوھەنانى ئەلىكتىرۇن، حالەتى سوورپانەو ئەلىكتىرۇن بە دەورى پىرۇتۇندا دروست دەكات و، ئەو شە كە گەردىلە پىك دىنى، چونكە ئەگەر ئەلىكتىرۇنەكان لە گەل نىوكى گەردىلەكاندا، يەكيان گرتبايە، ئەو بۆشايە زۆرەى نىوانيان، كە زانايان دەلین: وەك چۆن زەوى و ھەر ھەشت خړۆكەكى دىكەى كۆمەلەى خۆر^(۱)، بە دەورى خۆردا دەخولیتەو، كە بە ھەموويان يەك لەسەر سەدى (۱۰/۱) ى بارستايى خۆرىش پىك ناھىين، بە ھەمان شىو: ئەلىكتىرۇنەكانیش كە بە دەورى نىوكدا دەخولیتەو، دەورىى نىوان زەوى و ھەشت ھاوئەلەكى دىكەى لە خۆرەو چەندە، - بۆ وینە: زەوى سەدو

(۱) كە برىتين لە: ۱- زەوى، ۲- مەريخ، ۳- موشتەرى، ۴- زوحەل، ۵- زوھرە، ۶- عەطارد، ۷- نىبۇن، ۸- پلۇتۇ، ۹- ئورانۇس.

ۋېنەى (۴۷) كۆمەلەى خۆر

پەنجا مىليۇن كىلۇمەتر (۱۵۰،۰۰۰،۰۰۰ كم) دوورە، ھەرۋەھا ئەۋانى دىكەش كەمترو زىياتر دوورن، لە خۆرەۋە - ئنجا بە ھەمان شىۋە: دوورىيى ئەلىكتىرپۇنىش لە نىۋك (پىرۇتۇن و نىۋتۇرۇن) ھىندەيە، ھەلبەتە بە شىۋەيە كى رېژەيى (نسبى).

ۋاتە: ئەۋ بۆشايىيەى كە لە نىۋان كۆمەلەى خۆرۇ خۆردا ھەيە، چەندە، بە شىۋەيە كى رېژەيى، ئەۋ بۆشايىيەى كە لە نىۋان ئەلىكتىرپۇن و نىۋكىشدا ھەيە، بەۋ شىۋەيە.

ئنجا زانايان دەلئىن: ئەگەر ھاتباۋ ئەۋ بۆشايىيەى نىۋان ئەلىكتىرپۇنەكان و نىۋكەكان نەبۋايە، زەۋى بە قەدەر سىۋىك، پىرتەقالئىكى لى دەھاتەۋە و، ھەر ھەمان قورسايى ئىستاشى دەبۋو.

ئنجا ھىچ بەلگەيەك نىە لەسەر ئەۋە، كە ئەلىكتىرپۇنەكان بەھۋى جوۋلەيەكى دىكەۋە، ۋەگەر كەۋتوون و بە دەۋرى نىۋكدا، دەخولئىنەۋە، كەۋاتە: ئەۋ جوۋلەيەى كە لە گەردىلەكاندا ھەيە، سەرەتايەكى ھەيە و جوۋلئىنەرىك جوۋلاندوونى، ۋەگەر خەرىك ۋەگەر پى خستوون، ھەلبەتە ئەۋىش دەبى لە دەروەى خۇيانەۋە بى، كە خۋاى پەرۋەردگارە، ۋەك لە سوۋرەتى (يس) ئايەتى ژمارە (۴۰) دا دەفەرمىۋى:

﴿وَكُلُّ فِي فَلَاكِ يُسَبِّحُونَ﴾

هەرچهنده لهویدا باسی خۆرو مانگ و شهوو رۆژ دهکا، که مه بهست له شهو و رۆژ، زهویییه، ههروهها ئهستیرهکانیش دهگریتهوه، واته: هه رکامیکیان له خولگهیه کدا دهخولیتتهوه.

(۵) راستیی پینجهه: هه رگیز عهقل ناتوانی جووله بهبی سه رهتا وینا (تصوّر) بکا، هه موو جووله یه که دهبی سه رهتایه کی هه بی، ناگونجی و له عه قلدا جیی ناییتتهوه، شتی که جووله ی هه بی، به لام ئه و جووله یه سه رهتایه کی نه بی، هه میسه جووله دهبی سه رهتایه کی هه بی، ئنجا ئه و سه رهتایه ی ئه و مادده یه ش: ئه گه ر ئه لیکترۆنی که، ئه گه ر زهویییه به دهوری خوی و به دهوری خۆردا دهخولیتتهوه، ئه گه ر خۆره، ئه گه ر ئهستیره کانن، ئه گه ر که هکه شانه کانن، ئه و جووله یه دهبی، له ده رهوی خویان بۆیان دانرایت، ئه گه رنا له خۆوه، مادده بو خوی خاوه نی ئه و سیفه تانه نیه، که له خۆیدا په یدایان بکات، به لکو له ده رهوی خوی بوی دانراون و به سه ریدا فه رز کراون، وه ک مووسا (علیه السلام) ده فه رموی:

﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ طه.

واته: په ره ردگارمان ئه و زاته یه که بوونی به هه موو شتی که داوه و رینماییشی کردوه، (پیشانی داوه، چۆن به رپوه بچی و به رنامه ی بو داواوه).

(۶) راستیی شه شهه: هه رچی له گه ردووندا هه یه، دوو به شی سه ره کییه: به زارای زانایانی زانستی که لام و بنچینه کانی ئایین (أصول الدین) و ئیمان و عه قیده، هه رچی له گه ردووندا هه یه:

أ/ یان (جوهره)، واته: له خودی خۆیدا بوونی هه یه.

ب/ یان (عَرَضه)، واته: بوونی که خودی (ذاتی) نیه، به لکو سیفه ته بو شتی که که بوونی که خودی هه یه.

بۇ ويىنە: جەستەى مروڧ بۇ خۇى ھەيە، كەواتە: جەستەى مروڧ لەو
رووھە كە خۇى ھەيە، پىي دەگوتى: جەوھەر، ياخود وەسفىراو (موصوف).

بەلام ئەو ھالەتەنى بەسەر جەستەى مروڧدا دىن، وەك ساغىي، نەخۇشىي،
سەرمايون، گەرما بون، درىژىي، كورتىي.. تا دوايى، ئەوانە پىيان دەگوتى:
(عرض) ياخود سيفەت، چونكە لە خودى خۇياندا نىن و، دەبى مەوصوفىك و
جەوھەرىك ھەبى، ئەو (عرض)ە، ئەو سيفەتە، لەسەرى پەيدا بىن.

ئىجا لە سۆنگەى ئەوھە كە ھەر كام لە ساردىي و گەرمىي، ساغىي و
نەخۇشىي، درىژىي و كورتىي، پانىي و بارىكىي، بەرزىي و نزمىي، ھەموو
ئەو سيفەتە، سەرەتاو كۆتايىيان ھەيە، كەواتە: پەيدا بونى، ئەو (عرض)انە، ئەو
سيفەتە، سەرەتايەكى ھەيە.

بۇ ويىنە: جەستەى مروڧ ناگونجى نە سارد بى نە گەرم، نە ساغ بى
نە نەخۇش بى، نە جووللاو بى نە نەجووللاو بى، نە درىژ بى، نە كورت بى،
ناگونجى، واتە: ھىچ كاتىك جەوھەر، (موصوف) بەبى (عرض) و سيفەت، بونى
نىە، ئىجا سيفەتەش سەرەتاو كۆتايى ھەيە، كەواتە: جەوھەرىش سەرەتاو كۆتايى
ھەيە، ھەرچى لە گەردوونىشدا ھەيە، يان جەوھەرە، بۇ ويىنە: خۆر جەوھەرە،
چونكە بونىكى خودى ھەيە، بەلام تىشكى خۆر، گەرمىي خۆر (عرض)ە،
ئەستىرەكان، ھەر كامىكىيان جەوھەرە، كەھكەشانەكان ھەر كامىكىيان جەوھەرە، بەلام
ئەو سيفەتەنى كە لىيان پەيدا دەبن، كە تىشكەدانەو و خولانەوھەيە، ئەوانە (عرض)ن.

ئىجا ھەرگىز (عرض) بەبى جەوھەر نابى و، ھەرگىز جەوھەرىش بەبى
(عرض) نابى، ھەر جەوھەرىك ھەبى، دەبى سيفەتەكى ھەبى، (عرض)ىكى
ھەبى، ئىجا ھەركات دەرکەوت: (عرض) سەرەتاي ھەيە، بە ھەمان شىوہ و لە
ھەمان كاتدا: دەریش كەوتوہ، كە جەوھەرىش سەرەتاي ھەيە.

كەواتە: مادام ئەم گەردوونەى ئىمە لە كۆمەلىك جەوھەر پىكەتوہ، كۆمەلىك
دىاردە كە بونىكىيان ھەيە و، ئەو خاوەن بوونانەش كۆمەلىك سيفەتەيان ھەن و،
ھىچيان بەبى يەكدى نابن:

۱- ئايا هيچ كەس يېك دەتوانى: مەرۇقنىڭ لە مېشكى خۇيدا وينا (تصوّر) بىكات، دەستى نەبى، و، چاوى نەبى، و، سەرى نەبى، و، سىك و پىشتى نەبن و، لاقى نەبى، و، دىرئىبى نەبى، و، ساغىبى، و، نەخۇشىبى نەبى؟! نەخىر.

۲- ئايا هيچ كەس يېك دەتوانى: ئەستېرەيەك، كەھكەشانىڭ لە مېشكى خۇيدا وينا بىكات، هيچ كام لەو سىفەتەنەى نەبن، كە ھى ئەوانن؟! نەخىر.

كەواتە: هيچ كاتىك جەوھەر بەبى (عرض) نابى، واتە وەسفكرا و (موصوف) بەبى سىفەت و ئاۋەلئناۋ نابى، ھەروھە سىفەتەش بەبى وەسفكراۋ نابى.

ئەگەر يەكەنك بلى:

ئايا خوا (سبحانە وتعالى)، ئەۋىش بەو واتايە كە بوۋىكى خۇدىبى ھەيە، و، سىفەتەى ھەن، ئەۋىش بىنچىنەى جەوھەرۋ عەرەضى بەسەردا دەچەسپى؟

دەلىين: نەخىر، چونكە خوا (سبحانە وتعالى) خاۋەنى بوۋىكى سەرىەخۇ و خۇدىبى (ذاتى)يە و بوۋەكەى، نەبوۋى پىش نەكەۋتە، پاشان خوا (سبحانە وتعالى) گۇرانى بەسەردا نايەت و لە ھالىكەۋە ناگۇرئى بۇ ھالىكى دىكە.

دواترىش لە كاتى پوۋچەلكرەنەۋەى بىيانۋى ھەۋتەم (ئەگەر ھەموو شتىك بەدەيەنەرى ھەيە، ئەدى بەدەيەنەرى خوا كى يە؟) لەۋىدا زىاتر باسى ئەم مەسەلەيە دەكەين^(۱).

(۷) راستى ھەۋتەم: جۇراۋ جۇربوۋنى پىكەتەكانى گەردوون (تَنَوُّعُ مَكُونَاتِ الْكَوْنِ)، رى لە ھەربوۋىتى (أزلية) ماددە و گەردوون دەگرى، واتە: كاتىك ئىمە سەرنج دەدەين: گەردوون لە پىكەتەى جۇراۋ جۇر پىكەتەۋە، يەكەى سەرىكىي كە كەھكەشانەكانن، لە مىلياران ئەستېرەۋ خۇكەۋ شۈنكەۋتوۋانى خۇكەكان پىكەتەۋن، دوايى زەۋى نشىنگەمان لە كۆمەللىك پىكەتە دروستبۋە، ھەروھە مەرۇف لە كۆمەللىك ئەندام پىكەتەۋە، ژيانداران بە ھەموو جۇرەكانىانەۋە، كە

(۱) البحث عن الحقيقة الكبرى، ص ۱۱۵-۱۱۶.

مليۇنان جۆرن: زىندەۋەران، پەرپەوران، ھى دەريا، ھى ھەوا، ئازەلان، ئىنجا
رۈۋەكەكان... ھتە، كاتىك ئىمە تەماشاي پىكھاتەكانى گەردوون دەكەين، جۆراو
جۆرىي دەيىنين، ئىنجا لە بەرانبەر ئەو ھالەتەدا، تەنيا سى ئەگەرى عەقلىي
ھەن، كە چوارەميان نىيە:

ئەگەرى يەكەم: ئەو شتە جۆراو جۆرانە ھەربو و ئەزەليين و، نەبوون (عەدەم)
پىشيان نەكەوتە!

ئەۋەيان ئىمە دەيىنين وانىيە، ئەگەر كاتى خۇيشى شوبھەو ئىشكالىك لەو
بارەۋە ھەبوو بى، ئىستا لە دواي پىشكەوتنى فيزيو زانستى گەردوونناسىي
تازە، ئەو ئىشكالە ھەر نەماۋە، مولجىدەكانىش دەللىن: سىزدە مليار و ھەوت سەد
مليۇن (۱۳۷۰۰۰۰۰۰۰) سال لەمەو پىش، نە گەردوون ھەبوۋە نە ئاسمان
ھەبوۋە، نە زەۋى ھەبوۋە، نە ماددە ھەبوۋە نە جوۋلە ھەبوۋە... ھتە.

كەۋاتە: ئەۋە كە ئەم پىكھاتە جۆراو جۆرانەي كە گەردوونيان لى پىكھاتە،
بوونيان ئەزەلىي و بى سەرەتا بى، شتىكە عەقۇل و واقىع و زانستى تازە بە
درۋى دەخاتەۋە.

ئەگەرى دوۋەم: ماددەو جوۋلەكەي، ئەو پىكھاتە جۆرا و جۆرانەيان ھىناۋەدى،
ماددە جوۋلەي ھەيە: بە نىسبەت گەردىلەۋە: ئەلىكتىرۇن بە دەۋرى نيۇتروۇن و
پروتوندا، دەخولیتەۋە، ھەروەھا گەردىلەكانىش دەجوۋلىن: كاتىك گەردەكان
(جۇزىئات) پىكدىنن و، ئەۋانىش دوايى توخمەكان پىكدىنن و، ئەۋانىش دوايى
شتى گەۋرەتر پىك دىنن.

كە دەشگوتى: ماددەو جوۋلەكەي ئەۋەيان پەيدا كىردوون، يانى: بە ويستى
خۇيان، خۇيان ويستوۋيانە! كە ئەمە پىچەۋانەي سىروشتى ماددەيە، - چونكە
ۋەك پىشتىر باسما كىرد - ماددە نە ئىرادەي ھەيە، نە زانىيارىي ھەيە، نە ژيانى
تىدايە، نە كىردن و نە كىردنى ھەيە! بۆيە بەدلئايى: ئەۋ دىاردەو ھالەتەنە، ھىچ
پەيۋەندىيان بە ماددەۋە نىيە و، لە دەرەۋەي ماددەۋە بەسەر ماددەدا سەپىنراون.

ئەگەر سىيەم: ئەو ھەيەتە مەدەدە جوولەكەي و، سەرھەم پىكھاتەكانى گەردوون، خوا دروستىكردوون، بە پىي سىستەم و چەندان ياسا دروستىكردوون.

يىگومان ھەر ئەمەشيان عەقل وەرى دەگرى و^(۱)، پەسندى دەكات و، بگرە پىيوسىتىشى دەكات.

(۸) راستىي ھەشتەم: بە پىي ياساى دووھەمى دىنامىكاى گەرمىي:

(القانون الثاني للديناميكا الحرارية)، ناگونجى ھىچ كام لە ماددە و گەردوون (المادة والكون) ھەر بوو (أزلي) و بى سەرەتابن، ئەو ياسايەش، وەك زاناي فيزيائي (بولتزمان)، لە كىتەبى: (الله يتجلى في عصر العلم)^(۲) دا ھاتو گوتووبەتەي، ھەر ھەيەتە لە كىتەبى (أساسيات الفيزياء)^(۳) دا ھاتو، پوختەي ئەو ياسايە ئەو ھەيەتە:

بەردەوام لە تەنە گەرمەكانەو گەرمایى و تیشك دەچى بۆ تەنە ساردەكان، تاكو تەنە گەرمەكان ئەو گەرمىي و تیشكەيان نامىنى و، ھەموويان يەكسان دەبن لە گەرمىيدا، ئەو كاتە ئەم گەردوونە دەووستەي و، تارىكەيەكى بى پەزا ھەموو گەردوون دادەگرى و، ئەو ھالەتەي ئىستا دەيبىن، كوئاي پى دى، ئنجا ئەو ياسايە پىچەوانەشى نى، واتە: ناگونجى جارێكى دىكە لە تەنە ساردەكانەو، كە ئىستا ساردن، دوايى كە يەكسان بوونەو لە گەل تەنە گەرمەكان، ئنجا لەوانەو گەرمىي بچىتەو، بۆ ئەوانى دىكە، چونكە ھەردووك لاين يەكسان.

بۆ وینە: ئىستا بەردەوام گەرمىي لە خۆرەو دى بۆ كۆمەلەكەي، بۆ زەوى و ئەو ھەشت خړۆكەيەي دىكە كە بەدەورى خۆردا دەخولینەو، ئنجا ئەو بەردەوام دەبى، ئەگەر - خوا (سبحانە وتعالى) ئەم گەردوونە رابگرى - تاكو گەرمىي نىوان خۆر خړۆكەكانى يەكسان دەبى و ھەر كات يەكسان بوو، ئەو ياسايە

(۱) سەرچاوەي پىشوو، ص ۱۱۷.

(۲) ص ۹۶.

(۳) ص ۳۴۵، ط ۱۹۸۲م.

(٢) ص ٧٣.

ئىنجا ئايا ئەو خۆرە كە پىسپۇرانى فېزىيا و گەردوون، تەمەنىيان بە دە (۱۰) مىليار سال مەزەندە كىردو و دەلئىن: ئىستە تەمەنى پىنج مىليار (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سال، ئايا چەندەى وزە پى ماو؟! بە مەزەندەى زانايان دەلئىن: بايى پىنج مىليار (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سالى دىكە، هيدروچىنى خەزىنكارو پەزمەندەكراوى تىدا ماو، كە بىسوتىتى و بىگۇرپى بۇ هېلىوم، لە حالئىكدا كە لە ھەر چىركەيە كدا نىكەى پىنج مىليون (۵۰۰۰۰۰۰) تەن، يان پىنج مىليار (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) كىلو گرام وزە دەبەخشى، بەلام تەمەنەكەى بايى پىنج مىليار (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سالى دىكە، ھەندىكىش دەلئىن: چوار مىليارو نىو (۴۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سالى دىكە، دەكات.

ئىنجا بىگومان ئەگەر گەردوون ئەزەلىي بووايە، ئەو لەمىز بوو ئەو وزىيەى خۆر تەواو بوو، وەك چۆن پىنج مىليار (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سالەكەى رابردو، ئەو پىنج مىليار (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سالەش ھەر زۆر زۆر لەمىز بوو تىپەرىبوو و رابردو، ئەو كە دەبىنىن، ھىچ شىكىمان نەدەبىنى.

۹) راستىي نۆيەم: ھەم زانايانى فېزىيا و ھەم زانايانى كىمىيا دەلئىن: ژمارىيەك توخمى تىشكەدەرەو، ھەن، تىشك دەدەندەو، كە ھەيانە بە چەند چىركەيەك تەواو دەبى و، ھەشيانە مىلياران سال بەردەوام دەبى، بەپىي جۆرى توخمەكە و بەپىي سىروشتى ئەو حالەتى تىشكەدەندەو، كەم خايەن دەبى، يان دىرئ خايەن دەبى، ئىنجا بەپىي ئەو ھىسابە، زانايان: تەمەنى گەردوونيان بە دە مىليار، تاكو پازدە مىليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) - (۱۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سال مەزەندە كىردو، ھەموو گەردوون، بەلام ھى خۇريان بە دەورى نۆ مىليار، تاكو دە مىليار (۹۰۰۰۰۰۰۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) مەزەندە كىردو، چونكە خۆر دوايى پەيدا بوو.

بۇ وىنە: (الدكتور كوثران) كە كىمىازانە لە زانكۆي (كورنل) كەنەدىي، دەلئى: زانستى كىمىيا پىمان دەلئى: ماددە بەرەو نەمان دەچى، بەلام ھەندىكى بە خىرايى و ھەندىكىشى بە ھىواشى، ھەروەھا زانباريى كىمىيا ئەو دەگەنەى: كە سەرەتاي پەيدا بوونى ماددە، لەسەرەخۆر پلە پلە نەبوو، بەلكو كەت و پىر بوو^(۱).

(۱) سەرچاھى پىشوو: (الفيزياء و وجود الخالق) جعفر شيخ إدريس، ص ۱۱۱-۱۱۲، ھەروەھا

(۱۰) راستىي دەيەم: تەقینەوہى گەورە و لەیەككشانى بوونەوہر (الإنفجار الكبير وَتَوَسَّعَ الكون)، رى لە ئەزەلىي بوونى ماددە و گەردوون دەگرى.

۱۸۸

وینەى (۴۸) تەقینەوہ گەورەكە و لەیەككشانى بوونەوہر

ئەمە كە وردەكارىي و تەفصیلیكى زیاترى دەوى، بۆیە ئیمە لە چەند خالیكدە ئەم راستییه دەخەینە ڤوو:

۱- (ئاینشتاین) كاتى خۆى كە بىردۆزەى ڤیژەیی (النظرية النسبية) ى دانا، وای حساب كردبوو كە بوونەوہر چەسپاو و حالەتیکى چەسپاوى ھەيە.

۲- بەلام (جورج لۆمیتەر) قەشەى كاسۆلیكىي و زانای فیزیای بەلجیكىي، ھەروەها زانای ڤووسیي (ئەلكساندەر فرىدمان)، ھەردووکیان بىردۆزەى كشانى گەردوونيان پێشكەش كرد، ئەوان گوتیان: ئیمە پیمان وایە گەردوون چەسپاو نیە، وەك ئینیشتاين دەلى، بەلكو لىك دەكشى و فراوان دەبی.

۳- پاشان (ئیدیون هابل) له سالی (۱۹۲۹ز) دا، سهرنجی دا که کههکه شانه کان لیمان دوورده که ونه وه، به خیراییه کی گونجاو له گهڵ مه سافهی نیوانماندا، واته: ههتا ماوه که زیاتر بی، خیراییه که زیاتره.

ههروهها سهرنجی دا: تیشکه هاتووه که یان سوور دهنوینی، واته: لیمان دوورده که ونه وه، چونکه سهرچاوهی تیشک له کاتییدا به رهو رووی چاودیر بی، شین دهنوینی، به لام له کاتییدا لی دوور بکه ویتنه وه، سوور دهنوینی، به ته عبیره عهره بییه که: (الانزیاح نحو الأحمر) له کاتی دوور که ویتنه وه دا: کشان و خلیسکان به رهو سوور و (الانزیاح نحو الأزرق) خلیسکان و کشان به ره و شین، له کاتی نیزیک که ویتنه وه دا.

۴- (جۆرج گامۆ) له سالی (۱۹۴۶ز) دا گریمانهی دانا، که له گهڵ کشانی گهردوون و دابه زینی پلهی گهرمییدا، (فۆتۆنه کان) له حاله تی ماده ده رچوون و تیشکیکیان پیکهیناوه، ئیستاش له گهردووندا ماوه، واته: گریمانهی دانا: که تیشکی گهردوونی (الشعاع الكوني) پهیدا بووه، له کاتییدا که گهردوون کشاوه و پلهی گهرمی دابه زیوه و (فۆتۆنه کان) له حاله تی ماده ده رچوون بو حاله تی تیشک.

۵- ئه وه بوو که ههر کام له: (ئه رنۆ بنزیاس) و (رۆبه رت ویلسۆن) ئه و تیشکه یان که شف کرد، له سالی (۱۹۷۸ز) دا، که دواپی ناوی لیترا: تیشکی پاشخانی گهردوونی، یان پاشکۆی گهردوونی (إشعاع الخلفية الكونية) ئه وهش به هیزترین به لگهی له سهر روودانی ته قینه وهی گهره (Big Bang) ی خسته به رده ست، چونکه ئه و تیشکه ده ری خست که پله یه کی گهرمی نااسایی له نیوان کههکه شانه کانداهیه و، فهزای کههکه شانه کان ساردی رهها نیه، به لکو پلهی گهرمییه که ی ده گاته دهوری سی پله به پیوه ری (کالفن) که بریتیه له: دوو سه دو هه فتا و سی و پۆینت شازده (۲۷۳، ۱۶) سالیب (-) پله به پیوه ری سیلزی (سه نتیگراد)، واته: دوو سه دو هه فتا و سی و پۆینت شازده (۲۷۳، ۱۶) پله ژیر سفر. که واته: پلهی گهرمی فهزای کههکه شانه کان بریتیه له: ۲۷۳، ۱۶ - ۳ = ۲۷۰، ۱۶، یانی: ۲۷۰، ۱۶ (سالیب)، یان: ۲۷۰، ۱۶ پلهی سه نتیگراد (سیلزی) ژیر سفر.

[illegible]

191

.....(1)...../1)

(۱) چند جاريك باسماں كرد كه ٺهوَ ته عبيره مان پي راسټ نيه، چونكه سيستم و ږيڪ و بيكيې، له ته قينه وهوه په یدا نايې.

بهائی بهرپزآن! زانایانی فیزیک زان و گهردووناس، ئیستا لهسهر ئهوه کۆکن و رینگهکوتوون که سهرهتای ئهم گهردوونه، دهگهرپتتهوه بو یه کهیه کی زۆر بچووکی مادده، که به ئینگلیزی: سینگلارتی (Singularity) ی پی دهلین و به عهرهبی (المفردة) ی پی دهلین، واته: تاکی گهردوونی، ههروهها تووی گهردوون (بذرة الکون) یشی پی دهلین و، هیلکهی گهردوون (بیضة الکون) یشی پی دهلین، که ئهوه دهبی به پی نه گۆری بلانک ته ماشا بکری و، نه گۆری بلانک (ثابت بلانک) بو ئه مو فهردهیه دانراوه، که بهم جوهریه:

(۱) (۳۱۰) پلهی (کالفن) گهرم بووه.

(۲) له رووی کاتهوه: (۱۰-۳) چرکه، کاتی پیچوه که تهقیوهتهوه.

(۳) له رووی قهبارهوه: (۱۰-۳۰) ی مهتریک پانتایی بووه، ئیدی ئه ته نۆلکهیه تهقیوهتهوه و لیک کشاوه و، سهره نجام ئهوه گهردوونهی ئیمه ی لی پیکهاته!!

ئجا با تۆزیک سهرنجی قسهی زانایانی فیزیکزان و گهردووناس بدهین! چۆن باسی ئهوه رووداوه دهکن:

یه کیک لهوانه (ستیفن هوکینگ) ه، که له رووی زانستی فیزیاهه زانییه کی ناوداره، ههروهها له رووی گهردووناسیهوه، ئاوا باسی تهقینهوهی گهره (Big Bang) دهکات، که - وه چهند جاری دیکهش گوتومه - من تیبینییم لهسهر ئهوه وشهیه هیه و له راستییدا ئهوه تهقینهوه نهبووه، چونکه تهقینهوه فهوزاو پادشاگهردانی لی پهیدا دهبی، ئایا ئهوه چ تهقینهوهیه که، که ئهوه هه موو رینگ و پیکیی و یاساداری و سیستماتیکیه ی لی پهیدا بووه، به لام به ههر حال ئهوان ئهوه تهعبیرهیان به کارهیناوه.

(ستیفن هوکینگ) له کتیبکیدا به ناوونیشانی: (میژوویه کی کورتتر بو کات) دا^(۱)، دهلی:

(۱) ناوونیشانی کتیبه که به عهرهبی: (تاریخ اکثر إيجازاً للزمن)، ص (۷۷-۸۳)، به لام من یه کسه ته رج به کوردیه که ی دیم.

سېژده مىليارو ھەوتسەد مىليۇن (۱۳۷۰۰۰۰۰۰۰۰) سال لەمەوبەر، گەردوون لە تاك (مفردة) ھەكدا، كورت ھەلاتو، كە قەبارەكەى سفر بوو، و، چرپى و چەماوھى كات و شوین (زمكان) یشى بى كۆتا بوون { (زمكان)، واتە: كات و شوین پێكەو. }

لە ماوھى چركەيەكدا لە تەقینەو، گەردوون ھىندە كشاو، كە گەرمىيەكەى بۆ دە مىليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) پلەى سەنتىگراد (سېلزی) دابەزىو، پىشى يەكجار يەكجار گەرم بوو، بەلام لە ماوھى چركەيەكدا بۆ ئەو ئەندازىە دابەزىو، كە ئەو كاتیش لە نۆ جەرگەى خۆر، ھەزاران جار گەرمتر بوو، (يانى: لە نۆ جەرگەى ئىستای خۆر، ئەو گەرمىيە ھەزاران جار زیاتر بوو). ئنجا دواى سەد (۱۰۰) چركە، پلەى گەرمىيەكەى بۆ مىليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ىك دابەزىو.

ئنجا دواى چەند سەعاتىك، بەرھەم ھاتنى ھىليۇم وەستاو.

ھەتا يەك مىليۇن (۱۰۰۰۰۰۰) سال گەردوون لەسەر كشانى بەردەوام بوو، دواتر ئەليكترون و نۆكەكان چى دىكە نەياتتوانى بەسەر ھىزى كەھرۆموگنايسىي نۆوانىندا زال بن و، يەكيان گرت و گەردىلەكان پێكھاتن.

ھەروەھا (ستيفن ھوكىنگ) لە كتيبيكى دىكەيدا بە ناوى: (كورتە ميژوويەكى كات)، (تارىخ موجز للزمن) دا^(۱)، دەلى:

ئەگەر موعەددەلى لىككشانى گەردوون لە دواى يەك چركە، لە تەقینەوھى مەزن، كەمتر بووايە بە ئەندازەى: (۱/۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) (۱۰^{۱۷}) بەشيك لە سەد مىليۇن مىليار بەش، ئەو كاتە گەردوون بەر لەوھى بگاتە ئەم ھالەى ئىستای، دەھاتەو يەك و، ئەم گەردوونە دروست نەدەبوو! {ئەگەر كشانەكەى لە يەك لەسەر سەد مىليۇن مىليار بەش كەمتر بووايە! كە ئەو ئەندازىەكى خەيالپيە، نەك نيوھى ئىستا، يان يەك لەسەر چواری ئىستا، بەلكو:

یہ کہ بہشیان، ئەوندە کہ مەتر بووایە لە لێککشانى بوونەوەر، لەو حالەتەى که خوا بۆى داناو، ئەو گەردوون دروست نەدەبوو^(۱).

ههروهه هه (ستيفن هوكنگ) له کتیبې (the grand design)،
(دیزاینی مهزن) دا، دهلې: حالته که بهو شیوهیه بووه که پارچهیه ک درای
کانزایی که تیره که ی (۱سم) بی، کت و پر به ئەندازه ی ده ملیون (۱۰۰۰۰۰۰۰)
هینده ی پانایی مه جهره ی کاکیشان لیک بکشت^(۲).

واته: پارچه دراويځ فری بدهی که تیره کهی دهوری (۱سم)ه، به لام کت و پر به نندازی ده ملیون (۱۰۰۰۰۰۰۰) جار هیندهی پانیی که هکشان لیك بکشی، ثم گردونهی نیستا، سه رتایه کهی بهو شوویه بووه.

ههشت قۇناغهكەي دروستىوونى گەردوون:

(د. زغلول النجار) یش له کتیبی (السماء فی القرآن الکریم) دا، باسی قوناغه کانی دروستبونی گهر دوون دهکات، که من پوختم کردو ته وه بۆ ههشت (۸) قوناغ و، تهو له ژیر تهه ناوونیشانه دا:

(مَرَّاحِلُ خَلْقِ الْكَوْنِ عِنْدَ كُلِّ مِنَ الْفَلَکِیِّیْنَ وَالْفِیْزِیِّیِّیْنَ)، (قوناغه کانی دروستبونی گهردوون، له لای ههر کام له گهردووناسه کان و فیزیا زانه کان) دا گوتوویه تی:

قۇۋاغى يەكەم: دواي ماويەكى زۆر زۆر كەم، كە مەزەندە دەكرى بە: (۱۰)
 ی چركهيك (۳۵- /۱).....)،
 {واتە: چركهيك بكهى به ژمارهيك كه (۱)، (۳۵) سفرى له پيشهوه بيت،
 بهك بهشې ئەو ژمارهيهى چركهيك، يانې: چركهيك بكهى بهو هه موو بهشه،

(۱) نیوان که وانه کان زیادهی خوّمه.

ئىنجا يەك بەشى ئەو ھەموو ژمارىيە، لە دواى تەقىنەۋى گەورە، گەردوون: بارپۇنەكان و دژەكانى، لەلايەك و، فۇتۇنەكانى تىشك لەلايەكى دىكە، يەكسان بوون، ئىنجا بارپۇنەكان و دژەكانىيان، ھەندىكىيان ھەندىكىيانىيان لە بەين دەبرد و، وزىيەكى زۇريان بەرھەم دەھىنا، كە دوايى لەو وزىيە، تەنۆلكە سەرەتايىيەكانى ماددە و دژەكانىيان دروست دەبوون، ئەۋىش بە ھۆى ئەۋەۋە كە ئەو دژانەى يەكدييان لە بەين دەبرد، بەو ھۆيەۋە فۇتۇنەكان دروست دەبوون، دوايى ئەو فۇتۇنەش بارپۇنەكانىيان لى پىك دەھاتن و، بارپۇنەكانىش خشتى بنەپەتتى و پىكەھىنەرى سەرەكىي نىۋكى گەردىلەكانن، كە ھەر بارپۇنەك لە سەد مىليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) فۇتۇن دروست دەبوو {ۋاتە: (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) سەد مىليۇن فۇتۇن لە كاردە دەبوون، تاكو بارپۇنەكىيان ۋەدى دەھىنا، ئەۋە بەپى مەزەندەو بىردۆزەى زانىيان، كە لەو بارەۋە باسيان كەردەو}.

قۇناغى دوۋەم: لە دواى تىپەرىنى يەك چركە (شانىيە)، ئەندازەى وزەى پەيداۋو لە گەردووندا، رىنگاى دا، بەۋە كە تەنۆلكەكانى ۋەك ئەلىكتىرۇن، كە ئەلىكتىرۇن بۇ خۆى سالىبە و، دژەكەى، كە بۇزىتۇرۇنە و موجىبە، ئەۋانە دروست بىن، ئىنجا ئەو تەنۆلكە ھەندىكىيان ھەندىكىيانىيان لە بەين دەبرد، بەلام لە ئەنجامى يەكدى لەبەين بىردىنا، تىشكىكى زۇر گەرمىيان لەسەر شىۋەى فۇتۇنەكانى وزە، كە لە ھەموو گەردووندا بىلاۋدەۋەۋە، دروست دەكرد، كە ئەۋە دوايى ناۋى لىئىرا: تىشكى پاشخانى گەردوونىي، كە ئەۋەش ئامارە دەكات بەۋەى گەردوون: بە تىپەرىنى كات، ھەم چرىيەكەى كەم بۇتەۋە و ھەم گەرمىيەكەشى.

قۇناغى سىيەم: لە دواى تىپەرىنى پىنج چركە، پەلى گەرمىي دابەزى بۇ چەند مىليارنك لە پەلى رەھا {ۋاتە: پەلى (كالقن)}، لەو كاتەدا جگە لە چەند تەنۆلكەيەكى سەرەتايى لە ماددەۋە لە وزە، ۋەك: پۇتۇنەكان و نىۋتۇرۇنەكان و ئەلىكتىرۇنەكان و نىۋتۇرۇنەكان و فۇتۇنەكان، ھىچ شتىكى دىكە بوونى نەبوو، ۋاتە: جارى گەردىلەكان دروست نەبوو بوون.

قۇناغى چوارەم: لە دواى تىپەرىنى سەد (۱۰۰) چركە، پەلى گەرمىي گەردوون بۇ يەك مىليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) پەلى (كالقن) دابەزى، {سفرى (كالقن) برىتيە

ئىنجا لەو كاتەدا {دواى سەد (۱۰۰) چركە، كە پەلەي گەرمىيى بۆ يەك
مىليار پەلەي (كالقن) دابەزى}، پىرۆتۆنەكان و نىۆتپۆنەكان دەستيان كرد بە
يەكگرتن و پىكەيىنانى نىۆكى گەردىلە ھاوشىۋەكان (نظارى): ھىدروچىن و
ھىليۇم و لىشىۋم، بە دواى يەكدا، ئىدى بەو شىۋە، خشتە يەكەمەكانى
دروستىۋونى گەردوون، ھاتنە دى.

قۇئاغى پىتچەم: دواى تىيەپىنى چەند خولەكىك لە پروداوى تەقىنەۋەى گەۋرە، پەلەى گەرمىى گەردوون دابەزى بۇ (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) سەد مىليۇن، {لە يەك مىليارۋە بۇ سەد مىليۇن، واتە: بۇ يەك لەسەر دە (۱۰/۱)}، دابەزى، ئەۋەش ۋاىكرد كە ئەۋ لىكدانى نىۋكىى بەردەۋام بى، ھەتا (۲۵٪)ى بارستايى گەردوون بۇ ھىليۇم گۇرا و، زۆرىنەكەشى كە (۷۵٪)، بە شىۋەى ھىدرۇجىن مايەۋە، كە ھالەتى ئىستاي گەردوونىش ھەر بەۋ شىۋەى ماۋەتەۋە، ھەرچەند ھەندىك دىلن: (۷۴٪) ھىدرۇجىن و (۲۴٪) ھىليۇم و، (۲٪)ش، سەدو پىنج (۱۰۵) توخمەكانى دىكەى گەردوونە.

قۇئاغى شەشەم: دۋاى تىپەرىنى ھەزار (۱۰۰۰) چىركە تاكو دە ترليۇن ((۱۰۰۰) - (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰)) چىركە، ئايۇنەكانى ھيدروچين و ھيليۇم دروستبۈۈن، {ئايۇن (ion)ىش برىتيە لە گەردىلەيەك، يان كۆمەلە گەردىلەيەك، كە يان ئەلىكترونىكيان لە دەست داۋە، ياخود ئەلىكترونىكى زياديان ھەيە و، بەۋە بوۈنە خاۋەن بارگەيەكى كارەبايى كە دەگونجى لە گەل گەردىلەيەكى دىكەدا بەك بگرى} (۱).

قۇۋاغى ھەوتەم: دواي تېپەرېنى دە تريليۇن چركە، تاكو ھەزار تريليۇن
 (.....)، (.....) چركە، ئىجا گەردىلەكانى
 توخمەكان دروستوون و يىكەوه لكان.

قۇناغى ھەشتەم و كۆتايى: لە دواى ھەزار ترليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) چركە، كە دەكاتە: (۳۲،۰۰۰،۰۰۰) سى و دوو مليۇن سال بە حسابى ئىمە، ھەتاكۆ ئىستا كە دە مليار^(۱) (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) سالە، ئەستىرەو كە ھەكەشانەكان دروست بوون.

ئەمە وەك گوتمان: (د. زغلول النجار) ھىناويەتى و، ئەويش لە كۆمەللىك سەرچاوەو كە ئامارەى پىكردوون، ھىناويەتى و، زۆربەى ئەو كىتابانەى كە باسى گەردوون و فیزیو سەرەتای دروستبوونی گەردوون دەكەن، ئەو جۆرە زانیارییانەیان تیدا ھەن.

۱۱- راستىی یازدەھیم: ھەر كام لە كات و شوین و گەردوون، (الزمان والمكان والكون)، دواى ئەو تەقینەوھە پەیدابوون و، پىشتەر ھىچ کامیان بوونیان نەبوو، ئەمە بە ئىعتیرافى (ستیفن ھوكنىگ)، كە گەورە زانای فیزیای ئەم پرۆژگارە بوو، یەك، دوو مانگ لەمەو پىش، مرد^(۲)، ئەويش دەلى: پىش ئەو، ھىچ شتىك بوونی نەبوو: نە كات ھەبوو، نە شوین ھەبوو، نە ماددە ھەبوو، نە گەردوون، ھىچ شتىك نەبوو، پىش ئەو تەقینەوھ گەورەھەى كە لەو تاك (مفردة) (Singularity) و، دا كەوت ئەگەر راست بى و پىكابیان.

فەرمايشتى خواى زاناو شارەزاش ئامارە بەو دەكات، كە دەفەرموى:

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتْ رَتْقًا فَفَنَّهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ (۳۰) ﴿الأنبياء﴾.

واتە: ئایا ئەوانەى بیپروان نازان، كە ئاسمانەكان و زەوى پىكەو بوون، پىكەو جۆشدراو بوون، لىكمان جیاكردنەو و، ھەموو زىندەوهرىكىشمان لە ئاو وەدى ھىنا، ئایا برۆا ناھىین؟! واتە: خوا (سبحانە وتعالى) لە ئایەتیکدا، یان لە

(۱) زۆربەى زانیانی گەردوونناسى ھاوچەرخ سەرەتای گەردوون دەگىرنەو بۆ دەورى: (۱۳-۱۵) مليار سال لەمەوهر.

(۲) لە کاتى پىشكەشکردنى ئەم وتارەدا.

پستهیه کی درێژدا، هه م باسی سه ره تای دروست بوونی گهردووتنان بو ده کات، هه م باسی سه ره تای دروست بوونی ژیاننتان بو ده کات، له فه رمایشته که ی خۆیدا، ئایا بپروا ناهینن که ئه م فه رمایشته له خواوهیه؟!

ئه گه رنا که سیك خۆی ئه و گهردوونه و ئه و بوونه ی نه هینا یته دی و، خۆی ژیان ی نه هینا یته دی، چووزانی که سه ره تای ژیان ئاوایه، سه ره تای ژیان ده گه رپه ته وه بو ئا و، گهردوونیش ده گه رپه ته وه بو شتیکی پیکه وه چه سپا و، پیکه وه لکا و، به لام خوا (سبحانه و تعالی) لیکی جیا کردۆته وه، وهك پشتر گوتمان: ئیمه وشه ی ته قینه وه (انفجار - bang) مان پی گونجا و نیه!! چونکه ته قینه وه فه وزای لی پهیدا ده بی، پادشا گه ردانیی و بی سه روبه ربی لی پهیدا ده بی، به لام ئه و ته عبیره ی خوا (سبحانه و تعالی) به کاری هینا وه، وشه کانی: پیکه وه لکاوی (رتق)^(۱) و لیك جیایی (فتق)^(۲) ته عبیریکی ئه و په ری ورده و ئه وه ده گه یه نی که ئه و حاله ته: به شیوهیه کی یاسایی سیستماتیک روویدا وه.

ئنجا (ستیفن هوکینگ) بو خۆی ده لی: لیكکشانی گهردوون له دوا ی چرکه یهك، ئه گه ر به یهك له سه ر ده توان هه قده (۱/۱۰^{۱۷}) که متر بووایه، له وه ی ئیستا ئه م گهردوونه دروست نه ده بوو، که واته: ئه و په ری ورده کاری و ریک و پیکی تی دا ره چا و کرا وه.

هه لبه ته ئه وه ش به ئه ندازه ی ئه وه که ئیستای عه قلی به شه ر پی گه یشته وه، چونکه خوا که ده فه رموی:

﴿ سَرِّهِمْ ءَايَتَنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۖ ﴾ فصلت.

(۱) الرتق: الضم والإلتحام خِلْقَةً كانت أو صِنْعَةً. مفردات ألفاظ القرآن، راغب الأصفهاني، ص ۲۰۴.

(۲) الفتق: الفصل بين المتصلين وهو ضد الرتق، هه مان سه رچا وه، ص ۳۸۸.

واته: له مه و دوا نیشانه کانی خو مانیان پیشان ددهین، له ئاسویه کان و له خو شیاند، تا کو بویان دهرکه وی که ههقه، ئایا بهس نیه که پهروهرد گارت ناگاداری هه موو شتی که.

ئنجا مادام خوا ناگاداری هه موو شتی که، هه موو شتی کتان له و کتیبه ی خویدا، ته گهر به ئاماره یه کی کورتیش بی، پی ددهرموی: به تایبته سه رتهای دروستبوونی ژیان و گهردوون و، نه و راستییه مه زنا نه ی دیکه که په کتان له سهریان که وتوه.

(۱۲) راستی دوا زده یه م و کوتایی: له باره ی پووجه لئی زنجیره ی بی کوتایی یه وه، نه و دیه که قسه یه کی (إِبْنُ تَيْمِيَّةَ) رهحه ته خوی لی بی، له و باره وه دینین که له کتیبه (منهاج السنة النبوية)^(۱) دا، هاتوه، پیتی دهقه عه ره بییه که ی دینین، دوا یی به کورتی مانای ده که یین.

دهلی:

(التَّسْلُسُ نَوْعَانِ:

أولاً: تَسْلُسٌ فِي الْمُؤَثَّرَاتِ كَالْتَسْلُسِ فِي الْعِلَلِ وَالْمَعْلُولَاتِ، وَهُوَ التَّسْلُسُ فِي الْفَاعِلِينَ وَالْمَفْعُولَاتِ، فَهَذَا مُمْتَنِعٌ بِاتِّفَاقِ الْعُقَلَاءِ.

وَمِنْ هَذَا الْبَابِ تَسْلُسُ الْفَاعِلِينَ وَالْخَالِقِينَ وَالْمُحْدِثِينَ مِثْلَ أَنْ يَقُولَ: هَذَا الْمُحْدَثُ لَهُ مُحْدَثٌ، وَلِلْمُحْدَثِ مُحْدَثٌ [آخِرًا]، إِلَى مَا لَا يَتَنَاهَى، فَهَذَا مِمَّا اتَّفَقَ الْعُقَلَاءُ "فِيمَا أَعْلَمُ" عَلَى امْتِنَاعِهِ؛ لِأَنَّ كُلَّ مُحْدَثٍ لَا يَوْجَدُ بِنَفْسِهِ، فَهُوَ مَعْدُومٌ بِاعْتِبَارِ نَفْسِهِ، [وَهُوَ مُمَكِّنٌ بِاعْتِبَارِ نَفْسِهِ]، فَإِذَا قُدِّرَ مِنْ ذَلِكَ مَا لَا يَتَنَاهَى، لَمْ تَصِرِ الْجُمْلَةُ مَوْجُودَةً وَاجِبَةً بِنَفْسِهَا، فَإِنَّ انْضِمَامَ الْمُحْدَثِ، إِلَى الْمُحْدَثِ، وَالْمَعْدُومِ إِلَى الْمَعْدُومِ، وَالْمُمَكِّنِ إِلَى الْمُمَكِّنِ، لَا يُخْرِجُهُ عَنْ كَوْنِهِ مُفْتَقِرًا إِلَى الْفَاعِلِ لَهُ، بَلْ كَثُرَ ذَلِكَ تَزِيدَ حَاجَتَهَا وَافْتِقَارَهَا إِلَى الْفَاعِلِ، وَافْتِقَارَ الْمُحْدَثِينَ الْمُمَكِّنِينَ أَعْظَمَ مِنْ افْتِقَارِ أَحَدِهِمَا، كَمَا أَنَّ عَدَمَ الْإِثْنَيْنِ

أَعْظَمُ مِنْ عَدَمِ أَحَدِهِمَا، فَالتَّسْلُسُ فِي هَذَا وَالْكَثْرَةُ لَا تُخْرِجُهُ عَنِ الْإِفْتِقَارِ وَالْحَاجَةِ، بَلْ تَزِيدُهُ حَاجَةً وَافْتِقَارًا.

۲۰۰

فَلَوْ قُدِّرَ مِنَ الْحَوَادِثِ وَالْمَعْدُومَاتِ وَالْمُمْكِنَاتِ مَا لَا نِهَايَةَ لَهُ، وَقُدِّرَ أَنَّ بَعْضَ ذَلِكَ مَعْلُومٌ لِبَعْضٍ أَوْ لَمْ يُقَدَّرْ ذَلِكَ، فَلَا يُوجَدُ [شَيْءٌ مِنْ] ذَلِكَ إِلَّا بِفَاعِلٍ صَانِعٍ لَهَا خَارِجٍ عَنْ هَذِهِ الطَّبِيعَةِ الْمُشْتَرَكَةِ الْمُسْتَلَزِمَةِ لِلْإِفْتِقَارِ وَالْإِحْتِيَاجِ، فَلَا يَكُونُ فَاعِلُهَا مَعْدُومًا وَلَا مُحَدَّثًا وَلَا مُمَكِّنًا يَقْبَلُ الوجودَ وَالْعَدَمَ، بَلْ لَا يَكُونُ إِلَّا مَوْجُودًا بِنَفْسِهِ وَاجِبَ الوجودِ لَا يَقْبَلُ الْعَدَمَ، قَدِيمًا لَيْسَ بِمُحَدَّثٍ، فَإِنَّ كُلَّ مَا لَيْسَ كَذَلِكَ، فَإِنَّهُ مُفْتَقِرٌ إِلَى مَنْ يَخْلُقُهُ وَإِلَّا لَمْ يَوْجَدْ.

ثَانِيًا: وَأَمَّا التَّسْلُسُ فِي الْأَثَارِ كَوْجُودِ حَدِيثٍ بَعْدَ حَدِيثٍ، فَهَذَا فِيهِ الْأَقْوَالُ الثَّلَاثَةُ الْمُتَقَدِّمَةُ:

إِمَّا مَنَعُهُ فِي الْمَاضِي وَالْمُسْتَقْبَلِ، كَقَوْلِ جَهْمٍ وَأَبِي الْهَدَيْلِ.

وَأِمَّا مَنَعُهُ فِي الْمَاضِي فَقَطْ، كَقَوْلِ كَثِيرٍ مِنْ أَهْلِ الْكَلَامِ.

وَأِمَّا تَجْوِيزُهُ فِيهِمَا، كَقَوْلِ أَكْثَرِ أَهْلِ الْحَدِيثِ وَالْفَلَّاسِفَةِ، وَهَذَا مَبْسُوطٌ فِي غَيْرِ هَذَا الْمَوْضِعِ).

واته: زنجیره‌ی بی کوتایی (که پیچیده‌وانه عه‌قله)، دوو جوره:

یه‌که‌م: زنجیره‌یه‌که له کارتی‌که‌ره‌کان، وه‌ک زنجیره‌ی په‌یدا‌که‌رو په‌یدا‌که‌راوه‌کان، بکه‌رو پی‌که‌راوه‌کان، که نه‌مه به‌یه‌که ده‌نگی‌ی هه‌موو خاوه‌ن عه‌قلان، شتی‌کی مه‌حاله، هه‌روه‌ها زنجیره‌ی بکه‌ره‌کان و به‌دی‌هیه‌نه‌ره‌کان و په‌یدا‌که‌ره‌کان، بو وینه: بگوتری: نه‌مه په‌یدا‌که‌راوه‌و، په‌یدا‌که‌ری‌کی هه‌یه، په‌یدا‌که‌ره‌که‌ش په‌یدا‌که‌ری‌کی دی‌که‌ی هه‌یه، تا کوتایی ...، نه‌وه هه‌موو خاوه‌ن عه‌قله‌کان، نه‌وه‌ندی من بزانه، له‌سه‌ر نه‌وه که مه‌حاله، ری‌که‌که‌وتوون، چونکه هه‌ر په‌یدا‌که‌ری‌که که له خودی خویدا نه‌بی، نه‌وه به‌نسبه‌ت خو‌یه‌وه به‌نه‌بوو (معدوم) له قه‌له‌م ده‌دری و، به‌بوون گونجاو (ممکن) له قه‌له‌م ده‌دری، نجا نه‌گه‌ر ژماریه‌کی بی کوتایی مه‌زنده‌ بکری، نه‌وه نه‌و ژماره بی کوتاییه له په‌یدا‌که‌راوه‌کان نابن به‌بوون پی‌ویست، چونکه نه‌گه‌ر په‌یدا‌که‌راوی‌که

بېچىتە گەل پەيدا كرايىڭ و، نەبوئيڭ بېچىتە گەل نەبوئيڭ و، بوون گونجاويڭ بېچىتە گەل بوون گونجاويڭ، ئەو ھەم سىرۇشتە خۇي نايىاتە دەر، كە پىيۇستىي بە بىكەريڭ ھەيە، پىيۇستىي بە پەيدا كەريڭ ھەيە، بەلكو زۆربوونى پەيدا كراو نەبو (معدوم) و بوون گونجاو ەكان، ھەر زياتر ناچارىان دەكات، پىيۇستىيان بە پەيدا كەريڭ بى، كە خاۋەنى بوونىكى زاتىي بى، بۇيە ئەگەر وا مەزەندە بىرى، رۇوداۋان و، نەبوۋان و، بوون گونجاۋانى بى كۆتايى ھەن و، وا مەزەندە بىرى كە ھەندىڭ لەۋانە ھۆكارى پەيدا بوونى ھەندىكىيان، ياخود ئەو مەزەندە نەكرى، ھىچ كام لەۋانە پەيدا نابىن، مەگەر بە ھۆي پەيدا كەريڭ ەو كە لە دەرۋەي سىرۇشتى ئەۋانەيە، ئەو سىرۇشتە ھاۋىە شەيان، كە خاۋىزى پىيۇستىي و ئاتاجىيە بەۋەي پەيدا كەريڭ پەيدا بىكات، ھەر بۇيە بىكەرۋ پەيدا كەري ئەۋانە، نابى نەبو (معدوم) بى و، نابى پەيدا كراو، (مەدەت) بى و نابى بوون گونجاو (مەمكىن) بى و بىگونجى بوون و نەبوون، ھەردوۋىيان قىۋول بىكات، بەلكو دەبى خاۋەنى بوونىكى زاتىي بى و، بوونەكەي پىيۇست بى و، نەبوون قىۋول نەكات.

دوۋەم: بىرىتە لە زىجىرە شىۋەۋارەكان، ئەۋىش ەك ئەۋە كە پەيدا كرايىڭ ھەبى، پەيدا كرايىڭ دىكەش ھەبى، پەيدا كرايىڭ دىكەش ھەبى ...، ھەر دىرژ بىتەۋە (بى كۆتايى)، ئەمە سى راي لەبارەۋە ھەن (لە نىۋ ئەھلى ئىسلامدا):

أ- ئەۋە كە لە رابردو و لە داھاتوۋدا، برۋامان پى نەبى، كە جەھمى كورى صەفوان و ئەبى ھۇدەيل رايان وا بوۋە، {گوتوۋيانە: لە رابردوۋدا خاۋى پەرۋەردگار دروستكراۋانى بى كۆتايى نەبوون، بەلكو ئەو گەردوۋنەي پەيدا كىردە و، پىش ئەو ھىچ نەبوۋە، ھەرۋەھا گوتوۋيانە: دوايىش خوا ئەھلى بەھەشت و، ئەھلى دۆزەخىش، ھەموۋىيان لە بەين دەبات و بەس خۇي دەمىيىتەۋە، واتە: نە لە رابردوۋدا زىجىرە بى كۆتايى ھەيە، نە لە داھاتوۋدا} (۱).

ب- راي دوۋەم ئەۋەيە، كە لە رابردوۋدا (زىجىرە بى كۆتايى) نەبوۋە، بەلام لە داھاتوۋدا دەبى، {ئەھلى دۆزەخ و ئەھلى بەھەشت بەردەۋام دەبن بەبى

(۱) نىۋان كەۋانەكان زىادەي خۇمە.

کۆتایی، ئەمە رای زۆربەیی ئەهلی کەلامە، واتە: {زانایانی ئیمان و عەقیدە لە ئیسلامدا}.

۲۰۲

ج- رای سییەم ئەوێه، کە هەم لە رابردوودا، ئەو بە دروست دابنری و، هەم لە داها تووشدا، {لە داها توودا، یە کەدەنگیی هەموو ئەهلی ئیسلامی لە سەر، جگە لە جەهەمی کۆری صە فوان و ئەبو هۆزەیل، کە لە راستیییدا رایە کەیان هەڵێه، بەلام بۆ رابردوو} ئەو قسەیی زۆربەیی ئەهلی حەدیث و فەیلەسووفەکانە، (کە (ابن تیمیة) خۆشیی رای وایه}.

هەڵبەتە مەبەستیان پێی ئەوێه کە خوا (سبحانه و تعالی) ئەم گەردوونەیی هیناوتەدی، لە پێش ئەم گەردوونەشدا شتی دیکەیی هەبوو و، لە پێش ئەویشدا شتی دیکەیی هەبوو و... هتد، بەلام هەموویان هەر پەیدا کراون، واتە: هەر کام لەو پەیدا کراوانەیی کە هەن، پەیدا کراویکی دیکەیی لە پێش و ئەویش پەیدا کراویکی دیکەیی لە پێش و... هتد، ئنجا ئایا پاساوی ئەو قسەیان چی بوو؟ پاساوەکەیی ئەو بوو گوتوویانە: خوا (سبحانه و تعالی) سیفەتەکانی لە گەڵ زاتنی و زاتی خواش نەبوونی پێش نەکەوتو، سیفەتەکانیشی هەر لە گەڵ زاتیدا بوون، واتە: خوا بەبەج سەرەتا بەدیھێنەر و پەیدا کەر بوو، ژبێنەر بوو، مریئەر بوو، ئەو سیفەتەکانەیی کە ئیستا هەینی، هەر هەیبوون، ئنجا مادام ئەو سیفەتەکانەیی کە هەینی، هەر هەیبوون، دەبێ شوێنەواری ئەو سیفەتەکانەشی هەر هەبووبی، بۆ وێنە: بەدیھێنەراییهتی خوا، سیفەتێکی زاتی خوای پەرودەرگەر، هەر وەها زانیاریی خوا، دەسلاتی خوا، ویستی خوا، ئەو سیفەتەکانەیی پەیدا نەبوون و هەر هەیبوون، کەواتە: دەبێ شوێنەواری ئەو سیفەتەکانەشی هەر بووبن.

هەڵبەتە هەندیک شتیش لە پرووی نەقلییەو بەلگە دێننەو، بۆ وێنە:

(۱) خوا دەفەرموی: ﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ ھود: ۷.

واتە: (خوا) ئەو کاتە بارەگا (عرش)ەکەیی لە سەر ئاو بوو، کەواتە: بەر لە ئاسمانەکان و زەوی (گەردوون)، (عەرش)یش بوو (ئاو)یش بوو.

واته: ئنجا (خوا) ویستی (دروستکردنی) ئاسمانی کرد که لهو حاله‌دا دووکه‌ل بوو..

کهواته: بهر له‌وه‌ی گه‌ردوون بوو بێ، دووکەڵ (گاز)، (ادخان) بووه، هه‌لبه‌ته
ئوه‌وه‌ بابەتیکی زۆر قوول و قسه‌ له‌ باره‌وه‌کردنی وردبونه‌وه‌ و دووربینی
(احتیاط)ی زۆری ده‌وێ و، شتێکی ئاسان نه‌^(۱).

ئىنجا ھەرچەندە (ئىبن تىمىيە) واى گوتۇە، بەللام بە بۆچۈنى مەن باشتىر واىە بگوتى: عەقلى بەشەر لەوۈ بچوۈكتىر جىگىۋى وئىناکردن (تصوّر)ى ئەزەل و ئەبەدى تىدا بىتتەۋ، بەللام ھەر شىئەك ۋەھىيى خوا ھەۋالمان لە بارىيەۋە پى بەدات، بە ھوكمى ئىمانەكەمان ۋەرىدەگىرن و تەسلىمى دەيىن، ئىنجا بە نىسبەت (ئەبەد) ۋە، كە ژيانى ئەھلى بەھەشت ھەمىشەيىۋە بى كۆتايىيە، ھەروەھا ژيانى ئەھلى دۆزەخىش بەھەمان شىۋە، ئەۋە خواى زانا و شارەزا ھەۋال پىداۋىن و، ھىچ بۋارى مەشت و مېرى تىدا نىيە، بۆ وئە خوا عزوجل لە بارى ئەھلى بەھەشتەۋە و، ھەر مانەۋەى بى كۆتايىان تىدا، فەرۋوبەتتى:

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۖ﴾ جَزَّأُوهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَزَاءً جَدِيدًا مِّنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۖ ﴿٨﴾ البينة.

ههروه‌ها له باره‌ی به هه‌میشه‌یی و بێ برانه‌وه له دۆزه‌خدا مانه‌وه‌ی
دۆزه‌خییانه‌وه، فەرموویه‌تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا﴾ ٦٤ خَلِيدِن
فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ٦٥﴾ الأحزاب.

(۱) سوپاس و ستایش بۆ خوا ئىيمە لە کتیبى چوارەمى: مەوسووعەى: {بیرکردنەوى ئىيسلامىی لە نۆوان وه حیی و واقیعدا}، به ناوونیشانى: (پایه کانی بیرکردنەوى ئىيسلامىی) دا، لەو باره وه قسه و باسمان کردوه، بر وانه: لایه ره: ۶۱-۶۶، چایی به کهم / ۲۰۱۹ ز.

بەلام بە نەسبەت ڤا بردووه: ئايا خوا لە پيش ئەم گەردوونهدا شتی دیکە ی خولقاندوه؟ بەلێ خوا ئاماژە ی بەوه داوه، لە ئایەتی (۷) ی سوورەتی (هود) دا، دەفەرموی:

﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۖ ﴾

واتە: ئەو (خوا) ئەو زاتەیه، کە ئاسمانەکان و زەوی لە شەش ڤۆژاندا (بە شەش قوئاغ) هینانە دی و، ئەو کاتە عەرشەکە ی لەسەر ئاو بوو، تا کو تاقیتان بکاتەوه کامەتان کردووی باشتەر...

کەواتە: پيش ئەم گەردوونه، پيش ئاسمانەکان و زەوی، خوا هەم عەریشی دروستکردوه و، هەم ئاویش و عەرشەکە ی لەسەر ئاو بووه، ئنجا ئايا ئەوه مەبەست پێی چییه؟! دەلێن: ئەوه بابەتێکی دیکەیه، بەلام خوا باسی ئەو دوو دروستکراوی خۆی دەکات، بەر لەهینانەدی ئاسمانەکان و زەوی.

هەر وهها کە لە ئایەتی (۱۱) ی سوورەتی (فصلت) دا دەفەرموی:

﴿ ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ۖ ﴾

واتە: خوا ویستی ئاسمان دروست بکات، لەو کاتەدا دووکەل بوو، کە هەندێک لە فیزیزان و گەردوونناسانی ئیستا، زاراوی شلە ی گەردوونی یان شۆربای گەردوونی (الحساء الکونی) ی، بۆ بەکار دینن، بە هەر حال خوا لەویش باسی ئەوه دەکات، کە بەر لەوهی گەردوون بە شیوهی ئیستای بخولقینی، دووکەل بووه.

بەلام ئەوه کە ئايا لە پيش ئەم گەردوونهی ئیمەدا و بەبی سەرەتا، خوا دروستکراوی دیکە ی بوون؟ کە (ابن تیمیة) دەلێ: ئەوه رای زۆربە ی ئەهلی حەدیث و، هی فەیلەسووفەکانیشە، کە بە نەسبەت فەیلەسووفەکانەوه راستە، ڤهنگە زۆریان ڤایان وابوو، بەلام بە نەسبەت ئەهلی حەدیثەوه، راست نیه و، پيشم سەیره (ابن تیمیة) وایگوتوه!!

205

به لَام پيَم وايه وا سه لامه تتره كه بگوتري: خوا عزوجل ده فرموي: ئاسمانه كان و زهوي (گهردوون)م پيدا كردوه، به لَام ئايا له پيش ئهم گهردوونه دا، چ باسه؟ خوا هه والي پي نه داوين، جگه له وهي باسي ئاوو باسي عه رشي كردوه، باسي دوو كه لي كردوه، به لَام ئه وه نابيته به لگه له سه ر ئه وهي خوا دروستكراواني بي سه رته اي بووبن، هه رچه نده ئه وه مه حاليكي عه قليبش نيه و، ئه گه ر واش بووي، گرنگ ئه وه يه خوا (سبحانه و تعالى) به ديه ينه ري هه موو شتيكه، كه واته: ئه گه ر گريمان واش بي، ئه وانيش هه ر خوا په يداي كردوون، ئنجا به راستيي ئه و قه زيانه ش له وه گه ورتن له عه قلي مروفا چاك جيان ببينه وه و، مروفا ده بي سنووري خو ي بزاني، ته ماعي ئه وهي نه بي كه هه موو شتيك له عه قيدا جيگاي ببينه وه، وه ك چو ن ئاوي ده ربايه ك له په رداخيك دا ناحه جمي و جي نابينه وه.

به نوزده کوماله نهبهکان له کەتانیان
 یان مەمەر عێز موافق الزامات اجتماعی

هه‌مانه‌ی مه‌کتەبی مامۆستای عه‌لی بابێر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Get it on Google Play

Download on the App Store

www.alibapir.net

هه‌مانه‌ی مه‌کتەبی مامۆستای عه‌لی بابێر

Telegram

WhatsApp

Messenger

QR codes for AliBapir

هه‌مانه‌ی مه‌کتەبی مامۆستای عه‌لی بابێر

بیانوی شهشهه: گهردوون به ریکهوت (صَدْفَة) دروستبووه:

به ریزان!

بو قسه کردن له باره ی ئه م بیانوه شهشه مه ی ئیلحاد و ده رختنی پووجه لیه که یه وه، سه ره تا پیناسه یه کی کورت و پوختی ریکهوت (صدفه) ده که یه و، دوایش له نو (۹) بر گه دا، پووجه لی و دژی عه قل و لوژیک و زانست بوونی ریکهوت، روون ده که یه وه:

پیناسه ی ریکهوت (الصدفة):

أ- خاوه نی (المعجم الوسيط) ده لی: (صَادَفَهُ مُصَادَفَةً: حَادَاهُ، صَادَفَ فَلَانًا: لَقِيَهُ وَوَجَدَهُ مِنْ غَيْرِ مَوْعِدٍ وَلَا تَوَقُّعٍ)^(۱)، واته: (صَادَفَهُ مُصَادَفَةً): چووه ئاستی، (صَادَفَ فَلَانًا): تووشی بوو، پی گه یشت بی ئه وه ی پیشتر به لینیکیان بووی و مه وعیدیکیان بووی و، به بی ئه وه ی چاوه روانی کردی.

ب- (المنجد)، ده لی: (صَدَفَ يَصْدِفُ صَدْفًا: انْصَرَفَ وَمَالَ، وَصَدَفَ يَصْدِفُ وَيَصْدِفُ صَدْفًا وَصُدُوفًا: لَقِيَهُ انْتِفَاقًا وَقَابَلَهُ عَلَى قَصْدٍ وَبُدُونِهِ، وَالصِّدْفَةُ "الْجَمْعُ صَدَفٌ" لَفْظَةٌ مُؤَلَّدَةٌ مَعْنَى الْمُصَادَفَةِ وَالْإِتِّفَاقِ)^(۲).

واته: (صَدَفَ يَصْدِفُ صَدْفًا) و (يَصْدِفُ) به هه ردوکیان هاتوه، (صَدْفًا) واته: رۆیشت، لایدا، (وَصَدَفَ يَصْدِفُ وَيَصْدِفُ صَدْفًا وَصُدُوفًا)، که خه لک به گشتی به رکادیئن، واته: تووشی بوو، به مه به سته وه، یاخود به بی ئه وه ی که مه به سته ی بی، (صِدْفَة) که به (صِدَف) کو ده کریتته وه، {هه رچه نده خه لک به زوری ده لێن (صِدْفَة)، به لام ته سه لکه ی (صِدْفَة) یه}، وشه یه که پهیدا کراوه، به مانای یه کدی دیتن و پیکه یشتن دی.

(۱) ص ۵۱۰.

(۲) ص ۴۱۹.

بۇ وىتە: كەسپك تووشى كەسپك دى، كە چەند سالە نەيدىو، چاۋەرۋانىشى نەكردو، دەگونجى بلى: بە رېكەوت تووشى بووم، ئەمە ماناى (صدقة) يە.

ئىنا ئايا دەگونجى (گەردوون) وەك مولحيدەكان دەلېن: بە رېكەوت دروست بوويى؟!

يېگومان: نەخىر، بەلام شىكردنەۋى ئەم مەسەلەيە ھەۋرېكى ئاۋ خوازە و، ھەۋل دەدەين لە نۆ (۹) بىرگاندا بىخەينە رپوۋ.

۱- دواى ئەۋەى سەلمىترا: ھەر كام لە زگماك و عەقل و زانست و ۋەحىي، خوازيارو بەلگەى ھەبوونى خواى تاك و پاكن (سبحانە وتعالى)، بوارى قسەكردن لەبارەى (رېكەوت) ھەۋە نەماۋە:

بەلى: دواى خزانە رپوى بەلگەكانى خواناسىي، بوارى قسەكردن لە رېكەوت (صدقة) نەماۋە، چونكە رېكەوت كاتىك پەناى بۇ دەبردى، لە بارەى پەيداۋونى شتىكەۋە، كە ئىمە سەراسىمە بىن و، بەلگەيەكمان بە دەستەۋە نەبى و، ھىچ بەرچاۋ رپوونىيەكمان نەبى، ئەۋ شتە چۆن پەيدا بوۋە؟ ئەۋ كاتە پەنا دەبىتتە بەر رېكەوت، بەلام دواى ئەۋەى باسماىن كەرد و سەلماندىمان كە ھەركام لە: زگماك و عەقل و زانست و ۋەحىي، خوازيارى ئەۋەن كە دەبى ئەم گەردوونە خاۋەن بەدەيھىنەرۋ مشوورخۇرېكى ھەبى، تازە بوارى قسەكردن لە رېكەوت نەماۋە، بۇ كەسپك عەۋدالى ھەق بى و، بە دواى برۋىيانوۋى مولحيدىي دا نەگەرى.

۲- ناگونجى قسە لە رېكەوت بىرى، بۇ چۆنىتە تەفسىركردنى پەيداۋونى ماددە:

بۇ پەيداۋونى ماددە: ھىچ بوارى تىدانىيە باسى رېكەوت بىرى، چونكە ئاشكرايە رېكەوت تەنيا لە كات و شوين (زمان و مكان) دا، ئەگەرى بوون و كاركردنى ھەيە، دەبى كات (زمان) يك ھەبى و، شوين (مكان) يك ھەبى، ئەگەرنا رېكەوت بوونى مەھالە، بۇيە كاتىك كە كات و شوين (زمان و مكان) نەبوون، ھىچ بوارى قسەكردن لە بارەى رېكەوتەۋە نيە، ھەندىك كەس وا دەزانى: رېكەوت شتىكە و بوونى ھەيە! نەخىر رېكەوت بوونىكى زاتىي نيە.

با ويئەنيەك يېئىنەوہ:

يەككە لەولاولە دى، و، يەككە لەولاولە دى و دەگەنە يەك، يان سەيارەيەك لەولاولە دى، سەيارەيەك لەولاولە دى، خۇيان لىك دەدەن، دەلىن: تەصادوفيان کرد، لىرەدا شتىكى تازە پەيدا نەبووہ، تەنيا ھەردوو سەيارەکانن کە ھەن، بەلام حالەتکە لە ئەنجامى لىکدانى ئەو دوو سەيارەيەدا پەيدا بووہ، پى دەگوتى: رىکەوت (صُدَقَة)، کە لە راستييدا تەنيا بوونىكى زەينى ھەيە و، بوونىكى زاتىي نىە، کە لەسەر ئەرزى واقع ھەي.

۲۰۸

يان دوو نەفەر دەگەنە يەكدى، يان کەسک شتىكى لى ھەلدەكەوى، شتىک دەدۆزىتەوہ، دەلى: بە رىکەوت (صُدَقَة) دۆزىمەوہ! بەلى (صُدَقَة) بوونىكى خودىي نىە، چونکە لە مەسەلەى شت دۆزىنەوہکەدا: تەنيا مەروفەكە و شتە دۆزراوہکە ھەن و، ھىچى دىکە! کەواتە: لە حالىکدا کات و شوين نەبووبن، قسە لە رىکەوت کردن، شتىكى نا مەنتىقىي و نا مەعقۇلە.

۳- تەفسىرکردنى پەيدا بوونى بوونەوہر بە رىکەوت، ئەفسانەيەكى دژى عەقل و زانستە:

بەلى ئەگەر گرىمان شاھەدىي دانى: (زگماک و عەقل و زانست و ھەيى ايش واز لى بھينين، ھەر سروشتى گەردوون بۆ خوى، رپى ھىچ خاوەن عەقل و ويژدانىک نادات، باسى رىکەوت بھينىتە پيش، چونکە:

وہک لە راپردودا باسماں کرد، لە ھەر گۆشەيەكەوہ سەرنجى گەردوون بدەين و، تەماشاي ھەرام لە پىكھاتەکانى بکەين، ئەوپەرى ياسادارىي (تنظيم) و وردەکارىي (ايقان) و سيستماتىكىي دەبينين، کە بە ھىچ جورىک بوار بۆ قسەکردن لە بارەى رىکەوتەوہ، ناھيئلەوہ، چونکە، رىکەوت (مُصادَقَة) ش ياسايەكى ھەيە پيئەوہ پابەندە و لى لانادات:

ياساي رىکەوت (قانون المصادقة) دەلى: (إِنَّ حَظَّ الْمَصَادَقَةِ مِنَ الْإِعْتِبَارِ يَنْقُصُ بِنِسْبَةِ مَعْكَوسَةٍ مَعَ عَدَدِ الْإِمْكَانَاتِ الْمُتَكَافِئَةِ الْمُتَزَاوَةِ)^(۱).

واتە: شانسى رېڭكەوت كەم دەيىتەنە بەرپىژەي زۆربوونى ژمارەي ئەگەرە وەك يەكە پېكەو پېشېر كەكەرەكان، يانى: ھەتا ژمارەي ئەگەرەكان زياتر بې، شانسى رېڭكەوت كەمتر دەيىتەنە و ھەتا ژمارەي ئەگەرەكان كەمتر بې، شانسەكەي زياتر دەبې.

بۇ ويىنە: ئەگەر ھەلېژاردن لە نيوان دوو شتاندا بې، ئەو شانسى رېڭكەوت يەك لەسەر دوو (۲/۱)ە، بەلام ئەگەر ھەلېژاردنەكە لە نيوان دە (۱۰) شتاندا بې، ئەو شانسى رېڭكەوت يەك لەسەر دە (۱۰/۱)يە، بەلام ئەگەر شتەكان سەد دانە (۱۰۰) بن، ياخود ھەزار دانە (۱۰۰۰) بن، ئەو ئەگەري رېڭكەوت: يەك لەسەر سەد (۱۰۰/۱) و، يەك لەسەر ھەزار (۱۰۰۰/۱)ە و، ھەتا ژمارەي شتەكان زياتر بې، لە شانسەكەي كەمتر دەيىتەنە، تاكو واى لى دى ئەصلەن ھېچ شانسى نامىنى، يانى: ھېچ ئەگەر (احتمال)ى نامىنى.

بۇ ويىنە: دراويك^(۱) كە (۲) دوو ديوى: شىرو خەتى ھەن، كاتىك ھەلى دەدەي، ئەگەري ئەو كە بەسەر ديوى (خەت)دا، يان بەسەر ديوى (شىر)دا بکەوى، يەك بۇ دوو (۲/۱)ە، يانى: ئەگەري ھەيە بەسەر ئەودا بکەوى و، ئەگەريشى ھەيە بەسەر ئەمدا بکەوى، يەك لە بەرانبەر دوو دا، بەلام زارئك كە بۇ تاوئەو يارىي دىكە بەكاردەھيئىرى، كە شەش (۶) پرووى ھەن، ئەگەر بلىي: دەمەوى بەسەر فلان ديودا بکەوى، ئەو يەك بۇ شەش (۶/۱)ە، دەگونجى شەش جاران ھەلېدەي، ئنجا جاريكيان ئەو بې: كە ويستوتە.

چونكە وەك گوتمان: ياسايەك ھەيە بۇ رېڭكەوت (صدقة)، زاناياىى ماتماتيكران (علماء الحساب) داياناوە، دەلى: ھەتا ئەگەرە تىكگىراو يەكسانەكان بۇ پروودانى شتىك، پترېن، شانسى رېڭكەوت كەمتر دەيىتەنە و، ھەتا ژمارەيان كەمتر بې، شانسەكەي زياتر دەبې، بۇ ويىنە: وەك پېشتريش گوتمان: پارچە دراويك كە دوو ديوى ھەن، كە ھەلېدەدەي داخو بەسەر كام لايەياندا دەكەوى؟ ئىحتىمالى يەك بۇ دوو (۲/۱)ى ھەيە، يان ئەويانە، يان

(۱) يانى: دراويكى كانزايى (عملة معدنية).

بُوَ وَيْنَه^(١) :

ئەدى ئايا كتيپكى (۵۰۰۰۰) پىنج سەد ھەزار وشەيى، ئەو كتيپە شانسى چەندە بە ريكەوت چاپ بكرى؟ ئەو ھە راستيدا ھەر حيساب ناكري!

(١) قصة الإيمان بين العلم والفلسفة والقرآن، الشيخ نديم الجسر، ص ٢٩٤ فما بعد.

كەچى جەستەى مرۇف لە: سەد تريليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) (۱۰ ۱۲) خانە
پىكھاتو، بە مەزەندەى زاناىانى تويكارىى سەد تريليۇن خانە، ياخود: سەد مليۇن
مليۇن، ئنجا ھەر خانەيەكيش لە: سەد تريليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) گەرديلە
پىكھاتو، يانى: بۇ ئەوئى ژمارەى گەرديلەكانى جەستەى مرۇفئىك بزانيىن، دەبى
سەد تريليۇن جارانى سەد تريليۇن بكەين:

$$= 1 \times 10^{28} = 10^{28} \text{ (۱۰ ۲۸)}$$

واتە: دە ھەزار تريليۇن تريليۇن، يان: دە مليار مليار مليار

ئەوئى ژمارەى گەرديلەكانى جەستەى مرۇفئىكە!

ئنجا ئەوانە ھەموويان چۆن وا رىكخراون؟! ئەو خانانە ھەموويان، بۇ چەند
پۇلىك دابەش بوون و، ھەر بە چەند خانەيەك، شانە (نسيج) پىكديىن و،
شانەكان ئەندام (عضو) پىكديىن و، ئەندامەكان كۆئەندام (جهاز) پىكديىن و،
كۆئەندامەكان، جەستە پىك ديىن، ئەوئى ئەوئى جەستەى ھەر مرۇفئىك، ئنجا
ئەگەر برۆين بۇ ئازەلان و زيندەوئەرانى دىكە، بە ھەمان شىوئە.

ھەررەھا ژمارەى كەھكەشانەكانى گەردوون، بە مەزەندەى ھەندىك لە زاناىان
دەلىن: سەد مليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) كەھكەشان و، ھەندىكيش دەلىن: بە دوو
سەد مليار (۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) كەھكەشان مەزەندەى كراون و، ھەندىك دەلىن: بە
ھەزار مليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) واتە: يەك تريليۇن كەھكەشانەكان مەزەندەى
دەكرىن^(۱)، ھەر كەھكەشانىكيشيان لە ملياران ئەستىرەو خرۆكە پىكديىن، بۇ
ويىنە:

كەھكەشانەكەى ئىمە ژمارەى ئەستىرەكانى كە خۇرى ئىمە يەككە لە
ئەستىرەكانى، بە (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) (۱۰ ۱۲) يەك تريليۇن ئەستىرە مەزەندەى

دەكرېن^(۱)، زانايان به شيۆهيه كي نزيك خستنه وه (تقريب) ي دهلېن: ژماره ي
ئەستېره كاني هەموو گەردوون به: (۲۱۷۰) مەزەندە دەكرې^(۲).

ئىنجا ئەو گەردوونەش هەموو زۆر به رېك و پېكيى كار دەكات، هەروەك
چۆن جەستەى مەرۆف، لە: سەد تریلیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) خانەو، هەر
خانەيه ك لە: سەد تریلیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) گەرديله پېكهاتوه و هەموو
وەك سەعات ئیش دەكات!

۴- دەرەنجامى قسەى رېكهوت پەرستان:

به پيى قسەى رېكهوت پەرستان:

(۱) دەبى سەرجهم كەهكەشانه كان، كە وەك گوتمان: هەندىك لە زانايان به يەك
تریلیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) مەزەندەيان دەكەن و، هەندىكيان به سەد ملیار
(۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) و هەندىك به دوو سەد ملیار (۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰) و،
هەر كەهكەشانه شى به يەك تریلیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ئەستېره، ياخود به
كەمتر يان زياتر، مەزەندە دەكرېن، ئەوانە هەموويان.

(۲) پاشان لە نيو كەهكەشانه شانى خۆماندا: كۆمەلەى خۆرو زهوى و مانگ و، ئىنجا
هەل و مەرجه كاني پەيدا بوونی ژيان لەسەر زهوى و.. هتد.

(۳) ئىنجا خانە كاني جەستەى زیندەوهران و ژيانداران به مەرۆفیشەوه.

(۴) ئىنجا هەموو گەرديله و تەنۆلكە كان (الدَّرات وَالْجُسيَمات)، كە ژمارەيان به
(۱۰^{۸۰}) مەزەندە دەكرې، هى هەموو گەردوون.

(۵) پاشان ئەركە ئالۆزە كاني دەناو رەنا (DNA) و (RNA) كە لە نيو خانە كاني
تېكرای ژيانداران و زیندەوهرانان هەن.

(۱) هەمان سەرچاوه، ص ۳۶.

(۲) السماء في القرآن الكريم، ص ۱۹۷.

۶) ئىنجا ئەو ھەموو ئەندامانەى جەستەكانى ژياندارانى ھەوايى و زەمىنى و ئاويى.

۷) ھەروھە ھەموو ئەو دروستكراوانەى دىكە لە ئاسمانەكان و زەوى دا.

ھەموو ئەوانە: بە حىسابى رېكەوت پەرستان، بە رېكەوت و ھەرەمەكىي دروست بوون! كە بە دلنپايى ئەو جگە لە قسەيەكى بۆش، ھىچى دىكە نيە.

۵- رېكەوت و پەيدا بوونى گەردى پرۆتىنىي^(۱):

دكتور (فرانك ئەلەن) دەلى: پرۆتىن پېكھاتەى سەرەكىي خانەى زىندوويە و، پرۆتىن بۆ خۆى لە پىنج توخم پىك دى:

۱- كاربون: (C)، ۲- ھىدروژىن: (H)، ۳- نىترۆژىن: (N)، ۴- ئوكسىجىن: (O)، ۵- كبرىت: (S).

ئىنجا ھەر گەردىك (جزىء - مۆلكۆل) يكى پرۆتىن (ناشكراشە بە ھەزاران گەردىلە گەردىك و بە چەندان گەردىش خانەيەك پىكدىن)، ھەر گەردىكى پرۆتىن لە چل ھەزار (۴۰۰۰۰) گەردىلەى ئەو پىنج توخمە: (كاربون و ھىدروژىن و نىترۆژىن و ئوكسىجىن و كبرىت) پىك دى، ئىنجا لەبەر ئەوئەى ئەو پىنج توخمە، لە نۆو زياتر لە (۱۰۰) سەد توخمى دىكە دان، چونكە توخمەكان (عناصر) ھەمويان: سەدو پىنج (۱۰۵) و، ھەندىكيان دەلېن: سەدو نۆ (۱۰۹)ن، بۆيە دەگونجى چۆنيەتى پىكھاتنى گەردىكى پرۆتىنىي لە رپى تىكەلكردنى بەردەوامى توخمەكان و، كارکردنى رېكەوتەو، حىساب بكرى، واتە: (۱۰۵) يان (۱۰۹) توخمەكەى گەردوون پىكەو ھەندىكيان دەلېن و تىكەلك بكرىن، بەو پىنجەشەو، ئىمە ئەو پىنجەمان پىوستىن، ئەو پىنجەى كە گەردىكى پرۆتىنىيان لى پىك دى، ئىنجا ئايا تاكو چل ھەزار (۴۰۰۰۰) گەردىلە لەو پىنج

(۱) بۆ نووسىنى ئەم باسە پشتم بەم دوو سەرچاويە بەستوہ:

۱- العلم يدعو للإيمان، كرىسى مورىسيون، ص ۱۰۰.

۲- الله يتجلى في عصر العلم، ص ۱۱.

توخمه، پیکهوه کوڭدهبنهوه و، گهردیکی پرۆتینمان بۆ بهرهم دیتن، چهنی
پیدهچی و چهنی تیدهچی؟!

۲۱۴

زانای ماتماتیکی سویسری (تشارلز یوجین جای)، ئهوهی حساب کردوه و
تهماشای کردوه که ئه گهری دروستبوونی یه گهری پرۆتینی به ریکهوت:
بریتیه له: یه که له سه ده توان سه دهو شهست (۱۰/۱۶۰)، واته: ژماره ده (۱۰)،
سه دهو شهست (۱۶۰) سفری له پیشهوه بی، ئنجا یه که ئه گهری هیه له سه
ئهو ژماره زۆره، که ئیمه گهردیکی پرۆتینیمان به هوئی ریکهوت و به هوئی
تیکه لکردنی هه پهمه کیی (عشوائی) ئهو توخمانهوه، بۆ دروست بی، به لام:

یه کهم: ئهو کارلیکه کیمیاییه هیندهی ماده دهوئی، که به ملیۆنان جار له
ماده دهی گهردوون زیاتر بی، ئهو ماده دهیهی که ئیستا له گهردووندا هیه، ده بی
ئهو ماده دهیهی تیکه ل ده کری و ده شلقینری، تا کو به ریکهوت و هه پهمه کیی
گهرد (جُزیء) یکی پرۆتین بهرهم بی، ده بی ملیۆنان جار له وه زیاتر بی!!

دووهم: کاتی پئویستیش بۆ هاتنه دی ئهو پرووداوه، بریتیه له: ده توان دووسه دو
چل و سی (۱۰^{۲۴})، یانی: ژماره ده (۱۰) دوو سه دو چل و سی (۲۴۳)
(سفری له پیشهوه هه بی، ئه وهنده ساله ی پی بچی، تا کو گهردیکی پرۆتینیمان
بۆ دروست ده بی، له حالیکدا که ته مه نی گهردوون بریتیه له: چوارده ملیار
(۱۴۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) (۱۴^۹) سال، ئه ویش که به لای زۆردا دایبنین،
ئه گهرنا ده لێن: سیزده ملیار و ههوتسه د ملیۆن (۱۳۷۰۰۰۰۰۰۰) ساله، به وهنده
مه زنده ی ده کهن، به لام ئیمه دایه نین به: (۱۴۰۰۰۰۰۰۰۰۰) (۱۴^۹) سال، به لام
(۱۴^۹) له کوئی و (۱۰^{۲۴}) له کوئی؟! ئنجا پرۆتینیش له زنجیره یه کی دیرژی
رێک و پێک له ترشه ئه مینییه کان (الأحماض الأمينية) پێک دی، که زانای
ئینگلیزی (ج. ب. لیتز)، ئه ویش ئهو ماوه یه که پئویسته بۆ کو بوونه وهی
ئهو گهردیانه تا کو ترشه ئه مینییه کانی یه گهری پرۆتینمان بۆ دروست
بی، حسابی کردوه، که بریتیه له: ده (۱۰) توان چل و ههشت (۴۸) (۱۰^{۴۸})
سال، واته: ژماره ده (۱۰) چل و ههشت (۴۸) سفری له پیشهوه بی، که

ئەۋەش زۆر زۆر لە تەمەنى گەردوون زياتره، كە برىتيە لە (۱۰ ۱۴)!! ئەۋە تەنيا
بۇ ترشە ئەمىنىيەكان، كە بۇ گەردىكى پىروتىنىي، پىويستى!

ئىجا ئەۋە ھەمووى بۇ پىكەينانى گەردىك، كە بە چەند گەردىك خانەيەك
پىكدىن و، بە مىليونان خانە، شانەيەك پىك دىن و، بە چەند شانەيەكەش
ئەندامىك پىك دىن، ئىجا ئەندامىش يەكەكە لە پىكەينەرەكانى كۆئەندام و،
كۆئەندامىش بەشكەكە لە جەستە، ئىجا ھى مروڤ بى، يان ھى ئازەل، يان
ژياندارانى دىكەى درشت و ورد.

ھەلبەتە جەستەش ھەر لە پىروتىنەكانەۋە، تاكو خانەكانى و شانەكانى و
ئەندامەكانى و، كۆئەندامەكانى، ھەموويان پىكەۋە پىك و پىك و گونجاۋ و، پىكەۋە
كار دەكەن و ھاۋكارن، ئىجا ئە گەر ئەۋە ھەمووى حىساب بكرى و كات و شوپىنى
پىويست، بۇ پروۋدانى رىكەۋتانىك (صَدَقْ) بى ئەژمار، ئەۋانەش ھەموويان
حىساب بكرىن: دەگەينە ژمارەى زۆر زۆر گەۋرەتر لەۋە كە بۇ دروست بوۋى
گەردىكى پىروتىنىي، پىويست بوو، ھەروەھا ئەۋە كاتەى كە پىويستمان بوو بۇ
دروستبوۋى گەردىكى پىروتىنىي، كە برىتى بوو لە: (۱۰ ۲۴۳)، ھەروەھا ئەۋە
ماددەيەش كە پىويستمان بوو، كە برىتى بوو لە: (۱۰ ۱۶)، بەلام ئە گەر بتەۋى
ئەۋەى گوتمان ھەمووى حىساب بكەى: دەگەيە ژمارەيەكى گەردوۋىنى (رقم
كونى) و خەيالىي وا كە كۆمپىوتەرە زەبەلاخەكانىش، ئەۋە ژمارە خەيالىيە جىي
تاياندا نەيىتەۋە.

ئىجا شايانى باسە: كە زانايان تەمەنى زەۋى ھەمووى بە: چوار مىليار و
نيو (۴۵۰۰۰۰۰۰۰۰) سال دەخەملىنن.

ھەروەھا دەلىن: لەسەر زەۋى مىليونان جۆرە زىندەۋەر، مىليونان جۆرە پروۋەك
ھەن كە ھەموويان ژياندارن، ھەروەھا مروڤىش بەۋ ھەموو تايىبەتمەندىيانەۋە كە
ھەينى، كە واتە: كاتمان بەدەستەۋە نيە بۇ رىكەۋت و، ئەسلەن رىكەۋت جىي پىي
نيە لە گەردوۋندا، نە كاتمان ھىندە بەدەستەۋە ھەيە، نە ماددەمان ھىندە لەبەر
دەست دا ھەيە، بۆيە ئەۋە ھەموو رىك و پىكەيە كە لە تاك تاكى پىكەتەكانى

گەردووندا ھەيە، ھەروھە ئەو ھەموو سىستىماتىكىي و تەبائىي و ھاوکارىيەي
 كە لە نىوان پىكھاتەكانى گەردووندا ھەيە، ئەگەرى بەرپىكەوت دروست بوونيان
 نىە، ئنجا ئەو ھەمووى لە پروو ماددىيەكەيەو، ئەمما لە پرووى چىيەت
 (ماھىيە)ى ژيان (حياة)و، تا ئىستا زانايان لە بەردەمىدا دەستەوستانن و دەلێن:
 ئەو مەتەلێكى ھەلنەھىنراو و پرسىارىكى بى وەلامە، چونكە ئەگەر گرىمان
 بىردۆزەي پەرەستاندن و گەشەسەندنش راست بى، ئەدى چۆن يەكەمىن خانە
 ژيانى تىدا پەيدا بوو؟! ئەو ژيانە چىيە؟! ئەو چ نەيىيەكە كە تا ئىستا مرووف و
 زانستى بىولۇجيا، لە بەردەمىدا دەستەوستانە؟!

ئنجا دەلێن: ئەگەر رپكەوت نەتوانى گەردىكى پرۆتىنى دروست بكات،
 كە خانەيەكى زىندوو، يانى: خانە (خلية) ژيانەكەى لى لابرە و لەويى
 دانى، چونكە ئەو مەتەلێكەو ھەل ناكرى، بەلام ھەر لە پروو ماددەكەشيەو:
 خانەيەكى زىندوو، پىوستىي بە ھەزاران ياخود مىيۇنان گەرد دەكات، ئنجا ھەر
 گەردىك لە ھەزاران گەردىلە پىك دى، بىگومان ئەگەر رپكەوت نەتوانى يەك
 گەردى پرۆتىنىي دروست بكات، ئەدى گەردوونىكى ھەزار مىليار كەھكەشانى،
 واتە: خاوەنى يەك ترىليۇن (۱۰^{۱۲}) كەھكەشان، كە ھەر كەھكەشانى مىلياران
 ئەستىرە و خرۆكەو مانگ و... ھتەدى تىدايە و، ھەر كامىكىشيان (لەو ئەستىرە و
 خرۆكە و مانگ و .. ھتەدانە) لە ترىليۇنان گەردىلە پىكھاتوون، گەردىلەكانىش
 لەو ھەموو تەنۇلكانە پىكھاتوون! كەواتە: بەھىچ جورىك جىي رپكەوت لە
 گەردووندا نىە، چونكە تاكو ژمارەكان زياتر بن، شانسى رپكەوت بىھىتر دەبى،
 تاكو واى لى دى دەبىتە سفرو بوونى نامىنى.

٦- رپكەوت و دروستبوونى گەردوون:

لە سۆنگەي ئەووە كە بەر لە تەقبنەوہى گەورە (bing bang) ھىچ كام لە
 كات و شوین نەبوون، پاشان يەكسەر گەردوونىش لەو سىنگلارتى (Singlarty)
 (مفردة - تاكى پىكھىنەرى گەردوونىي) يەو، سەرى ھەلداو، ئەويش بە وردترىن
 پىوهران، كە ئەگەر تۆزقائىك جىواز بوونايە گەردوون نەدەھاتەدى، - وەك لە بەشى
 دووہم و لەم بەشى سىيەمەشدا گوتمان و پروونمان كردهو - بۆيە ھىچ بوارىك نىە بۆ

رېكەت، چونكى ھەموو شتېك ھەر لى سەرەتاوۋە زۆر بە وردىيى لى شوئىنى خۇيدا دانراوۋە، بە ھىچ شىۋىيەك شىمانەۋئە گەرى رۆل بىنىنى رېكەت لى ئارادا نىيە.

(۷)- رېكەت و سى پاىەكەي:

رېكەت سى پاىەي ھەن، لىي جىئانابنەۋە، كە برىتىن لى:

۱- نارېك و پىكىي (العشوائية).

۲- بى ئامانجىي (اللاغائية).

۳- بى بەھايى (اللاقيمة).

يانى: كە پىي رېكەت دىتە نىۋ، دەبى:

۱- نارېك و پىكىي ھەبى.

۲- بى ئامانجىي ھەبى.

۳- بى بەھايى ھەبى.

ئەو سى پاىە، پىكەيەرى رېكەتەن.

بەلام - ۋەك پىشتىر باسمان كەرد - گەردوونى ئىمە، خۇشمان چ ۋەك جەستەي خۇمان، چ ۋەك روو، ھەروەھا شتەكانى گەردوون بە گشتى:

۱- سىستىماتىك و رېك و پىك و بە وردتەن، لى ھەزاران پىۋەرى فىزىيىي و كىمىيىي دروست كراۋە.

۲- ئامانج و مەبەست لى پىشت ھەر پىكەتەيەكەيە ھەيە، چ جاي بە گشتى.

۳- ژيانى مەۋف پەرە لى بەھايەكان، ئەو بەھا بەرزانەي، كە مەۋف بە گشتى شانازىيان پىۋە دەكات، بە مولحىدەكانىشەۋە.

كەۋاتە: لى گەردووندا: ھىچ كام لى پىكەتەكانى رېكەت و پاىەكانى چىنگ ناكەون: نە نارېك و پىكىي، نە بى ئامانجىي، نە بى بەھايى:

۱- گەردوون سیستماتیک و رېڭ و پېکه.

۲- گەردوون ئامانجدارەو مەبەست لە پشت ھەر پېکھاتەییەکیەو ھەییە، ھەر شتێک تەماشای بکە، دەزانی ئامانج لە دروستکردنیدا ھەییە، ئامانجێک لە پشتیەو ھەییە، ئامانجێک تەحقیق دەکات.

۳- پاشان بە تاییبەت ژیانی مەرۆف پەرە لە بەھای بەرز.

کەواتە: دەبی ئەو رېڭ و پېکی و، ئەو ئامانج و، مەبەست و ئەو بەھایە، لە دەرەوی ماددەو، بەسەر ماددەدا فەرزکرا، بەلێ: شوین دەستی رېکەوت، بە ھیچ شیوێک لە گەردووندا نیە، چونکە ھیچ کام لەو پایانە، کە رېکەوتیان لێ پێکدێ، بوونیان نیە.

۸- رېکەوت بوونیکی خودیی و سەرەخۆی نیە، بەلکو بوونیکی ئیعتیباری ھەییە:

بە داخەو: کە باسی رېکەوت دەکری، نەک ھەر خوانەناسان، بەلکو زۆربەیی خواناسانیش - وەک پێشتریش ئامارەمان پێدا - وا دەزانن: رېکەوت کائینیکی و شتیکە بوونی ھەییە و کاروچالاکی دەکات! دەگوتری: فلان شتە بە رېکەوت دروست بوو! ئەو شتە رېکەوت دروستیکردو!

بەلام پێشتریش باسم کرد و لێرەش دووبارە دەکەمەو: رېکەوت بوونیکی سەرەخۆی نیە، بەلکو بوونیکی زەینی ھەییە، بوونیکی ئیعتیباری ھەییە، ھەر وەک چۆن کات (زمن)، بوونیکی سەرەخۆ و خودیی (ذاتی) نیە، بەلکو ئەویش دیسان بوونیکی ئیعتیباری و زەینی ھەییە.

ھەرەھا شوین (مکان) بریتیە لە درێژبوونەو ماددە، وەک چۆن کات (زمن) بریتیە لە جوولەیی ماددە، واتە: نە شوین، نە کات، بەبج ماددە بوونیان نیە، بە ھەمان شیوەش رېکەوتیش بوونیکی خودیی نیە، بەلام با وێنەیک بێنێنەو بۆ ئەوێ زیاتر باسەکە روون بێتەو:

پێشتریش ھەر نمونەمان بەو ھێنایەو، چونکە نمونەییەکی سادەییە: پارچە دراویڤک کە دوو دیوی ھەن، کاتی خۆی دراوی کانزایی ھەبوو دوو دیوی (شیرو

ئىنجا ئايا ئەگەرى كەوتنى پارچە دراۋەكە بەسەر يەككى لە دوو پروۋەكەيدا،
ياخود كەوتنى زارەكە بەسەر يەككى لە شەش پروۋەكەيدا، شتېكى سەرەخۆيە و
جىايە لە دراۋەكە؟ يان جىايە لە زارەكە؟ بە تەئكىد نەخېر، تۆ شتېكت پېيە
كاتىڭ ھەلپىدەدەي، بەسەر ئەو دىۋەدا بىكەي، يان بەسەر ئەو دىۋە، يان بەسەر
پروۋىڭدا بىكەي، يان بەسەر پروۋىڭكى دىكەدا، ئايا ئەو شتېكى جىايە لە خودى
شتەكە؟! بە تەئكىد نەخېر، بەلكو ھەر خودى شتەكەيە، بەلام مەسەلەي كەوتن
بەمىلاداو بەولادا، دوو ئەگەرى ھەن، ئەگەر دوو پروۋى ھەبن، يان شەش ئەگەر،
ئەگەر زار (نَرْد) يېڭى شەشروو بى.

به لئی به پریزان! گرنگه بزانیڼ که ریځکوت شتیځ نیه بوونیځی دهره کیی هه بی، ریځکوت بریتیه له ته گهری روودانی یان روونه دانی شتیځ، که ئیمه مامه لئی له گه لدا ده کین.

كهواته: به بې بونى شته كه، رېښه ووت مانايه كى نابې، ههروهك چوڼ به بې مادده، كات (زمن) ماناى نيه، چونكه كات بریتيه له جوولې مادده، تنجا ته گهر ئيمه له سهر زهوى نه بويناويه، زهوى به دهورى خویدا نه خولابايه وه له بهرانه ر خوردا، شهوو ر وژ پيدا نه ده بوون، ههروهها ته گهر به دهورى خوردا نه خولابايه وه، چوار كه شه كانى سال پيدا نه ده بوون، تنجا ته گهر شهوو ر وژ نه بوونايه و، ههفته و مانگ و سال، نه بوونايه، كات مانايه كى نه ده بوو بو ئيمه، ئيستا له سهر هه ندى له خر وكه كان، شهو و ر وژ و ههفته و مانگ و سال، مانايه كى ديكه يان ههيه، زهوى ئيمه له بيست و چوار سه عاتدا، جارېك به دهورى خویدا ده خوليتته وه، به لام خر وكه كى وا ههيه به چهند سالى ئيمه جارېك به دهورى خویدا ده خوليتته وه، كهواته: شهوو ر وژى نهو خر وكه يه له گهل

ھى ئىمە زۆر جىاوازە، بەلكو كەھكەشانى وا ھەيە: دوو سەدو پەنجا مىليۇن (۲۵۰۰۰۰۰۰۰) سالى پى دەچى، تاكو سوورپىك دەدا بە دەورى خۇيدا، يان بە دەورى شتىكى لە خۇى گەورەتردا.

كەواتە: بەبى بوونى ماددە، نە كات نە شوپن، بوونيان نابى، ئنجا رىكەوتىش لە كات و شوپندا نەبى، ناتوانى كار بكات، چونكە رىكەوت ھەر برىتيە لە خودى شتەكان، جوولەى شتەكان و ئەگەرى پرودانى ئەميان، يان ئەويان، بۇيە بەبى ھەبوونى شتەكان لە كات و شوپندا، رىكەوت ھىچ بوونىكى نىە، كەواتە: قسەكردن لە پەيدابوونى ماددە، يان گەردوون بە ھۆى رىكەوت (صدفة) ھو، شتىكى بى جىيە و پىچەوانە و دژى عەقل و لوژىك و زانستە.

۹- لە كۆتايى دا، چەند قسەيەكى سى لە زانايان:^(۱)

۱- (فريد ھۆيل):

دەلى: مەحالىي پەيدابوونى سادەترين شىۋەى ژيان، لە ميانى رىكەوتدا، ۋەك ئەو ۋايە فرۆكەيەكى بۆينگ (۷۴۷) لە ئەنجامى ئەو ۋەدا پەيدا بى، كە گەردەلووليك لە ساحەيەك دەدا، ئاسنەواللەى لى كۆكراۋەتەو، ئىدى لە ئەنجامى لىدانى ئەو گەردەلوولەدا، فرۆكەيەكى بۆينگ (۷۴۷) دروست بى!! ئنجا ئەو چەند لە عەقلەو نىزىكە، ئەو ۋەش كە سادەترين شىۋەى ژيان بە رىكەوت دروست بى، ھەر ئەو ۋەندە لە عەقلەو نىزىكە!

كە ديارە ھەرگىز فرۆكەيەكى بۆينگ (۷۴۷) بەو ۋە دروست نابى كە گەردەلووليك لە ساحەيەك دەدات، كە ئاسنى كۆنى لى كۆكراۋەتەو.

۲- (مايكل ترنز):

گوتوويەتى: ئەگەر بگوترى: ژيان لەسەر زەوى بە رىكەوت دروست بوو، ۋەك ئەو ۋايە تىرىك لەم سەرى گەردوون بەاويشتى بۇ ئەو سەرى گەردوون و،

۳- (هف روس):

بيانوى ھوتەم: ئەگەر ھەموو شتېك بەدھيئەتلىرى ھەبى، خواش بە ھەمان شىۋە بەدھيئەتلىرى ھەبە:

۲۲۲

ھەندىكى دىكە لە مولھىدەكان ئاوا ئەم بيانوۋە دادەپىژن: ئەگەر ھەموو شتېك پەيداكارى ھەبى، ئەدى پەيداكارى خوا كىيە، ياخود: ئەگەر خوا پەيداكارى ھەموو شتېك، ئەدى كى خوا پەيدا كىردو؟

بەپىژان! ناوم لە ھەموو ئەو بەناو بەلگە و پاساوانەى خوانەناسىي ناو: (بيانوۋە پوچەلەكانى ئىلھاد)، ئنجا ئەم بيانوۋە پوچەلەش، زۆرىك لە مولھىدەكان پەنايان پى بردو، بۆ ويئە:

(ستيفن ھوكىنگ)، لەو بارەو دەلى:

{بۆچى شتېك ھەبە، لە جياتى نەبوونى ئەو شتە؟ ئىمە بۆچى ھەبى؟ ئەو كۆمەلە ياسايە كە لە گەردووندا ھەن، بۆچى ھەن؟ بۆچى كۆمەلەك ياساى دىكە نىن؟ ھەندىك وا گومان دەبەن، كە وەلامى ئەو پىرسىارانە ئەوھىە بلىين: خوايەك ھەبە و واى ھەلپژاردو، كە ئەم گەردوونە بەو شىۋەيە دروست بىكات، ئەو جۆرە ياسايانەى تىدا دابنى، بەلام جىي خويەتى كە ئىمە بلىين: كى ئەم گەردوونەى دروست كىردو؟ ئنجا ئەگەر وەلامەكەى ئەو بى كە: خوا دروستى كىردو، وەلامەكە ھەلدەگەپىتەو و دەلىين: ئەدى كى خواى دروست كىردو؟} (۱)

(ستيفن ھوكىنگ) كە بە ھىساب بە يەكك لە سەرانى ئىلھاد دادەنرى، ئەو ئاستەكەيەتى!

ئنجا لە ھەمووى سەيرتر ئەوھىە، كە ئەو برادەرە (ستيفن ھوكىنگ) كە چەند مانگىك لەمەوپىش مرد، ناوى لە كىتەبەكەى خۆى ناو: دىزايىنى مەزن (The Grand Design) بەلام چۆن عەقلى پىي نەگوتو: كە دىزايىن (تصميم)،

(۱) پروانە: التصميم العظيم، ص ۱۹.

بەبە دیزاینەر (مُصمّم) نابى؟! بۆيەش كىتەبەكەى خۆى ناناو: دیزاینى مەزن (التصميم العظيم) چونكە: زۆر برۆاى بەو ھەيە، كە ئەم گەردوونە زۆر سىستىماتىك و پىك و پىك و ياسادارە، بەلام بە راستىي ئەو جىي سەرسووپمانە كە لە خۆى نەپرسى: باشە ئەو دیزاینەكەيە، بەلام دیزاینەكەرەكە كىيە؟! ئەمە ياساكەيە، بەلام ياسادانەرەكە كىيە؟! ئەمە پىك و پىكىي و وردەكارىيەكەيە، بەلام ئەدى پىك و پىك خەرەكە كىيە؟! كە لە بەلگە نەويستەكانى عەقلە، لە سەرەتاكانى عەقلە، پىك و پىكىي بەبە پىك و پىكخەر نابى و، ياسا بەبە ياسادانەر نابى.

با وینەيەكى سادە يینینەو:

كەسێك كە لە كىلگەيەكدا كارێك دەكا، ئەگەر نووكى پاچەكەى لە شتىك بگيرى (كە زۆرجار وا بوو و كەسى وا ھەبوو زېرى دۆزىوئەو، خەزنەى دۆزىوئەو، شوینەوارىكى كۆنى دۆزىوئەو)، دوايى گەلەكە ھەلدەداتەو تەماشە دەكات: ئەو كۆپەيەكە، يان ئەو گۆزەيەكە، ئىجا يان كانزای تىدايە، يان ھەندىك شتى تىدايە، يان تىدا نيە، ئايا ئەو كەسە دەتوانى قەناعەت بەخۆى بىنى، كە وەك چۆن گەلەكە ھەر لەوى بوو، ئەو گۆزەيەش ھەر لەوى بوو؟ بە تەئكيد نەخىر، يان ئايا ئەگەر پارەيەك بى و وینەى پادشاھەكى لەسەر بىت، دەتوانى قەناعەت بەخۆى بىنى، كە ئەويش ھەر لەگەل ئەو گەلە بوو؟ نەخىر، بەلكو دەلە: ئەو كەسێك لێرەى داناو، ئەو ھى گەلانى پىشوو، بەلكو ئەگەر شارەزای مېژوو و شارەزای شوینەوار زانىي (علم الآثار) بى، دەتوانى ديارىي بكات: ئەو پارەيە يان ئەو شوینەوارە، ھى چ گەل و كۆمەلگايەك و، چ حوكمرانىكەشە!

ئىجا لێرەدا جارێكى دىكە دەپرسىن: ئايا ئەگەر ئەو كەسە ئەو گەلانى نەناسىن، ئەو شارستانىيەتەى نەناسى و، زانىارىي لەبارەى ئەو دەولەتەو نەبوو، كە خاوەنى شوینەوارەكەيە، دەيكاتە پاساو و بيانووى نكوولێكردن لەو، كە ئەو پارچە دراو، ياخود ئەو پارچە شوینەوارە، مادام خاوەنەكەى نەناسى و،

زانباری وردی لهباریهوه نیه: بێ خاوهنه و هی کهس نیه و له خۆوه پهیدا بووه؟! به تهئکید نهخێر، بهلێ من خاوهنهکهی ناناسم، بهلام دلایم لهوهی ئهم پارچه کانزایه (ئهگەر زیڕه، ئهگەر زیوه، ئهگەر ههر شتی که)، ئهوه شوینهواری خهڵکێک بووه، که لیڤه ژیاون، یان لیڤه دا ئهوه شتهیان پهنهان کردوه و شار دوویانه تهوه.

ئێستاش ئیمه له وهلامی ئهوه بیانوهی مولحیدهکاندا، ده (۱۰) راستیان دهخهینه ڕوو، که ههر کامیان به تهنیا وهلامی ددان شکیستی ئهوه بیانوهی ئیلحادی تێدایه، چ جای ههموویان وێکرا:

(۱) راستیی یه کهم:

ئهوه ڕهسپاره که دهلێ: (ئهگەر ههموو شتی که پهیدا کهریکی ههیه، ئهوهی کێ خوای پهیدا کردوه؟)، ڕهسپاره که خۆی ههلهیه، دهیج بگوترێ: ئهگەر ههموو دروستکراویک، دروستکهریکی ههیه، یان: ئهگەر ههموو پهیدا کراویک، پهیدا کهریکی ههیه، نهک ههموو شتی که، چونکه شتی که پهیدا نهکرا، پێویستی به پهیدا کهر نیه، شتی که بهدینههێنرا، پێویستی به بهدیهینه نیه، بهلێ ههموو پهیدا کراو و دروستکراویک، پهیدا کهرو دروستکاریکی ههیه و، ههموو وهدیهینهراویک پهکی لهسهر بهدیهینهریک کهوتوه، که خوای تاک و پا که، بهلام خوا (سبحانه وتعالی) لهبهر ئهوهی بۆ خۆی خاوهنی بوونیکی خودیی (وجود ذاتی) یه، بۆیه پهکی لهسهر پهیدا کهر نهکهوتوه، ئهوانه پێویستی یان به پهیدا کهر ههیه، که پهیدا کراون، شتی که پێویستی به دروستکه ههیه، که دروست کرا، بهلام شتی که دروست نهکرا، و ههر بووبی، نهبوون (عدم) پێشی نهکهوتوه، تا کو بلیین: کێ پهیدای کرد؟!.

(۲) راستیی دووه:

دوای ئهوهی که سهلمینرا ماددهو گهردوون وهدیهینهراون، لهلایه بهدیهینهری تاک و بێ وینهوه و هیچ شتی کهش نیه، که خوا بهدیهینهرو خاوهنی نهی، ئهوه ڕهسپاره هیچ جێی چنگ ناکهوی و قسهیهکی بێ جیه، چونکه دانهینان به بوونی خوادا (سبحانه وتعالی)، یانی: دانهینان به بوونی زاتی کهدا که بوونه کهی

ھى خۇيەتى و، بوونىشى بە غەيرى خۇى داوھ، ئنجا ئو دانپىداھىننە، رېگا لەوھ دەگرى، كە پرسىار بكرى: ئەدى كى خۇى بەدېھىناوھ؟ يان چ شتىك خۇى بەدېھىناوھ؟ وەك خوا (سبحانە وتعالى) لە سوورەتى (طە) دا كە - چەند جارېك بە بەلگە ھىنامانەوھ - دەفەرموى:

﴿ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى ۝۵۰ ﴾

واتە: (مووسا) فەرموى: پەرورەدگارمان ئو زاتەيە كە بوونى بە ھەموو شتىك داوھ، دوايى رېنمايى كەردوھ، يانى: سىستىمى بۇ داناوھ و خستويەتە سەر رې، چۆن بەرپوھېچى.

كەواتە: ئەوھ دژيەكىي (تَنَاقُض)، كە: لەلایەكەوھ دان بە بوونى خوادا يىنى و، لەلایەكى دىكەشەوھ بېرسى: كى دروستىكەردوھ؟ خوا بوونەكەى زاتىيە و نەبوون (عدم) پېشى نەكەوتوھ، بوونەكەى لە شوئىنكى دىكەوھ بۇ نەھاتوھ، بەلكو ئو بوونى بە غەيرى خۇى داوھ (غەيرى خۇى)، واتە: ھەرچى ھەيە جگە لە خوا، ھەمووى بوون پىدراوھ، بوون پى بەخشاوھ، ھەمووى وەدېھىنراوھ، بۇيە نابى لە نىو وەدېھىنراوھكاندا، جارېكى دىكە بگەرپى داخۇ كاميان بەدېھىنەرى ئو خوايەيە، كە بوونى بە ھەموويان داوھ؟! ئەوھ لە زانستى لۆژىكدا پى دەگوترى: دژيەكىي (تَنَاقُض).

(۳) راستى سىيەم:

بەپى ياساى ھۆكارىي (قانون السببية) ھەموو شتىك پەيداكەرىكى ھەيە، بەلام خوا (سبحانە وتعالى)، ئاوا خۇى بۇ ئىمە پىناسە كەردوھ:

﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝۱۱ ﴾ الشورى.

واتە: ھىچ شتىك وەك خوا نىە و، ئو خوا بېسەرى بىنەرە.

واتە: ياساى ھۆكارىي خوا بۇ دروستكراوھكانى دايىناوھ، بەلام خۇى مەھكومى ياسايەكەى خۇى نىە، ئايا مروقتىك كە سەيارەيەك دروست دەكات، كۆمپيوتەرېك دروست دەكات، حاسىبەيەك دروست دەكات و سىستىمىكى بۇ

دادەنى، ئايا ئەو مەرۇفە خۇى مەحكومى سىستىمى ئەو سەيارەيە، ياخود ئەو كۆمپىوتەرەيە، يان ئەو حاسىبەيە؟ بە تەئكىد نەخىر، (وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى)، خواش ياساى ھۆكارىي لە نىو دروستكراوەكانيدا داناو، كە ھەمويان بەپىي ئەو ياسايە بەرپۆ دەچن، بەلام خۇى لە بازنى دروستكراوەكانى و، لەو ياسايانەش كە بۇ دروستكراوەكانى دايانن، بەدەرە و خوا (سبحانە وتعالى)، لە دەرەوى كات و شوينە.

واتە: ياسايەك - وەك ياساى ھۆكارىي - كە خواى بەدبەينەر بۇ دروستكراوەكانى دايانە، مەعقوول نىە، خۇيشى مەحكومى ئەو ياسايە بى.

(۴)- پاستىي چوارەم:

مادام پىشتەر سەلمىنرا، كە زنجىرەى بى كۆتايى (التسلسل اللانهاى) كە برىتيە لەوہى شتىك درىژ بىتەوہ بەبى كۆتايى، مەحالىكى عەقلىيە، مادام ئەوہ سەلمىنرا، ئەگەر گریمان خواى بەدبەينەر پەيداكەرىشى ھەبووايە، ئەو كاتە پەيداكەرەكەشى بە ھەمان شىوہ، ئەویش يەكى دىكە و، ئەویش يەكى دىكە .. ھتە، ئەوہش سەردەكىشى بۇ زنجىرەى بى كۆتايى، زنجىرەى بى كۆتايىش مەحالىكى عەقلىيە، يانى: بوونى نىە، كاتى خۇشى ئەم وینەيەمان ھىنايەوہ لەو بارەوہ:

سەربازىك فەرمانى پىكراوہ تەقە بكات لە نىشانەيەك، بەلام ئەگەر ئەو سەربازە بلى: تاكو سەرەوہى خۆم فەرمانم پى نەكات، تەقە ناكەم، سەرەوہى خۇيشى بلى: دەبى سەرەوہى خۆم فەرمانم پى بكات، سەرەوہى ئەویش بلى: سەرەوہى خۆم، ئەوہ وەك كوردەوارىي دەلى: تاكو قىامەتى ئەو سەربازە تەقەى بۇ ناكرى، بۆيە دەبى لەسەر كەسىك بوەستى و، ئەو كەسە نەگەرپىتەوہ بۇ سەرەوہى خۇى و بلى: لىرەوہ فەرمان دەرچى، بەلام ئەگەر ھەروا برۋا و، سەربازەكە بە ئەفسەرەكەى پشت خۇى بلى و، ئەفسەرەكە بە يەكى پشت خۇى و، ئەوى دىكە بە يەكى پشت خۇى و، ھەروا برۋا بەبى كۆتايى، ھەرگىز ئەو فىشەكە ناتەقىنرى.

(۵)- راستیی پینجه م:

ئەو پرسیاره: (کی خوی دروست کردوه؟) زیاتر ههلقولای زهینی مولحیدهکانی رپوژئاوایه، که زۆر به شیواویی خوی بهرزو مهزنیان بۆ وینا کراوه، که پیشتیش شتیئکمان لی باسکرد، که چ له (پهیمانی کۆن) و چ له (پهیمانی نوێ) دا: (کتیبی پیروژ- الکتاب المقدس)، که ههندیك شتمان لییهوه نهقل کرد، له زمانی (ریتشارد داوکینز) هوه، ههروهها له باسی چوارهمی ئەم بهشی سییه مهشدا: (هۆکاره راسته قینهکانی ئیلحاد) لیکۆلینهوهیه کی تیرو تهسهل دهکهین لهو بارهوه که کتیبی خاوهن کتیبهکان، چۆن خوی پهروهردگاری وینا کردوه و، چۆن رپوژئاواییهکان لهو خواجه، که ئەو کتیبه بهناو موقهدهدهسه، بۆیان وینا دهکات، لیی رایان کردوه و لیی سلهمیونهوه؟

بۆیه دهبی بلیین: ئەوانه ی دهپرسن: ئەدی کی خوی دروست کردوه، ئیشکالی گهورهیان به ههله ناسینی خوی تاک و پاکه، ههروهها تیروانیی ههله ی دیکه ی زۆر که له باره ی خوا، له باره ی ئایینه کهیهوه، هه، که له کتیبه ئایینه کانیانهوه سه رچاوهیان گرتوه و، بوونه مۆته که و کابووسی کی قورسی سه ر دل و سینه یان.

(۶)- راستیی شه شه م:

په ی نه بردن به ماهیه تی خوا (سبحانه و تعالی) و نه توانینی وینا کردنی، پاساوی نکوولی لی کردنی نه، چونکه که سیك که له بهر نه زانیی چیه تی خوا، نکوولی له بوونی دهکات:

۱- پیوسته به هه مان بیانوو و پاساوی نکوولی له عقل و رووحی خۆیشی و، له گه ردیله کانی ماددهو، له ته نۆلکه کانی پیکهینه ری گه ردیله کانی و، گه لیك شتی دیکه ش بکات، چونکه چیه ت و جهوه ری هیه کام له مانه نازانی.

۲- ئەو که سه وه که سیك که ده چیه ته شه که و تیکه وه و، چهند وینه یه کی کۆن و چهند شوینه واریك ده بینیت، له وه وه هه لده هینجی که کاتی خۆی به شهر لهو شه که و ته دا

ژیان، بهلام دوايي به هوئی ئهوهوه که نایانناسی، ئهوه بهشهرانه کی بوون؟ ناویان چی بووه؟ چ نهتهوهیهک بوون؟ زمانیان چی بووه؟ له کوئی هاتوون؟ بۆ کوئی چوون؟ رهنگیان چۆن بووه؟ لهبهر ئهوهی ئهوه تایبهتمهندیانهیان، نازانی، نکوولی له بوونیان بکات! که به تهئکید ئهوه شتیکی نالۆژیکیه، بهلێ زانیاری و وردهکاری لهباریهوه نازانی، بهلام ئهوه پاساوو بیانوی نکوولی کردن له بوونی ئهوه کۆمهله خهلهکه نیه، که ئهوه شوینهوارهیان لهوه ئهشکهوتهدا بهجی هیشتوه.

(۷)- راستیی ههوتهم:

ههم خواناس و، ههم مولحیدهکانیش دهلێن: دهبی مهوجوودیکی بی سهرهتا و نهزهلیی ههبی، ئنجا خواناسان دهلێن: ئهوه مهجووده بریتیه له خوا (سبحانه وتعالی)، که بوونهکهی، بوونیکی خودیه و بوونیکی بی سهرهتایه، بوونیکه نهبوونی پیش نهکهوتوه، بهلام مولحیدهکان دهلێن: مادهی گهردوون نهزهلییه، کهواته: جیاوازی نیوان خواناسان و خوانهناسان تهنیا ئهوهیه: ئایا ئهوه شتهی نهزهلیی و بی سهرهتایه، مادهی بی ژیان و بی ئیرادهو بی هۆش و... هتده؟ یاخود خوای زاناو بهزهیی و بهخشندهیی کارزانه؟!

ههلبهته ئیستا فیزیای نوێ ئهوهشی دهرخستوه، که ماده ناگونجی بی سهرهتا بی، چونکه ماده، وهک پیشتر باسمان کرد، تهنیا له زهیندا و له وههم و خهیاڵدا بوونیکی سهربهخۆی ههیه، ئهگهرنا (ماده) یان دهبی گهردیله بی، یان دهبی تهنۆلکهکانی نیو گهردیلهکان بن، بهر لهوهی گهردیلهکان دروست بن، یان دهبی له ئهستیرهکاندا، له کههکهشانهکاندا، له ژیانداراندا، له پروهکدا، له شتیکی دهبی بهرجهسته بی، ئهگهرنا (ماده) بۆ خۆی بهبی ئهوهی که له دروستکراویکدا، له دیاردیهکدا بهرجهسته بی، تهنیا له وههم و خهیاڵدا بوونی ههیه، بهلام گریمان ماده بوونیشی ههبوو بهبی ئهوانه و، فیزیای ئیستاش راست نهبوو، که دهلی: گهردوون ههمووی لهوه تهنۆلکه گچکهیهوه که: (singularity) (یهکهی گهردوونیی)، یاخود: (تۆوی گهردوونیی)، یان

(هیلکهی گەردوونی) پی دەلین، گریمان ئەوەش راست نەبوو، باشە، ئایا ئەو مەوجودە بێ سەرەتا و ئەزەلییە، کە ئەو هەموو پیکهاتانەیی نیو گەردوونی دروست کردوون، عەقل و لۆژیک و دەخوای پال بدیرتە لای ماددەییەك، کە نە ژيانی هەیه، نە عەقلی هەیه، نە هۆشی هەیه، نە ئیرادەیی هەیه، یان پالبدیرتە لای خوایهك کە خاوەنی ژیانە، خاوەنی ویستی رەهایە، خاوەنی زانیاریی رەها و بەزەیی رەها و دەستەلاتی رەهایە؟ بیگومان وەلامەکەیی روونە.

پیشتریش باسمان کرد، کە نەداری شتیک ئەو شتەیی پی نابەخشری، ماددە خۆی کە عەقلی نەبێ و هۆشی نەبێ و ژيانی نەبێ و ئیرادەیی نەبێ، چۆن توانی شتانیک دروست بکات، کە هەموو ئەو شتانەیان هەبن؟!.

(۸)- راستیی هەشتەم:

پاساوو بیانووێکی دیکەیی مولحیدەکان کە یان: پەنا دەبەنە بەر هەربوویی ماددە و گەردوون، (کە فیزیایی نوێ ئیستا ئەوەشی لی هەلۆشانوونەوه)، یان هەر دان بە بوونی خوادا ناهینن، ئەوەیه کە دەلین: خوا زۆر ئالۆزە، سەرمان لێی دەرناچی!

بۆ وینە:

(پیششارد داوکینز)، کە یەکیکە لە مولحیدە سەرسەختەکانی ئەم پڕۆژگارە و زانایەکی زیندەوەرزانە، لە کتییی: (The God Delusion) (۱)، (واتە: (وهم الإله - خوی خەیاڵیی) دا، گوتوویەتی:

(بۆیه بڕوا بە خوا ناهینم، چونکە خوا بوونیکی ئالۆزترە لە گەردوون، ئیمە گەردوونیئیمان هەیه، ئنجا لە جیاتی ئەوەی ئەو گەردوونە، کە سەرمان لێی دەرەچی و یاساکی تاراددەیهك دەزانین، پاللی بدەینە لای خوایهك، کە سەرمان لێی دەرناچی، هەروا باشە بلین: ئەو گەردوونە خۆی هەیه).

ئىنجا چى به بهلگه دىيىتتهوه؟! (پيتشارد داوكينز) دهلى: بهپى عهقىدهى خواناسان، خوا ئاگادارى همموو شتيكه له گهردوونى پان و پوردا و، بهسهرىهوه هوكمپانه و ههرچى له گهردووندا پروودهات، له ههمان كاتى پروودانيدا دهيزانى، بۇ ويىنه: هست و نهست و نزاو پارانهوى بهندهكان، ئاگادارى همموو وردهكارىيهكانه، ههلبهته زاتىكى ئاواش، ئهو پهرى ئالۆزىي تىدايه!

بهلام ئيمه له وهلامى ئهو قسه سادهو بى بنهمايهدا، دهليين:

خوا (سبحانه وتعالى) بهديهينهري همموو دروستكراوهكانهو، له نيو دروستكراوهكاندا زورى وا ههن، كه مروف سهرى لى دهرناچن:

۱- ئايا (پيتشارد داوكينز) و مولحیدهكانى دى، سهرىيان له همموو وردهكارىيهكانى جهستهى خويان دهرچوه، كه خویشى زانايهكى زيندههرزانه؟!

۲- ئايا سهرى له كارى همموو كوئهندامهكان دهردهچى؟!

۳- ئايا سهرى له كارى كوئهندامى ميشك و دهمار دهردهچى؟!

۴- ئايا سهرى له وردهكارىيهكانى نيو خانه، كه يهكهى دروستبوونى ژياندارانه، دهردهچى؟!

ئىنجا ئايا ئالۆزىوونى شتيك - بهو واتايهى كه وردهكارىيهكانى نهزانى و سهرت چاك لييان دهرنهچى - بهلگهيه لهسهر نهبوونى؟

بۇ نمونه:

أ- هيىزى كيىشنده.

ب- ئهو همموو وردهكارىيهكانى له نيو گهرديلهكاندا ههن.

ج- ئهو همموو وردهكارىيهكانى له نيو همموو دروستكراوهكانى خوادا ههن.

د- مهتلى ژيان، كه ههتا ئيىستا هيچ كس بوى ههلههيندراوه، ئايا ئهوه پاساوو بيانويىكى راسته كه دان به ژياندا نههيى، لهبهر ئهوهى زانست له بهرانبهريدا دهستهپاچهيهو دهستهوئهرنو دانىشتوه و هيىچى بۇ ناكريى؟ بهراستىي

ئەو قسەییەکی سادەو مندا لانیە: لەبەر ئەوەی سەرمان لە خوا دەرنەچێ، برۆی
بێ ناهێنین!

خوا (سبحانە و تعالی) لەو بارەو لە سوورەتی (طه) دا دەفەرموێ:

﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهٖ عِلْمًا ۝۱۱۰﴾

واتە: زانیاریی دروستکراوەکان دەوری خوا نادات.

هەڵبەتە مەبەست لە دەوردان (إحاطة) پەیردن بەچیەتە، نەك ناسین و
زانین!

ئەجا ئێمە زۆربەیی هەرە زۆری دروستکراوەکان، جەوهەر و چییەتیان نازانین،
چ جایی خۆی بەدیھێنەر و پەروردگار، کە خاوەنی بوونی پەها، بوونی بێ
سەرەتاو بێ کۆتا، خاوەنی سیفەتە پەها و بێ سنوورەکان: زانیاریی پەهاو بێ
سنوور، دەستەلات، ئێرادە، ژیاڵی پەهاو بێ سنوور، بەزەیی و میھرەبانیی،
کارزانیی، هەموو سیفەتەکانی خوا پەها و بێ سنوور، ئێمەش سنووردارین،
چ عەقلمان، چ جەستەمان، چ رووحمان، چ پێنج هەستەکانمان، سنووردارن،
هەڵبەتە بێ سنوور و پەها لە سنووردادا، جیانی ناییتەو، بەلکو جاری وا هەیە
شتیکێ سنوورداری گەورەش، لە شتیکی سنوورداری بچووکدا، جیانی ناییتەو،
ئایا ئاوی دەریاکان لە پەرداخیکدا جیانی دەیتەو؟! کە هەردووکیان سنووردارن؟!
نەخێر.

بۆیە ئەو قسەییە، قسەییەکی بێ جییه.

هەڵبەتە ئەگەر (ریتشارد داوکینز) گوتبای: ئەو خواوەی، ئەو پەروردگاری
کە (پەیمانی کۆن) و (پەیمانی نوێ) پێناسەی دەکەن: (پەیمانی کۆن) سیفەتی
مروّقان پال دەداتە لای خوا - وەك پێشتر باسمان کرد^(۱) - (پەیمانی نوێ) ش،
خوا بە سێکوچکەیی لێکدراو (الثالوث المُرْتَب)، (باب و کورو گیانی پیروژ)

(۱) پروانە: بیانوی سییەم: بوونی شەر و خراپە لە ژیاڵی مروّقادا، لەم بەشی سییەمە.

دادەنى، ئەگەر گوتباي: بېروا بەو جوړه خوا و پەروردگارە ناکەم، کە پەيمانى کۆن و نوێ دەيلين، تا راددەيهک قسەکەى رپي تى دەچوو، بەلام خوا عزوجل وەک لە دوا نوسخەى دەسکاريى نەکراوې وەحييدا، پيناسە کراو، کە قورئان و سوننەتى پيغەمبەرە (صلی اللہ علیہ وسلم)، هېچ ئالۆزىيەکى تىدانى، بەو واتايە کە لە گەل عەقلا تىکبگيرى، بەلئى خوايەک سيفەتى مروفي هەبى، لە گەل عەقلا تىک دەگيرى، خوايەک سى بى و يەکيش بى، وەک عەقيدەى شيونراوى مەسيحى دەلئى: سيشەو يەکيشە، ئەو لە گەل عەقلا تىک دەگيرى، بەلام بيگومان لە گەل عەقلا تىکگيران شتيکە و، سەر لى دەرەچوونى عەقلا و دەرەدانى عەقلا، شتيکى دىکەيه، بۆ ويئە: خوا (سبحانە وتعالى) لە سوورەتى (الإخلاص) دا دەفەرموى:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ (۱) اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ (۲) لَمْ يَكِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ (۳) وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝ (۴)﴾.

واتە: بە ناوی خۆی بەبەزەیی بەخشنده، بلئى: خوا تاکە، جیى نیازو بى نیازە، کەسى لى نەبوو، و، لە کەشیش نەبوو، و، هېچ کەس هاوتای وی نیه. ئایا ئەمە چ ئالۆزىيەکى تىدایە؟! خوا تاک و بى ويئەو بى هاوئە، جیى نیازو بى نیازە، خاوەنى بوونىکى سەربەخۆیە و، هەموو دروستکراوکان پيويستيان بەو و ئەو پيويستیی بە غەيرى خۆی نیه.

ئەمە عەقلا زۆر باش تى دەگات، بەلام بتهوى چييهت و جەوهەرى خوا بزانی، ناتوانى، چونکە ئەى مروف! تۆ چييهت و جەوهەرى ماددە نازانى، کە لەبەر دەستتەو مامەلەى لە گەلدا دەکەى، چ جاي خۆى بى ويئەى پەروردگار!!

هەر وەها خوا (سبحانە وتعالى) لە سوورەتى (الشورى) ئايەتى (۱۱) دا، دەفەرموى:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

واته: هیچ شتیك وینهی ئەو (خوا) نیه و، ئەو (خوا) بیسه‌ری بینهره.

بۆیه زانیان گوتووینه: (وَكُلُّ مَا خَطَرَ بِبَالِكَ، قَالَ لَهُ بِخِلَافِ ذَلِكَ)، واته: هەرچی به هۆشی تۆدا دی، خوا لهوه جیایه.

چونکه ئەوهی به هۆشی تۆدا دی، هه‌مووی دروستکراوه و به‌زۆریش به‌رهه‌سته، هۆش و عه‌قڵی مرو‌ف سود له چی ده‌بینی؟ لهو که‌ره‌سته خاوهی که له رێی پێنج هه‌سته‌که‌نه‌وه پێی ده‌گات: بینراوه‌کان، بیستراوه‌کان، تامکراوه‌کان، بۆنکراوه‌کان، ده‌ست له کۆتراوه‌کان، هه‌سته‌وه‌ره‌کانیش ته‌نیا مامه‌له له گه‌ل ماده‌دا ده‌که‌ن، که‌واته: ئەوهی دێته عه‌قل و هۆشی مرو‌قه‌وه، زیاتر ئەو وینه‌و دیمه‌ن و ده‌نگ و تام و بۆنانه‌ن، که له دیارده‌و دیمه‌نه ماده‌یه‌که‌نه‌وه، پێنج هه‌سته‌کان کۆیان کردوونه‌ته‌وه، خواش (سبحانه و تعالی) له ده‌ره‌وهی جیهانی ماده‌یه.

ئەجا - وهك پێشتریش هینامان - خوا عزوجل له سوورپه‌تی (طه)دا، ده‌فه‌رموی:

﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾

واته: زانیاریی ئەوان ده‌وری ئەو (خوا) نادات.

به‌لێ زانیی چیه‌تی خوا، شتیکی چاوه‌پوان نه‌کراوه و هه‌ر ده‌بی وا بێت، چونکه زۆر شت لهو شتانه‌ش که خوا دروستی کردوون، مرو‌ف له به‌رانه‌ر زانیی جه‌وه‌هر و چیه‌تیاندا ده‌سته پاچه‌یه، بۆ وینه: ر‌ووح، ئەو ر‌ووحه‌ی که له جه‌سته‌ی خۆماندایه، له نیۆ دوو ته‌نیشته‌که‌ماندایه، تا ئیستا سه‌رمان له درناچی، وهك خوا بۆ خۆی هه‌والی پێداوین، ده‌فه‌رموی:

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾

واته: دهربارهی رووچ پرسپارت لی دهکهن؟ بلی: رووچ له کاری پهروهر دگارمه، (یان: فهرمانی پهروهر دگارمه) و، نه ندازهیه کی کم نه بی زانیاریستان پی نه دراوه. نهک ههر رووچی مروؤف، که ژیانیک تابه تییه، بهلکو ژیانیک که له پرووه کدا ههیه و، نهو ژیانیه کی که له نه میبایه و، ژیانداریک یه کخانه پیدا ههیه، تا ئیستا زانست و مروؤف له بهران بهریدا دهسته پاچه، سهریان لی دهرناچی، چ جای جهوههر و زاتی بی وینهی خوا (سبحانه و تعالی)!!

۹- راستی نویم:

له بارهی نهو قسه یه وه: مادام هه موو شتیک به دیهینه ری ههیه، ده بی خواش به دیهینه ری بی!

پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نهو قسه یه بی به خوتخوته ی شهیتان داناوه، ئنجا له بهر نهوهی نهو مهسه له یه له سونه تی پیغه مبه ردا (صلی الله علیه وسلم) گرنگی پی دراوه، ئیمهش نهو فهرمودانه ی لهو باره وه هاتون، ده (۱۰) یانمان لی هه لبراردوون، که ههر کامیکیان له گو شه یه که وه، باسی نهو مهسه له یه دهکات، با سهرنجی نهو ده (۱۰) فهرمودیه به دین^(۱):

فهرموده ی یه که م: {يَا أَيُّهَا الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمُ يَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا؟ مَنْ خَلَقَ كَذَا؟ حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ رَبِّكَ؟ فَإِذَا بَلَغَهُ، فَلَيْسَتْ عِندَ بِاللَّهِ وَلَيْسَتْ هِيَ} (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ برقم: ۳۲۷۶، وَمُسْلِمٌ برقم: ۳۶۲، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ).

پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: شهیتان دیتته لای یه کیکتان، ده لی: نه مه کی دروستی کردوه؟ نه دی نه مه یان کی دروستی کردوه؟ هه تا ده لی: نه دی پهروهر دگارت کی دروستی کردوه؟ نه گهر که یشته نهوی، با نهو مروؤفه په نا به خوا بگری و واز یینی.

(۱) دیاره پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) نهو فهرمایشتانه ی فهرمون، بو نهوهی ئیمه دوور بینبی (احتیاط) خو مان وه رگری و، خو مان بو نهو جوړه پرسپارانه ناماده بکهین، بویه نه هلی ئیسلام زور به ناسانی وهلامی نهو پرسپارانه ده دهنه وه، چونکه پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) پیشر ئیمه ی ناگدار کردوته وه هوشاری پیداوین.

فهرموده‌ی دووهم: پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فهرموئ: {لَنْ يَدْعُ الشَّيْطَانُ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمْ فَيَقُولَ: مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ؟ فَيَقُولَ: اللَّهُ، فَيَقُولَ: فَمَنْ خَلَقَكَ؟ فَيَقُولَ: اللَّهُ، فَيَقُولَ: مَنْ خَلَقَ اللَّهُ؟ فَإِذَا حَسَّ أَحَدَكُمْ بِذَلِكَ، فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ} (رواهُ ابْنُ حِبَّانَ برقم: ۱۵۰، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا).

واته: شهیتان واز له یه‌کیکتان ناهیئنی تاکو دیته لای (واته: دیته زهین و خه‌یالییه‌وه)، پیی ده‌لی: کی ناسمانه‌کان و زهوی دروستکردوون؟ نه‌ویش ده‌لی: خوا، ده‌لی: نه‌دی کی توی دروستکردوه؟ ده‌لی: خوا، ده‌لی: نه‌دی کی خوی دروستکردوه؟ نه‌گهر یه‌کیک له نیوه هه‌ستی به شتیکی وا کرد، با بلی: بروام به خواو به پیغه‌مبه‌ره‌کانی هیئا. (ته‌واو و کو‌تایی پی بیئنی).

فهرموده‌ی سییهم: {لَا يَزَالُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يُقَالَ: هَذَا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهُ؟ فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا، فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ} (رواهُ مُسْلِمٌ برقم: ۳۶۰).

واته: خه‌لک به‌رده‌وام ده‌پرسن، تاکو ده‌گوتری: باشه نه‌وه خوا دروستکراوه‌کانی وه‌دییه‌ناون، نه‌دی کی خوی وه‌دییه‌ناوه؟ ههر که‌سیک شتیکی وای له دل و زهینی دا هه‌ست پی کرد، با بلی: بروام به خوا هه‌یه. (نه‌و قسه‌یه بکات و کو‌تایی پی بیئنی).

فهرموده‌ی چواره‌م: {يُوشِكُ النَّاسُ أَنْ يَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ حَتَّى يَقُولَ قَائِلُهُمْ: هَذَا اللَّهُ خَلَقَ الْخَلْقَ، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهُ؟ فَإِذَا قَالُوا ذَلِكَ، فَقُولُوا: اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، ثُمَّ لِيَتَنَفَّلَ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلِيَسْتَعِذَّ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ} (رواهُ النَّسَائِيُّ فِي "الكبرى" برقم: ۱۰۴۲۲ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ).

واته: نیزیکه خه‌لک له نیوان خو‌یاندای پرسیار بکه‌ن، هه‌تا بیژره‌یکیان ده‌لی: باشه نه‌وه خوا دروستکراوه‌کانی وه‌دییه‌ناوه، نه‌دی کی خوی وه‌دییه‌ناوه؟ نه‌گهر نه‌ویان گوت، نیوه بلین: خوا تاکه، بی نیازو جیی نیازه، که‌سی لی نه‌بووه، له که‌س نه‌بووه و، هیچ که‌س نیه هاوتای وی بی، دواپی با سی جارن تف له‌لای چه‌پی بکات و، په‌نا به خوا بگری له شه‌یتان.

فهرموده‌ی پینجه‌م: {لَنْ يَبْرَحَ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهُ؟} (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ برقم: ۶۸۶۶ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ).

واته: خه‌لک به‌رده‌وام ده‌پرسن، تا‌کو ده‌لین: ئەوه خوا به‌دییه‌نه‌ری هه‌موو شتی‌که، ئەدی کی به‌دییه‌نه‌ری خوایه؟

فهرموده‌ی شه‌شه‌م: که فهرموده‌یه‌کی قودسییه، پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) له‌ خوا‌ی به‌رزی مه‌زن ده‌یگیریت‌ه‌وه، ده‌فه‌رموی: {قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ أُمَّتَكَ لَا يَزَالُونَ يَقُولُونَ: مَا كَذَا؟ مَا كَذَا؟ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا اللَّهُ خَلَقَ الْخَلْقَ، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهُ؟} (رَوَاهُ أَحْمَدُ برقم: ۱۲۰۱۴، وَمُسْلِمٌ برقم: ۱۳۶، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ).

واته: خوا‌ی زالی پایه‌دار فهرمو‌ی: (ئه‌ی موحه‌مه‌د!) ئۆمه‌ته‌که‌ت به‌رده‌وام ده‌بن، هه‌ر ده‌لین: ئەوه چیه‌؟ ئەوه چیه‌؟ هه‌تا ده‌لین: ئەوه خوا دروست‌کراوه‌کانی هیناونه‌ی، ئەدی کی خوا‌ی هیناوته‌ی؟!

فهرموده‌ی هه‌وته‌م: {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَسَأَلُوهُ: إِنَّا نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا مَا يَتَعَاطَمُ أَحَدُنَا أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، قَالَ: «وَقَدْ وَجَدْتُمُوهُ»؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: ذَاكَ صَرِيحُ الْإِيمَانِ} (رَوَاهُ مُسْلِمٌ برقم: ۳۵۷).

واته: ئەبو هوریره‌ خوا‌ لینی رازی بی، ده‌لی: کۆمه‌لێک له‌ هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) هاتنه‌ خزمه‌تی و پرسیاریان لی کرد، گوتیان: ئیمه‌ شتی‌که‌ له‌ دلێ خۆماندا ده‌بینین، که‌ یه‌کی‌که‌ له‌ ئیمه‌ پی‌ شتی‌کی زۆر مه‌زنه‌، بیدرکینێ و به‌سه‌ر زاریدا بی (پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) تی‌گه‌یشت مه‌به‌ستی چیه‌؟! فهرمو‌ی: ئەوه‌تان هه‌ست پی کرد، له‌ دلێ خۆتاندا؟ گوتیان: به‌لی، فهرمو‌ی: ئەوه ئیمانی رووته‌.

ئنجا (أَبُو سُلَيْمَانَ الْخَطَّابِيُّ) مانایه‌کی لی ده‌داته‌وه، به‌لام من مانا لیدانه‌وه‌که‌ی ئەوم پی باش نیه‌، ئەو ده‌لی:

(قَالَ أَبُو سُلَيْمَانَ الْخَطَّابِيُّ، أَيُّ صَرِيحِ الْإِيمَانِ: هُوَ الَّذِي يَمْنَعُكُمْ مِنْ قَبُولِ مَا يُلْقِيهِ الشَّيْطَانُ فِي أَنْفُسِكُمْ وَتَصْدِيقِهِ، وَلَيْسَ مَعْنَاهُ أَنَّ وَسْوَسةَ النَّفْسِ صَرِيحُ الْإِيمَانِ، وَذَلِكَ أَنَّهَا إِنَّمَا تَتَوَلَّدُ مِنْ فِعْلِ الشَّيْطَانِ وَتَصْوِيرِهِ، فَكَيْفَ يَكُونُ إِيمَانًا صَرِيحًا^(۱)).

واته: مەبەست لە ئیمانی رووت، واته: ئیمانی ساغ پالتان پیوه دەنی که ئەوێ شەیتان وەك خوتخوتە دەیخاتە دلتانەو، وەری نە گرن و بەراستی دانەنن، ئە گەرنا مەبەست پێی ئەو نیه که ئەو وەسووسەیه بریتیە لە ئیمانی رووت و ئیمانی تەواو، چونکە وەسووسە لە کرداری شەیتانەو پەیدا دەبی و هاندانی شەیتان و جوانکردنی ئەو، ئنجا چۆن دەیتە ئیمانیکی ساغ و بی خلتە؟!

بەلام وام پێ راستترە بگوتری: مەبەست ئەوێهە که ئەو خوتخوتە کردە شەیتان بۆ ئێو، نیشانە ئیمانی ساغە، بۆیە لە خوتان مەترسن، وەك لە فەرموودە دیكەدا هاتو، نەك لەبەر ئەوێ ئەو وەسووسەیه قبوڵ ناکەن، ئەو ئیمانی رووتە، بەلكو هەر خودی ئەو خوتخوتە بۆ کرانە، نیشانە ئەوێهە که ئەو مەرفۆه، ئیمانیکی باشی لەلایە، بۆیە شەیتان دەیهوێ ئیشکال و گومانی بۆ دروست بکات و، ئەو ئیمانە باشە لێ تێک بدات.

فەرموودە هەشتەم: {عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَحَدَنَا يَجِدُ فِي نَفْسِهِ "يُعَرِّضُ بِالشَّيْءِ" لِأَنَّهُ يَكُونُ حُمَمَةً أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَسةِ» { (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِرَقْم: ٥١١٤، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ).

واته: عەبدوللای کۆری عەبباس خوا لە خوێ و بابی رازی بی، دەلی: پیاویک هاتە لای پیغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم)، گوتی: ئەو پیغەمبەری خوا! یەکیک لە ئیمە لە دلی خویدا هەست بە شتیێک دەکات، هەست بە خەیاڵیک - بە لەبەر را هاوێشتن (کنایە) شتەکە ی باس کرد - پێی خوێشە بیته خەلووز، نەك قسە ی وا بکات، پیغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)

(۱) شرح السنة للبعوي، ج ۱، ص ۱۱۰.

فهرمووی: (اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ) خوا گه وره تره، خوا گه وره تره، خوا گه وره تره، ستایش بو ئه و خواجه ی که فیلّی شهیتانی گپراهه وه بو خوتخوته کردن (هیچی دیکه ی له به رانبه رتاند له ده ست نایه ت، که واته: ئه وه خوتخوته ی شهیتانه و گوئی پی مه ده ن).

فهرمووده ی نویه م: ئه مه ریوایه تیکی دیکه یه: {عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي أَحَدْتُ نَفْسِي بِالشَّيْءِ، لَأَنْ أَخْرَ مِنْ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَكَلَّمَ بِهِ، قَالَ فَقَالَ: النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَسةِ} (رواه أحمد برقم: ۲۰۹۷، وَقَالَ شُعَيْبُ الأَرْنَؤُوط: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ).

واته: عهبدوللای کوری عه بباس خوا له خو ی و بابی رازی بی، ده لی: پیاوئک هاته لای پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم)، گوتی: ئه ی پیغه مبه ری خوا! (صلی الله علیه وسلم)، من جاری وایه له دلی خومدا خه یالیکم به دلدا دی، ئه گهر له ناسمانه وه بکهومه خواری، له لام خو شتره، (له لام با شتره) له وه ی که ئه و قسه یه ی له دلدا دیت و ده چی، بیلیم، (پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) تیگی که ئه و قسه یه چییه)، فهرمووی: خوا گه وره تره، خوا گه وره تره، ستایش بو ئه و خواجه که فیلّی شهیتانی گپراهه وه بو دنه دان و خوتخوته.

فهرمووده ی ده یه م و کوتایی: پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموی: {إِذَا سَأَلَكُمْ النَّاسُ عَنْ هَذَا، فَقُولُوا: اللَّهُ كَانَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ، وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ، وَاللَّهُ كَائِنٌ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ} (رواه أحمد برقم: ۱۰۹۷۰)^(۱).

(۱) قال الألباني: إسناده معضل، "السلسلة الصحيحة" ج ۱، ص ۲۳۶. تعليق شعيب الأرناؤوط: هذا الحديث ثلاث قطع بثلاثة أسانيد: أما القطعة الأولى فإسنادها صحيح على شرط مسلم، وأما القطعة الثانية وهي الأثر عن أبي هريرة فإسنادها ضعيف لجهالة نجبة بن صبيغ، وأما القطعة الثالثة فإسنادها مُنْقَطِعٌ.

واته: هەر کاتیڤ خه لڤ پرسیاری لی کردن لهو بارهیه وه، (له بارهی ئه وه که خوا به دیهینه ری هه موو شتی که، ئه دی بوونی خوا چونه؟) بلین: خوا له پیش هه موو شتی که بووه و، خوا هه موو شتی که وه دیهینه وه، خوا له دوا ی هه موو شتی که هه ره هیه.

وهک خوا بو خوی ده فهرموی:

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ إِنَّ الْحَدِيدَ﴾

واته: خوا یه که مهو دوا یه مینه و، ئاشکرا و په نهانه.

یان وهک زانیان گوتوو یانه: (أَوَّلٌ بَلَا اِبْتِدَاءٍ، آخِرٌ بَلَا اِنْتِهَاءٍ)، واته: خوا یه که مه، به بی دهست پیکردن و، دوا یه مینه به بی کۆتایی هاتن.

سن نهجامگیری له گو ی ئه ده (۱۰) فهرمووده یه:

ئه نهجامگیری یه که م:

ئه و جو ره خه یال و بیر به دلدا هاتنه، که مادام هه موو شتی که خوا به دیهینه وه، ئه دی کی خوی به دیهینه وه؟ ته نیا خوتخوته و خه یال و به لگه نیه، تا کو به به لگه وه لام بدریته وه، خوتخوته و خه یال و دنه دانی که، بویه پیوستی به به لگه وه لامدرانه وه ناکات، چونکه به لگه پشت به سه رتا عه قلییه کان، سه رتا به لگه نه ویسته کان ده به ستی، به تایبهت به لگه له سه ر بوونی خوا:

۱- (هه موو په یدا بوو ی که په یدا که ری کی هیه).

۲- (هه موو ری که خراو ی که ری که خه ری کی هیه).

۳- (هه موو ری نیما یی کراو ی که، ری نیما یی کار ی کی هیه).

ئجا که سی که نکو لی له سه رتا عه قلییه کان بکات، به تایبهت ئه و سه رتا عه قلییه ی: (هه موو په یدا بوو ی که په یدا که ری کی هیه)، ئه وه به به لگه وه لام نادر یته وه، چونکه به لگه سه ره نه جام هه ر دیته وه سه ر ئه و سه رتا عه قلییه،

بەلى كەسىك نكوولېي لە سەرەتا عەقلىيەكان بكات، لە راستىيدا پيويستىي بە چارەسەر دوعا ھەيە، پيويستىي بە ئاموژگارىي ھەيە، پيويستىي بە ھەيىرھەينانەو ھەيە، ئەگەرنا كەسىك نكوولېي بكات لەو ھەيە:

۱-) دوو كۆ دوو، دەكاتە چوار (۲ + ۲ = ۴).

۲-) يان لەو ھەيە: ھەموو (كۆ) لە بەش (جزء) گەورەترە.

۳-) يان لەو ھەيە: دوو شتى دژ بەيەك، پيەكەو كۆنابنەو، بۆ وئە: ناگونجى شتىك ھەيى و نەيى.

۴-) يان لەو ھەيە: ھەموو پەيداكرائىك پەيداكرىكى ھەيە.

كەسى نكوولېي لەوانە بكات، بە كەلكى قسە لەگەلدا كردن نايت و دەيى سەرەتا بگيردريئەو بۆ حالەتى تەندروستى خو، لە پرووى عەقل و ھوشەو، ئنجا بدويئى.

ھەر بۆيە پيغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمانى كردو بە وازھينان: (وَلْيُنْتَه)، ھەر ھەيە فەرمانى كردو بە پەنا بەخا بردن (وَلْيَسْتَعِذْ بِاللّٰهِ)، ديسان فەرمانى كردو بە تەئكىد كردنەوى ئيمان: (قَلِيلٌ: أَمَنْتُ بِاللّٰهِ).

ئەنجامگيري دووھم:

بۆيە پيغەمبەرى خاتەم (صلى الله عليه وسلم) وپراي پەنا بە خواگرتن لە شەيتان، فەرمانيشى كردو بە وازھينان (ولينتە) تاكو بزائى، كە ئەو كۆتايى ھەسەسەيە و، دەيى دەستبەردارى بىي، نەك سەرەتاي ھەسەسە بىي و ھى دوايى لايبەري، ئەو كۆتا فيلى شەيتانە، وەك لە فەرمايشتەكانى پيغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموي: (اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ إِلَى الْوَسْوَةِ)، خوا گەورەترە، خوا گەورەترە، خوا گەورەترە، ستايش بۆ ئەو خوايەي كە فيلەكەي شەيتان ھىچى بەدەست نەما، خوتخوتە نەيى، واتە: ئەو دوايىن ھەولئەتى، ئنجا كە دوايىن ھەولئەتى، تۆش پەنا بە خوا

بگروه وازیینه، خوتخوته که بۆ خۆی دهپووکیتهوه، چونکه ئهوه تهنیا خهیاڵیکه به میشکدا هاتوه.

ئه نجامگیری سییه^(۱):

گوتنی (آمنت بالله)، (بروام به خوا هیئا)، ئهوه له شیوهی لابردنی زیانبهخش به دژه کهیهتی، که سوود بهخشه، چونکه شهیتان له کاتی یادی خوادا، خۆی په نهان دهکات، وهك خوا دهفه رموی:

﴿إِنَّ الَّذِيكَ اتَّقُوا إِذَا مَسَّهُمْ طَافٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ﴾^(۲۱) الأعراف.

واته: ئهوانه ی پارێز دهکهن، کاتیک که شهیتان خۆیان پێ دهخشین، شهیتان دهستیکیان دهگهیهیتتی، یاخود خهیاڵیکی شهیتانیان بۆ دی، خویان بیر دیتهوه و یه کسه بهرچاویان روشن دهیتهوه، فیلی شهیتان دهبین، ههروهها له کووتا سوورهتی قورئاندا، سوورهتی (الناس) دا خوی په نهانزانی میهربان فهرموویهتی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ① مَلِكِ النَّاسِ ② إِلَهِ النَّاسِ ③ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ④ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ⑤ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ⑥﴾.

واته: (به ناوی خوی به به زهیی به خشنده، بلی: په نا ده گرم به په روهرد گاری خه لك ①) هوکمرانی خه لك ②) په رستراوی خه لك ③) (بوچی و له چی؟) له خراپه و زیانی خوتخوته کهری خۆ په نهانکه ر ④) (که چی دهکات؟) که

(۱) ئهم سێ ئه نجامگیرییه به کورت کردنه روه له کتێبه ناوداره کهی (ابن تیمیه)، (درء التّعاضِ بَيْنَ الْعَقْلِ وَالْثَقْلِ) ج ۳، ص (۳۰۸ و ۳۰۹)، وەرگرتون.

خوتخوته و خهیاڵ دهخاته دڵ و سینهی خهڵکهوه، (۵) (کییه ئه و خوتخوته کهرو
خۆپه نهان ده ره؟) چ له جند بی، چ له مروّف بی (۶).

۲۴۲

(۱۰) راستی دهیه م و کوّتایی:

له بارهی پوچه لکرنه وهی ئه و ئیشکال و گومانه ی حه وته مه وه، ئه وهیه که:

ئه م پرسیاره: (ئه گهر هه موو شتیک خوا دروستیکردوه، ئه دی کێ خوی
دروستکردوه؟) ئه مه دژیه کیی و ناکوکیی (تناقض)ی تێدایه، چونکه خوا
به دیهینه ره، نه ک به دیهینه راو، بۆیه ناگونجی پرسیاره به دیهینه ره که ی بکری،
ئه مه وه ک ئه وه وایه بلیی: ئایا به دیهینه ری هه موو شتیک، کێ به دی هیناوه؟
یان: ئایا ئه و که سه ی که به دیهینه ری نه، کێ به دیهینه رییه تی؟ یان ئایا ئه و
زاته ی که هه موو شتیک به دیهینه راو، کێ ئه و به دیهینه راو؟ یان: ئایا ئه و
زاته ی که هیچ به دیهینه ری نه و، خوی به دیهینه ری هه موو شتیکه، کێ
به دیهینه رییه تی؟! به لێ ئه و پرسیاره له راستییدا دژیه کیی (تناقض)ی تێدایه و،
دژ و پێچه وانیه سه ره تا و به لگه نه وسته عه قلییه کان (الأولیات والبدیهیات
العقلیه) ه.

بيانووی ھەشتەم: مەرۇف لە ئەنجامى گەشەسەندن و پەرەستاندن
ژياندارانەو ە دروست بوو، بۆيە پىويستىي بە خوا نى:

دەستپىك:

بەريزان، برايان، خوشكان!

ئىمە پىشتەر باسماڭىز كەرد و سەلمانداڭىز كە ھەموو شتەك، تەنەت تەنەكە و گەردىلە و گەردەكان (الجسيمات والذرات والجزئيات) یش، مەھالە ھىچ كاميان بەبى خوا پەيداڭىز و بەردەوام ڭىز، ھەروەك گەردوون بەگشتى پىويستىي بە خوا ھەيە، چ بۆ پەيداڭىز و چ بۆ بەردەوامڭىز و بەرپۆەچوونىشى، ئىنجا مەرۇف: ئەوئى تا ئىستا بەپى زانىارىي ئىمە دەرکەوتو: شاگولۈ باغى گەردوونە و، ناوازەترىن دروستكراوى خوايە لە گەردووندا، بۆيە ئەگەر گەردوون جارېك پىويستىي بە بەدپەينەر ھەي، كە سەلمانداڭىز: زگماڭ و عەقل و زانست و وھىي و دەلىڭ، مەرۇف بە چەندان پەلە لە پىشتەر كە پىويستىي بە پەرەردگارو بەدپەينەر و مشوورخۆر ھەي.

خاش يارىدەدەر و پىشتىوانمان بى لە شەش (۶) بىرگاندا، پوچەلىي و قىرۈكىي ئەم بيانوى ھەشتەمە دەخەينە روو:

(۱) سەرەتا پىناسەي بىردۆزەي: گەشەكەردن و پەرەستاندن (النشوء والتطور) دەكەين، كە ديارە (داروينىزم) يەككە لە ئالەكانى ئەو بىردۆزەيە، ئەگەرنا بىردۆزەي گەشەسەندن و پەرەستاندن لە (داروينىزم) دا كورت ھەلەھاتو، بەلكو لەو فراوانترە و (لامارك) ى فەرەنسەي^(۱) لە پىش (داروين) دا ئەوئى گوتو، و

(۱) لامارك جان باتىيىست (۱۷۴۴ - ۱۸۲۹م)، لە زانىانى سروشتناسى فەرەنسەيە و خاوەنى: (دائرة المعارف النباتية) و (التاريخ الطبيعي للحيوانات اللاقريّة) يە، برۈانە: المنجد في الأعلام، ص ۴۹۶، ط ۲۰۰۸/۲۹م.

خەللىكى دىكە ھەبۈۋە لە پېش ئەۋىش دا ھەندى شتى لەو بارەۋە گوتۇە و، ھەندى لە زانا يۇنانىيە كانىش باسيان كىردۈە، بەلكو بە نىسبەت ژياندارانەۋە بە گىشتى: ھەندى لە زانايانى مەسۇلمانىش ئامارەيە كىيان بەۋە داۋە، كە كۆتايى ماددەى بى ژيان (جماد) سەرەتاي رۈۋەك (نبات) ە و، كۆتايى رۈۋەك سەرەتاي ژيانداران (حيوانات) ە، بەلام بە نىسبەت مەۋقەۋە، باسيان نە كىردۈە، چۈنكە مەۋق بە دىھىنراۋىكى ناۋازەى خۋاى پەرۋەردگارەۋ، بە رۈۋەك لەۋان جىيا دەپىتەۋە.

(۲) لە بىرگەى دۈۋەمدا باسى ئەۋە دەكەين، كە ياسادارىى لە ژيانى مەۋقدا و لە گەردۈۋندا، لە گەل بوۋنى خۋادا، دژى يەك نىن، بۆيەش (دارۈينىزم) كە لە ئەفسانەيەك زىاتر نىە، ئەگەر راستىش بى، بىيانۋى ئىلھاد نىە.

(۳) ئىجا لە بىرگەى سىيەمدا دىيىنە سەر ھەلۋەشانەۋەى (دارۈينىزم) بە پىنج (۵) بەلگەى جۇراۋ جۇر.

(۴) لە بىرگەى چۈرەمىشدا باسى مەتەلى ژيان دەكەين، كە مەتەلىكى ھەلنەھىنراۋە تاكو ئىستاش.

(۵) لە بىرگەى پىنجەمىشدا باسى چەند پىسپارىكى بى ۋەلام دەكەين، كە ئاراستەى بىردۆزەى گەشە كىردن و پەرەستاندن (دارۈينىزم) بە تايىبەت دەكىن.

(۶) لە بىرگەى شەشەم و كۆتايىشدا، باسى فىل و ساختە كىردنى زۆرى (دارۈينىستەكان) دەكەين.

برگهی یهکهم: پیناسهی بیردۆزهی: گهشهکردن و پهرهستاندن:

بیردۆزهی گهشهکردن و بهرهوپیشچوون (النشوء والارتقاء)، یان: گهشهکردن و پهرهستاندن (النشوء والتطور) به زۆر جور پیناسهکراوه، که ئیمه پینج دانهیان به نمونه وهردهگیرین و، له بهر ئهوهی ئهوه سهرحاوانهی لیمان وهرگرتوون به زمانی عهربهیین، دهقه عهربهیییهکانیان دینین و، تهرجه مهیان دهکهن:

۱- (التطور: نَظَرِيَّةُ الْأَجْنَاسِ الْحَيَّةِ، إِنَّ ذَلِكَ حَدَثٌ نَتِيجَةُ اخْتِيَارٍ طَبِيعِيٍّ لِصَالِحِ الْأَجْنَاسِ الْأَكْثَرِ أَهْلِيَّةً لِلْبَقَاءِ)^(۱).

واته: بیردۆزهی رهگهزه زیندوهکان (زیندوهره ژياندارهکان)، ئهوه له ئهنجامی ههلبژاردنی سروشتیی بو ئهوه ژياندارانهی که زیاتر شایستهیی مانهوهیان ههیه، پهیدا بووه.

۲- (التطور: التَّغْيِيرُ التَّدْرِيجِي الَّذِي يَحْدُثُ فِي بُنْيَةِ الْكَائِنَاتِ وَسُلُوكِهَا)^(۲).

واته: گهشهکردن، بریتیه لهو گۆرانکارییه پله پلهیییه که له پیکهاتهی ژيانداراندا و، له ههلسوکهوتیاندا پهیدابهی.

۳- (تَدْعِي نَظَرِيَّةُ التَّطَوُّرِ أَنَّ الْحَيَاةَ وَالْكَائِنَاتِ الْحَيَّةَ بأكملها، نَشَأَتْ مِنْ خَلِيَّةٍ وَحِيدَةٍ قَبْلَ (۳،۸) مِلْيَارِ سَنَةٍ)^(۳).

واته: بیردۆزهی گهشهسەندن، ئیددیعا دهکات که ژیان و ژيانداران ههموویان له یهك خانهوه، بهر له: سێ ملیار و ههشت سهده ملیۆن (۳،۸۰۰،۰۰۰،۰۰۰) سال له مهوپیش دروست بوون، (یهك خانهی زیندوو ههبووه ههموویان لهوهوه هاتوون).

(۱) المنجد في الأعلام، ص ۲۳۷.

(۲) المعجم الوسيط، ص ۵۷۰.

(۳) العظمة في كل مكان، هارون يحيى ص ۱۲۸.

۴- (نظریة التطور باختصارٍ شَديد هي: تَفْضِيلُ صِفَاتٍ عَلَى الْأُخْرَى، مِمَّا يَتَنَاسَبُ مَعَ الْبَيْئَةِ الْمُحِيطَةِ، عَنْ طَرِيقِ الإِصْطِفَاءِ الطَّبِيعِيِّ، وَعَلَيْهِ: فَإِنَّ الْكَائِنَاتِ الَّتِي تَحْمِلُ هَذِهِ الصِّفَةَ الْمَفْضَلَةَ، تَكُونُ لَدَيْهَا فِرْصَةُ أَكْبَرَ لِلتَّكَاثُرِ وَالْبَقَاءِ) (۱).

واته: بیردۆزه‌ی گه‌شه‌سەندن به کورتییەکی زۆر کورت (به گوشاوی) بریتیە له هەلبژاردنی هەندیک له سیفەت بەسەر هەندیکیاندا، که گونجاوترن له گەڵ ئەو ژینگەیدا که ئەو ژیاندارانە تییدا دەرین، له رپی هەلبژاردنی سروشتییەوه، هەر بۆیە ئەو ژیاندارانە‌ی که ئەو سیفەتە هەلبژێردراو و پەسەندە هەڵدەگرن، ئەوانە هەلی زیاتریان له بەردەمدا هەیە، که زۆربین و بمینەوه.

۵- (تفترض نظرية التطور أَنَّ كُلَّ أَشْكَالِ الْحَيَاةِ الَّتِي نَعْرِفُهَا، نَشَأَتْ فِي الْبَدَايَةِ بِالْخَبْطِ الْعَشَوَائِيِّ عِبْرَ أَخْطَاءٍ فِي نَسْخِ الْخَمَضِ النَّوَوِيِّ أَوْ الشَّرِيطِ الْوَرَاثِيِّ (DNA) بِكَائِنَاتٍ أَوَّلِيَّةٍ بَسِيطَةٍ، لَا نَعْرِفُ مِنْ أَيْنَ أَتَتْ؟ أَوْ كَيْفَ تَكَوَّنَتْ؟ وَهَذِهِ الْأَخْطَاءُ سَيَنْتُجُ عَنْهَا صِفَاتٌ جَدِيدَةٌ لِلْكَائِنِ الْحَيِّ، وَقَدْ تَكُونُ مُفِيدَةً وَقَدْ تَكُونُ غَيْرَ مُفِيدَةٍ، وَهَذَا يَأْتِي دَوْرَ الْإِنْتِخَابِ الطَّبِيعِيِّ، لِيُخْتَارَ وَيُبْقَى عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُفِيدٌ لِلْمَعِيشَةِ وَالتَّكَاثُرِ، حَصَلَ عَلَيْهِ الْفَرْدُ بِضَرَبَاتِ الْخَطِّ الْمَتَتَالِيَةِ، وَعَلَى الْجَانِبِ الْآخَرِ يَسْتَبْعَدُ وَيَحُو كُلُّ مَا هُوَ غَيْرُ مُفِيدٍ أَوْ غَيْرُ مُنَاسِبٍ لِلْمَعِيشَةِ أَوْ لِلتَّكَاثُرِ وَالْبَقَاءِ، وَذَلِكَ الْإِسْتِبْعَادُ سَيَكُونُ بِسَبَبِ الصَّرَاعِ عَلَى الْمَوَارِدِ الْمَحْدُودَةِ فِي الطَّبِيعَةِ...) (۲).

واته: بیردۆزه‌ی گه‌شه‌سەندن وای دادەنێ که هەموو شیوەکانی ژیان، که ئیەم ئیستا دەیانبینین، لەسەرەتاوه له ئەنجامی پاشا گەردانیی و هەڵدا، له ترشی نیوکی، یاخود شریتی بۆ ماوهیی، له: (DNA) ی زیندەوهره ساده‌کان دا، ئیدی له‌وه‌وه هەموو شیوەکانی ژیان پەیدا بوون، ئەویش له‌و زیندەوهره سادانه‌وه که تا ئیستا نازانین، له‌ کوێه هاتن و چۆن دروست بوون؟ (واته له‌ زیندەوهری یه‌ك خانەیی بۆ وێنه: ئەمیبای)، ئنجا ئەو هەڵانه که له‌ نیو شریتی بۆماوه‌ییاندا بوون، چەند سیفەتیکی نوێ بۆ ئەو زیندەوهره پیکدی‌نن، که جاری وا هەیه ئەو

(۱) التطور نظرة تاريخية وعلمية، محمد صالح الهيلي، ص ۱۵۲-۱۵۳.

(۲) إختراق عقل ص ۱۵۹.

A central vertical strip features a portrait of AliBapir, a man with a beard and a white turban, wearing a light-colored shirt. Above the portrait, text in Persian reads: "به توره کومارتريه پي پي ايس" and "بدر محکم مير مزافع الزوامل الاجتماعی". Below the portrait, the website "www.alibapir.org" is displayed.

The collage includes several digital elements:

- Top left: A blue banner with the Persian text "راځپاڼدنی مه کلتیبي ماموستا علی بابیر" and a Facebook icon.
- Top right: A blue banner with the Persian text "میر مزافع الزوامل الاجتماعی" and a Facebook icon.
- Middle left: A red banner with the text "archive.org/details/@alibapir" and a PDF icon.
- Middle right: A red banner with the text "عین بابیر" and a YouTube icon.
- Bottom left: A section for the "AliBapir" app, showing "GET IT ON Google Play" and "Download on the App Store" buttons, along with two QR codes.
- Bottom right: A section titled "که نالی" (Name) with the text "راځپاڼدنی مه کلتیبي ماموستا علی بابیر" and three social media icons (Telegram, WhatsApp, and a phone icon) connected by a line, with three QR codes below.

برگهی دووهم: یاساداری له گەردوون و له ژيانی مروڤدا له گەڵ
پۆیست بوونی بەدیھێنەردا دژ نیە:

پیشتریش گوتمان: یاساداری گەردوون، له گەڵ پۆیستی هەبوونی به
بەدیھێنەردا، تیکناگیرئ، بەلکو به پێچەوانەوه: تاكو گەردوون رێك و پێكتر و
سیستما تێكتر بئ، زیاتر ناچارمان دەكات بڵین: رێكخەریك و دیزاینكاریك و
پەرۆردگاریك و مشوورخۆریكي هەیه.

ئەجا گریمان ئەگەر ئەم بیردۆزە گەشەکردن و پەرەستاندن ژيانداران
(نشوء و تطور الحیوانات) كه (چارلس داروین)، - له سالێ (۱۸۰۹)ی زایینی
دا له دایك بووه و له سالێ (۱۸۸۲)دا مردوه - تەبەئیی كردوه، ئەگەر راستیش
بئ، و، مروڤ دوا ئالقهی ئەو گەشەسەندن و پەرەستاندنە بئ، ئەوه نایتە
بەلگەو بیانووی ئیلحاد، چونكه ئەو كاتە دەگوترئ: ئا ئەو شیوه دروستبوونە
مروڤ، سیستەم و یاسایەكه خوا له ژيانداراندا دایناوه، كه بهو جۆره دروست بن و
گەشە بكەن.

واتە: گەشەکردن و پەرەستاندن (النشوء والتطور) شتیکی خودیی (ذاتی)
نیە، كه له ماددەوه پەیدا بن، بەلکو (گەشەپێکردن و پەرەپێستاندن)، (التنشئة
والتطور)، میکانیزمیكه خوای پەرۆردگار دایناوه، بۆ ئەوهی بهو شیوهیه
ژيانداران دروست بن.

هەلبەتە ئەوه له حالێكدا كه بیرۆدەزە ناوبراو راست بئ، كه بیگومان راست
نیە، بەلکو پێچەوانەیه عەقل و زانست و واقعیه، وهك له برگهی سییه مەدا،
باسی دەكەین، كه زۆرتین پانتایی له توێژینهوهی ئەم (بیانووی هەشتەم)دا،
بۆی تەرخانكراوه.

برگەى سىيەم: ھەلۋەشاندىنەۋەى بىردۆزەى داروينىزم:

۲۴۹

ئىمە پىنج بەلگە لەسەر ھەلۋەشاندىنەۋەى بىردۆزەى داروينىزم دىيىنەۋە، كە دوا ئالغەى بىردۆزەى گەشەكردن و پەرەستاندە، كە ۋەك پىشتەر ئامارەم پىدا: تەنەت لە نىۋ ھەندىك لە يۇنانىيەكانىشدا بىردۆزەى كى بەۋ شىۋەى ھەبۋە و، لە پىش دارويندا (لامارك) ى فەرەنسىيەش قسەىەكى ۋاى ھەبۋە و، ھەندىك لە زانايانى دىكەش لەۋ بارەۋە قسەيان كدوۋە، بەلام داروينىزم دوا ئالغەى ئەۋ بىردۆزەىيە، بۋىيە ۋەختىك داروينىزم ھەلدەۋەشىيىنەۋە، ئەۋانى دىكەى پىش ئەۋىش ھەلۋەشاۋنەتەۋە:

بەلگەى يەكەم: رەخەلىگرتنى دوو پاىە بنەرەتىيەكەى گەشەكردن و پەرەستاندە:

بىردۆزەى داروينىزم لەسەر دوو پاىەى بنەرەتىيە ۋەستەۋە:

۱- پەلە پەلىي (التدرج).

۲- ۋىكچوون (التشابه).

پاىەى يەكەم: پەلە پەلىي (التدرج):

يەكەمىن پاىەى بىردۆزەى داروينىزم، ئەۋەىە كە دەلى: لە ميانى مليۇنان سالدۇ زىندەۋەرەكان لە جۆرىكەۋە بۇ جۆرىكى دىكە، بە شىۋەى پەلەپەلىيەكى سست و لەسەرەخۇ، گەشەيان كدوۋە و لە جۆرىكەۋە بۇ جۆرىكى دىكە گۇراۋن!

ئىنجا با تەماشاي واقعەكەين! داخۇ ئەم پاىەى يەكەمەى داروينىزم چۆن دەردەچى؟!

۱- ئىمە كاتىك تەماشاي واقعەكەين و سەرنجى ھەلگۆلدراۋەكان (أحافير) دەدەين، دەينىن: ئالغە رەگوزەرەكان (الحلقات الإنتقالية) بوونيان نىە، بۇ ۋىنە:

دوۋ ژياندار ھەن، كە يەككىيان ژمارە يەك (۱) ى بۇ دادەنپىن و، يەككىشىيان ژمارە: پىنج (۵)، ئىنجا ئەگەر راست بى ئەۋ ژمارە پىنج (۵)، لەۋ يەك (۱) ەۋە،

هاتىبى، دەبىي دوو (۲) و سى (۳) و چوار (۴) یش هەبن، چونكە يەك (۱)، يەكسەر نەبۆتە پىنج (۵)، بەپىي بىردۆزەي داروينىزم، چونكە بىردۆزەي گۆرىن دەلى: بە گەشەسەندىكى ھىۋاشى لەسەرەخۆي پەلەپلەيى، ژيانداران پەيدا بون، واتە: كاتىك ژياندارى ژمارە يەك (۱)، بۇ ويئە: (ئەمىيا) دەيتتە ژياندارى ئيسفنج، كە ژمارە پىنج (۵)ە، دەبىي بە قۇناغى دوو ەم و سىيەم و چوارەمدا بروت، كەچى لە تۆمارى ھەلكۆلداۋەكاندا، كە زانايانى زىندەۋەرزان زەوييان ھەلكۆليۋە، تەماشى دەكرى: تەنيا پاشماۋە و كەلەشى ژياندارى: ژمارە يەك (۱) و، ژياندارى ژمارە: پىنج (۵) ھەنە، واتە: كە ئىستا ژياندارى: ژمارە يەك (۱) و ژمارە پىنج (۵) ھەن، لە ژىر زەويشدا لە نىو پاشماۋەي ھەلكۆلداۋەكاندا، تەنيا شويئەۋارى ئەو دوۋانە ديارە، بەلام ھى: دوو (۲) و سى (۳) و چوار (۴) ديار نىە!

كەۋاتە: ئەو بىردۆزەيە راست نىە، چونكە تەنيا شويئەۋارى يەك (۱) و پىنج (۵) ھەن، ھى ئالقهكانى دىكەي: (۲) و (۳) و (۴) ديار نىە، ماناي واىە: پىنج (۵) لە يەك (۱) پەيدا نەبوۋە، بەلكو خوا يەك (۱)ى بە جيا خولقاندوۋە، پىنج (۵)ىشى بە جيا، ئەگەرنا: دوو و سى و چوار، كوان؟!

(رېتشارد داۋكىنز) لە كىيىكى دا كە بە عەرەبىي تەرجمە كراۋە: (صانع الساعات الأعمى)، (دروستكەرى كويىرى سەعاتەكان)دا،^(۱) دەلى:

(الْأَحَافِيرُ سَبَبَتْ حَيَّةً أَمَلٍ كُبْرَى لَأَنْصَارِ التَّطَوُّرِ، وَجَدْنَا الْكَائِنَاتِ فِي أَقْدَمِ طَبَقَاتِ الْأَرْضِ "الْكَامْبَرِي" دُونَ أَيِّ تَأْرِخٍ تَطَوُّرِي، وَكَأَنَّهَا زُرِعَتْ بِالْأَمْسِ، وَهَذَا يُسَعِدُ أَنْصَارَ الْخَلْقِ)^(۲).

ۋاتە: ھەلكۆلداۋەكان بوونە ھۆكارى تىكشانىكى گەۋرە بۇ پىشتىوانان لە بىردۆزەي پەرەستاندن، چونكە زىندەۋەرەكانمان بىنى لە كۆنترىن چىنى زەويىدا،

(۱) ص ۲۲۹.

(۲) ئەو زانا پۇرژاۋايىانە ئەۋەيان باشە، ئەگەر ھەموو جارىش نەبى، جار جار دان بە ھەقتىدا دىنن، ئەگەر بە زىانى خۇشيان بىت.

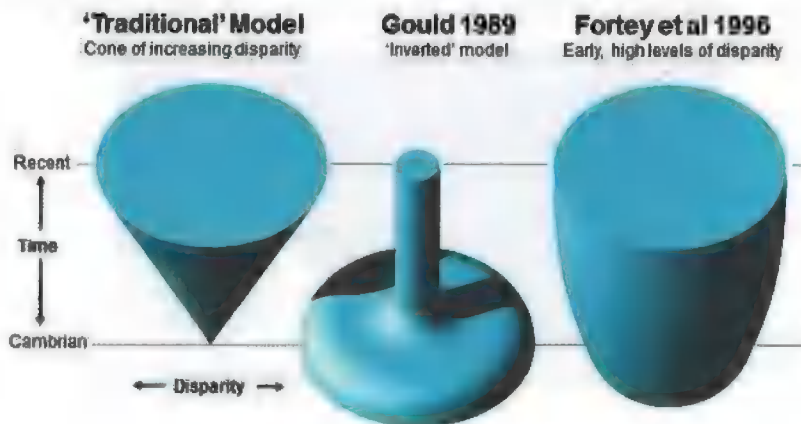
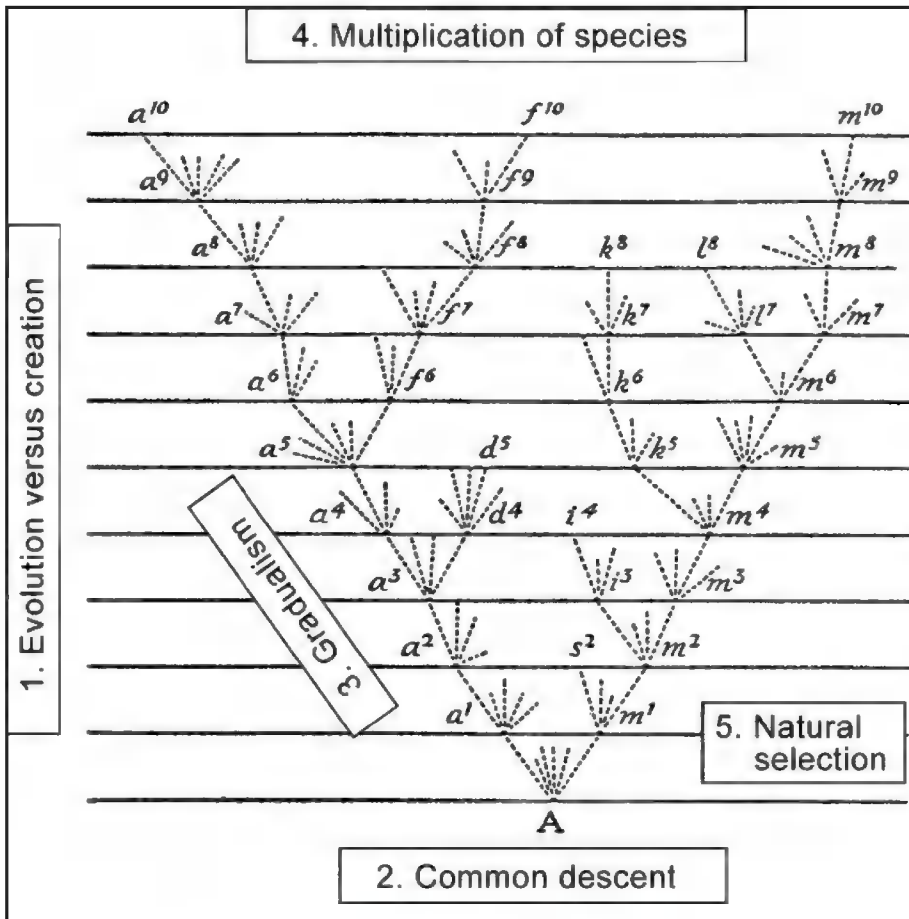
چىنى كامبىرى^(۱)، بەبى ھېچ مېژوۋىيەكى گەشەسەندىن، تەماشى دەكەين زىندەۋەران ھەن، ھەر ۋەك دويىنى پەيدا بوۋىن.

(ئەۋەي كە: شەشسەد مىليۇن (۶۰۰۰۰۰۰۰) سال لەمەۋبەر لە چىنەكانى زەۋىدا دەۋزىتتەۋە، لەگەل ئەۋەي ئەمپۇدا، ھەرۋەك يەكن)^(۲)، ئەمەش پشتىوانانى بىردۆزەي خەلق بەختەۋەر دەكات و دلخۆش دەكات، (كە دەلېن: خوا راستەۋخۇ ئەۋ زىندەۋەرانە و ئەۋ ژياندارانەي دروستكردوون).

۲- ئەگەر بىردۆزەي پەرەستاندىن راست بوۋايە، دەبوۋايە كائىنات لە بنكەيەكەۋە دەرچوۋان و بەدرىژايى كات بە شىۋەي ئاسۋىيى لق و پۆپى جۇراۋ جۇريان لى جىابوۋبانەۋە، لە ھەر لقىكىش چەند جۇرى لىك جىاۋاز، واتە: ئەگەر ئەۋ بىردۆزەي راست بوۋايە، دەبوۋايە، لە بنكەۋە بە بارىكىيى و تەسكىيى ھاتباۋ بە شىۋەي ئاسۋىيى فراۋان بوۋايە، چونكە (ئەمىيا) دەيىتە چەند خانەيەك و، ئەۋانىش ھەر كاميان چەند خانەيەك و.. پاشان زىندەۋەران و ئىنجا ژيانداران و .. ھتد بەلام واقىع بە پىچەۋانەۋەيە - ۋەك وىنەكەشم كىشاۋە - دەبوۋ ئاۋا بى، كەچى ئىستا بە پىچەۋانەۋەيە: ئىمە دەبىنن: دروستكراۋەكان لە ژيانداران كە دروست بوۋن، لە سەرەتاۋە زۆربوۋن، واتە: بنكەكەي فراۋان بوۋە، دوايى وردە وردە ژيانداران كەمبۈنەۋە و ھەندىكىيان نەماۋن! واتە: بە پىچەۋانەيى بىردۆزەي داروينىزم:

لە جىياتى ئەۋەي لە بنكەيەكى بارىكەۋە بىت و، دوايى فراۋان بى، ئىمە كە تەماشى چىنەكانى زەۋى دەكەين: زىندەۋەران بنكەيەكى فراۋانىيان ھەيە و زۆر زۆرن، دوايى وردە كەم پۈۋنەتەۋە، بۇ نمۇنە: ھەزاران جۆرە مەيموۋن ھەبوۋن، ھەندىكىيان لى ماۋنەۋە، ھەرۋەھا ھەزاران جۆرە زىندەۋەرى بچوۋك ھەبوۋن و،

(۱) چاخى (كامبىرى) ۋەك دوايى باسى دەكەين دەلېن: شەش سەد مىليۇن (۶۰۰۰۰۰۰۰) سال لەمەۋ پىش چاخىك بوۋە: كت و پر و لە ناكاۋ دەرياكەن پر بوۋن لە زىندەۋەر، لە ناكاۋ! نەك ۋەك داروينىزم و گەشەسەندىن دەلې: پلەپلەيى، بەلكو كت و پر!
(۲) نىۋان كەۋانە زىادەي خۇمە بۇ زياتر روۋىۋنەۋەي مەبەست.

ههزاران جۆره ژيانداریی دیکه‌ی ده‌ریا هه‌بوون، که‌چی دواایی که‌مبوونه‌ته‌وه، وه‌ک هه‌ره‌می‌ک که‌ سه‌ره‌تا بنکه‌که‌ی فراوان بووه، به‌لام دواایی باریک بووه‌ته‌وه.

ئه‌مه‌ش له‌ لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌کی: (ئه‌کادیمیای زانسته‌ پشتگیره‌کانی په‌ره‌ستاندن)، (أكاديمية العلوم المناصرة للتطور) لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌کی بلا‌وکردۆته‌وه به‌ ناوی: (لی‌کۆلینه‌وه‌یه‌کی زانستی که‌ چه‌مکی گه‌شه‌سەندن و په‌ره‌ستاندن سه‌ره‌وین ده‌کات)، (دراسة علمية تَقْلِبُ فَهْمَ التطور رأساً على عقب).

ته‌نانه‌ت (ستیفن جایی جۆلد - Stephen Jay Gould) که‌ یه‌کی‌که‌ له‌ کۆله‌که‌کانی داریونیزمی نوی، دانی پیداناوه که‌ په‌ره‌ستاندن پله‌پله‌یی له‌ تۆمارای هه‌لکه‌ندراوه‌کان (السجل‌ الأحفوري) دا بوونی نیه!

گوتوو‌یه‌تی: می‌ژووی زۆریه‌ی هه‌لکه‌ندراوه‌کان، دوو سیفەت ده‌گره‌ خۆیان، که‌ به‌ هی‌چ جۆری‌ک له‌ گه‌ل په‌ره‌ستاندن پله‌پله‌یی له‌ په‌یدا‌بوونی زینده‌هه‌ره‌کاندا، تی‌ک ناکه‌نه‌وه.

۱- هاوسه‌نگیی.

۲- سه‌قامگیری.

ته‌ماشای ده‌که‌ین: سروشتی ئه‌و ژياندارانه‌ له‌و ماوه‌یه‌دا که‌ له‌سه‌ر زه‌وی ژیاون، نه‌گۆراوه، ئه‌میبا هه‌ر ئه‌میبا‌یه، ئه‌و ژياندارانه‌ی دیکه، بالنده‌کان، هی‌ ده‌ریا، هی‌ نی‌و هه‌وا، هی‌ سه‌ر زه‌وی، هه‌روه‌ک خۆیانن، یانی: مریشک له‌وه‌تی خوا دروستیکردوه، هه‌ر مریشک بووه، مه‌یموون له‌وه‌تی خوا دروستیکردوه هه‌ر مه‌یموون بووه، گۆرانیان به‌سه‌ردا نه‌هاتوه^(۱).

(۱) التطور: نظرة تاريخية وعلمية، لمحمد صالح الهليلي، ص ۱۶۷ - ۱۷۱.

پايەى دووهم: ويكچوون (التشابه):

ئەمىش دابەش دەكەن بۇ دوو جوړ:

۲۵۴

جوړى يەكەم: ويكچوونى رواله تىي جەستە (التشابه المورفولوجي):

دەلّين: ويكچوونى رواله تىي، ياخود تويكارىي شەكل و فۇرمى ژيانداران، بەلگەيە لەسەر ئەو كە پيشوويەكى ھاوبەشيان ھەيە و، ھەتا زياتر ويك بچن، ديارە ئەو پيشووە ھاوبەشيان لىيان نيزيكتەرە، بۇ ويئە: سەگ و پشيلە، يان گورگ و سەگ، پيشوويەكيان ھەيە، كە ھەردووكيان لەويدا پيئك دەگەن.

بەلام كە تەماشاي واقع دەكەين واى نابيين و، سەربارى ئەوەش:

(بيولۇجيا)ى گەردىي (البيولوجيا الجزئية) دەريخستو كە ھەندىك لە زيندەوهران بە روالەت پيئك دەچن، بە ئەندازەى كە فتوكۆپيى بن وليك گيرابنەو، بەلام لە پرووى جينييهو ليئك جيان:

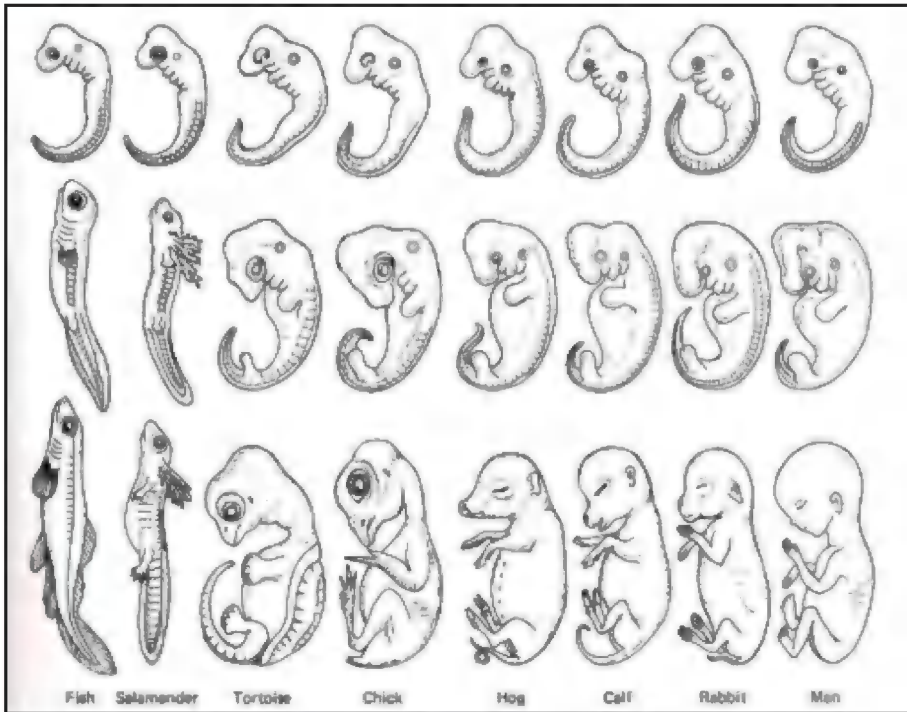
أ- بازى ئەمريكيى لە گەل بازى ئەفريقيى، كە بە شەكل زور پيئكەچن، بەلام لە پرووى جينەتيكەو، لە پرووى كروموسومەكانەو، بازى ئەمريكيى سەر بە خيزانى لەقلەقەكانە، بەلام بازى ئەفريقيى سەر بە خيزانى دالەكانە (دالاش و خەرتەلەكان).

ب- نمونەيەكى ديكە: گورگى جيرايبى (الذئب الجرابى)^(۱) ھەيە، لە گەل گورگى خوئەميشيى، لە گەل ئەوەشدا زور پيئكەچن، بەلام ھيچ پيشينەيەكى ھاوبەشيان نيە.

جوړى دووهم: ويكچوون لە پرووى جينەتيكەو:

داروينيەكان دەلّين: ژيانداران (حيوانات) تاكولە پرووى جين و كروموسومەكانەو زياتر پيئكبچن، ماناي وايە پيشينەيەكى ھاوبەشى نيزيكتريان ھەيە، بەلام كاتيئك سەرنجى واقع دەدەين واى نابيين.

(۱) الجرابيات: رتبة الثدييات الملامشيئات، من فصائلها: الغريرات الجيبية وحيثيات الأذنان وطويلات الأرجل والجذات الجرابية، المعجم الوسيط، ص ۱۱۴.

ۋېنە (۴۹) ۋېكچوون لە پرووی جېنەتيكەۋە

با چەند نموونەيەك بېيىنەۋە:

يەكەم: دەلېن: جىنى بەشەر لە گەل ھى مەيموونى شەمبازىي، دەۋرى: (۹۸٪) پىك دەچن، بۆيە دەبى پېشېنەيەكى ھاۋبەش (سلف مشترك) يان ھەبى و ھەردووكيان لەودا پىك بگەنەۋە.

دوۋەم: (ئەم ۋېنەى دوۋەمە، بە درۆخەرەۋەى ئەو ئىدىدەيەيەكە لە نيۋانى بەشەر و مەيموونى شەمبازىيدا پېشېنەيەكى ھاۋبەش ھەبىت)، دەلېن: جىناتى مشك لە گەل ھى بەشەر دەۋرى: (۹۹٪) پىكەچن، بەلام يىگومان مشك و بەشەر زۆر لىك دوورن، كە پېشېنەيەكى ھاۋبەشيان ھەبىت!

سېيەم: جىنەكانى مەرۋف لە گەل ھى ئىسفنچى ئاۋ: (۷۰٪) پىكەچن، ئىسفنچى ئاۋ، يەكەكە لە ژياندارە زۆر سەرەتايەكان و لە گەل مەرۋف زۆر لىك دوورن و، لە خوارەۋەى ئەو درەختەيەكە داروين ۋېنەى كردو، لە مېشكى

خۇيدا، مەرۇف لە سەرى سەرىيە و ئەو لە خوارى خوارىيە، كەچى (۷۰٪) لە پرووى جىنەتيكەو پىك دەچن!

چوارەم: مىشى درۇسوفىلا، جۆرە مىشىكى ميوەيە، جىنەكانى، لە گەل ھى مەرۇف (۶۰٪) پىكدەچن!

كەواتە: ۈك چۆن لە پرووى مۆر فۇلۇجىي و جەستەيەو پىكچوون بەلگە نىيە لەسەر ئەوھى كە پىشىنەيەكى ھاوبەشيان ھەيە، ئەمەش ديسان بەلگە نىيە لەسەر ئەوھى كە پىشىنەيەكى ھاوبەشيان ھەيە و، لە يەك بىك (جذع) ھەو ھاتوون، بە تايبەت ويكچوونى جىنەكانى ئىسفنچى ئاۋ، لە گەل ھى مەرۇفدا، ئەو ھەر بەلەيەكى زۆر گەورەيە بۇ داروينىزم، چونكە ئىسفنچى ئاۋ، پىش تەقىنەوھى كەمبەريى، واتە: پىش شەشسەد مىليۇن (۶۰۰۰۰۰۰۰۰) سال، (كە دەللىن: لە ناكاو دەريا پىر بوو لە زىندەوھران)، ھەر ھەبوو و لە زىندەوھرە سەرەتايىيەكان دادەنرى، كە نە شانەي تىدايە، نە ماسوولكەي ھەيە، نە دەمارى ھەيە، نە كۆئەندامەكانى ھەن، بۆيە مەرۇف لە لووتكەي ژيانداران دايە، بەلام ئىسفنچ لە كلك و بنى بنەوھى ژياندارانە، كەچى: (۷۰٪) ش لە پرووى جىنەتيكەو پىكدەچن.

ئىنجا ئەگەر وابووايە و ئەو پەيوەندىيەي نىۋان ژيانداران، ۈك داروينىزم دەلى، پەيوەندىيەكى راست و دروست بووايە - چ لە پرووى مۆر فۇلۇجىي (جەستەيى) و چ لە پرووى جىنەتيكەو - ئىمە ئەو ھەموو پىكچوونەمان نەدەبىنى لە نىۋان مەرۇف (كە لە لووتكەي ژيانداران دايە) و ئەو ژياندارانەدا كە زۆر لە خوار ئەو ھەن، بە تايبەت ئىسفنچى ئاۋ، ياخود مشك، كە لە (۹۹٪) لە پرووى جىنەتيكەو لە گەل مەرۇف پىكدەچى.

كەواتە: ويكچوونى چ مۆر فۇلۇجىي (پروالەتتىي و پرووكەشىي)، چ جىنەتيكىي، بەلگەيەكى عىلمىي نىيە، بۇ ئىسپاتى ئەو كە ئەو ژياندارانە پەيوەندىيان پىكەو ھەيە، يان كە لە يەك ئەسلەو ھاتوون، ھەر بۆيەش لە سالى (۲۰۰۹) ى زايىنىدا، دواي ئەو دۆزرانەوانە، درەختى دراوينىزم كە بۇخۇي ويناى كىردو لە خەيالى خۇيدا، كۆتايى پىھات^(۱).

(۱) سەرچاۋەي پىشوو، ص (۱۷۴-۱۷۸).

ویئە ی (۵۰) درەختی داروینیزم

بەلگەى دووھم: دروستبۈنى خانە (خلية) بە درۆخەرەۋەى داروينىزمە:

پىشتىش باسما كىردۈ، كە خانە يەكەى دروستبۈنى ھەر زىندەۋەرىكە و، ھەندىك لە ژيانداران تەنيا يەك خانەن، وەك (ئەمىيا) و، خانەش يەكجار كائىنىكى ئالۆزە و پر وردەكارىيە، خانە ژيانى تىدايە، سادەترىن شىۋەى ژيانى تىدايە، لە دەۋرى تىلىۋىنىك (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) گەردىلە پىكھاتە، يانى: (۱۲۱۰)، يانى: مىليۇن مىليۇن گەردىلە كۆدەبنەۋە، خانە يەك پىكدىنن، ھەتا ئىستاش چۈنىەتى گۆرانى گەردىلەكان بۆ مۆلكۆلەكان (جُزَيَّات) (Molcls)، پاشان گۆرانى مۆلكۆلەكان بۆ پىكھاتەى دىكە و، دواتر ئەۋانىش بۆ خانە، ھەتا ئىستا نەزانراۋە، چۈنە؟ ئايا چۆن ئەۋ تىلىۋىن گەردىلە يەكەۋە كۆدەبنەۋە بەپىي بەرنامە يەكەى يەكجار ورد، بۆ پىكھىنانى مۆلكۆلەكان و، پاشان خانە دروست دەكەن؟! يىگومان ئىمە ناچارىن بۆ تەفسىر كىردى ئەۋە، يەككە لە دوو ئەگەران ھەلبرىن:

(۱)- ئەۋ گەردىلەۋ مۆلكۆلەنە، ھەست و شعور و ئىرادەيان ھەيە و كۆدەبنەۋە، دەللىن: با كۆبىيەنەۋە خانە يەك پىكىنىن، ئىنجا ئەۋ تىلىۋىن گەردىلە كۆدەبنەۋە و مۆلكۆلەن پىكدىنن، ئەۋانىش كۆدەبنەۋە و خانە پىكدىنن.

(۲) يان خوا (سبحانە وتعالى) بەۋ جۆرە بەرنامە يەى بۆ داناون، وەك لە ئايەتى (۵۰) سۈرەتى (طه) دا مۇسا بە فىرەۋن دەفەرمۇي:

﴿رَبُّنَا الَّذِى أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾

ۋاتە: پەرۋەردگارمان ئەۋ زاتەيە، كە بوۋى بە ھەمۇ شتىك داۋەۋ رېنمايشى كىردۈ.

ئىنجا ئەۋ خۋايەى كە گەردىلەكانى دروست كىردۈن، رېنمايشى كىردۈن چۆن مۆلكۆل پىك بىنن، مۆلكۆلەكانىشى رېنمايشى كىردۈن چۆن بەشەكانى خانە و، بەشەكانىش چۆن خانە پىك بىنن!

گومانىشى تېدانيه كه هيچ كهس ناتوانى بلى: گەردىلەكان ھۆش و عەقلى و ئىرادەيان ھەيەو، بەرنامە بۇخۇيان دادەنن، هيچ خاوەن عەقلىك شتى و نالى، چونكه پىشتەر باسماں كرد، گوتماں ماددە خاوەنى ژيان و ئىرادەو عەقلى و زانىارىي و... ھتد نيه.

كەواتە: دەبىي بلىين خوا (سبحانه و تعالى) بەرنامەى بۇ گەردىلەكان و بۇ مۆلكۆلەكانىش داناو: بەو شىۋىيە خانە پىكىپن^(۱).

بەلگەى سىيەم: ژيان برىتيە لە زانراوكان (الحياة معلومات):

ژيان لە سادەترين شىۋەيدا برىتيە لە زانىارىي، لە سالى (۱۹۵۳) دا، ھەر كام لە (جيمس واطنسون) و (فرانسييس كريك)، پىكھاتەى ترشى نىوكىي (DNA) يان، دۆزىيەو و لە سەر ئەو ھەلاتى (نۆبلى) يان لە سالى (۱۹۶۲) دا وەرگرت.

(DNA) كە جىنەكان، واتە: كروموسۆمات دەگرە خۇيان، كە سىفەتە بۇ ماوہىيەكانى ژيانداران لەوى دان، ئەمەش بىردۆزەى گەشەسەندنى تووشى شۆك كرد، چونكه هيچ بەش و سىفەتتىكى ژياندار ھەرچەندە پىكھاتەكەى سادە بى، ناگونجى بگۆردى و دەستكارىي بكرى بۇ شىۋەىيەكى دىكە، مەگەر لەپىي ئەو زانىارىيە ژمارەيىيە جفرەيىيەنەو، كە لەسەر ئەو شىرتە بۇ ماوہىيە تۆماركراون، دەبىي زانىارىيەكانى سەر كروموسۆمە زانراوكان دەستكارىي بكرين، ئنجا ئەو ژياندارە لەو ھالەتەو دەگۆردى بۇ ھالەتتىكى دى، كەواتە: پىرۆسەى پەرەستاندى ھەر ژياندارىك بۇ ژياندارىكى دىكە، خوازيارى ھەمواركردن يان دەستكارىي كردن و دووبارە نووسىنەوہى پىرۆگرامە ژمارەيىيە تۆماركراوہكى سەر شىرتى ترشەلۆكى نىوكىي (الحمض النووي)، واتە: (DNA) يە، ئەمەش پىك دژى تىگەيشتنە سادەو سەركىلانەكەى داروينە، كە لە بارەى پەرەستاندى ژياندارانەو بە شىۋەى ھەرەمەكىي (عشوائى) پەچاوى كىرەبوو، واى دەزانى: (خانە) تەنيا شلەيەكى ھولامىي^(۲) سادەى بە دەورەوہىيە.

(۱) ئەم زانىارىيەنە لە: (التطور: نظرية علمية أم أيدولوجيا؟) دا، ھاتوون، ص ۳۲۲، أ. د. عرفان يلماز.

(۲) المادة الهلالية: مادة بروتينية شفافة تُستخرج من الأنسجة الحيوانية المختلفة، مثل: الجلد والعظم

زانىارىيەكانى نىۋو دى ئىن ئەى (DNA):

(۱)- يەك گرام لە (DNA)، ھىندەى سەد مىليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) (CD، DVD) ى كۆمپيوتەر ياخود بەرانبەر چوار سەدو پەنجا (۴۵۰) ئىكسابايت، زانىارىي تىدايە، كە ھەر ئىكسابايتىك يەك مىليار (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) گىگابايت زانىارىي تىدايە.

(۲)- كۆدى بۆماۋەيى (DNA) لە جۆرى چوارىيە و پشت بە چوار بىنچىنەى نايتروگىنى دەبەستى، كە برىتيە لە (A.T.C.G)، كە بىل گىتس (Bill Gates) خاۋەنى شەرىكەى مايكروپۇسۇفت و ويندۇز، دەلى: ئەو (DNA)، لە ھەرچى مۇرۇف دروستى كىدو، ئالۇزترە، ئەگەر ھەرچى ئامىرى مۇرۇف دروستىكىدو، ھەمويان كۆبكەيەو، ئىنجا بە قەدەر ئالۇزىي و، ئەو وردەكارىيەى لە (DNA) دا ھەيە، لەو شىرتە بۆ ماۋەيەدا كە سىفەتەكانى ژياندارانى لەسەر تۆماركراون، بە قەدەر ئەو ئالۇزىي و وردەكارىي تىدا نيە.

(۳)- ئەو شىرتە بۆماۋەيە كە لە نىۋو خانەدا لول پىچ كراۋە، كە ۋەك پەيزەيەك دوو لاي ھەن و پلەپلەيە، ۋەك مارپىچ، لە ھەر خانەيەكدا چل و شەش (۴۶) كرومۇسۇم ھەيە و، لە نىۋو كرومۇسۇمەكاندا ئەو لولپىچە ھەيە، بەلام يەك تالە مووى سەرى مۇرۇف، پەنجا ھەزار (۵۰۰۰۰) جار بە قەدەر ئەو شىرتەى كە لە نىۋو كرومۇسۇمەكاندا ھەيە، ئەستورترە.

ئىنجا شايانى باسە، كە ئەو زانراۋانەى لە نىۋو جىنۇمى مۇرۇفدان، بەشىۋەى كۆد دانراون و، ژمارەيان دەورى سى مىليار و دوو سەد مىليۇن (۳۲۰۰۰۰۰۰۰۰) دەي، يانى: ھەر كرومۇسۇمىك كە لە نىۋو خانەى مۇرۇفدا ھەيە: سى مىليار و دوو سەد مىليۇن زانىارىي تىدايە.

ئىنجا لىرەدا دەپرسىن:

۱- ئايا سەرچاۋەى ئەو زانىيارىيانە چىيە؟

۲- ئايا دەگونجى ماددەى بى ژيان و بى ويست و بى ھۆش و بى زانست، ھەموو ئەو زانراوانەى لە جىنۆمدا دانابن، چ جىنۆمى مروف، چ ھى غەيرى مروف؟

۳- ئايا نەدارى شتىك، شتەكەى پى دەبەخىرى؟

۴- ئايا سىستىم و ياسا لە بى ياسايى و فەوزاۋە پەيدادەبى؟

يىگومان ھەر سىستىمىكى مەعلۇوماتىي، دەبى سەرچاۋەكەى زانىيارىي بى، بۆيە ئىدديعا كەرنى ئەو، كە گەشەستاندن ئەو زانىيارىيانەى لەسەر كرومۆسۆمەكان داناون، بە شىۋەى كۆد (جفەرە)، (لە ھالىكدا كە گەشەستاندن بىجگە لە شتىكى ۋەھمىي كە مېشك دايدەتاشى، ھىچى دىكە نىە، چونكە گەشەستاندن شتىك نىە لە دەرەۋەى ماددە)، ئەو ئىدديعايەش ۋەك ئىدديعايەكەى زياتر لە سەد (۱۰۰) سال لەمەۋبەرە، كە ئىدديعا دەكرا: دروستبۇنى ژيان بە شىۋەكى خۇدییە و دەيانگوت: (التَّخَلُّقُ إِلَّا حَيَوِي) دروست بوونی نازىندوویی، يان (التَّوَلَّدَ الذَّائِقِي لِلْحَيَاةِ) لەخۆۋە پەيدا بوونی ژيان.

شايانى باسىشە ئەو كاتە ئەم جۆرە بەلگانەيان دەھىنانەۋە:

۱- دەيانگوت: لە كادىنىكدا كە كاي تىددايە، مشك پەيدا دەبى.

۲- دەيانگوت: گۆشتىك دابنى، دوايى كرمى تى پەيدا دەبى.

۳- دەيانگوت: نانېك دابنى، دوايى كەرووى تىدا پەيدا دەبى.

۴- دەيانگوت: تۆزى ماست لە شىربكە، دوايى ھەوين دەبى و بەكتىراي تىدا پەيدادەبى.

بەلام (لويس باستور) كە لە سالى (۱۸۲۲ ز)دا لە دايك بوو، لە سالى (۱۸۹۵ ز)دا مردو، دواي ئەۋەى كە زەررەبىن (مىكروئىسكۆب)ى دروستكرد، ئەو بىردۆزىيە ھەلۋەشاندو، دەرېخست كە ژيان تەنيا لە ژيان پەيدا دەبىت و ئەۋە: كە گۆشتىك دوايى كرمى لى پەيدا دەبى، ھۆيەكەى ئەۋەيە كە مىكروئىي ژياندار دەچنە نىو ئەو گۆشتە و، لەۋىدا گەشە دەكەن و دەبن بە كرم، ھەرۋەھا كە مشك لە (كادىن)دا پەيدا دەبى و، شتىكى دىكە كە لە شتىكى دىكەدا،

پهیدا دهبی، هه مووی به کتربایه و میکرو به دهچی، لهو ژینه گه دا گه شه دهکات و، دهبی به شتیکی دی، نه گهرنا ژیان ته نیا له ژیان پهیدا دهبی^(۱).

به لگه چواره م: ته قینه وهی چاخى کامبه ربی داروینیزمی به ئیعتیرافی داروین، هه لوه شانده وه.

داروین گوتویه تی^(۲): (إِذَا كَانَتْ الْأَنْوَاعُ الْكَثِيرَةُ، وَالَّتِي تَنْتَمِي إِلَى نَفْسِ الْأَجْنَاسِ أَوْ الْفَصَائِلِ، قَدْ دَبَّتْ فِيهَا الْحَيَاةُ فَجَاءَتْ، فَسُتْمِثِلُ هَذِهِ الْحَقِيقَةُ ضَرْبَةً قَاتِلَةً لِنَظَرِيَةِ انْحِدَارِ الْأَنْوَاعِ بِتَحَوُّرٍ بَطِيءٍ مِنْ خِلَالِ الْإِنْتِقَاءِ الطَّبِيعِيِّ)^(۳).

واته: نه گهر سه لمینرا که جوړه زوره کان له ژيانداران، که هه موویان دهنه وه به یه که ره گه ز، یان به یه که جوړ، نه گهر سه لمینرا که کت و پر ژيانیان تیدا پهیدا بووه، نه وه دوزینه وهی نه و راستیی، زه بریکی کوشنده ددات، له بیردوزهی پهیدا بوونی جوړه کانی زینده وهران به شیوهی گه شه سهندنی پله پله یی.

ئجا با بزاین داخو واقع چیمان پی دهلی؟

دوایین مه زنده (تقدیر) بو ته مه نی ژیان له سهر زهوی، نه وهی که چوار ملیار (۴،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰)^(۴) ساله، نه که ژیانى مروث، به لکو ژیانى ژيانداران، ههر له قه وزه و پوهه که وه بگره - چونکه نه وانیش ژيانیان هه یه - تا کو ده گاته مروث، ژیان ته مه نه که ی ده گه پیته وه بو چوار ملیار (۴،۰۰۰،۰۰۰،۰۰۰) سال، له مه و بهر، ئجا نه گهر نه و ماو به به پوژیکى ته و او، واته: به بیست و چوار سعات (۲۴) دابنیین، حاله که به جوړیک دهبی که ریک له گه ل بو چوونه که ی دارویندا د ژبو ه ستی.

(۱) التطور: نظرة تاريخية وعلمية، ص ۸۹-۹۳، ص ۱۸۲-۱۸۴.

(۲) وهک زورجاری دیکه گوتو ومانه: بینگومان داروین به ئینگلیزی نویسیو به تی، به لام ئیمه ته رجهمه عه ره بییه که یمان هیئا وه.

(۳) أصل الأنواع، طبعة: ۱۹۶۴، ص ۳۰۲.

(۴) هه ندیکیش به سى ملیار و هه شتسه د ملیون (۳،۸۰۰،۰۰۰،۰۰۰) سال مه زنده یان کردوه، وهک پیشتەر هیئا بو ومان.

۱- ماوهی بیست و سێ (۲۳) سعات، تهنیا ژيانداره يهك خانهييهكاني وهك بهكتريا ههبوون.

۲- له نيوان سعات بيست و سێ و پهنجاو ههوت (۲۳:۵۷) خولهكدا تاكو ئيستا، ياني: تهنيا له ماوهی سێ خولهكهدا، پيش تهواوبوونی پۆژدهكه: دهريا به پيژهي (۶۰٪ - ۸۰٪) پر بووه له جوړه ژيانداره سهرهكويهكان، كه ئيستا ههن.

بۆيهش (جيرالد سكرويدر) له بارهی ليكۆلينهوهكاني: (والكت) (Walcott) كه شهويش زانايهكي زيندهههزانه، كه: (۶۰۰۰ تا ۸۰۰۰) شوينهواری ژياندارانی تيرو تهواوی دۆزيوهتهوه، له چينهكاني زهويدا، كه دهگهريينهوه بو چاخى كامبهري، واته: بو شهشسهده ميلیۆن (۶۰۰،۰۰۰،۰۰۰) سال له مهويه، گوتويهتی: ئه گهر (والكت) ويستبای: يهك سوپای ديئا له ديكميني تي ئه ژياندارانه، بهلام ويستويهتی كه يهكجاري كهشتي گهستهاندنی داروين نغو نهكات!^(۱)

كهواته: قسهكهی (داروين) پيگ له گهله واقيعدا تيكده گيری، (داروين) دهلی:

ئه گهر ژيان كت و پر پهيدا بووی له ههنديك له ژيانداراندا، ئهوه زهبريكي كوشندهيه له بيردۆزهكم دهدری، چونكه بيردۆزهكم دهلی: ورده ورده پهيدا بووه، بهلام وهك باسمان كرد له ماوهی بيست و سێ سعات و پهنجاو ههوت (۲۳:۵۷) خولهكدا تهنيا زيندهههه يهك خانهييهكان ههبوون، دوايی له ماوهی سێ خولهكدا، دهريا پر دهبی له ژياندارانی كه ئيستا دهيانبينين: شهست تاكو ههشتا له سهدا (۶۰٪ تا ۸۰٪)يان، كهواته: ئهوه پيگ له گهله بيردۆزهكهی دارويندا تيك ده گيری.

بهلگه ي پينجهم: زانباري زيندهههه ورديلهكان، داروينيزم ههلهدههشييتتهوه:

چونكه (داروين) له كتیبي (أصل الأنواع)دا، گوتويهتی^(۲):

(۱) التطور: نظرة تاريخية وعلمية، ص ۲۰۱، ۲۰۲.

(۲) ص ۱۸۹.

هەر کاتیک ئیسپاتی بوونی هەر ئەندامییکی لیکدراو (مرگب) مان کرد، که له هه‌موارکردنه سووکه‌کان (التعديلات الطفیفه) وه، که به‌دوای یه‌کدا دین، په‌یدا نه‌بووه، ئەوه بیردۆزه‌که‌ی من به‌ته‌واویی هه‌ره‌س دین. چونکه بیردۆزه‌که‌ی ده‌لی، ده‌بی هه‌موو گۆرانکارییه‌کان پله‌پله‌یی (مُتدرّج) بن.

بازنانین واقع چی ده‌لی؟:

زانایان ده‌لین: (میکۆپلازما - Mycoplasma) که وردترین زینده‌وه‌ری سه‌ر زه‌وییه، چوارسه‌د و شه‌ست و هه‌شت (۴۶۸) جینی تێدایه، واته: کرۆمۆسۆمه‌کان، هه‌ر جینه‌ش پرۆتینه لیکدراوه‌کانی تێدان، که ژماره‌یان ده‌گاته هه‌زار تا کو ده هه‌زار (۱۰۰۰ - ۱۰۰۰۰)، ترشه‌لۆکی ئەمینیی.

ئەجا ئەگەر گه‌شه‌ستاندن راست بوایه، ئیمه‌ پۆیستییمان به‌وه‌ بوو، که له جینی (سفر) وه‌ ده‌ست پی بکه‌ین، ئەگەر بمانه‌وی له هیدرو جینه‌وه به‌ره‌و مروف بچین، که‌چی ته‌ماشای ده‌که‌ین (میکۆپلازما) که وردترین زینده‌وه‌ره‌ و، له پیش ویه‌وه‌ شتیکی دیکه‌ نه‌: له (۴۶۸) جین پیکه‌اته‌وه‌ و، هه‌ر جینه‌شی: هه‌زار تا کو ده هه‌زار ترشه‌لۆکی ئەمینیی تێدایه، که‌واته: ساده‌ترین زینده‌وه‌ره‌ ئاوێته (مرگب) یه!

(داروین) یش ده‌لی: هه‌ر کاتیک ده‌رکه‌وت که به‌بی هه‌مواره سووکه‌کان، به‌بی پله‌پله‌یی، ئەندامییکی لیکدراو (عضو مرکب) ی زینده‌وه‌ریک هه‌یه، ئەوه بیردۆزه‌که‌ی من هه‌ره‌س دین، چونکه کت و پر په‌یدا بووه، که‌واته: دیاره له ئەنجامی گه‌شه‌ستانده‌وه‌ په‌یدا نه‌بووه؟! (۱).

برگەى چوارەم: ژيان مەتەل و نەپىيەكى نەزائراو:

۲۶۵

(داروين) لە كتيبي: (بنەرەتى جۆرەكان)، (أصل الأنواع) دەكى خۇيدا، باسى ئەسلى ژيان و چۆنيەتى پەيدا بوونى نەكردو، چونكە ئەو كاتە (سەدەى نۆزەدە)، وا باو بوو كە ژيان بە شىوەى پەيدا بوونى خۆيەتبي (التولد الذاتى)، پەيدا بوونى راستەوخو (التولد التلقائى)، لە ماددە پەيدا دەبى، كاتيك زىندەوەرەكانيان دەيىنى: چۆن لە بەرماوەى خواردن و، مشك لە دانەوئلەو، كرم لە گوشت و، ...هتد پەيدا دەبن، دەيانگوت: ژيان (حياة) لە ماددەى بى ژيانەو پەيدا دەبى.

بەلام زاناي زىندەوەرناسى فەرەنسىي (لويس پاستۆر)، كە پىشتريش ئامازەمان پىدا و لە سالى (۱۸۲۲ز)دا لە داىك بوو و، لە سالى (۱۸۹۵ز)دا مردو، پوونى كردهو و بە بەلگە سەلماندى كە كرم و گەراو ...هتد، ھەموويان بەكترياو زىندەوەرى نەبينراون، لەو ژىنگانەدا گەشە دەكەن و دەبن بە ژياندارىي جۇراو جۇرو، ئەو كاتە ئەو قسە ناودارەى خوى راگەياند كە لە كۆمەللك سەرچاوەدا ھاتو، تەرجمە ەەرەبىيەكەى دەلى: (لَقَدْ أَصْبَحَ الْإِدْعَاءُ الْقَائِلُ بَأَنَّ الْمَوَادَّ غَيْرَ الْحَيَّةِ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُنْشِئَ الْحَيَاةَ، فِي مَهَبِّ الرِّيحِ)^(۱).

واتە: ئەو دەعوايەى كە دەيگوت: ماددەى بى ژيان، دەگونجى ژيان پەيدا بكن، ئىستا بەدەم باو چو (وەك دەگوترى: وەك بە فرى پار توايەو).

ھەروەھا دوايىش زاناي پسپۆرى بواری: زىندەوەرزانيي (ئەلىكساندەر ئۆبارىن) كە زانايەكى پروسىيە، كۆمەللك ليكۆلینەوەى كردن لە بارەى ژيانەو و، ئەو كاتەش (ماركسىزم، لينىنىزم) زۆر پىويستىيان بەو بوو كە ناوبراو بۆيان ئىسپات بكات: ژيان لە ماددەى بى ژيانەو پەيدا دەبى و پىويستىي بە خواى وەدەيئەنەر نيە، زۆريش ھانياندا لە سالانى سىيەكاندا، بينومە كە: دە پازدە (۱۰-۱۵) سالان خەريك بوو، بەلام دوايى سەرەنجام رېزى لە زانستەكەى

(۱) العظمة في كل مكان، ص ۱۲۸-۱۲۹، ھارون يحيى.

خوی گرت و گوتی: (إِنَّ أَصْلَ الْخَلِيَّةِ يَعْدُ نُقْطَةً سَوْدَاءَ تَبْتَلَعُ نَظْرِيَةَ التَّطَوُّرِ بِرُمَّتِهَا) ^(۱).

واته: ئەصلى خانە بە خالىكى رەش دادەنرى، كە بىردۆزەى گەشەستاندن ھەمووى قووت دەدات، ھەلیدەلووشى (چونكە نازانرى خانە چۆن ژيانى تىدا پەيدا بوو؟).

ھەلبەتە نەینى ژيان (سر الحياة)، چ لە ژياندارانى وەك: نەھەنگ و فیل دا، چ لە زیندەوهرانى وەك: (میکۆپلازما) و (ئەمبیا) دا، ھەر یەكە، ھەر مەتەلە، چونكە ھەندىك كەس پىيان وایە لەبەر ئەوێ كە (میکۆپلازما) و (ئەمبیا) زیندەوهرى بچووكن، دەگونجى لەخۆو پەیدا بن، ئنجا لەوانىشەو شتى دىكە پەیدا ببى، بەلام نەینى ژيان لە (میکۆپلازما) و لە (ئەمبیا) یەكدا و، لە فیلێكدا ھەر نەینى، بەلكو لە وردەكاندا، نەینى كە زیاترىشە، بۆچی؟ چونكە: فیل ئەو فیلە و كۆئەندامەكانى ھەن، یان گایەك، یان نەھەنگىكى شین (حوت أزرق) كە گەورەترین ژياندارى دەریایە و، فیلش گەورەترین ژياندارى وشكانىیە، بەلام ئەمبیا یەك، یان میکۆپلازما یەك، كە وردترین زیندەوهرى دەریایە، كاتێك ئەو: (۴۶۸) جینی تىدایى، جینیش كە پرۆتىنە لێكدراوەكانى تىدان و ژمارەیان دەگاتە: (۱۰۰۰ - ۱۰۰۰۰) ترشەلۆكى ئەمینى و، بە ھەموویان ئەو زیندەوهرە بچووكە پێك دێنن، كە بچووكترین زیندەوهرە، ئەو لە راستىدا نەینى ژيانى زیاتر تىدا چر بۆتەو.

(بول دايقيز) زانای پسپۆرى زیندەوهرزان، لە كتیبەكەى خۆى: (بناغەى ژيان) (أصل الحياة) دا ^(۲)، قسە یەكێ زۆر سەیر دەكات، دەلى:

ئەگەر كەوچكێك لە گلى باش بىنى، دەورى دەتریلیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) بەكتىرای لە دە ھەزار (۱۰۰۰۰) جۆر تىدان و، زیندەوهرە مايكروبییەكان، كىشیان

(۱) العظمة في كل مكان، هارون يحيى، ص ۱۲۸-۱۲۹، قسەكەم لە تەرجمەى عەرەبییەو ھیناوە.

(۲) أصل الحياة، ترجمة: منير شريف، ص ۶۵.

دەگاتە سەد تریلیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) تەن، کە لە کیشی سەرچەم ژياندارانی بینراوی سەر زەوی، ھەموویان پیکەو، زیاترە.

کەواتە: زیندەوەرە بچوو کەکانیش، ئەو نەیینی ژیانە ی کە تێیاندا یە، ھەر مەتەلێکی حەل نەکراو و، مەتەلە کەیان قورستریشە لە ھی ژياندارە بەرھەستەکان.

برگە ی پینجەم: چەند پرسیارێکی دیکە ی خێرای بێ وەلام

لەم برگە یەدا ھەوت (۷) پرسیاران دەخەینە روو کە ئاراستە ی بیردۆزە ی داروینیزم بە تاییبەتی و، بە گشتی بیردۆزە ی گەشەستەند دەکری، بەلام وەلامەکانیان دەست ناکەون:

پرسیاری (۱): ژیان چۆن لەسەر زەوی پەیدا بوو؟

پرسیاری (۲): ئایا ھەلبژاردنی سروشتی (الانتخاب الطبيعي)، وشە ی بێ مانا نیە، لە کاتی کدا ھەلبژاردن و گۆلبرژکردن، پالبدی تە لای ماددە ی بێ ژیان و بێ ویست و بێ ھۆش؟

پرسیاری (۳): جۆرەکانی ژيانداران کە بەلای کەمەو دەو ملیۆن تا سێ ملیۆن (۲۰۰۰۰۰ - ۳۰۰۰۰۰) جۆر دەبن، کە بە ھیساب لەرپی بازدانەو پەیدا بوون، دەپرسین: ئایا بازدانی بابایەکی کویر، جگە لە کەوتن و مل شکان، چی لی چاوەروان دەکری؟ چونکە داروین باسی بازدانی سروشتی دەکات، ئاخر سروشت چییە؟ ئەو ماددە ی کە نە ھۆش و نە گیان و نە ئیرادە ی ھەیە، چۆن باز دەدات؟ مەو ف جاری وایە باز دەدات و ملی دەشکی، ئەدی بابایەکی کویر باز بدات، نەزانی بو کو ی باز دەدات و چی لی دی؟ لە حالیکدا کە ئیمە تا کو ئیستا ھیچ بازدانێکی بە سوودمان نەبینیو.

پرسیاری (۴): زانراوەکانی سیستەمی کو دی چوارینە یی (نظام التشفیر الرباعي) (CGTA)، وەك وشە چاپکراوەکانی سەر کاغەزو، جفرە تو مارکراوەکانی سەر (CD)

ين، كە وردترين زانيارىيى لەبارەى زىندەوەرەكانەو دەگرە خۇيان، بەلام سەرەنجام تەنيا كۆد (Cod)ن، ئنجا ئايا چۆن ئەو كۆدانە دەگۆرپىن بۆ زىندەوەرەىكى راستەقىنە؟ سەدان شت لەسەر وەرەقەيەك بنووسە، بۆ بازار، ھەتا نەيانكەرى ھىچت چنگ دەكەوى؟! يان ئەندازيارىك نەخشەى بىنايەك لەسەر كاغەزىك بنووسى، ئايا يەكسەر دەيتتە خانوو، ھەتا نەخشە لەسەر زەوى نەكىشىرى و، ۋەستاو كرىكار نەيەن و دروستى نەكەن؟!

پرسىارى (۵): كۆدە چوارىنە بە دواى يەكداھاتوۋەكان (CGTA) پىۋىستىيان بە مىلياران جار، پرى گەردوون زىندەوەرەى نارپىك (گائىنات مۇشۋە) ھەيە، لە پىناو ھىئانەدى زىندەوەرەىكى ساغدا، ئەگەر بوىستىرى يەك ژياندارى (مىكۆپلازما) يىتە دى، مىلياران جار پرى گەردوون، ئەزموونى شىكىستخواردووى پىۋىستىن، چونكە ژمارەى بنچىنە نائىترۆجىنىيەكان لە مىكۆپلازمادا پىنج سەد ھەزارە، نىو مىليۇن (۵۰۰۰۰۰)، ئنجا بۆ رىزكردنى نىو مىليۇن بنچىنەى نائىترۆجىنىيە بە رىكەوت (صدقة)، ئەگەرەكەى برىتيە لە: (۱۰ ۲۵۰۰۰۰) واتە: ژمارەى (۱۰) دوو سەدو پەنجا ھەزار سفرى ھەبى، لە ھالىكدا ژمارەى تەنۇلكەكانى ھەموو گەردىلەكانى گەردوون، برىتيە لە: دە تۋان ھەشتا (۱۰ ۸) واتە: ژمارەى (۱۰) ھەشتا سفرى لە پىشەوە بى، يانى: ھەر زۆر زۆرىش قەرزار دەبىنەو! ئنجا ئايا ۋەلامى بىردۆزى گەشەستاندن لەو بارەيەو، چىيە؟!

پرسىارى (۶): ئايا باب، يان ئەسلى راستەوخۆى مروث، لە كويىيە؟ ئەگەر ئادەم (عليه السلام) نەبى، ئەدى كۈا لە كويىيە؟

پرسىارى (۷): ئايا ئەسلى يەكەمى ژيانداران، ھەر كامىكىيان، ھى مەيمون، ھى بەراز، ھى گورگ، ھى چەقەل، ھى ماسى، لە كويىيە؟!

بۆ نمونە:

داروونىزىم دەلى: پشیلەو سەگ، ئەسلىكىيان ھەبوو، كۈا ئەو ئەسلە بۆچى ديار نىيە؟ ئەو سەگ ديارەو، لە ھەلكۆلداۋەكاندا پەيكەرى سەگ ھەيەو، ھى پشیلەش ھەيە، بەلام ئەدى كۈا ئەو ئەسلە ھاۋەشەى ھەردووكيان، لە كويىيە؟!

برگەى شەشەم: فېل و ساختەکردنى زۆرى داروينىستەكان:

بەرپـزان!

لە شەش خالاندا باسى چەند نموونەيەك لە فېل و ساختەكارىي ئەوانە دەكەين، كە شوئىنكەوتوان و ھەوادارانى بىردۆزەى داروينىزم و، بىردۆزەى گەشەکردن و پەرەستاندنى ژيانداران:

۱- نيو بەشەرەكان (أنصاف البشر)، ياخود مروڤى مەيمون، كە زۆر رەواجيان پى داو و ئىستاش بە داخووە لە ھەندى لە كىتەكاندا مېشكى قوتابيانى پى پر دەكرى، جگە لە ئەفسانەيەكى بە ناو زانبارى "ھىچى دىكە نيە، وەك (ايرىست ھوتن) ماموستا لە زانكوى (ھارفارد) گوتوويەتى: دروستكردنەوھى جەستەكان ھىچ بەھايەكى زانستىي نيە، پەيكەرتاشى كارامە دەتوانى فېلى زۆرى تىدا بكات، بۆ وئە: ئىسقانىكىيان دۆزىوھتەو، ئنجا بۆ ئەوھى بيسەلمىن: داروين راست دەكات، كە دەلى: مروڤ لە مەيمونەوھ ھاتو، بە كارامەيى ئەو ئىسقانىيان دەستكارىي كەدو و "ھەندىك شتى دىكەيان بۆ زياد كەدو! بۆيە (ايرىست ھوتن) دەلى: پەيكەرتاشىكى كارامە دەتوانى سەد كلاًو لەسەرى خەلك بنيت (وەك دوايى ھەندىك نموونە دىئىنەوھ)، كەواتە: نيو بەشەرەكان بۆ سەلماندى ئەو، كە مروڤ لە مەيمونەوھ ھاتو، تەنيا ئەفسانەيەك بوو و شتىكى زانستى نەبوو.

۲- مەيمونى ئەفرىقايى باشوور (لوسىي)، كاتى خۆى بانگەشەى زۆرى بۆ كرا گوايە: ئالْقەيەكى نۆھندىي نۆوان مروڤ و مەيمونە، بەلام دوايى دەرگەوت كە ئەمىش جگە لە جۆرىك لە مەيمونە نەماوھكان (احد أنواع القردة المنقرضة) كە ئىستا نەماون، وەك چۆن دىناصورەكان نەماون، جگە لەمە ھىچى دىكە نەبوو، نەك ئالْقەيەكى نۆھندىي بى لە نۆوان مروڤ و مەيموندا، بەلكو يەكەك بوو لە مەيمونە فەوتاوھكان، وەك ناودارتىن زانايانى توئىكارىي جىھان

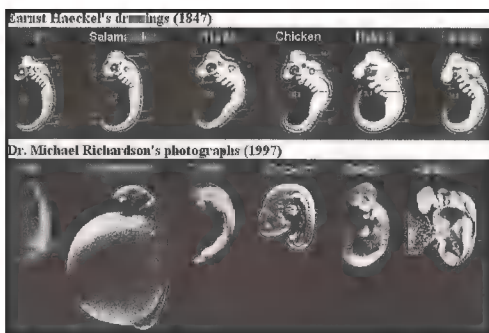
(لورد سالىي زىكىرمان) و پروفېسور (تشارلز ئوكسناد) ئەو راستىيەيان دەرخت و گوتيان: شەش ھەزارو پىنج سەد (۶۵۰۰) جۆرە مەيمون ھەيە، كە ئىستا ھەندىكىان نەماون، ئەو پەيكەرەنەي دەدۆزىنەو، ھى ھەندىك لەو مەيمونە فەوتوانەن، نەك ئالغەي نيوانى مەيمون و مروف بن، ھەر بۆيەش گۆقارى ناودارى فەرەنسىي (زانست و ژيان) (science et vie) لە ژمارەي مايۆي سالى (۱۹۹۹)ى زايىنىدا، بە مانىشتىكى گەورە نووسىبووى: (خوا حافىز ئەي لووسىي!) (وداعاً يا لوسى!)^(۱).

۳- مروفى راوەستاو (منتصب) و مروفى كاركەر و ژير (الإنسان العامل والعامل)، كە گوايە ئەوانە ئالغەي دواي مەيمون، پىش ئەودى بىتتە مروفى ئىستا، دوايى دەرکەوت كە جگە لە ئەفسانەي داروينىزم "ھىچى دىكە نەبوون.

وەك زاناي شارەزاي ھەلکۆردراوەكان (الحفريات) (پىشارد لىكى) گوتوويەتى: مروفى راوەستاو ھاوچەرەخ، ھەريەك جۆرن، ئەو جياوازيانەي لە نيوانىندا ھەن، لەو جياوازيەي كە ئەمرو لە نيوان رەگەزە جوگرافىيە جياجياكاندا دەيىنرەن، كەمترە! ئىستا مروفىكى ئەفريقايى لەگەل يەكىكى رۆژھەلاتى ئاسيا، لەگەل يەكىكى سىبىريا، لەگەل يەكىكى ئىرە، جياوازيان ھەيە لە روى فۆرم و شىوئى كەللەسەر و ئىسقانەكان و ھەلکەوتەي جەستەيىندا.

ئىجا ئەو جياوازيەش كە لە نيوان ئەو جۆرە مروفانە: مروفى راوەستاو و مروفى كاركەر و مروفى عاقلن و لەگەل ئەودى ئىستادا، ھەيە، ھەر ئەوندەيە كە ئىستا لە نيو جۆر و رەگەزەكانى مروفەكاندا ھەيە.

۴- (ئەرنست ھىگل)، لە وتارىكىدا، لە دىسىمبەرى سالى (۱۹۰۸)ى زايىنىدا بە ناوونىشانى: (ساخەكارىي لە وىنەي كۆرپەلەكاندا) بە رەسمىي رايگەياند كە كاتى خۆي لە سەردەمىكدا كە داروين لە ژياندا بوو، وىنەي ساخەي كۆرپەلەكانى دروستكردو، كە ئىستاش لە زۆرىك لە كىتەبەكاندا ھەن، كۆرپەلەي بەراز و مەيمون و ھى مروف و چى و چى، كە پىك دەچن، گوتوويەتى: ھەموو

ئەو ويىنانە من دروستم كردوبون بۆ داروين، بۆ ئەوەى تەشجىعى بكم لەسەر بىردۆزەكەى خۆى^(۱).

۵- مروفى پلنداون (Dildown mon) كە ئەمەش گوايه جوړه مروفىكه و "نزيكهى پينج سەد

(۵۰۰) نامەى دكتوراى لەسەر نووسران، كەچى دواى چل (۴۰) سال: زانرا كە ئەمە شوينەوارىكى ساختەيه لەلايهن داروينىستىكى فيلبازووه دروستكراوه.

۶- ئەو تاكە خرينە (خړس)يه، كە لە رپوژئاواى (نبراسكا) دوزرايهوه و داروينىستەكان گوتيان: ئەو ددانە هەلگري سيفەتە هاوبەشەكانى نيوان مروف و مەيموونە و، هونەرەمەندە نىگار كيشەكان وينەى خەيالپى ئەو ئالقه ونبووه (الحلقة المفقودة) يان كيشا، بگرە وينەى ژن و مندالەكانيشيان لەگەل كيشا! يانى: يەك ددانى خرينەيان دوزيووتەوه، كەچى وينەى خوويان كيشاوه لەو خرينەيهوه، دواتر وينەى مندال و خيزانەكەشيان كيشاوه! دواى گوتوويانە: ئەو وينەى ئەو ئالقه ونبوويه كە لە نيوان مروف و مەيمووندايه، كەچى دواى پينج (۵) سال دەرکەوت كە ئەو جوړه ددانە، هى جوړه بەرازيكى دەشتەكى ئەمريكايى فەوتاو، كە ئىستا نەماوه!^(۲).

تەماشاي ئەو هەموو فيل و ساختەيه بكم، كە لەلايهن داروينىستەكانەوه، كراوه!!

كەواتە: دەرکەوت كە داروينىزم و بىردۆزى گەشەسەندن و پەرەستاندن، جگە لە ئەفسانەيهكى رەواج پىدراوى بە ناوى زانستەوه، هىچى ديكە نيه، بەلام چونكە بەديلهكەى، بەديلى گەشەستاندن، بەديلى داروينىزم (بە حىسابى ئەوان!) برىتيە لە بروا هينان بە خوا (سبحانە وتعالى)، ئىستا لە رپوژئاوا مەسره فيكى زورى ليدەكړى و بە زور دەسەپيځي و، هەر زانايەك دژى بوەستى، ليدەدرى و دەرەكړى و

(۱) كهنە الإلحاد، ص ۱۴۵.

(۲) كهنە الإلحاد، ص ۱۴۵.

دوور دەخىتتە، ھەتا فىلىمىك ھەيە بە ناۋى: دەرگراۋەكان (المطرودون)، ھەموو ئەو زانايانەى كە ئىحتىرامى زانستەكەى خۇيان گرتو، ۋەك نمونەم بە ھەندىكىان ھىنايە، گوتوويانە: ئەو دەركەوت، ھەر بە دانپىدانانى داروين خۇى، ئەو ھى كە داروين گوتوويەتى: ھەلەيە، ھەر ۋەك خۇى گوتوويەتى: (ھەر كاتىك دەركەوت كە ژيانداران كت و پر پەيدا دەبن، ئەو بىردۆزەكەى من ھەرەس دىنى)، ھەر ۋەھا گوتوويەتى: (ھەر كاتىك دەركەوت كە زىندەۋەرىك پەيدا بوو كە لىكدرەۋ (مەگب) ە و بەبى گەشەكردنى پەلە پەلەبى دروست بوو، ئەو بىردۆزەكەى من ھەلەشاۋەتە، ئىنجا ئەوانەش ھەموويان دەركەوتون.

كەۋاتە: ھەر بە ئىعتىرافى داروين خۇى، بىردۆزەكەى ھەلەشاۋەتە، بەلام ئىستا لە رۇژئاۋا (غەرب) لەبەر ئەو ھى ھەر كە گوت: داروينىزم ھەلەيە، دەبى بلى: خوا راستەوخۇ مەۋقە دروست كدو، ۋە خوا ژياندارەكانى دىكەى سەربەخۇ دروست كدوون و، لەيەكەيە ۋە نەھاتون و پەيدا نەبون، لەبەر ئەو ھى داروينىزم بەدىلەكەى بىتتە لە دانھىنان بەبونى خوادا و گەرەنە ۋە بۇلاى خوا، ئىنجا - ۋەك پىشتەر باسما كد لە: (سەرگوزشتەى سەرھەلەدانى ئىلھاد لە رۇژئاۋا و ئەۋروپادا) و، دواترىش لە باسى: (گۇردانى كىتەبە ئاسمانىيەكان) دا قسەى لى دەكەين - لەبەر ئەو ھى:

يەكەم: خوا (سبحانە وتعالى) بە شىۋەيەكى ناراست و ھەلە وىنا كراۋە.

دوۋەم: ھەر كات دانيان بەبونى خوادا ھىنا، دەلەن: پىنى كلىساش دىتە پىشى و پىۋانى ئاينىش دىتە پىشى، بەو ھەموو سەۋوت (طقوس) و ئەفسانە و بەزم و رەزمەۋە، كە دايان ھىناۋە لە ئاينىندا، بۇيە دەلەن: با ھەر لە بنەرەتەۋە نكوۋلى لە بوونى خوا بىكەين! بەلە رۇژئاۋايەكان خوا خويان بوو رىچكە و بىردۆزەيەكيان دەست بىكەوى ۋەك: ئەلەرناتىف و بەدىل بۇ خواناسىن و، بىرواھىنان بە خوا (سبحانە وتعالى)، تاكو لەو ھەموو ئەفسانە و درۋ و ناھەقىيەى كلىسا و، لەو ھەموو بەلا و گەرتارىيانەى لە سەدەكانى نىۋەرەستدا، ئاينى شىۋەنراۋى مەسىھىيە و يەھوۋىيە بەسەرى ھىنان و لەو ھەموو ئەفسانە و ناراستىيەى كە (كىتەبى پىرۇز) گرتوويەتە خۇى، دەرەزىيان بىت.

بيانوى نۆيەم: خوا چ پىۋىستىيەكى بە بەندايەتتىى مروۋقەكان هەيە، كە داۋاي لىكردوون بىپەرستىن؟

ئىنجا وەك ئەنجامگىرىيەك دەلىن: مادام خوا پىۋىستىيى بە بەندايەتتىى مروۋقەكان نىيە و، بە ناۋى ئايىنىشەۋە راگەيەنراۋە كە خوا داۋاي لە مروۋقەكان كىردۈە بىپەرستىن، كەۋاتە: ئەۋە بەلگەيە لەسەر ئەۋەى خۋايەك نىيە داۋاي لە مروۋقەكان كىردىت بىپەرستىن^(۱)؟!

بەر لەۋەى بىيىنە سەر ۋەلامى ئەم پىرسىيارە دەيى پىنج راستىيان راڭگەيەنن:

(۱)- راستىيى يەكەم: مادام خوا عزوجل بىنپازە لە پەرستىنى بەندەكانى، بۆچى داۋاي لىكردوون بىپەرستىن؟ ئەم پىرسىيارە، نە خواناسىكى راستەقىنە و، نە خوانەناسىكى جىددىي دەيكات:

أ- خواناس لەۋە بە ئەدەبترە كە پىرسىيارى وا بكات، خوا دەناسى و دەزانى كە خوا بىنپازە، بەلام كە فەرموويەتى: ئەي مروۋقەكان! بەندايەتتىم بۆ بىكەن، مروۋقەكان خۇيان پىۋىستىيان بە بەندايەتتىي كىردن بۆ خوا (سبحانە وتعالى) هەيە.

ب- خوانەناسىش كە خوا نەناسىت، چۆن پىرسىيارى لە بارەۋە دەكات؟!

(۲)- راستىيى دوۋەم: كەسىك كە ئەم پىرسىيارە دەكات، نە خۇي دەناسى و نە خوا دەناسى، وەك گوتراۋە: (الحكم على الشيء فرعٌ عن تصوُّره)، واتە: بىر ياردان لە بارەى شتىكەۋە، لىقىكە لە وىناكردنى.

ئىنجا لە سۆنگەي ئەۋەۋە كە مروۋف ناتوانى چىيەتى خوا و، چۆنيەتى خوا، بە زات و سىفەتيەۋە بزانى، ھەمىشە بەيى گەرانەۋەى بۆ ۋەجىي، مامەلەى

(۱) بۆ نووسىنى ئەم باسە لە نووسىنىكى (د. سامى عامرى) بە ناوونىشانى: (لماذا يطلب الله من البشر عبادته؟) سوودم بىنپنۋە، بەلام بە دەستكارىي و گۆرىنى زۆرى خۇمەۋە.

له گهڻل خوادا هه ډله دهرده چي، وهك خوا (سبحانه وتعالی) له ټايه تي (۹۷) ی سوورپه تي (الزمر) دا ده فهرموي:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾

واته: وهك يو خوا شايسته يه، ريڙيان له خوا نه گرت، قه دري خويان نه گرت، (خويان به بهرز و مهزن نه گرت)، له حاليدا كه له روږي دوايي دا زهوي هه مووي له چنگي خوادا دهبي و ټاسمانه كانيش به دهستي راستي (يان: له بن ههنگلي راستي دا) ده پيچرينه وه.

يېگومان (به كارهيناني وشه كاني: (چنگ) و (دهستي راست) ليردها يو تيگه يشتني ټيمه يه، نهك ټيمه و امان بيته زهينه وه كه خوي بي وينه و تاك نه دامي هه، چونكه: خوا (سبحانه وتعالی):

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ الشوري: ۱۱، هه له زاتيدا و هه له سيفه ته كانيدا).

ليردها (أبو زيد القيرواني) قسه يه كي جوان دهكات، دلي: (لا يبلغ كُنْهَ صفة الواصفون، ولا يحيط بأمره المتفكرون، يعتبر المتفكرون بآياته، ولا يتفكرون في ماهية ذاته) (۱).

واته: وهسفكه ره كان ناتوان چييه تي سيفه تي خوا (سبحانه وتعالی) دهر ك بهكن و، بيركه ره وه كان ناتوان كاري خوا (سبحانه وتعالی) دهوره بدن، به لام ټه وانه ي كه راده مينن، په ند له ټايه ته كاني وهرده گرن و بيرنا كنه وه له چييه تي زاتي خوا (سبحانه وتعالی).

به لي كه سيك ټم پرسيا ره دهكات: نه خو ي بناسي، نه خوا، واته: له بهر روښنايي وه جييدا خوي نه ناسيوه، ټه گه رنا زات و ماهيه تي خوا هه رانا سري، به لام له بهر روښنايي وه جييدا، بايي ټه وهنده ي ټيمه پيويستمانه و له عهقلي ټيمه وه ده چي، خوا (سبحانه وتعالی) خو ي به ټيمه ناساندوه.

(۳)- راستىيى سىيەم: ئەم پىرسىيارە زادەي ويناكردنى خوايه لە شىۋەي بەشەردا، وەك بىتپەرستەكان (وثنىون) كىردوويانەو دەيكەن، ھەلبەتە رۆژئاواش چ بە حوكمى پاشخانى ئايىنىي، چ بە حوكمى پاشخانى فىكرىي و فەلسەفەي، كە لە گىرىكەكان و لە رۆمانەكانەو بۆي بەجى ماو، زۆر لە گەل بىتپەرستىي و بە مروۇف چواندنى خوادا ئاويىتەيە!

(۴)- راستىيى چوارەم: داواكردنى شتىك بەلگەي ناتەواويى داواكەر نىيە، كە سىك داواي شتىك لە كە سىك بكات، ماناي ئەو نىيە كە نوقسانىي ھەيە، بەلكو ئەو بەپىي جۆر و سىروشتىي داواكارەكان دەگۆرئ: جارى وا ھەيە داواكردن بەخشش و چاكەيەكى رۆوتە، خوا (سبحانە وتعالى) دەفەرموئ: لىم بىپارېنەو، تاكو بمانداتى، ئەو ھەش ماناي ئەو ھەيە بەخششە، ھەروەھا خوا (سبحانە وتعالى) دەفەرموئ: بىپەرستىن، بۆ ئەو ھەي ئازادىين و ئازابىن و سەربەرز بىن.

كەواتە: ئەو كە رەمى خوايە و رەحمى خوايە لە گەل ئىمەدا، بۆيە ھەلەيە كە داواكردنى خوا لەبەندەكانى كە: بىپەرستىن، بە پىيوسىتىي وى، دابىرئ.

بۆ وىنە: كە سىك دى بۆ لات، داواي شتىكت لى دەكات، دەلىي: ئىستا نىمە، بەلام فلان رۆژە وەرەو بۆ لام، يان نامەيەكم بۆ بنووسە، بۆ ئەو ھەي بىتدەمى، كە دەلىي: وەرەو بۆ لام، داواي لى دەكەي كە بىتتەو بۆ لات، بەلام لەبەر ئەو نىيە كە پىيوسىتىي پىيەتى.

(۵)- راستىيى پىنجەم: ئەم پىرسىيارە پەيۋەستە بە سىفەتەكانى خواو (سبحانە وتعالى)، ئەك بە بوونى خواو (سبحانە وتعالى)، كەواتە: ئەم پىرسىيارە سوودىكى بۆ باباي مولحيد نىيە: (خوا بۆچى داواي لىكردووين، بىپەرستىن؟) پەيۋەندىي بە سىفەتى خواو ھەيە و، پەيۋەندىي بە بوونى خواو نىيە (سبحانە وتعالى).

ھەروەھا پىرسىيارەكانى دىكەي ھاوشىۋەي:

(۱) خوا بۆچى دروستى كىردووم؟.

(۲) بۆچى خوا پىسى پى نەدەكردم بەر لەو ھەي دروستم بكات؟.

۳) بۆچی خوا (سبحانه وتعالی) گەردوونی بە شیۆیه کی دیکە دروست نەکردو،
 وهك (پریشارد داوکینز) و هەندیک له مولحیدەکان دەلێن، ئەمانە هەموویان
 پەيوەندیان بە سیفەتەکانی خواوە هەیە، نەك بە بوونی خواوە (سبحانه وتعالی).

رۆژیک گەنجیک هات بۆ لام، ئەم وتووێژەمان لە نیوان دابوو: گوتی:
 مامۆستا! ئیمە لە ژیانی دنیا دا نەخراوینە تاقیکردنەوهوه؟

گوتم: با.

گوتی: ئیمە لە پێشپرکییه کدا نین داخو کیمان دەچیتە بەهەشت و کیمان
 دەچیتە دۆزەخ؟

گوتم: با.

گوتی: باشە بۆچی خوا منی خستووته ئەو تاقیکردنەوهوه، که نازانم لێی
 دەر دەچم یان نا، بۆچی پرسی پێی نەکردم؟

گوتم: لەبەر ئەوهی که تۆ خوا (سبحانه وتعالی) ناناسی و خۆشت
 ناناسی، بۆیه ئەو پرسیاره دهکهی، ئاخر تۆ که نهبيت، چۆن خوا پرست پێی
 بکات، پاشان راسته خوا (سبحانه وتعالی) بمانهوی، یان نهمانهوی ئیمه
 دروستکردوه، ئەوه راسته، ههروهها ئیمهشی خستوته تاقیکردنەوهوه، بەلام پێشی
 فەرمووین: ئاوا و ئاوا بکەن بۆ ئەوهی دەر بچن و، پێی خۆشه ئیمه دەر بچین،
 بۆیهش وهك له (المسند) ی ئیمام ئەحمەد دا هاتوه^(۱)، که خوا (سبحانه وتعالی)
 له ئادهمهوه ههتا خاتمه (عليهم الصلاة والسلام) سەد و بیست و چوار ههزار
 (۱۲۴۰۰۰) پێغه مبهری ناردوه (عليهم الصلاة والسلام)، که سێ سەد و پازدەیان
 (رسول)ن، یانی: خاوهنی بهرنامهی سەربهخۆی تایبەت، بوون، ئەوانی دیکەش
 شوێنکهوتووێ ئهوانه بوون که بهرنامهی سەربهخۆیان ههبووه.

(۱) {عن أبي أمامة قال ابوذر: قلت يا رسول الله! كم وفي عِدَّة الأنبياء؟ قال: مائة ألفٍ وأربعة وعشرون ألفاً، الرُّسل من ذلك: ثلاث مائة وخمسة عشر، جَمًّا غَفِيرًا} رواه أحمد: ۲۲۳۴۲، والطبراني: ۷۸۷۱، والحاكم: ۳۰۳۹، وقال: صحيح شرط مسلم وصححه الألباني.

ئىنا ئەگەر خوا (سبحانه وتعالى) سەد و بىست و چوار ھەزار (۱۲۴۰۰۰) يىغەمبەر (عليهم الصلاة والسلام) بنىرى، ديارە زۆر بەتەنگ بەندەكانىيەوھىيەتى كە بىيەرستەن و بەھەلەدا نەچەن، بەلام بۆچى دروستىكردوون؟ بۆ خۆى دەزانى، خوا (سبحانه وتعالى) دەفەرموى:

﴿لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾ (۴۳) الانبياء.

واتە: ئەو (خوا) لىي ناپرسى بۆچى وا دەكات! بەلكو ئەوان لىيان دەپرسىتەو، بۆچى خوا لىي ناپرسى؟ چونكە خوا (سبحانه وتعالى) ھىچ ئىشكى بىجى ناكات.

ھەر بۆيەش ئەو پرسىيارە ھەم نىشانەى خۆ نەناسىنە و ھەم خوا نەناسىنە.

ئىنا خوا بۆچى گەردوونى بەم شىوھە دروست كردو و بە شىوھەكى دىكە دروستى نەكردو؟ خوا ھەر بۆ خۆى دەزانى، يەكلى لە سىفەتە بەرزەكانى خوا (سبحانه وتعالى) برىتيە لەو كە وىستىكى ئازادى ھەيە و خواستىكى رەھاو بىسنوورى ھەيە.

ھەر وھا بەنسبەت مەروفيشەو: تۆ ئەو كىتبەت بۆچى وا داناو و، بۆچى وات دانەناو؟ تۆ بۆچى ئاوادەلىي و بۆچى وانالىي؟ لەبەر ئەو تۆ وىستىكى ئازادەت ھەيە، ئىنا كە تۆ وىستىكى بچووكى كەم بايەخت ھەيە، كە بايى ئەوندە پىي تاقى بكىيەو، بەو وىستە ئازادەت بە كەيفى خۆت: بەرگ دەپوشىت و، خواردنەو و خواردن دەخۆى و، دىي و دەچى و، دەلىي، ئايا خواى پەرەردگار بە وىستىكى بىسنوورەو، رەخنەى لى دەگىرى: كە بۆچى ئاواى كردو و ئاواى نەكردو؟!

ئىستاش دىينە سەر وەلامدانەوھىيەكى كورت و پوختى ئەو پرسىيارە: (خوا چ پىوستىيەكى بە پەرستنى بەندەكانى ھەيە، كە فەرمانى پىكردوون: بىيەرستەن؟! خوا پشتىوان بى لە دە (۱۰) خالدا وەلامى دەدەينەو:

۱- خوا کارزان و زانا و شارەزایە و، هیچ شتیکی بۆ حیکمەت نیە:

وَهْ لَه سَوْرَهْتِی (المؤمنون) دا دەفەر موی: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ (۱۱۵) ﴿فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِکُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِیمِ﴾ (۱۱۶).

واتە: ئایا پێتان وایە ئیوەمان بە گالته و بە ههوهنته، (بهیج حیکمەت) دروستکردوه و بۆ لای ئیمه ناگیردرینهوه، بهرزیی بۆ خوای پادشای ههق، جگه له ئەو هیچ په‌رستراو نین، خاوه‌نی باره‌گای پر رێژ و حورمه‌ته.

۲- خوا هیچ پێوستیه‌کی به هیچ کەس و هیچ شتیکی نیه، چونکه هه‌موویان خۆی بوونی پێدان و هه‌رچی هه‌یانه، خوا پێی به‌خشیون:

وَهْ لَه فەرموویه‌تی:

۱- ﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ (۵۰) طه.

واته: په‌روه‌ردگارمان ئەو زاته‌یه، بوونی به هه‌موو شتیکی داوه، دوا‌یش رێنمایی کردوه.

۲- هه‌روه‌ها خوا له سَوْرَهْتِی (الذاریات) دا دەفەر موی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (۵۱) ﴿مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطِيعُونِ﴾ (۵۷) ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾ (۵۸).

واته: جند و مرو‌فم ته‌نیا بۆ ئەوه دروستکردوون به‌ندایه‌تیییم بۆ بکه‌ن، بژیوم لیان ناوی و نامه‌وی خواردنم پێی بدن، بیگومان هه‌ر خوا بژیوده‌ری به‌هیزی پته‌وه.

۳- هه‌روه‌ها له سَوْرَهْتِی (آل عمران) دا دەفەر موی: ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ (۹۷).

واته: هه‌ر که‌سیک بی‌پروا بیت، خوا بی‌نیاز و ده‌وله‌مه‌نده له جیهانیان.

۴- له سوورتهی (الإخلاص) یشدا دهفه رموی: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ۱) اللَّهُ الصَّمَدُ ۲)

واته: بلی: خوا تاکه، جیی نیاز و بی نیازه.

کهواته: خوا (سبحانه وتعالی) پیویستی به هیچ شتیك و به هیچ کهس نیه.

۳- په رسترانی خوا (سبحانه وتعالی) به هوئی شایسته بوونی وهیه تی بو په رستران:

خوا بوچی داوای لیکردوین بیپه رستین؟ له بهر ئه وهی شایسته ی ئه وهیه به ندایه تی بو بکری.

(راغب الأصفهانی) له پیناسه ی (العبودية) دا دهلی: (العبودية: إظهار التذلل والعبادة أبلغ منها، لأنها غاية التذلل) ۱)، واته: (عبودية) بریتیه له پیناندانی ملکه چیی و، عبادت له وه بهیتره، چونکه ئه وپه ری ملکه چیی پیناندانه.

(ابن القيم) دهلی: (العبودية: آخر مراتب الحب، يقال: عَبْدَهُ وَتَمَّه إِذَا مَلَكَهُ، وذلك لمحبوبه، وكمال العبودية تابع لكمال المحبة، وكمال المحبة تابع لكمال المحبوب في نفسه، والله (سبحانه وتعالی) له کمال المطلق التام في كل وجه...) ۲).

واته: (عبودية) بریتیه له دوا قوناغی خوشه ویستی، ده گوتری: به ندایه تی بو کردو زوری خوشیست، وه ختیك که بوو به مولکی ئه و، هی خوشه ویسته که ی، ئنجا تهوای به ندایه تی شوین تهوای خوشه ویستی ده که وئ و، تهوای خوشیستیش، شوین تهوای ئه و خوشیستراوه ده که وئ له خودی خویدا، خواش (سبحانه وتعالی) خاوه نی تهوایی بی ره هایه له هه موو پرویه که وه.

(بویه ده بیئت ئه وپه ری خوشیستنی بو ئه نجام بدری و، ئه گهر ئه وپه ری خوشیستیشی بو ئه نجام درا، ئه وپه ری به ندایه تییشی بو ئه نجام ددری) ۳).

(۱) مفردات ألفاظ القرآن، راغب الأصفهانی، ص ۵۴۲.

(۲) مدارج السالکین "ج ۳" ص ۲۸.

(۳) نیوان که وانه کان زیاده ی خومه.

با لهو بارهوه چه ند دهقیك به نمونه بیینهوه:

۱- خوا (سبحانه و تعالی) له سهر زمانی بهنده کانی ده فهرموی: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾.

۲۸۰

واته: بهس تو دپهرستین، داوای یارمه تیش ته نیا له تو ده کهین.

۲- پیغه مبه ریش (صلی الله علیه وسلم) ده فهرموی: ﴿لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ﴾، (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: ۴۸۶)، واته: (خوايه!) من ستایشی تو، مهدح و پیغه لا گوتنی تو، ته واو ناکه، به لکو وهک بو خوت ستایشی خوت کردوه. (ئهی پهروه ردگارم! منیش ئاوا ستایشت ده کهم).

۳- له سوورپه تی (القصص) یشدا خوا (سبحانه و تعالی) ده فهرموی: ﴿وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾.

واته: خوا، جگه له ئه وهیچ په رستراو نین، ستایش بو کران له یه کهم و له دوامیندا (له دنیا و له دواړوژدا) بهس هی ئه وه و، بریاردان ته نیا هی ئه وه و، بهس بو لای ویش ده گیر درینه وه.

۴- فهرموودهی راست (صحیح)^(۱) له سهر زمانی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) هاتوه، که ده فهرموی: ﴿حَقَّ لِلَّهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ، وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾، (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ بِرَقْم: ۷۳۷۳، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: ۳۰)، واته: مافی خوايه له سهر بهنده کانی که بیپه رستن و، هیچ شتیک نه که نه هاوبه شی.

۴- دهسته لات و چاکه کاری په های خوا، له گه ل په رسترانیدا گونجاوه، مادام خوا خاوه نی ئه وپه ری دهسته لات و چاکه کاریه، شایسته یه تی که به ندایه تیشی بو بکری و بشپه رستری:

وهک خوا له سوورپه تی (آل عمران) دا ده فهرموی: ﴿أَفْغَيْرَ دِينَ اللَّهِ يَجْعُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾.

(۱) واته: له رووی سهند (زنجیره دی راوییه کان) هوه.

واته: ئايا جگه له ئايين و بهرنامهی خوا، دهخوازن، له حالیکدا که هەر کەس له ئاسمانهکان و زهویدا ههیه، چار ناچار بۆ ئهو ملکهچه و، هەر بۆ لای ویش دهگیردرینهوه.

ههروهها له سوورهتی (النحل) دا دهفرموی: ﴿وَمَا يَكُم مِّن نَّعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ تَمَرًا إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْرُونَ﴾ (۵۳).

واته: هەرچی چاکهیهك ههیه له ئیوهدا، له خواویه، دوایش ئهگەر نارههتی و تازار و زیانیکیشان پێ گهیشته، هەر پهنا دهبنه بهر وی و، له بهر وی دهکروزیتهوه و دهلالینهوه.

۵- مروف زۆر پێویستی به پهستی خوا ههیه، هه م بۆ خۆناسینی، هه م بۆ تینویتی شکانی، هه م بۆ پێک وهستانی، هه م بۆ پارێزانی، هه م بۆ زیاتر ئیمان دامه زانی، هه م بۆ زیاتر پێژگیرانی له لایه ن خواوه (سبحانه وتعالی):

کهواته شهش هۆکار هه ن که مروف به ندایه تی بۆ خوا بکات و هه مووشیان په یوه ندیان به خۆیه و هه یه:

یه که م: بۆ خۆناسینی، خوا (سبحانه وتعالی) له سوورهتی (الحشر) ئایه تی (۱۹) دا دهفرموی: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ﴾.

واته: وهك ئهوانه مه بن که خویان له بیرچوو، خوا خۆیانی له بیر بردنهوه، مروف که خوی نه ناسی، خۆی له بیر دهچیتتهوه، نازانی چییه و له کوی هاتوه و بۆ کوی دهروات و، کێ هی ناویه تی و، ده بی چی بکات و، چۆن بکات؟! خۆی لی ون ده بی، به لی مروف به خوا ناسینهوه، خۆی ده ناسیت.

دووهم: بۆ ئه وهی تینوایه تی بشکی، پێشتر باس مان کرد، که مروف له ناخیه وه تینوویه بۆ په رستن و به ندایه تی بۆ خوا، بۆیه ش خوا (سبحانه وتعالی) له سوورهتی (البقرة) له ئایه تی (۱۸۶) دا دهفرموی: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾.

واتە: ھەر كاتىك بەندەكانم لەبارەى منەو پرسیاریان لێكردى، من لێیانەو نەزىكم. سێیهەم: بۆ ئەوێ مەرۆف رېك بوەستى لە ژيانى دنیايدا، رېك بى، پاك بى، چاك بى، وەك لە سوورەتى (التكوير) دا دەفەرموى:

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (۲۷) لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ (۲۸)﴾

واتە: ئەم قورئانە بىرخەرەوێهە بۆ ھەموو جیھانییان، بۆ ھەر كام لە ئیوێ كە بیهوێ راست بى.

بەلێ مەرۆف بۆ ئەو پێویستە بەندایەتیی بۆ خوا بکات، كە رېك و راست بىت، مافى ئەوانى دیکە پێشیل نەكات، لە زاتى خۆیدا راست بى، دلێ راست بى، زمانى راست بى، روالەت و پەنھانى راست بى، لە گەل خوا و لە گەل خەلکدا راست بى، بە ھوێ بەندایەتیی بۆ خواو، مەرۆف رېك دەبى و راست دەبى.

چوارەم: بۆ ئەو كە پارێزراو بى، مەرۆف پێویستى بە بەندایەتیی كردنى بۆ خوا (سبحانە وتعالى) ھەيە، بۆ ئەوێ:

أ- لە شەیتان پارێزراو بى،

ب- لە ھەواو ئارەزووی خۆى پارێزراو بى،

ج- لە خوێ دەست دان پارێزراو بى.

وەك خوا (سبحانە وتعالى) لە سوورەتى (الفاتحة) دەفەرموى:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾

واتە: بەس تۆ دەپەرستین و پشت ھەر بە تۆ دەبەستین، داواى یارمەتیی تەنیا لە تۆ دەکەین.

۲- لە سوورەتى (ھود) ئایەتى (۱۲۳) دا دەفەرموى: ﴿فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ﴾

واتە: تەنیا خوا پەرستە و پشت بەس بەوى بەستە.

به لئی له راستیییدا به هۆی به ندایه تیپی کردن بۆ خواوه، مروف دپاریزری و، پشستی قایم دهیی و ناخلیسکی و به ملاولادا ناکه وی.

۳- له سوورهتی (الحجر) ئایهتی (۴۲) دا خوا (سبحانه و تعالی) به ئیبلیس دهفه رموی: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾.

واته: بهنده کانی من، تۆ دهسه لاتت به سه ریاندا نیه.

کهواته: بۆ ئه وهی به شهیتان بویری و، له به رانبه ریدا وهستاو و دامه زراو و، پاریزراو بی له فیل و پیلانه کانی، دهیی به ندایه تیپی بۆ خوا بکهی.

پینجه م: به هۆی به ندایه تیپی کردنه وه بۆ خوا، ئیمان زیاتر داده مه زری:

خوا (سبحانه و تعالی) له سوورهتی (البقرة) دا دهفه رموی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾.

واته: ئه ی خه لکینه! ئه و په روه ردگار هتان که ئیوه ئه وانیه پش ئیوهی وه دیه ی ناوه، په رستن، به لکو پاریزراو بن، به لکو بن به ئه هلی ته قوا، واته: به هۆی ته قواوه ئیمانان زیاتر داده مه زری و خواناسییتان مه حکه متر دهیی:

﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآثَنَهُمْ نَفْوَهُمْ﴾ محمد.

واته: ئه وانیه هیدایه تی خویان وه رگرتوه، خوا هیدایه تیان بۆ زیاد ده کات و، ته قواشیان پی ده به خشی.

ته قوا ده یته داینه مویه ک، هه میشه ئیمان ه که ت گهرم و گور و توند و پته و راده گری.

شه شه م: ئیمه بویه پیوستییمان: به ندایه تیپی بۆ خوا (سبحانه و تعالی) بکهین، تا کو ریزیک که له لایه ن خواوه لیمان ده گیری، دهسته به ری بکهین و ئه و ریزه بۆ خۆمان زیاد بکهین، وه ک خوا دهفه رموی:

﴿إِنْ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَنُّكُمْ﴾ الحجرات: ۱۳.

بەرپزترتان له لای خوا، پارێزکارترتان، کهواته: تاكو زیاتر پارێز بکهین،
(واته: بهندایهتیی باشرمان ههیت بۆ خوا)، له لای خوا رێز لیگیراوتر و خاوهر
هورمهتتر دهبین.

۶- خواپهرستی مروق، مادهدهی تاقیکردنهوهیهتی له لایه ن خواوه:

خوا بۆیه بهندایهتیی بۆ کردنی خۆی له سه ر ئیمه پیویست کردوه، چونکه ئیمه به
هۆی ئه و خواپهرستییه وه، تاقی ده کرێنه وه، وهك له سوورپه تی (الذاریات) دا ده فهرموی:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ٥٦﴾

واته: جند و مروق ته نیا بۆ ئه وه دروست کردوون، که بمپهرستن.

ههروه ها له سوورپه تی (الملك) دا ده فهرموی: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ
أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ٢﴾

واته: ئه و (خوا) ئه و زاتهیه که مهرگ و ژیا نی ره خساندوون، تاكو تاقیتان
بکاته وه: کامه تان کرده وه که ی باشره؟

کرده وه باشر بوونه که ش بریتیه له چاکتر بهندایهتیی کردن بۆ خوا.

کهواته: خوا (سبحانه و تعالی) بۆیه بهندایهتیی بۆ کردنی، له سه ر ئیمه
پیویست کردوه، چونکه به وه تاقیمان ده کاته وه و ئیمه شی بۆ تاقیکردنه وه له سه ر
ئه و زهوییه دانا وه، هیکمه تی بوونی ئیمه بۆ تاقیکردنه وهیه و بۆ جێنشینایهتیی
خوا کردنه له سه ر زهوی.

۷- خوی به خشه ر پێی خۆشه بهنده کانی رازو نیازی له گه لدا بکه ن و، داواکاریان لیی هه بن:

ئهدی ئه وه نیه له سوورپه تی (الفاتحه) دا، خوا له سه ر زمانی بهنده کانی ده فهرموی:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ٥٥ أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ٥٦ صِرَاطَ الَّذِينَ
أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ٥٧﴾

واته: ته نیا تو دپه‌رستین و، داوای یارمه‌تی بهس له تو ده‌کین، بمانخه سهر پئی راست، پئی نه‌وانه‌ی چاکه‌ت له گه‌لدا کردوون، نه‌ک لی تووره بووان و، نه‌ک گومرا بووان.

هه‌روه‌ها له سووره‌تی (غافر) دا خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فهرمووی: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾.

واته: په‌روهر دگارتان فهرمووی: لیم بیارینه‌وه، وه‌لامتان ده‌دهمه‌وه، نه‌وانه‌ی که له به‌رانبه‌ر به‌ندایه‌تی مندا خویان به‌زل ده‌گرن، به‌بجووکی و به‌زه‌بوونی ده‌چنه دۆزه‌خه‌وه.

خوا (سبحانه و تعالی) پئی خوشه‌ لی بیارینه‌وه، پئی خوشه‌ داوای لی بکه‌ین و، پئی خوشه‌ راز و نیازی له‌گه‌لدا بکه‌ین، له‌به‌ر نه‌وه‌ی بو خومان وا باشه، نه‌ک بو خوا (سبحانه و تعالی).

ئنجبا با له‌و باره‌وه ته‌ماشای فهرمووده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) بکه‌ین، که فهرمووده‌یه‌کی قودسییه و له‌ خوای به‌خشه‌ری ده‌گیرینه‌وه، خوا (سبحانه و تعالی) ده‌فهرمووی: ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه)، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ، فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: حَمْدِي عَبْدِي، وَإِذَا قَالَ: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنْتَنِي عَبْدِي، فَإِذَا قَالَ: ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾، قَالَ: مَجْدُنِي عَبْدِي "وَقَالَ مَرَّةً: فَوَضَّ إِلَيَّ عَبْدِي" فَإِذَا قَالَ: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾، قَالَ: هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ، فَإِذَا قَالَ: ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ، صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ (۷) قَالَ اللَّهُ: هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ { (رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: ۸۷۶) }.

واته: نه‌بو هورپه‌ره خوا لی رازی بی ده‌لی، پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه‌تی: خوا (عَزَّ وَجَلَّ) ده‌فهرمووی: نوێژم له نیوان خوم و

بهنده کهم دا کردوته دووبهش و، بۆ بهندهی من ههیه، ههر شتیک لیم داوا بکات، ههر کاتی بهنده گوتی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾، خوا ده فهرموئ: بهنده کهم ستایشی کردم و، ههر کات گوتی: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾، خوا ده فهرموئ: بهنده کهم مه دحی منی کرد و، ههر کات گوتی: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾، خوا ده فهرموئ: بهندهی من منی به خاوهن شکوو پایه بهرز وهسف کرد، (جاریک گوتی: نیش و کاری خووی به من سپارد) و، کاتی گوتی: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾، خوا ده فهرموئ: ئه وه له نیوان من و بهنده کهم دایه و، بهنده کهم ههر شتیکم لی داوا بکات، بۆی ده بی (واته: مادام منی بهر سیف هت و وهسفانه وهسف کرد، له وه دو ههر شتیکم لیداوا بکات دهیده می و پپی دهبه خشم) ئنجا ههر کات بهنده گوتی: ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ، صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾، خوا ده فهرموئ: ئه وه بۆ بهنده کهم مه و، بهندهی من ههر شتیکم لی داوا بکات، پپی دهبه خشم.

۸- خوا به رستی هۆکاری به رزی مروف و شایسته بوونی پاداشت درانه وهیه تی:

خوا (سبحانه و تعالی) بۆیه له سه ری پپیو ستر کردوین: بی به رستین، تا کو به زر بین و شایسته ی ئه وه بین پاداشتمان بدریته وه، فه یله سووفی مولجید (کویتن سميث) (Queten Smith) ده لی:

(إِنَّا جِئْنَا مِنْ لَا شَيْءٍ، بِلا شَيْءٍ، لِأَجْلِ لَا شَيْءٍ)، واته: ئیمه له هه یچه وه هاتووین و، به هه یچه وه هاتووین و، بۆ هه یچ هاتووین.

به لام خوا (سبحانه و تعالی) له سوور هتی (القیامة) دا ده فهرموئ:

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾ (۳۶)

واته: ئایا مروف پپی وایه ئاوا به بی ته کلیف و به بی لی پرسینه وه و ئه رک خرا نه سه ر شان، وازی لی به یئری (به ره له بکری، به بی ئامانج و به بی حیکمه ت)؟ ئه وه ی خه یالکی ئاوا بکات، خه یاله که ی به تاله.

۹- خواپهرستی سهرچاوهی وزه و داینه مۆی ئیمان:

۱- خوا (سبحانه و تعالی) له سوورپهتی (طه) ئایهتی (۱۴) دا دهفهرموی:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾

واته: نوێر بهرپا بکه بۆ یادی من (یانی: بۆ ئهوهی خوات لهیاد بی، نوێر بهرپا بکه).

۲- ههروهها خوا له سوورپهتی (العنکوت) دا دهفهرموی: ﴿أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ ابْتَغَاءَ الْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾

واته: ئهوهی له کتیب بۆت نێردراوه (بۆت سروش کراوه) بیهویننهوه و نوێر بهرپا بکه، بێگومان نوێر قسهی ناقولاً و کردهوهی دزیو قهدهغه دهکات و، یادی خوا گهورهتره و خوا دهزانی چی دهکهن!

۳- پێغه مبهری خواش (صلی الله علیه وسلم) له دواى ههر نوێرێکی فەرز ئهم زیکرهی دهخویند: (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ حِينَ يُسَلِّمُ «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ النِّعْمَةُ، وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ، وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ»} (أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: ۱۳۷۲).

واته: پێغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) کاتێک له دواى ههر نوێرێکی فەرز سلاوی دهدايهوه، دهیفرموو: (پاکیی بۆ خوا، تهنیا بهی و هیچ هاوبهشی نین، مۆلک و دهستهلات ههر هی ئهوه، ستایش تهنیا هی ئهوه و ئهوه لهسهه ههموو شتێک به توانیه، لادان نیه (له گوناهان) و هیز نیه (بۆ چاکه)، مهگهر به خوا، جگه لهو هیچ پهستراو نین، جگه لهو کەس ناپههستین، خاوهنی ههموو چاکهیهکه و خاوهنی ههموو بهخششیهکه و شایستهی ههموو مهدهح و پێهه لا گوتنیهکه، جگه لهو هیچ پهستراو نین، ملکه چیی خۆمان بۆ ئهوه ساغ دهکهنهوه، ههرچهنده کافرهکان پێی قهلس بن).

۱۰- مروّف به هوّی بهندایه‌تی بۆ کردن و په‌رستنی خواوه، خوّی له‌گه‌ل سه‌رجه‌م گه‌ردوون و تیکرای دروستکراوانی خوا‌دا هاو ئاواز ده‌کات:

وهك خوا (سبحانه وتعالی) له سووره‌تی (آل عمران) دا ده‌فه‌رموئ:

﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا
وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (۸۳)

واته: ئایا جگه‌ ئایین و به‌رنامه‌ی خوا، ده‌خوازن؟! له‌ حالیکدا هه‌ر که‌س له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌یه، خو‌ش و ناخو‌ش، چار و ناچار، بۆی ملکه‌چن و، هه‌ر بۆ لای ویش ده‌گێڕدرینه‌وه!

هه‌روه‌ها له‌ سووره‌تی (الحج) دا، خوا (سبحانه وتعالی) ده‌فه‌رموئ:

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ، مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ
وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُنِ
اللَّهُ فَمَا لَهُ، مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾ (۱۸)

واته: ئایا سه‌رنج ناده‌ی! هه‌ر که‌س که‌ له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا هه‌یه، هه‌روه‌ها خو‌ر و مانگ و ئه‌ستیره‌کان و، چیاکان و دره‌خت و زینده‌وه‌ر و ژیانداره‌کان و، زو‌ریک له‌ خه‌لکیش، زو‌ریکیش سزایان له‌سه‌ر پێویست بووه، هه‌رکه‌سیکیش خوا ریسوای بکات (به‌ هوّی ئه‌وه‌وه که‌ به‌ندایه‌تی بۆ خوا ناکات)، هه‌یچ رێژ لێگه‌ریکی بۆ په‌یدا نابێ، به‌دڵنیایی هه‌رچی خوا بیه‌وئ ئه‌نجامی ده‌دات.

لێره‌دا پرسیارێک ده‌کری:

ئایا داواکردنی خوا (سبحانه وتعالی) له‌ مرو‌فه‌کان که‌ بیه‌رستن، جو‌ریک له‌ خو‌ به‌رزکردنه‌وه‌و خو‌ به‌ گه‌وره‌ دانانی تێدانیه‌؟ له‌ حالیکدا مرو‌ف رازی نابێ، مه‌گه‌ر سه‌روه‌ری کانیات بێ و، گه‌وره‌ بێ و، بۆ که‌س ملکه‌چ نه‌کات؟!

لە ۋەلامدا دەلىلەن:

۱- نكوولېيى كىردن لە گەۋرەيى و بەرزىيى خوا، ھۆكارەكەيى بىرىتە لە خۇبەزلىگىيە كى بۆشى مەۋۇف، كە بە ھۆي خۇنەناسىن و خوا نەناسىنەۋە، بۆي پەيدا بۈۋە، يانى: ئەي مەۋۇف! چۆن نكوولېيى دەكەيى لە گەۋرەيى خوا؟ لە زانىيارىيى خوا؟ لە دەستەلاتى خوا؟ لە مېھربانىيى خوا؟ كە سېفەتەكانى خوا (سبحانە وتعالى) ھەمويان بىى سنوورن! تۆ گەردىلەيە كى لە مولكى خوادا!

۲- مەۋۇف دروستكراۋىيى خوا و بژىۋىدراۋ (مرزوق)ى خوا و، ژىيىراۋى خوا و، مەۋۇف خوا و .. ھتە، پەيۋەندىيى نىۋان خوا و مەۋۇف، پەيۋەندىيە كى ھاۋئاست نىيە، بەلكو پەيۋەندىيى نىۋان سىفر و رەھايە.

۳- ئىشكالى ناۋىراۋ بە ھۆي قىياسكردنى خواۋە، لەسەر مەۋۇف، لە رەۋى زات و سېفەتەكانىيەۋە، پەيدا بۈۋە، بەلام مەكەچىيى مەۋۇف بۆ خوا (سبحانە وتعالى)، رېژ و حورمەتە بۆ خۆي و، سوود و بەھرەكەشى تەنيا بۆ مەۋۇف خۇيەتى، بە پېچەۋەنەۋەش: مەكەچىيى مەۋۇف بۆ جگە لە خوا، مايەيى سوۋكىيى و رېسۋايى و زەبۋونىيى و مايەيى گېچكە بۈۋەنەۋىيەتى.

۴- رېشەيى ئەم بىر و ئىشكالىش، دىسان پەيۋەستە بە ئايىنى نەصرانىيەتى شىۋىنراۋ و تىكدرۋەۋە، كە پېيى ۋايە خۇشەۋىستىيى خوا بۆ مەۋۇف خاۋىيارى خۆ بەكەمگىيى (تۈۋە)ى خاۋىيە لە گەلىدايە، بە بەلگەيى ئەۋە كە تاقە كۈرەكەيى خۆي فېدايى مەۋۇفەكان كىردە! بەلام ئەۋە ئەفسانەيەكە عەقلى و فېتەرەت و ۋاقىيى مېژۋىيى رەتى دەكاتەۋە، بەللى خوا (سبحانە وتعالى) مېھربانە لە گەل مەۋۇفەكاندا، بەلام خۆ بەكەمگىيى (تۈۋە) نانوئىيى، خوا (سبحانە وتعالى) لە گەلىان مېھربان و بەبەزىيە و، لە گەلىان بەخشنەيە، بەلام خوا مەزن و بەرزە، ئەۋ بېرۋەكەيەش كە گۈايە: خوا تاقە كۈر و جگە رگۈشەكەيى خۆي فېدايى مەۋۇفەكان كىردە، بۆ ئەۋەيى لە گۈناھەكانىيان پاكىيان بىكاتەۋە، يان لەۋ گۈناھەيى كە ئادەم كىردى كە لە درەختى زانستى خوارد (بەپېيى قسەيى (پەيمانى كۆن) نەك بەپېيى قسەيى خوا)، لەۋە نەجاتىيان بدات، بەھۆي ئەۋەۋە كە عىسا (عليه

السلام) له دار ددری، ئەو ئەفسانەییەکی پووچە، ھەر شتیکیش لەسەر ئەفسانە بنیات بنری، پووچە! خوا (سبحانە وتعالی) ئاوا باسی خۆی دەکات:

۲۹۰

﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ
الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (الحشر: ۲۳)

واتە: خوا، ئەو کەسەییە کە جگە لەو ھیچ پەرستراو نین، پادشایە، پاکە، سەلامەتیی و ئاشتییە، دُنیاکارە، بەلّا دەستە، زالە، مل پیکەچکارە، خۆبەگەورە زانە، پاکیی بۆ وی لەوێ دەیکەنە ھاوبەشی.

بەلێ گەورەیی رەھا، تەنیا ھی خوا، ئنجا ئەگەر خوا خۆی بە گەورەیی رەھا، وەسف بکات، ئەو باسی خۆی کردووە، بەلام خۆبەزنگیری لە مەروڤەکان ناجوانە، چونکە مەروڤەکان بچووکن، مەروڤەکان لە گەل یەکیددا یەك ئاستن و، لە بەرانبەر خواشدا دروستکراوی خوان.

کەواتە: مەروڤ ئەگەر لە بەرانبەر خوادا خۆی بە گەورە بگرێ، ھەر زۆر زۆر عەیبە و نوقسانییەکی گەورەییە، چونکە درۆیەکی گەورە کردووە، ئەگەر لە ئاست مەروڤەکانیشدا خۆی بە گەورە بگرێ، ھەر شتیکێ خراپێ کردووە، چونکە مەروڤەکان ھەموویان لەیەك ئاستدان و، ھەموو مەروڤەکانیش لە بەرانبەر خوادا، پەیوەندی نیوانیان، پەیوەندی نیوان دروستکراو و بەدیھینەرە، پەیوەندی نیوان سفر و رەھایە.

بۆیەش خوا (سبحانە وتعالی) لە فەرموودەیەکی قودسییدا دەفەرموی: ﴿الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ﴾ (أَخْرَجَهُ ابْن حبان برقم: ۵۷۶۱، قال شعيب الأرناؤوط: إسناده قوي)، واتە: گەورایەتیی پۆشاکمە و مەزناپەتیی کراسمە ﴿إِرْدَاء﴾ ئەوێ کە دیوی دەرەوی جەستەیی پێدا دەپۆشرێ و، (إِزَار) یە ئەوێ کە دیوی نیووەی جەستەیی پێدا دەپۆشرێ، ھەر کەسێک ناکۆکیی لە گەلدا ھەبێ، لەسەر یەکیەک لەو دووانە، فری پێ دەدەمە دۆزەخووە (چونکە شایستەیی ھیچیان نیە).

291

۱- فرز و پیوسته، چونکه خوا شایسته‌ی‌تی.

۳- ههروهه‌ها خواپه‌رستی و عیبادەت، نیعمەتی خواپه به‌سه‌ر ئی‌مه‌وه، چونکه عیبادەت سی‌به‌ری‌که م‌رو‌ف له سایه‌یدا پ‌شو و دەدات و، ئارام ده‌بی و ئو‌خ‌زنی بو‌ دی، خو‌ی ده‌ناسی و، به‌رچاو روون ده‌بی له باره‌ی راب‌ردو‌ی و، ئی‌ستای و دا‌ه‌اتو‌یه‌وه.

خو (سبحانه و تعالیٰ) به لوتف و کهره‌می خوئی عیبادهت و به‌ندایه‌تی
خوئی له ئیمه‌دا چاکتر بکات، توختر و به‌هیزتر بکات، تاکو به‌خته‌وه‌تر بین،
ئازاتر بین، ئازادتر بین، سه‌ره‌رزتر بین له دنیا و دواروژدا.

بيانوى دەيەم: شوئىن كام ئايىن و بەرنامەى خوا بکەوين و، كام خوا پەپرستين؟

۲۹۲

بەرپـزان!

ئەمەش يەككە لە بيانووەکانى بەشێك لەوانەى رپى ئىلحاد دەگرە بەر، گوايە هیچ ئايىن و بەرنامەيەكى راستى خويان پى شك نايەت، كە شوئىنى بکەون، ھەرودھا بۆيان پروون نىە خوا (سبحانە وتعالى) كىيەو كامەيە؟ لە نيو ئەو ھەموو پەرستراوانەدا، كە گەلانى دنيا لە رابردودا پەرستويانن و، ئىستاش دەيانپەرستن، نازانن كاميان ئەو خوا (سبحانە وتعالى) راستەقینەيە كە تاكە بەدەيھنەرو پەرودرگارو خاوەن و مشووخۆرى گەردوون و كائىناتە؟!

بەلام بىگومان ئەميش زياتر لە بيانوگرتن و پاساو ھىنانەو، دەچى، ئەگەرنا كەسێك بەراستىيى بىھوى خوا بناسى و، برۆاى پى بىنى و، لە ناخەو بەرەو خوا بجوولئ و داواى لى بکات، بلى: ئەى خاوەنى ئەم گەردوونە! ئەى بەدەيھنەرى من و دەوروبەرم و گەردوون! دەمەوى بەرەو تو بىم، خۆتم پى بناسىنە و لە خۆتم نزىك بخەو! بىگومان خوا (سبحانە وتعالى) بەدەنگىھەو دى و ناوமிدى ناكات و، بەرەو سەرچاوەى ھىدايەت دەستى دەگرى.

بو وەلامى ئەو دوو پرسىارەش:

(۱) شوئىن كام ئايىن و بەرنامەى خوا بکەوين؟

(۲) كام خوا پەپرستين؟

قسەو باس زۆرن و، پىويستىيان بە شوئىنى تەرخانكراو دەكات، بەلام ئىمە بە كورتىي و بە گوشراويى لە شەش (۶) برگەدا، ھەولەدەين وەلامى ئەو دوو پرسىارە بدەينەو، بەلام سەرەتا دەبى ھەلەيەك لە پرسىارەكەدا راست بکەينەو، ئەويش ئەوھىە، كە بەلى مروف بوى ھەيە بلى: شوئىن كام ئايىن و بەرنامەى خوا بکەوم، چونكە زياتر لە ئايىن و بەرنامەيەكى خوا، خويان دەنوئىن، وەك

دوایی باسیان ده کهین: ئەوانەى که خۆیان پالده دهنه لای خواو ئاسمان، ئەوه ئیسلامه، ئەوه جووله کایه تییه، ئەوه نه صرانییه ته، ئەوه زهرده شتایه تییه، ئەوه صابیایه تییه، که ئەوانه هەر پینجیان ناویان له قورئاندا هاتوه:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (الحج ۱۷)

خوا ده فهرموی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ واته: مسولمانان، ﴿وَالَّذِينَ هَادُوا﴾ واته: جووله که کان، ﴿وَالصَّابِئِينَ﴾ صابییه کان، ﴿وَالنَّصَارَى﴾ نه صرانییه کان، ﴿وَالْمَجُوسَ﴾ مه جووسییه کان.

دیاره (مه جووس) ناوونیشانی ئەوانه یه که خۆیان به شوینکه وتووی زهرده شت و، خۆیان به په پڕهوانی ئاقیستا، کتیبه پیروژه که ی مه جووسییان، زهرده شتیان، له قهله م ددهن.

به لای ئەوه له جی خۆیدا به بلی: ئایا شوین کام به رنامه ی خوا بکه وم؟ به لام ئەوه ی که پێویستی به راستکردنه وهیه و، هه له یه کی زۆر زهق و بی مانایه، ئەوه یه که بلی: کام خوا به رستم؟ چونکه خوا (سبحانه وتعالی)، به کوردیی ده لێن: (خوا)، به فارسی ده گوتری: (خدا)، به ئینگلیزی ده گوتری: (God)، به عهرهبی ده گوتری: (الله)، ههروه ها له هه موو زمانه کاندا ناویك هه یه بۆ ئەو زاته ی که مروفه کان بر وایان وایه، ئەو تاکه به دیه پنه ر و په روه رد گارو خاوه ن و مشوور خوړی که ون و کائیناته و، خوا هه ر یه کی که (سبحانه وتعالی)، هه ر بۆیه ش له زمانی عهرهبیدا وشه ی (الله)، نه ده کریته دووان، نه کۆش ده کریته وه {الله} (نه (تثنیه) ده کری، نه (جمع) یش ده کری)، چونکه یه ک خوا هه یه، به لام (اله) که زۆر کهس وشه ی (اله) و (الله) تیکه ل ده کهن، زۆر له وتاریزه کان و بانگخوازه کانیش گوئیست بووم، لیان تیکه ل ده بن، بۆ وینه: کاتیک وشه ی (لا اله الا الله) مانا ده کهن، که مانا راسته که ی ئەوه یه: (هیچ په رستراویك نیه جگه له خوا)، به لام ئەوان ده لێن: (بجگه له خوا هیچ خوایه ک نیه)، وشه ی (الله) یانی: خوا، به لام (اله) واته: په رستراو، ده گونجی

پەرستراو خوا بی، که پەرستراوی به ههقه، دهشگونجی جگه له خوا بی، ئنجا که دهگونجی جگه له خوا بی، دهگونجی دووان بن و، دهگونجی سی بن و، دهشگونجی زیاتر بن.

کهواته: (إله)، (إلهان)، (آلهه)، (إله) دهکرێته دووان و دهکرێته کۆش، چونکه ئەو شتانهی که خەڵک دەیانیپەرستی، دهگونجی یهك بی، که خوی به ههقه، دهگونجی دووان بن و هاوبهش بو خوا دابنری و، دهگونجی سی بن، وهك نهصرانییهكان سییان دپهرستن، ههروهها هیندۆسییهكان و، زۆر له خاوهن دینه سهر لی تیك چوووهكان، برۆایان به سیکوچکه (ثالوث) ههبووه، ههروهها دهشگونجی زۆر بن، وهك عهزهبهکانی سهردهمی نهفامیی: سیسهه و شهست (۳۶۰) بت و سه نه می پەرستراویان له کهعبه دا دانا بوون.

بۆیه ههلهیه بگوتری: کام خوا بپهرستین؟ بهلکو دهبی بگوتری: کام پەرستراو (إله) بپهرستین؟ ئنجا ته گهر خوا بپهرستین، ئەوه پەرستراوی به ههقه، بهلام دهگونجی کهسانیک ههبن دان به بوونی خواش دا بینن و خوا نه پهرستن و، دهشگونجی کهسانیک ههبن، دان به بوونی خوادا بینن، بهلام له گهڵ خوادا شتی دیکهش بپهرستن، بهلام ئەوهی که ههر دان به بوونی خوادا نه هیئێ، ئەوهیه پیی دهگوتری: خوانه ناس (ملحد).

کهواته: خوا (الله) (سبحانه وتعالی) جیایه له پەرستراو (إله) بۆیه ههلهیه بلیی کام خوا؟ چونکه خوا له یهکیك زیاتر نیه، تهنهت - وهك دواپی باسی دهکهین - مهجووسییهکانیش و یهزیدییهکانیش پییان وا نیه: دوو خوا ههبن، دهلێن: یهك خوا ههیه، ئنجا یهزیدییهکان بهوهی که له بهران بهر خوادایه، پیی دهلێن: (طاوس مَلَك)، که ههر ئیبلیس، مهجووسییهکانیش پیی دهلێن: (ئههریمهن)، که ئەویش دهلێن: ههر خوا دروستیکردوه، ئنجا که ههر دروستکراوی خوا بی، کهواته: یهك خوا ههیه، تهنهت ئەوانهش که برۆایان به دووانهتی (ثنویه) ههیه، ئەوانیش دهلێن: ئەوهی دووهم دروستکراوی خوی پهروردر گاره.

ئنجا با بیینه سهر ئەو شەش (۶) برگانهی که دهمانهوی وهلامی ئەو دوو پرسیارهیان تیدا بهرجهسته بکهین:

برگهی یهکم: مروّف به زگماک خواناس و دینداره، بویه همیشّه له گهران و پشکنیندا بووه له بارهی خواوه (سبحانه و تعالی). بۆ زانینی چۆنیهتی بهندییهتی بۆ کردنی و رازیکردنی و خو له وهنیزیک خستنی:

وهك خوا له سوورپهتی (الروم) دا، دهفهرموی: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا بَدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۳۰) الروم.

واته: پرووی خۆت رێك راگره، به پاکیی بهرهو ئایین، (خۆت رێکخه له گهڵ ئایین)، ئەو ئایینهی هه مان ئەو زگماک و خوارسکهیه که خوا خه لکی له سه ر سروشتاندوه، گوڕپین نیه بۆ دروستکراوی خوا، ئا ئەوه ئایینی رێک و راسته، به لام زۆربهی خه لکی نایزان.

واته: ئەو ئایینه رێک و راسته، که خوا ناردوویهتی، به پێی ئەو زگماک و خوارسکهیه که خوا مروّقی له سه ر سروشتاندوه، بویه فیطرهت و شه ریهت، خوارسک و ئایین، دوو پرووی راستیه کن، ئەو ئایین و به رنامه یی خوا ناردوویهتی، وهك خوا ده فه رموی: ئەو ئایینه رێک و راسته، ئە گه ر خه لك بزانی، رێک به پێی زگماک و سروشتیکه که خوا خه لکی له سه ر سروشتاندوه، به لام زۆربهی خه لکی ئەو راستیه نازانی، ئنجا چ خۆیانی لی گێل بکه ن، چ له به ر ئەوه که ئایینیان لی شیۆنراوه لی تیکدراوه، نه یزان.

هه لبه ته سه رجه م ئەو بیردۆزانه ی ویستویه نه، دیاردهی خوا په رستی و دینداری به شتیک دیکه ی جیا له وه هه سته خوارسک و زگماکه به نه ره تییه ی ناخی مروّف، ته فسیر بکه ن، هه موویان به هه له دا چوون، وهك له کتیبی: (خواناسیی، ئایین، ئیمان: راستیه کانی ئیسلام ده ره وشینه وه و ئە فسانه کانی رێچکه کان ده بوو چینه وه)، له ویدا با سم کردوه که:

(۱) ھەندىكىيان بىردۆزەى ترسيان خستۆتە پروو، بۆ پەيدابوونى خواپەرستىيى، گوايە: مروڤ لى ئىنجامى ئوودا كە لى دىاردە سروشتىيەكان ترساو، لى لافاو و ھەورە ترىشقەو، باران و، باو...ھتد ترساو، بۆيە خواى پەرستو!

دەلىين: بەلى مروڤ لىو شتانه ترساو و بە ھەلە ئوانەشى پەرستو، بەلام رىشەى خواپەرستىيى، خواناسىيى، دىندارىيى، ناگەرپىتەو بۆ ئو شتانه و، ئو ھەورە بۆ لى لادان لىو راستە شەقامەى، لىو فىطرەت و خواپەرسكەى، خوا مروڤى لىسەر داناو، كە لى ناخەو بۆ خوا تىنو و ەودالە.

(۲) ھەندىكى دىكە باسى بىردۆزەى نەزانيان كروو، گوتويانە: مروڤ لىبەر ئو ھەو ەلامى ئو پەرسىارانەى نەزانيو.

ھەورە ترىشقە بۆچى پروودەدا؟

لافاو بۆچى دى؟

باران بۆچى دەبارى؟

بەفر و تەرزە بۆچى دەبارن؟

سەرما بۆچى دى؟

گەرما بۆچى دى؟

ھەروەھا درندەكان و...ھتد، لى ئىنجامى ئوودا كە نەزانيى ھەبوو بەرانبەر بەو شتانه، بۆيە ئو پالى پىوئەناو، پەنا بباتە بەر پەنھان (غىب) و خواپەرستىيى!

بەلام بە تەئكىد ئووشيان وانى، بەلى، مروڤ كاتىك كە نەزانيو ئو شتانه چۆن پروودەدەن! لىبەر ئو ھەو باش خواى نەناسىو، رەنگە ئو شتانهى بە پىروژ گرتىن و، قوربانىيى بۆ سەر برىين و، ويستىيى لى شەرو خراپەيان ئەمىن و دلىيا بى، بەلام ئەمە ئوومان بۆ تەفسىر ناكات، كە ھاندەرى خواپەرستىيى لى ەروونى مروڤدا، برىتى بى لى نەزانيى، يان ترس، بە بەلگەى ئو، كە دوايى خەل ك ترسىشى نەماو لىو شتانه و، دەشزانى چۆن پروو دەدەن، بەلام خواش ھەر دەپەرستىن!

۳) ھەرۋەھا ھەندىكى دىكەيان، دىاردەى خواپەرستىيى و دىندارىيان، بە ھاندەرو پالئەرى جىنسىي لىك داۋەتەۋە، ۋەك (فرۆيد) و ھاۋىيرانى گوتوۋىيەنە.

۴) ھەندىكى دىكەشيان گوتوۋىيەنە: دىندارىيى و خواپەرستىيى، بەرھەمى عادەت و نەرتىيى كۆمەلگايە، ۋەك: (ئىمىل دوركايم)ى كۆمەلئاس گوتوۋىيەتى.

۵) ھەرۋەھا ھەندىكىيان بە ھۆكارى ئابوۋرىيى تەفسىريان كىردۈە، ۋەك (ماركس) گوتوۋىيەتى.

بەلام لە راستىيدا ئەو بىردۆزانە ھەموۋىيان باسى لادانەكانى مرقۇيان كىردۈە، لە خواپەرستىيى دا، كاتىك كە مرقۇف لاي داۋە، لە راستە رپى خوا پەرستىيى، كىرۆدەى پەرستىيى غەيرى خوا بوۋە، ئىنجا چ بە ھۆى ترسەۋە، چ بە ھۆى نەزانىيەۋە، چ بە ھۆكارى جىنسىي، يان بەھۆى كەۋتنە ژىر كاريگەرىي خراپى كۆمەلگا، يان بەھۆى فاكىتەرى ئابوۋرىيەۋە، دەگونجى مرقۇف بەۋلاۋ لادا لايدابى، بەلام ئەمە ئەۋەمان بۆ تەفسىر ناكات، كە ھاندەرى مرقۇف بۆ خواپەرستىيى لە ناخەۋە، برىتىي بى لەۋانە.

بەلكو ئەۋ ھالەتانە زياتر لە كاتى لادانى مرقۇف لە فىطىرەتى خۆى و، ھەلگەرانەۋەى لەۋ سىروشت و زگماكەى خوا لەسەرى سىروشتاندۈە، پەيدابوون.

لە نۆۋە كۆمەلەنرەھكەل ئەكەلئالاس

بىن عىكەم عىز مۇافەق النۇمۇل ۱۱ ئىلھامى

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR codes for app download

AliBapir

AliBapir

QR codes for social media and app

راگەباندنى مەكتەبى مامۇستىا عەلى بابىر

به‌لن، خالی بی‌هیزی مرؤف شه‌وه بووه که له ناسینی خوادا (سبحانه و تعالی) به‌ه‌ل‌دا چووه و، له مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل خوادا به‌ه‌ل‌دا چووه، لی‌ره‌وه دیارده‌ی په‌رستنی دیارده‌ سروشتیه‌کان و، سه‌ره‌نجام ب‌تپه‌رستی‌ی سه‌ری هه‌ل‌داوه.

هیچ کس ناتوانی نکوویی لهو راستییه بکات، که هر له سهرتای میژووی به شهرهوه تا ئیستاش، مروڤ له مامهلهی له گهڤ خوادا، تووشی ههلهو لادانی زۆرو جوړاو جوړ بووه، که له پهرستنی دیارده سروشتییه کان و بته‌رستییدا به گشتی، خوی ده‌نوینی، به لام ئهوه کاتیگ بووه که مروڤ دهستی نه گه‌یشته‌ته سهرچاوهی پوون و زولالی وه‌حیی، که تاکه سهرچاوهیه که خوامان (سبحانه و تعالی) به شیوه‌یه‌کی پینگ و راست پی بناسینی و، پی به‌رهو خاچوونیشمان بو ته‌خت و ئاچووغ بکاو، به‌رچاومان له‌باره‌یه‌وه پوون بکات.

ئىنجا ئەۋەدى مېژوۋ بۆي تۆمار كىردۈيىن، كە مەرجىش نىيە، ھەموۋى راست
 بىي، ئەۋەيە كە ھەر كام لەۋ گەل و كۆمەلگايانەي ئىستا باسيان دەكەين، بە
 جۆرىك لە جۆرەكان بە ھەل پەرستىيان بوۋە، بە ھەل پەرستىيان بۆ خوا (سبحانە
 وتعالى)، ياخود بۆ جگە لە خوا بوۋە، ئەمەش ھەر چاۋپىداخشاندنەۋەيەكى
 مېژوۋى مەۋقايەتتە^(۱)، لەۋ بارەۋە و پىشتىرىش بە بۆنەيەكى دىكەۋە ئامارەكمان

(۱) بۆ ئامادە کردنی ئەم (چاوپیداخشان دهنه وهی میژووی مروفایه تی) به پله ی یه کهم سوودم له کتیی: (البحث عن الحقیقة الکبری) ص ۱۴۱ - ۲۵۴، وەرگرتوه. شایانی باسیشه ئیمه پیشتەر - له بهشی یه کهمدا - وردتر باسی فلهسه فه و فلهسه سووفه کاتمان کردوه، ئاماژه شمان به سه رچاوه کان کردوه، به لام لیڤه ته نیا مه به ستمان ئاماژه کردن بوو به هه لۆیستی گهلانی پیشوو له یاره ی خوا ناسیبه وه.

پیداوه، بهلام لیږدهدا له بواری خواناسین و خواپهرستی و مامهله له گهډل خوادا،
قسه ی له بارهوه دهکین:

یهکه م: رۆمانییهکان:

رۆمانییهکان زیاتر له سی ههزار (۳۰۰۰۰) په رستراو (اله)یان هه بووه،
بهلام گوتوویانه: یهك زات هه موو شتیکی هیناوته دی و خاوهن و پهروهر دگاره،
ئهو شتانه ی دیکهشیان که په رستوه، بۆ ئهوهیان بووه ئهوه په رستراوانه له خویان
نیزیک بڅهنهوه، وهك خوا له سوورپهتی (الزمر) ئایهتی (۳) دا له سه ر زمانی
موشریکهکان دهفرموی:

﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ﴾

واته: ته نیا بۆ ئهوه دهیانپه رستین له خوامان نیزیک بڅهنهوه.

ریشه و بناغه ی هاوبهش بۆ خوا دانان (شرك) ئهوه بووه که ئهوه شتانه
په رستراون، تاكو له خویان نیزیک بڅهنهوه و، شه فاعهتیان بۆ بکهن له لای خوا.

دوهه م: یۆنانییهکان:

یۆنانییهکان په رستراویکی گه ورهیان هه بووه، گه وره ی په رستراوهکانیان بووه،
به ناوی (زیوس) و، یۆنانییهکان بۆ ههر شتیك په رستراویکیان هه بووه بۆ وینه:
(فینۆس) په رستراوی جوانی بووه، فلان شته، په رستراوی فلان شت بووه،
{ئهوان وشه ی (خوا)یان به کارهیناوه و له راستیییدا ههله بوون، دهبوایه بلین:
په رستراوی فلان شت، یان پهروهر دگاری فلان شت، خاوهنی فلان شت} (۱)،
پیان وا بووه شوینی په رستراوهکانیان چیا ی (تولومبیا)یه، ئهوی هه م چهقی

(۱) دهشگونجی ئهوان ههر وشه ی په رستراو (اله)یان بۆ به کارهینایج و، به ههله ته رجعه
کرایج و له جیاتی وی، وشه ی (خوا) به کارهاتبج.

(زىيوس)ە، كە گەورەى پەرستراوہەكانيان بووہ، ھەم ھى وردە پەرستراوہەكانى دىكەيان، كە لە بەردەستى (زىيوس)دا بوون!!

۳۰۰

سێھەم: فەیلەسووفەكانى پێش سوقراط:

ئێمە نۆ (۹) كەسیانمان لەوانە بە نمونە ھێناونەوہ:

۱- (طاليس) كە لە ساڵى (۵۴۸)ى پێش زاييندا مردوہ، (ئاو)ى پەرستوہ، بەلام كە (ئاو)ى پەرستوہ، مەرج نىہ واى زانيبى: ئاو بەدییەنەرو پەروردگارو خاوەنە، بەلام ئاوى بە پیرۆز گرتوہ و، رەنگە ئاوى بە سەرچاوەى ھەموو خێرو خوشی و چاکەكان دانابى.

۲- (ئینكسىمانس)، كە لە ساڵى (۵۳۵)ى پێش زاييندا مردوہ، (ھەوا)ى پەرستوہ، پێى وابووہ (ھەوا) خەمخۆرو مشوورخۆرى ژيانە.

۳- (فیشاغورس)، كە لە سەدەى شەش (۶)ى پێش زاييندا مردوہ، ژمارە (عدد)ى پەرستوہ.

۴- (ھیرەقلىطس)، كە لە ساڵى (۵۱۰)ى پێش زايين لە داىك بووہ، لە ساڵى (۴۸۰)ى پێش زايين دا كۆچى دواى كردوہ، تەمەنى سى (۳۰)سالى بووہ، (ئاگر)ى بە پەرستراو داناوہ.

۵- (ئەنكسىمەندەرس)، كە لە ساڵى (۶۱۰)ى پێش زاييندا لە داىك بووہ، لە ساڵى (۵۴۷)ى پێش زاييندا كۆچى دواى كردوہ، ئەویش دانى بە بوونى خوا داھێناوہ، وەك زاتىكى سەرۆى سروش، بەلام زەویشى بە جۆرىك لە جۆرەكان پەرستوہ، ياخود بە شتىكى پیرۆزى داناوہ.

۶- (بارمىندس)، كە لە ساڵى (۵۱۵)ى پێش زاييندا كۆچى دواى كردوہ، خواناس بووہ و تەنيا خواى پەرستوہ.

۷- (ملىسوس)، كە لە ساڵى (۴۹۰)ى پێش زاييندا مردوہ، ئەویش بەھەمان شێوہ خواناس و خواپەرست بووہ.

۸- (ئیمبیدوقلیس)، که له سالی (۴۵۰)ی پیش زاینیدا مردوه، هەر چوار توخمه که ی به سەرچاوهی هه موو شتیك داناون: (ئاو، ههوا، ئاگر، گل).

۹- (دیموقریطیس)، که له سه دهی پینج (۵)ی پیش زاینیدا مردوه، ئهو، وه مارکس نووسیویه تی: یه که مین ماتریالیست بووه و، بر وای وا بووه که ماده سه رچاوهی هه موو شتیکه و گوتوویه تی: ماده له یه که ی زور بچووک دروست ده بی و، وشه ی ئه توّم (Atom)، واته: ئهو به شه ی که به ش نا کر ی، (الجزء الذي لا يتجزء)، ده لێن بو یه که م جار (دیموقریطیس) ئهو وشه یی به کاره ی ناوه.

ئنجا ئه مانه یان هەر خوانه ناس بوون، یان له ناسینی خوادا به هه لدا چوون و (خوایان به یه کیك یان زیاتر له دیارده سروشتیه کانیان داناهه.

چوارهم: سوکرات و فهیله سووفه کانی دواى خۆی:

شایانی باسه مه به ستم له فهیله سووفه کانی دواى سوکرات به پله ی یه که م: هەر کام له ئه فلاطوون و ئه ره سطویه.

۱- سوکرات: له سالی (۴۷۰)ی پیش زاینیدا له دایک بووه، له سالی (۳۹۹)ی پیش زاینیدا، ئیجبار کراوه له سه ر خواردنه وه ی ژهر و مردوه.

سوکرات له باره ی خواوه هه لو یستیکی ژیرانه و په سندی بووه و گوتوویه تی: خوا یه که و په رستراوه کانی یونانییه کانی (ئهو هه موو په رستراوانه که گوتوویانه: شوینه که یان چیای (أولومبیا)یه)، ره فز کردوون، هه روه ها قوربان یی بو کردنیشیانی ره فز کردوه، ئیدی له سه ر ئه وه خه لکه که گوتوویانه: سوکرات می شکی گه نجه کانمان تیك ده دات، هه لبه ته (سوکرات) (باس نه کراوه، پیغه مبه ر بوو بی)، به لام وا دیاره خواناس و خوا به یه کگر (موحد) بووه و، ره نگه په یامی هه ندی له پیغه مبه رانی پی گه یشتی، به لام وه چوّن هه موو پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) له نیو کوّمه لگا کانی خو یاندا که مینه و چه وسینراوه بوون، سوکراتیش له ته مه نی هه فتا و یه ک (۷۱)ی سالییدا، ناچار کراوه ژهر بخواته وه، ریشی هه بووه را بکات، به لام گوتوویه تی: نا، وه ک ریزگرتن

لە بېرىرى دادگا و كلتورى شارەكەم، ناپۆم، ھەلبەتە ھەلۆستەكەى: رېز
گرتن بوو ھە كەسايەتیی خۆیشی، كە ئامادىيە باج بدات لەسەر ئایینەكەى و
بۆچوونەكانى و، سەرەنجام ژەرەكەى خواردۆتەو ھە مردو ھە.

۳۰۲

۲- ئەفلاطون: لە سالى (۴۲۷) ى پېش زايىندا لە داىك بوو ھە سالى (۳۴۷)
ى پېش زايىن كۆچى دواىي كرده و، قوتابى سوكراتېش بوو، خواھنى كتيبي:
(كۆمارى ئەفلاتون)، كە كتيبيكى زۆر ناودارە، لە بارەى خواھ گوتوويەتى:
خوا (سبحانە وتعالى) لە جيهانى ئايديا (مثال) دا، ھە، واتە: لە سەرووى ئەم
ديارە سەروشتىيانە ھە، بابايەكى خواناس بوو، بەلام ئەو پىي وا بوو - ھە
پېشتريش باسما كرده - ھەرچى كە ھەيە لەسەر زەوى، ھەمووى وئەيەكى
ھەيە لە جيهانى ئايديا (عالم المثل) دا، كە مەبەستى پىي ئەو نەبوو، خەيال
بى، بەلكو مەبەستى پىي جيهانى رووح و پەنھان و نابەرھەست (لامحسوس)
بوو.

۳- ئەپەسطۆ: ئەو پىش قوتابى (ئەفلاطون) بوو ھە سالى (۳۸۴) ى پېش زايىندا
لە داىك بوو ھە سالى (۳۲۲) ى پېش زايىندا كۆچى دواىي كرده، (ئەپەسطۆ)
كتيبي زۆر، لە بارەى خواھ پىي وابوو، كە خوا جيهانى دروستكرده و، ھە چۆن
سەعاتيك قورميشى دەكەى، ھە گەرى خستو ھە لىي گەراو ھە وازى لىي ھەناو!
پىي وابوو خوا زۆر ھە مەزنتەر و بەرزتر، كە گرنگى بە دروستكراوەكانى
بدات و بىريان لىي بكاتەو، ئاگاي لىيان بى، پىي وا بوو مەقام و پاىەى خوا
لەو بەرزتر، كە خۆى بەو وردە شتەنەو سەرقال بكات!

كە بەدلىيى ئەو ھەش بۆچوونىكى ھەلە، چونكە خوا (سبحانە وتعالى)
دروستكراوەكانى دروست كرده و مشورىشان لىي دەخوات، رېنمايشى كرده و
ئاگاشى لىيانە، ھە دەرەموى:

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴾ (۱۷) ﴿ المؤمنون.﴾

واتە: لە سەرووى ئێو ھە ھەوت چىنى ئاسمانمان دروست كرده و، ئێمە لە
دروستكراوەكانى خۆمان بى ئاگان، ئاگامان لىيانە، مشورىيان لىي دەرەموى.

ئەگەر خوا (سبحانە وتعالى) يەك چركە دروستكراوہ كانى خۇى فہرامۆش بكات، ھەموويان لە بەين دەچن، ھەر بۆيەش لە (آية الكرسي) دا، كە ئايەتى ژمارە (۲۵۵) ى سوورەتى (البقرة) يە، خوا عزوجل فہرموويەتى:

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾

واتە: خوا، جگە لەو ھيچ پەرستراویك نىە، ھەمیشە ژیاوی سەرپەرشتىيکارە، نە وەنەوز دەيگىرى و نە خەويشى لى دەكەوى.

پېنجەم: مېزوپۇتاميا (بلاد الرافدين):

لە مېژووى دىرندا پېنج جۆرە نەتەوہ لەو ناوچە جوگرافىيەدا بوون:

۱- (سۆمەرىيەكان):

كە لە سالى (۳۴۰۰) ى پېش زايىن، تاكو سالى (۲۴۰۰) ى پېش زايىن، واتە: (۱۰۰۰) ھەزار سال سۆمەرىيەكان، لەو شوێنەدا كە ئىستا پى دەگوتى: عىراق و كوردستان، دەواميان كردوہ، لە بارەى خواناسىيەوہ، ئەوانە زياتر دياردە سروشتىيەكانيان پەرستوہ و چەند پەرستراویكى سروشتىيان ھەبوون، كە پىيان وابووہ خوا لە دياردە سروشتىيەكاندا بەرجەستە بووہ، پەرستراوہ گەورە و ناودارەكانيان، ئەوانە بوون: (۱- نيمو، ۲- ئينيل، ۳- ئۆتۆ، ۴- ئەنانا، ۵- ديموزى)، ئەم پېنجە پەرستراوہ سەرەككىيەكانيان بوون و، زۆرى دىكەشيان ھەبوون.

۲- (ئەكەدىيەكان):

كە لە سالى (۲۳۶۰) ى پېش زايىن، تاكو سالى (۲۱۸۰) ى پېش زايىن، دەواميان كردوہ، دەولەت و كۆمەلگايان ھەبووہ، ئەوانە سىكوچكە (ئالوت)يان پەرستوہ: (۱- ئۆنۆ، ۲- ئينيل، ۳- ئانكى).

۱- (ئۆنۆ) گوتوويانە: پەروردگار ى ئاسمانە.

۲- (ئىنليل) گوتوويانە: پەرۋەردگارە لەسەر زەوى.

۳- (ئانكى) گوتوويانە: پەرۋەردگارى دەريايە، يانى: ئەوانە كە دروستكراوى خوان: ئاسمان و زەوى و دەريا، پىيان وابووە، كە ھەر كاميان پەرستراوىك و مشوورخۆرىكەو پەرۋەردگارێكە.

۳- (بابلييەكان):

كە لە سالى (۱۸۳۹)ى پيش زايين، تاكو سالى (۱۵۹۴)ى پيش زايين، بەردەوام بوون، ئەوانيش چەند پەرستراوىكيان پەرستوون، وەك: (ئەداد، نوسكو، عەشتار، تەمووز، مەردووك)، ئەم پىنج پەرستراوە سەرەككەيان بوون و، لە ھەلەكۆلداوھەكان (حفریات) و لە شوینەوارەكانیانەو كە بەجیان ھىشتوون، ئەو زانیارییانەمان دەست كەوتوون.

۴- (ئاشوریيەكان):

لە سالى (۱۹۰۰)ى پيش زايين، تاكو سالى (۶۱۲)ى پيش زايين، بەردەوام بوون، ئەوان پەرستراوى سەرەككەيان بریتی بوون لە: ئاشوروو عەشتار، ئنجا جىي سەرسوورمان ئەوھى كە ھەندىك لەو گەلانە پىيان وابووە، ئەو پەرستراوانە ھاوسەرگيريش دەكەن، بۆ وینە: ئاشوریيەكان (ئاشوریان) بە پیاو داناو و (عەشتار)یان بە ژن داناو، ھاوسەرى ئاشور! كە بىگومان ئەو ھەمووى لادان بوو لە و خوا (سبحانە وتعالى)، بى وینەھى كە پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ناساندوويانە:

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ الشورى: ۱۱.

واتە: ھىچ شتێك وەك خوا نیە.

۵- (كەنعانىي و فینیقیيەكان):

ئەوانیش سى پەرستراوى سەرەككەيان ھەبوون: (۱- بەعل، ۲- یەم، ۳- مووت)، ئنجا خوا (سبحانە وتعالى)، (ئیلیاس)ى ناردووە بۆ ئەو گەلە، كە پىي فەرموون:

﴿ اُنْدَعُوْنَ بَعْلًا وَتَذَرُوْنَ اَحْسَنَ الْخَلْقَيْنِ ﴾ (۱۲۵) الصافات.

واته: ئايا له بهعل دهپارینهوهو، باشتړین بهدییهنهر واز لی دین، پشتگوى دهخن؟!.

شهشهم: نهتهوهی هیند:

نهمانیش چهند ئایینیکیان بوون، بهلام دهنوانین بلین: سی (۳) یان سهرهکیین: ئایینی یهکهه: ئایینی هیندوسی، که کتیبی (گیتا) (Geetha) یان هیه و، هیندوسی پروای به سی پهستراوان هیه، {وهک پیشتړ ئامازهم پيدا زوریک له گهله پیشووهکان پروایان به سیکوچکه (ثالوث) ههبووه} سیکوچکهکهی هیندوسی: (۱- براهما، ۲- فشنو، ۳- شيفا، -کریشنا) گوتوویانه: نهمانه به ههرسیکیان خوی بهدییهنهر پیک دین، وهک چوّن نهصرانییهکان دهلین: (باب و کورو گیانی پیروژ) به ههر سیکیان خوا پیکدینن، وایدهچی تهوهی نهصرانییهکان، ههر هی هیندوسییهکان بی، چونکه هی هیندوسییهکان پیشتړ بووه و، لهوانهوه دزهی کردبی.

نجا بهپی ئایینی هیندوسی: کومه لگا دابهش دهکری بو چوار چین:

أ- چینی یهکهه: چینی (براهمان)، لهوانه که پیاوی ئایینیان پی دهلین، گوايه: لهوانه خوا له زارو له سهری خوی، نهو چینهی دروستکردوه.

ب- چینی دووه: چینی (کاشتریا)، سهربازان، گوايه: خوا لهوانه له شان و دهستی خوی دروستکردوون.

ج- چینی سییه: چینی (ویشیا)، کاسبکارو جووتیاران، گوايه: خوا لهوانه له له نهژنو و رانی خوی دروستکردوون.

د- چینی چواره: چینی (شودرا)، خزمهتکاران، گوايه: خوا لهوانه له پییهکانی خوی دروستکردوون.

ئىنجا به پىي سىستىمى ھىندۇسىي: ھەرگىز (شودرا) نايتتە (ویشيا) و (ویشيا) ناچىتتە ئاستى (كاشتريا) و ئەویش ناچىتتە ئاستى (براھمان)، وەك چۆن لە نىو ئايىنى يەزىدىيىشدا ئەو ھەيە، چونكە لە نىو ئايىنى يەزىدىيىشدا، كۆمەلگا سى چىنە و ھەرگىز چىنى خوارى، نابى بچىتتە نىوہراست و، نىوہراست ناچىتتە سەرى و، بۆشيان نىە ھاوسەرگىرىي لە گەل يەكەيدا بکەن!

ئەو يەكسانىي و بىي فەرقىي و بىي جىايىيەي كە لە ئىسلامدا ھەيە و، لە ھەموو بەرنامەكانى پىغەمبەراندە (صلوات و سەلامى خويان لەسەر بىي) ھەبوو، پىش ئەوئى تىكەدرىن، لە فىكرى بەشەردا نىە، بەشەر ھەمىشە كارتىكراوہ بەو كۆمەلگايەو فىكر و كلتورەي كە تىيدا دەژى، ئەو تەنيا پىغەمبەرەن (عليھم الصلاة والسلام) بوون، كە ئەو كلتورە غەلەت و پەلەتەنەيان تىكەشكاندوہو، خەلكان گىراوہتەوہ سەر ئەسلى سىروشت زگماكى خويان و، گىراوياننەوہ دەورى چراي وەجىي، كە خوا مەروفەكانى ھەموويان وەك يەك خەلقاندوون، نەك ھەندىكيان لە كەرەستەيەكى بەرزترو، ئەوانى دىكە لە كەرەستەيەكى نزمتر! ئەوہ لە ئەفسانەيەك بەولاولوہ چى دىكە نىە.

ئايىنى دووہم: ئايىنى (سىخ): لە ئەسلىدا (سىخ)، (سىك)، بە ماناي سىستم (نظام) دى، ئەم ئايىنە (جورونانك) كە لە سالى (۱۴۶۹ز) دا لە دايك بووہ و لە سالى (۱۵۳۹) ي زايىنى دا مردوہ، لە بەنجاى دايمەزراندوہ.

ئايىنى (سىك) لە چەند خالىكدا:

۱- ئايىنى (سىك) ئايىنىكى تىكەلەيە لە ھىندۇسىي و ئىسلام.

۲- يەك خوا دەپەرستەن.

۳- بەلام برۋاشيان بە دۇنا و دۇن (تناسخ) ھەيە، كە دەلى: (مروف كاتىك دەمرى، ئەگەر كەردەوئى باشى ھەبى، رۋوھەكەي دەچىتتە بەر ژياندارىكى باش و، ئەگەر كەردەوئى خراپى ھەبى، رۋوھەكەي دەچىتتە بەر ژياندارىكى خراپ)،

۴- برۋايان بە يەكەيتى بوون (وحدة الوجود) ىش ھەيە، كە خواو جىھان يەكن.

۵- ديسان بىرواشيان بە (نيرفانا) ھەيە، (نيرفانا) ش ئەۋەيە كە ئينسان جەستەي خۆي كۆنترۆل بىكات و پرووحي خۆي ئازاد بىكات.

۶- بىرواشيان بە پىنچ فەرزەي نوپۆ بە پۆژووي مانگى رەمەزانىش ھەيە، بۆيە گوتمان: ئەم ئايىنى (سيك) تىكەلەيە كە لە ئايىنى ھىندۇسىي و ئىسلام. ئىستاش (سيك) يىەكان دوو گرووپىن:

أ- ھەندىكىيان (نەرن كاريى) يان پى دەلېن، كە ئەمانە زۆر دەمارگىرو شەپەنگىزن دژى مسولمانان.

ب- ئەۋانى دى (ئەكالىي خالىصە) يان پى دەلېن، يانى: (ئەكالىي پرووت) كە ئەۋانە ئاشتىيىخۋازن.

ئايىنى سىيەم: ئايىنى (بوۋاىي)، پالداۋەتەۋە لاي (بوۋا)، كە لە سالى (۵۶۴) ي پىش زايىندا لە دايك بوۋە و، لە سالى (۴۸۳) ي پىش زايىندا مردوۋە. ئايىنى (بوۋاىي) سى پاىەي ھەن:

(۱) بىروايان بە دۇنادۆن (تناسخ) ھەيە، گوايە: پرووحي مروف دەچىتە بەر شتىكى دىكە و، كاتى خۆي لە شتىكى دىكەدا بوۋە و، ھاتۆتە نپو جەستەي وى - كە ئەۋە يىجگە لە ئەفسانە ھىچى دىكە نيە - ئنجا پىيان وابوۋە كە (بوۋا) بەرجەستە بوۋنى خوايە و، پرووحي خواي تىدا بەرجەستە بوۋە.

(۲) بىروايان بە لايەنى پرووھانىي ھەيە و، ھەرچەند (بوۋا) بۆ خۆي رازى نەبوۋە، بەلام لە دواي خۆي (بوۋا) يان پەرستوۋە.

(۳) نكوۋلىيان كردوۋە لە پۆژى دوايى و لە قىامەت و لە زىندوۋوبوۋنەۋە.

بوۋاىيەكان دوو كىتبى سەرەكىيان ھەن:

يەك: (مەھايانا) (العَجَلَةُ الْكَبِيرَة) (Mahayana)، واتە: گۆلكە مېي گەۋرە، كە پەپرەۋانى ئەم كىتبە بە شىۋەيەكى رەھا (بوۋا) بە پەرستراۋ دەزانن.

دوو: (هینایانه) (العَجَلَةُ الصَّغِيرَة) (Hinaina) واتە: گۆلکه مئی گچکه، که ئەمەیان له رینماییه کانی (بووذا) وه نیزیکنتره.

۳۰۸

حهوتهم: کۆمه‌لگای (چین):

له کۆمه‌لگای چین دا سێ (۳) به‌رنامه و رپیره وه‌ن:

۱- ئیلخاد و بته‌رستی و داننه‌هینان به بوونی خوادا.

۲- ئایینی تاویزم (الطاویة) (Toism)، که لاوترۆ (Laotzo) دامه‌زێنه‌ریه‌تی، له سالی (۶۰۴) ی پێش زاینیدا مردوه و، کتیبکی داناوه به ناوی: (گاوتیی که‌نخ)، که باسی پیکه‌وه ژيانی رها ده‌کات و زۆر دژی عه‌قله و، زۆر زێده‌رپۆیی ده‌کات له دنیا به که‌مگرتن و، ئەزیه‌تدانی جه‌سته‌و خزمه‌تکردنی ر‌ووحدا.

۳- ر‌ی‌بازێکی دیکه‌ی فیکری، که مه‌رج نیه وه‌ک ئایینی ئاسمانیی له قه‌له‌م بدری، ئەویش (کۆنفوشیوسی)یه، که دیاره (کۆنفوشیوس) که له سالی (۵۵۱) ی پێش زاینیدا له دایک بووه و له سالی (۴۷۹) ی پێش زاینیدا مردوه، دامه‌زێنه‌ری بووه و، ئایینی (کۆنفوشیوسی) سێ پایه‌ی ه‌ن:

أ- یه‌ک خواپه‌رستی، ته‌نیا خوا ده‌په‌رستن و، بر‌وایان به په‌رستنی ه‌یچ شتی دیکه نیه.

ب- بر‌وا نه‌بوون به قیامه‌ت.

ج- کۆنفوشیوس ره‌فزی کردوه، که بیپه‌رستن.

هه‌شته‌م: ولاتی فارس:

له ولاتی فارس دا کۆمه‌لیک ئاینیان هه‌بوون، به‌لام ئەوه‌ی که زۆر ناودار بووه، ئایینی زه‌رده‌شتیه و، (زه‌رده‌شت) له سالی (۶۶۰) ی پێش زاینیدا له دایک بووه و له سالی (۵۸۰) ی پێش زاینیدا مردوه، هه‌ندی‌کیش می‌ژویه‌کی دیکه دیاریی ده‌که‌ن.

چەند وردە خالىك له بارهى ئايىنى زەردەشتىيەوه:

۱- (زەردەشت)، يان (زەردەشت)، كتيبيكى بووه به ناوى (ثاقيستا).

۲- زەردەشت برۆاى بووه به (ئاهو - را - موزدا)، مانايەكەى: (أنا الوجود الخالق) من بوونى بەديهينەرم.

۳- له ئايىنى زەردەشتىيدا خواپەرستىيە هەيه و، برۆا بوون به رۆژى دوايى هەيه.

۴- زەردەشتىيەكان - وهك له ثاقيستاي ئيستادا ديارە - برۆايان به دوو پەرستراوان هەيه:

أ- يەكيان: (يەزدان)، كه (ئاهو را مەزدا) شى پى دەلێن.

ب- ئەوى ديكەيان: (ئەهرىمەن)، رەمزو هيمای (يەزدان) بریتىيە له پرووناكىي و ئاگریش هەر به رەمزو هيمای خوا دادەنێن، هەروەها خۆريش.

بەلام رەمزو هيمای (ئەهرىمەن) بریتىيە له تاريكىي.

هەلبەتە له نيو ئەوانيشدا راجيايى هەيه، كه ئايا ئەو دووانە: (يەزدان و ئەهرىمەن)، يان: (ئاهورامەزدا و ئەهرىمەن)، هاوتاي يەكن؟

زۆريەيان دەلێن نا، هەر يەزدان يان ئاهورامەزدا، ئەهرىمەنى دروستکردووه: بيري کردۆتەوه له خراپە و، يەكسەر ئەهرىمەن دروستبووه!

۵- کيشەى نيوان يەزدان (ئاهورامەزدا) و ئەهرىمەن:

(ئەهرىمەن) کارى بریتىيە له تیکدان و خراپەکارىي و مردن و نەخۆشىي و تازارو نارەحەتیی، بەلام (يەزدان) تەنيا کارى چاک دەکات.

كه ييگومان ئەو ئەهرىمەنەى ئەوان دەيلێن، هەروەك (طاوس ملك)ەكەى يەزیدیيان، هەر ئيبليسە، ئەو ئيبليسەى كه له فەرمانى خوا دەرچوو و له خوا هەلگەرايەوه، خۆاى کارزانیش مۆلەتى دا بمينيتهوه بۆ تاقیکردنەوهى مرقەكان و جندەكان، بەلام ئەوان له قالبى خۆى گەورەترىان کردووه و، بردوويانەتە ئاستى خوا.

۶- له راستییدا دوا یی دوا نوسخه یی ئایینی زهرده شتایه تی گۆرا بۆ مه جووسییه ت، که چهند گۆرانکارییه کی به سهردا هاتن و، سهردنجام مه جووسییه تیش له ئاگر پهستی و به پیروزگرتنی ئاگردا خوی دهبینته وه.

برگهی سییه م: خوی میهره بان و کارزان ههر له سهره تای دابه زاندنی ئاده م و حه وواوه سه لامی خویان له بئ بۆ ژیان ی سه ر زمو ی به لئینی ناردنی به رنامه و رێنمای ی پێدان و به لئینه کهشی برده سه ر:

وهك خوا له سوورتهی (البقرة) دا دهفرموی:

﴿قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبَعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾﴾

واته: فهرموو مان: تیکرا له (ئاسمان، بههشت) دابه زن، (ئاده م و حه ووا له لایه ک و ئیبلیس له لایه ک) ههر کاتیک له منه وه رێنماییتان بۆ هات، ههر کهسیک شوین رێنمای ی من بکه وی، نه ترسیان له سه ر ده بی، نه په ژاره داده گرن، به لام تهوانه ی که بیبرواده بن و ئایه ته کانی ئیمه به درۆ داده نین، تهوانه خاوه ن و هاوه لی ئاگر ن و به هه میشه یی تیدا ده مینه وه.

ههروه ها خوا له سوورته یی (طه) دا فهرموویه تی: ﴿قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُم لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى ﴿١٢٤﴾﴾

واته: (خوا) فهرمووی: تیکرا لی دابه زن (واته: له بههشت، چونکه بههشتیش له ئاسمانه)، هه ندیکتان دوژمنی هه ندیکتان (واته: ئیبلیس

دوژمنی ئادهم و حەوواو وەچەکیان دەبی) ھەر کات لە منەو و پێنماییتان بۆ ھات، ھەر کەس شوێن پێنمایی من بکەوێ: نە گومرا دەبی و نە بەدەخت و ژین تال دەبی، بەلام ھەر کەس پشت لە بەرنامە و پێنمایی من بکات، ییگومان ژیا ئیکێ تەنگ و تالی دەبی لە دنیا دا و، لە رۆژی ھەڵسانە وەشدا، بە کوێری کۆیدە کەینەو و دەیهێنین.

ھەر بۆیەش پەیتان پەیتا پیغەمبەرانى خوا (عليهم الصلاة والسلام) ھاتوون، کە وەك چەندجارى دیکەش گوتوومانە: ژمارەى پیغەمبەران سەدو بیست و چوار ھەزار (۱۲۴۰۰۰) بوو، سێ سەد و پازدە (۳۱۵) یان (رسول) بوون، ئەوانى دیکە ھەموو (نبی) بوون^(۱).

(رسول) واتە: خاوەن بەرنامەى کى سەربەخۆ، بەلام (نبی) مەرج نیە بەرنامەى سەربەخۆى ھەبی، بەلام دەبی شوێن بەرنامەى ئەو (رسول)ەى پێش خۆى بکەوێ، ھەر وەك پیغەمبەرانى بەنو ئیسرا ئیل زیاتر (انبیاء) بوون و، شوێن مووسا (عليه السلام) کەوتوون کە (رسول) بوو و عیسا ش (عليه السلام) ھەر (رسول) بوو، چونکە بەرنامەى خۆى ھەبوو، ھەرچەندە شوێن تەو پراتیش کەوتو، وێرای ئەو کە بەرنامە و کتیبى تاییبەت بە خۆیشى ھەبوو، کە ئینجیلە، وەك خوا باسێ ژمارەى کە لە پیغەمبەران دەکات، دواى دەفەر موی:

﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلًّا مَّا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبَعَدًا لِّقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (۴۴) المؤمنون.

واتە: دواى پیغەمبەرانى خۆمان پەیتا پەیتا ناردن، ھەر کاتێک پیغەمبەرێک دەچوو بۆ لای کۆمەلگایە کەى، بە درۆیان دادەنا، (ئیمەش بۆ سزادان و فەوتاندنیان) ھەندیکیانمان بە دواى ھەندیکیان خست و، کردمان بە قسەى

(۱) پێشتر دەقی ئەو فەرموودەىمان ھینا کە باسێ ژمارەى پیغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) دەکات، کە: أحمد: ۲۲۳۴۲، والطبراني: ۷۸۷۱، والحاكم: ۳۰۳۹، ھیناویانە و (الالباني) بە (صحيح) داناو.

كۆرۈ مەجلىسان (واتە: چۆنىيەتتىى فەوتىنرانيانمان كىردنە بەسەرھات كە لە مەجلىسان بگىرپىر دىننەو) دوورىى بۇ كۆمەلگىك كە بىروا ناھىنن.

۳۱۲

خو (سبحانە وتعالى) ئەو پراستىيە باس دەكات، كە تاكو پىغەمبەرۈ ھىدايەت بۇ گەلگىك نەئىرى، سزايان نادات، نە لە دىيادا سزايان دەدات و، نە لە دىوارپۇژدا، دىوای ئەوۈى زىندوويان دەكاتەو، سزايان دەدات لەسەر ئەوۈى بۇچى شوپن ھىدايەتتى خوا نەكەوتوون و، رپى خواپەرستىيان نەگرتە، وەك خوا دەفەرموى:

﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ۝۱۵﴾ الإسراء.

واتە: ئىمە سزادەر نىن، ئازاردەر نىن (بۇ كۆمەلگىيەكان) تاكو رەوانەكراو نەئىرىن.

ھەرۈھا لە سوورەتتى (فاطر)دا پىمان رادەگەيەننى و پرونى دەكاتەو، كە ھىچ كۆمەلگىيەك نەبوو: خوا رەوانەكراو ترسىنەرپىكىان بۇ نەئىرى: وەك فەرموويەتتى:

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ۝۲۴﴾

يىگومان ئىمە تۆمان بە ھەق بە دلخۆشكەرۈ ترسىنەر، (يان موژدەدەرۈ وشىياركەرۈو) رەوانە كىردو و ھىچ كۆمەلگىيەك نەبوو، مەگەر ترسىنەرۈ ھۆشيار كەرۈويەكى تىدا رەوانە كراو.

كەواتە: خو (سبحانە وتعالى) بى مشوور نەبوو لە دروستكراوكانى خۆى، ھەر لەو رۇژرۈو كە ئادەم و ھەوۈى دابەزاندوون، ديارە ھاوكات ئىبلىشى دابەزاندو: بەردەوام پىغەمبەرانى بۇ نەوۈى ئادەم ناردوون، ھەرۈھا ئادەم (عليه السلام) خۆيشى پىغەمبەر بوو، وەك ئىمام ئەحمەد لە (المسند)دا ھىناويەتتى كە (أبوذر) لە پىغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) دەپرسى: ئايا ئادەم (عليه السلام) پىغەمبەر بوو؟ دەفەرموى: بەلى، پىغەمبەرپىكى دوتىراو بوو (نعم نبي مكلّم)^(۱).

(۱) المسند: ۲۲۳۴۲، والمعجم الكبير للطبراني: ۷۸۷۱، والمستدرک للحاكم: ۳۰۳۹، وصححه الألباني.

بېرگەى چوارەم: دوو ھۆكار ھەن بۆ بە زەقىى ديار نەبوونى شوينەوارى
 پيغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام)؛ لە ميژووى بەشەردا؛
 يەكەم: دژايەتىى كرانيان لەلايەن دەستەلاتدارانى خۆ فەرزكەرو.
 خەلكە چەواشەكراوەكەشيانەو.
 دووهم: گۆران و دەستكارىى كرانى رېبازەكانيان بە لاى بتيەرستىيدا.

ليڤەدا پرسىيارىك ديتە پيش: كوا شوينەوارى ئەو ئايين و بەرنامەيەى كە خوا
 بۆ پيغەمبەرانى ناردو؟ بۆچى ئيمە زياتر شوينەوارى بتيەرستىى و پەرستنى
 پەيكەرەكان و دياردە سروشتىيەكان و، پەرستنى خرۆكەكان و مانگ و خۆرو
 ئەستىرەكان، ھەرۋەھا پەرستنى ژياندارانى ديكە، وەك لە ھىندو چين ھەيە:
 مانگا و مارى كوپرا دەپەرستن، مشك دەپەرستن، رۋوھك دەپەرستن، بۆچى ئيمە
 زياتر شوينەوارى پەرستنى جگە لە خوا دەبينىن؟

لە وەلامدا دەليين: ئەو حالەتە دوو ھۆكارى سەرەكىى ھەن:

۱- ھۆكارى يەكەم: لە سۆنگەى ئەوۋە كە پيغەمبەران سەلات و سەلامى
 خويان لەسەر بى، دژى ھوكمرانە خۆسەپين و خەلك چەوسينەرەوكان بوون،
 دژى ئەو ھوكمرانانە بوون كە خويان بە پەرۋەردگارى خەلك زانيو، خويان
 بە پەرستراوى خەلك زانيو، وەك: فيرەون دەيگوت:

﴿أَنَا رَبُّكُمْ أَتَعْلَمُ﴾ (۲۴) النازعات.

واتە: من پەرۋەردگارى ھەرە بەرزتانم، چونكە: وشەى (رب) بە ماناى:
 پەرستراو، سەرۋەر، پەرۋەردگار، ياسادانەر، بە پيرۆزگىراو، دى^(۱).

ھەرۋەھا وەك فيرەون دەيگوت: ﴿قَالَ لَيْنِ أَخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لِأَجْعَلَكَ مِنْ
 الْمَسْجُونِينَ﴾ (۲۹) الشعراء.

واته: (ئه‌ی موسا!) ئه‌گهر جگه له من په‌رستراویکی دیکه بگری،
په‌گه‌ل گیراوانت ده‌خه‌م، واته: تۆش به مه‌رده‌ی ئه‌وان ده‌به‌م و زیندانییت ده‌که‌م.

هه‌روه‌ها فیرعه‌ون به ده‌ست و پێوه‌نده‌کانی و پیاوماقوولانی مه‌جلیسه‌که‌ی
ده‌لی: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَتَأْتِيهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي
يَهْمَنُ عَلَى الطِّينِ فَأَجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطْلُعُ إِلَى إِلَهِي مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ
مِنَ الْكَذِبِينَ ﴿٣٨﴾ القصص.

واته: فیرعه‌ون گوتی: ئه‌ی پیاوماقوولان و قسه‌ پڕۆیشتوان! جگه له خۆم
بۆ ئێوه په‌رستراویکی دیکه‌م پێ شک نایه‌ت، ته‌نیا من په‌رستراوتانم...

ئنجای پێغه‌مبه‌ران علیهم السلام دژی حوکمرانه خۆسه‌پێن و سته‌مکاره‌کان
بوون، وه‌ک گوتراوه: (لِکُلِّ فِرْعَوْنٍ مُّوسَى) واته: بۆ هه‌ر فیرعه‌ونی‌ک موسایه‌ک
هه‌یه، به‌لێ پێغه‌مبه‌ران سه‌لّات و سه‌لامی خایان له‌سه‌ر بێ، دژی ئه‌و
حوکمرانه خۆسه‌پێن و خۆ به په‌رسترا و زانانه بوون و، به گژیان داچوونه‌وه‌و
یه‌خه‌یان گرتوون و، خه‌لکیان له دژ هاندان، بۆیه ئه‌وانیش نه‌یانه‌پێشتوه شوینه‌وارو
رێبازه‌که‌یان دیار بێت، کوژیاندوونه‌ته‌وه‌و س‌پ‌ریوانه‌ته‌وه‌و، ویستوویانه‌ ناویان له
کووله‌که‌ی ته‌ر‌دا نه‌هێلن.

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) دژی بته‌پرستی و ئه‌فسانه
سازی خه‌لکه‌که‌ش بوو و، ئه‌و خه‌لکه‌ش که بۆته کوێله و بنده‌ستی ئه‌و
حوکمرانه خۆسه‌پێن و خۆ پێ په‌رستراوانه، پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام)
له‌گه‌ل ئه‌وانیشدا ر‌و‌وبه‌روو بوونه‌ته‌وه‌و، ئه‌وانیش شوینه‌واری ئه‌و پێغه‌مبه‌رانه‌یان
نه‌ه‌پ‌شت‌ۆته‌وه‌و ب‌ز‌ر کرد‌وه.

۲- هۆکاری دووه‌م: زۆرجار له‌ دوای خۆیان، شوێنکه‌وتووانی پێغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ر‌ی‌ب‌از‌ه‌که‌یان له‌ یه‌کتا‌په‌رستی‌یه‌وه‌ گۆ‌ر‌پ‌وه‌ بۆ شیرک و بته‌پرستی،
وه‌ک ئه‌وه به زه‌قیی ده‌بینین له‌ شوێنکه‌وتووانی هه‌ر س‌ی به‌رنامه‌ی: جووایه‌تی و
گاوارایه‌تی و مس‌ولمانه‌تی دا، ه‌ی جووله‌کایه‌تی و نه‌صرانییه‌ت دیاره‌ و، به

داخەوہ لہ نیو مسولمانانیشدا، تا راددہیہک پەرستنی غەیری خوا، بە شیوہیہک لہ شیوہکان ھەیہ، ھەر بۆیەش پیغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) زۆر ئۆممەتەکەى خۆى ئاگادار کردۆتەوہ، لہوہ کە گیرۆدە ببن بە شیرک و بتپەرستیہوہ، چ شیرکی گەورە، چ شیرکی گچکە.

برگەى پینجەم: ھەموو ئەو بیرۆکەو فەلسەفانەى بە جۆرێک لہ جۆرەکان پەرستنیان تێدایە بۆ: دیاردە سروشتییەکان، مرۆفەکان، مانگ و خۆرو ئەستیرەکان، ژيانداران، پەیکەرەکان .. ھتد، ریشەکەیان دەگەرپتەوہ بۆ خواپەرستیى. بەلام لادانى تێدا کراوہ:

يانى: ئەسل لہ لای مرۆف لہ بواری پەرستندا، خواپەرستیى و خوا بەیەکگرتن بوو، بەلام دواى بەلاریدا براوہ و لادان پرویداوہ و، میژوونوسان و شارەزایانى ئایینەکان، ئەو راستییەیان زۆر بە جەخت کردنەوہ راگەیاندوہ، بۆ وینە: ناوى پینج میژوونوس دینین، کە ھەر پینجیان کەسایەتیی دیارو ناودارن:

۱- Lange - لانگ.

۲- Pascal - پاسکال.

۳- Schmitt - شمیت.

۴- Bruce - بروس.

۵- Coopers - کوپرز.

وہک (دکتور محمد عبداللہ دراز) لہ کتیبی: (الدین: بحوث مُمہَّدَة لدراسة تاریخ الأديان)^(۱) دا ئەوہى راگەیاندوہ و ناوى ئەو میژوونوسانەشى ھیناوە،

(۱) واتە: (ثانیین: چەند باسیکی رێی خوشکەر بۆ لیکۆلینەوہ لہ میژووی ئایینەکان)، ص ۱۴۹ و ۱۵۰.

ھەرۋەھا (دكتور ھېشم طلعت) یش لە كتيبي: (العودة إلى الإيمان) دا^(۱)، ئەویش ديسان ئەو راستییهی خستۆته روو.

ئەم دەقەى (صحيح البخاري) یش لە (ابن عباس) ھوہ خوا لییان رازی بی، تیشکیکی چاک دەخاتە سەر ئەو مەسەلەیه:

{عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: صَارَتْ الْأَوْتَانُ الَّتِي كَانَتْ فِي قَوْمِ نُوحٍ فِي الْعَرَبِ بَعْدُ، أَمَّا وَدَّ كَانَتْ لِكَلْبٍ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ، وَأَمَّا سَوَاعٌ كَانَتْ لِهَذِيلٍ، وَأَمَّا يَعُوْثٌ فَكَانَتْ لِمُرَادٍ، ثُمَّ لِبَنِي غُطَيْفٍ بِالْجَوْفِ عِنْدَ سَبَأٍ، وَأَمَّا يَعُوْثٌ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ، وَأَمَّا نَسْرٌ فَكَانَتْ لِحِمَيْرٍ لَّالِ ذِي الْكَلَاعِ، أَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ: أَنْ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الَّتِي كَانُوا يَجْلِسُونَ، أَنْصَابًا وَسَمُّوْهَا بِأَسْمَائِهِمْ، فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أَوْلَيْكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ، عُيِدَتْ} أخرجه البخاري، كتاب التفسير، رقم: ٤٦٣٦.

واتە: ئەو بتانەى گەلى نوح (عليه السلام) دوايى كەوتنە لای گەلى عەرەب:

- ۱- وەدد كەوتە لای ھۆزى (كەلب) لە (دَوْمَةُ الْجَنْدَل).
- ۲- سواع كەوتە لای ھۆزى (ھوذهيل).
- ۳- يەعووث كەوتە لای ھۆزى (موراد) دوايى (بەني غەطيف) لە (جُرف) لە لای (سەبەء).
- ۴- يەعووق كەوتە لای ھۆزى (ھەمزان).
- ۵- نەسر كەوتە لای ھۆزى (حيمهيراى) (آل ذى الكلاع).

ئەوانە ناوى پياوایىكى چاك بوون لە گەلى نوح، دواى مردنيان شەيتان خوتخوتەى بۆ خەلكە كەيان كرد: كە پەيكەرانيك لەو شويتانەى لییان دادەنيشتن، دابنن و، ناويانيان لە سەر بنووسن، ئەوانیش وایانکرد، سەرەتا نەپەرستەران، بەلام كە ئەو پيشينانەيان ھەوتان و زانیاریی (وەحیی) کویر بۆو، پەرستەران (کرانە ھاوبەشى خوا عزوجل).

(۱) واتە: (گەرانبە بەرە و ئيمان)، ص ۱۳۵ - ۱۳۷.

برگه‌ی شه‌شهم: ئه‌وه‌ی لهم رۆژگارهدا له‌بهر ده‌ستی مروّف دا هه‌یه. به‌ناوی ئایینی ئاسمانیی (الدین السماوی)یه‌وه و کتییی هه‌بی چ پارێزراو بووبن. چ ده‌ستکاری کرابن. پینجن: جووله‌کایه‌تی و نه‌صرانییه‌ت و صابیائیه‌تی و مه‌جوسییایه‌تی (زه‌رده‌شتایه‌تی) و ئایینی ئیسلام.

به‌لّی به‌رێزان!

ئێستا لهم رۆژگارهدی ئیمهدا، مروّف ته‌نیا پینج جوّره ئایینی له‌بهر ده‌ستن، که‌ خۆیان پالبدنه‌ لای خواو پیغه‌مبه‌ران و کتییی خوا، یاخود که‌ (به‌ناو کتییی خوا)یان له‌بهر ده‌ستدا هه‌بی.

یڤگومانیش ئایینی ئاسمانیی، به‌بی هه‌بوونی کتیییک که‌ بیته‌ په‌یره‌ و به‌رنامه‌ی په‌یره‌وانی، هه‌یچ مانایه‌کی نه‌یه، به‌ واتایه‌کی دیکه‌: کتییی هه‌ر ئایینیکی ئاسمانیی، ته‌رازوو و پیوه‌رو سه‌نگی مه‌حه‌کی ئه‌و ئایینه‌یه، بۆیه ئیمه‌ پیویسته‌ سه‌رنجیکی خیرای هه‌ر کام له‌ کتییه‌کانی ئه‌و پینج ئایینه‌ بدین، بۆ ئه‌وه‌ی لیمان حالّی بی: کام له‌و پینج ئایینه‌ به‌ که‌لکی ئه‌وه‌ دین و شایسته‌ی ئه‌وه‌ن، مروّف وه‌ک: به‌رنامه‌ی خواپه‌رستی شویانیان بکه‌وی، له‌ هه‌ردوو بواری دینداری و دنیا‌داری دا، دینداری واته‌: مامه‌له‌ له‌ گه‌ل خوا و، دنیا‌داری واته‌: مامه‌له‌ی مروّفه‌کان له‌ نیو خۆیاندا.

هه‌لبه‌ته ئیمه‌ به‌ پێی ریزه‌ندی کاتی، جارێ ته‌نیا سه‌رنجیکی خیرای ئه‌و پینج کتییه‌ی ئه‌و پینج ئایینه‌ ده‌دین، ئه‌گه‌رنا دوا‌یی له‌ باسی چواره‌می ئه‌م به‌شی سییه‌مه‌دا: (هۆکاره‌ راسته‌قینه‌کانی ئیلخاد)، له‌ برگه‌ی چواره‌مه‌دا: (تیکدران و شیوێترانی کتیب و به‌رنامه‌کانی خوا) له‌ویدا ئه‌و کتیبانه‌ هه‌لده‌سه‌نگین، به‌لام جارێ هه‌روا وه‌ک ناساندنیک ئه‌و کتیبانه‌ باس ده‌که‌ین:

یهکهه: کتیبی ئایینی جووله کایه تی (اليهودية):

۳۱۹

جووله که کان وەك نەتە وەهیهك، به لای كه مهوه: سە هەزار و پینجسەد (۳۵۰۰) سأل پيش ئیستا سەریان هەلداوه، ئیستاش له چوار كورته خالدا باسی كتیبی ئایینی جووله کایه تی (يهودية) دهکەین:

خالی یه کهه:

هەرچهنده خوی زاناو توانا تەنیا باسی (توراة)ی کردوه که بۆ موسای ناردوه، که تەوڕاتیش به مانای بهرنامەو شەریعت دی، وەك خوا فەرموویه تی:

﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّكَاسَ وَأَخْشَوْنَ اللَّهَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ المائدة. ﴾

واته: ئیمه تەوڕاتمان دابه زاند، پینمای و پروناکیی تیدا بوو، پیغه مبه رانیك که ملکه چ بوون بۆ خوا، حوکمرانیی ئەوانەیان پێده کرد که جووله کهن، هەروەها رەببانیی و ئەهبارەکان (که دوو جۆر له زانیانی جووله که کانن) ئەوانیش له دواي پیغه مبه ران حوکمیان به تەوڕات ده کرد، له سۆنگه ی ئەوه وه که پاراستنی کتیبی خویان پێ سپیرا بوو و، به سه ریشه وه چاودێر بوون، که واته: (ئەي خاوهن کتیبینه!) له خەلک مه ترسن و، تەنیا له من بترسن و نرخیکي که مەیش به ئایه ته کانم مه کړن و، هەر که سیکیش حوکم به وه نه کات که خوا دایبه زاندوه، ئەوانه ن بپروایان.

که چی ئیستا جووله که کان کۆمه لیک کتیبیان هەن، که به هەموویان (پهیمانی کۆن) (العهد القديم)یان پێده گوتری و، سه رجهم ئەو کتیبانه، به پینج (سیفر) ده کی

تەو پراتەو، سى و نو (۳۹) كىتىب، كە جوولە كە كان دانيان پىدا دىنن، ھەلبەتە نەصرانىيە كانىش بە ھەموو بەشە كانىانەو، دان بەو پەيمانى كۆنەدا دىنن.

لە لاپەرە (۲) ى پىشەكى (التفسير التطبيقى للكتاب المقدس) دا ھاتو: (وَقَدْ قَامَ بِإِعْدَادِ التَّفْسِيرِ التَّطْبِيقِيِّ لِلْكِتَابِ الْمُقَدَّسِ فَرِيقٌ مِنَ الرُّعَاةِ وَالْمُعَلِّمِينَ مِنْ مُخْتَلَفِ الطَّوَائِفِ الْمَسِيحِيَّةِ وَهَيَّاتِ الخِدْمَةِ الْمُخْتَلَفَةِ، وَقَدْ اسْتَعْرَقَ إِعْدَادُهُ سَنَوَاتٍ مِنَ الْعَمَلِ الْجَادِّ).

واتە: تىمىك لە زانايان و شارەزايانى كۆمەلە مەسىحىيە جوړا و جوړەكان و، دەستە جياجيايەكانى خزمەتکردن -ى كىتىبى پىروژ- دواى كارى جىددى سالاىنك، ئەم كىتبەى (التفسير التطبيقى للكتاب المقدس) يان ئامادە كرده.

كەواتە: (الكتاب المقدس) بە ھەردوو ك پەيمانى كۆن و نوێشەو، مەسىحىيەكان بە ھەموو بەشە كانىيانەو تەبەنىيان كرده و، جوولە كە كانىش پەيمانى كۆنيان لى تەبەنىي كرده، كە سى و نو (۳۹) كىتبە، بەپى ھەركام لە:

۱- (التفسير التطبيقى للكتاب المقدس) كە لەلايەن: (پروستانت) و (كاتولىك) و (ئەرتدووكس) ھو تەبەنىي كراو.

۲- (الكتاب المقدس: قراءة رعائية)، كە لەلايەن: (كلدان) و (سريان) ھو تەبەنىي كراو.

ناوى سى و نو (۳۹) كىتب، يان (سيفر) ھەكى^(۱) پەيمانى كۆن:

۱- التكوين

۲- الخروج

۳- اللاويين

۴- العدد

۵- التثنية

(۱) جوولە كە و نەصرانىيەكان وشەى (سفر) كە بە (أسفار) كۆدە كرىتەو، بۆ ناوى سەرجمە كىتبەكانى (پەيمانى كۆن) و (پەيمانى نوێ) بەكار دىنن.

ئەم پېنجە تەورات پىك دىنن، بە قسەى جوولەكەكان، خوا (سبحانە وتعالى)
ئەوانەى بۆ مووسا ناردوون.

۶- يُوْشَع.

۷- الْقُضَاة.

۸- رَاْعُوْث.

۹- صموئيل الأول.

۱۰- صموئيل الثاني.

۱۱- الملوك الأول.

۱۲- الملوك الثاني.

۱۳- أخبار الأيام الأول.

۱۴- أخبار الأيام الثاني.

۱۵- عَزْرَا.

۱۶- نَحْمِيَا.

۱۷- أَسْتِير.

۱۸- أَيُّوب.

۱۹- الْمَزَامِير.

۲۰- الْأَمْثَال.

۲۱- الْجَامِعة.

۲۲- نَشِيدُ الْأَنَاشِيد.

۲۳- إِشْعِيَاء.

۲۴- إِرْمِيَاء.

۲۵- مَرَاتِي إِرْمِيَاء.

۲۶- حَزْقِيَال.

۲۷- دَانِيَال.

۲۸- هُوْشَع.

۲۹- يُوْئِيل.

۳۰- عَامُوس.

۳۱- عُوبِيْدِيَا.

۳۲- یونان.

۳۳- میخا.

۳۴- ناحوم.

۳۵- حَبَقُوق.

۳۶- صَفْنِیا.

۳۷- حَجّای.

۳۸- زَكْرِیَّا.

۳۹- مَلّاخِی.

کۆی (إصحاح) دهکان = ۹۲۹، ئیصحاح^(۱).

ئەم سی و نو (۳۹) کتیبە که پەیمانی کۆن پیکدینن، که وێرای نه صرانییه کان به گشتی له لایه ن جووله که کانیشه وه ته به نینی کران، به لام ده (۱۰) کتیبی دیکه ش هه ن که: (الكتاب المقدس: قراءة رعائیه) هیناونی^(۲)، که جووله که کان دانیان پیدانا هیئن، ده لێن: ئەوانیش ئەم دهیه ن.

۱- طوبیت (طوبیا).

۲- یهودیت.

۳- أستیر یونانی.

۴- الحکمة.

۵- یشوع بن سیراخ.

۶- باروخ.

۷- إرمیا.

۸- دانیال یونانی.

۹- المکابیین الأول.

۱۰- المکابیین الثاني.

(۱) (إصحاح) وهك (سورة) ی قورئان وایه.

(۲) له پێشه کییه که دا نووسویانه: (من الترجمة اليونانية السبعينية).

كەواتە: ژمارەى (سيفر) هەكانى پەيمانى كۆن بە پىي سەرژمىرى هەركام لە (التفسير التطبيقى للكتاب المقدس) و (الكتاب المقدس: قراءة رعاية)، $۴۹ = ۱۰ + ۳۹$ سيفره. هەلبەتە هەر (سفر) يکش چەند (إصحاح) يکە و، كۆى ئىصاحاحەکانى پەيمانى كۆن (العهد القديم) بریتىه لە:

۱- {التفسير التطبيقى للكتاب المقدس (العهد القديم)} $۹۲۹ =$ ئىصاحاح.

۲- دە (۱۰) سيفره تايبەتە كەى {الكتاب المقدس: قراءة رعاية} $۱۴۲ =$ ئىصاحاح {ويبرای (۹۲۹) ئىصاحاحە كەى كتيبي پيشی} $۹۲۹ + ۱۴۲ = ۱۰۷۱$ ئىصاحاح.

خالى دووهم:

شايانى باسە جوولە كە جگە لە پەيمانى كۆن، سى كتيبي دیکەشيان هەن، كە بە كتيبي پيروزيان دادەنين:

۱- (مَشْنَاه) كە پىي دەگوترى: (شرح الشريعة) و شەست و سى (۶۳) ناميلكهيه، (رسالة) لە شەش بەرگدا.

۲- (جَمَارَاه) كە پىي دەگوترى: (فقه الشريعة) ئەمە ليكدانهوهو روونکردنهوى تەوراتە بە زمانى ئارامىي.

۳- (تلمود) كە دەلین: رينماييه نهينيهكان (التعاليم السرية) ي تيدان، كە كتيبيكه لە دەقه كانی (مَشْنَاه) و (جَمَارَاه) پيکهاتوه و، لە چل (۴۰) بەرگدا خۆى دەبينتتهوه.

خالى سييهەم:

گەلى جوولە كە بەسى ناوان ناسراون:

۱- (العبرانيون): (عابر) يان ناوى يەكێك بووه لە باپيرهكانى ئىبراهيم (عليه السلام)، ياخود مەبەست پىي ئەوانە بووه كە پەريونهوه لە رووبارى (فورات)، لە باب و باپيرانى گەلى جوولە كە.

۲- (بنو إسرائيل) واته: وهچهی ئیسرائیل، (إسرائيل) یش که به زمانی عیبری یانی: (عبدالله)، نازناوی یه عقوبه (علیه السلام).

۳- (اليهود) یان به هوئی مهمله که تی یه هوداوه که چوارهم کوری یه عقوبه (علیه السلام)، ئەم ناوه یان لیئراوه، یاخود یه هود، به مانای گهراوه (تائب)، وهک له قورئانیشتا هاتوه.

﴿لِّلَّذِينَ هَادُواْ وَالرَّيِّنِيْنَ وَالْأَحْبَارِ بِمَا اسْتَحْفِظُواْ مِن كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُواْ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ فَلَا تَخْشَوُا النّٰكَسَ وَآخِشُوْا وَلَا تَشْتَرُواْ بِآيٰتِيْ ثَمَنًا قَلِيْلًا وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُوْنَ﴾ المائدة.

(هادوا ای: تابوا) واته: گهراونهوه بۆ لای خوا.

خالی چوارهم:

بیگومان هه لسه نگانندی کتییی پیروزی جووله که کان، به تایبهت (پهیمانی کۆن) (العهد القديم) کاتی زۆر دهوئ، یانی: ئەو سی و نو (۳۹) کتیبه، جگه له (مَشْنَاه) و (جَمَارَاه) و (تلمود)، به لām ئیمه له باسی چوارهمی ئەم بهشی سییه مه دا: (هۆکاره راسته قینه کانی ئیلحاد) خوا پشتیوان بێ، له بر گهی چوارهمدا: (تیکدران و شیوینرانی کتیبه کانی خوا) هه لسه نگانندی خۆمان ده کهین بۆ (پهیمانی کۆن).

لیردها ته نیا نه وهنده ده لیین که:

خوا (سبحانه وتعالی) ته نیا باسی ته و راتی کردوه که بۆ موسای دابه زاندوه، به لām ئیستا سی و چوار (۳۴) کتییی دیکه ش خراونه گه ل ئەو پینج (سفر) هی که ته و رات پیکدینن، جگه له هه رسیک کتیبی: (مَشْنَاه) و (جَمَارَاه) و (تلمود).

دووهم: کتیبی زهردهشتایه‌تی:

کتیبی (ئاڤیستا) به کتیبی ئایینی زهردهشتایه‌تی دادهنری و، به حساب ده‌بی وه‌حیی خوا بووی و بو (زهردهشت)، یان (زهردهشت)ی ناردی و، من ئیستا ته‌رجه‌مه‌یه‌کی عه‌ره‌بی (ئاڤیستا)م له‌لایه به ناوی (نصوص اُفیستا)^(۱)، که ییگومان به‌شیک که می (ئاڤیستا)ی ته‌سلویه و ته‌و کتیبه، له پینج به‌شان پیکهاتوه:

۱- (النسك الأول: یاسنا).

۲- (النسك الثاني: فیسبرد).

۳- (النسك الثالث: فینیدات).

۴- (النسك الرابع: یاشت).

۵- (أفیستا الصَّغیر).

ئنجا وه‌ک دوایی باسی ده‌که‌ین - له بر‌گه‌ی چواره‌می باسی چواره‌م: (تیکدران و شیوێرنانی کتیب و به‌نامه‌کانی خوا)دا - وه‌ک چۆن له په‌یمانی کۆندا زۆر شتی تێدایه به هه‌موو شتیک ده‌چی، به فه‌رمایشتی خوا نه‌بی، (ئاڤیستا)ش به هه‌مان شیوه، گه‌لێک شتی تێدایه ناچیته‌وه سه‌ر وه‌حیی خوی په‌روه‌ر‌دگارو، له‌گه‌ل عه‌ق‌ل و مه‌نتیق و له‌گه‌ل ڕووحیی خواپه‌رستی و خوا به‌یه‌ک‌گرتندا نا‌گونجی.

سێیه‌م: کتیبی نه‌صرانییه‌کان:

له چوار ورده خالاندا باسی کتیبی ئایینی نه‌صرانییه‌کان ده‌که‌ین:

خالی یه‌که‌م: به‌نسبه‌ت نه‌صرانییه‌کانه‌وه، خوی بی وێنه ته‌نیا باسی ئینجیل ده‌کات که بو عیسا (علیه السلام)ی دابه‌زاندوه، (ئینجیل)یش به مانای

(۱) نصوص أفس‌تا وقراءه فی النص‌ الأفس‌تانی، إبراهیم مح‌مود، ط ۲۰۱۳، تموز/ طباعه، نشر، توزیع.

موژدهو ههوالی خوش دی، ئنجا له قورئاندا خوی پهروهردگار تهنیا باسی دابهزاندنی یهك ئینجیلی کردوه، وهك دهفهرموی:

۳۲۶

﴿وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَرِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ ۚ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ﴾ المائدة: ۴۶

واته: بهدوای وان (واته: پیغه مبهران) دا عیسی کوری مه پیه ممان نارد، که ئەو تهوراتهی له پیشیهوه بوو به راستیی دهزانی و ئینجیلیشمان پێدا، که پێنمایی و پرووناکیی تێدابوو....

کهواته: خوا (سبحانه وتعالی) باسی ئەوه دهکات یهك کتیبی بو عیسا (علیه السلام) ناردوه، بهلام ئیستا نه صرانییه کان - جگه له پهیمانی کۆن به ههرسی و نو (۳۹) کتیبه کهیهوه، بهلکو به هه ر چل و نو (۴۹) کتیبه کهیهوه، چونکه (الکتاب المقدس: قراءة رعائية) ده (۱۰) کتیبی ته رجهمه یونانییه کهشی خستوونه گهڵ - چوار (۴) ئینجیلیان هه و ده (۱۰) کتیبی دیکه شیان خستوونه گهڵ (۴+۱۰=۱۴) به هه موویان دهلێن: پهیمانی نوی (العهد الجديد).

خالی دووهم: ئینجیلیکی دیکه ش که نه صرانییه کان دانی پێدانا هیئن، بریتیه له ئینجیلی بهرنا با (انجیل برنا با)، ئنجا هه ر چهنده ئەوان دانی پێدانا هیئن، بهلام ئەم ئینجیله راستیی زۆر گرنگی تێدان و نه صرانییه کان زۆر پێی قهلسن، چونکه ئەوهی که لهم ئینجیلی (بهرنا با) یه دا هاتوه، له گهڵ ئەوهی که له قورئاندا هاتوه، زۆریه ی تیکده کاتهوه، به تاییهت له باره ی عیساوه (علیه السلام) که خوا چۆن ده ربازی کرد؟!

ئهمهش دهقی ئەوهیه که له (ئینجیلی بهرنا با) دا هاتوه لهو بارهوه:

﴿الفصل الخامس عشر بعد المئتين:﴾

(۱) ولما دنت الجنود مع يهوذا من المحل الذي كان فيه يسوع، سمع يسوع دنو جّم غفير، (۲) فلذلك انسحب إلى البيت خائفًا، (۳) وكان الأحد عشر نيامًا، (۴) فلما رأى الله

الخطر على عبده، أمر جبريل وميخائيل ورفائيل وأوريل سُفراءهُ، أن يأخذوا يسوع من العالم، (٥) فجاء الملائكة الأطهار، (٦) وأخذوا يسوع من النافذة المشرفة على الجنوب، (٧) فحملوه ووضعوه في السماء الثالثة في صحبة الملائكة التي تُسبِّحُ الله إلى الأبد.}

دهرباره‌ی گورانی (یهودا) ش بو سهر شیوه‌ی (عیسی) ئەمه هاتوه:

{الفصل السادس عشر بعد المئتين:

(١) ودخل يهوذا بعنفي إلى الغرفة التي أُصعدَ منها يسوع، (٢) وكان التلاميذ نياماً، (٣) فأتى الله العجيب بأمرٍ عجيب، (٤) فتغيّر يهوذا في النطق وفي الوجه فصار شبيهاً بيسوع حتى أننا اعتقدنا أنه يسوع، (٥) أما هو فبعد أن أيقظنا أخذ يُفتش لينظر أين كان المعلم؟ (٦) لذلك تعجبنا وأجبنا: أنت ياسيد هو معلّمنا، (٧) أنسيتنا الآن؟ (٨) أما هو فقال مُبتسماً: هل أنتم أغبياء، حتى لاتعرفون يهوذا الأسخريوطي؟!}

چونکه له ههر چوار ئینجیله‌کاندا ده‌لی: عیسا له سیداره درا، که ئەوه ناراسته و ئەفسانه‌یه، خوا به ده‌قی ئایه‌ت ده‌فه‌رموی:

﴿وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا﴾ (١٥٧) النساء.

واته: هه‌روه‌ها ئەو قسه‌یان (هی جووله‌که‌کان): ئیمه مه‌سیح عیسا‌ی کوری مه‌ریه‌م پیغه‌مبه‌ری خوامان کوشته‌! نه‌یانکوشته و هه‌لیانه‌واسی، به‌لکو وینه‌ی وییان بو‌ براهه سهر یه‌کیکی دی، {ئەوی دیکه که ناوی یه‌هوذا‌ی ئەسخه‌ریوطیی بوو له سیداره درا له جیاتنی عیسا (علیه السلام)}^(١). ئەوانه‌ش که تێیدا راجیان، له باره‌یه‌وه له دوو دلێی دان، جگه له گومان هیچ زانیارییان له باره‌یه‌وه نیه، به دلنیا‌ییش نه‌یانکوشته.

(١) له ته‌فسیری سووره‌ته‌کانی: (النساء) و (المائدة) دا به ته‌فصیل باسی ئەو مه‌سه‌له‌یه‌مان کردوه.

لە ئىنجىلى (بەرنابا) دا زۆر بە وردىي ئەو بەس دەكات^(۱)، كە لە كاتىكدا ھەردوازدە ھەوارىيە كە لە گەل عيسادا (عليه السلام) لە شويئىك دەبن، رۆمەكان دىن دەورى ئەو شويئە دەگرن و خواش (سبحانە وتعالى) عيسا (عليه السلام) بە كلاًو رۆژنەدا سەر دەخات و، وئەنى عيسا دەچىتە سەر يەھووداى ئەسخەريوطىي - كە سىخورپىي لەسەر عيسا كردو لە بەرانبەر پارەدا - ئىدى رۆمەكان يەھوودا دەگرن، ھەرچەندە دەللى: من عيسانىم و عيسا بەرز كرايەو، نەخىر لىي ناسەلمىنن و، تاجىكى لە دركى لەسەر دەنن، وەك ئىھانە و سووكايەتتىي پىكردن و، لە سىدارەى دەدەن.

كە ئىستاش لە گەللابى نەصرانىيەكان ھەر وادەزانن ھەر عيسايە لە سىدارە دراو، بۆيە خاچ بە مىلى خۆياندا دەكەن!

ئىجا چوار ئىنجىلەكان و ئەو دە (۱۰) كىتبەنەى دىكەش، كە نەصرانىيەكان وەك كىتبى پىرۆزى خۆيان تەبەننىيان كىرودون، ئەمانە ناوەكانيانن:

۱- ئىنجىل متى / ۲۸ إصحاح

۲- ئىنجىل مرقس / ۱۶ إصحاح

۳- ئىنجىل لوقا / ۲۴ إصحاح

۴- ئىنجىل يوحنا / ۲۱ إصحاح

= ۸۹ إصحاح

۵- أعمال الرسل

۶- رسائل بولس (الأربعة عشر)

(۱) بروانە: (ئىنجىل برنابا) تَرْجَمَهُ عن الإنجليزية: الدكتور خليل سعادة/ط/۱/۱۹۰۸م ص ۳۰۷ - ۳۱۵. ئەمەش دەقى قسەكەى (يەھوذا الأسخريوطي) يە كە ئىعتىراف دەكات وئەنى عيساى براوئە سەر و عيسا بەرزكراوئەو بۆ ئاسمان: { ۴۴ } أجاب يهوذا: صدَّقني ياسيد إنك اذا أمرت بقتلي ترتكب ظلماً كبيراً لأنك تقتل بريئاً، ۴۵ } لآني أنا يهوذا الأسخريوطي لايسوع الذي هو ساجرٌ فحوَّلني هكذا بِسِحْرِه. } ئىنجىل برنابا، ص ۳۱۲، الفصل: ۲۱۶.

۷- رسالە يعقوب

۸- رسالە بطرس الأولى

۹- رسالە بطرس الثانية

۱۰- رسالە يوحنا الأولى

۱۱- رسالە يوحنا الثانية

۱۲- رسالە يوحنا الثالثة

۱۳- رسالە يهوذا

۱۴- رؤيا يوحنا

= ۱۳۴ إصحاح

= ۲۲۳ إصحاح + ۱۳۴

خالى سىيەم:

نەصرانىيەكان ئىستا سى كۆمەلى لە يەك جيان:

۱- (كاتولىك).

۲- (پروتستانت).

۳- (ئەرتدۇكس).

ئەو سى كۆمەلە وەك خاوەنى سى ئايىنى جياواز و سەربەخۆ بن، ديارن.

خالى چوارەم:

بۆ ھەلسەنگاندنى سەرجمە كىتەبەكانى خاوەن كىتەبان، بە جوولەكەو نەصرانىيەو، ئەوئەندە بەسە كە ئىمە ئەم چەند دېرە لە پىشەكى (الكتاب المقدس: قراءة رعائية) بخوئىنەو، كە دوايش لەو بارەو زياتر دەدوین:

(حِينَ تُلْقِي نَظْرَةً إِلَى فِهْرَسِ الْكِتَابِ الْمُقَدَّسِ، فَتُكْشَفُ أَمَامَ مَجْمُوعَةٍ مِنَ الْأَسْفَارِ أَوْ الْكُتُبِ الْمُخْتَلَفَةِ، وَدَوَّنتَ عَلَى مَدَى عَشْرَةِ قُرُونٍ مِنَ الزَّمَنِ، بِيَدِ كِتَابٍ مُخْتَلَفِينَ بِثَلَاثِ لُغَاتٍ هِيَ: الْعَبْرِيَّةُ وَالْأَرَامِيَّةُ وَالْيُونَانِيَّةُ).

واته: کاتیڤک ئیمه چاو به پیرستی کتیبی موقه ددهسدا ده گیرین، خو مان له بهران بهر کو مه لیڤ کتیبی جیا وازدا ده بینینه وه، که له ماوهی ده (۱۰) سه ده دا نووسراونه وه، به دهستی کو مه لیڤ نووسه ری جیا جیا و، به سی زمانی جیا جیا: عیبری و ئارامیی، یونانی.

که واته: ئه م کتیبه له ماوهی ده (۱۰) سه ده دا، واته: له ماوهی ههزار (۱۰۰۰) سالدا نووسراوته وه، له یه لان کو مه لیڤ نووسه ره وه و به سی زمانی جیا جیا!!

چواره م: کتیبی ئایینی صابیئه:

بویه ئه وه م خسته دواى کتیبی نه صرانییه کان، چونکه به حساب یه کیڤ له دوو کتیبه کانى (صابئة): (دِرَاشَةُ اَدِيهِيَا، مَوَاعِظُ وَتَعَالِيمُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا (عليه السلام)) يه.

ئنجایه حیای کورى زه که ریبا له گه ل عيسادا سه لامى خویان له سه ر بیټ، دایکیان خوشکن و دهنه کورپه پلکی یه کدى و، هاوکات بوون پیکه وه.

(صابئة) دوو کتیبیان هه ن:

۱- (کنزا ربًا: الكنز العظيم: الكتاب المقدس للصابئة المندائيين) ئه م کتیبه له دوو بهش پیکهاته وه، که یه که م کتیبه من به و شیوه بیبینم:

بهشی لای راستیی: سیسه د و نو (۳۰۹) لاپه ره.

بهشی لای چه پی: سه د و سی و شهش (۱۳۶) لاپه ره.

۲- (دِرَاشَةُ اَدِيهِيَا، مَوَاعِظُ وَتَعَالِيمُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا (عليه السلام)):

که ئیمه دواپی له کاتی هه‌سه‌نگاندنی ئەم دوو کتیبەدا، قسه له‌سه‌ر نیوه‌رۆکیان ده‌که‌ین^(۱).

(۱) چ وه‌ک ئاماژه‌ی قورئان و چ وه‌ک واقعی می‌ژووی، بی‌جگه له‌ مسوڵمانان، ته‌نیا ئەو چوار کۆمه‌له‌ خه‌لکه‌: (جووله‌که، مه‌جووسی، نه‌صرانی، صابیته)، کتیبی خوایی و ئاسمانییان بۆ باسکراوه‌، خه‌لکی دیکه‌ی جیا له‌م چوار کۆمه‌له‌، نه‌گه‌ر ئیددیعی هه‌بوونی کتیبی ئاسمانییان کردبێ، لیان نه‌سه‌لمی‌تراوه‌، هیچ به‌لگه‌یه‌کیان نه‌بووه‌، بۆ نمونه‌: یه‌زیدییه‌کان (الیزیدیون) نجا لی‌رده‌ا - له‌م په‌راوی‌رده‌ا - به‌ باشی ده‌زانم (لا باسێک له‌ باره‌ی یه‌زیدییه‌کانه‌وه‌) بنووسم تا‌کو هه‌ر که‌س بیه‌وێ له‌ باره‌ی ئەو کۆمه‌له‌ خه‌لکه‌وه‌ به‌رچاو روونی هه‌بێ و، دل‌نیاش بێ که‌ هیچ کتیبی‌کی ئاسمانییان نیه‌، ته‌نیا یه‌کی‌کن له‌و پیر و تاقمه‌ زۆرانه‌ی له‌ می‌ژووی مسوڵماناندا، گیرۆده‌ی لادان (انحراف) بوون له‌ راسته‌ شه‌قامی شه‌ریعت: {شایانی باسه‌ ئەو (لاباس)ه‌، ده‌قی ئەو وتاره‌یه‌ که‌ له‌ کتیبی سی‌یه‌می مه‌وسوعه‌ی: (بیرکردنه‌وه‌ی ئیسلامی...‌)دا له‌ باره‌ی یه‌زیدییه‌کانه‌وه‌ هه‌یناومانه‌، بڕوانه‌ لاپه‌ره‌: ۱۸۸ - ۱۹۲}.

لاباسێک له‌ باره‌ی یه‌زیدییه‌کانه‌وه‌

یه‌زیدییه‌کان (الیزیدی):

یه‌زیدییه‌کانیش قسه‌ زۆرن له‌ باره‌یانه‌وه‌، هه‌ول ده‌ده‌م به‌ کورتیی و به‌ ئیصافه‌وه‌، هه‌رچی پێوسته‌ له‌ باره‌یانه‌وه‌ بیه‌ینم، واقعی خۆیان چۆنه‌ ئاوا.

شایانی باسه‌: کاتی خۆی {۲۰۱۰-۲۰۱۴ز} من له‌ ئەنجومه‌نی نوێنه‌ران له‌ به‌غداد، هه‌ندێ یه‌زیدییم له‌ گه‌ڵدا بوون، ده‌یانگوت: ئیمه‌ ئایینه‌که‌مان، پێش ئیسلامیه‌! هه‌روه‌ها ده‌یانگوت: ئیمه‌ ناومان (ئیزدی) یان (ئیزه‌دی) یه‌و ناوی خۆمان ده‌یه‌ینه‌وه‌ سه‌ر یه‌زدان!! به‌لام ئەوه‌ی که‌ راسته‌و، قه‌ناعه‌تم پێه‌تی و می‌ژوو ده‌یگه‌یه‌نی، ئەوه‌یه‌ که‌ ئیستا له‌ سی‌ خاڵاندا بۆتان باس ده‌که‌م:

یه‌که‌م: پێناسه‌ی یه‌زیدییه‌کان:

(الیزیدییه‌ فرقه‌ نشأت سنة ۱۳۲) هه‌ ئێر انه‌یار الدولة الأموية، كانت في بدايتها حركة سياسية لإعادة مجد بني أمية، ولكن الظروف البيئية وعوامل الجهل انحرفت بها، فأوصلتها إلى تقدس يزيد بن معاوية، وإبليس الذي يطلقون عليه إسم (طاوس ملك) وعزازيل).

واته‌: یه‌زیدییه‌کان گروپی‌کن له‌ دوا‌ی سالی (۱۳۲)ک، له‌و ساه‌دا که‌ ده‌وله‌تی ئومه‌یی رخوا، دامه‌زراون، له‌ سه‌رتاوه‌ ته‌مانه‌ کۆمه‌لی‌کی سیاسی بوون، ئامانجیان ئەوه‌بوو حوکمی

بەنو ئومەييە بگىر نەو، بەلام ھەل ۋ مەرجى ژىنگەيى ۋ نەزانىي، ئەوانەي لاداو، گەياندىنى بە ئەندازەيەك (كە دوايى باسى دەكەين، چۆن؟) كە يەزىدى كورى موعاويە زۆر بە پىرۆزۇ پاك بگرن، پاشان ئىبلىسش (ئەوان پىي نالېن: ئىبلىس ۋ پىشى نالېن: شەيتان) كە پىي دەلېن: تاوس مەلەك، يان مەلەك تاوس ۋ پىشى دەلېن: غەزازىل.

دووەم: چۆنەتى سەرھەلدانىان:

دواي ئەوۋى كە دەولەتى ئومەيى ۋ سوپاي ئومەييەكان، لە پروبارى گەرە لە باكورى عىراق لە سالى (۱۳۲ك) دا تىك شكا، لەبەرامبەر سوپاي غەبباسيەكاندا، كە تازە شۆرپىيان دەكردو رادەپەرەين، فەرماندەي سوپايەكە كە ناوي: (ابراهيم بن حرب بن خالد بن يزيد) بوو، دواي ئەوۋى تىك شكا، راي كرد بەرەو باكورى عىراق ۋ، سوپا تىك شكاۋەكەي ئومەييەكانى كۆ كردهو، بانگەشەي ئەوۋى كرد كە يەزىدى كورى موعاويە، زۆر شايستەتر بوو بە جىنشىنايەتتى، بە پىچەوانەي ئەوۋە كە مەسولمانان بە گشتى گوتتويانە، ئىنجا ئەوۋشى خستە پال ۋ گوتى: يەزىدى كورى موعاويە ئەو سوپانييەكە چاۋەرئ دەكرئ، بىي، ئىنجا بۆچى چوونە باكور (ناۋچە كوردىيەكان)؟ چونكە دايكى مەرۋان (مەرۋانى دووەم) ئەو مەرۋانەي كە لە رۆژگارى ئەودا دەولەتى ئومەيى پروخا، دايكى ئەو مەرۋانە كورد بوو، ئىنجا چوونەتە لاي خزمانيان لەوئ، لەسەرەتاۋە بىرۆكەكە ھەروا ھاتو، ئىدى وردە وردە ھەر تىيان پەراندوۋ تەقدىسيان كردهو مەدحيان كردهو.

سەيھەم: دامەزىنەرانى:

چوار كەسى سەرەككى دامەزىنەرى گروپى يەزىدىين:

كەسايەتتى يەكەم: (عدي بن مسافر) كە يەكى بوو لەوانەي كاتى خۆي دواي ئەوۋى غەبباسيەكان دەسلەتايان ھەبوو، ھەر خۇيان شاردۆتەو، لە سەدەي پىنجەمى كۆچىيدا ژياو، لەچەنگ غەبباسيەكان رايكروۋ دوايى لە لوپنانەو دەچى بۆ ناۋچەي {ھەكارىي} رەچەلەكى دەچىتەو سەر مەرۋانى كورى ھەكەم، شۆرتى (شرف الدين) بوو (أبو الفضائل) شىيان پىگوتو، ئەو پياۋ بە شىخ غەبدولقادرى گەيلانىي گەشتو تەرىقەتى تەسەۋوفى لى ۋەرگرتو، يەكى بوو لە خەلىفەكانى، دەلېن: پياۋىكى زۆر چاك بوو (ابن تيمية) لە كىتەبەكانى خۇيدا مەدحى دەكات، دەلې: غەدى پياۋىكى دىندارو پارىزكارو چاكەكار بوو، لە سالى (۱۰۷۳ز) يان (۱۰۷۸ز) دا، لەدايك بوو، لە تەمەنى نەو (۹۰) سالىيدا ۋەفاتى كردهو، لە {لالش} ئەو لالشەي ئىستاي ناۋچەي شىخان، بەخاك سپىردراو.

كەسايەتى دووەم: (صخر بن صخر بن مسافر)، نازناۋەكەي (أبو البركات) بوو، ئەوئش لەگەل مامىدا رۆشتوۋ لەدواي خۇشى بۆتە جىنشىنى.

كەسايەتتىى سىيەم: (عدي بن أبي البركات) كە (أبي المفاخر) يشيان پى گوتوۋە بە (الكوردي) ناودار بوۋە، لە سالى (۶۱۵ك) دا ۋە فاتى كىردە.

كەسايەتتىى چوارەم: (شمس الدين أبو محمد) كە ناسراۋە بە: (شيخ حسن) (۵۹۱-۶۴۴) ك، لە سەردەمى ئەۋدا يەزىدىيەكان لادەدەن و زىدەپۇيى دەكەن لە خۇشويستنى يەزىدو ەدى كۆرى موسافىرداۋ، جۆرىك لە پەرستىيان بۇ دەكەن، دوايى ئەۋ زىدەپۇيىيە سەر دەكىشى بۇ پەرستنى ئىبلىسىش! ئىنجا ئەۋ (شيخ حسن)، يەكەم كىتىب بۇ يەزىدىيەكان دادەنى بەناۋى (الجلوة لأصحاب الخلوة)، ھەرۋەھا كىتىبى (موصحفى رەش) يشيان ھەيە، كە كۆمەللىك بىرۋەكەي فەلسەفەۋ ئايىنە كۆنەكانيان ھىناۋە، بە تىكەل و پىكەللى.

ئەگەر بەشۋەيەكى زنجىرەي يەك لەدۋاي يەك، سەرنجى مېژۋى سەرھەلدانى ئايىنى يەزىدىيى بەدىن، دەبىنىن، بەمجۋرەيە:

۱- دۋاي شەپى (كەربەلاء) كە ئاشكرايە لەلاي ھەموۋان لەسەردەمى (يەزىد) دا شەپى كەربەلا و پۈۋدەدات و، حوسەينى كۆرى ەلى خوا لىيان رازى بى، لەگەل كۆمەللىك لە خزمانى، بە زولم دەكۆرۈن.

۲- دۋاي ئەۋە شىعە دەست دەكەن بە جىنۋ پىدان و لەعنەت لىكردنى يەزىدى كۆرى موعاۋىە.

۳- ئىنجا بەشەك لە كۆرۈ كچ و نەۋەكانى يەزىدو خزمەكانيان بە تايبەت و، ئومەۋىيەكان بە گشتىي، لە كاردانەۋەي شىعەدا كە قسان بە يەزىد دەللىن، دىنن زۇر تەقدىس و ستايشى يەزىد دەكەن.

۴- دوايى نكوۋلىي دەكەن لە نەفرىن لىكردنى يەزىدو، دىن نكوۋلىي دەكەن لە نەفرىن لىكردن لە ھەر شتەك.

۵- پاشان تەماشاش دەكەن خوا لە قورئاندا لەعنەتى لە ئىبلىس كىردە، چى بىكەن؟ دەللىن: خوا لەعنەتى لە ئىبلىس نەكردە كە ئەۋان ناللىن: ئىبلىس، دەللىن: (مەلەك تاۋوس) بەلكو ئەۋە مسولمانان بۇخۇيان ئەۋەيان خستۋتە نىۋ قورئانەۋە، ئەگەرنا ئەۋ زاتىكى زۇر گەرەيەۋ، ھى ئەۋە نىە نەفرىنى لى بىكرى، پىشتەر ديارە برۋايان بە قورئان بوۋە.

۶- دوايى بۇ پاساۋدانەۋەي ئەۋە كە نابى لەعنەت لە ئىبلىس بىكرى، دەللىن: ئىبلىس ئەۋ زاتە بوۋە كە ئامادە نەبوۋ سەجدە بۇ غەيرى خوا بەرى.

من جارو بار كە قسەم لەگەل يەزىدىيەكاندا كىردە، گوتوۋمە: ئەۋ برادەرى ئىۋە ئەۋەندە خۋاي لەلا گەرە بوۋە، بەقسەي خواشى نەكردە! چونكە ئەۋان دەللىن: مەلەك طاۋوس سەجدەي بۇ ئادەم نەبردە، چونكە گوتوۋىەتى: سەجدە بۇ غەيرى خوا نابەم!

پێنجەم: کتیی مسوڵمانان (قورئان):

۳۳۴

ئاشکرایە کتیی مسوڵمانان، قورئانی مەزن (القرآن العظیم)ە^(۱).

هەلبەتە ئیمە دوایی بەراوردیک دەکەین لە نێوان (پەیمانی کۆن) کە جوولە کە کان تەبەننیا کەردووە، هەروەها (ئافستای مەجووسییه کان، زەرەشتییه کان، ئنجا (پەیمانی کۆن) و (پەیمانی نوێ)ی نەصرانییه کان، پاشان (گنزا ربّا) و (دراشة

بەلام ئەو سەجدە بردنە - وەك زۆر جاری دیکەش باسمان کردووە - بریتی بوو لە سلاو لیکردن و ریز لیکرتن، وەك لە تەفسیری سوورەتی (یوسف) و (النحل)دا بەدریزی لەو بارەووە دوام، بەلام ئەوان ئەو بە فەزیلەت بو ئیبلیس لەقەلم دەدەن!

لە کۆتایی ئەم (لاباس)ە شدا، ئەم سەخ خالە دەنوسین:

۱- زۆربە ی سەرچاوە میژووییە کان ئامازە بەو دەکەن کە یەزیدییهت لە ئەسڵدا دەگەریتەووە بو (الشیخ عەدی بن مسافر) کە لە سالی (۷۶/ک/۱۰۷۴ز)دا لە گوندیکی ناوچە ی (البقاع اللبنانی) لە دایک بوووە، دوایی چۆتە بەغداد و لەسەر دەستی (الشیخ عبدالقادر الجیلانی) تەریقەتی وەرگرتووە.

۲- خاوەنی کتیی: (الدیانة الإیزیدیة بین السائل والمجیب) دەلی: (الدیانة الإیزیدیة لم تۆسس علی ید نبی محدد، وھی تۆمن بسائر أنبیاء ورسل الله عزوجل، بدءاً من آدم ... ومروراً لخاصهم). کەواتە: ئەمەش ئەو رایە پشت راست دەکاتەووە کە یەزیدییه کان تۆمەتیک خاوەن پیغمبەر و خاوەن کتیی ئاسمانی نین و، گروپیکی لادەری نیو مسوڵمانان.

۳- لە کتیی ناوێراودا ناوی هەشتا و سە (۸۳) کتیب و نامیلکە ی یەزیدییان هاتووە کە دەماو دەم (شفاهاً) نەقل کراون و، نووسراوە نین و، نکوولیش کراوە لە راستیی هەراکام لە (جلوة) و (المصحف الأسود - مسحفا رهش) کە هی ئایینی یەزیدی بن و، گوتراوە: ساخته (مَزوَر)ن.

کەواتە: یەزیدییه کان هیچ کتییکی نووسراوی جی متمانە ی خویشیانیا نیه!

(۱) بیگومان ریبازی پیغمبەر (سنة النبي)یش لە گەل قورئاندا تیکهه لکیشه و جیاواز نیه، چونکە سوننەت بریتیە لە چۆنیەتی پراکتیزە (تطبيق) کردنی قورئان لەسەر ئەرز و واقع و، کاکل و جەوھەری سوننەتیش قورئانە.

اَدِيهيا)ى صابىئە، ھەرۋەھا قورئانى مەسۇلمانان، بۇ ئەۋەدى دەربىكەۋى ئايا كام لەۋ كىتئانە - ۋەك ۋاقىئى ئىستىيان كە ھەن، نەك ۋەك ئەسلەكەيان كە (جگە لە قورئان) ھىچ كاميان ديار نىن - بە فەرمايشتى خوا دەچى و، كام لەۋانە دەگونجى دەستكارىي نەكرابى و، بە كەلگى ئەۋەبى، ئىمە چ ۋەك رېئىمايى و ھىدايەت و چ ۋەك بەرنامە و ئايىنى خوا، پەپرەۋىي لى بىكەين و بمانگەيەنى بە خواناسىي راستەقىنە و، پەرستىنى راستەقىنە و، بە دىندارىي راستەقىنە و، رېكخستى كاروبارى دىندارىي و دىئادارىيمان لە ژيانى تاكىي و خىزانىي و كۆمەلەيەتىي و سىياسىيىماندا؟! تاكو ۋەلامى ئەۋ پىرسىارەمان دەست بىكەۋى كە دەلى: شوئىن كام ئايىن و بەرنامەى خوا بىكەۋىن و، چ پەرستراۋىك پەرستىن؟!

پاڭىپاندى مەكتەبى مەۋىستە غەلى باپىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR codes for app download

لە نۆۋە كۆمەلەيەتمەكلى ئەكەلتەن

بىن مەكەم غىر مۇۋەق اىۋامەل اىۋامەلەمى

www.alibapir.com

www.alibapir.com

Alibapir

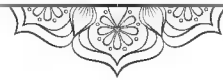
كەتالى

پاڭىپاندى مەكتەبى مەۋىستە غەلى باپىر

QR codes for social media and website

باسى چوارەم

ھۆكارە راستەقىنەكانى ئىلھاد

دەستپىك

بەرپىزان! دواى ئەۋەى لە رابردودا - لە باسى سىيەمدا - باسى بيانوۋە پوۋچەلەكانى ئىلھادمان كرد، لەم باسى چوارەم و كۆتايىيەى ئەم بەشى سىيەمەدا، باسى ھۆكارە راستەقىنەكانى رپوۋكردنە ئىلھاد و خا نەناسىيى و پشتكردنە خاى بەرز و مەزن دەكەين و، ھۆكارە راستەقىنەكانى رپوۋكردنە ئىلھادى مولچىدانىش - بە راى من - ئەم ھەۋتەن:

(۱) خوتخوتەو دنەدانى شەيتان.

(۲) خۆبەزلىگىرى و لە خۆبايى بوونى باباى مولچىد.

(۳) ئارەزوو پەرستىيى و دنيا ويستىيى.

(۴) تىكدران و شىۋىنرانى كىتپ و بەرنامەكانى خوا.

(۵) پشت نەبەستن بە ۋەحىي راست و دروست و دەستكارىي نەكراۋىي خوا.

(۶) ۋاقىيى پىشكەۋتوۋانەى ئەھلى كوفرو، ۋاقىيى دواكەۋتوۋانەى ئەھلى ئىسلام.

(۷) رەۋاج پىدانى ئىلھاد لەلايەن زلھىزە بالادەست و دەستپۇشتوۋەكانەۋە.

بەلى بەراي بەندە:

ئەم ھەوتە، ھۆكارو ھاندەرەكانى ئىلھادن لەم رۆژگارەى ئىستاي ئىمەدا.

بەلى بەرپزان! دواى ئەوەى ئىمە دە (۱۰) دانە لە بيانووە پووج و بۆشەكانى رۆو لە ئىلھاد کردنى ھەندىك لە مولحیدەكانمان خستەنە رۆو و، بە تەرازووى عەقل و زانست ھەلمانسەنگاندن، ئىستا نۆرەى خستەنەرووى ھۆكارو ھاندەرە راستەقىنەكانى رۆو لە ئىلھاد کردنى ئەو كەسانەى، كە بەرەو زەلكاو و ھەلدیری ئىلھادو خوانەناسى رۆیشتون:

ھۆكارى يەكەم: خوتخوتەو دنەدانى شەیتان (وسوسە الشیطان):

ئىبلیس ھەر لەو رۆژووە كە لەلایەن خواى كارزان و دادگەرەو لەسەر بى فەرمانىی کردنى - كە بریتى بوو لە كرنووش نەبردنى رېزلىنان بۆ ئادەم (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) - نەفرىنى لىكرا، لەو رۆژووە ئىعلانى دوژمنایەتییەكى سەرەختى لە گەل ئادەم و وەچەكەیدا كرد، وەك لە سوورەتى (الأعراف) دا خوا (سبحانە وتعالى) ئەو بەسەرھاتەمان بۆ باس دەكات، كە دەفەرموى:

﴿وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعِيشًا قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ۝۱۰﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ السَّاجِدِينَ ۝۱۱﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ۝۱۲﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ۝۱۳﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝۱۴﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ۝۱۵﴾ قَالَ فِيمَا أُغْوِيْتَنِ لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝۱۶﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا يَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ۝۱۷﴾ قَالَ أَخْرَجْ مِنْهَا مَذْهُومًا مَّدْحُورًا لَّنْ يَبْعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ۝۱۸﴾

لەم نۆ (۹) ئايەتەدا، خوا (سبحانە وتعالى) بەسەرھاتى چۆنىيەتى دەستىيىكردىنى دوژمنايەتتى ئىبلىس بۇ ئادەم ۋە چەكەيمان بۇ دەخاتەپروو، كە بە كورتىيى مانايان دەكەين ۋ، ئىمە لەبەرگى حەوتەمى تەفسىرى خۇماندا (تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىژ)، كە تەرخان كراو بۇ پروون كىرنەوھى ماناۋ مەبەستەكانى ئايەتە پىرۋزەكانى سوورەتى (الأعراف) بە درىژىي لەو بارەوھە قسەمان كىردوھە.

خوا دەفەرموۋى: بەدلىيى ئىۋەمان لە زەويدا دەستپروۋىشتوو كىرد ۋ، ھۆكارەكانى ژيان ۋ گوزەرانمان بۇ رەخساندن، بەلام بە كەمىي نەبى سوپاسگوزارىيى ناكەن. ئىمە ئىۋەمان ۋەدەيىتتاۋ دوايى ۋىنەمان كىشان، دوايى بە فرىشتەكانمان فەرموو: كىرنووش بۇ ئادەم بەرن، ھەموويان كىرنووشيان برد، جگە لە ئىبلىس لە كىرنووش بردوۋان نەبوو. (كە ديارە مەبەست لە كىرنووش بردن، پىژ لى گرتن ۋ سلاۋ كىردن بوو لە ئادەم) (خوا) فەرموۋى: چ شتىك پىي لىنگرتى كە كىرنووش بەرى كاتىك فەرمانم پىكردى؟ (ئىبلىس) گوتى: من لەو چاكترم، منت لە ئاگر دروستكىردوھە ۋ ئەوت لە قور دروستكىردوھە. (خوا) فەرموۋى: لىي دابەزە خوار (لە بەھەشت، يان لە ئاسمان)، بۇت نىيە لەۋىدا خۇت بە زىلگىرى، لىي بىچۇ دەرى تۆ لە زەبوۋانى. (ئىبلىس) گوتى: مۆلەتم بدە تا ئەو پوژەي تىيدا زىندوو دەكىنەوھە! (خوا) فەرموۋى: تۆ لە مۆلەتدراۋانى، (بەلام نەك تا ئەو پوژە، بەلكو تا ئاخىر زەمان، ۋەك لە شوينى دىكەدا ھاتوھە)، (ئىبلىس) گوتى: بە ھۆى ئەوھە كە منت گومرا كىرد، لەسەر راستە شەقامى تۆ بۇيان دادەنىشم، دوايى لە پىشيانەوھە ۋ لە دوايانەوھە ۋ لە لاي راستيان ۋ لە لاي چەپيانەوھە بۇيان دەچم ۋ، زۆرىيەانت سوپاسگوزار چىنگ ناكەوۋى، (دەيانىنى زۆرىيەان سىلەۋ ناسپاس دەكەم)، (خوا) فەرموۋى: لىي بىچۇ دەرى بە سەرزەشتكرايى ۋ بەتىكشكاويى، ھەر كەسى شوين تۆ بكەوۋى، دۈزەخ لە تىكراتان پىر دەكەم.

ئىبلىس ھەر لەو پوژەوھە، كارى ئەوھە بوو كە مەۋقەكان لە خوا دووربىخاتەوھە، ھەر بۇيەش خوا (سبحانە وتعالى) زۆرجار ھۆشداريى پىداۋىن، لەبارەيى دوژمنايەتتى شەيتانەوھە، بۇ ۋىنە، خوا دەفەرموۋى:

﴿يَبْنِيْءَ اٰدَمَ لَا يَفْنٰنُكُمْ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَ تَزِيْمًا اِنَّهُ يَرٰكُمْ هُوَ وَفِيْلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطٰنَ اَوْلٰىءًا لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٧﴾﴾ الاعراف.

(خو بانگمان دهکات)، واته: نهی وهچهی ئادهم! شهیتان ههلتان نهخهلهتینی، وهك چۆن باب و دایکتانی له بههشتی دهرکرد، پۆشاکهکهی لیدادهپرین، تاكو عهیب و عاری خویانیان پێشاندا، ئیبلیس خوی و وهچهکهی دهتانبینن، بهبی ئهوهی ئیوه ئهوان ببینن، ئیمه شهیتانهکانمان کردوون به دۆست و نیزیکی ئهوانهی بپروا ناهینن.

ههروهها له سوورتهی (فاطر)دا، خوا دهفرموی: ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرُّكُمْ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرُّكُمْ بِاللّٰهِ الْغُرُوْدُ ﴿٥﴾ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمُ عَدُوٌّ فَاصْذُوْهُ عَدُوًّا اِنَّمَا يَدْعُوْا حِزْبَهُ لِيَكُوْنُوْا مِنْ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴿٦﴾﴾.

(خو بانگمان دهکات)، واته: نهی خهلهکینه! بهئینی خوا راسته، با ژیانی دنیا فریوتان نه دات و، با فریوده به رانه به خوا ههلتانه خهلهتینی، (فریوده)، واته: شهیتان)، به دلنیاپی شهیتان دۆرمنتانه، ئیوهش به دۆرمنی بگرن، ئهو کۆمهلهکهی خوی بانگ دهکات تاكو بیانکاته هاوهلی کلپهی دۆزهخ.

به پێزان!

ئیمه دهتوانین خوتخوته و دندهانی شهیتان بۆ تیگه یشتن، بهراورد بکهین له گهڵ کاریگهیری میکروپ و قایروسد، خوتخوتهی شهیتان دژی پروحه، بهلام میکروپ و قایروسهکان دژی جهستهن، زیان به جهسته دهگهیهنن، به شیوهیهکی په نهان، خوتخوتهی شهیتانیش زیان به پرووح و نهفس دهگهیهنی، به شیوهیهکی په نهان.

به داخهوه که زۆربهی خهلهکی له شهیتان و له فیلهکانی بی ئاگان، ههر بویهش خوا (سبحانه وتعالی) له چهند شوینی قورئاندا، مروقایهتی ئاگادارکردوتهوه و هۆشداریی پێداوه، که وریابن له فیل و پیلان و تهلهکهی شهیتان!

ئەگەرنا بە راستیی زۆر سەیرە کە ھەندیک لە مروّقەکان بە قسە: فیطرەتی خوڤان، ناخی خوڤان و بە قسە عەقل و، بە قسە زانست و، بە قسە وەحیی و پەيامی خوا نەکەن، بەلام بە قسە شەیتان بکەن و پشت لە خوا بکەن! بۆیە ئەو ھیچ گومانی تێدانیه، کە ئەوانە پشت لە خوا دەکەن، واتە: خوانەناسن، یانی: گوێ نادەن، بانگ کردنی ناخیان، فیطرەت و زگماکیان، گوێ نادەن عەقل و یاساکانی، گوێ نادەن زانست و بەرھەمەکانی، گوێ نادەن وەحیی و ئەو پەيامانە کە خوا ناردوونی بە پیغەمبەرەکاندا بۆ مروّقایەتی، کەسیک وا بکات، دیارە ھێزیک دیکە ھەڵدەخەڵەتینی، کە ئەویش بریتیه لە شەیتان و وەسوەسە شەیتان، بۆیە ئەگەر بلیین: ئیلحاد ئایینیکی شەیتانییە، ئایینیکی ئیبلیسییە، شتیکی زۆر راستمان گوتووە.

لە سوورەتی (یس)دا خوا دەفەرموی: ﴿الَّذِي أَعْتَدَ لَكُمْ يَبْنَىءَ آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ۖ وَإِنْ أَعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ (۶۱).

واتە: ئەو وەچەى ئادەم! ئایا پێم رانەگیانندن: شەیتان مەپەرستن! ئەو دوژمنیکی ئاشکرایە بۆ ئیو و، تەنیا بەندایەتی بۆ من بکەن، ئەو ڕێی راستە.

لەم دوو ئایەتە موبارەکەو دەتوانین ئەو ھەلبەھنجین: کە ھەر کەسیک خواى نەپەرست، بە شیوہیک لە شیوہەکان شەیتان دەپەرستی، چونکە خوا (سبحانە وتعالی) زۆر بە ڕوونی دواى ئەو بانگی مروّقایەتی دەکات و بە وەچەى ئادەم دەیانویستی، دەفەرموی: ئەو وەچەى ئادەم! ئایا پێم رانەگیانندن، ئاموژگاریم نەکردن، وەسیەتم بۆ نەکردن؟ لە چ ڕێیەکەو؟ لە ڕێی پیغەمبەرەو (علیھم الصلاة والسلام) لە ڕێی کتیبەکانیو کە دایبەزاندوون، ئایا پێم رانەگیانندن و ئاموژگاریم نەکردن، کە شەیتان مەپەرستن، ئەو دوژمنیکی ئاشکرایە بۆ ئیو، ئایا پێم رانەگیانندن کە ھەر بەندایەتی بۆ من بکەن و، بەس من پەرستن، ئەو ڕێی راستە.

لەمەوێ بۆمان دەردهکهوی؟ که هەر کەسێ خۆی نەپەرست، بە شیوەیهک لێ
شیوەکان شەیتان دەپەرستی: بەڵێ، بە پڕۆتێست پەیگەرێک دەپەرستی، مەروڤێک
دەپەرستی، زیندووێک، مردووێک، ئەستێرەیک! خرۆکەیک! زیاندارێک، ماریک،
دووچشکیک، بەلام شەیتان بۆی جوان دەکات، وەک خوا لە سوورەتی (الأنفال)
ئایەتی (٤٨)دا دەفرموی:

﴿زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ﴾

واته: شهيتان کرده وه کانی بو رازاندوونه وه.

كەواتە: ھۆكاری بنەرەتیی ئیلحادو خوانەناسیی و، پشتكردنە خوا و بی دینی، بریتیە لە شەیتان و دنەدان و ھاندان و خوتخوتە ی شەیتان، كە بیگومان بەشیوەیەکی پەنامەکییە، ھەرۆك چۆن کاریگەریی میکروپ و قایرۆسەكان، بە شیوەیەکی پەنامەکییە، بەلام نەخۆشیی بلاودەكەنەوہ لە جەستەدا، خوتخوتەو دنەدانەکانی شەیتانیش، نەخۆشیی بلاودەكەنەوہ لە رووح و ناخی مروڤدا بە شیوەیەکی پەنھان.

ھۆكاری دووھم: خۆبەزلىگىرى و لە خۇبايى بوونى مروۇقى مولحید:

۳۴۲

ئەگەر تەماشای قورئان بکەين، زۆر جوان ديارە: بنەرەتییى ترين وەسفیک کە
خو عزوجل بى دینه کان و ھاوبەش بۆ خوا دانەرەکان و کافرەکانى پى وەسف
دەکات، بریتیه لە خۆبەزلىگىرى، بۆ وینە:

۱- لە سوورەتى (الزمر) دا خوا دەفەرموى: ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَ تَكَ ءَايَتِي فَكَذَّبْتَ
بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (۵۹)

واتە: با، ئايەتەکانى منت بۆ ھاتن، بەلام خۆت بە زلگرت و لە بىپروايان بووى.
يانى: بە ھۆى خۆبەزلىگرتتەو، بىپروا بووى لە بەرانبەر خوا و ئايەتەکانى
خوادا، لە بەرانبەر پىغەمبەرەکانى خوادا خۆت بە زلگرت، ئەى مروۇقى بىپروا!

۲- ھەر لە سوورەتى (الزمر) دا خوا دەفەرموى: ﴿وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ
كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وَجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ﴾ (۶۰)

واتە: لە رۆژى ھەلسانەویدا، ئەوانەى درۆيان بە ناوى خواوہ کردوہ، پرويان
بە رەشىی دەبينى، ئايا لە دۆزەخدا جىگای ھەوانەوہ بۆ خۆ بەزلىگران نىہ؟

۳- ديسان ھەر لە سوورەتى (الزمر) دا، خوا دەفەرموى: ﴿قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ
جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ﴾ (۷۲)

واتە: گوترا: بچنە نىو دەروازەکانى دۆزەخوہ، بە ھەميشەيى تىيدابن،
خراپترين شوين، دۆزەخە بۆ خۆبەزلىگران.

۴- ديسان لە سوورەتى (البقرة) دا خوا دەفەرموى: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا
لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (۲۴)

واتە: یاد بکەوه کاتیک بە فریشتەکانمان فەرموو: کپنوش بۆ ئادەم بەرن، هەموویان کپنوشیان برد، جگە لە ئیبلیس ئامادە نەبوو و، خۆی بەزل گرت و لە بیپروایان بوو (بە هۆی خۆ بەزلگرییەکیەوه کافر بوو).

۵- هەروەها لە سوورەتی (الأنعام) دا خوا دەفەرموی: ﴿الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ عِزَّ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ﴾ (۹۳)

واتە: (خوا بە بیپروایان دەفەرموی: ئەمڕۆ سزای ریسواکەر دەچێژن بە هۆی ئەوەوه که بە ناوی خواوە قسەی ناهەفتان دەکرد و، بە هۆی ئەوەوه که لە بەرانبەر ئایەتەکانی دا خۆتان بە زلدەگرت.

۶- هەروەها لە سوورەتی (غافر) دا خوا دەفەرموی: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ (۶۰)

واتە: پەروردگارتان فەرموی: لێم پیاپێنەوه، وەلامتان دەدەمەوه، بەدلنایی ئەوانە لە بەرانبەر بەندایەتیی کردن بۆ مندا خۆ بە زلدەگرن، بە زەبونی دەچنە دۆزەخەوه.

۷- لە سوورەتی (الفرقان) یشدا خوا دەفەرموی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَكُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا﴾ (۱۱)

واتە: ئەوانە که بە ئومیدی دیداری ئێمە نین، گوتیان: دەبی فریشتەکان دابەزنە سەرمان، یان پەروردگارمان ببینن، ئنجا بپروا دێین، لە دلی خۆیاندا، خۆیان بە زلگرتووە، بە یاخی بوونیکێ گەورە لە خوا یاخی بوون.

بەلێ هۆکارێکی دیکە بێرەتیی ئیلحاد، بریتییە لە خۆبەزلگری بابای مولحید، من کتیبی زۆر لە مولحیدەکانم تەماشاکردووە، که تەرجمە کران و، لە گەڵ خەڵکێکی مولحیددا بەدرێژایی ئەوەندە تەمەن و ژیانەم که گوزەراندوومە، زۆرجار قسەم کردووە.

باباى مولھىد خۇبەزلىگرە، خۇى پى زۆرە، لە كەولى خۇى دەرچوۋە بوغرا بوۋە:

- ۱- ھەيانە دەلى: بۆچى خوا نامەيەكى تايىبەتى بۆ نەئاردووم؟
- ۲- ھەيانە دەلى: بۆچى خوا پىرسى پى نەكردووم كە دروستىكردووم؟
- ۳- ھەيانە دەلى: بۆچى خوا منى خستوتە پىشېر كىيەكەۋە، بەبى ئەۋەى راپوئىژم پى بكات؟

۳۴۴

ئايا ئەۋە خۇ بەزلىگرى نىە؟ ئايا ئەۋ داۋاكارى و داخاۋىيانە، شتى مەھال نىن؟ تۆ كە نەبى، خوا چۆن پرست پى بكات؟ ئىنجا خوا (سبحانە وتعالى) خاۋەنى ئەۋ گەردوۋنەيە، كە ھەر بۆ خۇى دەزانى سنوۋرەكان و ئەۋبەرەكانى تا كۆين، ئەى مروف! تۆ شتىكى زۆر بچوۋكى لە گەردوۋنى خاۋا، بەلى، خوا رېزى لى ناۋى، ەك لە سوۋرەتى (الإسراء) ئايەتى (۷۰) دا دەفەرمۇى:

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾

ۋاتە: بەدلىيى رېژمان لە ۋەچەى ئادەم گرتوۋە.

بەلام ئەى مروف! نابى لە كەولى خۆت دەرېچى، نابى خۆت لى ون بى، نابى خۆت نەناسى و لە بەرانبەر خاۋا خۆت بە زلىگرى، بۆيە ئەگەر تەماشاش بەرھەمى مولھىدەكان بىكەى و، تەماشاش ژيانىان بىكەى، تەماشاش قسەۋ ھەلۋىست و ھەست و نەستەكانىان بىكەى، خۇبەزلىگرىيەكى بى رەزايان تىدا دەبىنى، بۆيەش گوتمان: ھۆكارىكى دىكەى سەرەكىي راستەقىنە بۆ ئىلھاد، برىتيە لە خۇبەزلىگرى.

لە تۆرە كۆمەلەرىيەكان لەكەلتاس

بىن مەكەم بىر مەكەم مەكەم مەكەم مەكەم

پاڭىيەندى مەكەمى مەكەمى مەكەمى

archive.org/details/alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

www.alibapir.com

پاڭىيەندى مەكەمى مەكەمى مەكەمى

مەكەمى مەكەمى مەكەمى مەكەمى

مەكەمى مەكەمى مەكەمى مەكەمى

مەكەمى مەكەمى مەكەمى مەكەمى

ھۆكاری سۈپەت: ئارەزوو پەرستىيى و دىنيا ويستىيى:

كەسانىك كە باۋەش بە دىنيادا دىكەن و، دىيانەۋى ژيانى دىنيان بۇ تەخت و ئاچوۋغ بى و، چۆنيان پى خوش بى و بىكەن و، چى ئارەزوويان لى بو و بىكەن، سەريان بۇ ئىلحد و بى دىنىي دەخورى، بۇيە دەلىين: ئارەزوو پەرستىيى و دىنيا ويستىيى ھۆكارىكى دىكەى بىنەرەتتىي تەشەنە كىردنى ئىلحدادە، چۈنكە بىگومان لەگەل بىرۆكەى ئىلحدادا، رەۋشت و ئايىن و وىژدان و ھەق و دادگەرىي و چاكەكارىي و خىزمىيەتتىي و ھاۋەلايەتتىي و ۋەفا و .. ھىند، ھىچ مانايان نامىنى.

بەلى ۋەك پىشتىرىش باسما كىردۋە: ئەگەر خىسابت بۇ خوا نەكرد و، خىسابت بۇ دىدارى خوا نەكرد: ئايىن و رەۋشت و وىژدان و ھەق و دادگەرىي و چاكەكارىي و خىزمىيەتتىي و رەفاقت و ۋەفاۋ ئەمەگ، ئەو بەھا بەرزانە ھىچيان واتايان نامىنى و، لەگەل خوانەناسىي دا، ھىچ واتايەك بۇ ھەلال و ھەرام و، بۇ چاكەۋ خراپە، نامىنى، بۇيە ئەۋانەى كە دىيانەۋى ژيانى دىنيان بە ئارەزوو پەرستانە، دىنيا ويستىيە بگوزەرىنن: پىشت لە خوا دىكەن، رۋو لە ئىلحد دىكەن و نىكۋلىي دىكەن لەو بانگەى كە لە ناخەۋە بانگيان دىكەن، لە زگماكەۋە و لە خوارسكەۋە بانگيان دىكەن: كە پەرۋەردگارت پىرستە! تۆ ھى خۆت نى، خوا تۆى ھىناۋە و لاشت دىبات و لىت دىپرستىيەۋە! نىكۋلىي لەو دىنگە دىكەن، خۆيان لەو دىنگەى وىژدانىان دىكەنە كەرەى شەرىبەت و نادىدەى دىگىر، ۋەك خوا (سبحانە و تعالى) لەو بارەۋە دىفەرەمۋى:

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ﴾ (۲۷) أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿۲۸﴾ ص.

واته: ئاسمان و زهوی و ئهوهی دهکهوئته نیوانیانهوه به پوچ و بی حیکمهت نهمانهینانه دی، ئهوه گومانی ئهوانیه که بیپروان، هاوار بو ئهوانه ی که بیپروان، له ئاگر، ئایا ئهوانه ی بر وایان هیئاوهو کردهوه باشهکان ئهجام ددهن، وهک ئهوانهیان تهماشا دهکهین، که خراپهکاری دهکهن له زهویدا؟ یان ئایا پارێزکاران وهک تاوانباران مامهله له گهله دهکهین؟!

ئایا ئهوه دهگونجی؟ به تهئکید ناگونجی و، ئهوه پیچهوانه ی لۆژیکه و، خوی دادگهر و کاربهجی (سبحانه وتعالی) ئهوهی لی ناوهشیتهوه.

وهک له سوورپهتی (القیامة) دا خوا دهفرموی: ﴿بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۚ ۝٥ يَسْتَلْ أَتَىٰ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۚ﴾

بهلکو مرووف، (واته: مروفی بیپروا)، دهیهوی به گوناھو تاوان بیداته بهر، بویه دهپرسی: رۆژی ههلسانهوه کهنگی دی؟ (نکوویی لی دهکات).

دیاره ئهو پرسیارکردنه، پرسیار کردنیکی نکوویییکه رانهیه، واته: قیامهت نیه، بابای کافر چونکه دهیهوی به تاوان و به گوناھو به خراپهوه بژی، بویه نکوویی له رۆژی دواپی و له دیداری خوا دهکات.

ههروهها له سوورپهتی (الجاثية)، ئایهتهکانی: (۲۳ و ۲۴) دا، خوا (سبحانه وتعالی) ئهوه کهسانه ی که له میژووی ئیسلامدا به بییدینهکان (الزنادقة)، یان به دههیهکان (الدهریون) واته: رۆژگار پهستان، یان دنیا پهستان، ناسراون، ناخیانمان بو دهخاته روو و دهفرموی:

﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عَمَلِهِ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَفَّلَهُ عَلَىٰ بَصَرِهِ ۚ عَنُوتَهُ فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۚ ۝٢٣ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ۚ ۝٢٤﴾ الجاثية.

واته: ئایا ئهوه کهسهت بینیه که ئارهزووی خوی کردوتهوه پهستراوی خوی و، زانیاریشی هیه، بهلام خوا گومرای کرده، (چونکه کار به زانیارییه که ی

خوا ده فره رموی: ﴿وَمَا هُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ﴾، زانیارییان لهو بارهوه نیه، ﴿إِنَّ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ﴾، بهس گومان دهبن.

له راستییدا بابای مولحید هه‌رگیز له ئیلحادی خۆیدا ناگاته جیی دنیایی،
هه‌روا به گومان و به ئه‌گه‌رو مه‌گه‌ر، خۆی فریوداوه‌و، شه‌یتان کلاوی له‌سه‌ر
ناوه‌.

ھۆكاری چوارەم: تىكدران و شىۋىئىرانى كىتیب و بەرنامەكانى خوا (سبحانە وتعالى):

۳۴۸

بەرپىزان!

ھۆكاری چوارەمى گىرنگ و كاریگەرى پروو لە ئىلھاد كىردنى زۆرىك لە مولھىدەكان برىتتە لە: (تىكدران و شىۋىئىرانى كىتیب و بەرنامەكانى خوا)، (تحریف وتشویە كىتب وشراىع الله تعالى).

لە سۆنگەى ئەو شەو كە بەراى بەندە ئەم ھۆكارە - لە پرووى واقىعى ئىستای خانەناس و مولھىدەكانەو لە دىيادا بەگشتى و لە ئەوروپا و پروژئاوادا بەتایبەت - لە ھەموو ھۆكارەكانى دىكە پۆل و كاریگەرى زىاترى ھەبوو، لە پەلەكشكرانى ژمارىيەكى زۆرى مولھىدەكانەو بەرە و زەلكاوى ئىلھاد و، تەشەنە كىردنى دىياردەى ئىلھاددا، لەم لىكۆلىنەو ھەماندا پانتایىيەكى زۆرى بۆ تەرخان دەكەين و، ھەلۆستەيەكى تىر و تەسەلى لەبەردەم دا دەكەين.

بەلى بەرپىزان!

گىرنگىرىن و سەرەكىيتىرىن ھۆكاری ئىلھاد لەم پروژگارەماندا برىتتە لەو كە كىتیبەكانى خوا (سبحانە وتعالى)، بەرنامەكانى پىغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) كە ناردوونى، بۆ پىنمايى كىردنى بەشەر و بەرچا و پروونكىردنى بەشەر، كە چۆن خوا بناسى؟ چۆن خوا بپەرسى؟ چۆن بەندایەتتى بۆ خوا بكات؟ چۆن ژيانى دنيا بگوزەرىنى؟ چ لە پرووى تاكىي، چ لە پرووى خىزانى، لە پرووى كۆمەلایەتتى، چ لە پرووى سیاسىيەو؟ ئەو كىتیب و بەرنامەمانى خوا (سبحانە وتعالى) تىكدران و شىۋىئىران، ئىنجا لە ئەنجامى تىكدران و شىۋىئىرانى كىتیب و بەرنامەكانى خوادا (سبحانە وتعالى)، ئەوانەى كە دەستیان نەگەشتۆتە دوايىن نوسخەى ھىدايەتى خوا و، دوايىن كىتیبى خوا - كە قورئانە - لە راستە شەقامى خواناسىيى و دىندارىيى راست و دروست بپەش بوون و

تووشى ئىلھاد بوون، شايانى باسيشە: خوا تەنيا ئەم قورئانەى ناردوہ بو کۆى مروّفەکان، بو ھەموو بەشەر بە پانايى زەمین، بە دريژايى زەمان، ھەر بۆيەش خوا ئەم قورئانەى پاراستوہ، لە گۆرران و تیکدران و شيونران - وەك دوايى باسى دەکەين - بەلام کتیبەکانى دیکە: ۱- ئە گەر (صُحُفِى) (إبراهيم) ه، ۲- ئە گەر (تەورات)ى (موسا)یە، ۳- ئە گەر (زەبور)ى (داوود) ه، ۴- ئە گەر (ئىنجیل)ى عيسايە، ئە گەر کتیبەکانى دیکەن، کە وەك باسماں کرد: ھەرکام لە زەردەشتیەکان و، صابئیەکانیش ئیددیعای ئەو دەکەن، کە کتیبى خواييان لە بەردەستدایە، ئەوانە ھەموويان تیکدراون، شيونراون.

ھەر بۆيە شيونکەوتووانى ئەو ئايينانە، پەپرەوانى ئەو کتیبانە، کاتیک ويستوويانە خوا بناسن و گەرپاونەوہ بو کتیبەکانى خويان، وینەيەكى گەچليئراو^(۱) و شيونراوى خويان لە کتیبەکانى خوياندا بينيوہ، ھەر وەھا کە ويستوويانە پیغەمبەران بناسن، کاتیک گەرپاونەوہ بو کتیبەکانى خويان، وینەيەكى زۆر شيونراو، بەلکە قیزەونکراويان بو پیغەمبەرانى خوا لە کتیبەکانى خوادا (سبحانہ وتعالی) بينيوہ، ديسان کاتیک ويستوويانە دیندارى بکەن، کاتیک گەرپاونەوہ بو کتیبەکانى خويان، بينويانە: تیکەلیى و پیکەلیى و ییسەر و بەرییەكى زۆر ھەيە.

ئەمە ھۆکارىكى زۆر گرنگ و بنەرەتیی بەرەو ئىلھاد چوونى خەلکىكى زۆرە، لەوانەى کە کەوتوونەتە زەلکاوى ئىلھادەوہ و، لە ھەلدیری ئىلھاد، ھەلدیراون و ملیان شکاوہ.

بەلام ئیمە بەپی ریزەندی: خستمانە برگەى چوارەمەوہ، چونکە بە راستی کە کتیبەکانى خواو بەرنامەکانى خواش تیکدراون و شيونراون، ئەویش ھەر بە خوتخوتەى شەیتانە، ھەر وەھا ھەر کام لە: خۆبەزگىرى مولحیدەکان و، ئارەزوو پەرستىی و دنیا ويستیشيان، لە پرووى ریزەندی عەقلىیەوہ، دەکەونە پیش ئەم ھۆکارى چوارەمە، شايانى باسيشە ئەم ھۆکارە کە دريژترين ھەلەستەى لە بەرانبەردا دەکەين، لەبەر ئەوہیە کە زۆرتريں شوینەوارى شوومى بوون، لە ژيانى

(۱) گەچليئراو: شيونراو و ییژراو.

مولھىدەكان و لە تەشەنە كەردنى ئىلھاد و خوانە ناسىيى و پشت لە خوا كەردندا، بۆيە ئىمەش زۆرتەين پانتايى لەم باسى چوارەمەدا، بۆ تەرخان دەكەين.

۳۵۰

سەرەتاش دەلىين: خوا (سبحانە وتعالى) كە لە سوورەتى (الروم) دا دەفەر موى:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (۴۱)

واتە: خراپەكارىي و وشكانىي و دەرياي گرتەو، بە ھۆى كەردەوې دەستى خەلکەو، (بە ھۆى خراپەكانيانەو)، تاكو بەشىك لە سزاي ئەوې دەيکەن، پييان بچيژى، بەلکو بگەرپىنەو.

بەشەر كاتىك دەستكارىي سروشت دەكات، دەستكارىي دروستكراوكانى خوا دەكات، تىكيان دەدات و سەرەنجام زيانبار دەبى: بۆ نمونە: ئىستا چىنى (ئۆزۆن)، - وەك پىشتريش باسما كەرد - بىھېز بوو، يان لە چەند شويىكەو كونى تىبوو، بە ھۆى ئەو دووگەل و غازەوې لەو كارگانەو دەردەچى، كە چەكى مرۆف كۆريان پى دروست دەكرى، بە تايبەتى چەكە قورسەكان، ئنجا بە ھۆى كوون بوونى چىنى ئۆزۆنەو، تيشكى سەرووى و نەوشەيى و، تيشكى ژىر سوور، بەرپىزەيەكى زياتر لەوې كە پىويستە بۆ ژيانى مرۆف، لىيەو دى و سەرەنجام زيان دەگەيەن بە دەريا، بە وشكانىي، بە ژيانداران و مرۆفیش و، ھاوسەنگىي ژینگە تىك دەدات و، تا راددەيەكىش تىكىداو.

ئنجا ھەرەك چۆن بەشەر ئەگەر دەستكارىي شتەكانى خوا، دەستكارىي سروشت بكات، خراپەكارىي دەردەكەوې لە وشكانى و لە دەريادا، بەھەمان شىوەش: كاتىك مرۆف دەستكارىي وەحىي و پەيامى خوا دەكات و تىكى دەدا، دىيەوې لە گەل ئارەزووكانى خۇيدا، لە گەل بۆچوونەكانى خۇيدا، لە گەل بەرژەندىيە ناشەرعىيەكانى خۇيدا، بىگونجىنى: پەيام و بەرنامەكانى خوا ئەو ھالەتە سروشتىي و ھاوسەنگىيەكى كە لەسەرى بوون، نايانمىنى و تىكەچن و، سەرەنجام ئەگەر خەلک لە ئەنجامى پابەندىي بە كتيب و بەرنامەكانى خواو

بهخته وەر دهبون و، ژيانىكى مروققانهيان دهگوزهراند، ژيانىكى رېك و راستيان دهبو، له دواى شيوئيران و دهستكارى كراني كتيب و بهرنامه كانى خواوه و، به هوى په پړهويى كردنيانه وه، له و كتيب تيك دراو و شيوئيراو و بهرنامه دهستكارى كراوانه، گرفتارى زوريان بو پيدا دهى.

باشترين نمونه ش لهو باره وه هر كام له تهورات و ئينجيل و ئاينى جووله كايه تى و نه صرانيه تن، كه دهينين: په پړهوان و شوئكه وتوانى نهو دوو كتيب و بهرنامه ه - كه له نه سلدا هيدايتى خويان گرتوته خويان - دوو چارى چندان گرفت و كيشه عقيده ي و فيكرى و كومه لايه تى و سياسى بوون و، سهره نجام له ژر فشارى واقيعدا: زوربه ي هره زوريان دهبه ردارى كتيب ئاينى شيوئيراو كانيان بوون، تاكو لهو واقيعه سخت و تال و دژواره و، لهو همل و مهرجه نه گونجاوى كه به هوى شوئكه وتنى نهو كتيب و بهرنامه وه، گيروده ي بوون، دهربازيان بى، وه كه له باسى يه كه مى نهو بهشى سييه مه دا: (سهرگوزشته ي سهره لدانى ئيلحد له نهو روپا و رپوژئاوا) به وردى باسى نهو همان كرد.

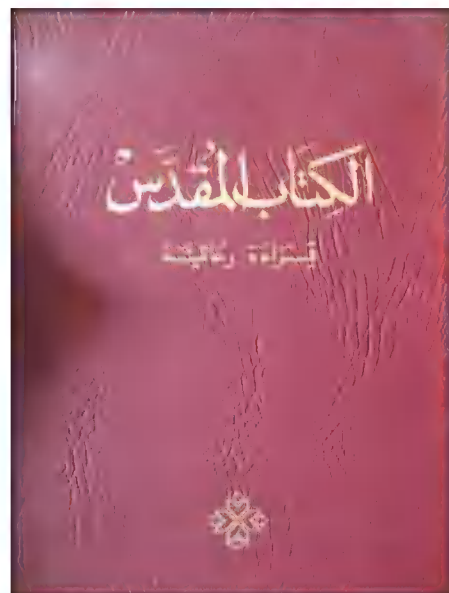
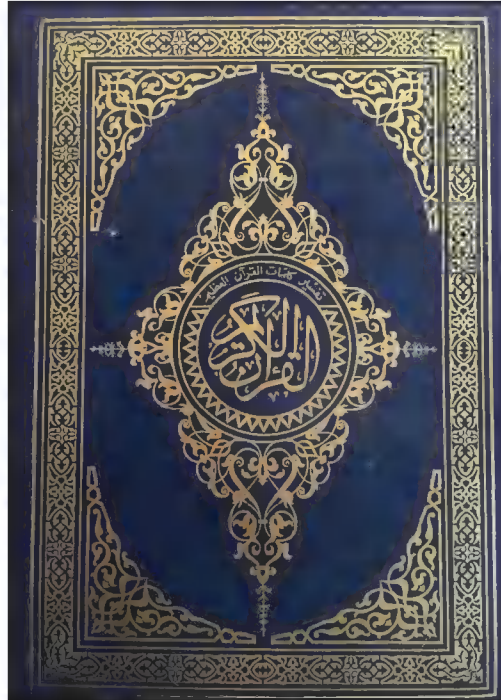
ئىستاش هله دستين به سهرنج ليدانىكى نهو پينج كتيب، كه نهو پينج ئاينه^(۱)، به كتيبى پيروزى خويان و به كتيبى ئاسمانى خويان دوزان.

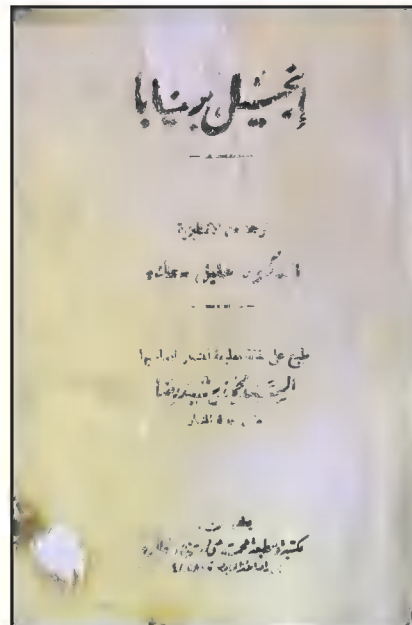
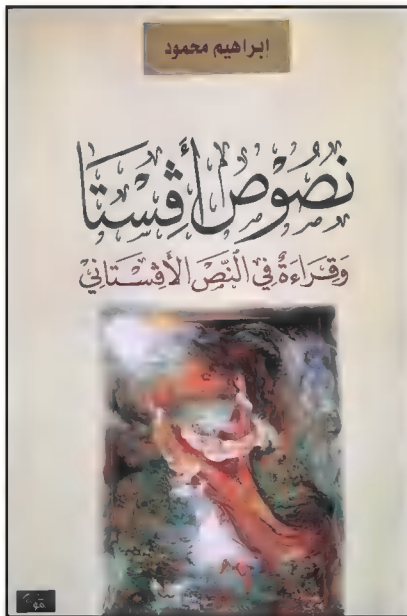
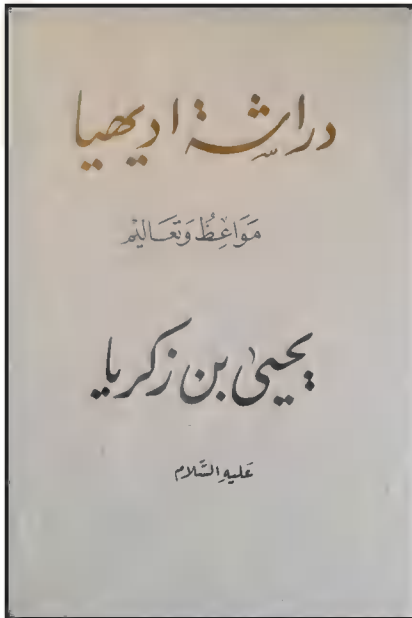
(۱) ئاينه كانى: ۱- جووله كايه تى و، ۲- زردهشتايه تى و، ۳- نه صرانيه تى و، ۴- صاينايه تى و، ۵- ئيسلام.

تو پينج كتيبه، كه شوينكه وتوانيان
به پيامى خويان داده نين

۳۵۲

یهکهم: پهیمانی کون (العهد القديم):

سهرتا به گشتی باسی (پهیمانی کون) دهکین، (پهیمانی کون) یش وهک گوتمان: به سهرژمیریک سی و نو (۳۹) کتیبه و، به سهرژمیریکش چل و نو (۴۹) به و، (پهیمانی نو) ش چوارده (۱۴) کتیبه، چوار (۴) ئینجیل له گهل ده (۱۰) کتیبی دیکهش که خستوویاننه گهل چوار ئینجیلهکان.

ئیمه له پيشه کی (الکتاب المقدس: قراءة رعاية)، ثم چند دیره دینین که ماهیهت و جوههری هه کام له پهیمانی کون و نویمان، له پرووی نهوهوه که تا چ راددهیه که به کتیبی خوا و به فرمایشتی خوا دادهنرین و، پشتیان پی دههستری بو دینداری، بو دردهخات:

(حِينَ نُلْقِي نَظْرَةً إِلَى فِهْرَسِ الْكِتَابِ الْمُقَدَّسِ أَوْ الْبَيْبِلِيَا "فِي اِزْتِبَاطٍ مَعَ بَيْبِلُوسِ عَاصِمَةِ الْكِتَابِ" فَتَكْتَشِفُ أَنَّ أَمَامَ مَجْمُوعَةٍ مِنَ الْأَسْفَارِ أَوْ الْكُتُبِ الْمُخْتَلِفَةِ، وَيَكْفِي أَنْ نَقْرَأَ مُقَدِّمَةَ كُلِّ سِفَرٍ لِنَفْهَمَ التَّنَوُّعَ فِيهَا، دُوْنَتْ عَلَى مَدَى عَشْرَةِ قُرُونٍ مِنَ الزَّمَنِ، بَيْنَ كُتَابٍ مُخْتَلِفِينَ، وَفِي ثَلَاثِ لُغَاتٍ هِيَ الْعَرَبِيَّةُ وَالْأَرَامِيَّةُ وَالْيُونَانِيَّةُ، فِيهَا الْخَبَرُ التَّارِيخِي وَالْقَوَانِيْنُ وَالشَّرَائِعُ وَالْوَعظُ وَالْكَرَّازَةُ وَالنَّشِيدُ وَالصَّلَاةُ وَالرَّسَالَةُ وَالْقِصَّةُ، التَّقْوِيَّةُ، فِي الْعَرَبِيَّةِ الْقَدِيْمَةِ تُدْعَى هَذِهِ الْأَسْفَارُ: التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ، حَيْثُ التَّوْرَةُ تُشِيرُ إِلَى أَسْفَارِ الْعَهْدِ الْقَدِيمِ، وَالْإِنْجِيلُ يُشِيرُ إِلَى أَسْفَارِ الْعَهْدِ الْجَدِيدِ...) (۱).

واته: کاتیک ئیمه چاوێک به پیرستی کتیبی پیروژدا دهگیرین، یاخود بیبیلیا (که نه مه په یوهندی ههیه به بیبلوس، نهو پایتهختهی که نهو کتیبهی لیوه هاتوه)، خومان له بهرانهر کومه لیک کتیبدا، کتیبی جوړاو جوړدا دهبنینهوه و، نهوهنده بهسه که ئیمه پيشه کی هه کام لهو کتیبانه بخوینینهوه، تاكو جوړاو جوړی نهو کتیبانه ببینین، نهو کتیبانه (پهیمانی کون و پهیمانی نو) له ماوهی ده (۱۰) سهدهدا نووسراونهوه، (له ماوهی ههزار (۱۰۰۰) سالدا، کهواته: مروقهکان نووسیویانهوه)، به دهستی نووسه رانیکی جوړاو جوړ و به سی زمانان:

كە عىبرىي ۋە ئارامىي ۋە يۇنانىيىن، لەو كىتەبەندە: ھەۋالى مېژوۋىيى ۋە ياسايەكان ۋە ھوكمە شەرىئەيەكان ۋە ئامۇژگارىيى ۋە بانگەۋاز ۋە سىروود ۋە پارانەۋە ۋە نامە ۋە بەسەرھاتى تەقۋا، ھەموو ئەوانە دەيىنىن، لە زمانى عەرەبىيى كۆندا، بەو كىتەبەندە گوتراۋە: (تەۋرات ۋە ئىنجىل)، تەۋرات ئامازەيى كىردە بۇ كىتەبەكانى پەيمانى كۆن ۋە، ئىنجىللىش ئامازە دەكات بۇ كىتەبەكانى پەيمانى نوئى.

بەريزان!

ئەم دەقە زۆر گىرنگە، ۋەك: پېشىنان دەلېن: (مِنْ قَمِكَ أَدِيكَ) واتە: لە زارى خۆتەۋە ھوكمەت دەدەم.

ۋەك دەيىنىن: ھەر كام لە جوولەكەكان ۋە نەصرانىيەكان (پەيمانى كۆن ھى ھەردووك لايانە)، دەلېن: ھەردووك پەيمانى كۆن ۋە نوئى لە ماۋەي ھەزار (۱۰۰۰) سالدا، بە دەست نووسەرانىكى جۇراۋ جۇر ۋە، بە سى زىمانان نووسراۋەنەۋە.

كەۋاتە: ناتوانىن بلىين: (پەيمانى كۆن ۋە پەيمانى نوئى) ۋەھىيى خۋاي پەرۋەردگارن، چونكە ۋەھىيى خۋا دەبى لە دەمى ئەو پېغەمبەرەۋ ۋەرگىرابى لە كاتىكى دىيارىيى كراۋدا ۋە، بە زىمانىكى دىيارىيى كراۋ ۋە، لە شويئىكى دىيارىيى كراۋدا.

بە راستىيى ئىنسان تا زىاتىر سەرنجى ژيان ۋە بەرھەم ۋە ھەست ۋە نەست ۋە ھەلوئىستى مولھىدەكان بدات، زىاتىر ئەۋراستىيەي لەلا ئاشكرا ۋە نمايان دەبى، كە بىگومان تىكدران ۋە شويئىرانى كىتەبەكانى خۋا ۋە بەرنامەكانى خۋا، ھۆكارىكى زۆر كاريگەر بوۋە، كە ژمارەيەكى زۆر لە مولھىدەكان بەرۋە زەلكاۋى ئىلھاد بچن.

بۇ ويئە: (رېتشارد داۋكىنز) لە كىتەبى: (The God Delusion - خۋاي خەيالىيى - وَهْمُ الْإِلَهِ) دا^(۱)، لە چەندان شويئىدا - لەو كىتەبەيى دا - مومارەسەي ھەلەي دىندارانى جوولەكە ۋە نەصرانىيى ۋە، ھەندى غەلەت ۋە پەلەتى ھەندىك لە مەسۇلمانان، بۇ ويئە: ھەندىك لە رېكخراۋە پەرگىرەكانى نىۋ جىھانى ئىسلامىي،

(۱) رېتشارد داۋكىنز: ۱۹۴۱م - بابايەكى داروينىستە ۋە، لە سالى ۲۰۰۶زدا ئەو كىتەبىيى نووسىۋە ۋە تەرجەمەيى عەرەبىيىش كراۋە.

پاشان ھەندىك لى دەقە تىكدراروھەكانى (پەيمانى كۆن و پەيمانى نو)، ھەندىك لى ھەن ئەفسانەنى كە بە ناۋى خواپەرستىيى لى رۇژھەلات و رۇژئاۋى دىئادا ھەن، لى لاي ئەوانەنى كە خۇيان بە دىندارو خوا پەرست دەزانن، ھەموو ئەوانە دەكاتە بەلگەنى ئەو كە ئىلھاد برىتتە لى بۇاردە پەسندەنى كە بە لاي ئەوۋە بى بەدىلە، نەك لى بەر ئەوۋى عەقلى و زانست و زگمەك دەخووزن، بەلكو لى بەر ئەو شتانەنى ئەو بە بىانوۋىان دىئىتتەۋە، دەلىق: تەماشە بىكەن: لى پەيمانى كۆندا وا گوتراۋە! لى پەيمانى نويدا وا گوتراۋە! لى ميسر كاتى خۇي و ايانزانىۋە خوا فلان شتەيە! لى ھىند و ايانگوتوۋە! ئەھەيۋاننىيەكان و ايان گوتوۋە! ياخود ئەھەنەصرانىيەكان بەو شىۋەيە دەلىن، جوولەكەكان وا دەكەن! مەسولمانان ھەندىكىان وا دەكەن!

بۇيە شىۋىتران و تىكدرانى كىتەب و بەرنامەكانى خوامان، بە ھۆكارىكى گەۋرە و گىرنگى بەرەو ئىلھاد چوۋنى ژمارەيەكى زۆرى لى مولھىدەكان لى قەلەمدادە.

ئىنجا ئىستا با سەرنج بەدىن:

ئايا ئەو (پەيمانى كۆن)ە، كە خالى ھابىەشى نىۋان جوولەكەو نەصرانىيەكانە و، ھەردوۋىكان لى سەرى يەكەنگەن و، بە كىتەبى پىرۋى خۇيانى دەزانن، دەگونجى بە پەيام و فەرموۋدەنى خوا عزوجل دابىرى؟!

بۇ ئەۋى بزائىن داخۇ بە (بەلىق) يان (نەخىر) ۋەلامى ئەو پىرسىارە بەدىنەۋە، با سەرنجىكى خىراى ئەو پازدە (۱۵) نمونەيە بەدىن، كە لى (پەيمانى كۆن) دەيانەينىنەۋە، دوازە (۱۲) يان لى بارەنى خۇاى تاك و پاك و بەرز و بى وىنەۋە و، سى (۳) شىان لى بارەنى پىغەمبەرەنەۋە عليهم الصلاة والسلام:

بابهتی یه کهم: له باره‌ی خوای بهرزو مه‌زنه‌وه:

۳۵۸

له (سفر التکوین) دا، چوار نمونه‌مان هیناونه‌وه:

(۱)- نمونه‌ی یه کهم: له ئیصحا‌حی دووهم، بر‌گه‌ی دووهمدا باسی پوژده‌کانی هه‌فته ده‌کات، دوا‌یی ده‌لی: (وَفِي الْيَوْمِ السَّابِعِ أَتَمَّ اللَّهُ عَمَلَهُ الَّذِي قَامَ بِهِ، فَاسْتَرَحَ فِيهِ مِنْ جَمِيعِ مَا عَمَلَهُ)^(۱)، واته: (خوا له پوژری شه‌مه‌دا فلان شته‌ی دروست کردو، یه‌ک شه‌مه‌ فلان و، دوو شه‌مه‌ فلان و، س‌ح شه‌مه‌ فلان و، چوار شه‌مه‌ فلان و، پ‌نج شه‌مه‌ فلان شت، دوا‌یی ده‌لی:) له پوژری هه‌وته‌مدا (واته: له پوژری هه‌ینی دا) خوا نه‌و کاره‌ی که پ‌ی هه‌لسا، هه‌مو‌ی ته‌واو کرد و، له‌و پوژده‌دا پ‌شویدا.

که گومان‌ی ت‌یدانیه ئه‌مه و‌ینا کردنیکی به‌شه‌رییه بو خوای بی و‌ینه‌و بی هاوتا، یانی: خوا ماندوو ده‌بی و، پ‌یوست‌یی به‌ پ‌شودان و ئ‌یس‌را‌حه‌ت هه‌یه!!

(۲)- نمونه‌ی دووهم: له ئیصحا‌حی س‌ح دا، بر‌گه‌کانی: (۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲) له باسی (سقوط الإنسان)^(۲)، هاته‌وه:

(۸) ثُمَّ سَمِعَ الرَّوْجَانِ صَوْتَ الرَّبِّ الْإِلَهِ مَاشِيًا فِي الْجَنَّةِ عِنْدَ هُبُوبِ رِيحِ النَّهَارِ، فَاخْتَبَأَ مِنْ حَضْرَةِ الرَّبِّ الْإِلَهِ بَيْنَ شَجَرِ الْجَنَّةِ (۹) فَتَادَى الرَّبُّ الْإِلَهَ آدَمَ: «أَيْنَ أَنْتَ؟» (۱۰) فَأَجَابَ: سَمِعْتُ صَوْتَكَ فِي الْجَنَّةِ فَاخْتَبَأْتُ خَشْيَةً مِنْكَ لِإِنِّي عُرْيَانٌ، (۱۱) فَسَأَلَهُ: مَنْ قَالَ لَكَ إِنَّكَ عُرْيَانٌ؟ هَلْ أَكَلْتَ مِنْ ثَمَرِ الشَّجَرَةِ الَّتِي نَهَيْتُكَ عَنْهَا؟ (۱۲) فَأَجَابَ آدَمُ: إِنَّهَا الْمَرْأَةُ الَّتِي جَعَلْتَهَا رَفِيقَةً لِي هِيَ الَّتِي أَطْعَمَنِي مِنْ ثَمَرِ الشَّجَرَةِ فَأَكَلْتُ).

واته: دوا‌ی ئه‌وه‌ی ژن و م‌یرده‌که (مه‌به‌ست پ‌ی ئاده‌م و هه‌وا‌یه سه‌لام‌ی خوا‌یان لی بی) گو‌ییان له ده‌نگ‌ی په‌روه‌رد‌گاری په‌رست‌راو بوو که له به‌هه‌شت‌ی

(۱) التَّفْسِيرُ التَّطْبِيقِيُّ لِلْكِتَابِ الْمُقَدَّسِ، الْعَهْدُ الْقَدِيمُ، سَفَرُ التَّكْوِينِ، الإِصْحَاحُ: ۲/۲، ص ۹.

(۲) سه‌ر‌چاوه‌ی پ‌شوو، ص ۱۳ و ۱۴.

دەرۋىيى پىياسەى دەکرد، لە كاتىكدا كە شەنە باي رۆژگار ھەلىكردبوو، ئەوانىش خۆيان لە پەرۋەردگار شاردەوہ لە نىۋ درەختەكانى بەھەشتدا (خۆيان پەنھان كەرد بۆ ئەوہى خوا نەيانىنى!)، پەرۋەرگارى پەرستراۋ بانگى ئادەمى كەردو فەرموۋى: لە كۆيى؟! ۋەلامى داىەوہ: گويم لە دەنگى تۆ بوو لە بەھەشتدا لە ترسى تۆ خۆم شاردەوہ، چونكە مەن پرووتم! پەرسىارى لىكەرد: كى پىي گوتى: تۆ پرووتى؟! ئايا لە ميوہى ئەو درەختەت خوارد كە لىم قەدەغە كەردبوۋى؟ ئادەم ۋەلامى داىەوہ: ئەو ژنەى كە كەردت بە ھاوہلى مەن، ئەو لە ميوہى ئەو درەختەى پىدام و خواردم. چەند سەرنجىك لەسەر ئەم دەقە:

ئەم دەقە چەندان شتى تىدان، كە لە راستىيدا لەگەل زاتى پاكى خوا و، لەگەل ئەو ئايىنە رىك و راستەى كە خوا بە ھەموو پىغەمبەرەندا ئاردوويەتى، ئاگونجىن ھەروا بە خىرايى سەر و ئامازەيان پى دەدەين:

(۱) دەلى: ژن و پياوہە گويان لە دەنگى خوا بوو!
خوا دەنگى نىە تاكو ببىستى، ئەو دەنگەى كە مەروڤەكان دەبىستەن.

(۲) دەلى: پەرۋەردگارىان دەرۋىيى پىياسەى دەكەرد لە بەھەشتى!
خوا (سبحانە وتعالى) پىاسە ناكات و لە ھىچ شوئىنكىش نىە لە نىۋ دروستكراوہكانىدا، بەلكو لە دەرۋەى دروستكراوہكانىەتى.

(۳) دەلى: خۆيان پەنھان كەرد.
ۋەك ئەوہى خوا نەيانىنى!

(۴) دەلى: خوا بانگى كەرد: ئادەم لە كۆيى؟! ئادەم دەلى: گويم لە دەنگى تۆ بوو خۆم لى شاردىەوہ، چونكە پرووتم، خوا لىي دەپرسى: كى پىي گوتى كە تۆ پرووتى؟
كەواتە: خوا ئادەمى نەديوہ كە پرووتە!!

(۵) دەلى: ئايا لەو درەختەت خوارد كە لىم قەدەغە كەردى؟!
كەواتە: خوا (سبحانە وتعالى) نەيزانىوہ كە لەو درەختەى خواردوہ!!

٦) دهلی: ئادهم گوتی: ئەو ئافرەتەیی که کردت بە هاوێلی من، ئەو لەو درەختە پێی دام و خواردم.

۳۶۰

لێرەدا خەتایە که دەخاتە ئەستۆی هەووا، زۆر لە کۆلکە عەلمانییەکانی ئیمە، دەلێن: لە روانگەی ئیسلامەوه: ئافرەت بنچینەی خراپە و تاوانە، بەلام ئەو قسەی پەیمانی کۆنە، قسەی تەوراتی تیکدراو و شیوینراوه! ئەگەرنا لە قورئاندا خوا هەردووکیان پیکەوه باس دەکات:

﴿ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَّتْ لُهُمَا سَوْءٌ تَهُمَا وَطَفَقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ۝١٢١﴾ طه.

واته: پیکەوه لێیان خوارد...

وەك دەبینین: لە قورئانی دا: خەتای هەووا نە گیراوه لەوهدا که لەو درەختە قەدەغەیان خواردوه، بەلکو دەفەرموێ: هەردووکیان پیکەوه هەلەکیان کردوه.

٣- فەوونەیی سییەم: لە ئیصحاحی سی، برگی بیست و دوو (٢٢) دا هاتوه^(١):

(٢٢) (ثُمَّ قَالَ الرَّبُّ الْإِلَهُ: هَا الْإِنْسَانُ قَدْ صَارَ كَوَاحِدٍ مِّنَّا يَمِيزُ بَيْنَ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ، وَقَدْ يَمْدُ يَدُهُ وَيَتَنَاوَلُ مِنْ شَجَرَةِ الْحَيَاةِ، وَيَأْكُلُ فَيَحْيَا إِلَى الْأَبَدِ).

(دوای ئەوەی بە حیساب که ئادهم و هەووا لەو درەختەیان خواردوه، که درەختی زانست بووه، خوا پێی ناخۆش بووه، ئادهم و هەووا زانستیان پەیدابیی)، واته: دوایی پەروردگاری پەرستراو گوتی: ها ئەو مەرووف وەك ئیمەیی لێهات، چاکەو خراپە لە یەك جیا دەکاتوه، (وەك یەکیك لە ئیمە! یانی: خوا یەك نیه!) رەنگە دوایی دەستدریژ بکات بۆ میوهی ژیان و لێی بخوات و، هەتا هەتایە بژیەت.

لێرەدا دوو شت پالدرانە لای خوا (سبحانه وتعالی):

یه کهم: خوا پیی ناخوش بووه مروّف له درهختی زانست بخوا و، چاکه و خراپه له یه که جیابکاته وه.

دووهم: خوا پیی ناخوش بووه که مروّف له درهختی ژیان بخوات و، ژیانی هه میشه یی دهست بکه وی!

ئه وانهش هه ردووکیان پیچه وانه ی که رهم و به زهیی و به خششی خوان و، پیچه وانه ی دهقی قورئانیشن!! چونکه خوا له قورئاندا ده فهرمو ی.

﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ (البقرة: ۳۱)

واته: خوا ئاده می فی ری هه موو ناوه کان کرد، دوا یی به ئاده م ده فهرمو ی. ناوه کان فی ری فریشته کان بکه، ئنجا دوا ی ئه وه ی ئاده م ناوه کان یان پی ده لی، به فریشته کان ده فهرمو ی: کرئووشی ری زگرتنی بو به رن، یانی: بو ته مامو ستا و فی رکه رتان!

له ئیسلامدا که به ته نکید له ته وراتیشدا هه روا بووه، به لام تی کدراوه، خوا مروّفی به وه ئیمت یاز پیداه که زانا و شارهزا و به رچاو روونی کردوه.

ههروه ها خوا (سبحانه و تعالی) ده فهرمو ی: به راسته شه قامی من دابرؤن، تا کو ژیانی هه تا هه تاییتان دهست بکه وی، ﴿خَلَدَيْنَ فِيهَا أَبَدًا﴾، نه که خوا پیی ناخوش بی و هه سوودی بی به مروّف به ری، پاکیی بو خوا! به لکو پیی خو شه مروّف له تاقی کردنه وه ی ژیانی دنیا دا سه رکه وتوو یی، تا کو ژیانی هه میشه یی و هه تا هه تای بی به هه شت و جیگای ره زامه ندیی خوا ی ده ست بکه وی.

(۴)- موونه ی چواره م: له ئیصحا حی بیست و سی (۲۳) بر گه ی: (۲۴ - ۲۸) دا، به ناوونیشانی: (یعقوب یصارع فی فنییل) ئه م دهقه هاتوه، که با سی یه عقوب (علیه السلام) ده کات:

(..وَبَقِيَ يَعْقُوبُ وَحْدَهُ وَصَارَ عَهِ إِنْسَانٌ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ (۲۵)، وَعِنْدَمَا رَأَى أَنَّهُ لَمْ يَتَغَلَّبْ عَلَى يَعْقُوبَ، ضَرَبَهُ عَلَى حَقِّ فَخْذِهِ، فَأَنْخَلَعَ حَقٌّ مِفْصَلُ فَخْذِ يَعْقُوبَ فِي مَصَارِعَتِهِ مَعَهُ (۲۶)، وَقَالَ لَهُ: أَطْلِقْنِي، فَقَدْ طَلَعَ الْفَجْرُ، فَأَجَابَهُ يَعْقُوبُ: لَا أَطْلِقُكَ

حَتَّى تُبَارِكَنِي (۲۷)، فَسَأَلَهُ: مَا اسْمُكَ؟ فَأَجَابَ: يَعْقُوبُ (۲۸)، فَقَالَ: لَا يُدْعَى اسْمُكَ فِي مَا بَعْدَ يَعْقُوبَ، بَلْ إِسْرَائِيلَ (وَمَعْنَاهُ: يُجَاهِدُ مَعَ اللَّهِ) لِأَنَّكَ جَاهَدْتَ مَعَ اللَّهِ وَالنَّاسِ وَقَدَّرْتَ^(۱).

۳۶۲

واته: یه عقووب ههتا بهیانی مایهوه، مروڤنیک ههتا سپیده بهیانی زۆرانی له گهڵ گرت، (دوایی بۆمان دهردهکهوی مه بهست پێی خوايه له شیوهی مروڤدا)، کاتی که بۆی دهرکهوت، {واته: خوا بۆی دهرکهوت} به یه عقووب ناویرێ! {پاکیی بۆ خوا}، دهستیکی له ئهژنوی دا و جومگهی ئهژنوی یه عقووب دهرچوو (له زۆرانبازییه کهی له گهڵ خوادا)، خوا پێی فهرموو بهرمده: چونکه ئهوه رۆژ بۆوه، بهربهیان بۆوه، یه عقووب گوتی: بهرت نادهم تاکو پیت و پیزم تینه خهی، خوا لێی پرسى ناوت چییه؟! (ناوه کهشی نازانی؟! یه عقووب وهلامی دایهوه: ناوم یه عقووبه، خوا فهرمووی: له مهو دوا پیت ناگوتی: یه عقووب، به لکو پیت ده گوتی: ئیسرائیل، واته: ئهوه کهسهی له گهڵ خوا زۆران ده گری، {له گهڵ خوادا تیده کۆشی، یان له گهڵ خوا به شهڕ دی}، چونکه تۆ له گهڵ خوا و له گهڵ خه لکدا به شهڕهاتی و به سهریاندا زالبووی.

پاکیی بۆ خوا، ئهوه چ بیر و بۆچوونیکی مندالانه و نه فامانهی دوور له مهقام و پایهی بهرز و بچ وینهی خوايه (سبحانه وتعالی)، ئا لیرهوه دهزانین که بابایه کی وهك (پیتشارد داوکینز) و کی و کی .. هتد، له مولحیدهکانی رۆژناوا، بۆچی له ئایین راده کهن، ئاوا خویان بۆ وینا و پیناسه کراوه!

له (سفر الخروج)یش چوار نموونه مان هیناونهوه:

(۵) نموونهی یه کهم: له ئیصحاکی ههوت (۷) برهگی (۱) دا، دهلی: (الرَّبُّ يُخَاطِبُ مُوسَى وَهَارُونَ: فَقَالَ الرَّبُّ لِمُوسَى: أَنَا جَعَلْتُكَ كَالِهٍ لِفِرْعَوْنَ وَهَارُونَ أَخُوكَ يَكُونُ كَنَبِيٍّ لَكَ)^(۲).

(۱) هه مان سه رچاوه، ص ۸۷، ۸۸.

(۲) هه مان سه رچاوه، ص ۱۴۳.

واتە: پەرۋەردگار موسا و ھارۋونى دواندن، پەرۋەردگار بە موساى فەرەمۇ: من تۆم ۋەك پەرستراو (ۋەك خوا) بۆ فیرەھون داناوہ و، ھارۋونى براشتەم ۋەك پیغەمبەرىك بۆ تۆ داناوہ.

مرؤف چۆن ۋەك پەرستراو ۋەك خۋای لیئى! كە دیارە وشەى (إله) لہ زاراۋەى تەرۋرات (پەیمانى كۆن) دا واتە: خوا (سبحانہ وتعالی) نەك بە مانای (إله) پەرستراو بی.

۶) مۇۋەنەى دوۋەم: لە ئیصھاحى سى و دوو (۳۲) برگەى (۱۱ و ۱۲ و ۱۳) دا، ئەم دەقە ھاتوہ: ((۱۱) فَأَبْتَهِلَ مُوسَى إِلَى الرَّبِّ، وَقَالَ: لِمَاذَا يَحْتَدِمُ غَضَبُكَ عَلَيَّ شَعْبَكَ الَّذِي أَخْرَجْتَهُ مِنْ دِيَارِ مِصْرَ بِقُوَّةٍ عَظِيمَةٍ وَذِرَاعٍ مُّقْتَدِرَةٍ (۱۲)، لِمَاذَا يَشْمَتُ الْمِصْرِيُّونَ فِينَا قَائِلِينَ: لَقَدْ احْتَالَ عَلَيْنَهُمُ إِلَهُهُمْ فَأَخْرَجَهُمْ مِنْ هَهُنَا لِيُهْلِكَهُمْ فِي الْجِبَالِ وَيُقْنِيَهُمْ عَنْ وَجْهِ الْأَرْضِ، إِذْجِعَ مِنْ حُمُو غَضَبِكَ وَلَا تُوقِعْ هَذَا الْعِقَابَ بِشَعْبِكَ، اذْكُرْ وَعُودَكَ لِعَبِيدِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَإِسْرَائِيلَ الَّذِينَ أَقَمْتَ لَهُمْ بَنَفْسِكَ قَائِلًا: أَكْثَرُكُمْ كَنُجُومَ السَّمَاءِ وَأَهْبَكُمُ جَمِيعَ هَذِهِ الْأَرْضِ الَّتِي وَعَدْتُ بِهَا، فَتَمْلُوكُونَهَا إِلَى الْأَبَدِ (۱۳) فَتَرَاءَفَ الرَّبُّ، وَلَمْ يُوقِعْ بِشَعْبِهِ الْعِقَابَ الَّذِي تَوَعَّدَ بِهِ).

تەماشای ئەم عاجباتییە بکەن، بە ناوی فەرماشتی خواوہ!

واتە: موسا لە پەرۋەردگاری پارایەوہ و گوتی: بۆچی وا توند لە گەلە کەت (واتە: گەلی بەنو ئیسرائیل) توورەبووی، کە تۆ لە میسر بەھیزکی مەزن و باسکیکی بەقوت دەرت ھێنان لە چنگی فیرەھون، بۆچی میسرپیەکان دواپی شەماتەمان پی بکەن (خۆشحال بن بە بەلای ئیمە) و بلین: خواپەکیان فیللی لیکردن، لیڕە دەری ھێنان، تاكو لە چیاکان بیانفەوتینى و لەسەر پرووی زەوی نەیانھیللی، (لیڕەدا موسا - پاکیی بۆ خوا - ناموژگاریی خوا دەکات! ھەرۋەھا پاکیی بۆ پیغەمبەرانى خوا، کە ناماقوولی و بکەن)، لەو ھەموو توورەپیەى خۆت بگەرپیوہ، ئەو سزایەت بەسەر گەلە کەتدا مەسەپینە، ئەو بەلینانەت و ھیر خۆت بینەوہ، کە بە بەندەکانی خۆت: ئیبراھیم و ئیسحاق و ئیسرائیل (واتە: یەعقوب) ت داو، کە سویندت بۆ خواردن بە نەفسی خۆت و پیتگوتوون: زۆرتان دەکەم ۋەك ئەستیرەکانی ئاسمان و، ھەموو ئەو زەویپەى کە بەلینم داوہ،

بۆ ھەمىشە ئەو زەبىيەتان پىي دەدەم، ئىنجا پەرۋەردگار نەرم بۆۋە و مېھرىبان بۆۋە و، ئەو سزايەى كە ھەرەشەى پىي كەردىبوو، بەسەر گەلەكەيدا، نەيچەسپاند.

(وہك تەنیا بەنو ئیسرائیل گەلى خوا بن!)

سەرنج بەدەنە ئەم جۆرە تىروانىنە بۆ خوا! ھەرۋەھا ئەم جۆرە مامەلەيە كە گوايە پىغەمبەران لە گەل خوادا كەردوويانە، كە بوونە ئامۆژگارپىكارى خوا، بەلكو جۆرىك لە سەرزەنشتىشيان كەردو! پاكىي بۆ خوا و پاكىي بۆ پىغەمبەرانى خوا.

(۷) مۇونەى سىيەم: لە ئىصحاخى بىست (۲۰) بىر گەى (۵) دا، دەلى: (لَا تَسْجُدْ لَهُنَّ، وَلَا تَعْبُدُهُنَّ، لَأَنَا الرَّبُّ إِلَهُكَ إِلَهٌ غَيْرٌ، أَفَتَقْدُ آثَامَ الْآبَاءِ فِي الْبَنِينَ حَتَّى الْجِيلِ الثَّالِثِ وَالرَّابِعِ مِنْ مَبْعُثِيَّ) ^(۱).

واتە: (گوايە خوا بە يەكئىك لە پىغەمبەران دەفەرموى) كەرنوش مەبە بۆ بىتەكان و مەيانپەرستە، چونكە مەن پەرۋەردگارى پەرستراوم و پەرستراوىكى زۆر بە غەيرەم (قەلسم بەۋەى كەس بىكرىتە ھاۋىبەشم)، گوناھى باب و باپىرەكان لە كۆرەكانياندا بۆيان دەگەرپم، تاكو جىلى سىيەم و چوارەم، لەوانەى كە رەقيان لە مەن ھەلدەستى.

واتە: تۆلە لە جىلى سىيەم و چوارەم دەكەمەۋە، لەبەر ئەۋەى كە باب و باپىرانىان ھەلەيان كەردو! ئايا ئەۋە لە گەل دادپەرۋەرىيەى خوا و بەزەيى خوادا، دەگونجى، كۆر و ئەۋە و ئەۋەى كۆر چى بىكەن، كە باپىرەيان كاتى خۆى خۆى ھەلەيەكى كەردو!

لە قورئاندا خوا دەفەرموى: ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ ﴿١٦٤﴾ ﴿الأنعام﴾.

واتە: ھىچ گوناھبارىك گوناھى كەسى دىكە ھەلناگرى.

(۸) مۇونەى چوارەم: لە ئىصحاخى دوو (۲) بىر گەى (۲۴) دا، دەلى: (فَأَصْغَىٰ اللَّهُ إِلَىٰ أَنِيهِمْ وَتَذَكَّرَ مِيثَاقَهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ) ^(۲).

(۱) ھەمان سەرچاۋە، ص ۱۷۲.

(۲) ھەمان سەرچاۋە، ص ۱۳۴.

واته: خوا گوئی هه‌لخست بۆ ناله‌یان و، ئەو په‌یمانە‌ی وه‌بیر هاته‌وه که له‌گه‌ڵ ئیبراهیم و ئیسحاق و یه‌عقوبدا به‌ستبووی.

یانى: خوا په‌یمانە‌که‌ی خۆی له‌بیر چۆته‌وه و، به‌ ناله‌ نالی ئەوانه که دیل بوون و زه‌لیل بوون له‌ به‌نى ئیسرائیل، په‌یمانە‌که‌ی وه‌بیر هاته‌وه!!

نایا ئەمه له‌گه‌ڵ خوادا ده‌گونجی؟!

پێغه‌مبه‌ران ده‌فه‌رموون: ﴿لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى﴾ طه.

واته: په‌روه‌ردگارم نه‌ رپیی لى تێکه‌ده‌چی و، نه‌ هیچی له‌بیر ده‌چی.

(۹) له‌ سیفری (یشوع): ئیصحا‌حی (۶) بر‌گه‌ی (۱۶ و ۱۷ و ۲۱)، له‌ ژیر ناوونیشانی (سُقُوط أَرِيحَا) (پرووخان و گیرانی شاری ئه‌ریحا)دا، ئەمه هاته‌وه:

(۱۶) قَالَ يَشُوعُ لِلشَّعْبِ: اهْتَفُوا لَأَنَّ الرَّبَّ قَدْ وَهَبَكُمْ الْمَدِينَةَ (۱۷)، وَاجْعَلُوا الْمَدِينَةَ وَكُلَّ مَا فِيهَا مُحَرَّمَاً لِلرَّبِّ بِاسْتِثْنَاءِ رَاحِبِ الزَّائِيَةِ، وَكُلِّ مَنْ لَدَى بَيْتِهَا فَاسْتَحْيَوْهُمْ ... (۲۱) وَدَمَرُوا الْمَدِينَةَ وَقَضَوْا بَحْدَ السَّيْفِ عَلَى كُلِّ مَنْ فِيهَا مِنْ رِجَالٍ وَنِسَاءٍ وَأَطْفَالٍ وَشَيْخٍ حَتَّى الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَالْحَمِيرِ^(۱).

واته: یه‌شوع (گوايه یه‌کیکه له‌ پێغه‌مبه‌رانی به‌نو ئیسرائیل) به‌ گه‌له‌که‌ی خۆی گوت: هاوار بکه‌ن، چونکه په‌روه‌ردگار ئەم شاره‌ی به‌ ئیوه داوه (دوا‌ی ئەوه‌ی که شاره‌که‌یان گرتوه)، ئەو شاره‌ هه‌ر شتی که تێیدا‌یه، هه‌مووی بۆ په‌روه‌ردگار قه‌ده‌غه‌ بکه‌ن، (واته: هه‌مووی بفه‌وتینن)، جگه‌ له‌ (پرا‌حاب)ی داوین پیس، (چونکه هه‌ندی له‌ به‌نو ئیسرائیلی په‌نا داو‌ن)، هه‌روه‌ها هه‌ر که‌سیک که په‌نا‌ی بردۆته به‌ر ما‌لی ئەو، ئەوانه به‌یله‌وه، (جگه‌ له‌و ئافه‌رده‌ داوین پیسه)، ئەوانی دیکه هه‌موویان بفه‌وتینن، (دوا‌یی ده‌لی: شاره‌که‌یان هه‌موو کاول کرد و به‌ تیزایی شمشیر هه‌ر که‌سیک که تێیدا‌بوو، هه‌موویان له‌به‌ین برد، له‌ پیاوان و ژنان و مندالان و پیران و، ته‌نانه‌ت له‌ ره‌شه و لا‌خ و مه‌ر و بز و گویدرێژه‌کانیش.

ئىنجا ئايا دەگونجى پيغەمبەرىڭ فەرمانىڭى وا بىكات و، دەگونجى خوا بە شتى وا رازى بى؟! يىگومان نەخىر.

(۱۰) لە سيفرى (المزامير): ئىصحاخى (۸۲) بىرگەى (۷) دا هاتو، گوايه خوا فەرموويهتى:

(أَنَا قُلْتُ: إِنَّكُمْ إِلَهَةٌ وَجَمِيعُكُمْ بَنُو الْعَالِي، لَكِنَّكُمْ سَتَمُوتُونَ مِثْلَ الْبَشَرِ) (۱).

واتە: من گوتم: ئىوخوا (پەرستراوان) و تىكراى بەنو عەلى (دىيارە ھۆزىڭ بوون)، ھەمووتان پەرستراوان، بەلام ھەك مەرۋقان دەمرن.

ئايا دەگونجى خوا بە مەرۋقان بلى: پەرستراوان!!

(۱۱) لە سيفرى (إشعياء): ئىصحاخى (۶۶) بىرگەى (۱) دا، گوايه خوا دەفەرموى:

(.. وَأَيْنَ مَقَرِّ رَاحَتِي؟) (۲)، واتە: ئايا شوينى پشودانى من كويىھ؟! شوينى ئىسپراحتەت كەردن و پشودانى من كويىھ؟!

(۱۲) لە سيفرى (إرمياء): ئىصحاخى (۴۲) بىرگەى (۱۰ و ۱۱) دا هاتو:

(هَذَا مَا يُعَلِّنُهُ الرَّبُّ إِلَهُ إِسْرَائِيلَ الَّذِي أَرْسَلْتُكُمْ لَأَرْفَعَ تَوَسُّلَكُمْ إِلَيْهِ: إِنَّ أَقْمَتَكُمْ فِي هَذِهِ الْأَرْضِ، فَإِنِّي أَبْنِيَكُمْ وَلَا أَهْدِمُكُمْ، وَأُغْرِسُكُمْ، وَلَا أَسْتَأْصِلُكُمْ، لِأَنِّي أَسِفْتُ عَلَى الشَّرِّ الَّذِي أَلْحَقْتُهُ بِكُمْ) (۳).

واتە: ئەمە ئەوئەھ كە پەروردگار پەرستراوى ئىسرائىل رايدەگەيەنى كە منتان ناردو، تاكو پارانەوئە ئىوئە بولا بەرزىكەمەو (كە گوايه ئىرميا و يەككە لە پيغەمبەرانى بەنو ئىسرائىل ئاوا بە خەلكەكەى دەلى: پەروردگار دەفەرموى: ئەگەر لەسەر ئەم زەويىيە رىڭ و راست بوون، ئەوئە ئىوئە دروست

(۱) ھەمان سەرچاوە، ص ۱۲۱۹.

(۲) ھەمان سەرچاوە، ص ۱۴۶۸.

(۳) ھەمان سەرچاوە، ص ۱۵۵۰.

267

ئەمە چەند نموونەيەكى كەم لە پەيمانى كۆن، دەربارەى ئەو كە چۆن باس و
ويناى خوا عزوجل دەكات، كە بەهيچ جورىك لە گەل خواى بەرز و مەزن و
بى وينا ناگونجى.

بابهتی دووهم: له باره‌ی پیغه‌مبه‌رانوه (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام):

۳۶۸

لهو باره‌وه‌ش سی (۳) نموونه له (په‌یمانی کۆن) دینینه‌وه:

(۱) له سیفری (تکوین): ئیصحاحی نۆزده (۱۹)، بر‌گه‌کانی: (۳۰ - ۳۸) دا، باسی دوو کچه‌که‌ی لووط ده‌کات، لووط که پیغه‌مبه‌ری خوایه و برازی ئیبراهیمه (صلوات و سه‌لامی خویان له‌سه‌ر بی):

(وَعَادَ لُوطُ وَابْنَتَاهُ بَعْدَ ذَلِكَ صَوَّغَرَ، وَاسْتَقَرُّوا فِي الْجَبَلِ، لَأَنَّهُ خَافَ أَنْ يَسْكُنَ فِي صَوَّغَرَ، فَلَجَأَ هُوَ وَابْنَتَاهُ إِلَى كَهْفٍ هُنَاكَ (۳۱)، فَقَالَتْ الْإِبْنَةُ الْبُكْرُ لِأُخْتِهَا الصَّغِيرَةِ: إِنَّ أَبَانَا قَدْ شَاخَ وَلَيْسَ فِي الْأَرْضِ رَجُلٌ يَتَزَوَّجُنَا كَعَادَةِ كُلِّ النَّاسِ (۳۲)، فَتَعَالَى نَسْقِيهِ خَمْرًا وَنَضْطَجِعُ مَعَهُ، فَلَا تَنْقَطِعُ ذُرِّيَّةُ أَبِينَا (۳۳)، فَسَقْنَا فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ أَبَاهُمَا خَمْرًا، وَأَقْبَلَتْ الْإِبْنَةُ الْكُبْرَى وَصَاحَبَتْ أَبَاهَا، فَلَمْ يَعْلَمْ بِأَضْطَجَاعِهَا وَلَا بِقِيَامِهَا... (۳۴)، وَفِي الْيَوْمِ الثَّانِي قَالَتْ: الْإِبْنَةُ الْبُكْرُ لِأُخْتِهَا الصَّغِيرَةِ: إِنِّي قَدْ أَضْطَجَعْتُ مَعَ أَبِي لَيْلَةَ أَمْسٍ، فَتَعَالَى نَسْقِيهِ اللَّيْلَةَ أَيْضًا خَمْرًا، ثُمَّ ادْخُلِي وَأَضْطَجِعِي مَعَهُ فَنَحِي مِنْ أَبِينَا نَسْلًا... (۳۷)، فَقَوْلَتِ الْكُبْرَى ابْنًا دَعْتُهُ "مُؤَاب" (وَمَعْنَاهُ مِنَ الْأَب) وَهُوَ أَبُو الْمُؤَابِيينَ الْيَوْمَ (۳۸)، أَمَّا الصَّغْرَى فَقَوْلَتِ ابْنًا وَدَعْتُهُ: بَنُ عَمِّي (وَمَعْنَاهُ ابْنُ قَوْمِي) وَهُوَ أَبُو بَنِي عَمَّونَ إِلَى الْيَوْمِ) (۱).

ته‌ماشاشته قیزه‌ونه بکه‌ن! په‌یمانی کۆن چۆن باسی پیغه‌مبه‌ران‌ه‌ی‌ه‌م
السلام و مال و مندالی پیغه‌مبه‌ران ده‌کات!

واته: لووط و دوو کچه‌که‌ی دوا‌ی ته‌وه‌ی سه‌وه‌غریان به‌جیه‌شت (سه‌وه‌غره: ناوی شوینی‌که) له چیا نیشته‌جی بوون، چونکه ترسی له خۆی هه‌بوو ته‌گه‌ر له سه‌وه‌غره نیشته‌جی بی (تووشی زیان بی)، بۆیه خۆی و هه‌ردوو کچه‌که‌ی په‌نایان برده به‌ر ته‌شکه‌وتیک له چیا، ئنجا کچه‌گه‌وره‌که‌ی به‌خوشکه‌گجکه‌که‌ی گوت: بابمان که‌وتۆته ته‌مه‌نه‌وه، له‌سه‌ر زه‌وییش هیچ پیاویکی دیکه نیه ئیمه

بىننى و ھاسەرگىرىيمان لە گەلدا بکات، وەك عادەتى ھەموو خەلک، وەرە با شەراب (مەى) بەدینە بابمان و لە گەللى بخەوین، بۆ ئەوەى وەچەى بابمان نەبڕتەو، لەو شەویدا شەراپیان دا بە بابیان و، کچە گەورەکە لە گەل بابى خەوت (واتە: پیکەو جوت بوون) بابى نە بەراکشانەکەى زانى و نە بە ھەلسانەو کەشى، لە رۆژى دوویدا کچە گەورەکە بە خوشکە بچووکەکەى گوت: دوینى شەوئى من لە گەل بابم نوستم، وەرە ئەم شەویش شەراپى بەدینى و، دووبارە تۆش بچۆ لە گەللى بخەو، بۆ ئەوەى لە بابمانەو وەچە پەیدا بکەین، ئیدى کچە گەورەکە لە بابى کورپىکى بوو بە ناوى (موتاب) واتە: لە باب، کە ئەو باپىرەى موتابیيەکانە تا ئەمڕۆ، (گەلک بوون لە شام)، کچە بچووکەکەش کورپىکى بوو، ناوى لىنا: (بَنَ عَمِّي) واتە: کورپى گەلەکەم، ئەویش بابى (بەنو عەموون)ە، تاکو ئەمڕۆ (تاکو ئەو قسانە نووسراون).

بەللى، خاوەن کتیبەکان ئاوا باسى پیغەمبەران دەکەن! لووط (عليه السلام) پیغەمبەرى ھەلبژێردراوى خوا، شەراپى درايىتى و دوايى زینای کردبى لە گەل دوو کچەکەى خۆیدا، بى ئەوەى بە خۆى بزانی، بەلام بیگومان پیغەمبەران پارێزراون ئەک لە زینا، بەلکو لە شتى زۆر بچووکتریش لە زینا، ھەتا لە نەزەرىش کە بە ئارەزووئەو تەماشای ئافرەتیان کردبى، خوا پاراستوونى، چ جاي ئەوەى لە گەل کچى خۆیاندا زینا بکەن!!

ئاوا پەیمانى کۆن باسى پیغەمبەران و ھەلگرانى پەیمانى خوا دەکات، بۆیە خەلکى رۆژناوا و لە خوا عاسى دەبن!

۲) لە سىفرى (صموئیل الثانی): ئیصحاخى یازدە (۱۱) بڕگەکانى: (۱- ۲۷) دا، لە ژێر ناوونیشانى: (خَطِيئَةُ دَاوُدَ وَخِذَاعُهُ)، (گوناهى داود و فیلەکەى) دا، ئەم دەقە ھاتو، کە جیى مەبەست ھەمووی دینم، چونکە لە ھەندیک لە تەفسیرەکاندا بە داخو، ئەم بەسەرھاتە ھەییە و پالداوئە لای داوود (عليه السلام) و خەلکى و دەزانى ئەو پراستە و، وا دەزانى ئەو پەيوەندى بە ئیسلامەو ھەییە! لە کاتیکدا ئەو لە (پەیمانى کۆن)ى تەحرىفکراو و شیوینراودا ھەییە، کە دەستى تەحرىفى جوولەکەکانى گەشتوتى:

... (۲) وَفِي إِحْدَى الْأُمْسِيَّاتِ نَهَضَ دَاوُدُ عَلَى سَرِيرِهِ وَأَخَذَ يَتَمَشَّى عَلَى سَطْحِ قَصْرِهِ فَشَاهَدَ امْرَأَةً ذَاتَ جَمَالٍ أَخَذَتْ تَسْتَحِمُّ (۳)، فَأَرْسَلَ دَاوُدُ مَنْ يَتَحَرَّى عَنْهَا، فَأَبْلَغَهُ أَحَدُهُمْ: هَذِهِ بَثْشَبَعُ بِنْتُ أَلِيْعَامَ زَوْجَةُ أُورِيَا الْحِثِّيِّ (۴)، فَبَعَثَ دَاوُدُ يَسْتَدْعِيهَا، فَأَقْبَلَتْ إِلَيْهِ وَضَاجَعَهَا إِذْ تَطَهَّرَتْ مِنْ طَمَئِثِهَا، ثُمَّ رَجَعَتْ إِلَى بَيْتِهَا (۵)، وَحَمَلَتْ الْمَرْأَةُ فَأَرْسَلَتْ تَبْلُغُ دَاوُدَ بِذَلِكَ ... (۱۴)، وَفِي الصَّبَاحِ كَتَبَ دَاوُدُ رِسَالَةً إِلَى يُوَابَ بَعَثَ بِهَا مَعَ أُورِيَا، جَاءَ فِيهَا: اجْعَلُوا أُورِيَا فِي الْخُطُوطِ الْأُولَى حَيْثُ يَنْشَبُ الْقِتَالُ الشَّرِسُ، ثُمَّ تَرَجَعُوا مِنْ وَرَائِهِ لِيَلْقَى حَتْفَهُ ... (۲۶)، وَعِنْدَمَا عَلِمَتْ زَوْجَةُ أُورِيَا أَنَّ زَوْجَهَا قَدْ قُتِلَ نَاحَتْ عَلَيْهِ (۲۷)، وَحَيْثُ انْقَضَتْ فَتْرَةُ الْحَدَادِ أَرْسَلَ دَاوُدُ وَأَحْضَرَهَا إِلَى الْقَصْرِ وَتَزَوَّجَهَا وَوَلَدَتْ ابْنًا، وَلَكِنَّ الرَّبَّ اسْتَاءَ مِنْ هَذَا الْأَمْرِ الَّذِي آرْتَكَبَهُ دَاوُدُ (۱).

واته: له ئیواریه کدا داوود له سهر ته خته کهی ههلسا و له سهربانی کۆشکه کهی پیاسه ی دهکرد، ئافرهتییکی زۆر جوانی بینی له دوورهوه، خوی دهشۆرد، ئایا پیغه مبهریکی پایه بهرز ته ماشای مالی خه لک دهکات، هی ئافرهتیی که خوی دهشوات؟ ئنجا له وه خراپتر، داوود کهسیکی نارد و پشکنی داخۆ ئه و ئافرهته کییه؟ یه کیکیان گوتی: ئه وه (بَثْشَبَع) کچی (أَلِيْعَام) ه، ژنی (أُورِيَا الْحِثِّيِّ) داوود به دوا ی ئه و ئافرهتهیدا نارد، ئافرهته که هات و داوود له گه لێ نووست (زینای له گه ل کرد)، چونکه له بیئوژی پاك بوو بووهوه، دوا یی ئافرهته که گه راپه وه مالی خویان، ئافرهته که دوو گیان بوو، داوودی ئاگادار کردهوه، هه والی بو نارد که ئه وه من له تو دوو گیان بووم، له به ره به یاندا داوود نامه یه کی بو (یوناب) نارد له گه ل (ئورییا) دا نامه که ی نارد (ئورییا که هاوسه ری ئه و ژنه یه زینای له گه ل کردهوه)، له نامه که دا هاتوه: (ئورییا) بنیرن بو به ره کانی پیشه وه ی جهنگ، تا کو شه ریکی توند رووبدات، ئنجا بو خۆتان بکشینه وه، تا کو بکوژری، (به و شیوه یه ته له یان بو دانا و ئورییا کوژرا)، کاتی که ژنی ئورییا زانی میرده که ی کوژراوه، شینی له سهر گیرا، ئنجا دوا ی ئه وه ی تازییه ی به سهر چوو، داوود به دوایدا نارد و هی نای بو کۆشک و هاوسه رگیری له گه ل کرد و

کورپکی لی بوو (که به حساب دهبی سولهیمان بوو بی!) بهلام پهروەردگار لهو کاره‌ی که داوود کردی، توورپه بوو (هەر توورپه بوو و هیچی دی)!!

(۳)- له سیفری (الملوک الأول): له باره‌ی پیغه‌مبەر (سولهیمان)وه، ئیصحا‌ح‌ی یازده (۱۱) بر‌گه‌کانی: (۱ - ۵) دا، ده‌لی:

(۱) (وَأَوَّلَ سُلَيْمَانَ بَنَسَاءَ غَرِيبَاتٍ كَثِيرَاتٍ، فَضَلًّا عَنِ ابْنَةِ فِرْعَوْنَ، فَتَزَوَّجَ نِسَاءَ مُوَابِيَّاتٍ وَعَمُونِيَّاتٍ وَأَدُومِيَّاتٍ وَصِيدُونِيَّاتٍ وَحِثِّيَّاتٍ (۲) وَكُلَّهَا مِنْ بَنَاتِ الْأُمَمِ الَّتِي نَهَى الرَّبُّ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنِ الزَّوْجِ مِنْهُمْ قَائِلًا لَهُمْ: لَا تَتَزَوَّجُوا مِنْهُمْ وَهُمْ مِنْكُمْ، لِأَنَّهُمْ يُغْوَوْنَ قُلُوبَكُمْ وَرَاءَ إِلَهُتِهِمْ، وَلَكِنْ سُلَيْمَانُ التَّصَّقَ بِهِمْ لِقَرِّطَ مَحَبَّتِهِ لَهُمْ (۳) فَكَانَتْ لَهُ سَعْعُ مِئَةِ زَوْجَةٍ وَثَلَاثُ مِئَةِ مَحْظِيَّةٍ، فَأَنحَرَفْنَ بِقَلْبِهِ عَنِ الرَّبِّ (۴)، فَاسْتَطَعْنَ فِي زَمَنِ شَيْخُوخَتِهِ أَنْ يُغْوِينَ قَلْبَهُ وَرَاءَ إِلَهَةٍ أُخْرَى: فَلَمْ يَكُنْ قَلْبُهُ مُسْتَقِيمًا مَعَ الرَّبِّ إِلَهِهِ كَقَلْبِ دَاوُدَ أَبِيهِ (۵)، وَمَا لَبِثَ أَنْ عَبَدَ عَشْتَارُوتَ إِلَهَةَ الصِّيدُونِيِّينَ، وَمَلَكَوْمَ إِلَهَ الْعَمُونِيِّينَ الْبَغِيضِ (۱)).

واته: سولهیمان د‌لی چووه سه‌ر ئافره‌تانی بیانی زۆر، جگه له‌وه که کچی فیرعه‌ونیش ژنی بوو، ژنانیکی زۆری هینان له موئابیه‌کان و عه‌موونییه‌کان و ئەدوومییه‌کان و صیدوونییه‌کان و حیثیییه‌کان (ئه‌وانه هه‌مووی عه‌شیره‌ت و نه‌ته‌وه بوون)، هه‌مووشیان له کچانی ئەو نه‌ته‌وانه بوون که په‌روەردگار له به‌نو ئیس‌رائیلی قه‌ده‌غه کردبوو: ژنیان لی بینن و پیشیانی فهرموو بوو: ژنیان لی مه‌هینن و ژنیان پی مه‌ده‌ن، چونکه ئەوانه د‌وایی د‌لتان به د‌وای په‌رستراوه‌کانی خ‌ویاندا گومرا ده‌کن، به‌لام سولهیمان ئەو ژنانه‌ی زۆر خ‌وشده‌ویستن و د‌لی به‌و ژنانه‌وه نووسا، (هه‌رچه‌نده‌ بته‌پرستیش بوون)، سولهیمان هه‌وتسه‌د (۷۰۰) ژن و سیسه‌د (۳۰۰) که‌نیزه‌کی هه‌بوون!! د‌لیان له په‌روەردگاری لادا و، که سولهیمان که‌وته ته‌مه‌نه‌وه، توانیان د‌لی به د‌وای هه‌ندی په‌رستراوی دیکه‌دا به‌رن و، د‌لی له‌گه‌ل په‌روەردگاری دا راست نه‌بوو، وه‌ک د‌لی داوودی بابی، ئنجا هینده‌ی پی نه‌چوو: سولیمان عه‌شتارووتی په‌رست، که په‌رستراوی صیدوونییه‌کان،

ھەرۋەھا مەلکومى پەرست كە پەرستراوى غەمۇنىيەكان بوو، ئەو پەرستراوھ ناخۇشويستراوھ!

۳۷۲

يانى: سولەيمان جگە لەۋەى كە ئەو ھەموو ژنانەى ھىناون (۷۰۰) ژن و (۳۰۰) كەنيزەك كە دەكاتە (۱۰۰۰)! بتيشى پەرستوون! كە بە داخەۋە لە ھەندىك لە تەفسىرەكانى خۇشماندا بەشيك لەو درۋيانە ھاتوون، كە ھەمووى ليۋرە ۋەرگىراوھ، لە پەيمانى كۆن!!

بەلام خوا (سبحانە وتعالى) چۆن باسى سولەيمان دەكات؟ دەفەرموى:

﴿وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَنَ نِعَمَ الْعَبْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ (۳۰) ص.

ۋاتە: سولەيمانمان بە داۋودمان بەخشى، كە باشتىن بەندە بوو، زۆر بۆ لای خوا دەگەپرايەۋە!

پيش ئەۋەى باسى جوۋلەكە كۆتايى پىي بىنين، ئاماژىيەكى كورت بە (تلمود) دەكەين، كە ئەۋىش كىتېيىكى دىكەى پىروۆزى جوۋلەكەكانە:

ئاماژىيەك بە تەلموود:

۱- (تەلموود) دانراوى (رابىين)ە، كە جوړىك لە پياۋانى ئايىنى جوۋلەكەن و، ھەزار (۱۰۰۰) سال بە دانانىيەۋە بوون و، ھەزاران لە (رابىين) و زانايان تىيدا بەشدار بوون.

۲- (تەلموود) ۋەك تەفسىر و پروونكەرەۋەى تەۋرات لە قەلەم دەدرى.

۳- بناغەى (تەلموود) بە (الرابى جيهودا) (Jehuda) - كە يەكېك بوۋە لە زانايانان - دەستى پىكردوۋە، ئەو ھەموو تەفسىرە زارەككىيانەى پالدرانەتە لای مووسا، لە كىتېيىكدا بە ناۋى: (سيفرى مېشنا ئووت) ۋاتە: (القانون المساعد)، (ياساى يارمەتيدەر) كۆى كردوۋنەۋە.

۴- دواى ئەۋەدى تەفسىرەكان لە دواى (مىشناه) زۆربوون، ئەو تەفسىرەكان لە كىتەپ نووسرانەۋە بە ناۋى (جماراه) و، دوايى لە: (مىشناه و جماراه) ھەردووكان (تەلموود) پىكھات كە لە شەست و سە (۶۳) كىتەپ پىكھاتوھ و، ھەموو جۆرە بابەتەكانى دىنىي و دىيائى تىدان، وىپراى ھەندىك پاشكو: (توسيفوت) (Tosephot).

۵- (تەلموود) بە كىتەپى پەنھانى جوولەكەكان دادەنرى و، ناكەۋىتە دەست خەلكە گشتىيەكەى جوولەكەكان و، ئەو رېنمايىنەى تىدان، بە زارەكىي ۋەرياندەگرن، چونكە تەنھا لە دەستى زاناكانياندا ھەيە.

۶- دوو قسەى تەلموود لە بارەى عىساۋە (عليه السلام):

يەكەم: (إِنَّهُ ابْنُ غَيْرِ شَرْعِي حَمَلَتْهُ أُمُّهُ خَلَالَ فَتْرَةِ الْحَيْضِ، هَرَبَتْ مِنْ زَوْجِهَا، وَافْتَرَقَتِ الرِّزْقَ، إِنَّهُ مَجْنُونٌ، إِنَّهُ وَتَنِي مُضَلَّلٌ، إِنَّهُ مَذْفُونٌ فِي جَهَنَّمَ).

۱۰- واتە: ئەو (عيسا) مىندالىكى زۆلە، دايكى كاتىك لە ھەيز دابوۋە، پىي دووگىيان بوۋە، دوايى لە مېردەكەى راي كەردوۋە و زىناى كەردوۋە، ئەو (عيسا) (عليه السلام) شىت بوۋە و، بىتەرسەت و گومراكەر بوۋە و لە دۆزەخدا نىژراۋە و شىردراۋەتەۋە.

دوۋەم: لە بارەى (مەرىم) ھە دەلى:

(إِنَّهَا الْعَاهِرَةُ أَمْ ذَاكَ الَّذِي شُنِقَ، هَرَبَتْ مِنْ زَوْجِهَا، وَافْتَرَقَتِ الرِّزْقَ).

۱۱- واتە: ئەۋە ئەو داۋىن پىسەيە، دايكى ئەو كاپرايەى كە لە سىدارە درا، لە مېردەكەى راي كەرد و زىناى كەرد، (لە كاتىكىشدا كە بىج نوپز بوو، عيساى لەو كاتەدا كەۋتە سەك و پىي دووگىيان بوو) (۱).

(۱) ئەم زانىباريەنى لە بارەى (تەلموود) ھە ھىنامانن، لە كىتەپى: (فَضْحُ التَّلْمُودِ)، ھى (الأب ئاى . بى . براناتىس) لاپەرە (۵۷ - ۹۱) دا ھاتوون، مىنىش لە كىتەپى: (البحث عن الحقيقة الكبرى) لاپەرە (۲۹۷ - ۳۰۰) ھىناۋمە.

دیاره ئە گەر بمانهوی زیاتر پەیمانی کۆن هەڵسەنگین و، بزاری بکەین و بزانی
چی تێدایه، له شتی زۆر ناشایسته و نه گونجاو، به رانه خا و پیغه مبه رانی
خا (عليهم الصلاة والسلام) و، دژی عقل و زانست و زگماک و له گهڵ
واقیعدا تیکگیرا و، ئەو ههویره ئاویکی زۆری دهوی، به لام بهو چهند نموونهیه
واز له پەیمانی کۆن دههینین^(١).

٣٧٤

(١) له کتیی پینجهم (الکتاب الخامس) ی مهوسووعه ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب
الله) دا که تهرخانمان کردوه بۆ لیکۆلینهوه له باره ی کتیهکانی خواوه، وردتر لێره باسی
(پەیمانی کۆن) و (پەیمانی نوێ) مان کردوه و، له مهحهکی عقل و شرع و زانستان داوون.

دوهم: کتیبی زهردهشتایه تی (ئاقیستا):

به پززان!

هه ولده دین له ده (۱۰) کورته خال دا باسی (زهردهشت / زهردهشت) و زهردهشتایه تی و مه جووسییه و (ئاقیستا) بکهین و، ئەو کتیبهش سه رنج بدین و هه لیسه نگین، که ئایا - ئەسله کهی هه ر چۆن بووبی: خوایی بووبی یان مروفکرد - ئەوهی ئیستا وهك (ئاقیستا) باوه و ناسراوه، به که لکی ئەوه دی: وهك کتیبی خوا و په یام و بهرنامهی خوا، پشتی پی به ستری، بو خواناسیی و خواپه رستیی و دیندارییه کی ساغ و دنیا دارییه کی راست؟!

یه کهم: له لایه ن زانایانی ئیسلامه وه مشت و مری زور کراوه لهو باره وه، که ئایا مه جووسییه ت (المجوسیه) و زهردهشتایه تی (الزراذشیه) یش یه کی که له ئایینه ئاسمانیه کان، که کتیبه که یان (ئاقیستا) یه؟!

هه ندیک له زانایان ده لێن: ئەوانیش ئایینه که یان به ئایینیکی ئاسمانیی له قه لهم ده درئ و، کتیبه که شیانی کتیبیکی ئاسمانیی بووه، به لام تیکدراوه و شیونراوه و گۆردراوه.

هه ندیکیشیان ده لێن: نه خیر زهردهشت یه کی که نه بووه له پیغه مبه ران که وه حیی بو هاتبی، به لکو بابایه کی بیرمه ندو فه یله سووف بووه، ویستوو یه تی که کومه لگایه که ی چاک بکات و بو خوی کتیبی (ئاقیستا) ی نووسیووه، نه ک له خواوه بوی نیردرا بی.

شایانی باسی شه ته نیا له یه ک ئایه تی قورئاندا وشه ی (مجوس) هاتوه، که ئایه تی حه فده (۱۷) ی سووره تی (الحج):

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِغِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (۱۷)

واته: به دښايي پرواداران و جووله که و صابینه و نه صرانییه کان و مه جووس و هاوبهش (بو خوا) دانه ران، خوا له پوژي قیامه تدا، لیکیان هه لداویری دادوهرییان له نیوان دا دهکات بیگومان خوا ئاگادار و چاودیږی هه موو شتیکه.

ههروهها پیغه مبه ریش (صلی الله علیه وسلم) له باره ی مه جووسییه کانه وه فهرموویه تی: {سُئُوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ} (أَخْرَجَهُ أَبُو يَعْلَى بِرَقْم: (۸۶۲)، وَالْبَزَّاز بِرَقْم: (۱۰۵۶)، وَعَظَرَهُم، قَالَ حُسَيْنٌ سَلِيمٌ أَسَدٌ: رَجَالُهُ ثِقَاتٌ إِلَّا أَنَّهُ مُنْقَطِعٌ).

واته: (مه جووسییه کان) وهك خاوهن کتیه کان مامه له یان له گه لدا بکهن.

که نه مهش نهو نه گهره زال دهکات: نهوانه (مه جووسی و زهرده شتییه کان) نه سلکی ئاسمانییان هه بی، بویهش زوړیک له زانایان گوتوویانه: نهوانه به خاوهنی: شیوه کتیپی ئاسمانی (شبه کتاب سماوي) داده نرین.

دووهم: (زهرده شت) ده بی له سالی (۶۶۰) پیش زایین له دایک بوو بی و له سالی (۵۸۰) ی پیش زایین کوچی دواپی کرد بی، به لام هه ندیکیشیان میژووی دیکه ی زور له وه کوتر داده نرین، هه ندیکیشیان میژووی له وه نیزیک و جیاواز، داده نرین.

دهرباره ی ناوی: (زهرده شت) یش له شیوه ی گوکردن (تلفظ) ی ناوه که یدا جیاوازی هیه:

أ- هه ندیک ده لین: (زهرده شت).

ب- هه ندیک ده لین: (زهراته شت).

ج- هه ندیک ده لین: (زهرده شت) به هه ر حال، به پی زمانه جیاوازه کان نهو وشه یه گورانی به سه ردا هاتوه.

سییه م: کتیپی (ثاقیستا) نه وه ی که ئیستا هیه، که نه م کتیبه: (نصوص اُفیستا)^(۱)، نو سه ریکی سووریایی به ناوی: (ابراهیم محمود) ناماده ی کردوه، هه رچی دهستی که وتوه له دهقه کانی ثاقیستا - نهوانه ی که ماون - هی ناوونی و،

(۱) له و کاته دا کتیبه که م به دهسته وه بوو ئامازهم بو ده کرد.

ژمارهیهك له خهلكی پسیۆر به شهكانیان ته رجهمه كردوون، (ئافیسستا) به پئی نهوهی لهم کتیبه دا هاتوه و، سهرچاوه کانی دیکهش^(۱) دابهش کراوه بۆ پینج بهش:

۱- (النَّسْكَ الْأَوَّلُ: یاسنا): نهسکی یه کهم: پئی دهگوتری: (یاسنا)، زۆرینهی کتیبی (ئافیسستا) ئهم نهسکی یه کهممه پیکیی دینیی، بریتیه له کۆمهله (هایتی) یك، که ژمارهیان: هفتا و یهك (۷۱) هایتییه، ههر هایتییهك له چهند تهرنیمه (ترنیمه)یهك پیکهاتوه، بۆ وینه: دوا هایتی: هایتی (۷۱)، (۳۱) تهرنیمهیه، ههروهها هایتی (۶) بریتیه له (۱۳) تهرنیمه، که له ژیر ناوونیشانی: (تَقْدِيس النَّار) به پیروزگرتنی ئاگردا هاتوه!

۲- (النَّسْكَ الثَّانِي: فَيْسَبَرْد): نهسکی دووهم: فیسبهرد، (پهنگه به جوری دیکهش بخوینریتهوه)، له بارهی سرووتی قوربانیهیه پیروژهکانهوهیه.

۳- (النَّسْكَ الثَّالِث: فَنْدِیدَات): نهسکی سییهم: فهندیدات، پيش سه رهتای گریمانی کراو.

۴- (النَّسْكَ الرَّابِع: یاشت): نهسکی چوارهم: یاشت، (ئیشتا)شی پی دهلین.

۵- (أَفِيسْتَا الصُّغْرَى): ئافیسستای گچکه.

چوارهم: ئایا ئهم (ئافیسستا)یهی که ئیستا ههیه و دهقهکانی کۆکراونهوه، تا چ راددهیهك متمانهی پیدهکری و، تا چ راددهیهك دهگونجی بلین: نهوه ئهو کتیبهیه که خوا (سبحانه وتعالی) بۆ زهردهشتی ناردوه؟ (گریمان ئه گهر زهردهشت پیغمبههر بووی؟)

با ته ماشا بکهین:

(موسوعة الأديان في العالم، الديانات القديمة) که ده (۱۰) بهرگه و کۆمهله خه لکیکی بیانی پسیۆر دایانناوه، ئاوا باسی کتیبی (ئافیسستا) دهکات:

(۱) موسوعة الأديان في العالم، المجلد الأول: الأديان القديمة، ص ۲۷۸.

(وَحَسَبَ الْمَصَادِرَ التَّارِيخِيَّةَ يَظْهَرُ أَنَّ الزَّرَادَشْتِيَّةَ تَعَرَّضَتْ لِحَادِثٍ عَنِيفٍ فِي تَارِيخِهِ عَلَى يَدِ الْأَسْكَندَرِ الْمُقْدُونِي، فَالزَّرَادَشْتِيُّونَ يَعْتَقِدُونَ أَنَّ بَنِيهِمْ زَرَادَشْتَ، قَدْ كَتَبَ عَشْرِينَ كِتَابًا كُلُّ مِنْهَا يَتَأَلَّفُ مِنْ مِئَةِ أَلْفِ آيَةٍ أَوْ مَقْطَعٍ، وَنُسِخَتْ عَلَى اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفَ جِلْدٍ مِنْ جُلُودِ الْبَقَرِ، وَعِنْدَمَا انْتَصَرَ الْأَسْكَندَرُ الْكَبِيرُ عَلَى دَارَا الْفُرسِ، أَحْرَقَهَا وَكَانَ ذَلِكَ عَامَ (۳۳۰) قَبْلَ الْمِيلَادِ، وَبَعْدَ ذَلِكَ قَامَ الْمَزْدِيَّونَ (نِسْبَةً إِلَى أَهْوَرَامَزْدَا الْفُرسِ) بِجَمْعِ مَا وَجَدُوا مِنْ رِوَايَةٍ تَنَاقَلَهَا النَّاسُ مِنْ كِتَابِ "الْأَفِيستا" الْمُنْسُوبِ إِلَى زَرَادَشْتَ وَعَدُوهُ كِتَابُهُمُ الْمُقَدَّسُ، وَقَدْ تَمَّتْ تَرْجُمَتُهُ إِلَى اللُّغَةِ الْفَارْسِيَّةِ الْفَهْلَوِيَّةِ، مَا بَيْنَ الْقَرْنَيْنِ، الثَّالِثِ وَالْعَاشِرِ الْمِيلَادِيَّيْنِ، وَأَقْدَمَ مَخْطُوطَةٍ مَوْجُودَةٍ، تَعُودُ إِلَى الْقَرْنِ الثَّالِثِ الْعَشْرِ الْمِيلَادِيِّ وَبِالتَّحْدِيدِ إِلَى سَنَةِ (۱۲۵۸) وَالْمَشْهُورُ أَنَّ عَمَلِيَّةَ الْجَمْعِ هَذِهِ كَانَتْ فِي عَهْدِ أَرْدَشِيرِ الْأَوَّلِ، وَجَاءَ بَعْدَهُ ابْنُهُ سَابُورُ الْأَوَّلِ الَّذِي أَضَافَ إِلَى الْأَفِيستا بَعْضَ النُّصُوصِ الَّتِي لَيْسَتْ لَهَا عِلَاقَةٌ بِالْأُمُورِ الدِّينِيَّةِ، وَالْعَقِيدَةُ الزَّرَادَشْتِيَّةُ فِي الْإِلَهِ الْخَالِقِ، تُمَازِلُ عَقِيدَةَ الصَّابِئَةِ، فَالْخَالِقُ عِنْدَهُمْ يَخْلُقُ الْخَيْرَ وَلَا يُمْكِنُ أَنْ يَصْدُرَ الشَّرُّ عَنْهُ، وَهَذَا مَا دَفَعَهُمْ إِلَى الْقَوْلِ بِقُوَّةِ تَعَارُضِ الْإِلَهِ أَهْوَرَامَزْدَا، يَصْدُرُ عَنْهُ الشَّرُّ، هِيَ أَهْرِيْمَنْ^(۱).

واته: به پئی سهرچاوه میژووییه کان دهرده کهوئی که زهراده شتیایه تی تووشی پروداویکی زور توند بووه، له میژووی خویدا له سهر دهستی نه سکه ندهری مه قدوئی، زهرده شتییه کان قه ناعه تیان وایه که پیغه مبه ره که یان (زهرده شت) بیست (۲۰) کتیبی نووسیون، ههر کامیکیان له سهد هزار (۱۰۰۰۰۰) ثایهت، یان برکه پیکه اته و، له سهر پیستی دوازه هزار (۱۲۰۰۰) ره شه و لاخ نووسراونه وه، به لام کاتیک نه سکه ندهری گهوره (مه قدوئی) به سهر (دارا) پادشای فارسدا سهر کهوت، له سالی (۳۳۰) پیش زاییندا، هه موو نهو چه رم و پیستانه ی که ثافیستیان له سهر نووسرا بووه، سووتاندنی.

به لام دواي نه وه مه زدییه کان - پالدرانه بو لای (ناهورا مه زدا) ی فارسه کان - {واته: نه وانه ی پروایان به (ناهورا مه زدا) هیه}، دهستیان کرد به کو کردنه وه نهو ریوایه تانه ی که خه لک به زاره کیی گیرایان نه وه، له کتیبی (ثافیستا) وه

(۱) موسوعة الأديان في العالم، المجلد الأول: الأديان القديمة، ص ۲۷۸.

{كە پالداۋەتەۋە لاي (زەردەشت)}، كۆيان كەردەۋە و كرديان بە كىتئى پىرۋىزى خۆيان، دوايىش تەرجەمە كرا بۆ زمانى فارسيى فەھلەۋىيى، لە ماۋەى سەدەى سىيى زايىنى و سەدەى دەيەمدا، {ۋاتە: لە ماۋەى حەۋت سەد سالددا (ئاقىستا) نووسراۋەتەۋە}.

كۆنتىن دەستىنوس دەگەرپىتەۋە بۆ سەدەى سىژدە (۱۳)ى زايىنى و بە ديارىيى كراۋى: سالى (۱۲۵۸)ى زايىنى، ئىنجا ئەۋەش زانراۋە كە ئەۋ پىرۋەسى كۆكردنەۋەى ئەۋ گىرپراۋانە، لە سەردەمى (ئەردەشپىرى يەكەم)دا، ئەنجامدراۋە و، دۋاي خۆيشى كۆرەكەى (سابوورى يەكەم) ھەندىك شتى پالداۋەتە لاي ئاقىستا ۋەك دەق، كە پەيۋەندىيان بە كاروبارى ئايىنىيەۋە نىە.

عەقىدەى زەردەشتايەتتىش لە بارەى خۋاي بەدەيەنەرەۋە، شىۋەى عەقىدەى صايىئە دەكات و، پىيان ۋايە بەدەيەنەر ناگونجى خراپەى لىۋە پەيدابى، بۆيە ئەۋە پالى پىۋەناۋن كە بلىن: ھىزىكى نەيارى (ئەھۋورا مەزدا) ھەيە، كە خراپەى لىۋە دەردەچى، ئەۋىش (ئەھرىمەن)ن.

پىنچەم: لەمەۋە كە رابرد بۆمان دەردەكەۋى كە: ۋەك چۆن (پەيمانى كۆن) و (پەيمانى نوئ) ۋەك باسماۋن كەرد، لە ماۋەى ھەزار (۱۰۰۰) سالددا نووسراۋەتەۋە، ئەم كىتئەش لە ماۋەى حەۋت (۷۰۰) سالددا نووسراۋەتەۋە، ئىنجا ۋەك چۆن ئەگەر (پەيمانى كۆن) و (پەيمانى نوئ) ھەندىك دەستىنوسىشيان بوۋىن، ئىستا ھىچيان ديار نىن، بە ھەمان شىۋە (ئاقىستا)ش ھىچ دەستىنوسىكى ديار نىە.

ئىنجا بە داخەۋە دەلىم: كەسانىكىش ھەن لە نىۋ ئەۋ نەتەۋە كەساس و بى كەسەى ئىمەدا (كە بەشەك لە خەلكەكەى بە ئاسانىيى كلالۋى لەسەر دەنرى و فىلى لىدەكرى)، دەيانەۋى خەلك لە قورئان و سوننەتەۋە، لە راستە رىي خاۋە، بگىرەنەۋە، بۆ (ئاقىستا)، بۆ ئايىنى مەجووسىيى و زەردەشتايەتتى، كە نە مىژۋوى زەردەشت ديارە و، نە دەقەكى جىي دلىيىي (ئاقىستا)مان لەبەر دەست دايە، جگە لەۋەى كە بە زارەكىيى و دەماۋ دەم، كۆكراۋەتەۋە لە ماۋەى حەۋتسەد (۷۰۰) سالددا!!.

شەشەم: ئىنجا ئەو ە زەردەشتىيەكان پىيان وايە: (ئاهو را مەزدا) بەدپەنەر و پەرەردگارە و خراپەى لى دەرنەچى و ئەو ەى خراپەى لى دەردەچى، برىتيە لە (ئەهرىمەن) و تەنيا ئەو خەلک بو خراپە ەاندەدات!

من پىم وايە (ئاهو را مەزدا) ناوى خواى پەرەردگارە، چونکە دەلین: (ئەهرىمەن) یش ەەر (ئاهو را مەزدا) دروستىکردو، ەروەها پىم وايە: ئەو (ئەهرىمەن) ە، ەەر ەمان ئىبلىسە کە لە کتیبە ئاسمانىيەکاندا ەيە، کە شەيتانە، ەروەک يەزىديەکانىش ناويان لىناو: (ملك طاوس) کە ەەر ئىبلىسەو، گەورەيان کردو، لە کەولى خۆى بردوويانەتە دەر، وەك شەتيان داناو لە بەرانبەر خوادا، ەروەک مەجووسىيەکانىش (ئەهرىمەن) يان بردۆتە ئاستى خوا، کە ئەو لە راستىيدا ئىبلىسە، ئەو ئىبلىسەى کە لە کتیبە ئاسمانىيەکاندا ەاتو.

هەوتەم: پىويستە بزائرى کە ئايىنى زەردەشتىيى، ئايىنىكى داخراو، چەند ئايىنىک ەن کراو و، چەند ئايىنىکىش داخراو، لە ئايىنە داخراوکان:

۱- ئايىنى جوولەکايەتیی، قبول ناکەن کەسک بىتە جوولەکە مەگەر دايكى جوولەکە بووى.

۲- ەروەها ئايىنى زەردەشتايەتیی، ئەوانىش خەلک بانگ ناکەن^(۱).

۳- پاشان ئايىنى يەزىديەتیی ئايىنىكى داخراو - کە پىشتەر تىشکىکمان خەستە سەر - کەس بوى نىە لە خۆرا بىتە يەزىديى، ئەگەر لە دايک و بابەو يەزىديى نەبووى.

هەشتەم: لە بارەى مامەلە کردنەو لە گەل مەجووسىيەکاندا، کە ەەر زەردەشتىيەكان بوون، ناويان بەو جوړه گوړاو: چونکە مەجووسىيەکانىش و زەردەشتىيەکانىش ەەر ئاگرىان پەرستو، وەك لە دەقەکانى (ئافىستا) شدا ەاتو و، دوايى تەماشايەكى دەکەين، لەویشدا باسى بە پىروژ گرتنى ئاگر، بەلکو

(۱) رەنگە لەو بارەو راجىايى ەبى.

جۆرئك له په‌رستن و به‌ مه‌زنگرتنى ئاگر، هاتوه و ئه‌وه خالى هاوبه‌شى نىوان مه‌جووسيه‌كان و زه‌رده‌شتيه‌كانه، چونكه هه‌ندىك ده‌لێن: لێك جيان، به‌لام پيم وایه مه‌جووسى، هه‌ر ناوى زه‌رده‌شتيه‌كانه، بۆيه‌ش دوا كتيبي خوى په‌روه‌ردگار (قورئان) هه‌ر ناوى مه‌جووسى هیناوه، پيغه‌مبه‌ر (صلی الله عليه وسلم) یش لى گير دراوه‌ته‌وه، پرسىارى لیکراوه: چۆن مامه‌له له گه‌ل مه‌جووسدا بکړی؟ فه‌رمويه‌تى: {سُئُوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ} (أَخْرَجَهُ أَبُو يَعْلَى بِرَقَم: ۸۶۲)، وَالْبَزَّار بِرَقَم: (۱۰۵۶)، وَغَيْرِهِمْ، قَالَ حُسَيْنٌ سَلِيمٌ أَسَدٌ: رِجَالُهُ ثِقَاتٌ إِلَّا أَنَّهُ مُنْقَطِعٌ).

واته: مه‌جووسيش وهك خاوهن كتيبه‌كان مامه‌له‌يان له گه‌لدا بکه‌ن.

پيشتريش گوتمان: وشه‌ی (مه‌جووس) له قورئاندا له يه‌ك شویندا هاتوه، ئه‌ويش له ئايه‌تى (۱۷) ی سوورپه‌تى (الحج) دا خوا ده‌فه‌رموى:

﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (۱۷)

واته: به‌ دنيایى برپاداران (كه مسولمانان) و جووله‌كه‌كان و صابيه‌ و نه‌صرانييه‌كان و مه‌جووسه‌كان و ئه‌وانه‌ی هاوبه‌شيان (بو خوا) داناوه، (واته: بته‌رسته‌كان)، ينگومان خوا دادوه‌رييان له نىوان دا ده‌كات له رپوژيى دوايى دا و، ينگومان خوا چاودىرو ئاگادارى هه‌موو شتيكه‌.

بۆيه‌ش هه‌ندى له زانايان ئه‌وه ده‌كه‌نه به‌لگه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی كه مه‌جووسيه‌كانيش به‌ خاوهن كتيب له قه‌لم ده‌درين، كه پيغه‌مبه‌ر (صلی الله عليه وسلم) فه‌رمويه‌تى: وهك خاوهن كتيبه‌كان مامه‌له‌يان له گه‌لدا بکه‌ن، چونكه ئه‌گه‌ر كتيبيكى سه‌لمينراوو دانپیدا هينراویشيان نه‌ب، به‌لاى كه‌مه‌وه شوبه‌ه كتيبيكيان هه‌يه.

نۆيه‌م: ژماره‌ی مه‌جووسيه‌كان له جيهاندا وا ده‌زانى زۆر زۆرن، به‌لام بو زانباريستان! (رپوسته‌م شه‌هزادى) مه‌رجيعى دينى بالای زه‌رده‌شتيه‌كان له ئيران، ده‌لێ: ژماره‌ی زه‌رده‌شتيه‌كان له ئيران نه‌وه‌دو يه‌ك هه‌زار (۹۱،۰۰۰)

کەسە، ئنجا ئەو ژمارەیه ئە گەر هی چەند سالیکیش لەمەو پیش بی، باشتیکیش زیادیان کردیی و، بە زۆریی لە شارەکانی تاران و کرمان و ئەسفەهان و شیرازدا هەن، لە هیندیش سەد هەزار (۱۰۰۰۰۰) کەس دەبن و، لە پاکستان پەنجا هەزار (۵۰۰۰۰) کەس و، لە ولاتی ئوروپا پەنجا هەزار (۵۰۰۰۰) کەس و لە ئەمریکا بیست هەزار (۲۰۰۰۰) کەس و لە ئەفریقایی باشووریش بیست هەزار (۲۰۰۰۰) کەس، بە پێی ئەو سەرژمێریانە کە (پۆستەم شەهزادایی) کردوونی: سێ سەد و سی هەزار (۳۳۰۰۰۰) کەسی مەجووسی لە هەموو دنیادا هەیە، لەو کاتەدا کە ئەو چاوپێکەوتنە لە گەڵدا کراوە.

دەیهەم: دوو دەقی ئافێستا کە جەوهەری ئافێستای ئێستا دەرەخەن:

بۆ زیاتر دڵنایی هەموو لایەك، دوو دەق لەم کتیی (ئافێستا) یە دینمەوه:

دەقی یەكەم: لە نەسکی یەكەم: هایتی: (۶)، کە (۲۱) تەرنیمە یە (۱) لەو (۲۱) تەرنیمە یە، تەنیا دووانیان ماون، چونکە هایتی و هەیه، پەنجا (۵۰) تەرنیمە یە، تەنیا شەش، حەوتیکیان ماون:

تەرنیمە یە یەكەم: (بَقْرَابِينَا نَعْبُدُ الْخَالِقَ، أَهْوَرَامَزْدَا، وَنَعْبُدُ الْخَالِدِينَ الطَّيِّبِينَ الَّذِينَ يَحْكُمُونَ بِشَكْلِ صَحِيحٍ، وَيَتَصَرَّفُونَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلَى نَحْوِ قَوِيمٍ) (۲).

واتە: بە قوربانییە کەمان بە دیهینەر ئاهورامەزدا دەپەرستین، هەروەها هەر ژیاوێ پاكەکان کە بە شیوێه کی راست و دروست دادوهریی دەکەن و شیوێه کی راست و دروست مامەلە دەکەن.

هەلبەتە مەبەست پێی حوکمرانان بن، یان مەبەستی پێی فریشتەکان بن، (ئافێستا) دەلی: وێرای خوا ئەوانیش دەپەرستین!

(۱) "ترنیمە"، واتە: لاواندەوه، پیاھەلگوتن.

(۲) نصوص أفستا وقراءة في النص الأفستاني، ص ۱۲۵، ط ۱/ ۲۰۱۳ م.

تەرنیمەى دووهم: (بَقْرَابِينَا نُقَدِّسُ اَسْنِيَا، هَاوَان، سَافَاتِكِي، وَفِيسِيَا، اَسِيَاد الطُّقُوسِ الْمُقَدَّسِينَ، كَمَا نُقَدِّسُ مِيثَرَا، ذَا الْمِرَاعِي الْوَاسِعَةِ، ذَا الْاَلْفِ اَذْنَ، وَعَشْرَاتِ الْاَلْفِ مِنَ الْعِيُونِ، وَيَازَاد، ذَا الْاِسْمِ الْمُنطُوقِ، كَمَا نُقَدِّسُ رَامَانَ هَفَاسِرَا)^(۱).

واتە: بە قوربانییەکانمان (اَسْنِيَا، هَاوَان، سَافَاتِكِي، وَفِيسِيَا) بە پیروژ دەگرین، ئەوانە کە گەورەى سرووتە پیروژەکانن و، (میثرا)ش بە پاك دەگرین، خاوەنى لەوەرگا فرەوانەکانە و، خاوەنى هەزار گۆییە و دەیان هەزار چاوی هەیه، هەروەها (یازاد) خاوەنى ئەو ناوێیە کە گۆی (تلفظ)ی پێدەکری، هەروەها (رامان هەفاسرا) بەرزو پیروژ دەگرین.

هەلبەتە شتێک هەزار گۆی و، دەیان هەزار چاوی هەیه، بە تەئکید شتێکی خورافییە و لەسەر ئەرزى واقع بوونی نیە، کە چى (ئاقیستا) دەلی: قوربانىی بو دەکەین و دەپەرستین!

دەقى دووهم: دەقیکی دیکە، کە سەرنجیکی سەرپێی لێدەدەین، هەر لە نەسکی یەكەم، لە هایتى ژمارە (۶۲)دا^(۲)، کە لە ئەسڵدا (۲۳) تەرنیمە بوو، بەلام چەند تەرنیمەیکى کەمى لى ماون:

کە بریتین لە تەرنیمەکانى: (۱ و ۲ و ۳ و ۷ و ۸ و ۱۰ و ۱۲) بەلام تەرنیمەکانى دیکە فەوتاون، ئەمەش دەقى تەرنیمەى یەكەم لەو (۷) تەرنیمەیه:

}تقدیس النار:

(۱) مثل السيد الأفضل وكقاض الذي يَمْنَحُ من خلال أشأ، ومن خلال الفكر الخیر عطایا أفعال مازدا، من ساعد الفقير يجعل أهورا يحكم.

بالتقدیس والمدیح، بالقریان الخیر، القربان السَّعید، وبالقریان المحبوب، نبارکک أیتها النار، نقَدِّسُکَ وغمَدُکَ أیتها النار التي ستكون في بيت الزائِلین، سیصیب النعیم

(۱) هەمان سەرچاوە و لاپەرەى پێشوو.

(۲) هەمان سەرچاوە، لاپەرە: ۲۹۹.

ذلك الإنسان الذي يُقَدِّسك بصدق بالحطّ بين يديه، بالبارسمان بين يديه، بالحبّ بين يديه، وبالجرن بين يديه).

۳۸۴

پوختهی مه بهست لهم تهرنیمهیهی یه که می هایتی (۶۲) که له ژیر ناوونیشانی به پیروژ گرتنی ئاگر (تقدیس النار) دا، هاتوه، ئه وهیه که (ئاگر) به بهرز و پیروژ بگیری و، قوربانیی پیشکش بکری و، مه دح و ستایشی بکری، چونکه هه که سینک ئاگر به بهرز و پیروژ بگری (واته: بیه رستی) خیر و خوشیی و ناز و نیعمهت رووی تی ده کات.

هه لبه ته به پیوستیی نازانم مانای هه موو تهرنیمه کان بکهین، چونکه به راستیی واتیه کی رۆشنیان نیه و، قرتانی زۆریشیان له نیودا ههیه، بۆ وینه: له نیوان بره گی (۳) و (۷) دا: بره گی: (۴ و ۵ و ۶) قرتیئران، دیاره دواتر بره گی (۷) که دی، بیگومان په یوهسته به وهی پیش خۆیه وه، هه روه ها له نیوان بره گی: (۸) و (۱۰) دا، بره گی (۹) قرتیئراوه و، له نیوان: (۱۰) و (۱۲) دا بره گی (۱۱) پچرپئراوه، پاشان له بره گی (۱۲) تا کو کۆتایی: بره گی (۲۳) هه مووی قرتاوه!

پیشتریش باسمان کرد: گوايه دهبی (ئافیسنا) له سه ر بیستی دوازه هه زار (۱۲۰۰۰) گا و مانگا، نووسرایته وه، به لام ئیستا ئه وه ندهی لی ماوته وه، که له و کتیبه دا خۆی ده بینیته وه، ئه ویش به شهر و پروونکردنه وه وه، کتیبه کهش هه مووی (۴۹۸) لاپه ریه و، سه د (۱۰۰) لاپه ریه ی پیشه کیی و پیناسه و قسه و باسی نووسه ر (ابراهیم محمود) ه و، هه موو ده قه کان: (ئافیسنا) به شهر حیشه وه که شهرحه که ی چه ند به رانبه ری ده قی (ئافیسنا) یه، له (۳۹۸) لاپه رده دا کۆکراونه وه!

به ریزان! ئه مه کورته یه ک بوو له باره ی (ئافیسنا) وه، کتیبی پیروزی مه جووسییه کان، یان زه رده شتییه کان، که به ته نکید نه متمانه ی پیده کری له رووی سه نه ده وه، نه له رووی نیوه رۆکه وه، چونکه خوا به یه کگرتنی تیدانه، به لکو پره له شیرک و ئه فسانه و شتی بی مانا و، له وه ناوه شیته وه که به کتیبی خوا له قه له م بدری.

كەسكىش وەك كىتب و فەرمايشتى خوا تەماشاي بكات و، بۇ دىندارىي و دىنادارىي پشتى پى بېستى، هېچى دەستگىر نابى، بەلكو دەستى له بنى ھەمبانەى خالىيەو دەردەچى و، خۆيشى نازانى چى دەكات!!^(۱)

(۱) ھەلبەتە لەو دەقاندە كە بە ناوى (ئافىستا)ى زەردەشتەو نووسراونەو، ھەندىك قسەشيان تىدان كە تاراددەيك مانايەكى جوانيان ھەيە و دەچنە قالبى پەند و ھىكمەتەو بۇ وئە پىروانە: الملحق الثالث: (من ترانيم زرادشت)، ترنيمە: (۲۸ و ۲۹ و ۳۰ و ۳۱ و ۳۲ و ۳۳ و ۳۴ و ۴۳ و ۴۴ و ۴۵ و ۴۶ و ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ و ۵۰ و ۵۱)، لە كىتبى: (الزادشتيه: الفجر - الغروب) دا، ص ۴۲۱ - ۵۰۳، ر. س. زىھنىر، أستاذ الديانات الشرقية في جامعة أكسفورد، بەلام بىگومان شتى دووبارەو قسەى بى سەرۋەرى زۆرىشيان تىدايە و، ھەر چۆن لىيان وردىيەو شىكى وايان تىدا نايىنى كە مروف فىرى بونناسىيەكى راست، يان ئيمان و عەقىدەيەكى ساغ، يان خواپەرستىيەكى شايستە بكن، چ جاي رېكخستىنى كاروبارى خىزان و كۆمەلگا و دەولەت!!

سۈيەم: كىتەبى سابىئە^(۱):

۳۸۶

بەرپۇزان!

خا پىشتىوان بى لى پىنج (۵) خالدا، باسى سابىئە و كىتەبە كەيان دەكەين، كە پىيان وايە لەلايەن خاى بەرز و مەزەنەو دابەزىنراو و، كورته هەلسەنگاندنىكى بۇ دەكەين، كە ئايا دەگونجى وەك كىتەب و پەيامى خا دابىرى و، بۇ خواناسى و خواپەرستى و، پاشان دىندارى و دىيادارىيە كى راست و ساغ بەهرى لىوهرىگىرى و، پىشتى پى بىهستىرى؟!

خالى يەكەم: پىناسە:

لە بارى سابىئەو كە ئايا: كىن و چىن و چۈن؟! زانايان زۇر مەشت و مەريان بوو، بۇ وىنە:

(۱)- خاوەنى (لِسَانُ الْعَرَبِ) (إِبْنُ مَنْظُور) دەلى: (الصَّابُئُونَ: قَوْمٌ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ عَلَى دِينِ نُوحٍ (عليه السلام) بَكَذِبِهِمْ)^(۲)، واتە: سابىئەكان كۆمەلىكن، بە درۋى خۇيان پىيان وايە كە لەسەر ئايىنى نوح (عليه السلام)ن.

(۲)- (جمال الدين القاسمي) خاوەنى (محاسن التأويل) دەلى: سابىئە دوو بەشن:

أ/ ئەو سابىئەنەى يەكخواپەرستن (صابئة حنفاء موحدون).

ب/ ئەو سابىئەنەى ھاوبەشدانەرن (صابئة مشركون).

(۱) صبا: خرج من دين إلى آخر كما تصبأ النجوم أي تخرج من مطالعها، صبا من شيء إلى شيء: انتقل، ويقال: صبا الرجل: ترك دينه ودان بآخر. المعجم الوسيط، ص ۵۰۵

(۲) لسان العرب، ج ۴، ص ۲۳۸۵.

(۳)- (عبدالرزاق الحسيني) له کتيبه که ی خوی: (الصَّابُؤْنَ حَاضِرُهُمْ وَمَاضِيَهُمْ) دا، دهلی: به پی کتيبی (کَنْزًا رَبًّا) دهی صابیئه کان خوابه یه کگرین^(۱).

(۴)- (الشهرستاني) دهلی: (زَعَمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَجَلَ مَنْ أَنْ يَخْلُقَ الشُّرُورَ، بَلْ هِيَ كُلُّهَا وَاقِعَةٌ ضَرُورَةٌ عَنِ اتِّصَالَاتِ الْكَوَاكِبِ سَعَادَةً وَنُحُوسَةً)^(۲)، واته: صابیئه کان پیان وایه که خوا لهوه بهرتره دروستکراوه خراپه کان بخولقینی (وهك دوو پشك، مار، لافاو .. هتد)، به لکو نهوانه هه موویان له نه نجامی په یوهندی به ستنی خرۆکه کان، به باری به خته وهیری و به باری نه گبه تییدا په یداده بن.

خالی دووهم: کتيبی صابیئه:

یهك: صابیئه کان دوو کتيبیان هه ن:

۱- (کَنْزًا رَبًّا: الكنز العظيم: الكتاب المقدس، للصَّابَّةِ الْمُنْدَائِينِ)، ئەم کتيبه، که به حیساب بو ئادهم (عليه السلام) نیراوه، له دوو بهش پیکهاتوه، که یه کهم کتيبه من بهو شیوه بیینم:

بهشی لای راستی: (۳۰۹) لاپه ریه.

بهشی لای چه پی: (۱۳۶) لاپه ریه.

$$۳۰۹ + ۱۳۶ = ۴۴۵.$$

۲- (دِرَاشَةُ أَدِيهِيَا، مَوَاعِظُ وَتَعَالِيمُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا (عليه السلام)): ئەم کتيبه شيان به حیساب: نامۆژگاریه کانی یه حیای کوری زه که رییان سه لامی خویان لیبی، ژماره ی لاپه ره کانی: (۲۲۲)ه.

شایانی باسه ههردووک کتيبه که، له ئەسلدا به زمانی غهیری عه رهبی بوون:

أ- به نسبته (كنزا ربًا) وه، نووسراوه: (تَمَّتْ تَرْجَمَتُهُ مِنَ اللُّغَةِ المِندائية مباشرة إلى اللغة العربية...).

ب- به نسبته (دراشه أدیهیا) وهش نووسراوه: (قام بترجمته من اللغة المندائية - الآرامية إلى اللغة العربية: أمين فيصل خطاب).

دوو: صابیئه كان دیار نیه پیغه مبه ریکی دیاری کراییان هه بی، به لام گوایه: (کَنزاً رَبًّا) بۆ ئادهم (عليه السلام) هاتوه و (دراشه أدیهیا) ش ئاموژ گارییه کانی یه حیای کوری زه که رییان.

خالی سییه م: باسکرانی صابیئه له قورئاندا

(صابئة) له سى شوینى قورئاندا، له گه‌ل مسولمانان و جووله که و نه صرانییه کاندای باسکران:

۱- ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّٰحِبِينَ﴾ البقرة - ۶۲.

۲- ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّٰبِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ﴾ المائدة - ۶۹.

۳- ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ﴾ الحج - ۱۷.

هه‌ل‌به‌ته‌ ته‌و باسکرانه‌شیان له‌ سى‌ ئایه‌تى قورئاندا و، له‌ ریزی مسولمانان و جووله‌ که و نه‌ صرانیی - و له‌ شویئیکیش مه‌ جووسی - یه‌ کاندای، ته‌ گهری ته‌وه‌ به‌هیز ده‌کات که له‌ ته‌سلدا کتیئیکی ئاسمانییان هه‌بوو بی.

خالی چواره‌م: ژماره‌ی صابیئه‌کان:

له‌ هه‌موو دنیا‌دا ژماره‌ی صابیئه‌کان، نزیکه‌ی سه‌د و په‌نجا هه‌زار (۱۵۰،۰۰۰) که‌سیک ده‌بی و، زۆربه‌یان له‌ عیراقن و، له‌ عیراقیش به‌ زۆری له‌ لای هۆره‌کان (أهواران)، به‌ تاییه‌ت له‌ نزیک به‌سره‌، له‌و شویئانه‌ی که‌

رووبارو جو گه له ناوه کانی لین، چونکه کومه لیک سرووتی نایینیان ههیه، دهبی زوو زوو خوین بشون و، ناوینک به کاریینن که شوقی نهستیږه کان و خرؤکه کان لپی بدات و به دهرهوه بی^(۱).

خالی پینجه م: هه لسه نگانندی کتیبی صابیته کان:

یه ک: نه گهر ته ماشای هه ردووک کتیبی: (کنزا ربًا: الكتاب المقدس، للصائبة المندائین) و (دراسة أدبيها، مَوَاعِظُ وَتَعَالِيمُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا (عليه السلام)) بکهین، بومان دهره که وی که زور به پیزو مه زنه وه، تییندا باسی خوی تاک و پاک ده کری، بو وینه:

أ- له کتیبی: (کنزا ربًا/ اليمين) دا، هه ره له سه ره تای کتیبه که وه ناوونیشانیک هاتوه: (التسبيح الأول/ التوحيد) ده لی:

(۱) مُسَبِّحُ رَبِّ بِقَلْبٍ نَقِيٍّ، هُوَ الْحَيُّ الْعَظِيمُ، الْبَصِيرُ الْقَدِيرُ الْعَلِيمُ، الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ،
(۲) هُوَ الْأَزَلِيُّ الْقَدِيمُ، الْغَنِيُّ عَنِ أَكْوَانِ الثُّورِ، (۳) هُوَ الْقَوْلُ وَالسَّمْعُ وَالْبَصَرُ، الشَّفَاءُ وَالظَّفَرُ وَالْقُوَّةُ وَالثَّبَاتُ، (۴) هُوَ الْحَيُّ الْعَظِيمُ، مَسَرَّةُ الْقَلْبِ، غُفْرَانُ الْخَطَايَا، مُسَبِّحُ رَبِّ بِقَلْبٍ نَقِيٍّ، (۵) يَا رَبَّ الْأَكْوَانِ جَمِيعًا! مُسَبِّحُ مُبَارَكٌ مُمَجَّدٌ مُوقَّرٌ قَيُّومٌ، (۶) الْعَظِيمُ السَّامِيُّ، مَلِكُ النُّورِ السَّامِي، (۷) الْحَنَّانُ التَّوَّابُ الرَّؤُوفُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْعَظِيمُ، (۸) لَا حَدَّ لِبَهَائِهِ وَلَا مَدَى لِضِيَائِهِ، (۹) الْمُنتَشِرَةُ قُوَّتُهُ، الْعَظِيمَةُ قُدْرَتُهُ، (۱۰) هُوَ الْعَظِيمُ الَّذِي لَا يُرَى وَلَا يُحَدُّ، (۱۱) لَا شَرِيكَ لَهُ فِي سُلْطَانِهِ، وَلَا صَاحِبَ لَهُ فِي صَوْلَجَانِهِ، (۱۲) مَنْ يَتَّكِلْ عَلَيْهِ فَلَنْ يُخِيبَ، وَمَنْ يُسَبِّحْ بِاسْمِهِ، فَلَنْ يَسْتَرِيبَ، وَمَنْ يَسْأَلْهُ فَهُوَ السَّمِيعُ الْمُجِيبُ، (۱۳) مَا كَانَ لِأَنَّهُ مَا كَانَ، وَلَا يَكُونُ لِأَنَّهُ لَا يَكُونُ، (۱۴) خَالِدٌ فَوْقَ كُلِّ الْأَكْوَانِ لَا مَوْتَ، لَا يَدْنُو مِنْهُ، وَلَا بَطْلَانُ (۱۵))^(۲).

(۱) موسوعة الأديان في العالم ص، ج ۱، الأديان القديمة، ص ۲۵۴، موسوعة: الأديان الحية في العالم، ص ۱۵۶، عبدالرحيم مارديني، ط ۲۰۰۹، دار المحبة.

(۲) كنزا ربًا، الكتاب الأول، ص ۱، ۲، ط ۲۰۱۰ / ۵ مطبعة جعفر العصامي.

که ئەمە بە گشتیی لە گەڵ ئایەتەکانی قورئان و فەرمايشتهکانی پيغه مبهردا (صلی الله علیه وسلم) تیکده کاتهوه، ئنجا ده گونجی وه حیهی کی پيغه مبهردان بووی و مایتهوه، ده شگونجی له قورئانهوه وهریان گرتبی، گرنګ ئەوهیه باسی تهو حیدیکی باشی خوی بهرزو مهزن و بی هاوتایه و، کۆمه لیک سیفه تی خوا (سبحانه وتعالی) باس ده کات، که خوا جیایه له دروست کراوهکانی و، له سهرووی دروست کراوهکانیه تی و، خوا بی سنوورهو سیفه تهکانی رههان و، ههر مروقیك بیهه رستی و، پستی پی بیههستی و، داوای لی بکات و پرووی تی بکات، نا ئومید و بی مرادی ناکات.

ب- ههروهها له کتیی: (دراسة أدیها، مواظ وتعالی یحیی بن زکریا) دا، کۆمه لیک نامۆژگاریی جوان هه، بو نمونه:

{النص الحادي والأربعون}

نداء الحياة

باسم الحي العظيم

نداء الحياة صرخة مدوية.

إنه ينادي ويقول: طوبى لِمَنْ حَفِظَ نَفْسَهُ، الرجل الذي يحفظ نفسه لا يُضارعة أحد.

طوبى للأعمال النافعة التي تقيكم من كل سوء.

ويل لمن يملك قلباً يملؤه سوء، ولا تجود يداه بمنح الطيبات.

ويل لمن يراوده فكر حاق، هو من فكر الشيطان، يُطلق العنان للرغبات الجامحة

في هذا العالم، فكما فتح قَمَه لِعَنَ ولم يرَ موضع النور.

الأيدي المتعالية التي مَتَدَّتْ على أسياها، تُقَطَّعُ بالسيف.

وَيَلُّ للكروش الكبيرة التي لا تَشْبُع مَهْمَا أَكَلَتْ... {^(١).

وہک دہینین: بہ گشتی ئەم ناموژ گارییانەش شتی پەسندن و، لە گەڵ عەقڵ و زگمەک و شەریعەت دا گونجاون.

دوو: بە لām هەر دوو کتیبەکە، ناوی ژمارەبەکی زۆر لە دروستکراوانی دیکەیان تێدان کە شەیتانن، یاخود دروستکراوی خەیاڵن و، زۆر کاروباریان پالدرانەلا، کە ئەوەش لە گەڵ تەنیاپی خوادا تێکدەگیری، بۆ وینە:

باسی (بشاھیل) زۆر کراوە، کە لە (مصطلحات کنزاً رباً) لە لای راست، ئاوا باسی (بشاھیل) دەکات، دەلی:

(بشاھیل: مَلَکٌ أَثَرِيٌّ يُمَثِّلُ الْحَيَاةَ الرَّابِعَةَ، شَارَكَ فِي عَمَلِيَّةِ الْخَلْقِ وَالتَّكْوِينِ وَلَهُ مُطَهَّرٌ^(۱)) واتە: (بشاھیل) فەرشتەبەکی (أَثَرِي)یە، نوینەرایەتی ژیاپی چوارەم دەکات، لە پرۆسەی دروست کردن و هینانەدی دا، بەشدار بوو.

کە بیگومان ئەمە هاوبەش دانانە بۆ خوا تاک و تەنیا.

هەر وەها (بشاھیل) بە بەدیھینەری سەرچەم دروستکراوەکان، دانراوە، بەسەر و خوار و ورد و درشتەو، بۆ وینە: باسەرنجی ئەم دەقە بدەین:

(کنزاً رباً/ الیمین، ص ۹. (۴۲) وَبِشَاهِيلٍ سَيَسْتَنِيرُ الْعَالَمُ (۴۳) قَالَ مَلِكُ النُّورِ السَّامِي قَوْلُهُ، فَكَانَ كُلُّ شَيْءٍ، (۴۴) نَزَلَ بِشَاهِيلٍ، رَفَعَ السَّمَاءَ وَبَسَطَ الْأَرْضَ، وَنَادَى مَلَائِكَةَ النَّارِ، (۴۵) وَهَبَتِ الشَّمْسُ ضِيَاءً، وَوَهَبَ الْقَمَرُ بَهَاءً، وَالنُّجُومُ سَنَاءً، وَرَفَعَتْ كُلُّ إِلَى مَدَارٍ، (۴۶) وَتَكُونَتِ الْعَوَاصِفُ وَالْمَاءُ وَالنَّارُ، (۴۷) وَتَكُونَتِ الثَّمَارُ وَالْأَعْنَابُ وَالْأَشْجَارُ، (۴۸) وَكُونَتِ الْحَيَوَانُ الْأَلْيَفُ وَالْوَحْشُ الْكَاسِرُ، (۴۹) وَمِنَ التُّرَابِ وَالطِّينِ الْأَحْمَرُ، وَالْدَّمُ وَالْمَرَارَةُ وَمِنْ سِرِّ الْكُونِ، جِبِلَّ آدَمَ وَحَوَاءَ وَحَلَّ فِيهِمَا نَشْمَتًا^(۲) بِقُدْرَةِ مَلِكِ النُّورِ^(۳).

(۱) ص ۳۱۰.

(۲) نَشْمَتًا: النفس وهي جوهر الحياة، ومصدرها عالم النور وهي هبة الخالق سبحانه للإنسان. مصطلحات كنزاً رباً/ الیمین.

(۳) كنزاً رباً / الیمین، ص ۹.

واته: بههوی (به‌شاهیل) هوه دنیا پرووناك ده‌بیته‌وه: فریشته‌ی نووری پاك قسه‌ی کرد و هه‌موو شتیك هاته‌دی، (ب‌شاهیل) دابه‌زی، ئاسمانی به‌رز کرده‌وه و، زه‌وی راخست و، بانگی فریشته‌کانی ئاگری کرد، وایکرد که خۆر تیشکی بدریتی و، مانگ پرووناکیی بدریتی و، ئه‌ستیره‌کان جوانییان بدریتی و، هه‌موو شتیك بۆ سوورپ‌گه‌ی خۆی به‌رزکرایه‌وه، هه‌روه‌ها گه‌رده‌لووله‌کان و ئاوو ئاگر دروستکران و، میوه‌کان و جوړه‌کانی تری و دره‌خته‌کان دروستکران و، ئازده‌لی مالیی و درنده‌تی‌کشینه‌ره‌کان دروستکران، ئنجا له گل و قورپی سوور و له خوین و له تالیی و له نه‌ینیی گه‌ردوون، ئاده‌م و هه‌وا دروستکران و، پروو‌حیان به‌به‌ردا کرا، به‌ده‌سته‌لاتی فریشته‌ی پرووناکیی.

که بی‌گومان ئه‌وه هه‌مووی شیرکه.

سێ: ئنجا ئه‌گه‌ر ته‌ماشای ئه‌وه دوو کتێبه‌ بکه‌ین، به‌تایبه‌ت (گنّارَبّا) ده‌بینین: ژماره‌یه‌کی زۆر له‌وه دروستکراوانه‌ی که ناویان هاته‌وه، هیچ که‌س نازانێ:

کین؟ چین؟ چۆن؟!

من چاویکم به (کنزارَبّا) داخشاندا ناوی: چل و چوار (۴۴) یانم هیناوه، که ناوی زۆر سه‌یر سه‌یریان تیدا هه‌ن، که ئه‌مانه‌ن^(۱):

۱- اُثْریون.

۲- اَنوش.

۳- اَباشر.

۴- اَوکاس زیوا.

۵- اَناثان رَقن.

۶- اَوْر.

۷- اِیواث.

(۱) هه‌ر به ئیملا‌ی عه‌ره‌یی ده‌یاننووسین، چونکه سه‌رچاوه‌که به زمانی عه‌ره‌بییه.

- ۸- اِدْثَانِ وِیْدْثَانِ.
- ۹- تَوْرِئِیَارِ.
- ۱۰- جِبرائیلِ.
- ۱۱- حَامِ زِیَوَا وَنَهوْرِ زِیَوَا.
- ۱۲- دِیْنِ مَلِیْخِ.
- ۱۳- رَامِ وَ رُوْدِ.
- ۱۴- رُوْهَةِ.
- ۱۵- رَوَازِ طَفْنَا.
- ۱۶- زَرْتَايِ وَزَرْتَنَايِ.
- ۱۷- زَهْرِیْلِ.
- ۱۸- زَانِ هَزْزَبَانِ.
- ۱۹- زَرَزِیْلِ زِیَوَا.
- ۲۰- شَوْرْمَبَايِ وَشَرْهَبِیْدِ.
- ۲۱- شِیْتَلِ.
- ۲۲- شَلَاوْمِ.
- ۲۳- شَلْمَايِ وَنَدْبَايِ.
- ۲۴- شَهْلُوْنِ.
- ۲۵- قَهْزَنْیِلِ.
- ۲۶- قَنْ.
- ۲۷- کَبَارِ زِیَوَا.
- ۲۸- طَافِ وَطَافَانِ.
- ۲۹- طِیَوِ.
- ۳۰- کَرُوْنِ.

۳۱- مینداد هیی.

۳۲- مانا.

۳۳- ماراد ربوئا.

۳۴- نیاز هایلا.

۳۵- نباط العظیم.

۳۶- نصاب.

۳۷- هیل زیوا.

۳۸- هاغ وماغ.

۳۹- هیل.

۴۰- یاور.

۴۱- یوشامن.

۴۲- یثرون.

۴۳- یوربا.

۴۴- یوسمیر اثر

که به حساب هر کام له مانه، یان فریشتەن، یاخود کائینی باش، یان خراپن، له تاریکیی، یان له پروناکیی دان.

به لام وهك پيشتريش گوتمان: له هەردوو كتيبه كەى صابيه‌دا، پەندو قسەى جوان جوانيش هەن و مەدح و سەناى زۆر باشى خواى بەرز كراوه‌و، وا پيڤده‌چى كتيبه‌كانى صابيه‌ش ئەصلەيان بوو بى، به‌لام وا تىكدراون، كەس سەرى لايان دەرناچى و، شتى دژو پيچەوانەى يەكدييان زۆر تيدا هەيه و، پيم وانيه هيج خاوه‌ن عەقل و ويژدانىك ئەو راستيه نەسەلمينى، كە هەردوو ك كتيبي تاييني صابيه‌كان، هيج كاميان كەلكى ئەو ناگرى به پەيام و فەرمايشتى خوا دابنرى و، بو خواناسيى و خواپەرستىيى و دينداريى و، دنياداريى پشتيان پى ببه‌ستري، هەلبەتە وهك واقيعى ئيستانيان، نەك وهك حالەتى ئەسلييان، كە نازانين چۆن بووه؟!

چوارەم: كىتەبى نەصرانىيەكان:

بەرپۇزى!

چوارەمىن كۆمەلە خەلكى ئەم رۇژگارە، كە خۇيان بە خاۋەنى كىتەبى ئاسمانىي و خاۋىي دادەنن، نەصرانىيەكان (نەسارى) ن و، كىتەبى ئايىنى نەصرانىيەكانىش، برىتىن لە ھەردووك كىتەبى:

۱- پەيمانى كۆن (العهد القديم).

۲- پەيمانى نوئ (العهد الجديد).

پىشتىرىش باسماں كە (پەيمانى كۆن) (۳۹ - ۴۹) سىفرە، كە جوولەكە تەنبا دان بە سى و نو (۳۹) يان دادەنن، بەلام ھەرسىك كۆمەلەكانى نەصرانىي:

۱- كاتولىك.

۲- ئەرثۇڭكس.

۳- پىرۇتستانت.

دان بە ھەر چل و نو (۴۹) سىفرەكان دادىنن - بەگشتى -، ئىنجا لەبەر ئەۋەى پىشتىر لەو بارەۋە قسەمان كەرد، لىرە دووبارەى ناكەينەۋە، ئەۋەندە دەلىپن: كە ئىمە پىشتىر (پەيمانى كۆن) مان ھەلسەنگاندە، ماناى واىە: وىراى كىتەبى ئايىنى جوولەكەكان، نيۋەى كىتەبى نەصرانىيەكانىشمان ھەلسەنگاندە و، ماۋەتەۋە نيۋەكەى دىكەى كە (پەيمانى نوئ) يە.

پىشتىرىش باسماں كە (پەيمان نوئ) نەصرانىيەكان بە ھەر سى بەشەكانىانەۋە: (كاتولىك، ئەرثۇڭكس، پىرۇتستانت)، - ئەۋانىش لق و پۇپيان لى دەبنەۋە - بەلام ھەرسىك لايەكانى نەصرانىيەكان (پەيمانى نوئ) يان تەبەننىي كەردە، (پەيمانى نوئ) ش لە چوار ئىنجىلەكان پىكىدى: (مەتتى، لۇقا، مەرقۇس،

يُوحَنَّا^(۱)، ههروههها له ده (۱۰) کتیبی دیکهش، به تایبەت نامەکانی بۆلەس {که (بولس الرسول) یشی پێ دەلێن}، که به هه موویانهوه (پهیمانی نوێ) دهبیته چوارده (۱۴) کتیبی سه رهکیی و، پێشتر ناویانمان هینا.

وهك چۆن له پهیمانی کۆندا، دوازده (۱۲) مهسهله مان هینان وهك نمونه، که ههشت (۸) یانمان له (سِفَر التکوین) و (سِفَر الخروج) وهرگرت بوون و چوار (۴) یان له (سفر)هکانی دیکه، که له پهیمانی کۆندا به شیوهیهکی زۆر ناشایست، باسی خوا کراوه، ههروهها سێ (۳) نمونه شمان له پهیمانی کۆندا هینا بوونهوه، دهبارهی هه ر کام له پیغه مبه ران: ۱- لوهو (۲) - داوود (۳) - سوله یمان، سه لات و سه لامی خویان له سه ره بی، که شتی وایان پال دراوته لا، له گه ل مسو لمانیکێ ساده و ئاساییش دا، ناگونجی، چ جای پیغه مبه رانی پایه به رزی خوا.

ئیمه له پهیمانی نوێ (العهد الجديد) ش دا، ده (۱۰) نمونه مان هیناونهوه، لهو بارهوه که (پهیمانی نوێ) یش وهك پهیمانی کۆن (العهد القديم) پشته پێ نابه ستری، له بواری خواناسیی و خواپه رستی و دینداری و دنیا دارییهکی راست و ساغ دا، چونکه ئه ویش گه لێك شتی وای تێدایه، که به هیچ جوړێك له گه ل پاکیی و بی خه وشیی و، پایه به رزی خوی به رز و مه زن و، پیغه مبه رانی له هه لّه و گونا ه پارێزراو (معصوم) ی دا، ناگونجی.

شایانی باسیشه کاتی خۆی له مه وسووعه ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) (الكتاب الخامس: الإيمان بكتب الله سبحانه وتعالى) دا، لیکۆلینه وهیه کم لهو بارهوه کردوه، که بۆ ئه م بابه ته ی ئیستا خه ریکێ توێژینه وهینی، سوودی لی وهرده گرم و، پشت به و سه رچاوهیه ده به ستم^(۲).

(۱) ناوه کانیا مان به عه ره بیی نووسیوه، چونکه مامه له مان له گه ل ته رجه مه عه ره بییه که ی (پهیمانی نوێ - العهد الجديد) ه.

(۲) پڕوانه: ص ۴۵ - ۸۷، ط ۲ / ۲۰۱۷ م، که هه ر کام له (پهیمانی کۆن) و (پهیمانی نوێ) مان تێدا هه لسه نگاندوه.

نموونه‌ی یه‌که‌م: بپروا بوون به سئ کوچکه (ثالوث):

نه‌صرانییه‌کان که په‌یمانی کۆن و نوێ، هه‌ردووکیان ته‌به‌ننیه‌ی ده‌که‌ن و شه‌رحیه‌کی درێژو فراوانیان له‌سه‌ر کردوون و، هه‌ردووکیان پیکه‌وه‌ کۆکردوونه‌وه له‌ دوو توێی کتیبیکدا به‌ ناوی: (التفسير التطبيقي للكتاب المقدس)، هه‌روه‌ها نوسخه‌یه‌کی دیکه‌ی (الكتاب المقدس) به‌ هه‌ردوو په‌یمانی کۆن و نوێه‌وه‌ هه‌یه، به‌لام له‌ ژێر ناوونیشانی: (الكتاب المقدس: قِرَاءَة رَعَائِيَّة) دا - پێشتریش باسی هه‌ردووکیانمان کرد - ئنجا هه‌موو نه‌صرانییه‌کان به‌ هه‌ر سئ به‌شه‌کانیان هه‌وه‌: (کاثولیک، ئه‌رثوڤکس، پروتستانت) سئ کوچکه (ثالوث)ی (باب و کور و گیانی پیروژ - الأب والإبن والروح القدس) یان ته‌به‌ننیه‌ی کردوه و ده‌لێن: خوا یه‌که، به‌لام له‌ هه‌مان کاتدا سی‌شه، باب (الأب) مه‌به‌ستیان پێی خواجه و کور (ابن) مه‌به‌ستیان پێی عیسیایه و، گیانی پیروژ (الروح القدس) یش وه‌ک له‌و کتیبه‌دا ئاماژه‌م پێداوه، له‌ راستییدا دیار نیه مه‌به‌ستیان پێی چییه؟ ئایا مه‌به‌ستیان پێی جبریه‌؟ یان مه‌به‌ستیان پێی دایکی عیسیایه؟ یاخود مه‌به‌ستیان پێی شتیکی دیکه‌یه، زۆر پروون نیه، هه‌رچه‌نده زۆر به‌ وردیش (التفسير التطبيقي للكتاب المقدس)م خویندۆته‌وه.

هه‌لبه‌ته له‌ هه‌ر چوار ئینجیله‌کاندا، به‌رچاوم نه‌که‌وته‌وه، به‌ پروونیه‌ی و راشکاوییه‌ی باسی ئه‌وه بکات که خوا له‌ سئ به‌ش پیکه‌اته‌وه: سئ توخمه‌کان (الأقنيم الثلاثة) سئ پیکه‌ینه‌ره‌کان، به‌لام له‌ شه‌رح و ته‌فسیری ئینجیله‌کاندا، له‌ نیو نه‌صرانییه‌کاندا، ئه‌وه باوه که ئه‌وان ده‌لێن: خوا یه‌که‌و سی‌شه و، خوا له‌ سییان پیکه‌اته‌وه، بۆ وینه:

له‌ پروونکردنه‌وه‌ی (په‌یمانی نوێ - العهد الجديد) دا، هاته‌وه:

(يَذْكُرُ الرَّسُولُ بُولُسُ فِي بَرَكَتِهِ الْوِدَاعِيَّةِ الْأَقَانِيمَ الثَّلَاثَةَ: الْأَبَ، وَالْإِبْنَ، وَالرُّوحَ الْقُدُسَ، وَمَعَ أَنَّ عَقِيدَةَ الثَّلَاثُوثِ لَا تُذَكَّرُ صَرَّاحَةً فِي الْكِتَابِ الْمُقَدَّسِ، إِلَّا أَنَّ آيَةً مِثْلَ هَذِهِ، تُثَبِّتُ أَنَّ هَذَا مَا كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِهِ)^(۱).

(۱) التفسير التطبيقي للكتاب المقدس، العهد الجديد: الرسالة الثانية إلى مؤمني كورنثوس،

واتە: (الرسول بولس) لە پىزى خوا حافىزىي خۇيدا، باسى سى ئوقنوم (پىكھىنەر) دەكان دەكات: باب و كور و گيانى پىرۆز، ئىنجا ھەرچەندە عەقىدەى سى كوچكەيى بە راشكاويى لە كىتیبى پىرۆزدا باس نەكراو، بەلام ئايەتتىكى وەك ئەمە: (كە ديارە قسەى بۆلىشىش بە ئايەت دادەنن)، ئەو دەچەسپىنى كە ئەوان پروايان بەو ھەبوو.

قسەكەى (بۆلىش) یش ئەو بوو، گوتوويەتى: (لَيْسَلَمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ، بِقُبْلَةٍ طَاهِرَةٍ، جَمِيعِ الْقَدِيسِينَ يُسَلِّمُونَ عَلَيْكُمْ، وَلَتَكُنْ مَعَكُمْ جَمِيعاً نِعْمَةً رَبَّنَا يَسُوعَ الْمَسِيحَ، وَمَحَبَّةَ اللَّهِ، وَشَرِكَةَ الرُّوحِ الْقُدُسِ)^(۱).

واتە: ھەندىكتان بە ماچىكى پاك سەلام لە ھەندىكتان بکەن، ھەموو قىددىسەكان^(۲) سلاوتان لىدەكەن و، با چاکەى پەروردگارمان يەسووعى مەسىح لە گەل ھەمووتان بى، ھەروەھا خۆشەويستىي خوا، ھەروەھا بەشدارىي گيانى پىرۆز.

كە ئەمە لە راستىيدا ھىچ باسى سى توخمەكان ناکات، بەلام ئايا ئەى نەصرانىيەكان! ئەمەتان لە كۆى ھىنا، كە بۆ خۆتان دەلین: بە راشكاويى لە كىتیبى پىرۆزدا، باسى ئەو سىيانە نەكراو؟! شىتىكى ھىندە گىرنگ، بىكەى بە بناغەى عەقىدەكەت، كەچى لە كىتبەكەتدا بە راشكاويى باس نەكرابى! كەواتە: تۆ بوختان بە كىتبەكەى خۆت دەكەى، كىتبەكەش كە دەستكارىي كراو و گۆرراویشە، بەلام ئىستاش لە گەل دابى بە دانپىداھىيانى خۆيان، بە پروون و راشكاويى (پەيمانى نو) باسى سى پەرستراويى تىدانىيە و تەنانەت بۆلىشىش باسى نەكردو!!

الإصحاح: ۱۳، ص ۲۴۸۹.

(۱) ئەمەيان بەو داناو كە بۆلىش مەبەستى پى: باب و كور و گيانى پىرۆزە.

(۲) واتە: پياوانى باش ئەوانەى كە خۆيان يەكلاکردۆتەو بۆ خواپەرستىي.

نموونەى دووھە: گوايە عيسا لە سىدارە دراو، وەك بەلاگىرەو
بۇ مروفايەتیی و سىپانەوێ گوناھەکانیان:

۱- لە سەرچاوەى ئاماژە بۆ کراودا لە ژێر ناوونیشانى: (التَّعْرِيفُ بِإِنْجِيلِ لَوْقَا)
پیناسەى ئینجیلی (لووقا) دا دەلى:

(يَصِفُ لَوْقَا كَيْفَ دَخَلَ ابْنُ اللَّهِ تَارِيخَ الْبَشَرِيَّةِ، فَقَدْ عَاشَ يَسُوعُ كَنَمُودَجٍ مِثَالِي كَامِلٍ
لِلْإِنْسَانِ، وَبَعْدَ خِدْمَةِ كَامِلَةٍ، قَدَّمَ ذَاتَهُ ذَبِيحَةً تَامَةً عَنْ خَطَايَاهَا حَتَّى نَخْلُصَ نَحْنُ)^(۱).

واتە: لووقا باس دەکات چۆن کورێ خوا "پاکیی بۆ خوا" هاتە نیو میژووی
مروفايەتییەو، یەسووع وەك نموونەیهکی تەواو بۆ مروف، ژیا و دواى خزمەتییکی
تەواو، خوێ وەك قوربانییەك پیشکەش کرد، تاكو گوناھى مروفايەتیی بسریتەو
ئیمە دەرباز ببین.

۲- ھەرۆھا ھەر لەو بارەو گوتوویەتی:

(يَسُوعُ هُوَ قَائِدُنَا الْكَامِلُ، مُخْلِصُنَا، فَهُوَ يُقَدِّمُ غُفْرَانًا لِكُلِّ مَنْ يَقْبَلُونَهُ رَبًّا وَسَيِّدًا
لِحَيَاتِهِمْ وَيُؤْمِنُونَ أَنَّ كُلَّ مَا يَقُولُهُ هُوَ حَقٌّ)^(۲).

واتە: یەسووع فەرماندەى تیرو تەواومان و دەربازکەرى ئیمەیه و، لیبوردن
پیشکەش دەکات بۆ ھەموو ئەوانەى کە وەك پەرۆردگارو سەرۆدری ژیانى
خوێان قبوولی دەکەن و، بپروا بە ھەرچى کە دەیلی دینن، کە ھەقە.

۳- ھەرۆھا ھەر لەویدا دەلین:

(وَقَدْ صَارَ اللَّهُ بَشَرًا فِي يَسُوعَ حَتَّى يَمُوتَ الرَّبُّ يَسُوعَ مِنْ أَجْلِ خَطَايَانَا)^(۳).

(۱) سەرچاوەى پێشوو، ص ۲۰۵۴.

(۲) ھەمان سەرچاوە و لاپەرە.

(۳) ھەمان سەرچاوە، إنجیل یوحنا، الإصحاح: ۳، ص ۲۱۷۸.

واتە: خوا بوو بە مەرۆف لە یەسووعدا، بۆ ئەوەی پەروردگار (یەسووع) بمرێ لە پیناوی گوناھەکانماندا.

کە ییگومان ئەمە ئەفسانەیە کە لە هیچ عەقڵیکەوہ ناچێ، چونکە پشت ئەستوور نیە، بە هیچ بەلگەیەک و، خوا لە دوا نوسخە ی هیدایەتی و وەحیی خۆیدا، کە قورئانە، زۆر بە راشکاوی ئەمە بە درۆ دەخاتەوہ.

جاری خەڵک گوناھێ کردوہ، بۆچی دەبێ عیسا لە سیدارە بدرێ؟! عەقل و لوژیک ئەمە قبوڵ ناکات، ئنجا خۆی پەروردگاریش لە قورئاندا دەفەرموێ:

﴿وَلَا نَزْرُ وَازِرَةٌ وَزَرَ أُخْرَىٰ﴾ (١٦٤) واتە: هیچ گوناھبارێک گوناھێ کەسیکی دیکە هەلناگری.

هەر وەھا دەفەرموێ: ﴿وَلَا نَزْرُ وَازِرَةٌ وَزَرَ أُخْرَىٰ وَمَا كُنَّا مُعَذِّينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (١٥) الإسراء.

واتە: هیچ گوناھبارێک گوناھێ کەسیکی دیکە هەلناگری و، ئیمە خەڵک سزا نادەین تاکو پیغەمبەریان بۆ نەنێرین.

ئنجا خوا (سبحانە وتعالی) لە سوورەتی (النساء) ئایەتەکانی: (١٥٧) و (١٥٨) دا زۆر بە روونی و راشکاوی، وەك ئیمە لە کاتی خۆیدا لە تەفسیری سوورەتی (النساء) دا باسمان کردوہ، ئەو بە درۆ دەخاتەوہ، کە مەسیح لە سیدارە درابێ، وەك باسی جوولەکەکان دەکات و دەفەرموێ:

﴿وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا﴾ (١٥٧) بَل رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (١٥٨)

واتە: "جوولەکە یەکیکی دیکە لە گوناھو تاوانەکانیان ئەو بوو"، کە گوتیان: ئیمە مەسیح عیسا کۆری مەریەم پەوانە کراوی خوامان کوشتوہ "خوا دەفەرموێ":

نە كوشتيان و نە لە سىدارەشياندا، بەلكو ويئەى مەسيحيان بۇ برايه سەر يەككى دىكە (ئەو كەسەيان لە جياتى مەسيح ھەلۋاسى) و، ئەوانەى كە تىيدا لە راجيايى دان، ھەر لىي لە دوو دلىي دان، زانيارىيان لە بارەيەو نى، جگە لە شوئىكەوتنى گومان، بە دلىيايش نەيانكوشت، بەلكو خوا بۇ لاي خوى بەرزى كردهو و خوا زالى كارزانە.

ئىنجا وەك پىشتىرش باسما كەرد: ئەمەش يەكى دىكەيە لە ئەفسانەكانى نەصرانىيەكان، كە لە كىتەبەكەى خوياندا بە ناوى پەيامى خواو، چەسپاندوويانە.

نموونهى سىيەم: گوايە ھەموو دەستەلاتە سياسىيەكان لەلايەن خواوە دانراون و، لەسەر ھەموو لايەك پىويستە بە قسەى ھوكمپران و دەستەلاتدارە سياسىيەكان بکەن و، بەرھەلستىيان نەكەن، ھەر كەسيك بن و ھەرچۇنك بن!

بۇ ويئە: (بۆلەس) لە نامەيەكيدا كە بە حىساب بۇ خەلكى پروادارى رۆما: (إلى مؤمني روما) دى دەنوسى، لەويدا لە ژىر ناوونىشانى: (گەردنكەچكەردن بۇ ھوكمپرانان - الخضوع للسلطات) دا گوتوويەتى:

(عَلَى كُلِّ نَفْسٍ أَنْ تَخْضَعَ لِلْسلْطَاتِ الْحَاكِمَةِ، فَلَا سُلْطَةَ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَلِلْسلْطَاتِ الْقَائِمَةِ مُرْتَبَةٌ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ، حَتَّى إِنْ مَنْ يُقَاوِمُ السُّلْطَةَ يُقَاوِمُ تَرْتِيبَ اللَّهِ، وَالْمُقَاوِمُونَ سَيَجْلِبُونَ الْعِقَابَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ)^(۱).

واتە: لەسەر ھەموو كەسيك پىويستە ملكەچ بکات بۇ ئەو ھوكمپرانانەى كە دەسەلاتيان ھەيە و، ھىچ دەسەلاتىك نىە مەگەر لەلايەن خواو رىز كراو و دانراو و، ھەر كەسيك بەرھەلستىي ئەو دەسەلاتە بکات كە خوا دايانەو، ئەوانەى بەرھەلستىي دەكەن، سزا بۇ خويان پەلكىش دەكەن (خوا سزاين دەدات).

(۱) سەرچاوەى پيشوو، الرسالة إلى مؤمني روما، الإصحاح: ۱۳، ص ۲۴۰۸.

به راستیی ئه‌مه وهك وهحیی خوا نه‌بی، وهك هه‌موو شتیك ده‌چی، كه‌چی نه‌صرانییه‌كان ده‌لین: ئه‌مه وهحیی خواجه، كه هه‌ر كه‌سیك كه حوكمران بوو، ده‌بی به قسه‌ی بكه‌ی، هه‌ر چۆن و هه‌ر كه‌سیك بوو، ئه‌گه‌رنا خوا له خۆت تووره ده‌كه‌ی! ئه‌مه به چ پێوه‌ریك له‌گه‌ل وهحیی خواو به‌نامه‌ی پێغه‌مبه‌راندا (عليهم الصلاة والسلام) تێكده‌كاته‌وه؟! به ته‌ئكید ئه‌مه وا ده‌كات كه گه‌لان و كۆمه‌لگه‌یه‌كان، ملكه‌چ بكه‌ن بۆ حوكمرانه سته‌مكاره‌كانی خۆیان، ئنجا پێش هه‌موو كه‌س خه‌لكی رۆژئاواو ئه‌وروپا، فه‌رمانبه‌ری ئه‌و قسه‌یان نه‌كردوه و، له حوكمرانه‌كانی خۆیان هه‌لگه‌راونه‌وه‌و به‌رۆکیان گرتوون، چونكه ئه‌و قسه‌یه پێچه‌وانه‌ی عه‌قل و مه‌نتیق و واقیعه‌.

نموونه‌ی چواره‌م: گوايه عيسا (عليه السلام) له ئیواره خوانیكددا - كه نه‌وان پێی ده‌لین: (عَشاءُ الفِصح) یان (العَشاءُ الأخير) - شه‌رابی خواردۆته‌وه:

گوايه له دوا ئیواره خواندا، عيسا (عليه السلام) له‌گه‌ل هه‌وارییه‌كان (قوتابییه‌كان)یدا نان ده‌خوات، دوا‌یی نانه‌كه ورد ده‌كات و شه‌رابیش ده‌خواته‌وه، دوا‌یی هه‌م نانه‌كه‌ی داوه به قوتابییه‌كانی، هه‌م شه‌راپه‌كه‌شی داوێ و گوتوویه‌تی: نانه‌كه گوشتی منه و، شه‌راپه‌كه‌ش خوینی منه! ئه‌مه‌ش ده‌قی ئه‌وه‌یه كه له ئینجیلی (متی)دا هاته‌وه:

(وَيَتَيْنَمَا كَانُوا يَأْكُلُونَ، أَخَذَ يَسُوعُ رَغِيفًا، وَبَارَكَ وَكَسَّرَ وَأَعْطَى التَّلَامِيذَ. وَقَالَ: خُذُوا كُلُّوا هَذَا جَسَدِي، ثُمَّ أَخَذَ كَأْسًا وَشَكَرَ وَأَعْطَاهُمْ قَائِلًا: اشْرَبُوا مِنْهَا كُلُّكُمْ، فَإِنَّ هَذَا هُوَ دَمِي الَّذِي لِلْعَهْدِ الْجَدِيدِ، وَالَّذِي يُسْفِكُ مِنْ أَجْلِ كَثِيرِينَ لِمَغْفِرَةِ الْخَطَايَا، عَلَى أَنِّي أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي لَا أَشْرَبُ بَعْدَ الْيَوْمِ مِنْ نِتَاجِ الْكَرَمَةِ هَذَا، حَتَّى يَأْتِيَ الْيَوْمُ الَّذِي أَشْرَبُهُ مَعَكُمْ جَدِيدًا فِي مَلَكُوتِ أَبِي) ^(١).

(١) هه‌مان سه‌رچاوه، ئینجیلی: مه‌تتا، ئیصحا‌حی: (٢٦)، ص ١٩٥٨، هه‌روه‌ها بره‌وانه:

واته: له کاتیڤدا که ئهوان دانیشتبون، ئیواره خوانیڤ بوو نانیان دهخوارد، یهسوع (واته: عیسا) نانیکی هه لگرت و دوغای لیخویندو، نانه که ی شکاندو بهش بهشی کرد، هه ر پارچه ی دا به یه کی له قوتابییه کانی و پیی گوتن: بخون! ئه وه جهسته ی منه، دوایش ئه و قاپه ی که شه رابی تیدابوو وهریگرت و (لیی خواردوهو) سوپاسی خوی کرد، پاشان پیدان و گوتی: بخونه وه هه مووتان لیی بخونه وه، ئه وه ش خوینی منه بو پهیمانی نوی، ئه و خوینه م که ده پیرری له پیناوی که سانیکی زوردا، که گونا هه کانیان لی بسپرتیه وه، به لام من پیتان ده لیم: له مرۆ به دواوه جاریکی دیکه له به ره ه می دار میو ناخوم (واته: شه راب ناخومه وه)، هه تاکو ئه و رۆژی که له گه لتان ده خومه وه له مولکی بامدا (واته: له به هه شت).

که ئه مه هه یچ گومانی تیدانیه درۆیه کی گه وره یه به ناوی عیسا وه (علیه السلام) چونکه: نان نایته جهسته ی یهسوع و، شه رابیش نایته خوینی وی!! به لی نه صرانییه کان هه ر له خویانه وه ئه و ئه فسانه یان کردوته بۆ نه یه کی گرنگ که پیی ده گوتری: (عشاء الفصح) و (العشاء الأخير) و (عشاء الرب) ئیواره خوانی فیسح و، ئیواره خوانی کۆتایی و، ئیواره خوانی په روه ردگار.

نموونهی پینجه‌م: گوایه: عیسا پیش ئه‌وهی له سیداره بدری،
گلهیی له خوا کردوه:

۴۴

ئیمه مسولمانانی ئاسایی، زۆرجار یه‌کی‌کمان ده‌کوژری و له سیداره ده‌دری و
گله‌بیش له خوا ناکات، به‌لکو رازییه به‌قه‌ده‌ری خواو سوپاسی خواش ده‌کات،
پیغه‌مبه‌ریکی پایه به‌رزی وه‌ک عیسا (علیه السلام) چون ده‌بی گله‌یی له خوا
کردبی!

که ئه‌مه ده‌قی ئه‌وه‌یه که له ئینجیلی مه‌تتادا هاتوه:

(وَنَحْوُ السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ، صَرَخَ يَسُوعُ بِصَوْتٍ عَظِيمٍ إِلَى إِلَهِي! لِمَا شَبَقْتَنِي؟ أَيُّ إِلَهِي
إِلَهِي! لِمَاذَا تَرَكْتَنِي؟)^(۱).

واته: له ده‌وری سه‌عات سی دا (په‌نگه مه‌به‌ست سی شه‌و بی)، یه‌سووع
به‌ده‌نگی‌کی مه‌زن هاواری کرد: په‌رستراوم په‌رستراوم! بۆچی وازت لی‌هنام؟
(گله‌یی له خوا ده‌کات، بۆچی لی‌نگه‌راوه که له سیداره بدری!).

له ئینجیلی (مرقس) دا ده‌لی: (أَلُوِي أَلُوِي) له جیاتنی (إِلَهِي، إِلَهِي) که هه‌ردووکیان
(أَلُوِي) له گه‌ل (إِلَهِي) وشه‌ی عیبریین، به‌مانای (إِلَهِي) (ئه‌ی خوایه)! یاخود
(ئه‌ی په‌رستراوم) هاتوون.

که بی‌گومان ئه‌م قسه‌یه بوختانی‌که به‌ده‌م عیساوه کراوه، چونکه عیسا (علیه
السلام) زۆر له‌وه بر‌وادارترو ملکه‌چتر بووه بۆ خواو، پێ‌رو خوشه‌ویستی و
مه‌زنیی خوی له دلدا زیاتر بووه له‌وه‌ی گله‌یی لی بکات!

ئنجا ئه‌وه ئیستا له ئینجیله‌کاندا هه‌یه، که به‌حساب ئه‌وه کتیبی پیرۆزی
نه‌صرانییه‌کانه، ئنجا به‌حساب ئه‌وه مه‌ده‌حی عیسا‌ی تیدا‌یه، به‌لام ئه‌وه گه‌وره‌ترین
زهم و نوقصانییه بۆ عیسا (علیه السلام) که گله‌یی له په‌روه‌ردگاری بکات!

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ئینجیلی (متی) ئیصحا‌حی: ۲۷، ص ۱۹۶۸، هه‌روه‌ها ئینجیلی (مرقس)
ئیصحا‌حی: ۱۵، ص ۲۰۴۶.

نموونهی شه‌شهم: هه‌ندیک قسه پال دانه لای عیسا (علیه السلام)، که لییان ده‌فامریت‌هوه: عیسا له کاتی له سیداره‌دانی دا (که ته‌سلهن له سیداره‌ش نه‌دراوه) ده‌بی زور له مردن ترسا بی و، داوای له خوا کردین که ته‌و مردنه‌ی له گۆل بکاته‌وه!

ته‌مه‌ش ده‌قی قسه‌ی ئینجیلی مه‌تتایه له‌و باره‌وه:

(ثُمَّ انْطَلَقَ وَذَهَبَ كَعَادَتِهِ إِلَى جَبَلِ الزَيْتُونِ، وَاتَّبَعَهُ تَلَامِيذُهُ أَيْضًا، وَابْتَعَدَ عَنْهُمْ مَسَافَةً تَقَارِبُ رَمِيَّةَ حَجَرٍ، وَرَكَعَ يُصَلِّي، قَائِلًا: يَا أَبِي! إِنَّ شَيْئًا أَبْعَدَ عَنِّي هَذِهِ الْكَأْسَ، وَلَكِنْ لَتَكُونَ لَا مَشِيَّتِي بَلْ مَشِيَّتُكَ، وَظَهَرَ لَهُ مَلَكَ مِنَ السَّمَاءِ يُشَدِّدُهُ) ^(۱).

واته: داوایی وه‌ك عاده‌تی خوی پۆیی بو چیا‌ی زه‌یتون، قوتابه‌کانیشی شوینی که‌وتن، ئنجا به ته‌ندازه‌ی به‌رد هاوێژیک لییان وه‌دوور که‌وت، داوایی چوه‌ه پ‌کووع نوێژی کردو پارایه‌وه‌و گوتی: ته‌ی باب‌ه! (یانی: ته‌ی خوایه‌!) ته‌گه‌ر به‌ته‌وی، ته‌مجاره‌ش ته‌م مردنه‌م لی دووربه‌خه‌وه، به‌لام با ویستی تو بی، نه‌ك ویستی من، ئنجا فریشته‌یه‌ك له ئاسمان بو‌ی ده‌رکه‌وت، دلی به‌هێز ده‌کرد (که مه‌ترسی له مردن!).

یانی: عیسا (علیه السلام) داوای له خوا کردوه: نه‌میری‌ن! که بی‌گومان ته‌مه‌ش دیسان له قسه هه‌لبه‌سه‌تراوه‌کانی نه‌صرانییه‌کانه، که به‌زاری عیساوه (علیه السلام) ده‌یان‌که‌ن، چونکه ئیمه له‌باره‌ی زور له برواداران و زانیان و جه‌نگاوه‌رانه‌وه له ته‌هلی ئیسلام بیستوومانه و بگه‌ر بینوومانه، که پ‌ووبه‌پ‌ووی ژیان و کوژران و بوونه‌ته‌وه، له پیناوی خوادا، به‌سینگ فراوانیی و به‌دلیکی چه‌سپاوه‌وه، چ جای پی‌غه‌مبه‌ریکی پایه به‌رزی وه‌ك عیسا (علیه السلام) که به‌کیکه له پینج پی‌غه‌مبه‌ره ناوداره‌کان (ئیه‌راهییم، نووح، موسا، عیسا، موحه‌مه‌د) (علیهم‌الصلاة والسلام).

(۱) سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ئینجیلی: (متی)، ئیصحا‌حی: ۲۶، ص ۱۹۵۹، هه‌روه‌ها ئینجیلی: (لوقا)، ئیصحا‌حی: ۲۲، ص ۲۱۵۱، ۲۱۵۲.

بۆ نمونە: یەکیک لە گەورە پیاوان و گەورە موحاهیدانی ئیسلام بە ناوی (سەید عەیرفان) لە هیندو پاکستان، کاتی خۆی کە لە لایەن ئینگلیزەو^۱ حوکمی لە سیداردانی بەسەردا دەدەن، دەلی:

۴۰۶

هَذَا الَّذِي كَانَتْ الْآيَاتُ تَنْتَظِرُ فَلْيُوفِّ لِلَّهِ أَقْوَامٌ مَّا نَذَرُوا.

واتە: ئەمە ئەوەبوو کە رۆژانم بۆ دەرماردن، کەسانیک کە شتیکیان لەسەر خۆیان نەزر کردووە، با وەفادار بن و پێیەو پابەندن.

ئینگلیزەکان سەریان سوور دەمینن و دەلین: بۆچی وا دلخۆشی؟ دەلی: زۆر دلخۆشم کە لە پیناوی خوادا لە سیدارەم دەدەن! ئەوانیش پەشیمان دەبنەو دەلین: مادام هیندەت پێخۆشە، نابێ بەو ئاواتەت بگەیی و نەفی دەکەن بۆ دورگەیهک لە جیاتی ئەوەی کە ئیعدامی بکەن! مەبەستم ئەویە هەندیک لە مسولمانان ناوان، چ جایی پێغەمبەریکی پایە بەرزێ وەک عیسا (علیه السلام)!!

نمونه‌ی هه‌وته‌م: تۆمه‌تبار کردنی عیسا به‌عه‌لمانییه‌ت: گوایه‌ عیسا گوتووویه‌تی: (أَعْطُوا مَا لِلْقَيْصَرِ لِلْقَيْصَرِ، وَمَا لِلَّهِ لِلَّهِ) واتە: ئەوەی کە هی قەیسەرە بێدەن بە قەیسەر (واتە: پادشای رۆم) و ئەوەش کە هی خوایه‌، بێدەن بە خوا.

ئەو قسەیه‌ لە ئینجیلی (لوقا) لە ئیصاحی (۲۰) دا لە ژێر ناوونیشانی: (دَفْعُ الْجَزِيَّةِ لِقَيْصَرٍ)، واتە: (سەراندان بە قەیسەر) دا هاتو، لە ئینجیلی (مەرقوس)یشدا بە هەمان شیۆ هاتو و^(۱)، هەروەها لە ئینجیلی (مەتتا)شدا هەمان بەسەرھات هاتو و^(۲)، ئەمە دەقی ئەویە کە لە ئینجیلی (لوقا) دا هاتو:

(فَجَعَلُوا يُرَاقِبُونَهُ وَبَنَوْا حَوْلَهُ جَوَاسِيسَ، يَتَظَاهَرُونَ أَنَّهُمْ أَبْرَارٌ لِّكِي يُمَسِّكُوهُ بِكَلِمَةٍ يَقُولُهَا فَيُسَلَّمُوهُ إِلَى قَضَاءِ الْحَاكِمِ وَسُلْطَتِهِ، فَقَالُوا: يَسْأَلُونَهُ يَا مُعَلِّمُ! نَعْلَمُ أَنَّكَ تَتَكَلَّمُ

(۱) سەرچاوه‌ی پێشوو، إنجیل: مرقس، الإصحاح: ۱۲، ص ۲۰۲۶.

(۲) سەرچاوه‌ی پێشوو، إنجیل: متی، الإصحاح: ۲۲، ص ۱۹۴۳.

وَتُعَلِّمُ الصَّدَقَ، فَلَا تُرَاعِي مَقَامَاتِ النَّاسِ، بَلْ تُعَلِّمُ طَرِيقَ اللَّهِ بِالْحَقِّ، أَفَيَجِلُّ لَنَا أَنْ نَدْفَعُ الْجَزِيَّةَ لِلْقَيْصَرِ أَمْ لَا؟ فَأَدْرَكَ مَكْرَهُمْ، وَقَالَ لَهُمْ: أَرُونِي دِينَارًا، لِمَنِ الصُّورَةُ وَالنَّقْشُ عَلَيْهِ فَأَجَابُوهُ: لِلْقَيْصَرِ، فَقَالَ لَهُمْ: إِذَا أَعْطَا مَا لِلْقَيْصَرِ لِلْقَيْصَرِ وَمَا لِلَّهِ لِلَّهِ^(۱).

واته: جووله که کان چاودیریان ده کرد و جاسوس و سیخوریان به دهوری دا بلاوکردووبونه وه و وایان خو پیشاندهدا که ئینسانی چاکه کارن، بو ئه وهی وشهیه کی لی بگرن و ته سلیمی دهسه لاتنداری بکه ن (ته سلیمی حوکمرانانی بکه ن) لییان پرسی؟ ئه ی ماموستا! ده زانین که تو قسه ده که ی و به شیوهیه کی راست خه لک فیژ ده که ی و، گوی نادیه پیگه و پایه کانی خه لک، به لکو ری خوا به هق پیشان ده ده ی، ئایا ئیمه بومان خه لاله سه رانه بدهین به قه یسه ر یان نا؟ (جووله که کان له ژیر دهسه لاتنی رومه کاندایوون)، ئه ویش فیله که ی زانین، پی گوتن: دیناریکم پیشانبدن (دراوی ئه و کاته ی روم، دیناری زیر بووه) که پیشانیاندا گوتی: ئه و نه خشه و ئه و وینه یه هی کییه که له سه ر دیناره که یه؟ گوتیان: ئه وه هی قه یسه ره، گوتی: که واته: ئه وه ی هی قه یسه ره بیده ن به قه یسه ر و، ئه وه ش که هی خوایه، بیده ن به خوا.

واته: له دنیا دا مل بو قه یسه ر که چ بکه ن، له قیامه تیشدا مل بو خوا که چ بکه ن! که به ته ئکید ئه مه هه ر هه مان ئه و بی دینایه تییه یه، ئه و سکو لاریزمه یه که دواپی له رورثاوادا بوته باو، به لام هه رگیز عیسا (علیه السلام) ناگونجی قسه ی وا بکات، چونکه ئه وه تا خوا، پیچه وانیه ی ئه وه ی لی ده گیریتنه وه:

(۱)- له سوورته ی (آل عمران) دا، که فهرموویه تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾

واته: بیگومان خوا په روه ردگاری من و ئیوه شه، به ندایه تی ته نیا بو وی بکه ن، ته نیا ئه وه ری راسته.

(۲)- بەھەمان شېۋە لە سوورەتى (المائدة) دا دەفەرموى: ﴿ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَّا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ﴾.

واتە: ھىچم پى نە گوتتون (بە نەصرانىيەكان) مەگەر ئەوەى تۆ فەرمانت پىكردبووم، كە خوا پىپرستىن پەروردگارى منىش و ئىۋەشە.

(۳)- ھەرۋەھا لە سوورەتى (الزخرف) دا دەفەرموى: ﴿ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴾.

واتە: بە دۇنيايى تەنیا خوا پەروردگارى من و پەروردگارى ئىۋەشە، بەس بەندايەتتى بۆ ۋى بکەن، ئەو پرى راستە.

ئا ئەمە قسەى عىسايە (عليه السلام).

(۴)- ھەرۋەھا لە ئىنجىلى (لوقا)، ئىصحاى (۴) دا، ھاتو، كە گوايە عىسا فەرمويەتى:

(قَدْ كُتِبَ لِلرَّبِّ إِلَهَكَ تَسْجُدٌ، وَإِيَّاهُ وَحْدَهُ تَعْبُدُ)^(۱)، واتە: نووسراو تەنیا بۆ پەروردگارى پەرستراوت، كرنووش بىە و، تەنیا بەندايەتتى بۆى بکە و ملکە چ بکە.

نموونەى ھەشتەم: ئەو قسەىە پالداو تە لای عىسا، گوايە گوتوويەتى: لە بەھەشتدا ژيانى جىنسىي نىە، ھاوسەرگىرىي نىە، وەك لە ئىنجىلى (لوقا) ئىصحاى (۲۰) دا، ھاتو:

كاتىك ھەندىك لە جوولەكەكان كە (الصَّدُوقِيون) يان پى دەلین، لە بارەى ئافرەتىكەو پرسیارى لى دەكەن، كە شووى بە ھەوت برايان كردو، يەك لە دواى يەك، يەكيان مردو و شووى بە يەكىكى دىكە كردو .. ھتد، ئايا بۆ كاميان دەبى، دواى ئەوەى كە دەمرى؟ عىساش گوايە بە پى قسەى ئىنجىلەكان وەلامى داوئەو گوتوويەتى:

(أَبْنَاءُ الزَّمَانِ الْحَاضِرِ يُزَوِّجُونَ وَيَزَوَّجُونَ، أَمَّا الَّذِينَ حُسِبُوا أَهْلًا لِلْمُشَارَكَةِ فِي الزَّمَانِ الْآتِي وَالْقِيَامَةِ مِنْ بَيْنِ الْأَمْوَاتِ، فَلَا يُزَوِّجُونَ وَلَا يُزَوَّجُونَ.... لَأَنَّهُمْ يَكُونُونَ مِثْلَ الْمَلَائِكَةِ) ^(۱).

واته: خه لکی ئەم پوژگارە ی ئیستا ئاڤرەتیش به شوو دێدەن و ئاڤرەتیشیان پێ دێدری (لێ ماره دەرێ)، بەلام ئەوانە ی که له پوژگاری ئایندهدا و، له هه‌ڵسانه‌وه‌ی نیو مردوواندا دهب، (واته: له قیامت) نه ژن به کهس دێدەن و، نه کهسیش ژنیان پێدهدا، به‌لکو وه‌ک فریشته‌کان دهب.

واته: له ویدا ژیا‌نی جنسی و هاوسه‌رگیری نیه، ئەمەش یه‌کی دیکه‌یه له‌و شتانه‌ی که پێچه‌وانه‌ی هه‌موو به‌رنامه‌کانی خوا‌یه، که بۆ پێغه‌مبه‌رانی‌ علیهم الصلاة والسلام ناردوونی، که ژیا‌نی به‌هه‌شت له هه‌موو روویکه‌وه له ژیا‌نی دنیا ته‌واوتره و، هه‌موو ئەو نیعمه‌تانه‌ی له دنیا‌دا هه‌ن، له‌وی به‌شی‌وه‌ی ته‌واوتر هه‌ن.

**نموونه‌ی نۆیه‌م: پالدا‌نی هه‌ندێك قسه‌ بۆ لای عیسا، له‌ بوا‌ری هه‌ڵس و
که‌وتدا، که ئەنجامه‌که‌یان ئەوه‌یه، گوا‌یه: عیسا (عليه السلام) فه‌رمان
ده‌کات به‌ شوێنکه‌وتووانی که ملکه‌ج بکه‌ن بۆ سته‌م و، ده‌سته‌وه‌که‌ری و
به‌رگری نه‌که‌ن له به‌رانبه‌ر ده‌ستدریژکاران و خراپه‌کاران:**

ئەمیش ئینجیلی (لوقا) له ئیصحا‌حی (۶) دا، هه‌ینا‌ویه‌تی:

(وَأَمَّا لَكُمْ أَيُّهَا السَّامِعُونَ! فَأَقُولُ: أَحِبُّوا أَعْدَاءَكُمْ، أَحْسِنُوا مَعَامَلَةَ الَّذِينَ يُبْغِضُونَكُمْ، بَارِكُوا لَاعْنِيَكُمْ، صَلُّوا لِأَجْلِ الَّذِينَ يُسَيِّئُونَ إِلَيْكُمْ، وَمَنْ ضَرَبَكَ عَلَى خَدِّكَ، فَأَعْرِضْ لَهُ الْخَدَّ الْآخَرَ أَيْضًا، وَمَنْ انْتَزَعَ رِدَاءَكَ، فَلَا تَمْنَعْ عَنْهُ ثَوْبَكَ أَيْضًا، "أَي: مَنْ طَلَبَ مِنْكَ شَيْئًا فَأَعْطَهُ، وَمَنْ اغْتَصَبَ مَالَكَ، فَلَا تُطَالِبْهُ") ^(۲).

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه، ص ۲۱۴۳.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه، ص ۲۰۸۸.

واته: به لّام ئیوه ئه‌ی بیسه‌ران! پیتان ده‌لیم: دوژمنه‌کانی خۆتان خۆشبوئی،
 {گه‌وره‌ترین دوژمنی ئیمه ئیبلیس، ئایا ده‌بی ئیبلیس‌مان خۆشبوئی؟}، چاکه
 له‌ گه‌ل ئه‌وانه‌دا بکه‌ن که رقیان لیتانه، ئه‌وانه‌ی نه‌فرینتان لی ده‌که‌ن، دو‌عیای
 پیژیان بۆ بکه‌ن، ئه‌وانه‌ی خراپه‌تان له‌ گه‌لدا ده‌که‌ن، بۆیان له‌ خوا وه‌ پارپن و
 دو‌عیایان بۆ بکه‌ن، هه‌ر که‌سیک زله‌یه‌کی له‌ لایه‌کی روومه‌تتدا، روومه‌ته‌که‌ی
 دیکه‌شی بۆ راگره، هه‌ر که‌سیک عه‌باهیه‌که‌ی لیستاندی، کراسه‌که‌شی بۆ دانی،
 یانی: هه‌ر که‌سیک شتیکی لی داوا کردی، بیده‌یه و، هه‌ر که‌سیکیش مال و
 سامانه‌که‌شی لی زه‌وت کردی، لی داوا مه‌که‌وه!

ده‌لین: بیگومان ئه‌گه‌ر ئینسان چاوپۆشیی له‌ خراپه‌ی خه‌لک بکات، له
 کاتی هه‌لّس و که‌وتی تاکیی دا، به‌ لّام به‌ مه‌رجیک نه‌یته‌ مایه‌ی شوول لی
 هه‌لکشانیان، ئه‌وه ری تیده‌چی، وه‌ک خوا ده‌فه‌رموی:

﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ
 عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ (۳۴) فصلت.

واته: چاکه و خراپه یه‌کسان نین، به‌ کام سیفه‌ته‌ی باشته‌، خراپه پال پیوه‌ بنی،
 ئه‌و که‌سه‌ی له‌ نیوان تۆو ئه‌ودا دوژمنایه‌تی هه‌یه، وه‌ک دۆستی نیزیکی لی دی.

به‌ لّام به‌ مه‌رجیک ئه‌و که‌سه، جه‌وه‌هر و کانزایه‌که‌ی باش ییت، به‌ لّام که‌سی وا
 هه‌یه کانزایه‌که‌ی وه‌ک هی درنده‌یه، درنده‌ تاکو خۆت فه‌قیر بکه‌ی، زیاتر سواری
 سه‌ر شان و ملت ده‌بی، ئه‌وه‌یان ده‌بی به‌ شیویه‌کی دیکه‌ مامه‌له‌ی له‌ گه‌ل دا بکه‌ی.

به‌ لی، پیغه‌مبه‌ری خاتمه (صلی الله علیه وسلم) وه‌ک له (صحيح البخاري) و
 (صحيح مسلم) دا هاتوه، باسی پیغه‌مبه‌رێک ده‌کات که ئه‌وان ئه‌زیه‌تیان داوه‌ به
 خوینیان داهیناوه، ئه‌ویش خوینی دهم و چاوی سرپوه و فه‌رمویه‌تی: (اللَّهُمَّ
 اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ)^(۱)، واته: خوايه! له‌ گه‌له‌که‌م ببوره، چونکه ئه‌وان

(۱) {عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ،
 صَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَذْمَوْهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) أَخْرَجَهُ

نازان، بەللى: ئەمەش ھەيە، بەلام ئەوۋى كە لە شەرعدا جىيى نايىتەو، لە گەل عەقلا تىكەدە گىرى، ئەوۋىە كەسىك دۆرمنت يىت و، تۆش خۆشت بویت!! چونكە مەسولمان كى دۆرمنىەتى؟ يىگومان كافرو مونا فىق و زالم و خراپەكار، ئنجا چۆن دەبى خۆشت بوین، ھەرۋەھا گەرەترىن دۆرمنى ئىمە ئىبلىسە، ئايا دەگونجى خۆشمان بوى؟

ئنجا بە ھىچ شىۋىيەك ئەوۋە لە شەرعدا جىيى نايىتەو: تۆ مل بۆ كەسىك كەچبەكەى، كە زولمت لى دەكات، ولاتت داگىر دەكات، مالت لى دەستىنى، تەعداى ناموس دەكات، تەعداى جەستەيى دەكات، چۆن دەبى مىلى بۆ كەچ بەكەى؟ يان كاتىك ئەو شتىكى لى ستاندى، چۆن رەوايە زىاترىشى پى بەدى؟ بە تەئكىد ئەوۋە لە گەل عەقلا و، لە گەل شەرعدا ناگونجى.

ئنجا نەصرانىيەكان ھەرگىز ئاوايان نەكردو: ئەوۋە دەولەتانى نەصرانىي، ئەوۋە ئەوروپا ئەوۋە ئەمىرىكا! نەك قىبوول ناكەن لە ولاتى خۇياندا تەعداىان لى بەكرى، بەلكو ھاتوون ستەم و تەعدا لە ھەموو جىھانىش دەكەن!

بەللى ھەرگىز ئەوۋە لە دىندا جىيى نايىتەو كە لىبوردن و چار پۆشىيەكردن، بەكەى بە پىشە، بەبى ھەلاواردن، لە ھالىكدا كە سەر بەكىشى بۆ شوول لى ھەلكىشانى لايەنى بەرانبەر!! ھەرۋەھا لە شەرعدا جىيى نايىتەو كە ھەرچى مروث لى داوا كرا، ھەر بللى: بەللى و مىلى بۆ كەچ بەكات! نە عىسا (عليه السلام) واى كروە و، نە ھىچ كام لە پىغەمبەران و، عەقل و شەرعىش ئەوۋە رەفز دەكەن.

ئنجا ئىمە كاتىك تەماشە دەكەين: عىسا (عليه السلام) ژيانى كروەۋىي خۆى وا نەبوو، بۆ وىنە: لە ئىنجىلى (مەتتا) لە ئىصحاى (۲۳)، لە ژىر ناوونىشانى: (يُسُوعُ يُعْثَفُ الْكُتْبَةَ وَالْقَرِيسِينَ) واتە: (عيسا سەرزەشتى نووسەرەكان و فەررىسىيەكان دەكات) كە دوو جۆرە توژ بوون، عىسا عليه السلام ھەشت (۸) جاران پىيان دەللى: (الْوَيْلُ لَكُمْ) سزاي سەخت بۆ ئىۋە.

هه قتان پیده لیم: سزای ئەوه هه مووی به سه ر ئەم پشت (جیل) هدا، دیتته خوار.

هەتا دوايى لە ئىنجىلى (مرقس) لە ئىصھاحى (۱۱) دا دەلى:

(وَوَصَلُوا إِلَى أُورُشَلِيمَ فَدَخَلَ يَسُوعُ الْهَيْكَلِ، وَأَخَذَ يَطْرُدُ الَّذِينَ كَانُوا يَبِيعُونَ وَالَّذِينَ كَانُوا يَشْتَرُونَ فِي الْهَيْكَلِ، وَقَلَّبَ مَوَائِدَ الصَّارِفِ وَمَقَاعِدَ الْحَمَامِ، وَلَمْ يَدَعْ أَحَدًا يَمُرُّ وَهُوَ يَحْمِلُ الْمَتَاعَ)^(۱).

واتە: عيسا و قوتاييه كانى چوون بۆ ئۆرشەليم، (واتە: قودس)، چووه نيو هەيكەل (واتە: چووه نيو مزگەوتەكە، يان ئەو شوینەى كە پەرستگایان بوو)، ئنجا هەموو ئەوانەى كە لەوئ شتيان دەفرۆشت و شتيان دەكړى، دەرى كردن، هەروەها ئەوانەى پارەيان دەگۆرپیهوه، مێزەكانى لى هەلگېرانەوه و، ئەوانەى كە كۆتريان دەفرۆشت، كورسييه كانى لى لابرډن و، رېنگاى به هېچ كەس نەدا كە كەل و پەلێك هەلبگرئ و، بەنيو ئەو پەرستگايه دا بېروات!

كەواتە: عيسا (عليه السلام) وەك ئەوان وینايان كردوه، بەو شیویه نەبووه. هەروەها عيسا (عليه السلام) لى گېردراوئەتەوه، بە پى قسەى خۆيان كە لە ئىنجىلى (لوقا) لە ئىصھاحى (۱۲) دا هاتوه، گوتویهتى:

(جِئْتُ لِأُلْقِيَ عَلَى الْأَرْضِ نَارًا، فَلَكُمْ أَوْدٌ أَنْ تَكُونَ قَدْ اشْتَعَلَتْ ... أَتَظُنُّونَ أَنِّي جِئْتُ لِلرُّسُلِ السَّلَامِ عَلَى الْأَرْضِ؟ أَقُولُ لَكُمْ: لَا، بَلْ بِالْأُخْرَى الْإِنْقِسَامِ)^(۲)!

واتە: هاتووم كە ئاگر بخەمە سەر زەوى، چەند پىم خۆشه ئەم سەر زەوييه گر بگرئ .. پیتان وایه هاتووم كە ئاشتیى سەقامگير بكەم لە زەويیدا؟! پیتان دەلیم: نەخیر، بەلكو هاتووم دابەش بوون و دووبەرەكیى پەیدا بكەم! (يانى: لە نیوان ئیمانداران و كافراندا، لە نیوان مەزلوومان و زالماندا)^(۳).

(۱) هەمان سەرچاوه، ص ۲۰۲۳، ۲۰۲۴.

(۲) هەمان سەرچاوه، ص ۲۱۱۹.

(۳) نیوان كەوانەكان زیادهى خۆمه.

نموونەى دەيەم ۋ كۆتايى: قوتابىيەكانى عيسا ۋ حەوارىيەكانى
 ھەموويان، وا پېئاسە ۋ ھەسەف كراون، كە زۆر ترسنۆك بوون و،
 ھەلاتوون و، پىشتى عيسايان بەرداوھو بە تەنبايان جىھىشتوھ!!

ئەمەش لە ئىنجىلى (مەتتا) لە ئىصھاحى (۲۶) و، لە ئىنجىلى (مەرقوس)
 لە ئىصھاحى (۱۴) دا ھاتوھ:

أ- ئەمە عىبارەتى ئىنجىلى (متى) يە لە ژىر ناوونىشانى: (الْقَبْضُ عَلَى يَسُوعَ)،
 (گرتنى يەسوع) دا، دەلى:

(عِنْدَيْدِ تَرْكَهُ التَّلَامِيذُ كُلُّهُمْ وَهَرَبُوا)^(۱)، واتە: لەو كاتەدا ھەموو قوتابىيەكانى
 بە جىيانھىشت و ڤايان كرد.

ب- عىبارەتى (مرقس) لە ئىصھاحى (۱۴) دا دەلى:

(وَعِنْدَيْدِ تَرْكَهُ الْجَمِيعُ وَهَرَبُوا، وَتَبِعَهُ شَابٌّ لَا يَلْبَسُ غَيْرَ إِزَارٍ عَلَى عَوْرِهِ، فَأَمْسَكُهُ
 فَتَرَكَ الْإِزَارَ وَهَرَبَ غُرْيَانًا)^(۲).

واتە: لەو كاتەدا ھەموويان ڤويشتن و بەجىيانھىشت و ڤايان كرد (كاتىك كە
 ڤۆمەكان ھاتن عيسا بگرن)، گەنجىك شويىنى كەوت ھىچى لەبەر نەبوو جگە
 لە شەروال، كاتىك كە بە دواى كەوتن بىگرن، شەروالەكەشى دانو، بە ڤووتىي
 ڤاى كرد.

ئەمە بە ڤاستىي زەم و نوقصانىي پالداىكى زۆر بى ڤەزايە، بۆ حەوارىيەكانى
 عيسا، كە عيسا بە حىساب ئەو دوازده (۱۲) كەسە، قوتابى تايبەتىي بوون، كە
 چى (۱۲) حەوارىيەكەى لە تەنگانەدا ھەموويان بەجىيان ھىشتوھ!

(۱) ھەمان سەرچاوە، ص ۱۹۶۱.

(۲) ھەمان سەرچاوە، ص ۲۰۴۰.

به لام با ته ماشا بکهین، خوا دهر باره‌ی هواریه‌کانی عیسا (علیه السلام) چی فهرمووه:

۱- ده فهرموی: ﴿ فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَكَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَا ءَامَنَّا بِمَا أُنزِلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾ ۝ آل عمران.

واته: کاتیک عیسا ههستی کرد به کوفر (له رۆمه‌کان و له جووله‌که‌کان و بر وایان پی نه‌هینا)، فهرموی: کی ده‌بیته هاوکار و پشتیوانی من بو لای خوا؟ هه‌واریه‌کان گوتیان: ئیمه پشتیوانانی خواین، بر وایان به خوا هیناو، تۆش شایه‌د به، که ئیمه بو خوا ملکه‌چین. (گوتیان: پهرورد گارمان! بر وایان به‌وه هیناوه که تۆ داتبه‌زاندوه و شوین پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت که وتووین، ئنجا له‌گه‌ل شایه‌داندا بماننوسن.

۲- هه‌روه‌ها له سوورته‌ی (المائدة) دا خوا ده‌فهرموی: ﴿ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ ءَامِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا ءَامَنَّا وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ ۝

واته: یاد بکه‌وه: کاتیک وه‌حییم نارد بو هه‌واریه‌کان {مه‌به‌ست ئیله‌هام بو کردنه، چونکه غه‌یری پیغه‌مبه‌ران علیهم السلام وه‌حییان بو نه‌چووه، وه‌ ده‌فهرموی:

﴿ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ ۖ الْقَصَصُ: ۷. ۝

واته: ئیله‌هامان بو دایکی موسا کرد، {یانی: خستمانه دلی}. که بر وایان به من و به ره‌وانه‌کراوه‌که‌م بینن!

{ یانی: کاتیک ئیله‌هامان بو هه‌واریه‌کان کرد که بر وایان به من و به ره‌وانه‌کراوه‌که‌ی من بینن، گوتیان: ئه‌وه ئیمانمان هینا و شایه‌د به که ئیمه ملکه‌چین.

۳- ههروهها له سوورپهتی (الصف) دا خوا ئاوا مه دحی ههواریه کان ده کات، ده فهرموئ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَأَمْنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾﴾

٤١٦

واته: ئه ی ئهوانه ی برپواتان هیناوه! پشتیوانانی خوابن، وهك چۆن عیسا به ههواریه کان (قوتابیه کان) ی گوت: کی هاوکار و پشتیوانمه بۆ لای خوا؟ ههواریه کان گوتیان: ئیمه پشتیوانانی خواین، ئنجا کۆمه لێك له بهنو ئیسرائیل برپایان هینا و، کۆمه لیکیش بیپروا بوون و، سه ره نجام ئهوانه مان پشتگرت و سه ر خست که برپادار بوون، به سه ر ئهوانه دا که بیپروا بوون.

(واته: له رپوی به لگه و بورهانه وه سه رمان خستن).

کهواته: ئه مه ش ده (١٠) نمونه له (پهیمانی نوئ) که ههم به نه بهت خوی په روه رد گاره وه و، ههم به نه بهت عیسا (علیه السلام) وه، شتی ناشایستی تێدایه، ئنجا ئایا کتیبیکی ئاوا، ده گونجی به فهرمایشتی خوا له قه له م بدری؟ بیگومان نه خێر، وێرای ئه وه ی که پیشتریش گوتمان: خوا عزوجل ته نیا باسی یهك (انجیل) ی کردوه که بۆ عیسای ناردوه، به لام نه صرانییه کان چوار ئینجیلیان هه ن: (١- متی، ٢- مرقس، ٣- لوقا، ٤- یوحنا) وێرای چه ندان کتیبی دیکه ش.

ههروهها ئه و چوار ئینجیله ش گولبژیری نیو هه فتا (٧٠) ئینجیلن، وهك بیشتەر - له باسی یه که می ئه م به شه دا - باسمان کرد.

هه ر که سیکیش به وردیی و تیفکرینه وه (پهیمانی نوئ) - هه ر چوار ئینجیله که و ده (١٠) کتیبه که ی دیکه ش - بخوینیته وه، ده زانی که هه موو ئه و نووسراوانه، یادداشت و بیره وه ربی ژماره یه که له نیزیکانی عیسان و، هه یچ کامیان قسه ی راسته وخوی عیسا ش (علیه السلام) نین، چ جای ه ی خوا عزوجل!

ھەلبەتتە ئىمە لە باسى يەكەمى ئەم بەشى سىيەمەدا: (سەرگوزشتەى سەرھەلدى ئىلھاد لە رۆژئاوا و ئەوروپا)دا بە تەفصىل باسماں کرد، کە ئىنجىل چۆن گۆردرا و، چۆن ئەو چوار ئىنجىلە لە نىو حەفتا (۷۰) ئىنجىلدا ھەلبىژىردراون، چۆن (قسطنطين) لە کۆبونەوھى (نىقىيە) لە سالى (۳۲۵)ز دا، بە زۆر سىکۆچکەيى (ثالوت) (باب و کوپ و گيانى پىروزي فەرز کرد، دژى خوا بەيە کگرەکان.

بەللى (پەيمانى نوئ)ش شتى وای تىدايە، کە بە تەئکيدا ناتوانين بلين: ئەو ھەحىي و کتیب و فەرمايشتى خوايە و، بە کەلکى ئەو ھەنايەت بىکەين بە بناغەى: خواناسيى و خواپەرستىيى و دىندارىيى و دىيادارىيە کى راست و ساغ.

پینجهم: کتیبی مسولمانان (قورئان):

بهريـزان!

کتیبیکمان ماوه لهو کتیبانهی که شونکه وتوانیان به کتیب و پهيام و فرهمايشتی خویان له قهلهم دهدهن، ئه ویش قورئانه، قورئانی بهرز و مهزن، قورئانی بهخشنده، با بزاین قورئان چیه و چونه؟ ئایا ئه ویش وه کتیبهکانی دیکه که باسمان کردن، شتی وای تیدایه که عهقل رهتی بکاته وه و، له گهله و هچی خوا بووندا نه گونجی، له گهله بهرزه وندی مروفا نه گونجی، له گهله زانستدا تیکبگیری، له گهله واقیعدا تیکبگیری؟ یاخود ههرجی تیدایه، هه مووی عهقل پهسندی دهکات، با به ته وایی له هه مووشی تینه گات، چونکه ته نیا خوا (سبحانه و تعالی) به زانیاری ره هاو بی سنووری هه موو ئه و نه ییانهی له قورئاندان، دهیانزانی، به لام هیچ شتیک له قورئاندا نیه که له گهله عهقلا تیکبگیری، له گهله زانستدا تیکبگیری، له گهله زگماک و ناخ و خواپسکی مروفا تیکبگیری، له گهله بهرزه وندییدا تیکبگیری.

ئێستاش ئیمه له حهقه (۱۷) خالاندا باسی کتیبی ئیسلام و مسولمانان (قورئانی مهزن) دهکین:

۱- کتیبی ئایینی مسولمانان، وهک له فرهمايشتی خوادا هاتوه پیناسه کراوه قورئانه، وهک عزوجل ده فره موو:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾ ۸۷ ﴿الحجر.

واته: به دلنیا یی (ئه ی موحه ممه د!) ئیمه به تو مان به خشیوه: حهوت (له نایه ته) دووباره کراوه کان و قورئانی مهزن.

حهوت نایه ته دووباره کراوه کان، واته: سووره تی (الفتاحه) که وهک پیرست وایه بو قورئان، هه ر بویهش خوا له گهله قورئاندا باسی کردوه، قورئان و پیرسته که ی،

خواییکهوه باسی کردوون، چونکه سوورپهتی (الفاتحه) سهردیرو پیرستی ههموو قورئانه، ههموو نهیینهکانی قورئان به گوشراویی و کورتیی له سوورپهتی (الفاتحه) دا ههن، وهك له تهفسیری سوورپهتی (الفاتحه) دا باسم کردوه^(۱)، ههروهها لهو بهرهمهشدا كه له (سجن)ی كرۆپهري ئهمریکادا نووسیومه: مهوسووعه: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)، كه ئیستا بۆ جاری دووهم، له دوازه (۱۲) کتیبدا چاپ دهکریتهوه، له پیشهکییهکهیدا گوتوومه، ههموو ئهو دوازه (۱۲) کتیبهی ئهم (موسوعة)یهم به کورتیی لهبهر رۆشنایی سوورپهتی (الفاتحه) دا ههلهینجاوه و، درێژیهکهشی لهبهر رۆشنایی ئایهتهکانی دیکهی قورئاندا^(۲).

بهلێ ئهم قورئانه وهحیی و فهرموودهی خوایه (سبحانه وتعالی) بۆ پیغمبهري خاتهم محمد (صلی الله علیه وسلم) وهك دهفهرموی:

﴿ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾ ﴾ الشعراء.

واته: روهی ئهمیندار (جبریل) دایبهزاندوته سهر دلی تۆ، تاكو له وریاکهروهان و هۆشیارهکهروهان بی، به زمانیکی عهپهبی رۆشن.

۲- ئهم قورئانه ههمووی سهه و چوارده (۱۱۴) سوورپهته، به سوورپهتی (الفاتحه) دهست پیدهکات و به سوورپهتی (الناس) کۆتایی دی، ههمووشی زانراو و دیاره و، تهناهت وشهیهك و پیتیکیشی تیدانیه كه پیغمبهري (صلی الله علیه وسلم) به هی خۆی بزانی و، لێی زیاد کرد بی، كه وهك (پهیمانی کۆن) و (پهیمانی نوێ) یاداشت و بیرهوهیری چهند نووسهريك بی و، به چهندان زمان و له ماوهی هزار (۱۰۰۰) سالد، نووسرا بی^(۳)، یان وهك (ئاقیستا)ی

(۱) واته: کتیبی (بوختهیهك دهبارهی ئیسلام).

(۲) له چاپی دووهمی دا ههر دوازه کتیبهکهی، چوار هزار (۴۰۰۰) لاپهه زیاترن.

(۳) وهك کاتی خۆی له زاری شوینکهوتوانی ئهو دوو کتیبهوه باسمان کرد.

زەردەشتایەتی، لە ماوەی ھەوتسەد (۷۰۰) سالددا، کوو کرایتەو، یان وەك ھی صایبەیی میندایی، كە نازانین لە ماوەی چەند سالددا و، كی نووسیویەتەو؟ ئەوانە لە كوێ و، ئەو قورئانە بەرز و مەزنە، لە كوێ!

۳- ژمارە ی ئایەتەکانی قورئان: (۶۲۳۶) ئایەتە، بە ژماردنیك و، بە ھەندیکیشیان (۶۲۰۴) یان (۶۲۱۹) یان (۶۲۲۵) یان (۶۲۲۶) ئایەتە.

لێرەدا دەمەوی شتیك روون بکەمەو:

رەنگە کەسانیک بلین: ئایا ئەو چۆنە؟ بە پێی سەرژمێرێك: (۶۲۰۴) ئایەت، ئەو ژمارە یە لە كوێ و ژمارە ی: (۶۲۳۶) لە كوێ، كە سی و دوو ئایەتی (۳۲) لەو سەرژمێرییە دیکە زیاترە؟!

و ئەلامە کە ی ئەو یە: ئەوانە ی دەلین: قورئان (۶۲۰۴) ئایەتە، لە گەل ئەوانەدا كە دەلین: (۶۲۳۶) ئایەتە، ھیچیان وشە یەك و پیتیکی بە زیاد لەو ی دیکە نالین، بە لام جیاوازییە کە لە کورتیی و درێژی ئایەتەکان دایە.

بووینە: خوا (سبحانە و تعالی) دەفرموی: ﴿ صِرْطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴾ الفاتحة.

ھەندیکیان لێرە: ﴿ صِرْطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ﴾ و ھستان و ئەو یان کردو بە ئایەت، بە لام ھەندیکیان: ﴿ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴾ ئەو ھشیان لە گەل و ی حیساب کردو، ھەمووی بوو تە یەك ئایەت، کەواتە: لە ھستانەکان (وقوف)دا، ھەندیکیان ئایەتیکیان کردو بە دوو ئایەت، یان رستە یە ک ی درێژیان کردو بە سی ئایەت، لێرەدا ژمارە ی ئایەتەکان زیاد بوو، ئە گەرنا پیت و وشەکانی قورئان، چەسپاو و نە گوێن، وەك ئیستا باسی دەکەین.

۴- ژمارە ی وشەکانی قورئان، نە گوێن و بریتیە لە: ھفتاو ھەوت ھەزار و چوار سەد و سی و نوو (۷۷۴۳۹) وشە (کلمة)، کەواتە: ژمارە ی ئایەتەکان کە کەم و زیاد دەکات، لەبەر کورتیی و درێژی رستەکانە.

۵- ههروهها ژماره‌ی پیتته‌کانی قورئانی‌ش دیاره، سی سهدو بیست و یهك ههزارو سهدو ههشتا (۱۸۰، ۳۲۱) پیت (حرف)ه.

۶- قورئان چوار ناوی سهره‌کیی بۆ به‌کاره‌ینراون، که ئەمه‌یان هه‌له‌ینجانی خۆمه: (۱- قرآن، ۲- کتاب، ۳- ذکر، ۴- فرقان).

هه‌رکام له‌و چوار ناوه‌ش روویکی گه‌وره و گرنگ و جه‌وه‌ریی، ئەو کتییبه مه‌زنه ده‌رده‌خات:

۱- ناوی (قرآن)ی بۆ به‌کاره‌ینراوه، له‌به‌ر ئەوه‌ی ده‌خوینریته‌وه، (قرآن) واته: خوینراوه، یان خویندنه‌وه، وه‌ك خوا فهرموویه‌تی:

﴿إِنَّا عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقُرْآنُهُ، فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ﴾ (۱۸) الفیامة.

۲- هه‌روهها ئەو په‌یامه‌ ناویشی (کتاب)ه، چونکه: وێرای ئەوه‌ی که ده‌خوینریته‌وه به‌ زاره‌کیی، نووسراویشه‌ته‌وه، واته: هه‌م خوینراوه‌یه، هه‌م نووسراوه‌یه، وه‌ك خوا فهرموویه‌تی:

﴿الرَّتِّكَ ءَايَتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ﴾ (۱) الحجر.

۳- ناوی سییه‌می قورئان بریتیه له (ذکر) له‌به‌ر ئەوه‌ی بیر خه‌ره‌وه‌یه، راستیه‌کان بیر مروّف ده‌خاته‌وه، وه‌ك خوا فهرموویه‌تی:

﴿وَأَنَّهُ لَذِكْرُكَ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ﴾ (۴۴) الزخرف.

۴- ناوی چواره‌م (الفرقان)ه، له‌به‌ر ئەوه‌ی لیك جیاکه‌ره‌وه‌یه: هه‌ق و ناهه‌ق، حه‌لّال و حه‌رام، چاك و خراپ، دۆست و دوژمن، راست و چه‌وت، لیك جیا ده‌كاته‌وه و به‌رچاوی مروّف روّشن ده‌كاته‌وه، وه‌ك خوای میهره‌بان فهرموویه‌تی:

﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَلَمِينَ نَذِيرًا﴾ (۱) الفرقان.

﴿ نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابُ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴾ (۲) مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو أَنْتَقَامٍ ﴿۴﴾ آل عمران.

۷- قورئان هه مووی به شیوازی تهواتور (تواتر)^(۱) به ئیمه گه‌یشتهو له زاری موباره‌کی پیغه‌مبه‌ری کو‌تایی موحه‌ممه‌ده‌وه (صلی الله علیه وسلم)، هه‌م به زاره‌کیی (شَفَاهَة)، هه‌م به نووسین (کِتَابَة)، تهواتور (التواتر) یش، ئه‌وه‌یه: کو‌مه‌لیکی زور شتیک له که‌سیک بیستن، یان بینن و بیگه‌یه‌نن به کو‌مه‌لیکی زوری دوی خو‌یان، ئه‌وانیش بیگه‌یه‌نن به کو‌مه‌لیکی زوری دوی خو‌یان، که هیچ عه‌قلیک بروا نه‌کات که ئه‌و کو‌مه‌له زوره له‌سه‌ر درو کو‌بینه‌وه.

بو وینه:

ئیس‌تا ئیمه لی‌ره دانیشتووین، ئه‌گه‌ر که‌سیک هات، گوتی: ئه‌وه فلان شته قه‌وما له هه‌ولیری، له بازاری (شیخه‌للا) یان: له فلان بازار، دیاره ئه‌گه‌ر زور راستگو بیت، متمانه‌ی پی ده‌که‌ین، به‌لام ئه‌وه له کو‌ی و ئه‌وه له کو‌ی که دوا‌یی یه‌کیکی دیکه بی و، دوا‌یی چواری دیکه‌ش بین و، دوا‌یی ده‌پازده (۱۰ - ۱۵) ی دیکه‌ش بین؟! ئه‌وه‌واله ده‌بیته جی دلیایی و هیچ گومانمان نامینی.

ئهم قورئانه‌ش هه‌مووی به تهواتور به ئیمه گه‌یشتهو: هه‌زاران که‌س له هاوه‌لان هه‌م به زاره‌کیی (شَفَاهَة) دوی ئه‌وه‌ی له‌به‌ریان کردوه، هه‌م به نووسین (کِتَابَة) یش و، ویرای ئه‌وه‌ی که له‌لایه‌ن هه‌زاران که‌سه‌وه هه‌مووی یان به‌شیکی، له‌به‌رکراوه و، له‌سینه‌کاندا تو‌مارکراوه، نووسراویشه‌ته‌وه، هه‌ردوو‌کیشیان له‌سه‌رده‌می خودی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) دا و به‌ئاراسته‌کردن و فی‌رکردن و فه‌رمان‌کردنی خودی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم)، که‌واته: قورئان له‌دوو‌رپ‌گاو به ئیمه‌وه گه‌یشتهو: هه‌م له‌رپی له‌به‌ر کردن و زاره‌کیی، هه‌م له‌رپی نووسینه‌وه^(۲).

(۱) المتواتر: هو الذي يرويه جمع يُحِيلُ العقل في العادة تواطؤهم على الكذب، من أول السند وَوَسَطِهِ وآخره. علم الحديث ومصطلحه، ص ۱۴۵ - ۱۵۰، د. صبحي الصالح.

(۲) له کتیی: (با له خزمه‌ت قورئاندا بین!) دا به‌دریژی ئه‌و باب‌ه‌ته‌مان تو‌یژی‌وته‌وه.

۸-) مسولمانان هر له سهردهمی پیغه مبهروهه (صلی الله علیه وسلم)، تاكو ئیستا، نهك له سهر ئایهت و بر گه و رستهیهك، تهنا نهت له سهر وشهیهك و بگره پیتیکی قورئانیش را جیاییان نه بووه، مشت و مریان نه بووه، یه کیان بلی: ئه و وشهیه یان ئه و پیته ههیه، یه کیکیان بلی: نیه، چونکه ژماره ی پیته کانی قورئان و وشه کانی دیاریی کراوه: (۳۲۱۱۸۰) پیت و، (۷۷۴۳۹)، وشهیه، ئیدی براوه ته وه: نه پیتیکی لی کهم ده کری، نه زیاد ده کری.

۹-) به بی هیچ دوو دلییهك ههردوو کتیبی (پهیمانی کۆن) و (پهیمانی نوێ) به لکو هه موو کتیبه کانی دیکهش، که باسما ن کردن، دهستکاریی کراون و گۆردراون شیوئیراون، با سهرنجی قورئان بدهین له و باره وه چی فهرمووه: یه کهم: پهیمانی کۆن:

خو (سبحانه و تعالی) زۆر به پروونی و راشکاوایی فهرموویه تی: جووله که کان فهرمایشتی خویان گۆریوه دهستکارییان کردوه، بو وینه ده فهرموئ:

﴿وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ....﴾ المائدة: ۱۲.

دوایی له درێژه ی ئایه ته کاند ده فهرموئ: ﴿فِيمَا نَقَضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ....﴾ (۱۳) المائدة.

واته: به هو ی پهیمان شکاندنیانه وه، نه فرینما ن لی کردن و دلیانما ن رهق کرد، وشه کان له شوینی خویان لا ده ده ن و، به شیک له وه ی که پی ئامۆژگاریی کرابوون له بیریا ن چوو.

یانی: هه م به ئانقه ست وشه کانیان ده گۆری و، هه م هه ندیکیشیا ن له بیرچوو و فهرامۆشیا ن کرد، چونکه له ئه سلدا - جگه له ته ورات - نووسرا و نه بووه و، هه مووی به زاره کیی نه قل کراوه، به تاییهت دوای ئه وه ی که ئاشووریهه کان و بابلیهه کان، جووله کهیا ن راگواست و بلاویان کردنه وه به دنیا دا، به تاییهت هینیا ن بو

غىراق، ئەۋەدى نووسراۋۇۋەش، فەۋتا و دۋاىى نووسرايەۋە، ۋەك بۇ خۇيان دەلىن: لە ماۋەى ھەزار (۱۰۰۰) سالدۇ نووسراۋەتەۋە!

دوۋەم: پەيمانى نوئ:

بە نىسبەت نەصرانىيە كانىشەۋە، خوا دەفەرموى: ﴿وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرُكَ إِنَّا نَصْرُكَ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ﴾ المائدة. ۱۴

ۋاتە: ئەۋانەش كە گوتيان: ئىمە نەصرانىيىن، پەيمانمان لى ۋەر گرتىبون، بەلام بەشىك لەۋەى پى ئامۇژگارىيى كرابون، لە بىريان چوو، فەرامۇشيان كرد.

ھى ئەۋان خوا (سبحانە وتعالى) باسى بە ئانقسەت گۆرپىن ناكات، بەلام دەفەرموى: لە بىريان چوو، فەرامۇشيان كرد.

ئەۋەشم بۇيە لىرەدا باسكرد، كە پىشتىرىش باسمان كردو، چونكە يەكىك لە ئەركەكانى قورئان راستكردنەۋەى ھەلەۋ لادانەكانى خاۋەن كىتئەكانە، خوا (سبحانە وتعالى) فەرموۋىتەتى:

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ﴾ المائدة. ۴۸

ۋاتە: كىتئەيمان بە ھەق بۇ تۆ دابەزاندو، كىتئەكانى پىش خۇى بە راست دەزانى (ۋەك ئەسلەكەيان)، بەلام بەسەرىشيانەۋە چاۋدىرە (ھەلەۋ لادانىكىيان تىدا كرابى، ئەگەر بە پىۋىستىيى بزانى راستى دەكاتەۋە)، ۋەك لە سوۋرەتى (النمل) دا خوا دەفەرموى:

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ وَإِنَّهُ هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۷۷﴾

ۋاتە: ئەم قورئانە زۆربەى ئەۋەى كە تىيدا كەۋتوۋنەتە راچىيى، بەسەر نەۋەى ئىسپرائىلدا دەخوئىتئەۋە، بەدلىيىي رىنمايى و رەحمەتىشە بۇ برۋاداران.

واته: ئهوهی که به پێویستی بزانی، به سهریاندا دهخوینتتهوه که: ههواله راسته که، ناوابوه.

۴۲۵

لێردها نمونهیهکی بچووک دینم: له پهیمانی کۆندا که باسی پادشای میسر دهکات، له سهردهمی یوسفدا، ههردهلێ: فیرعهون، بهلام له قورئاندا دهفرموی: پادشا (ملك)، ئنجا دیاره نازناوی پادشایهکانی میسر، فیرعهون بووه، ئهدی بۆچی قورئان وشه ی مهلیک بهکار دینێ؟

وهلامهکهی ئهوهیه که: ئیستا میژوو دهریخستوه، گهلی ههکسۆس چهند سهدهیهک میسرپان خستۆته ژێر کۆنترۆلی خۆیان و، ئهوکاته یوسف (علیه السلام) له میسر گیراوه، سهردهمی حوکی ههکسۆس بووه، که به حوکمرانهکانی خۆیان گوتوه: مهلیک، نهک فیرعهون، میسرپییهکان به حوکمرانی خۆیان گوتوه: فیرعهون و نازناوی پادشاکانی (قبطی) یهکان فیرعهون بووه، بهلام هی ههکسۆس: مهلیک بووه، ئنجا قورئان وشه ی مهلیک بهکار دینێ، بهلام له پهیمانی کۆندا ههردهلێ: فیرعهون بهکار دینێ، له حالیکدا که له پهیمانی کۆنیشدا دهلێ: ههکسۆس حوکی میسرپان گرتۆته دهست لهوکاته! بهلێ قورئان ههموو ئهو شتانهی که له تهورات و ئینجیلدا (ئهو تهورات و ئینجیله راستهقینهی که خوا به موسا و عیسا داوون، نهک ئهوهی ئیستا هه)، ههردهلێ که خوا به پێویستی زانیی، بۆی راست کردونهوه.

۱۰- له کاتییدا که ههراکام له (پهیمانی کۆن) و (پهیمانی نوێ) ی ئیستای بهردهستی جوولهکهو نهصرانییهکان، چ جای کتیبی صابیئهو مهجوسیهکان، دهیان و، بگره سهدان شتیان تێدایه که دژو پیچهوانه ی عهقل و زانست و میژوو واقیعه، قورئانی به پێر، یهک تاکه وشهشی تێدانیه که له گهڵ عهقل و زانست و میژوو و واقیعهدا دژ بوهستی، بهلکو زیادهوهش: قورئان له ههموو پرویچهوه، دهستهوسانکهرا (معجزه)، به تایبتهت لهم ده (۱۰) بوارهدا:

۱- پروحیی.

۲- زگماکیی.

۳- عه قلیی .

۴- مه عریفیی .

۵- ته زکیه ی نه فس .

۶- ره وشت و ئاکار .

۷- کو مه لایه تی .

۸- میژوویی .

۹- زانستی .

۱۰- به یانیی .

وهك له مه وسووعه ی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)، (الكتاب الخامس: الإيمان بكتب الله تعالى) دا له باسی دهسته وسانكه ریی قورئاندا، به ته فصیل باسما ن کردوه، ههروه ها (مؤریس بوکای) له کتیبی: (القرآن والتوراة والإنجيل والعلم) دا باسی کردوه، به ناوونیشانی: (دراسة الكتب المقدسة في ضوء المعارف الحديثة)، ئه ویش به ته فصیل باسی کردوه و، زانایانی دیکه ش زوریان باس کردوه.

۱۱-) له قورئاندا به رنامه یه کی گشتگیرو تیرو ته واو و هه مه لایه نه ی ژیا نی تاك و خیزان و کو مه لگا هه یه، له هه موو بواره کانی: بووناسیی و تیروانی و، ئیمان و عه قیدهو، فیکرو رو شن بیریی و، په رسته شه کان و، ره وشت و ئاکاریی کو مه لایه تی و، ئابووری و، حوکم و سیاسه ت و، جهنگ و ئاشتی، .. هتددا.

وهك خوا (سبحانه وتعالى) له سوورپه تی (الأنعام) دا ده فهرمو ی: ﴿وَتَمَّتْ

كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ (۱۱۵)

واته: وشه ی په روه ردگارت ته وای کردوه، له راستیی و له دادگه ریی دا.

ههروه ها له سوورپه تی (المائدة) دا ده فهرمو ی: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ (۲)

ئەمىرو {واتە: لە ھەجى مالىئاويى} دا بەرنامەكەتانم بۆ تەواو كردن و، چاكەى خۆم بە تەواويى لە گەل كردن، ئىسلامىشم بە بەرنامەى ژيان بۆ پەسند كردن.

يانى: جگە لە ئىسلام، شتىكى دىكە لە لاى خوا پەسند نى، كە بەرنامەى ژيانى مەرقەھەكان بى، ئنجا مەوسووعەى: (الإسلام كما يتجلى فى كتاب الله) دا، بەلگەيەكى سەلمىنەرى گشتگىرى و ھەمەلايەنىي و تىر و تەواويى قورپان و ئىسلامە، چونكە ھەموو ئەو مەوسووعەيە كە دوازده (۱۲) كتيبە لە زياتر لە چوار ھزار (۴۰۰۰) لاپەرەدا، لەبەر پۇشنایى قورپاندا، نووسیومە و ھەولمداو ھەموو لایەن و بوارو رەھەندەكانى ئىسلامى تیدا بخەمەرۆو.

۱۲-) بىگومان بەس ئەوھش، لە ھىكەت و زانىارىي و بەزەيى بى سنورى خوا، چاوەروان دەكرا، كە قورپانىك كە بۆ سەرھەم مەرقەھەتيى و، بە كۆتا پىغەمبەرى دادەينىرى، ھەر بەو شىوہيە بى: وەلامگوى سەرھەم پرسىارەكانى مەرقەھەتيى بىت، بە درىژايى زەمان و بە پانايى زەمین، وەك خوا فەرموويەتى:

﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾﴾ التكویر.

واتە: ئەم قورپانە تەنیا بىر خەرەوہيە بۆ ھەموو جیھانییان، بۆ ھەر کامىك لە ئیوہ كە بىھوى راست بى.

كى دەيەوى راست بى، ئەمە قورپان، با لە خزمەت قورپان دابى، ئەو كاتە: لە گەل خوادا راست دەبى، لە گەل خوى دا راست دەبى، لە گەل خەلكدا راست دەبى، دەروونی راست دەبى، دەرى راست دەبى، لە ژيانى تاكىي و خىزانى و كۆمەلايەتيى و سیاسى دا راست و پىك و پىك دەبى، بەللى قورپانىك خوا بۆ ھەموو مەرقەھەتيى بىنیرى، ھەر دەبى وابى، بەلام كتيبەكانى دىكەى خوا (سبحانہ وتعالى) ئەگەر گریمان نەشگۆرابانايەو، دەستكارىش نەكرابانەو نەشیونىرابانايەش، ھەر نە دەگونجا گرفت و كىشەكانى ئىستای بەشەريان چارەسەر بكردايە، چونكە خوا ھەر كامىكىيانى بۆ گەل و ھۆزىكى تايبەت و

بۇ قۇناغ و رپۇژگارېكى ديارىكراو، ناردو، بۇ وىنە: تەورات بۇ وەچەى ئيسپرائيل، وەك خوا فەرموويەتى:

﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا ﴾ المائدة: ۴۴.

واتە: ئىمە تەوراتمان دابەزاندبوو رېنمايى و پرووناكىي تېدا بوو، پېغەمبەرانىك كە (بۇ خوا) ملكەچ بوو بوون، حوكمرانىي جوولەكەيان پېدەكرد....

هەروەها ئىنجىل بەهەمان شىو، وەك عيسا دەفەرموى: ﴿ يَسْبِقِ إِسْرَءِيلَ إِنْى رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ ﴾ (۶) الصف.

واتە: ئەى نەوى ئيسپرائيل! من رەوانەكراوى خوام بۇ لای ئىو.

بەلى: ئىنجىل ھاتبوو كە تەواوكرى تەورات بى، بەو واتايە: ئەو لادانانەى كە جوولەكە لە تەوراتدا كەردبوويانن و، ئەو شىوئىران و دەستكارىي كرانانە، راستيان بىكاتەو و، ئەو سزا درانانەى جوولەكەكان بەھوى ستم و لادانيانەو، ئەو بارە قورسانەيان لەسەر لابرى، وەك عيسا (عليه السلام) فەرموويەتى:

﴿ وَلَا جُلَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾ (۵۰) آل عمران.

واتە: هەروەها ھاتووم - ئەى گەلى جوولەكە! - كە ھەندىك لەو شتانەى لىتان قەدەغەكراون، بۇتان رەوا بىكەمەو.

كەواتە: تەوراتىش و ئىنجىلىش بۇ گەلى جوولەكە، بۇ وەچەى ئيسپرائيل ھاتوون، هەروەها كىتەبەكانى دىكەش ھەركام بۇ شوىنىكى جوگرافىي ديارىي كراو و، بۇ گەل و ھۆزىكى ديارىي كراو، لە ھەل و مەرجىكى ديارىي كراودا، ھاتوون، بۆيە ئەگەر گریمان دەستكارىيش نەكرابانايە، ھەر نەياندەتوانى گرفت و كىشەكانى ئەم مەروفايەتییەى ئىستا و دواى ئىستا چارەسەر بىكەن، لەسۆنگەى ئەووە كە خوا (سبحانە وتعالى) بۇ ئەوى نەناردبوون، گرفت و كىشەكانى

ئىستا چارهسەر بکەن، بەلکو ناردبوونی، گرفت و کیشەى کۆمەلگایەکی دیاریی کراو، لە هەل و مەرجیکی دیاریی کراودا، چارهسەر بکەن.

(۱۳-) هەر لیڤەشدا حیکمەتی خۆی کارزانمان بۆ دەردەکەوی، کە بۆچی خۆی قورپانی پاراستوه؟ وەك لە سوورپەتی (الحجر)دا دەفەر موی:

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١﴾ ﴾

واتە: ئیمە خۆمان (ذکر)^(۱)مان دابەزاندوه و خوشمان پارێزەریینی، خوا خۆی قورپانی پاراستوه لە دەستکاری کران و شیۆنران و گۆران، بەلام پاراستنی کتیبەکانی دیکەى بە مەرفۆقان سپارد بوو، وەك لە سوورپەتی (المائدة) دا دەفەر موی:

﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنَ اللَّهَ لَا تَشْتَرُوا بِئَايَتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ ﴾

واتە: ئیمە تەووراتمان دابەزاندبوو پێنمایی و پروناکیی تیدا بوو، پێغه مبه رانیك که ملکه چ بوون بۆ خوا، حوکمرانییان پێده کرد بۆ جووله که کان، ههروهها رهه بانیی و ئەهبار، {دوو جوور بوون لە زانا و شارەزایان لە نیو گەلی جووله که دا} حوکمیان بە تەورات دەکرد، ﴿بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ﴾ بە هۆی ئەوهوه که پارێزرانی کتیبی خویان پێ سپێردرابوو^(۲)، ههروهها به سه رهشیهوه چاودێر بوون.

(۱) چونکه "ذکر" یه کینکه له ناوهکانی قورپان، واتە: بیر خه رهوه.

(۲) ﴿اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ﴾: [وَكُلَّ حِفْظٍ كِتَابِ اللَّهِ إِلَيْهِمْ: أَوْ وَكُلُّوا بِحِفْظٍ كِتَابِ اللَّهِ].
واتە: پاراستنی کتیبی خویان پێ سپێردرابوو.

بەلام شتىك بە مروۋقان بسپىردى، بە قەدەر تواناي مروۋقان پارىژراو دەبى و، شتىكىش خوا بۇ خۇي بىپارىژى و پارىژراو كەي عايدى خوا بى، بە قەدەر پاراستنى خوا پارىژراو دەبى، خوا بىهوى شتىك بىپارىژى دەپارىژى، بەلام مروۋق لە قەدەر خۇيان شت دەپارىژن، بۆيەش تەورات ئىستا خۇمان دەزانين چى لىھات، وەك پىشتەر باسماں کرد.

بەلى ئەوئى خوا بىپارىژى، پارىژراو دەبى، بەلام ھى مروۋقان، لە قەدەر خۇيان دەبى، ھىكمەتەكەشى ئاشكرايە: كىتیبەكانى دىكە، بۇ قۇناغ و ھەل و مەرجىكى دىپارىژىراو بوون، بەلام قورئان بۇ گشتى و سەرتاسەرىيە و، دوايى وىش كىتیبىكى دىكە نايەت، دواي قورئان كىتیبىكى دىكە نايەت، ئەگەر گریمان دەستكارىپىراو شىوئىرا، راستى بىكەتەو، بەلام قورئان لە دواي كىتیبەكانى دىكە ھاتو: ﴿وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ﴾ (۴۸) المائدة، بەسەرىانەو چاودىرە، لە ھەر شىوئىك دەستكارى كران و شىوئىران روويدابى، قورئان راستى دەكەتەو، بەلام قورئان دوايىن كىتیبى خوايە و، موخەممەد دىش دوايىن پىغەمبەرى خوايە:

﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾ (۴۰) الأَحْزَاب.

واتە: نە لە دواي موخەممەد پىغەمبەرىكى دىكە دى و، نە لە دواي قورئانىش كىتیبىكى دىكە دى، تاكو ئەگەر دەستكارى كران و گۆرپەران روويدا، لە شەرىعەتىكدا كە موخەممەد لە خواو ھىناويەتى و، لە كىتیبىكدا كە خوا بۇ موخەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) دابەزاندو، ئەو كىتیب و شەرىعەتە راستى بىكەتەو، ئەگەرنا خوا (سبحانہ وتعالى) دەيتوانى كىتیبەكانى دىكەش بىپارىژى، بەلام چونكە بۇ كاتىكى دىپارىژىراو ناردوون و بۇ كۆمەلگايەكى دىپارىژىراو، بە پىويستى نەزانىوہ خۇي بىپارىژى.

۱۴-) قورئان چوار تایبه تمه ندیی هه، که ته نیا هی قورئان:

تایبه تمه ندیی یه که م:

قورئانی مه زن به نامه شه و موعجیزه شه له یه ک کاتدا، قورئان موعجیزه، موعجیزه ی راستیی خویه تی و، له هه مان کاتدا به نامه شه، کتیبه کانی دیکه وانه بوون، موسا (علیه السلام) ته وراتی بو هاتبوو وه که به نامه، به لام موعجیزه که ی بریتی بو له گوچان و له دهستی و له چهند شتیکی دیکه، عیسا (علیه السلام) ئینجیلی بو هاتبوو وه که به نامه، وپرای ته ورات، به لام چهند موعجیزه کی دیکه ی هه بوون، ههروه ها صالح موعجیزه ی هه بووه، هه موو پیغه مبه ران موعجیزه یان هه بوون، به لام پیغه مبه ری خاتهم (صلی الله علیه وسلم) قورئان: هه م به نامه که یه تی و هه م موعجیزه که شیه تی، هه لبه ته هیچ پیغه مبه ری که نه هاتوه، موعجیزه کی نه بی، خه لک له سه ر بناغه ی نه و موعجیزه، متمانه به و پیغه مبه ره بکات، که راست ده کات، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه تی: {مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيَتْهُ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرُهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ}، (أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ برقم: (۶۹۸۱)، وَمُسْلِمٌ برقم: (۳۸۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ).

واته: هیچ پیغه مبه ری که له پیغه مبه ران نه بووه (سه لات و سه لامی خویان له سه ر بی) مه گه ر به لگه یه کی پیدراوه، که مروقه کان له سه ر بناغه ی وی برپای پی بینن، به لام نه وه ی به من دراوه، سروشیکه خوا بو ی سروش کردوم، بو یه ئومیدم وایه که له روژی دوا پیدا، له هه موویان شوینکه وتووم زیاتر بن.

چونکه موعجیزه که ی ده مینیتته وه، ئیستا چون ده زانین موسا نه و موعجیزانه ی بوون و، عیسا نه و موعجیزانه ی بوون و، پیغه مبه رانی دیکه نه و موعجیزانه یان بوون؟ بیگومان به هو ی قورئانه وه ده زانین، قورئان بو مان ده گیریتته وه، نه گه رنا موعجیزه کانیان له به رده ستمان نین، به س موعجیزه ی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) و ئیسلام هه ر له به رده سته، وه ک خوی به رزی مه زن فهرموویه تی:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (۲۳) ﴿إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَأْزَنُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ (۲۴) البقرة.

واته: ئەى خەلىكە! ئەگەر لە دوو دلييدان لەوەى دامانبەزاندۆتە سەر بەندەى خۆمان، ئەو سۈرەتەىكى وەك ئەو بىنن، (پيشى فەرموۋى: قورئانىك بىنن، دوايى فەرموۋى دە (۱۰) سۈرەت بىنن)، ئنجا ئەگەر نەتانتوانى سۈرەتەىكى بىنن، لە حالەكدا كە هەرچى بەردەستىشتان دەكەوئەت لە شاىەديدەران و ھاوکاران دەبن، لە ئىنس و جند، كۆيان بکەنەو، ئەگەر راست دەكەن (كە قورئان فەرمایشت و سەروشى نیراوى خوا نیه) بە دنیایى هەرگیزىش بۆتان ناکرئ، ئەو کاتە خۆتان لەو ئاگرە پاریژن، كە سووتەمەننیهكەى بەردو مەرقە بۆ كافران ئامادەكراو.

بەچى خۆيانى لى پاریژن؟ بە ھۆى ئیمان ھینانەو بە قورئان و بە موخەمەد (صلی اللہ علیہ وسلم).

تایبەتمەندى دووھم:

تایبەتمەندى دووھمى قورئان بریتىە لەوەى كە قورئان بەرنامەى ھەمیشەيى خوايە بۆ تەیکراى مەرق و جند، ئەمەش تایبەتمەندییەكى دیکەى قورئانە، چونکە کتیبەکانى دیکە، وەك گۆتمان: لە ھەل و مەرجیكى تایبەتدا بۆ كۆمەلگایەكى دیاریكراو و قوناغیكى دیاریكراو بوون، بەلام قورئان خوا لە چەندان ئایەتدا ئەو راستییەى دووپات کردۆتەو، كە بۆ ھەموو مەرقایەتیە، بۆ وینە:

۱- ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ (۱) الفرقان.

واته: بەرزى و مەزنى بۆ ئەو زاتەى كە فۇرقانى (واته: لىكجياكەرەو) دابەزاندە سەر بەندەكەى خۆى، تاكو وشياركەرەو بى بۆ ھەموو جیھانیان.

۲- ھەروەھا دەفەرموی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (۱۰۷) ﴿الأنبياء﴾.

واتە: تۆمان نەئاردو، مەگەر وەك بەزەیی خوا، بۆ ھەموو مەروۋقەكان، بۆ ھەموو جیھانییان.

۳- لە سوورەتی (التكوير) یشدا دەفەرموی: ﴿وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ﴾ (۲۵) ﴿فَأَن تَذَهَبُونَ﴾ (۲۶) ﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ﴾ (۲۷) ﴿لِمَن شَاءَ مِنْكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ﴾ (۲۸).

واتە: ئەم قورئانە قەسە شەیتانیکی دوورخراوە نیە، بۆ کوی دەچن؟ بەلكو بیرخەرەوێهە بۆ ھەموو جیھانییان، بۆ ھەر کام لە ئیوێهە کە بیهوی: راست بی.

تایبەتەندیی سییەم:

قورئان بە پاراستنی خوا پارێزراوە، وەك پێشتریش باسمان کرد، خوا فەرموویەتی:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ (۹) ﴿الحجر﴾.

واتە: ئێمە خۆمان زیکرمان دا بە زاندووە، بە دنیایی ھەر خۆشمان پارێزەربینی.

ھەلبەتە شتێك خوا بپارێزی، سەلامەت دەبی، ئنجا پێشتر باسمان کرد: کە ئیستا ژمارەیی وشەكان و بگرە پیتەکانی قورئان لەلای ھەموو زانیانی ئیسلام یەكە^(۱)، ئنجا ئەو لە کوی و، ئەو لە کوی، کە من ھەر لە (کتیبی پیرۆز - الكتاب المقدس) (پەیمانی کۆن) و (پەیمانی نوێ)، سێ نوسخەم لەلان، یان: سێ چاپیم لەلان، کە تازەش چاپکراون، ھەرسێکیان لێك جیان؟! ھەروەھا ئەو لە کوی: کە مەسولمانێك لە ھیند و چین، مەسولمانێك لە مەراکیش و مەغریب، مەسولمانێك لە قەفقاسیا، یەكێك لە باشووری ئەفریقا، تەماشایان بکە! لەسەر وشەییکی قورئان، بگرە لەسەر پیتێکی قورئان را جیاییان نیە، بەلام جۆلەكە و نەصرانییەكان، ھەندیکیان لەگەڵ ھەندیکیان زەویی و ئاسمانیان بەینە؟!

(۱) وشەکانی قورئان: ۷۷۴۳۹ پیتەکانی قورئان: ۳۲۱۱۸۰.

تایبه تمه ندیی چوارهم و کوتایی:

ئوهویه که قورئان و پرای ئه وهی که کتیبه کانی پیش خوی به راست ده زانی، وهک ئه سله که یان، به لام به سه ریشیانه وه چاودیژه، به سه ریانیه وه چاودیژه، واته: ئه گهر کهم و کورپی و لادان و شیونرانیک له یه کیک له کتیبه کانی خوا دا پرویدایی، قورئان راستی کردوته وه راستی ده کاته وه.

۱۵-) قورئان تاکه پیناسه ی راست و شایسته به خوا (سبحانه و تعالی) ده خاته پروو، بیگومان هه می شه وینا کردن (تصوّر) بناغه ی هه لّس و کهوت کردن (تعامل)ه، ته صه ووپر بناغه ی ته صه پرروفه.

ئنجبا با سی (۳) نمونان لهو باره وه بیئینه وه^(۱):

یه کهم: با ته ماشای ئایه تی (کورسی) بکه ین، که له ده (۱۰) رسته پیکه اتوه، ئایه تی ژماره (۲۵۵) ی سووڤه تی (البقرة):

﴿ اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ لَّهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِیْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗ اِلَّا بِاِذْنِهٖ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖ اِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهٗ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَا یَـُٔوْدُهٗ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ۝۱۰۰﴾

لهم ده (۱۰) رسته یه دا خوا پیناسه ی خویمان بو ده کات، که من به کورتیی مانای ئهم ئایه ته موباره که ده کهم، که به (آیه الكرسي) ناسراوه و، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) فه رموویه تی: گه وره ترین ئایه ته له قورئاندا^(۲)، واته: له

(۱) پیشتیش به بۆنیه کی دیکه وه (آیه الكرسي) و (سورة الاخلاص) مان لهو باره وه به نمونه هیناونه وه.

(۲) {عن أبي بن كعب قال: قال رسول الله (صلی الله علیه وسلم): يا أبا المنذر! أتدري أي آية من كتاب الله معك أعظم؟ قلت: ﴿ اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ ﴾، فَصَرَّبَ صَدْرِي وَقَالَ:

رپوی شکوو پیگهوه، له بهر ئه وهی باسی سیفته کانی خوا، پیناسهی خوی
په روهرد گار ده کات:

یه کهم: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾، خوا جگه لهو هیچ په رستراو نین.

دووهم: ﴿الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾، هه میسه ژیاوی سه په رشتیاره.

سییه م: ﴿لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾، نه وه نهوز دهیگری، نه خه و.

چواره م: ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾، هه رچی له ئاسمانه کان و له زه ویدایه
هی ئه وه.

پینجه م: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾، کئ له لای وی تکا ده کات،
مه گهر به مؤله تی وی! یانی: نه ک کس هیچی به دهست نیه، به لکو تکا
کردنیشان له لای خوا به دهست نیه، مه گهر خوا مؤله ت بدات.

شه شه م: ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾، (خوا) ئه وهی له پیشانه وهیه و
ئه وهی له دواپانه وهیه، هه مووی ده زانی، یانی: خوا له بارهی دروستکراوه کانه وه،
هه موو شتیک ده زانی.

حه وته م: ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾، (دروستکراوه کان) هیچ
شتیک له زانیاری خوا نازان، مه گهر ئه وهی خوا خوی مؤله تی له سه ر بی.

هه شته م: ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾، هوکمرانی خوا، ده سه لاتی خوا،
زانیاری خوا ئاسمانه کان و زه و گرتوته وه.

نویه م: ﴿وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا﴾، پاراستنی ئاسمانه کان و زه و، خوا ماندوو ناکات.

ده یه م: ﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾، خوا به رزی مه زنه!

ئنجا ئه م پیناسه یه له کوئ و، هی ته ورات و ئینجیل له کوئ؟!

247

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝١ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝٢ لَمْ يَكِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝٣ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝٤﴾

واته: به ناوی خواى به به زهږى به خشنده. بلې: خوا تاكه، جی نیازو ښیازه (همه موو دروستكراوه كان پښوستان پښى هه ښه و نه و حه و جی كه س نښه)، كه سى لى نه بووهو، له كه سیش نه بووهو، هپچ كه س هاوتای وى نښه ^(۱).

ئىنجا ئۇ پىئاسەيە لە كۆي و، ئۇەي لە كىتەبەكانى دىكەدا ئامارەمان پىدا،
لە كۆي؟!

سَيِّئِهِمْ: ههروههها خوا دهفهرموی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ الشوری.

واته: هیچ شتیك وهك وینهی خوا نیه و، ئەو (خوا) خوا بینهری بیسه‌ره.

واته: خوا هه‌رچی سیفه‌تی ته‌واوه هه‌یه‌تی، به‌لام هیچ شتێک وه‌ک خوا نیه.

۱۶-) ههروهها قورئان وهك بۆ پایهی بهزرو نوازهی پیغه مبهران (عليهم الصلاة والسلام) شایستهیه، باسی پیغه مبهران دهکات، بۆ وینه:

١- خَا عَزْرَجْل فِهْرَمُوِيَهْتِي: ﴿١١٣﴾ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّنَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُوشَعَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَعَايِنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿١١٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى

(١) {عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ فِي ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّهَا لَتَعْدُلُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ} رواه البخاري: ٥٠١٣.

تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ النساء.

واته: ئیمه سروشمان بۆ تۆ کردوه، وهك چۆن سروشمان بۆ نووح و پیغه مبه رانی دوی وی کردوه و، وه حیمان بۆ لای ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسهاق و یه عقوق و ئه سباط و عیسا و ئه ییوب و یونوس و هاروون و سولهیمان ناردوه و، زه بوورمان به داوود داوه.

پیغه مبه رانیك كه پیشتر به سه رهاتیانمان به سه رتدا خویندۆته وه، پیغه مبه رانیك كه به سه رهاتیانمان به سه رتدا نه خویندۆته وه و، خوا به قسه کردن، فره میشتی له گهڵ مووسادا کردوه. پیغه مبه رانیکی موژده دهر و ترسینه ر (دلخۆشکهر و وریاکه ره وه)، تاكو دوی هاتنی پیغه مبه ران، خه لك به لگهی له سه ر خوا نه بی و، خوا زالی کار به جیه.

تاكو خه لك له دوی پیغه مبه ران (علیه السلام) به لگهی نه بی له سه ر خوا، بیانوی نه بی بلی: خواجه! نه مزانی چۆن بته رستم، نه مزانی تۆ چیت پی چاکه و چیت پی خراپه! له دوی پیغه مبه ران (صلوات و سه لامی خویان له سه ر بیّت) و په یامیک كه خوا به پیغه مبه رانیدا دهینیری، خه لك بیانوی نامینی، كه نه زانی چۆن خوا به رستی، به لام به مه رجیک ئه و په یامی كه خوا به پیغه مبه راندا ناردوویه تی، دهستکاری نه کرابی و نه شیوینرابی و نه گۆرابی، ئنجا تاكه په یامیک كه خوا ناردوویه تی به پیغه مبه راندا (صلوات و سه لامی خویان له سه ر بیّت)، كه پارێزراو بی و نه شیوینراو بی و دهستکاری نه کرا بی، ته نیا په یامی پیغه مبه ری کۆتاییه كه قورئانه، كه ئه ویش په یامی هه موو پیغه مبه رانی پیش خوی به راست ده زانی، وهك خوی زانا و شاره زا له وه سفی مسولمانانی شوینکه و تووی قورئاندا فره موویه تی:

﴿لَا تَفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ﴾ ﴿٢٨٥﴾ البقرة.

واته: جیاوازی نه ناخهینه نیوان هیهچ کام له پیغه مبه رانه وه.

به لئی که سیځ بیهوئ به دلنیايي فرمایشتی خوا بییستی و بزانی، جگه له قورئان، شتیکی دیکه ی چنگ ناکه وئ، لئی دلنیايي که ئوه فرمایشتی

خوایه، چونکه کتیبه‌کانی دیکه هیچ کامیان سه‌لامهت نه‌ماون، ئە‌گەر گریمان په‌یام و وه‌حیی خواش بوو بن.

۱۷-) هه‌لبه‌ته ئیمه ناشیین: ئە‌و چوار کتیبانه‌ی دیکه، هیچ شتیکی به‌که‌لکیان تی‌دانیه، به‌لکو له (په‌یمانی کۆن)دا زۆر قسه‌ی به‌سوود و په‌ندو ئاموژگاریی و به‌سه‌رهاتی گرنگ هه‌ن و، من له ته‌فسیره کوردییه‌که‌ی خۆمدا، جار جار ده‌گه‌ریمه‌وه بۆ (په‌یمانی کۆن)، هه‌روه‌ها (په‌یمانی نوی)یش، وه‌که به‌رچاو‌پوونی زیاتر، به‌لام ئە‌وه‌ی که له‌گه‌ڵ قورئاندا دژ ناوه‌ستی، چونکه پی‌غه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) فه‌رمویه‌تی: {حَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ}، (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۶۴۸۶)، وَالْبُخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۲۷۴)، وَمُسْلِمٌ بِرَقْم: (۲۸۴۱)، وَالتِّرْمِذِيُّ بِرَقْم: (۳۶۶۹)، وَابْنُ حِبَّانَ بِرَقْم: (۶۲۵۶) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضی الله عنه)).

واته: قسان له به‌نی ئیس‌رائیل بگێڕنه‌وه و سه‌غله‌تی‌تان له‌سه‌ر نیه.

واته: ئە‌و شتانه بگێڕنه‌وه که له‌گه‌ڵ قورئان و سونه‌تدا ده‌گونجین، به‌لام شتی که پی‌چه‌وانه‌ی قورئان و سونه‌ته، مه‌گه‌ر وه‌که ده‌رس و په‌ند وەرگرتن، یان وه‌که ده‌رخستنی که‌م و کو‌رییه‌کان، ئە‌گه‌رنا ناگونجی به‌به‌لگه به‌ی‌نیه‌ته‌وه.

هه‌روه‌ها له کتیبه‌کانی دیکه‌شدا: چ (ئا‌ف‌ی‌ستا) چ دوو کتیبه‌که‌ی صابیئه‌کان: أ- (كُنْزًا رَبًّا)، ب- (دراشه‌ آ‌دی‌ها)، به‌ته‌ئکید شتی باش و به‌سوود هه‌یه، به‌لام ه‌ی ئە‌وه‌ن پش‌تیان پی‌به‌ستری، به‌تایبه‌ت له‌کاتی‌که‌که‌ با‌سی خوا ده‌که‌ن و، با‌سی پی‌غه‌مبه‌ران ده‌که‌ن، غه‌له‌ت و په‌له‌تی زۆر چۆته نیو ئە‌و کتیبانه‌وه‌و، ده‌ستکاریی کران و شی‌و‌پ‌ترانی زۆر یان ناو‌ی‌ته‌ بووه، که وامان لی ده‌که‌ن متمانه‌یان پی‌ نه‌که‌ین و، که‌سی‌که‌ بیه‌وی به‌د‌نیایی و به‌متمانه‌ی ته‌واوه‌وه، ده‌ستی له‌ فه‌رمایشتی خوا گیر ب‌ی، ته‌نیا قورئانی له‌ به‌رده‌ست دایه.

خوا به‌لوتف و که‌ره‌می خۆی هیدایه‌تمان بدات که زیاتر له‌گه‌ڵ قورئاندا ئاشنا بین، پی‌دا قو‌و‌ل بینه‌وه‌و، زیاتر تی‌دا شاره‌زا بین، بۆ ئە‌وه‌ی خواناسییه‌کی راسترو چاکتر و، خواپه‌رستییه‌کی با‌شتر و، دیندارییه‌کی ره‌سه‌نترو هاوسه‌نگ‌ترمان، بۆ ده‌سته‌به‌ر بب‌یت.

ھۆكاری پىنجەم: پىشت نەبەستىن بە ۋەھىي راست و دروست و دەستکاریى نەكراوى خوا؛ لە بوارى تىروانىن و تويژىنەۋەدا، لە بارى خواى بەرزو مەزنەۋە:

بەريزان!

ئەمىش ھۆكاريكى دىكەى كاريگەرى بەرەو ئىلحادچوونى زۆرىك لە خوانەناسەكانە، چونكە پىشتىر باسماں كەرد كە تاكە ۋەھىي راست و ساغ و دەستکاریى نەكراۋو نەشىۋىنراۋ، كە لەبەر دەستى مرۇقدا ھەبى، تاكە نوسخەى ساغى ۋەھىي، برىتيە لە ۋەھىي بەرجەستە لە قورئانى بەرزو بە پىژ، ھەرۋەھا رى ۋە شوين ۋە رىبازى پىغەمبەرى بەريژدا (صلى الله عليه وسلم)، ئىجا ۋەك زۆرجارى دىكەش گوتوومانە ۋ، لىرەش دووبارەى دەكەينەۋە: رىبازى پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) (سُنَّة النَّبِيِّ) برىتيە لە پراكتىزە كەردنى قورئان ۋ بەرجەستە كەردنى لەسەر تەرزى واقىع، لەلايەن پىغەمبەرى خواۋە (صلى الله عليه وسلم) لە ھەموو بوارەكانى ژياندا: تاكىي، خىزانىي، كۆمەلايەتيي، سياسىي، بە ھەموو رەھەندەكانى ژيانەۋە:

۱- پروھىي ۋ مەعنەۋىي.

۲- بووناسىي ۋ ئىمان ۋ عەقىدە.

۳- پەرستشەكان.

۴- ھەلسوكەۋتە كەسىي ۋ كۆمەلايەتييەكان.

۵- ئابورىي ژيان ۋ گوزەران.

۶- ھوكم ۋ سياسەت.

۷- جەنگ ۋ ئاشتىي .. ھتد.

بەلى سۈننەتى پېغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تەنبا بەرجەستە كىرنى قورئانە.

بەلام يىگۈمان ئەوۋە كە پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ھەلساۋە بە بەرجەستە كىرنى قورئان، لە ژيانى گشتگىرو ھەمەلايەنەى خۆى و ھاۋەلانى بەپىزىدا، خاۋىياري ئەوۋە بوۋە كە خوا (سبحانە وتعالى) جاروبار بە ۋەحىيى تايىبەتى، بەرچاۋى رۇشن بىكاتەۋە، بۇ چۈنەتتى جىبەجى كىرنى قورئان، كە ۋەك زۇرچار باسكراۋە پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) جىرىل بۇ لاي ھاتوۋە و پىشنىۋىژى بۇ كىردوۋە بۇ دىيارىي كىرنى كاتى پىنج نۆپزە فەرزەكان، ھەم كاتى دروست بوۋن و رەۋا بوۋىيان، ھەم كاتى پەسند و ھەلۋارديان، ھەرۋەھا ھەر شىكى دىكە بۇ پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم)، رۇشن نەبوۋىي چۈن جىبەجى بىكات؟ جىرىل دابەزىۋە و بۇى روۋن كىردۋتەۋە و پىشانى داۋە، يان خاۋى پەرۋەردگار بە شىۋەيەك لە شىۋەكانى ۋەحىيى خىستۋىيەتە دىلەۋە و، بەرچاۋى رۇشن كىردۋتەۋە.

بەلى ھۆكارىكى دىكەى سەلشىۋان و لە رپى راست دووركەۋتەۋە و، كەۋتە گىژاۋى ئىلھاد، بۇ ھەندىك كەس، بىرىتە لە نەگەرۋانەۋىيان بۇ ئەو تاكە سەرچاۋە روۋن و بى چەند و چوۋنەى ۋەحىيى و پشت پى نەبەستنى، بۇ خواناسىيەكى راست و دروست، پاشان دىندارىيەكى راست و ساغ و ھاۋسەنگ و تىرو تەۋاۋ، كە لە ئىسلامەتتىدا خۆى دەبىننەۋە.

يىگۈمان ئەركى ھەر مەۋقەكىشە كە بە دۋاى ۋەحىيى خوا دا بگەرپى، بە دۋاى دۋا پەيامى خوا و دۋا نوسخەى ھىدايەتى شىفا بەخشى خاۋا بگەرپى، بۇ رپى دۋزىنەۋەى، بەلام بە پلەى يەكەم ئەۋە ئەركى مەسۇلمانانە، كە بە ھەموۋ تۋاناي خۇيان ھەۋلەدەن: ئەۋ سەرچاۋە روۋن و زوللەى ۋەحىيى خوا، ئەۋ دۋا نوسخەيەى ھىدايەتى شىفا بەخشى خوا، بە ھەموۋ مەۋقەكان بگەيەنن و پىيان بناسىنن و، ئاشنايان بىكەن پىي، چۈنكە خوا (سبحانە وتعالى) لە سوۋرەتى (الأنعام) دا دەفەرمۋى:

﴿قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ﴾ (۱۹)

(خوای پىغه مبهرى خاتهمى خوى موحه ممد (صلی الله علیه وسلم) ده دوینى و ده فهرموى): لیان پیرسه: چ که سیک شایه دى دانه که ی گهوره تره؟ بلې: خوا، له نیوان من و نیوهدا شایه ده، ئەم قورئانه شم بۆ سروس کراوه، تاكو پیتان رابگه یه نم و پى بترسینم و هو شیار بکه مه وه، ﴿وَمَنْ بَلَغَ﴾، هه روه ها هه که سیکى دیکه ش که پى ده گا.

که واته: ئەم قورئانه وه چۆن پىغه مبهرى خاتهم (صلی الله علیه وسلم) ئەرکدار (مُكَلَّف) کراوه که به خه لکی رۆژگارى خوى بگه یه نى، به پى توانای خوى، به هه مان شیوه ئۆمه ته که شى له دواى خوى ئەرکدار کراون، که بیگه یه نن به هه موو مروفايه تى، وه که پىغه مبهر (صلی الله علیه وسلم) له فهرموده یه کدا ده فهرموى: ﴿بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً﴾، (أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ بِرَقْم: (۶۴۸۶)، وَالبخاري برقم: (۳۲۷۴)، وَالتِّرْمِذِيُّ برقم: (۲۶۶۹)، وَابْنُ حِبَّانَ برقم: (۶۲۵۶)).

واته: ئەگەر ئایه تیکش بووه، له منه وه بیگه یه نن (به خه لکی دیکه).

هه ر بۆیه ش له سه ر مسولمانانى شوینکه وتوى پىغه مبهرى کو تایى موحه ممد (صلی الله علیه وسلم) فهرزه که به پى توانایان هه ولبدن قورئان به مروفايه تى بگه یه نن و، مروفايه تى به قورئان ئاشنا بکه ن، دياره ئه ویش له رپى ته رجه مه کردنى قورئان به هه موو زمانه کان و، رپوونکردنه وه ی ماناو مه به سته کانی، نه که هه ر ته رجه مه کردنى ده قاو ده ق، هه لبه ته له و باره شه وه کارى باش کراوه و، قورئان بۆ زۆربه ی هه ره زۆرى زمانه کانی دنیا، یان زمانه زیندوووه کان وه رگیر دراوه، له نیویشیاندا زمانى کوردی، چه ند وه رگیرانیك، به لکو چه ند لیکدانه وه رپوون کردنه وه یه که به زمانى کوردی بۆ قورئانى کراون، به لام جارى زۆرى ماوه ئه و ئەرکه ی مسولمانان بچیتته ئاستى پویسته وه، ئیستاش خه لکیکی زۆر له دنیا دا ماوه، له قورئان و ئیسلام بى ئاگایه، هه ر که سیک به ولاتاندا بگه رى، میلله تان و گهلان بینى، - من زۆرىك له ولاتانى رۆژناوام

بىنيو، ھەرۋەھىي ۋىلايەتنى رۇڭزەھىي ئاسىيەم بىنيو ۋەك: پاكىستان ۋە ئىفغانىستان ۋ مالىزىيا ۋە مېۋىيا - ھەر كەسكى دىيا زىياتر بىنيى، زىياتر دىزىيىت كە ئىستان خەلىكىكى زۇر بەم قورئانە نامۇن، پىي ئاشنا نىن ۋ بە كۆى ئىسلامەتىي ئاشنا نىن، بەلكو جارى ۋا ھەيە سەرەۋىن ۋ بە ھەلاۋگىراۋەيى لى ئىسلام ھالى بوون ۋ، بە پىچەۋانەۋە لى ئىسلام تىگەشىتوون.

نەخشەي ئىستانى مۇقايەتىي لى رۇۋى خۇناسىيەۋە بە شىۋەيەكى نىزىك خىستەنەۋە (تقريبىي) دى دىتوانىن بلىين: بەم شىۋەيە: (۱)

۱- (۱/۴) خەلىكى دىيا مۇسۇلمانان پىكى دىھىنن، كە لى نىۋان (مىليارو نىۋىك تاكو دوو مىليار) دىھن.

۲- (۱/۴) خەلىكى دىيا نەصرانىيەكان پىكى دىھىنن، ئىۋانىش دىسان لى (مىليارو نىۋىك تاكو دوو مىليار) دىھن.

۳- (۱/۴) شى (بوۋىيى) ۋ بىپەرستەكان پىكى دىھىنن، ئىۋانىش بە ھەمان شىۋە لى (مىليارو نىۋىك ۋ تاكو دوو مىليار) شىتىك زىياتر، يان كەمتر دىھن.

۴- (۱/۴) مۇقايەتىيىش ھىندۇسىيى ۋ گاپەرست ۋ مولىخىدو ئىۋانە پىكى دىنن، دىسان ئىۋانەش لى (مىليارو نىۋىك ۋ تاكو دوو مىليار) دىھن.

بۇيەش ناتوانىن بە شىۋەيەكى يەكلايىكەرەۋەي دايىنىين، چونكە مۇقايەتىي ئىستان بەرەۋە ھەشت (۸) مىليار دىچى، ئىجا بە بۇ چوۋنى بەندە ۋ بە سەرنج دانى سەرچاۋەكانىش، ۋام دىتە بەرچاۋ: كە مۇقايەتىيى بۇ ئىۋ چوار بەشە ۋ، ئىۋ چوار رىژىيە دابەش دىكرى، كەۋاتە: لى ھەر چوار مۇقايىك، مۇقايىكان كەم ۋ زۇر ئىسلامى پىگەشىتوۋ، ئىۋانى دىكەش نالىين: ھىچيان ئىسلاميان پى نەگەشىتوۋ،

(۱) بەلام گۇقارى (ئايديا دىبلۇماتىك) ژمارە ۳۸ ۋ ۳۹ كانۇنى يەكەم / ۲۰۱۸ ز، رىژەكانى بەم جۇرە داناون: جۇلەكە: ۱۳،۸ مىلۇن، مەسىحى: ۲،۱۷ مىليار، مۇسۇلمان: ۱،۵۹ مىليار، مولىخىد: ۱،۱۲ مىليار، ھىندۇسىيى: ۱ مىليار، بوۋىيى: ۴۸۷،۵ مىلۇن، باۋەر: ئايىنىيەكان: ۴۰۵،۱ مىلۇن.

ھۆكاری شەشەم: واقعی پېشكەوتوانەى ئەھلى كوفر و واقعی دوا كەوتوانەى ئەھلى ئىسلام:

گوتراوہ: (الْإِنصَافُ خَيْرُ الْأَوْصَافِ)، ئىنسان دەپ بە وىژدان بى و دادگەرانە دادوہرى بکات، نكوولې ناکړې كە ئىستا: ئەھلى كوفر بە گشتى، واقعی ژيانى دنيايان، لە پرووى تەکنولۇژياو پېشەسازىيەو، لە پرووى ژيانى ئىدارى و سياسىيەو، لە پرووى ئابورى و گوزەرانەو، پېشكەوتوترن لە زۆرىەى ھەرە زۆرى مسولمانان، كە ئەمىش ھۆكاريكى دىكەى كاريگەرى زەمىنە خۆشکردنە بۇ ئىلحدو بى دىنى، بە تاييەت لە ولاتانى مسولماننىشندا، كە مسولمانان سەرسام و موعجەب دەبن بە ئەھلى كوفر، كاتىك تەماشادەكەن: بۇ ھەموو شتىك پېوستىيان بەوانە، زۆرجار بۇ ئەو خواردنەى كە دىخۆن و، بۇ ئەو پۆشاكەى كە دەپۆشن و، بۇ ئەو كەل و پەلانەى كە بەكارىان دىن، چ كەل و پەلى ورد، چ كەل و پەلى درشت، بۇ ھەموو شتىك پېوستىيان بە ئەھلى كوفر ھەيە، ئىدى لەووە ھەندىك لە مسولمانان جۆرىك لە پى سەرسام بوون (إعجاب) دەيانگري، ئەوہى كە شارەزاي ئايىنەكەى خۆى نەبى و واقعی پېشكەوتوانەى ئەھلى كوفر ببىنى و، واقعی دواكەوتوانەى خۆى ببىنى، رەنگە لە ئىسلامەكەى خۆى بكەوئتە دوو دلې و گومانەو و، سەرەنجام ئەوہش سەرى پى بكىشى بەرەو زەلكاوى ئىلحدو!! چونكە كەسانىكى سادەو سەركىل، وا دەزانن ھۆكارى پېشكەوتنى ماددىي رۆژئاوايىەكان - بە ولاتانى ئەورووپا و ئەمريكاشەو، ھەرەھا ئەھلى كوفر بە گشتى بە رۆژھەلات و رۆژئاواوہ - پىيان وايە ھۆكارى پېشكەوتنى ماددىي ئەوان، رۆو كەردىيانە لە بى دىنى و ئىلحدو! بەلام گومانى تىدانىە كە ئەوہ بۇ چوئىكى پوچ و ھەلەيە و، ئىمە لەو بارەو ئەم پىنج راستىيە، وەك بەلگەى پوچەلكردنەوہى ئەو گومان و بىرو بۇچوونە ھەلەيە، دەخەينەرۆو:

راستی یهكەم: پێشكهوتن و دواكهوتنی كۆمه‌لگایه‌كان له‌ ڕووی
ماددییه‌وه. به‌رهممی چۆنییه‌تی مامه‌ڵه‌كردنیان له‌ گه‌ڵ یاسا
گه‌ردوونییه‌كانی خوا (سَنَنِ اللّٰهَ الْكُوْنِيَّةَ)دا:

۴۴۶

به‌لێ مسوڵمانان له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی: سه‌رنج دانیان له‌ یاسا گه‌ردوونییه‌كان هاتۆته‌
دوا و، پشکنین و گه‌رانیان به‌ دوا یاساكانی خوا، له‌ سروشتدا، له‌ ده‌ورو
به‌ریاندا، له‌ گه‌ردووندا، هاتۆته‌ پاش له‌ ئه‌نجامی ئه‌وه‌دا دواكه‌وتوون، ئه‌وانی
دیکه‌ش که پێشكه‌وتوون، له‌ به‌ر ئه‌وه‌ نیه‌ که گوايه‌: ئاینیکه‌یان راسته‌! به‌لکو
له‌ به‌ر ئه‌وه‌یه‌ که هه‌ولیان داوه‌: یاساكانی خوا له‌ ژیانی خۆیان و، له‌ ده‌وروبه‌ریان و،
له‌ گه‌ردووندا بدۆزنه‌وه‌، سه‌ره‌نجام: په‌یبردن و شاره‌زا بوون و ئاشنان بوونیان به
یاساكانی خوا، له‌ گه‌ردووندا، بۆته‌ هۆی به‌ره‌و پێش چوونی ژیانی ماددییان،
هه‌روه‌ك عه‌قڵی خۆ خه‌واندن و به‌کارنه‌هێنانی هه‌سته‌وه‌ره‌كان له‌ لایه‌نی
مسوڵمانانه‌وه‌، بۆته‌ هۆکاری ئه‌وه‌ی: په‌ی به‌ زانسته‌ سروشتیه‌یه‌كان نه‌به‌ن،
په‌ی به‌ یاسا گه‌ردوونییه‌كانی خوا نه‌به‌ن، له‌ خودی خۆیاندا و، له‌ ژینگه‌و
ده‌وروبه‌ریاندا و، له‌ گه‌ردووندا، له‌ راستییدا ئه‌وه‌یه‌ بۆته‌ هۆکاری دواكه‌وتنی
مسوڵمانان، ئنجا - وه‌ك پێشتریش باسمان كرد - ئه‌وه‌ش که مسوڵمانان وایان
كردوه‌، ڕێك پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌یه‌ که خوا فه‌رمانی پێكردوون چونكه‌ خوا (سبحانه‌
وتعالی) له‌ چه‌ندان ئایه‌تدا فه‌رمان به‌ مسوڵمانان ده‌كات، بگه‌ر به‌ گشتی
فه‌رمان به‌ مرقه‌ه‌كان ده‌كات، که سه‌رنج به‌ن:

۱- ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ﴾ ۲۰ ﴿الْعنكبوت﴾.

واته‌: بلی: به‌ زه‌وی دا برۆن و سه‌رنج به‌ن! خوا دروستكراوه‌كانی چۆن
دروست كرده‌؟!

۲- هه‌روه‌ها خوا ده‌فه‌رموی: ﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ﴾ ۱۷ ﴿وَالِى
السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ﴾ ۱۸ ﴿وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ ۱۹ ﴿وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾
۲۰ ﴿الغاشية﴾.

واتە: ئایا سەرنجی حوشتەر نادەن چۆن دروستکراوە و، سەرنجی ئاسمان نادەن چۆن بەرز کراوەتەو و، سەرنجی چیاپەکان نادەن، چۆن داکوتراون و، سەرنجی زەوی نادەن، چۆن پان ڕاخواوە؟!

۳- ھەروەھا دەفەرموی: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ﴾ (۲۴) عەس.

واتە: ھەروەھا با مەرۆف سەرنجی خواردنەکەى خۆى بدات!

۴- دیسان دەفەرموی: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ (۵) الطارق.

واتە: با مەرۆف سەرنج بدات لە چی دروستکراوە و چۆن دروست کراوە!

۵- ھەروەھا دەفەرموی: ﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ﴾ (۲۰) ﴿وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ (۲۱) الذاریات.

واتە: لە زەویدا نیشانە زۆرن بۆ کەسانێک کە زانیارییەکی جی دڵنیاییان ھەبێ، ھەروەھا لە خودی خۆشتاندا، ئایا نابینن، سەرنج نادەن!

۶- ھەروەھا دەفەرموی: ﴿أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ﴾ (۱۸۵) الأعراف.

ئایا سەرنجی مولکی فراوانی ئاسمانەکان و زەوییەکان ناداوە، ھەروەھا ھەر شتێک کە خوا دروستی کردووە!

یانى: بۆچی سەرنجیان نادەن، بۆچی لێیان ورد نابنەو؟! ئەو ھەموو فەرمانانەى خوا ھەن، کە دەبوایە مسوڵمانان فەرمانەکانى خوا جێبەجێ بکەن، کاتى خۆى مسوڵمانان لە قورئان و سوننەت، لە فەرمايشتى خوا و پێبازى پێغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) ھالى بوون و، جی بەجیان کردوون، بەلام دواى کە ئەو فەرمانانەى خوايان جێبەجێ نەکردوون و بە دروستکراوانى خوا نامۆن بوون و پێیان ئاشنا نەبوون، لە یاساکانى خوا لە گەردووندا شاھزە نەبوون، ژيانى دونیاییان بەرەو دواوە ھاتو، لە ھەموو ڕووەکانەو.

رېستىي دووھم: گرنگى دانى ولاتانى كافرىستان بە گىشتى بە لىكۆلېنەو
زانستىيەكان و خەرجكردن و تەرخانكردنى سەرۋەت و سامانىكى زۆر بۇ
ئەو مەبەستە:

۴۴۸

با تەماشای هەندىك سەرژمىر بکەين:

۱- لە ھەموو جىھانى ئىسلامىيدا، بە ولاتانى عەرەبىي و غەيرە عەرەبىيەو:
پىنجەسەد (۵۰۰) زانکۆ ھەيە^(۱)، بەلام تەنيا لە ويلايەتە يەكگرتووەکانى
ئەمريکادا: (۵۷۵۸) زانکۆ ھەيە، ئىنجا: (۵۰۰) لە کۆي و: (۵۷۵۸) لە
کۆي؟! يانى: بەس لە ئەمريکا يازدە (۱۱) ھىندەي ھەموو جىھانى ئىسلامىي
زانکۆ و خويندنگاي بالا ھەن!

۲- دەولەتى جوولەكە (قەوارەي زايونىي) رېژەي: (۱۳٪) سەرۋەتى خۆي
(دەخلى قەومىي) تەرخان کردوہ بۇ لىكۆلېنەو زانستىيەكان و، بەرەو پىش
بردنى لىكۆلېنەو زانستىيەكان، لە حالىكدا كە ولاتىكى وەك مىسر، رېژەي:
(۱۰۰۰/۱) دەخلى قەومىي) سەرۋەت و سامانى كە لە ولاتدا ھەيە
(بودجەكەي) تەرخان کردوہ، بۇ لىكۆلېنەو زانستىي، ئىنجا لەسەدا سىزدە
(۱۳٪) لە کۆي و، يەك لەسەر دە ھەزار (۱۰۰۰/۱) لە کۆي؟! ھەلبەتە
ئەگەر كەم سەرف بکەي، كەمت بەرھەم دەبى:

﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ﴿النجم: ۳۹﴾

واتە: مەرۇف ھىچى نايەتە دەست، مەگەر كۆشش بکات و ھەول بەدات.

۳- بودجەي لىكۆلېنەو زانستىي لە زانکۆي (ھار فارد) زياترە لە بودجەي
لىكۆلېنەو زانستىي لە ھەموو ولاتانى عەرەبىيدا، لە نىويشياندا دەولەتانى كەنداو.

(۱) بە پىي ئەو سەرچاويەي كە من لىم وەرگرتوہ، كە كىتەبىكى: (د. ھىشم طلعت)، بەناوي:
(الإلحاد يسّمُ كُلَّ شيءٍ)، ص ۲۳۱-۲۳۲.

ΣΣΑ

راستى سىيەم: دىنيا ھەروەك ئىستى نەبوو و كاتى خۆى مسولمانان سەر
قافلەى كاروانى پىشكەوتن و داهىنان و زانست و لىكۆلىنەو بوون:

۴۵۰

ھەتا مسولمانان لە ئايىنەكەياندا بەرچاوپروون و سەر راست بوون و، لە گەل
قورئاندا ئاشنا بوون و، فەرمانەكانى خۆى پەرەورد گاريان جىبەجى دەکرد، لە
ھەموو پرويەكەو سەرقافلەى دىنيا بوون، لەو بارەو بەسەرھاتىكى سەرسورھىنەر
ھەيە، دەيگىپىنەو، بەر لەوئى ئامارە بکەين بە ھەندىك لە زانايانى مسولمان،
كە بناغەى دۆزىنەو داهىنان و زانستيان دانا:

بەسەرھاتىكى سەرسورھىنەر^(۱):

لە سالى (۸۰۷ز)دا، ھاروونە رەشىد كە ھوكمپرانى مسولمانان بوو، كاترمىر
(ساعة)ىك بۆ (شارلەمان) پادشاى فەرەنسا دەنىرى، كە بە ئەندازەى لا
ديوارىك بوو و، ئەو سەعاتە بە ئاو ئىشى كردو و، وا بوو كە لە گەل ھەر
سەعاتىكدا، تۆپىكى كانزايى كەوتۆتە خوار، كەوتۆتە سەر بىكەيەكى مىسى
گەورە، دەنگىكى لەرىنەوئى لىھاتوئە، وەك مۇسقىا، بە ئەندازەى ژمارەى
سەعاتەكان (واتە: دوازە (۱۲) سەعات لە پۆژىكدا)، ئىنجا ھەر جارىك ئەو
تۆپە كانزايە كەوتۆتە خوار، دەرگايەك بۆتەو، پرووى لە كاترمىرەكە كردو،
سوارىك لىي ھاتۆتەدەر، جارىك بە دەورى خۆيدا خولاوئەتەو، دوايى گەراوئەتەو
شويىنى خۆى، ديارە كە ھاروونە رەشىد ئەو سەعاتە بۆ (شارلەمان) دەنىرى،
لە جىھانى ئىسلامىيدا ئەو سەعاتانەيان ھەبوون، بەلام ئەوان پىيان شتىكى
زۆر جىي سورمان بوو، بۆيە (شارلمان) زانايانى لىي كۆ دەكاتەو، بە تايبەت
زانايانى ئايىنى نەصرانىي، سەرەنجام: پاش لىكۆلىنەو و قسە و باس:
قەناعەتيان دىتە سەر ئەو: مادام ئەو كاترمىرە مسولمانان ناردوويانە، ھوكمپرانى
مسولمانان ناردوويەتى، ديارە شەيتانىكى تىدايە دەيجوولپىتى، ئەگەرنا چۆن لە
خۆرا دەجوولپى؟! بۆيە زانايەكانى ئايىنى دەرفەت دەيىن و ئەو سەعاتە دەشكىنن،

(۱) الإلحاد يُسمّى كل شيء، تأليف: د. هيشم طلعت، ص ۲۲۷.

ئەمە رۆژھەلاتناسی ئەلمانیی (زەغرید ھۆنکە) کە ئافرەتیکە، لە کتیی: (خۆری عەرەب^(۱)) لەسەر رۆژئاوا ھەلئە (شَمْسُ الْعَرَبِ تَسْطُعُ عَلَى الْغَرْبِ) دا ھیناویەتی^(۲).

ئەجا با ئامارێک بەکەین بە ناوی ھەندیک لە زانایانی موسوڵمان، کە رەنگرێژو بناغەدانەری لیکۆلینەوێ زانستی بوون:

۱- (أَبُو رِيحَان مُحَمَّد الْبِيرُونِي) کە لە ساڵی (۱۰۴۸ز) دا مردووە، سەلماندوویەتی کە زەوی خەر، شیوەی زەوییەتی لە زیو دروستکردووە، ھەرەھا سەلماندوویەتی کە زەوی بە دەوری خۆیدا لە بەرانبەر خۆردا دەخولیتەوێ.

۲- (إِبْنُ النَّفِيس) کە سوورپی گچکەیی خوینی دۆزیوەتەو، ناوی لە نیو (طبقات الشافعية) دایە و، شافیعی مەزھەب بوو.

۳- (إِبْنُ مَاجَه) ھەموودەناسی ناودار، ئەمیش ئەوێ دۆزیوەتەو کە سوورگی خڕۆکەکان ھێلکەییە، نەک خری تەواو.

۴- (الْقَارَاطِي) کە لە ساڵی (۹۰۵ز) دا، کوچی دوایی کردووە، کە ھەموومان دەزانین ھەیلەسووف بوو و، لیکۆلەرەوہیەکی گەورە بوو، کتیی: (المدينة الفاضلة)، (شاری چاکەکاری) داناو و، گوتوویەتی: دەبی دەولەت ئاوا بەرپۆھبچی.

۵- (جابر بن حيان الكوفي) کە لە ساڵی (۸۱۵ز) دا کوچی دوایی کردووە، ئەمیش کارلیکە گەردیلەکانی کیمیایی دۆزیوەتەو، ھەرەھا ئامیری دلۆپاندن (التقطير)ی دروستکردووە.

۶- (الحسن بن الهيثم) کە لە ساڵی (۱۰۴۰ز) دا مردووە، لە بواری تیشک و بینینی چاودا، پسپۆر بوو و کە پێشی وایانزانیو: مروف کە شت دەبینی، لە چاوەوە تیشک دەنێردی، ئەو گوتوویەتی: نەخیر بەلکو لە شتەکانەو تیشک وێنە دەنێریتە نیو چاو، کە ئەوێ شتیکی زانستی و راستە.

(۱) ئەوان لە جیاتی (موسوڵمانان) وشە (عەرەب)یان بەکارھیناوە لەبەر ئەوێ حوکمرانەکانی بە پلە یەک زیاتر عەرەب بوون و، ھەستیاریشیان بە وشە ئیسلام ھەبوو!

(۲) سەرچاوەی پێشو، ص ۲۲۷.

۷- (الخوارزمي) كه له سالى (۸۵۰ز) دا مردوه، زانبارىي جەبرو خەوارىزماتى داناوە.

۸- (ابن زكريا الرازي) كه له سالى (۹۲۳ز) دا مردوه، يەكەمىن كەس بوو كه دەزووى عەمەلىياتى لە رىخۆلەي ژيانداران دروست كردووە، دووسەد (۲۰۰) ئاميرى عەمەلىيات كردنى دروستكردووە.

۹- (ابن سينا) كه كتيبي (القانون في الطب) ي داناوە و زۆر ناودارە.

۱۰- (ابن رشد الحفيد) كه كتيبه كاني تەرجمەى زمانە بيانيه كان كراون و، پروونكەرەوێ فەلسەفەى ئەرەستۆ و كتيبه كاني بوو و، بۆ خویشى زۆرى خستۆتە سەر.

۱۱- (ابن خلدون) كه بە دامەزرێنەرى زانستى كۆمەڵناسىي و، فەلسەفەى ميژوو دادەنرى.

ئىجا با شتيكى ديكە باس بكەم، كه زانايانى مسوڵمانان چۆن زۆر پيش رپوژگارى خويان كەوتوونەو؟

أ- (جعفر الصادق) كه له (۱۴۸) ك دا، كۆچى دوايى كردووە، زانايەكى ناودارى مسوڵمانان بوو.

ب- هەروەها (أبو حامد الغزالي) كه له سالى (۵۰۵) ك دا، كۆچى دوايى كردووە.

ج- هەروەها (ابن تيمية) كه له سالى (۷۲۸) ك دا، كۆچى دوايى كردووە، ئەم سى زانايە، يەكەمىان لە كتيبيكدا كه بە ناوى: (تَوْحِيدُ الْمُفَضَّل) ^(۱) و، دووهميان: (أبو حامد الغزالي) له كتيبي: (تَهَافُتُ الْفَلَاسِفَةِ) ^(۲) دا و، سييه ميان: (ابن تيمية) له كتيبي: (مِنْهَاجُ السُّنَّة) دا، هەر سيكيان دەلێن:

(۱) پروانە: (حوار ساخن عن الإلحاد) هادي المدرسي، ص ۶۴۲.

(۲) ص ۱۱۲.

خۆر لە زەوى گەورەترە، گوتووينا: بە بەلگە ھەندەسىيەکان چەسپاوە کە
خۆر سەد و ھەفتا (۱۷۰) ھىندەى زەوى دەبى، ھەلبەتە خۆر (۱،۳۰۰،۰۰۰)
ھىندەى زەوىيە، بەلام ئەو گەنگە کە (جعفر الصادق) لە ساڵى (۱۴۸)
کۆچى دا، واتە: لە نيوەى يەكەمى سەدەى دووھى کۆچىدا، وەفاتی کردو،
ئەو راستىيەى زانىبى، ھەروەھا (أبو حامد الغزالي) کە لە سەرەتای سەدەى
شەشەمى کۆچىدا وەفاتی کردو، (ابن تيمية) ش کە لە نيوەى يەكەمى
سەدەى ھەشتەمى کۆچىدا، وەفاتی کردو، زۆر پيش كیپلەر و گاليلو و
کۆپەرنیک، کەوتوونەو!!

راستیى چوارەم: پيشكەوتنەكەى رۆژئاوا، پيشكەوتنىكى لاسەنگە و
لاتەلە:

وهك خوا ددەفرموى:

﴿يَعْلَمُونَ ظَهْرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفْلُونَ﴾ الروم.

واتە: (بىپرەيان) روالەتێك لە ژيانى دنيا دا دەزانن، بەلام لە رۆژى دواى
بىئاگان.

بەلێ لە راستىدا پيشكەوتنەكەى رۆژئاوا، لاتەل و لاسەنگە و، تەنيا
پيشكەوتنىكى روالەتیی و ماددى و جەستەيەو، پيشكەوتنىكى ھاوسەنگ نە،
كە ھەموو پەھەندو بوارەكانى ژيان و، ھەموو پيكهاتەكانى مروف بە رووح و
جەستەو، بە عەقل و عاتيفەو، بىينى.

پراستىي پىنجەم و كۆتايى: ولاتانى: چىن و ھىند و يابان: مانگا و مشك
و مار و دارو بەرد و پەيكەر دەپەرستىن. كەچى زۆر پىشكەوتووشن.
ئىنجا ئەگەر بە عەقىدەو دىنەكەيان ھەلىانسەنگىنى، دەبووايە
دواكەوتووترىن مروۇف بن لەسەر زەوى، چونكە شتى زۆر سادەو بى مانا
دەپەرستىن:

لە كۆتايى سالى (۲۰۱۰ز)دا، چووم بۇ كەمبۇديا بۇ مالىزيا، پەرستگيان
ھەيە بۇ ماري كوبرا، پەيكەرى ھەيە، پەرستگيان ھەيە بۇ جورج و مشك،
دايانناو، مانگا دەپەرستىن، زۆرجار ھىندۇسەكان مسولمانان گرتو لەسەر
ئەوھى مانگا سەر دەپىرن، مانگا بە رېيەدا دى، لەسەر جادە رېخ دەكات و
ترافيك دروست دەكات، سەيارە دەبىت رابوۋەستى، تاكو مانگايەكە كە سەرى
لە تەنەكەى زىل ناوھە تويككە شووتىي دەخوات، بۇ خۇي سەر دەردىنى، كەس
بۇي نىە دەرى بىكات! ئەو شتەنە دەپەرستىن، كە چى لە پرووى پىشەسازىي و
تەكنۇلۇژياو پىشكەوتووشن!

كەواتە: پىشكەوتىن و دوا كەوتىنى مروۇفەكان، لە بوارى ژيانى ماددىي دا،
مسولمانان بن، يان نامسولمانان، پەيوەندىي بە پراستىي و چەوتى ئايىنەكەيانەو،
نىە، بەلكو پەيوەندىي بەوۋە ھەيە: ئايا عەقلى خۇيان بەكارھىناو، لە دۆزىنەوھى
ياسا گەردوونىيەكان و نەيىنىيەكانى سروشتدا - كە خوا (سبحانە وتعالى) لە
چەندان ئايەتدا، فەرمانى بە مروۇفەكان كەردو: سەرنجى دروستكراوھەكانى خوا
بدەن و، نەيىنىيەكانى خوا بدۆزنەو - يان نا؟!

ھۆكاری ھەوتەم و كۆتایی: رەواج پیدانی ئیلحاد لەلایەن زلھیزە بالادەست و دەستڕۆشتوو ھەکانەو:

ئەمیش ھۆکاریکی دیکە تەشەنەکردنی ئیلحادە لە جیھانی ئەمڕۆدا، چونکە (باطیلیکی ھەم لێخوړاوو پشتگیری کراو، بەسەر ھەقیکی مشوور لێنەخراو و پشتگوی خراودا، زال دەبێ).

کە بە داخەو ە مسولمانان، ھەقیکیان لەبەر دەستە، بەلام وەك پۆیست مشووریان لێ نەخواردو و ھەولێ سەرخستنیان نەداو، بگرە ھەولێ لێتێگەشتن و پراکتیزە کردنیشیان نەداو، نەك ھەولێ گەیانندیان نەداو بە خەلکی دیکە، بەلکو بۆ خۆشیان باشی لێ تێنەگەشتوون و تێیدا پێنەگەشتوون، چ جایی خەلکی دیکە لێ تێبگەشیەن و پێبگەشیەن! بەلام خەلکی دیکە باطیل و ناھەقیکی ھەیە، بەلام ھەمی لێدەخوات و سەری دەخات و ھەولێ بۆ دەدات، باطیلیکی ھەم لێخوړاویش، بەسەر ھەقیکی پشتگویخراودا، زال دەبێ.

ئێستا پارەو سامان و توانایەکی زۆری ماددی و مەعنەویی خەرج دەکری بۆ پەرەپیدانی ئیلحاد، بە گشتیی و دژایەتی کردنی ئیسلام و تەوژمی ئیسلامیی بە تاییەت، بە تاییەت لە بواری راگەیانندا، لێردا دەمەوی ئاماژە بکەم بە ھەندیک کتیب و بەرھەمی مولحیدەکان، ھەندیک لە مولحیدەکانی کە: (سەر قافلە ی شەپۆلی ئیلحادن)، لە ولاتانی رۆژئاوا کە کتیبەکانیان لەلایەن دەزگایەکانی راگەیانندەو، مشووری زۆریان لێخوړاو و رەواجی زۆریان پێدراو و، رێکلامی زۆریان بۆ کراو، لەوانە:

۱- (سام ھارس) - کە پشپۆرە لە زانستی میشک و دەماردا، کتیبییکی ھەیە بە ناوی: (کۆتایی پروا - نہایە الایمان)^(۱)، کە لە سالی (۲۰۰۴ز) دا چاپی کردو، کاتی خۆی زۆر رەواجی پێدراو رێکلامی بۆ کراو بانگەشە بۆ کرا.

(۱) لەبەر ئەوەی ناوونیشانەکانیان لە تەرجەمەیی عەرەبییەو دیئین، بە عەرەبی دەیانھێنین، ئەگەرنا بە زمانە بیانییەکان نووسراون و ناوئارون.

۲- (رېتشارد داوگىنزا) كىتېپىكى ھەيە بە ناۋى: (The God Delusion) واتە: (خەيالى خۇا - وَهْمُ الْإِلَهِ) ئەمىش بابايەكى (داروينىستە) و، ئەو كىتېپىكى لە سالى (۲۰۰۶ز)دا نووسى و كىتېپى دىكەشى ھەن، بەلام ئەم كىتېپىيان پەنجاو يەك (۵۱) ھەفتە رۇژنامەى (نيويورك تايمز) دايىابوو، وەك پىر فرۇشتىن كىتېپ، رېكلام و بانگەشەى بۇ دەكرد.

۳- (داينىل دىنىت) فەيلەسوۋىكى ئەمىكىيە، ئەمىش كىتېپىكى ھەيە، تەرجمەى عەرەبىى كراۋە بە ناۋى: (كَسْرُ السَّحَرِ... الدِّينُ كَظَاهِرَةٍ طَبِيعِيَّةٍ)، (شكاندى جادوو .. ئايىن وەك دىاردەيەكى سىروشتىي)، لە سالى (۲۰۰۶ز)دا ئەو كىتېپىكى نووسىي.

۴- (فىكتور ستىنگىر) بابايەكى فىزىيە، كىتېپىكى داناو، ناۋىشەنىكى زۇر زەق و رەقى ھەيە: (اللَّهُ: الْفَرَضِيَّةُ الْفَاشِلَةُ)، (خۇا گرېمانەيەكى شىكست خۇاردوو)، كە لە سالى (۲۰۰۷ز)دا نووسىيەتى.

۵- (كرستىۋىر ھىتتىنزا) بابايەكى رۇژنامەنووسە و، كىتېپىكى نووسى لە سالى (۲۰۰۷ز)دا، ناۋىشەنەكەى بە عەرەبىيى ئاۋايە: (اللَّهُ لَيْسَ عَظِيمًا، كَيْفَ يُسَمَّى الدِّينُ كُلُّ شَيْءٍ)، (خۇا مەزن نىە، چۇن ئايىن ھەموو شىئىك ژەھراۋىي دەكات!).

۶- (ستىفن ھوكىنگ) كە پىشتىر مولحىد نەبوۋە، بەلام دۋايى زىاتىر ئەگەرى ئىلحادى ھەلۋارد، كە لە چەند مانگى رابردوۋدا مرد، فىزىك زانىكى ناۋدارە، ئەمىش كۆمەللىك كىتېپى ھەن:

۱- يەككە لە كىتېپەكانى (دىزايىنى مەزن) كە تەرجمەى كوردىش كراۋە.

۲- كىتېپىكى دىكەى ھەيە: (مىژۋىيەكى كورتى كات).

۳- كىتېپىكى دىكەى ھەيە: (مىژۋىيەكى كورتىرى كات).

۴- كىتېپىكى دىكەى ھەيە: (گەردوۋن لە شىۋەى تۈيۈكلى پىۋازدا).

بە ھەر حال ئەۋىش يەككە بوۋە لەۋانەى لەسەر ئىلحاد ھىساب دەكرا و، كىتېپەكانىيان زۇر رەۋاج پىدەدا.

۷- (ئەنتۆنی فلو) کاتی خۆی سی (۳۰) بەرھەمی لە بارەى پشتگیری کردنى ئیلحادووە ھەبوو، چەندان دیبەیتی ھەبوون، کە ھەزاران کەس تەماشایان دەکردن، لە ئەمریکاو لە ولاتانی ئەورووپادا، بەلام لە سالی (۲۰۰۴ز)دا کتییکی نووسی بە ناوی: (There's a God)، (خوایەك ھەیه)، کە تەرجەمەى عەرەبیی کراوە بە ناوی: (رَحْلَةُ عَقْلٍ) ھەروەھا تەرجەمەى کوردیش کراوە بە ناوی: (گەشتی عەقڵ).

ئەنجا ھەر لەبەر ئەو زۆر خەم لێخواردن و پارەو سامان سەرف کردنەیه، بۆ ڕەواج پێدانی ئیلحاد، کە ھەندیک جار وا ھەست دەکری، ئیلحاد بۆتە تەوژمیکی گەورەو بەھێز، لە حالیکدا کە بە پێی ئەوێ لە ئینسکلۆپیدیای بەریتانیی (الموسوعة البريطانية)دا ھاتو، دەلێ: لە سالی (۲۰۱۰ز)دا، ڕیژەى ئیلحاد لە جیھاندا: لە (۲٪) بوو، یانی: لە سەد (۱۰۰) مەزۆف دوو (۲)یان لەسەر ئیلحاد حیساب دەکەین!

ھەروەھا: (نیۆەندی لیکۆلینەوێ ئەصرانیی لە جیھاندا) (مرکز دراسة النصرانية العالمية)، دەلێ: لە سالی (۱۹۷۰ز)دا، ڕیژەى ئیلحاد (۷،۴٪) بوو، بەلام لە سالی (۲۰۱۰ز)دا، دابەزیو بۆ (۲٪) و، چاوەڕێ دەکری لە سالی (۲۰۲۰ز)دا، دابەزی بۆ (۱،۸٪).

ئەنجا زانیانی خواناس، زۆر لە مولحیدەکان زیاترن، بۆ وێنە: کتییك ھەیه بە ناوی: (سەد سال لە پاداشتەکانی نۆبڵ) (مائة سنة من جوائز نوبل)، کە لە ئەسڵ دا بە یەكێک لە زمانە بیانییەکانە و، تەرجەمەى عەرەبیی کراوە و، لە سالی (۱۹۰۱ز تاكو ۲۰۰۰ز) ھەموو ئەوانەى پاداشتی نۆبلیان وەرگرتو، سەرژمیری کردوون، ڕیژەى مولحیدەکان و ئەوانەى کە دوو دڵ (شگاک - لا أدري)، وێرای ئەوانەى کە خوا ناپەرستن، ھەرچەندە دان بە بوونی خوا دادین، بە ھەموویان (۱۰،۵٪) کە مولحیدەکان ڕیژەیان: (۳٪)یە، بەلام ڕیژەى زانیانیک کە خواناسن و قەناعەتیان بە بوونی خوا ھەیه: (۶۵،۴٪)ە^(۱).

(۱) ئەم زانیارییانەم لە کتیبی: (المیدیا والإلحاد، السينما والأوعي، الخطاب الشعبي للإلحاد) (م. أحمد حسن)، ص ۲۴ وەرگرتوون.

بۆچی وا ههست دهكرى ئيلحاد زۆر تەشەنەى كردوه و بهربلاوه؟

وهلامهكهى دهبي له هۆيهكانى راگهياندن (وسائل الإعلام) دا، بۆى بگهپرين، كه ههركام لهم ههشت (۸) شيوازه، دهگيرينه بهر، بۆ رهواج پيدانى ئيلحاد و، پارو سامانيكى زۆريش بۆ ئهو مهبهسته تهرخانكراوه، لهلايهن زلهيزانى بالادەستهوه، لهميانى ههنديك له نيوهندهكانى ليكۆلینهوهوه و، ههنديك له ئهو كهسايهتییانهوه، كه حهزيان له ئيلحادو خوانه ناسييه، ئهو ههشت (۸) شيوازهش ئه مانه ن:

يه كه م: بههرى خراب وهرگرتن له كهلین و درزهكانى عهقل و نهفس و خهيال، (واته: كلاو لهسهرى خهلك نان).

دووهم: رانواندى ئارهزووهكان و، ويتهى پرووت و ورووژينهري جينسيى و، رازاندنهوى زيناو خيانت، ئه مه هه م له كتيباندا، هه م له فليمه كاندا، هه م له گرته قديوپيه كاندا.

سييه م: ويناكردنى مرووف و ژيان، وهك شتيكى پووچ و بى ئامانج و بۆش، كه ئه وهش وا دهكات: خهلك پشت له خوا بكات، مادام: ژيان هيچ نيه و، مرووف هيچ نيه و، مرووف هه ر له خووه پهيدا بووه، بيگومان ئه مه وا دهكات، خهلك بيى نه چيته سه ر ئه وه: ئايا خاوه ن و په روه رد گارى وى كييه؟

چواره م: زيده پويى كردن له خه يالى زانستيدا، بۆ پهراويز خستنى دهسهلاتى خواى بهديهتەر، له ميانى ههنديك فيليمى خه يالى زانستيدا: گهردوون وايه، ژيان له سه ر مه رريخ وايه و، ژيان له سه ر فلان شوين وايه، وهك كاتى خو (ميرزا محمد أمين مهنگورپي) كتيبيكى نووسى بوو له باره ي خرۆكه ي (مه رريخ) وه^(۱)، كه چى دوايى دهركهوت، (مه رريخ) نه ژيانى له سه ره و نه هيچ!

(۱) به ناوى {گهشتى ئهستيره ي مه رريخ} له سالانى: كوتايى شهستهكانى سه ده ي رابردوو و سه رهتاي حه فتايه كاندا.

پېنجەم: بەھرە وەرگرتن لە ئەفسانەکان و لە ناماقولییەکانی نەصرانییەت و ئایینە تێکدراوەکانی دیکە، واتە: ئایینەکانی جوولەکە، صابیئە، مەجووسی، و، ئەو ئایینانەى دیکە کە بە ئایین لە قەلەم دەدرێن، بەلام مەرج نیە ئایینی خوایی و ئاسمانی بن، وەك: (بووژایی) و (کۆنفۇشیۆسی)، تەنانت ئەوانە زۆرجاران مێژووش ھەلەكۆلن، (ریتشارد داوکینز) وادەكات، مێژوو ھەلەكۆلی: مێژووی میزۆپۆتامیا و مێژووی میسرۆ، مێژووی یۆنان و، مێژووی چین، دەلی: تەماشای بکەن! خەلک چی پەرستو؟ ئەھا تەماشای بکەن! خەلک چۆن ئەفسانەى پەرستو! ئەھا یۆنانییەکان ئەو ھەموو پەرستراوانەیان ھەبوون، ئەھا گەلانی میزۆپۆتامیا ئەو ھەموو پەرستراوانەیان ھەبوون!! کە زۆرجاران ئەو پەرستراوانە، وەك مێژوونووسان دەلێن: قیددیس و کەسە خواناس و دیندارەکان بوون، دواى خەلک بە پاك و پەرستراویان گرتوون و، ناوی پەرستراویان بەسەردا بریون.

شەشەم: ویناکردنی خوا بە شیوەیەکی ناشایستە، بۆ پاساودانەوی ئیلحد، ئەویش بە پەنابردنە بەر مێژوو و، ئەفسانەکانی فیکری بەشەر، کە پێشتر ئاماژەمان پێیانداوە.

حەوتەم: بەکارھێنانی درۆ و دەلەسەو ساختەکارییەکانی گەشە کردن (تَطْوَیر)، بەگشتیی و داروینزم، بە تاییبەت وەك دەروازەییەك بۆ ئیلحد، کە پێشتر باسمان کرد: چەند فیڵ و ساختەکاریی لەو بارەوہ کراوە!!

ھەشتەم و کۆتایی: وینا کردنی زیرەکیی کۆمپیوتەریی، وەك عەقل و ھۆشی مەرۆف و بگرە زیاتریش، لە حالیکدا کە پێشتر قسەى ئەو کەسەمان ھینا، کە خاوەنی مایکەرۆسۆفتە، کە دەلی: ئەگەر ھەرچی ئامیر مەرۆف دروستی کردو، ھەموویان بێنی، بە قەدەر مێشکی مەرۆف ئالۆزیی و وردەکارییان تێدانە، ئەویش ھەر ئەوئەندەى کە تاكو ئیستا لە مێشکی مەرۆف بۆیان دەرکەوتو، چونکە گەلێک گۆشەى پەنھان و لایەنى تاریکی ھەن، تاكو ئیستا بۆ مەرۆف ئاشکرا نەبوون.

هەر کام لەم هەشت (٨) شیوازە، بە ئامرازە جوړاو جوړەکان بە کاردەھێنرین، بە تایبەت لە شیوای فیلم، یان گرتە ی ڤیدیوویی، چونکە ئەوانە کاریگەرییان لەسەر مەرووف، بە تایبەتی چینی گەنج و تازە پێگەیشتونو، زیاترە.

ئەم ھەوت ھۆكارە، ھۆكارە راستەقىيەكانى بەرھە ئىلھاد پەلەكشىكرانى ئەو
جۆرە كەسانەن، كە لىرە و لەوى، كەم و زۆر دەكەونە نىۆ تەلەوداوى ئىلھادەو،
دەكەونە نىۆ زەلكاوى ئىلھادەو و، دواترىش بە ھۆى گرفتار بوونىانەو بە
لادانە رەوشتىيەكان و بىرو بۆ چوونە رازىئىراو بۆشەكانى ئەھلى ئىلھادەو، بە
زەھمەت خۆيان بۆ دەگىر دىئەو بەرھە راستە شەقامى خواو، بۆ دەورى چراى
رۆشنى وەحيى خواى بەرزو مەزن.

پاڻهپانڊني مھڪتھبي مامونستا عھلي بابير

f

پاڻهپانڊني مھڪتھبي مامونستا عھلي بابير

f

archive.org/details/@alibapir

PDF

Alibapir

GET IT ON Google Play

Download on the App Store

له نوره ځوملارېزېره ځان له ځمکې لارېزې

نور ځوملارېزېره ځان له ځمکې لارېزې

نور ځوملارېزېره ځان له ځمکې لارېزې

www.alibapir.com

www.alibapir.com

کهنای

پاڻهپانڊني مھڪتھبي مامونستا عھلي بابير

WhatsApp Telegram Phone

پاڻهپانڊني مھڪتھبي مامونستا عھلي بابير

دەستىڭ

بەرپىزان!

ئىمە پىشتىر باسى بىيانوۋە پوۋچەلەكانى ئىلحادمان كرد، بەلام لەم بەشەدا
هەولەدەين دوازده (۱۲) جۆر ئىشكال و گومان كە مولحیدەكان پەنايان پیدەبەن،
پىووكىننەو و هەلیانەشىننەو، بەلام بە كورتىی و گوشراویى، چونكە هەندىك
لەو ئىشكال و گومانانە، بە جۆرىك لە جۆرەكان، لە ئالقەكانى پىشوو، كەم و زۆر
قسەیان لەبارەو كراو.

لە نۆرە كۆمەڵەزەنەكان لەكەلەكان
بەشەكەم عىز مەوافەكەم ئالەمەكەم

ئەلى بابىر / AliBapir

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR codes for AliBapir

www.alibapir.com

ئەلى بابىر / AliBapir

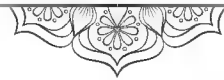
ئەلى بابىر / AliBapir

QR codes for AliBapir

ئەلى بابىر / AliBapir

گومانی يەكەم

گەردوون زۆر فراوانە و، زەوى نشینگەى مروّف مروّف زۆر بچووكە و، مروّفىش ھەر زۆر زۆر گچكەيە!

مولحیدەكان ئەمە دەكەنە بەلگە لەسەر ئەو: كە ئەو مروّفە بىخاوەنە و، ئەم گۆى زەوییە، كە ژيانى مروّفى لەسەر دروست بوو، خوايەك و، پەروردگارێك مشوورى لى نەخواردو، چونكە شتيكى زۆر بچووك و نابووتە!!

ئىجا ئیمە بۆ دەرختنى پووجەلێى ئەو گومانە، ھەوت (۷) كورتە خالان دەخەینە ڕوو:

۱- دەلێن: راستە گەردوونناسانى ئیستا دەلێن: زیاتر لە دوو سەد ملیار (۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) و ھەندیکیش دەلێن: يەك تریلیۆن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) كەھكەشان، واتە: يەك توان دوازە (۱۲) كەھكەشان لە گەردووندا ھەن^(۱)، كە كاکیشانی خۆمان، دەورى يەك (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) تریلیۆن، واتە: يەك توان دوازە (۱۲) ئەستیرەى تیدا ھەن.

ئىجا كاکیشانی ئیمە بە خیرایی سى سەد (۳۰۰) تاكو چوار سەد (۴۰۰) کیلۆمەتر لە چركەيەكدا بەرھە كەھكەشانی كچ (العذراء)^(۲) دەروات.

(۱) ېروانە: (الكون بين العلم والقرآن)، ص ۳۶.

(۲) گەردوونناسان ئەو ناوەیان لێناو.

ئىنجا گەردوونى ئىستا، ھەندىكىان تىرە (قۇر) كەي بە سىز دە (١٣) تاكو پاز دە (١٥) مىليار (١٣٠٠٠٠٠٠٠٠ - ١٥٠٠٠٠٠٠٠٠٠) سالى تىشكىي مەز دە دەكەن، ھەندىكىش بە بىست (٢٠) مىليار سالى تىشكىي مەز دە دەكەن، ئەو ەش تەنیا ئەو بەشەيە كە لە گەردوون دەبىنرى بە تەلىسكۆبەكان^(١).

وئەي (٥١) گەردوون

٢- بەلام ئەو گەردوونە فراوانەي ئىستا، كە لە تۆويلكەيەكەو، يان لە ھىلكۆكەيەكەو، كە بە ئىنگلىزىي: (سىنگلارتى - Singularity) ي پى دەلین، واتە: تاكى پىكەتەي گەردوونىي، لەو ەو ەتو، كە مىئونان جار لە پىرۆتۆن بچووكترە و لە ئەلىكترونىش زۆر بچووكترە.

لە پروي گەرمىي و، كات و، قەبارەو، (الحرارة والزمن والمسافة)، بە پىي نەگۆرى بلانك، (ثابت بلانك) بوو، كە لەو گەرمتر و، لەو كاتى كەمتر و، لەو قەبارە بچووكتر نى، كە برىتيە لە:

(١) الكون بين القرآن والعلم، ص ١٣٦.

أ- دە تۈن سى و دوو (۱۰^(۳۲)) كالڧن بۇ گەرمىي، يەك پلەي كالڧن، برىتيە لە دوو سەد و حەفتا و سى پۈينىت شازدە (-۱۶، ۲۷۳) لە ژېر سەفرەو، ئىنجا گەرمىي ئەو (سىنگلارتى - Singularity) دە تۈن سى و دوو (۱۰^(۳۲)) پلەي كالڧن بۇ گەرمىي، بوە.

ب- تەقىنەوئى ئەو تاكى گەردوونىيە، لە ماوئىيەكى هيندە كەمدا بوو، كە برىتيە لە: دە تۈن چل و سى سالىب (۱۰^(۴۳)) چركە، واتە: چركەيەك بىكەي بە ژمارەيەك، كە چل و سى (۴۳) سەفرى هەبى، ئىنجا لە يەك بەشىدا ئەو (Singularity) تاكى گەردوونىيە، تەقىوئەتەو.

ج- قەبارەكەشى برىتى بوو لە: دە تۈن سى و پىنچ سالىب (۱۰^(۳۵)) مەتر، واتە: مەترىك بىكەي بە ژمارەيەك، كە سى و پىنچ (۳۵) سەفرى هەبى، يەك بەش لەو ژمارەيە، قەبارەي ئەو تاكى گەردوونىيە (بذرة الكون)، (بيضة الكون) بوو.

۳- بەلام لە راستىيدا ئەو قىياس كەردنى خوايە لەسەر مەرۇڧ، چونكە لەلاي مەرۇڧ، هەتا شت گەورەتر بى، زياتر شايانى گەرنىگى پىدانە، بەلام يىگومان فىل و مېشۈلە، يان نەهەنگى شىن و قايرۇس، چونكە فىل گەورەترىن ژياندارىي وىشكانىيە و، نەهەنگى شىن (الحوث الأزرق) گەورەترىن ژياندارى دەريايە، بەللى فىل و مېشۈلە، يان نەهەنگى شىن و قايرۇس، بۇ بەدىيەنەريان، وەك يەكن، بەلكو ئەو ژياندارە بچووكانە، ئىنجا ئەگەر مېشۈلەيەك بى، ئەگەر قايرۇسىك بى، مادام هەموو پىداويسىيەكانى هەن، هەمان ئەو شتەي لە قايرۇس و بەكتريا و مىكروئىيەكدا هەيە، هەر هەمان شت لە فىل و نەهەنگىشدا هەيە.

۴- قەبارەكان پىژەيىن، بۇ نمونە: ئەگەر كۆمەللەي خۇر، خۇر و هەر نۆ خرۇكەكەي، بىيئە كونىكى رەش (ثقب أسود)، قەبارەكەي هيندەي بەردىكى گىچكەي لى دى و، قەبارەي زەوى دەيئە (۹، ۰٪) سم.

۵- ئەو ئامادەسازىيەي لە زەويدا كراو بۇ ژيان، لە هېچ شويىكى گەردووندا، ئەو جۆرە ئامادەسازىيە نىە بۇ ژيان، زانايانى گەردووناس زۆر لىيان

كۆلىۋەتەۋە زۆر لىدەكۆلنەۋە، دەلىن: لە خرۆكەكانى كۆمەلەى خۆر، جگە لە زەۋى ھىچيان بە كەلكى ژيان نايەن، ھەروەھا لە كەھكەشانەكەمان و لە دەرۋەى كەھكەشانەكەمان، ھىچ ئامازىيەكيان پىنەگەشتەۋە، ھەرچەندە بە چەندان مىليۇن دۆلار تەرخان كراۋە بۆ ئەۋەى بگەن بەۋەى ئامازىيەك ھەبى، لە كەنار و گۆشەيەكى گەردووندا، كە ژيانىكى دىكەى لىبى، ۋەك ژيانى مەرۋف، بەلام تاكو ئىستا ھىچ شتىك نەگەشتەۋە.

۶- قەبارەى مەرۋف بە نىسبەت كەھكەشانەكان و، گەردىلە و، كواركەكانى پىكەتەى گەردىلەۋە، سنوورىكى ميانجىي ھەيە، نە زۆر بچووكە و، نە زۆرىش گەۋرەيە:

أ/ لەلايەكەۋە: زەۋىي و خرۆكەكانى كۆمەلەى خۆر و، خۆر كە مىليۇنىك و سى سەد ھەزار (۱۳۰۰۰۰۰) ھىندەى زەۋىيە، پاشان كەھكەشانەكەمان (رېي كاكىشان) يەك ترىليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ئەستىرەى ۋەك خۆرى ئىمەى تىدان، ئىنجا كەھكەشانەكان ھەمويان، كە ژمارەيان بە دوو سەد مىليار (۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) تاكو يەك (۱) ترىليۇن (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) كەھكەشان مەزىندە دەكرى، ئەۋ قەبارە گەۋرەرانە ھەن.

ب/ لەلايەكى دىكەشەۋە: لە خوار مەرۋفەۋە، قەبارەى زۆر بچووك ھەن، لە گەردىلەكان و، لە گەردىلەكان گچكەترىش، كەۋاتە: مەرۋف ئاستىكى ميانجىي ھەيە: لە خوار خۆيەۋە: شتى زۆر وردىلە و بچووك ھەيە و، لە سەرۋەى خۆيشى شتى زۆر گەۋرە و زەبەلاح ھەيە، كەۋاتە: مەرۋف ئاستىكى ميانجىي ھەيە لە گەردووندا، راست نىە، زۆر گچكە و نابووت بى تەنانت لە پرووى جەستە و قەبارەشەۋە، بەلام لە پرووى دىۋى مەعنەۋىيەۋە، ئەۋە مەرۋف شتىكى دەگمەن و ناۋازىيە، چونكە تاكە دروستكراۋ و ژياندارى خاۋەن پروۋحە!

۷- تەنيا مەرۋف تواناى لە يەك جياكردنەۋەى ئەۋ جياۋازىيانەى ھەيە، كەۋاتە: مەرۋف چەقى گەردوونە، ھەم لە پرووى فېزىيائى و، ھەم لە پرووى سايكولۇژىي و، ھەم لە پرووى عەقلىي و، ھەم لە پرووى ئايىنىشەۋە، بەللى مەرۋف چەقى گەردوونە و، ئەگەر مەرۋف نەبوۋايە، كى دەركى ئەۋەى دەگرد: ئەۋ گەردوونە

چۆن پىكها توه؟ كى ئو ھەموو نھىيانەى لە گەردووندا دەدۆزىنەو؟ كى دەيزانى خاى زاناو شارەزا، ئو ھەموو دروستكراوھ وردانەى بەدپھىناون؟ ئو ھەموو شتە زەبەلاخانەى بەدپھىناون؟ تەنبا مروف دەرکى ئەوانە دەكات، ديارە ئەگەر مروفىش نەبووايە، حەقىقەتەكان نەگۆر بوون، بەلام تەنبا مروف دەرکى ئەو شتەنە دەكات^(۱).

كەواتە: مروف وەك مولحیدەكان دەلین: چونكە گچكەيە شتیكى بی بايەخ نیە و، ئەو خرۆكەى زەویيەى ئیمەش، ھەرچەندە شتیكى بچووكە، بەلام لە پرووی نیوەرۆك و جەوھەرەو، زۆر گرنگە، چونكە ئەو بارودۆخەى كە لە زەویدا ھەلخراو، بۆ ئەوێ ژیان دروست ببی و، سەرەنجام مروف بتوانی لەسەرى بژی تەنبا لەسەر زەوى رەخسینراو، لەلایەن خاى پەرەردگارەو، لە ھیچ گۆشە و كەناریكى دیکەى گەردووندا، تا ئیستا ھیچ شوینىكى دیکەمان بی شك نایەت، ئەو زەمینە سازییەى لە زەویدا كراو بۆ دروستبوونی ژیان و مروف، تییدا ھەیی.

كەواتە: ئەو كە گەردوون زۆر فراوانە و، نشینگەى مروف كە زەویيە، زۆر بچووكە و، مروفىش ھەر زۆر بچووكە، ئەمە لە راستییدا، مەگەر راکردن بی لە خواناسیی و دینداریی، ئەگەرنا، بە ھیچ جۆریك ناییتە بەلگە و پاساوى ئیلحاد، بەلێ مروف بچووكە، بەلام زۆر لەو بچووكتریش ھەیە و، بەلێ زەوى بچووكە، بەلام بە نیوەرۆك لە ھەموو ئەو گەردوونە كە تییدا دەژین، گرنگترە، چونكە ئەوێ كە تییدا، لە ھیچ شوینىكى دیکەى گەردووندا نیە.

لیرەشەو لەو ئایەتەى خاى پەرەردگار تیدەگەین، كە لە سورەتى (ھود)دا، دەفەر موی:

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا...﴾ (۷)

(۱) بەپێى زانیاری و تیگەشتنى ئیمە.

£79

گومانی دووم

**ئایا ماقوولە، تەنیا مسولمانان بچنە بەهەشت و،
خەلکی دیکە ھەمووی بچی بۆ دۆزمخ؟!**

ئەو ھەش گومانیکى دیکەى ھەندیک لەوانەى، کە بەرەو ئیلحاد چوو ون، ئیمە
لە وەلامى ئەو قسەىەشدا، سى راستییان دەخەینە پروو:

یەكەم: دەلیین: ئەو ەراست نیە، کە تەنیا مسولمانان بچنە بەهەشت، ئەو لە جیگای
خۆیدا نیە، بەلكو: ھەموو ئەوانەى کە کاتى خۆى، شوین ئەو پیغەمبەرانی (عَلَيْهِمُ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) کەوتوون، کە خوا ناردوونى، ئەوانە ھەموویان بە سەرفراز و، بە
ئەھلى بەهەشت دادەنرین، ئەوانەى بەر لە ھاتنى پیغەمبەرى کۆتایی موحەممەد
(صلی اللہ علیہ وسلم)، بە دواى پیغەمبەرانی خۆیان کەوتوون، چونکە پیغەمبەرى
ئیمە موحەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم)، پیغەمبەرى کۆتاییە، لە نیو سەد و
بیست و چوار ھەزار (۱۲۴۰۰۰) پیغەمبەردا^(۱)، واتە: لە پیش ئەودا، ئەو ھەموو
پیغەمبەرانی دیکە رابردوون، کە ژمارەیان: (۱۲۳۹۹۹)یە، ئنجا ئەوانە ھەموویان
شونکەوتوویان ھەبوون و ھەموو ئەوانەى بە دواى ئەو (۱۲۳۹۹۹) پیغەمبەرە
کەوتوون، ھەموویان سەرفراز و بەهەشتیین.

(۱) {عن أبي أمامة قال أبوذر: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَمْ وَفَى عِدَّةُ الْأَنْبِيَاءِ؟ قَالَ: مِائَةُ أَلْفٍ وَأَرْبَعَةٌ وَعِشْرُونَ
أَلْفًا الرَّسُلُ مِنْ ذَلِكَ ثَلَاثٌ مِائَةٌ وَخَمْسَةَ عَشَرَ جَمًّا غَفِيرًا}، رواه أحمد: ۲۲۳۴۲، والطبرانی: ۷۸۷۱،
والحاكم: ۳۰۳۹، وقال: صحيح على شرط مسلم وصححه الألباني.

دووهم: بەلام دواى هاتنى پيغەمبەرى كۆتايى و، دابەزىنى دوايىن پەرتووكى خوا، كە قورئانە، سەرجهەم بەرنامە ئاسمانىيەكانى دىكە، بە كات بەسەرچوو و لابراو (منسوخ) دادەنرئىن، با لەو بارەو چوار بەلگان وەك نمونە بيئىنەوہ:

١- خواى پاك و بيگەرد فەرموويەتى: ﴿فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسَلْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيَّةَ أَسَلْتُمْ فَإِنْ أَسَلُمُوا فَقَدْ أَهْتَكَدُوا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ﴾ آل عمران.

واتە: ئنجا ئەگەر نەیارەكانت (ئەى موخەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم)!) شەرەقسە و، وتووێژيان لەگەڵدا کردى، بلى: خۆم و ئەوانەى شوئەم كەوتوون، رپوى خۆمان بۆ خوا ملكەچ كەردووە و بەوانەش بلى، كە كتيبيان پيئراوہ و، بە نەشارەزاكانيش (يانى: كە نەشارەزا بوون بە كتيبەكانى خوا)، ئايا ملكەچەن بۆ (فەرمانەكانى) خوا؟ ئنجا ئەگەر ملكەچ بوون بۆ خوا، ئەوہ رپى راستيان گرتوہ، بەلام ئەگەر پشتيان ھەلکرد، بيگومان تۆ تەنيا گەياندنە لەسەرە و، خواش بيئەرى بەندەكانىەتى.

٢- پيغەمبەرى خوا (صلی اللہ علیہ وسلم) فەرموويەتى: ﴿وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ، يَهُودِيٍّ، وَلَا نَصْرَانِيٍّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ﴾ (رَوَاهُ مُسْلِمٌ بِرَقْم: ٣٨٤)، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه).

واتە: سوئند بەو كەسەى كە گيانى موخەممەدى بەدەستە (سوئندى پيغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) بە زۆرىي ئاوا بووہ)، لەم ئۆممەتە ھيچ كەسيكى جوولەكەو ھيچ كەسيكى نەصرانىي، ھەوالى رەوانەكرانى من نايستى، پاشان ئيمان بەوہ ناھيتى كە پيم دا رەوانەكراوہ، مەگەر مسوگەر دەچيتە دۆزەخ و ھاوئلى دۆزەخە.

لەم فەرموودەيە وەردەگيرى كە وشەى (أُمَّة) دوو چەمك و واتاي ھەن:

أ- ئەوانەى كە ئيماندارن پييان دەگوترى: ئۆممەتى موخەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم).

ب- به شهریه تیش به گشتی هەر پئی ده گوتری: ئۆممه تی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم)، ئه دی جیاوازیان چییه؟

۴۷۲

جیاوازیان ئه وهیه که ئه وانه ی ئیمانیا به موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) هیناوه، پیا یان ده گوتری: (ئۆممه تی وه لا مد ره وه) (الْأُمَّةُ الْمُسْتَجِیَّة) چونکه ئیمه وه لا ممان دا وه ته وه گوتو مانه: ئه ی پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) له خزمه ت داین و به دوات ده که وین و له خزمه ت ریا به که ت داین، به لام ئه وانی دیکه (ئۆممه تی بانگراون)، (الْأُمَّةُ الْمَدْعُوءَة)، چونکه پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) بانگی کردوون، به لام جوا بیان نه دا وه ته وه، ئه گه رنا ئه وانی ش هەر له سه ر میلا کی پیغه مبه رن (صلی الله علیه وسلم)، چونکه ئه گه ر هه زار (۱۰۰۰) سال به دوا ی مووسا و عیسا و ئیبرا هیم و، به دوا ی زه رده شت و به دوا ی هەر که سی که بکه ون، که به پیغه مبه ری ده زانن، ئنجا له لای خوا پیغه مبه ر بووی، یان پیغه مبه ر نه بووی، مادام به دوا ی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) نه که ون، بۆیا ن حیساب نا کری، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) وا ده فره مو ی.

۳- ههروه ها خوا (سبحانه و تعالی) له سووره تی (الأعراف) دا ده فره مو ی:

﴿ قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ۝۱۵۸ ﴾

واته: بلی: ئه ی خه لکینه! من پیغه مبه ری خوا، ره وانه کراوی خوا بۆ هه مووتان، به بی هه لا واردن، واته: ده بی هه مووتان به دوام بکه ون، چونکه له دوا ی هاتنی موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) هه موو ئه و به رنامه نه ی که بۆ کۆمه لگایه کی دیارییکرا و، له قو ناغی کی دیارییکرا ودا هاتوون، ئه گه ر گریمان ما بیشن، گۆراون و ده ستکاری کران و، ئه گه ر گریمان نه شگۆر رابن، چونکه بۆ قو ناغ و کۆمه لگایه کی تایبه ت و دیارییکرا و نیراون، ئاساییه که بۆ کۆمه لگا و قو ناغی کی دیکه نه شین، که بۆ چاره سه ری کیشه و گرفته کانی وان نه نیراون، به لام تاکه به رنامه یه که بۆ هه موو به شه ر هاتوه، به درێژایی زه مان به پانایی زه مین، ئه و شه ریعه ته یه که بۆ پیغه مبه ری کۆتایی هاتوه، که له ئیسلام دا به رجه سته یه.

۴- ھەرۋەھا پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمۇي: {كَانَ النَّبِيُّ يُعْتَرُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً} {مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ: الْبَخَارِيُّ بِرَقْم: (۳۳۵۰)، وَمُسْلِم بِرَقْم: (۳۷۰)}.

ۋاتە: لە پېش مندا ھەر پىغەمبەرىڭ بۇ گەلەكەى بە تايبەت رەۋان دەكرا، بەلام من بۇ تىكرای مروقاھىتەى، بە گشتى رەۋانە كراوم.

سىيەم: بەلام كەسىڭ بىئەۋەى كەمتەرخەم بووبى، پەيامى پىغەمبەرى خاتەم (محمەدى پى) نە گەشتەى، يان بە شىۋەكەى راست و ساغ پەيامى پىغەمبەرى ناخىر زەمانى پىنە گەشتەى، ھەرچەندە ناۋى قورئان و، ئىسلام و، موھەممەدى بىستەى، بەلام پەيامى خوا كە پىغەمبەرى كۆتايى موھەممەد (صلى الله عليه وسلم) پى رەۋانە كراۋە، بە شىۋەكەى راست و ساغ، پى نە گەشتەى، ئەۋە بە كافەر لە قەلەم نادى، چونكە وشەى (كافەر)، لەسەر كىشى (فاعل)، كە (اسم فاعل)، ۋاتە: داپۆشەر، ئەۋ كەسەش كە پەيامى پىغەمبەرى كۆتايى بە راست و دروستى، پىنە گەشتەى، ھەقى پىنە گەشتەى، تاكو داپۆشى، بۆيە ناۋى (كافەر) بۇ بەكار نايەت، چونكە ھەقى پىنە گەشتەى، تاكو داپۆشىي رەفەزى كەردى!

ھەر بۆيەش خۋاى پاك و بىگەرد، لە سوورەتى (الإسراء) دا دەفەرمۇي:

﴿مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ ضَلَّٰ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَلَا نُزِرُ وَاِزْرَهُ ۚ وَزَرَّ آخِرَىٰ ۖ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ ۚ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ۖ﴾ (۱۵)

ۋاتە: ھەر كەسىڭ پى راستى گرت، سوودەكەى بۇ خۆيەتى و ھەر كەسىڭ گومرا بوو، گومرا بوونەكەى بە زىانى خۆى تەۋاۋ دەبى و، ھىچ خاۋەن گوناھىڭ، گوناھى كەسىڭى دىكە ھەلناگرى و، ئىمەش سزادەر نىن (نە لە دىنا و، نە لە دوا رۆژدا)، تاكو پىغەمبەر رەۋانە نەكەين.

كەۋاتە: كەسىڭ بى ئەۋەى كەمتەرخەم بوو بى: پىغەمبەرى كۆتايى نەناسىبى، ۋەك خۆى و پەيامى پىغەمبەرى كۆتايى بە شىۋەكەى راست و ساغ

پینه گه‌یشتی، ئه‌وه به پێی ئه‌م ئایه‌ته‌ی خ‌وای داد‌گه‌رو کارزان، شایسته‌ی سزادان نابێ، نه له دنیا و، نه له دوا رۆژدا.

٤٧٤

چونکه خوا (سبحانه وتعالی) له سووره‌تی (النحل) دا ده‌فه‌رموی:

﴿فَهَلْ عَلَى الرَّسْلِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ﴾ (٣٥)

واته: ئایا پێغه‌مبه‌ران ته‌نیا گه‌یانده‌نی ڕوون و ئاشکرایان له‌سه‌ر نیه! که‌واته: ده‌بێ به ڕوون و ئاشکرایێ ئه‌و په‌یامه‌ی پێغه‌مبه‌ری کۆتایی (صلی الله علیه وسلم)، که له قورئان و، سوننه‌تدا به‌رجه‌سته‌یه، به‌و م‌رو‌فه گه‌یشتی، و، ئه‌ویش ڕه‌فزی کردبێ و پستی تی کردبێ، ئنجا وشه‌ی (کافر)ی بۆ به‌کار دێ و به‌و که‌سه له قه‌له‌م ده‌درێ، که شایسته‌ی سزای خوا بێ.

ئ‌ه‌م فه‌رمووده‌یه‌ش له‌و باره‌وه شتیکی ڕوونه، که پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌فه‌رموی: {أَرْبَعَةٌ يَحْتَجُّونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَصَمٌّ لَا يَسْمَعُ شَيْئًا وَرَجُلٌ أَحْمَقُّ وَرَجُلٌ هَرِمٌ وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فِتْرَةٍ، فَأَمَّا الْأَصَمُّ فَيَقُولُ: رَبِّ قَدْ جَاءَ الْإِسْلَامُ وَمَا أَسْمَعُ شَيْئًا، وَأَمَّا الْأَحْمَقُّ فَيَقُولُ: رَبِّ لَقَدْ جَاءَ الْإِسْلَامُ وَالصَّبِيَّانُ يَحْذِفُونَنِي بِالْبَعْرِ، وَأَمَّا الْهَرِمُ فَيَقُولُ: رَبِّ لَقَدْ جَاءَ الْإِسْلَامُ وَمَا أَعْقِلُ شَيْئًا، وَأَمَّا الَّذِي مَاتَ فِي فِتْرَةٍ فَيَقُولُ: رَبِّ مَا أَتَانِي لَكَ رَسُولٌ، فَيَأْخُذُ مَوَاقِفَهُمْ لِيُطِيعَنَّهُ، وَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَوْ دَخَلُوهَا مَا كَانَتْ عَلَيْهِمْ إِلَّا بَرْدًا وَسَلَامًا، وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: (إِقْرَءُوا إِن شِئْتُمْ: وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا)^(١).

واته: له رۆژی هه‌له‌سانه‌وه و، زیندوو کردنه‌وه‌دا، چوار که‌س به‌لگه‌یان ده‌بێ (له به‌رانبه‌ر خ‌وادا، که بۆچی به‌ د‌وای په‌یامی خوا نه‌که‌وتوون؟ کۆره‌که‌ش کۆری پیاوان بووه، بۆیه باسی پیاوان ده‌کات):

(١) رواه أحمد في "المسند" ج ٤، ص ٢٤، ورواه إسحاق ابن راهويه عن معاذ بني هشام، والطبراني ج ١، ص ٢٨١، ورواه البيهقي في كتاب الاعتقاد، وقال: هذا إسناد صحيح، ورواه ابن جرير من حديث معمر بن همام عن أبي هريرة، انظر: (المصباح المنير في تهذيب تفسير ابن كثير) ص ٧٦١، ٧٦٢.

پیاویکی که، که هیچ شتیك نابیستی، (بیگومان ئافرهتی که پش ههروایه)، ههروهه پیاویکی که ودهن (بی عهقل) ههروهه پیاویکی زور به تهمن، ههروهه پیاویک که له کاتی (فترة) دا^(۱)، مردوه.

که ره که دهلی: پهروهرد گارم! ئیسلام هات و من هیچم نه هیست.

که ودهنه که (بی عهقله که) ش، دهلی: پهروهرد گارم! ئیسلام هات و منداڵ قشیل و ته پالهیان تیده گرتم. (واته: گیل و حول بووم).

پیره که ش دهلی: پهروهرد گارم! ئیسلام هات و (له بهر به تهمنی و پیری)، هیچ حالی نه ده بووم.

ئه وهش که له کاتی (فترة) دا، مردوه، (واته: کاتیك داپران بووه له ناردنی پیغه مبه راندا و، له و کاته دا هیچ پیغه مبه ریک نه هاتوه، یا خود ئه و هیچی پیغه گه یشتوه)، دهلی: پهروهرد گارم! هیچ روانه کراویکی تۆم بۆ لا نه هاتوه.

خواش په یمانیان لیوه رده گری، که ده بی فه رمان به رداریی بۆ بکه ن و، به قسه ی بکه ن، (تنجا تاقیکردنه وه یه کیان ده کات)، په یامیان بۆ ده نیری، که بچه نیو ئاگری دۆزه خ، پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) ده فه رموی: سویند به وه ی گیانی موحه ممه دی به ده سته، ئه گه ر بچه نیو ئه و ئاگری دۆزه خه، بۆیان سارد و سه لامه ت ده بی، (خوا ده یانباته به هه شت، له بهر ئه وه ی له و تاقیکردنه وه ی خوا دا ده رچوون).

واته: نه یان توانیوه له تاقیکردنه وه ی خوا، له دنیا دا به شدار بن و، خوی داد گه ر له وی ئه وه یان بۆ قه ره بوو ده کاته وه و، ئه و تاقیکردنه وه یان ده کات.

(۱) (الْفَتْرة) واته: "انقطاع": واته: له و ماوه یه دا که هیچ پیغه مبه ر په وان نه کراون، یان ئه و هیچی پیغه گه یشتوه، وه ک خوی زانا و شاره زا فه رمو یه تی: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ أَن تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (المائدة: ۱۹).

مادام خوا بقمومى: بچو نيو ئاگر، مروث ئه گهر به راستىي خواناس و
بروادار بى، به قسهي خوا دهكات، مادام خوا بقمومى: قازانجى توى تىدايه،
بويه پيغمبهر (صلى الله عليه وسلم) دهقمومى: سويند به وهى گياني
موحه ممهدى به دهسته، ئه گهر به قسهي خوا بكن و فرمانبهرىي خوا بكن،
ئاگره كه بويان سارد و، سه لامهت ده بى، واته: ده چنه به ههشت.

۴۷۶

له نۆزه كېمەلەرنىڭ ئىكەنلىكى

بىن مەككە عىز مۇلق النوازل الاجلەنى

بىن مەككە عىز مۇلق النوازل الاجلەنى

پاڭەپاندنى مەكتەپى مامۇستا عەلى بابىر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play

App Store

پاڭەپاندنى مەكتەپى مامۇستا عەلى بابىر

AliBapir

كەنالى

پاڭەپاندنى مەكتەپى مامۇستا عەلى بابىر

WhatsApp

Telegram

Phone

گومانى سىيەم

دەللىن: كوا تەمەنى مروڧ بەشى ھەلسەنگاندنى
ئەو ھەموو ئايىنانە دەكات، تاكو سەرەنجام
ئايىنى ھەق و راست ھەلېڧىرئ؟

ھەندىك لەو مولحيدانە، بەئانقەست سەر لە خۇيان دەشىۋىنن، يان شەيتان سەرى لى شىۋاندوون! دەچن دەگەرپىن: لە يۇنانى كۇندا و لە رۇمانى كۇندا، چەند پەرستراو ھەبوون؟ لە مىسرى كۇن، چەند پەرستراو ھەبوون؟ لە ھىند و، چىن و، يابان چەند پەرستراو ھەبوون؟ لە ئىرانى كۇن و لە مىزۇپۇتاميا و لە شام، لە ئەمپەر و ئەوپەرى دنيا، چەند پەرستراو ھەبوون؟ چەند جۇرە ئايىن و، بەرنامە ھەبوون؟ ھەموويان دىنن، ئايىن و بىر و برۋاى سەيرو عەجائىب، كە بەشك لەوانەش رەمز و ھىمان، بۇ وىنە:

لە مىزۇپۇتاميا بەسەرھاتى گىگامىش ھەيە و، باسى (عەشتاروت) و (تەمووز) كراو، كە ئەوانە پەرستراو ھەكەنى ئەوى بوون، ھەرۋەھا (بەعل) ھەبوو لە شام و، (ئوزورپس) لە مىسرى، ئنجا دەللىن: ئىمە چۇن فرىا دەكەوين لەو ھەموو عەقىدە و، ئايىنانە بىكۇلىنەو و، لە نىوياندا ئەو ھى راست و چاكە ھەلېڧىرئىن، كە بە ھۆيەو بەگەين بە خواناسىي و، خواپەرستىي راست و دروست؟!

لە ۋەلامى ئەو گومانەياندا، سى راستىي دەخەينە روو:

يەكەم: ئىستا لە جىھاندا سى ئايىن ھەن، كە شۆيىنكە وتووئايان نيۈە (۰.۵٪) يان (۶۵٪)^(۱) خەلكى سەر زەۋى پىك دىنن، كە ئەمانەن لە ۋەي رىزىبەندىي مېژوويىيەۋە:

۴۷۸

۱- ئايىنى جوولە كايەتتى.

۲- ئايىنى نە صرائىي.

۳- ئايىنى ئىسلام.

ھەلبەتتە خەللىكى كەمىش ھەيە لە صابىئە ۋە مەجووسىي، بەلام ۋەك پىشتەر باسما كىرد: صابىئە ناگەنە نيۈ مىليۇن (۵۰۰۰۰۰) كەس ۋە مەجووسىيە كانىش، ئەگەر بگەنە نيۈ مىليۇن، واتە: بە ھەردووكيان مىليۇننىك مەروۇف لىيان كۆنە بوونەتەۋە.

ھەروەھا ھەندىك رىبازى لادەرانەي دىكەش ھەن، بۇ ويىنە: لە كوردستانى خۇماندا:

أ- يەزىدىيە كان ھەن..

ب- كاكەيىيە كان ھەن، ھەرچەندە ھەندىك لە كاكەيىيە كان خۇيان بە مەسۇلمان دەزانن ج- لە ئىران ئەھلى ھەق ھەن.

لە ھەندىك شۆيىنى دىكەش، ھەندىك كۆمەلە خەللى دىكە ھەن، خۇيان پالەدەنە لاي خواۋ، لاي ئايىنى ئاسمانىي، كە ژمارەيان زۆر سنووردارە، كە واتە: دەۋرى نيۈە (۰.۵٪) مەروۇقايتىي، بە دواي ئەۋ سى ئايىنە سەرەككىيە كە وتوون^(۲)، ئايىنە كانى: مووسا (عليه السلام)، عيسا (عليه السلام)، موخەمەد (صلى الله عليه وسلم).

(۱) ئەۋرە ۋە مەزەننەي ئەۋ سەرچاۋەيە كە من زانىباريە كەم لىۋەرگرتە، بەلام من رام واىە شۆيىنكە وتووئايان ھەرسىك ئايىنە كە، دەۋرى نيۈە مەروۇقايتىي پىك دىنن.

(۲) موسوعة الأديان في العالم، ج ۱، ص ۲۵۴ تا ۲۶۷.

دوۋەم: تەنیا ئەو پىنچە ئايىنەى پىشتىر باسماڭىز، كىتەبەكانىيانمان
 ھەلسەنگاند، خۇيان بە ھەلگىرى كىتەبى ئاسمانى دەزان، ئايىن و رېبازەكانى
 دىكە ھەموويان دەلەن: ئىمە دەستكردى مەرقىن و ئايىنى بەشەرىين، ۋەك:
 ئايىنى (بوۋزايى) و، ئايىنى (كۆنفوشىۋسىي)، كە ئەوانە شوئىكەوتويان
 زۆرن، بەلام ئەوانە خۇيان بە ئايىنى زەمىنىي و مەرقەرد دادەنەن، يانى: لەسەر
 زەۋى ھەلقولون و پەيۋەندىيان بە خواۋە نىە، خۇيان ۋا ئەرمار دەكەن.

كەۋاتە: بەو شەۋىيە نىە كە ئايىنى ھەق، مەرقە نەتوانى بەئاسانىي بەدوايدا
 بگەرپى و لىيىكۆلەتەۋە، نىۋە مەرقەيەتەي بە دۋاى ئەو پەرتوۋەكە ئاسمانىيانە
 كەۋتوون، كە برىتىن لە:

۱- تەۋرات، كە ئىستا خراۋەتە نىۋ كۆمەلەك كىتەبى دىكەۋە و، پەيمانى كۆنيان
 پى دەگوتى.

۲- چۈر ئىنجىلەكان، كە خراۋەتە نىۋ كۆمەلەك كىتەبى دىكەۋە و، پەيمانى نويان
 پى دەگوتى.

۳- قورئان.

ئىجا كاتەك سەرنجى ئەو پىنچ (۵) ئايىنە دەدەين، دەيىن:

۱- ئايىنى جوۋلەكايەتەي: جوۋلەكە خۇيان دەلەن: ئايىنىكى نەتەۋەيە و داخراۋە
 و كىتەبەكەشيان بە ئىعتىرافى خۇيان، دەستكارىي كراۋە و، كىتەبەكەيان لە
 ماۋەى ھەزار (۱۰۰۰) سالدا بە سى (۳) زمانان، لەلەين كۆمەلەك نوۋسەرۋە
 نوۋسراۋەتەۋە، ئەمە لە پىشەكىي پەيمانى كۆندا ھاتە.

ئىجا ھىچ كەس بۇ نىە لە خۇرا بىتە جوۋلەكە، مەگەر داىكى جوۋلەكە
 بوۋى و، جوۋلەكەش بانگەشە ناكەن، كەس بىكەن بە جوۋلەكە!

۳- ئايىنى نەصرانىي: ئەو ئايىنەى ئىستا ھەيە، كە ھەر ئايىنەكەى عىسايە،
 بەلام شىۋىنراۋە، چۈنكە لە ئىستادا بە فەرمىي، سىكۈچكە (ئالوت)ى باب و،

کور و، گیانی پیرۆز (الأب، والإبن، والروح القدس) یان تەبەنیی کردووە، کە پێیان دەڵێن: (الأقنیم الثلاثة) سێ پیکهاتهکان، هەروەها کۆمەڵێک ئەفسانەیی دیکەشیان خستوووە نیوی، وەک:

(١)- لە سێدارەدانی عیسا.

(٢)- ئیوارە خوانیکی پەرورەدگاریی (العشاء الرباني).

(٣)- دان بە هەڵەیی خۆدا داھێنانی مەرۆف.

(٤)- لیخۆشبوون لەلایەن ئەوانەووە کە بە حیساب وەکیلی خوان!

(٥)- ئنجا کتیبەکەشیان یەک بوو و ئیستا بوو بە چوار (٤)، ئنجیلەکانی: (متی، مرقس، لوقا، یوحنا)، وێرایی چەندان کتیبی دیکە، کە خراوە پالیا.

ئەوێش ئایینی نەصرانی!

٣- ئایینی مەجووسی: بە ڕەسمیی دووانەتی: (ثنوية - Dualism) ی تەبەنیی کردووە و دەڵێن: دوو پەرستراو (إله) هەن، (ئاھورامەزدا و ئەھریمان)، وەک پێشتر باسمان کرد^(١)، ئنجا وێرایی ئەوێش کتیبی ئایینی زەرەدەشتایەتی یان مەجووسی: (ئاقیستا) زۆر گۆرەدراو و لە راستیییدا نەک زۆر گۆرەدراو، بەڵکو ئەوێ ئیستا ھەییە بە ناوی (ئاقیستا)، کە گواھ کتیبیکە، خوا بە وەحیی بو (زەرەدەشت) یان (زەرەدەشت) ی ناردووە، ھەمووی گێڕاوەی زارەکیی دەماو دەمە و، لە ماوەی ھەوتسەد (٧٠٠) ساڵدا، سەدان ساڵ داوی (زەرەدەشت) کۆکراوەتەو و ھێچ بناغەییەکی پتەوی نیە، کە لێی دنیایی، ئەو فەرماشتی خوا، یان چەندە فەرماشتی خوا و چەندە دەستکاریی کراو، لە ھالیکدا ئەوان خۆیان دەڵێن: کاتی خۆی لەسەر دوازدە ھزار (١٢٠٠٠) چەرم و پیستی ڕەشە و لاخ نووسراوەتەو، بەلام ئەسکەندەری مەقدونی، لە سەدەیی چوارەم (٤) ی پێش زایین (٣٣٠ پ.ز) دا، ھاتوێ ئیرانی گرتو^(٢)، لە سەردەمی

(١) الموسوعة الميسرة، ص ٢٧٤.

(٢) پروانە: (الزرداشتية: الفجر - الغروب) ر، س زیھنیر، ص ٣٢، ترجمە: د.سەھیل زگەر، ط ١/

(دارا)، پادشای فارسه کانداو، ئاقیستای هه موو سووتاندوه، ئنجا سه دان سأل دواى ئەوه کۆکراوته وه!!

٤- ئایینی صابیئه: که ههردوو کتییی: (کَنْزًا رَبًّا) و (دِرَاشَةَ اَدِيهيا) ی هه ن و، وهك پيشتەر باسما ن کرد: ئە گەر گریمان کتییی ئاسمانیش بووبن، ئیستا پر کراون له بته رستی و ئەفسانه و بیروپرای سهیر و سه مه ره و، وهك واقعی ئیستایان شایسته ی ناوی: (کتییی خوا) نین.

٥- ماوه ته وه: ئیسلام: که کتیییکی هه بی، سه دا سه د (١٠٠٪) پارێزراو بی و لیشی دلیا بین که فه رمایشتی خوایه و نهك هه رسته و ئایه ته کانی، بگه ره وشه کانی و پته کانی (کلمات و حروف) یشی زانراوین و، مسو لمانانیش له و په ری دنیا، بو ئە و په ری دنیا، له باکوور تا کو باشوور و، له رۆژه لاته وه به ره و رۆژئاوا، له سه ر پیتیکیشی راجیایان نیه، که واته: ئە گەر که سیک به دواى هه قدا بگه ری، له بهر ده ستیه تی، که قورئانه، به لام کتیبه کانی دیکه، ته نانه ت خاوه نان و په ی ره وانیشیان - ئە وانه ی به وێژدانن - ده لێن: ده ستکاری کراون و گۆرراون.

سییه م: ئیسلام به گشتی دان دینی به پیغه مبه رانی خوا و، سه رجه م کتیبه کانی دا و، رێژ له هه موویان ده گری و، ئە و هه له و په لانه ی تیشیان خراون، ئە وه ی پیوست بی، راستی کردۆته وه، واته: کاتیک قورئان ده گری، وهك هه ر کام له صوحوفی ئیبراهیم و، ته وراتی مووسا و، زه بووری داوود و، ئینجیلی عیسا و، هه ر کتیییکی دیکه که خوا بو هه ر پیغه مبه ریکی دیکه ی ناردوه، هه مویت گرتبی، هه روه ها کاتیک ئیمان به موحه ممه د (صلی الله علیه وسلم) دینی، مانای وایه ئیمانته به هه موو پیغه مبه ران هی ناوه، هه ر له ئاده مه وه هه تا ده گاته وه عیسا (عليهم الصلاة والسلام)، چونکه ئە م قورئانه، په یامی هه موویانی کۆکردۆته وه و، رێزیش له هه موو پیغه مبه ران ده گری و، دان به هه موو کتیبه کانیشیان دادینی.

با بزانی چوون؟

٤٨٢

أ- له سووردهتی (البقرة) دا خوی په روهر د گار ده فهرموئ: ﴿ءَامَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ ءَامَنَ بِاللّٰهِ وَمَلَكِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝﴾

واته: پیغه مبهري و پرواداران پروایان هیئا به وه که بوی (بو پیغه مبهري کوتایی) دابه زینراوه (که قورثانه)، هر کام له پیغه مبهري و (صلي الله عليه وسلم)، پروادارانیش، پروایان هیئا به خوا و به فریشته کانی و به کتیبه کانی و به پیغه مبهرائی، (دهلین): جیاوازی ناخهینه نیوان هیچ کام له پیغه مبهران.

له ورووه که پیغه مبهري خوان، هموویان ریژ لیگیرون و هلبژاردهی نیو مروقایه تبیین، ته نیا کاتیک ئیمان دینی به موحه ممه د (صلي الله عليه وسلم)، که ئیمان به هموو پیغه مبهرائی بیئی و، کاتیک ئیمان به قورثان دینی، که ئیمان به هموو کتیبه ناسمانییه کانی دیکه بیئی، به لام وهك نه سله کیهان که هه بوون، نهک واقعی ئیستایان که دهستکاری کران و، پرکرون له نه فسانه.

ب- له سووردهتی (البقرة) دا خوا ده فهرموئ: ﴿قُولُوا ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ۝﴾

واته: بلین: پروامان هیئا به خوا و به وهی بو لامان دابه زینراوه (که نه قورثانه مه زنه یه) ^(١) و، به وهی که بو لای ئیبراهیم دابه زیوه و بو ئیسماعیل و بو ئیسماعیل و بو یه عقوب و ئه سباط بو پیغه مبهرائی دیکه ی که له یه عقوب پهیدا بوون، ههروهها ته وهی دراوه به مووسا و عیسا و، دراوه به پیغه مبهرائی به گشتی، له لایه نه په روهر د گاریانه وه، جیاوازی ناخهینه نیوان هیچ کامیان (هموویان جیگای ریژ و حورمه تن) و ئیمه مسولمان و ملکه چین بو خوا.

(١) له کاتی قسه کردنه که دا موصحه فی موباره کم به دهسته وه بوو، نامازهم بو ده کرد.

ج- لە سوورەتى (المائدة)دا، خاۋى زالى پايەدار، دواى ئەۋەدى باسى تەۋرات دەكات كە بۇ مووساى دابەزانىدە، باسى ئىنجىل دەكات كە بۇ عىساى دابەزانىدە، دەفەرمىۋى:

﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ۖ﴾ (۴۸)

ۋاتە: (ئەى موھەممەد!) كىتىپمان بۇ تۇش دابەزانىدە بە ھەق (يەكەك) لە ناۋەكانى قورئان كىتىپ "الكتاب"ە، كىتىپەكانى پىش خۇى، ھەموويان بە راست دەزانى (ۋەك ئەسلەكەيان) و بە سەرىشىانەۋە چاۋدىرە.

لە ھەر شوئىك لادان و دەستكارىى كران و شوئىران رۋویدا بى، ئەگەر بە پىۋىستى زانىبى، راستى كرۋتەۋە، ۋەك لە سوورەتى (النمل)دا خاۋى پەنھانزان دەفەرمىۋى:

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۖ﴾ (۷۶)

ۋاتە: ئەم قورئانە، زۆربەى ئەۋەدى بەنو ئىسرائىل تىيدا كەۋتۈنە راجىايىيەۋە، بۇيان باس دەكات (دادۋەرىيان لە نىۋاندا دەكات).

ئىجا بىگومان كەسىك تۈزىك عەقل و وىژدانى بەكارىنى، ئىسلام لەگەل ھىچ كام لە ئايىنەكانى دىكەدا كە خۇيان نادەنە پال خاۋى پەرۋەردگارو ئاسمان، ئىسلام لەگەل ھىچيان ناچىتە تەرازوۋەۋە، چونكە: ھەندىكىان مشك دەپەرستىن، مار دەپەرستىن، رۋەك دەپەرستىن، مەرۋف دەپەرستىن، پەيكەر دەپەرستىن، خرۋكە و، ئەستىرەكان و، مانگ دەپەرستىن، ئىجا ئىسلامىك كە باسما كرە، چۈن باسى خوا دەكات! چۈن لەگەل ئەۋانە دەرختە تەرازوۋەۋە؟!

كۋتايى ھەلۋەشاندنەۋەى ئەم گومانە، بە قسەيەكى (فرانسىس فوكىاما) دىنىن، كە لە كىتىپەكەى خۇى: (نِهَايَةُ التَّارِيخِ وَخَاتَمُ الْبَشَرِ)، (كۋتايى مېژوو و

کوتایی مروّش، یان سوپهرمان^(١)، که فیهله سووفیکی به جینسییه ئه مریکی و به ره گهز یابانییه، ئه و کتیبه کاتی خوئی سهرو سه دایه کی زوری بوو، ته رجهمه ی عه ره بیی کراوه، ئه وهش دهقه عه ره بییه که یه تی، دهلی:

(الإِسْلَامُ يُشْكَلُ أَيْوُلُوجِيَّةً مُتَّسِقَةً وَمُتَمَاسِكَةً، وَلَهُ مَعَايِرُهُ الْأَخْلَاقِيَّةُ الْخَاصَّةُ بِهِ، وَنَظَرِيَّتُهُ الْمُتَّصِلَةُ بِالْعَدَالَةِ السِّيَاسِيَّةِ وَالْإِجْتِمَاعِيَّةِ، كَذَلِكَ فَإِنَّ لِلْإِسْلَامِ جَاذِبِيَّةً يُمْكِنُ أَنْ تَكُونَ عَالَمِيَّةً، فَهُوَ يَدْعُو إِلَيْهِ الْبَشَرُ كَافَّةً بِاعْتِبَارِهِمْ بَشَرًا لَا مُجَرَّدَ أَعْضَاءٍ فِي جَمَاعَةٍ عَرَقِيَّةٍ أَوْ قَوْمِيَّةٍ مُعَيَّنَةٍ).

ئهمه وهك گوتراوه: (وَالْفَضْلُ مَا شَهِدَتْ بِهِ الْأَعْدَاءُ)، چاكه ئه وهیه ناحهزو نه یارانیش دانی پیدایینن.

واته: ئیسلام بهرنامهیه کی فیکری گشتگیره، که پیکه وه تهبا ریکه و، پیکه وه چه سپاوه و، پیوره رهوشتیی و ئاکارییه تاییه تییه کانی خوئی هه ن، ههروهه بیردۆزی تاییه تی خوئی ههیه، که په یه وهسته به دادگیری سیاسی و، کۆمه لایه تییه وه، ههروهه ئیسلام راکیشانی تاییه تی خوئی ههیه، که ده گونجی بیته ئایینی هه موو جیهان، چونکه تیکرای مروّشه کان بو لای خوئی بانگ دهکات، وهك مروّش، نهك وهك ئه ندامانیک له کۆمه لئیکی نه ژادی، یان نه ته وهیه کی نه ته وهی دیارییکراوه.

بو وینه: وهك که سانیکی رهش پیست، یان سپی پیست، یان زهرد پیست، یان ره گهزی ئاری، یان سامیی، یان وهك نه ته وهی عه ره ب، یان کورد... هتد، به لکو وهك مروّش سهیری مروّش دهکات، هه ره گه زیکی هه بی، یان خاوهنی هه رهنگ و زمانیک بی، بویه دهلی: ئه و ئیسلامه له توانیدا ههیه، که بیته ئایین و، بهرنامهیه کی گشتگیری مروّشیه تی.

گومانی چواره

دهلین: ئەگەر راستە یەکتاپەرستیی (توحید)
ئەسڵی ئایینی خوایی بوو، بوچی بە پێی زانیاری
شوینەوارناسیی (علم الآثار - آرکیولوجی) بە پێچەوانەوهیه؟

له وهلامی ئەو گومانەدا چوار راستییان دەخەینە ڕوو:

١- خواپەرستانی خوا بەیە کەر (موحّد)، هەرگیز بت و پەیکەر .. هتد یان دروست نەکردوون، چونکە خوا پەرست بوون، هەلبەتە ئەگەر بت و پەیکەریان دروست کردبان، شوینەواریان لێ بە جێدەمان، بەلام ئەو عادیەتی بتپەرستەکان بوو.

٢- دەستەلاتداران هەرگیز کەیفیان بە پیغەمبەران و بانگەوازه تەوحیدییهکان نەهاتو، تاكو شوینەواره کەیان و هەوالەکانیان پارێزراو بن.

٣- میژووزانانی ناواری وەك: (لەنج، باسكال، شمیث، بروس، کوبرز) دهلین: ئەسڵ لە دینداری دا، خوا بە یە کەگرتن (توحید) بوو، و، بتپەرستیی (وثنیة) ی بەسەردا هاتو، لە ئەنجامی ئەویدا کە مەروڤەکان لایان داو.

٤- لە (صحيح البخاري) دا هاتو، لە عەبدوللای کورپی عەبباسەو گێردراو تەو، خوا لە خوێ و بابی رازی بی، کە لە بارە (وَدّ) و، (سُواع) و، (يَعْقُوث) و، (يعوق) و، (نسر) هە، ئەو پینچ (٥) پەرستراوێ گەلی نوح، گوتوویەتی:

(هِيَ أَسْمَاءُ رِجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنْ
انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الَّتِي كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا وَسَمُّوَهَا بِأَسْمَائِهِمْ، فَفَعَلُوا، فَلَمْ تُعْبَذْ
حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ، عُيِدَتْ) (۱).

واته: ئەوانه ناوی پیاوانی باش بوون له گهلی نوح، دواى ئەوهی که
مردوون، شهیتان خوتخوتهی کردوه بو خهڵکهکه، که له کوڤ و مهجلیسی
ئەوانه‌دا، په‌یکه‌ره‌کانیان دابنن و به ناوی ئەوانه‌وه بانگیان بکه‌ن، بو ئەوهی
خوا په‌رستی و دینداریی ئەوانتان هه‌میشه له یاد بچ، به‌لام کاتێک ئەوان
مردن، نه‌وه‌کانی دوا‌یی (ئەوه‌یان فهرامۆش کردوه، که ئەوانه په‌یکه‌رو وینه‌ی
خوا په‌رسته‌کان بوون، تا‌کو خواپه‌رستییان بینه‌وه‌یاد)، پاش نه‌مانی زانست،
ئەوانه‌یان په‌رستوه.

گومانی پىنجەم

دەلېن: ھەتا زياتر زانست بەرمو پېش بچن و، نەئىيەكانى
گەردوون پتر ئاشكرا بن، زياتر جن بە ئيمان ليژ دەبن!
چونكه (إِذَا ظَهَرَ السَّبَبُ بَطَلَ الْعَجَبُ)^(۱)

كاتى خۆى چونكە خەلك ھۆكارى روودانى دياردە سروشتىيەكانيان
نەزانيو، بۆيە مروڤەكان پالايان داوونە لاي خوا)، ئەمەش قسەيەكى ديكەى
مولحيدەكانە و گومان و ئىشكالىكى ديكەيانە، ئنجا ئەوان تەعبىرىكى ديكەش
بەكاردىنن: خواى بۆشايىيەكان، خواى كەلئەكان (إله الفجوات)، واتە: مروڤەكان
ھەندىك دياردەى سروشتىيان ديون، نەيانزانيو ھۆى روودانيان چيە؟ ئنجا بۆ
پرکردنەو ھى ئەو بۆشايىيە، يان ئەو نەزانييە، پەنايان بردۆتە بەر خوا!

ئىمە لە ۋەلامى ئەو گومانەدا، شەش راستىيان دەخەينە روو:

۱- خواناسيى كە ھەر كام لە زگماك و عەقل و زانست و ۋەحى پالېشتىنى،
زۆر لەو بەھىزترە، بەو گومانانە تەفسىر بكرى.

۲- يىگومان دەرکەوتنى رېك و پىكىي (نظام) وردەكارىي و ياسادارىي، بەلگەى
ھەبوونى ياسادانەر و خاۋەن سىستەم، نەك بە پىچەوانەو.

(۱) واتە: ھەر كات ھۆكار زانرا، سەرسوورمان نامىنى.

۳- ئايا كار كىردى سەييارىيەكى ئۆتۈماتىك، يان ھەر ئامىرىكى دىكە، كە خۇي كار دەكات، بەلگەيە لەسەر نەبوونى دروستكەر (صانع) ئىك؟ يان بە پىچەوانەۋە؟ يانى: مادام ئامىرىكىمان ھەيە، كار دەكات، سەعاتىك قورمىش كراۋە و كار دەكات، يان بە پاترى كار دەكات، ئايا ئەۋە بىيازمان دەكات لەۋەى بلىين: كەسىك دروستى كىردەۋە سازى كىردەۋە؟ يان بە پىچەوانەۋە: ناچارمان دەكات، بلىين: كەسىك ئەۋە ئامىرىكى دروستكىردەۋە، ۋەك زۇرجار گوتوۋمانە:

بە بىبابانىكدا دەپۇي، شوين پىيەك دەبىنى، ئەۋە شوين پىيە، ئەگەر ھى ئارەل بى، ئەگەر ھى دىرندە بى، ئەگەر ھى مەۋق بى، ھى ھەر شتىك بى، دەلىي: ئەۋە شتە بىردە ھاتە، يان جوتيارىك كە زەۋىيەكەى دەكىلى، ئەگەر لەتكە گۆزىيەك، يان كانزايەكى دراۋ بدۆزىتەۋە، بە پىيى سىروشتى ئەۋە شتە، كە دۆزىۋىيەتەۋە، ئەنجامگىرىي دەكات و، ھەلدەھىنجى كە ئەۋە شوينە، شوينەۋارى فلان گەل و نەتەۋىيە، فلان دەۋلەتەيە.

۴- زاراۋەى خۋاي بۆشايىيەكان (إله الفجوات)، ئەگەر لەگەل ۋاقىيى رۇژئاۋا و ئايىنى شىۋىنراۋى جۈۋلەكە و نەصرانىيدا بگۈنجى، كە دژى زانست و زانىارىي بوون، ئەۋەى كە پىيى دەلىن: (كتىبى پىرۇز)، (الكتاب المقدس)، باسما كىرد و ھەلما سەنگاند، كە چەندان شتى تىدان: لەگەل عەقلى و ۋاقىيە و زانستدا تىكەگىرىن، بەلى ئەگەر ئەۋە زاراۋەيە (خۋاي بۆشايىيەكان) لەگەل ئەۋىدا بگۈنجى، بە ھىچ جۇرىك لەگەل ئىسلامدا سازگار نىيە.

۵- ئەگەر راستە خواناسىيى زادەى نەزانىنە، ئەدى بۇچى ھەتا زياتر زانست بەرەۋە پىشەۋە دەچى، بىرى خواناسىيى، بە تايىبەتى ئىسلام، زياتر گەشە دەكات و، بۇچى رۇژانە خەللى زانا و شارەزا و خاۋەن بىروانامەى بەرز، لە بۋارە جۇرا و جۇرەكانى زانستدا، لە رۇژەھلات و رۇژئاۋاي دىيادا، مەسۇلمان دەبن؟

۶- بە پىچەوانەۋە ئىمە دەلىين: ھەتا زياتر زانست بەردە لەسەر نەيىيەكانى ژيان و گەردوون و خەللى ھەلبداتەۋە، خواناسىيى زياتر خۇرى دەدرەۋىتەۋە، ۋەك خوا (سبحانە وتعالى) فەرمۋىيەتى:

﴿ سَرِيهَمْ ءَايَتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَّلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۵۳) فصلت.

۴۸۹

واته: له مه و دوا نیشانه کانی خو مانیان پیشان ددهین، له ئاسویه کاندای و له خودی خو شیاندای، تا کو بو یان دهر بکه وی که هه قه (واته: که قور ئان هه قه، یان بو یان دهر بکه وی که خوا هه قه، چونکه نیشانه کانی زیاتر دهر که وتوون)، ئایا بهس نیه بو پهر و در دگارت، که چاودیره به سهر هه موو شتی که وه.

ئه گهر ته ماشای واقعی ش بکهین، ده بینین هه تا زیاتر زانست به ره و پیشه وه ده چی و، دیزاین (تصمیم) و رپیک و پیکیی و ورده کاری به که، که له دروست کراوه کانی خوا دا ههیه، زیاتر دهر ده که وی، زیاتر ئیمه ناچار ده کا خوابناسین، هه ره که ئیستا له رپور ئاوا ته ور ئمی کی به هیژ ههیه، به ناوی: (ته ور ئمی دیزاین)، (تیار تصمیم)، ئه وانه ی ورده کاری گه ردوون و بوونه وهر ده که نه به لگه، له سهر هه بوونی رپیکه ری که و پهر و در دگاری که و دیزاین کاری که، که خوی مه زنه (سبحانه و تعالی).

ئنجایا با نمونه یه که بینینه وه له و باره وه، که پیشتریش با سمان کرد وه:

نه خشی جینوم، یان شریتی (DNA) که له نیو ههر خانه یه کی جهسته ی مرؤف دا ههیه، که ژماره ی خانه کانه کانی جهسته ی ههر مرؤفیک به سه د (۱۰۰) تریلیون مه زنده ده کری، واته: سه د هه زار ملیار، ئنجایا ته و شریتی (DNA) یان نه خشی جینوم، له ههر خانه یه کدا ههیه، که له شیوه ی که ته لۆکی که دایه و ته و که ته لۆکه له شیوه ی کتیی که دایه، به شیوه ی کو د (cod) سه رجه م زانیاری به کانی تی دا دانراون و، ته و زانیاری به کانی له شریتی بو ماوه یی کرؤمؤسؤمه کانی ههر خانه یه که دا ههن، مه زنده ده کرین به هه زار (۱۰۰۰) به رگ، ههر به رگی پینچ سه د (۵۰۰) لاپهر، که له ههر به رگه دا سی ملیار (۳۰۰۰۰۰۰۰۰) پیتی تی دا بی، ئنجایا هه موو ته و زانیاری به کانی که له ههر خانه یه که دا ههن، له سه ر پانتایی یه که له سه ر هه زاری میلیمه تر (۱/۱۰۰۰ مله م)، واته: یه که مایکرؤ جیگیان بو ته وه و، ته و شریته ش سه د هه زار (۱۰۰۰۰۰) جار به ده وری خویدا پیچی خوار دوه و، ئه گهر ته و

شېرتانەى نىوئە سەد تىرېلىيۇن خانەيەى جەستەى مرۇفېك، بخرىنەو سەرىيەك،
درېژىيەكەيان ھىندە دەبىي كە پىنچ مىليۇن (۵۰۰۰۰۰۰) جار نىۋان زەوى و خۇر
راپەلە دەكات، كە دەزانين خۇر سەد و پەنجا مىليۇن (۱۵۰۰۰۰۰۰) كىلومەتر
لە زەويەو دوورە!!

۴۹۰

ئىنجا ھەموو ئەو زانىيارىيەنە بە سىستىمى چواريى، واتە: (CGTA) دانراون،
زۇر لە كىتەبەكان ئەو زانىيارىيەنەيان تىدا باسكراو، بە تايەت كىتەبى (There's
a God)^(۱) (خاويەك ھەيە) بە وردىي باسى ئەو زانىيارىيەى كردو و، ئەويش
لە سەرجاوە متمانە پىكراو، ھەرىگرتو.

(۱) ھى ئەنتونى فلو (Antony flew) يە.

گومانی شه شه‌م

ده‌لێن: وزه‌ی سالیب و موجیبی گه‌ردوون،
یه‌کسانن، که‌واته‌: گه‌ردوون له‌ هه‌یچه‌وه‌یه

(لورانس کراوس - Lawrence M. krauss) کتییکی هه‌یه به‌ ناوی
(گه‌ردوون له‌ نه‌بوونه‌وه)، (کون من لا شیء)، ئه‌وه ده‌کاته به‌لگه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی
که‌ گه‌ردوون له‌ نه‌بوونه‌وه په‌یدا بووه، به‌بێ په‌یداکه‌ریک، ده‌لێ: وزه‌ی نیو
گه‌ردوون (وزه‌ی موجیبی) و (وزه‌ی سالیبی)، گه‌رمیی و ساردیی، یه‌کسانن،
واته‌: وزه‌ی موجیبی گه‌ردوون له‌ گه‌ل وزه‌ی سالیبی گه‌ردوون کۆبکه‌یه‌وه،
ده‌کاته سفر! که‌واته‌: گه‌ردوون له‌ نه‌بوونه‌وه هاته‌وه و گه‌ردوون نه‌بوویه.

ئنجا (ستیفن هوکینگ) یش پشتگیری ئه‌وه قسه‌یه‌ی ده‌کات و ده‌لێ: ئه‌وه
راستییه‌کی زانستییه‌! به‌لام ئه‌وه دوو مولحیده، دوو شتیان لێک تێکه‌ل بوون:
نه‌بوونی بوون (عَدَمُ الوجود) و بوونی ئیعتیباریی (الوجود الاعتباری) یان لێ
تێکه‌ل بوون.

وه‌ک که‌سیک که‌ بیرێک لێ ده‌دات، بێگومان ئه‌وه گ‌ل و خۆله‌ی له‌ بیرکه‌
هینراوته‌ ده‌ری، له‌ گه‌ل چالاایی بیرکه‌دا یه‌کسانه‌ و، ئه‌گه‌ر کۆیان بکه‌یه‌وه
ده‌یته‌وه به‌ هه‌یچ، به‌لام ئایا له‌ واقیعه‌دا، وایه‌؟ به‌لێ ئه‌وه گ‌له‌ی هینراوته‌ ده‌ر
له‌ بیرکه‌، یه‌کسانه‌ له‌ گه‌ل ئه‌وه چالییه‌ی دروست کراوه‌ و، چالاایی و بیرکه‌،
گ‌له‌که‌ی بکه‌یه‌وه نیو، پرده‌یته‌وه، وه‌ک خۆی لیدیته‌وه، به‌لام ئایا که‌ له‌ پرووی

گومانى ھوتەم

دەللىن: ھەبوونى ھىزى كېشنە، بېنپازمان دەكات لە بوونى خوا

ئەمەش قسەيەكى (ستېشن ھوكىنگ)ە، لە كىيى (The grand design) ^(۱)،
كە ئەمە دەقە ەپرەيەكەيەتى: (وبسبب وجود قانون، كقانون الجاذبية، فإن الكون
يُمكن، وسوف يحدث نفسه بنفسه من لا شيء)!

واتە: بەھۆى ياسايەك ەك ياساى راکىشانەو، دەگونجى گەردوون لە
نەبوونەو ەخۆى يىننەدى.

بۆيە داوا لە خوینەرانی بەرپر دەكەم:

ھەر لە ەخۆو ەسەسام نەبن، بە ناوى زل، زۆر كەس ەيە، روالەت جوانى
نيوەرۆك ویرانە، دوور كوژى نيزيك خەسارە، سەرقۆزى بن ئالۆزە، ئەم (ستېشن
ھوكىنگ)ە، كە ەندىك بردوويانەتە ئاستىكى زۆر بەرز، ئەو قسە يىسەر و
بەرە دەكات، دەلى:

بە ھۆى ھەبوونى ياسايەك ەك ياساى كېشکردن، گەردوون دەتوانى و، بە
تەئكىد دەتوانى ەخۆى ەروست بكات لە نەبوون!!

لە ۋەلامى ئەو قەسەيدە، سى پراستىيى گىرنگ دەخەينە پوو:

يەكەم: شتىكى ئاشكرايە بۇ باباى راماو (متأمل) كە ھەموو ياساكانى كە لە گەردووندا ھەن، بوونىكى خودىيان نىيە، بەلكو بوونىكى دارنرا و (منتزع)يان ھەيە، چونكە تەنەكانن كە يەكدى كىش دەكەن، واتە: ھىزى كىشكردن، شتىكى جيا نىيە لە گەل تەنەكان، بۇ ويئە: ئە گەر خۆر نەبى و، زەوى نەبى و، يەكدى كىش نەكەن و، خۆر زەوى بە دەورى خۇيدا و، بە دەورى خۆرىشدا نەخولينيئەو، ئەو كاتە ھىزى كىشكردن بوونى نابى، كەواتە: بەبى ھەبوونى خۆر و زەوى، ھىزى كىشكردن بوونى نىيە، واتە: ھىزى كىشكردن، شتىكى زياد نىيە لە تەنەكان.

دووەم: كاتىك ياساى كىشكردن لە نيوان خۆر و زەويدا پەيدا بوو، كە خۆر ھەبوو و زەوى ھەبوو، ھەروەھا كەھكەشانەكان پەيدا كراون، ئنجا ياسا و ھىزى كىشكردن لە نيوانياندا پەيدا كراو و، ھىزى كىشكردن بەرھەمى ھەبوونى كەھكەشانەكان و ئەستىرەكان و خرۆكەكانە.

سەيەم: پىشتىر باسمان كرد لە باسى قوناغەكانى پەيدا بوونى ماددە و گەردووندا، كە سەرەتا نە ھىزى كىشكردن ھەبوو، نە ھىچ كام لە چوار (۴) ھىزە سەرەكەيەكە:

۱- ھىزى نيوكىي بەھىز.

۲- ھىزى نيوكىي بىھىز.

۳- ھىزى كەھرۆموگناتىسىي.

۴- ھىزى كىشكردن.

تاكى پىكەينەرى گەردوونىي (Singularity) (المفردة)، تاكو ئەو نەتەقيبۆو، ھىچ شتىك نەبوو، نە كات ھەبوو، نە شوين ھەبوو، نە كىشكردن ھەبوو.

كەواتە: شتىكى زۆر بى جىيە، بگوتى: لەبەر ئەو ھىزى كىشكردن ھەيە، پىويسيتىيمان بەو نىيە بلىين: ئەو گەردوونە خوا ھىناويەتە دى! ھىزى كىشكردن يەكەكە لەو ھىز و ياساينەي كە بەدەيھينەرى گەردوون لە نيو

گەردووندا دايىنان و، كاتىك گەردوون نەبوو، ھىزى كىشكرىن نەبوو، كەواتە: چۆن گەردوون پال دەدەيە لاي شتىك، كە دەرھايشتەي خودى گەردوونە؟! ئەمە ۋەك ئەو ۋايە، كەسىك كىتپىكى نووسىيى، ئىجا بلىي: ئەو كىتپە ئەو مرقۇقەي ھىناۋتە دى! ئاخىر ئەو كىتپە دەرھايشتەي عەقلى و ھۆش و بىركردنەۋى ئەو مرقۇقەيە و، تاكو مرقۇقەكە نەبوو، كىتپەكە نەبوو، ئەدى چۆن ۋەدىھاتنى مرقۇقەكە، پال دەدەيە لاي بەرھەمىكى خۇي؟ بە ھەمان شىۋەش: چۆن گەردوون پال دەدرىتە لاي ھىزى كىشكرىن، كە تاكو گەردوون نەبوو و، تەنەكان يەكدييان كىش نەكردو، ھىزى كىشكرىن پەيدا نەبوو؟! ئايا ھەبوونى ياسا، ئىمە بىي نياز دەكات لە ياسادانەر؟

بۇيە بىرمەندى ئىرلەندىي (كلىف لويس) دەلى:

ياساى كۆكردنەۋە لە ماتماتىكدا، لە ژماردىنا، ئەو ئەندازەيەي كە ھەتە، بۆت باس دەكات، دەلىي: دوو ھەزار كۆ دوو ھەزار، دەكات چوار ھەزار (۲۰۰۰ + ۲۰۰۰ = ۴۰۰۰)، بەلام ئەو ياسايە، ھىچ شتىكت ناخاتە دەست، كە تۆ دەلىي: ئەو ياسايە ھەيە، ئەو ياسايە ۋەسفى حالەتەكەت بۆ دەكات، بەلام ھىچ لە حالەتەكە ناگورپى، رىك ۋەك ئەو ۋايە، تۆ پارەي خۆت لە بانكدا دانابى، دوايى بلىي: ئەوئەندەم لە بانكدا داناۋە، دوايى ئەوئەندەي دىكەشم دانا، ئەوئەندە كۆ ئەوئەندە دەكاتە ئەوئەندە (-- = -- + --)، ئايا ھىچ دەكەۋىتە گىرفانت، تاكو راپنەكىشى؟ بە تەكىد نەخىر، ئەو ياسايەنەش كە ھەن، نابنە ھۆي پەيدابوونى ھىچ شتىك، بەلكو ياسا پىۋىستىي بە ياسادانەر ھەيە، ھەروەھا پىۋىستىيىش بە جىبەجىكار ھەيە.

گومانى ھەشتەم

دەللىن: دواى سەرھەلدانى زانستى (مىكانىكى كوانتۇم)،
ياساى ھۆكارىى (قانون السببىة) كە بەھىزترىن بەلگەى
بوونى خوايە، ھەلۋەشاۋەتەۋە

بۇ دەرخستنى پوۋچەللىى ئەم گومانەش، سى راستىيان دەخەينە پروو:

يەك: ئىسپاتى بوونى خوا - وەك لە بەشى دوۋەمى ئەم بابەتەدا باسماىن كرد -
بەلگەكانى ناژمىردىن ۋ ھەمووشىيان بەھىزن و، ھەر كامىيان لە بوارى خۇيدا،
بۇ خەللى خۇى دلىياكەرە، كە ئەم گەردوونە ۋ ئەم ژيانە ۋ ئەم مرقۇقە،
خاۋەنىكىان ھەيە و، پەيداكەرىكىان ھەيە و، مشوورخۇرىكىان ھەيە.

دوۋ: ئەۋە راست نىە، كە زانستى (كوانتۇم) (مىكانىكا الكم)، ياساى ھۆكارىى
ھەلۋەشاندىيەتەۋە، چونكە:

ئەۋە كە بەھۇى تايبەتمەندىى دوۋانەتىى (مثنوية)، لە ئەلىكترون و
فۆتۇنەكاندا، كە دوۋ حالەتى: شەپۇل و تەن (الموجة والجسم)يان، ھەن و،
لە سۇنگەى ئەۋ حالەتى دوۋانەتییەۋە، ناگونجى بە وردىى كات و شوین،
بۇ تەنۇلكەكان (جسيمات) دىارىى بكرىن، وەك (ھايزنبىرغ) زانای فیزیایى
ئەلمانىى گەۋرە گوتوۋیەتى و ياساى: نادلىیایى (اللايقین)ى بۇ داناۋە، دەلى:

(يستحيل أن نقيس الكميات المقترنة "مثل الحركة والموقع" في الوقت نفسه بدقة كاملة)^(۱).

واته: ئەستەمە بتوانین بە وردیی و بە تەواویی، چەندییە پیکەوێکان (جووتەکان) پیکەوێ قیاس بکەین، وەك جوولەو شوین لە یەك كاتدا.

بەلكو یان جوولەكەى دیاریی دەکەین و، دەلیین: بە خیرایی ئەوەندە دەروات، بو وینە: ئەلیکترۆن بە خیرایی هەزار (۱۰۰۰) کیلۆمەتر لە چرکەیه کدا، بە دەوری نیوکدا دەخولیتەوێ و، هەزار (۱۰۰۰) کیلۆمەتر لە چرکەیه کدا دەبرێ بە دەوری نیوک دا، ئنجا ئیمە دەبی یان جوولەكەى دیاریی بکەین، یان شوینەكەى دیاریی بکەین و، لە یەك كاتدا هەردووکیانمان بو دیاریی ناکرین.

ئنجا ئەمە پەییوەستە بە سروشتی تەنۆلكە خوار گەردیلەییەكانەوێ و، هیچ تێكگیرانیکی لە گەل یاسای ھۆکارییدا نیە.

س:

أ/ (ماكس بورن) كه يه كێكه له دامه زرينه رانی (ميكانيكى كوانتۆم) و خاوهنى خه لاتى (نۆبڵ)، له فيزيادا، به ته فيصل باسى ئەوێ كردو، دەلی: (الْقَوْلُ بَأَنَّ الْفِيزِيَاءَ قَدْ تَخَلَّتْ عَنِ السَّبَبِيَّةِ، هُوَ قَوْلٌ لَا أَسَاسَ لَهُ مِنَ الصَّحَّةِ، صَحِيحٌ أَنَّ الْفِيزِيَاءَ الْحَدِيثَةَ قَدْ تَخَلَّتْ عَنِ بَعْضِ الْأَفْكَارِ التَّقْلِيدِيَّةِ وَعَدَّلَتْ فِيهَا، لَكِنْ لَوُوقَفَتِ الْفِيزِيَاءُ عَنِ الْبَحْثِ عَنِ أَسْبَابِ الظَّوَاهِرِ، فَلَنْ تُصْبَحَ حَيْثُهَا عِلْمًا... الْحَتْمِيَّةُ لَيْسَتْ هِيَ السَّبَبِيَّةُ، وَالْحَتْمِيَّةُ هِيَ الَّتِي هَدَمَتْهَا مِيكَانِيكا الْكَمِّ، لِأَنَّ السَّبَبِيَّةَ هِيَ الْبَحْثُ بِاعْتِمَادِ الْأَشْيَاءِ فِي وُجُودِهَا عَلَى أَشْيَاءٍ أَوْ شُرُوطٍ مُعَيَّنَةٍ، وَهَذَا مَا زَالَ صَحِيحًا فِي فِيزِيَاءِ الْكَمِّ)^(۲).

واته: ئەو قسەیهی گوایه: فیزیادەستبەرداری یاسای ھۆکاریی بوو، قسەیه کە هیچ بنەمایەکی راستی نیە، بەلی، فیزیای تازە دەستبەرداری

(۱) بروانه: إختراق عقل، س ۷۰-۹۲، هەلبەتە ئیمە لە تەرجمەى عەرەبییەو قسەکانیمان هیناوه، ئەگەرنا ئەو بە زمانیکی دیکە گوتووێتی.

(۲) إختراق عقل، ص ۷۰-۹۲.

ھەندىك لى بىرۆكە كلاسىكىيەكان بوو ۋ ھەندىكىيانى ھەموار كىرەتەو، بەلام ئەگەر فىزىيا دەستبەردارى لىكۆلىنەو لى ھۆكارى دىاردەكان بىي، ئەو كاتە بە زانست دانانى... {ياساى ھۆكارىي ھەمىشە ھەر ھەيە، ياسايەكى ئەزەلىي ۋ ئەبەدىيە، ھەموو پەيدا بويىك پەيدا كەرىكى ھەيە، ھەموو مشوور لىخوراويك مشوورخورىكى ھەيە، ھەموو رىكخوراويك رىكخورىكى ھەيە، ئەمە ياسايەكە ۋ بەلگە نەويستىكى عەقلىيە} (۱).

-- ھەتمىي بوون، كە دەيى ئەو شتە ھەر بىي، ئەو ھەيە كە (مىكانىكى كوانتۇم) لايردو، بەلام ھۆكارىي، برىتيە لەو كە شتەكان بۇ بوونيان، پشت بە شتىكى دىكە، يان بە چەند مەرجىكى دىارىيىكراو دەبەستن، ئەو ھەر بەردەوامە لى فىزىياى كوانتۇم دا، گۆرانى بەسەردا نەھاتو.

ب- ھەرۋەھا ھەر لەو بارەو (ستيفن ھوكىنگ) لى كىيەكەى خۇي: (التصميم العظيم) (The Grand Design)، (دىزايىنى مەزن) دا (۲)، دەلى:

(قَدْ يَبْدُو أَنَّ الْفِيزِيَاءَ الْكُؤَانْتِيَّةَ تُقَوِّضُ فِكْرَةَ أَنَّ الطَّبِيعَةَ تَخْضَعُ لِلْقَوَائِنِ، وَلَكِنْ هَذَا لَيْسَ صَحِيحًا...).

واتە: ۋا دىتە بەرچاۋ كە فىزىياى كوانتىي، بىرۆكەى ئەو كە سىروشت مىلكەچە بۇ ياساكان، دەپرووخىنى، بەلام ئەو راست نىە (ياساكان ھەر وەك خۇيان، بە تايبەت ياساى ھۆكارىي).

(۱) ئىۋان كەۋانەكان زىادەى خۇمە.

(۲) ص ۷۲.

گومانى نۆیه

دهلین: گەردوونه زۆرهكان (الأَكْوَانُ الْمُتَعَدَّة) جیگرهوهی
بهديهئرانى گەردوونه له لایه ن بهديهئنهريکهوه

ئەمیش کۆمه لێک له مولحیدهکان، به تایبەت ئەوانەى که له بوارى فیزیادا
شارەزاییان هەیه، ئەم بیروکهو گومانەیان خستۆته ڕوو، به تایبەت (ستیفن
هۆکینگ)، بەلام ئێمه له وهلامیاندا پینج راستیی پوچه لکه رهوهی ئەو
ئەفسانەیه دهخهینه ڕوو:

یه کهم: له راستییدا ئەو بیردۆزییه که یه کێک لهوانەى ته به نینی کردوه، مولحیدی
ناودار: (ستیفن هۆکینگ) ه، له کتێبه کهى خوی (دیزاینی مهزن) دا، ههروهها
له وتووێژه کهى له گه ل (ستیفن واینبرغ) دا گوتوو یه تی: (إِذَا اكْتَسَفَتَ هَذَا الْكَوْنُ
الْمُدْهَشَ الْمُعَدَّ فِعْلِيًّا بَعْنَايَةِ، اَعْتَقِدْ لَيْسَ اَمَامَكَ سِوَى تَفْسِيرَيْنِ اثْنَيْنِ: اِمَّا خَالِقٌ عَظِيمٌ،
أَوْ اَكْوَانٌ مُتَعَدَّة) ^(١).

واته: ئە گەر بۆت دەرکهوت ئەم گەردوونه سه رسو پهی نه ره که زۆر به
ورده کاریی ئاماده کراوه، (ئە گەر ئەوهت بۆ دەرکهوت)، پیم وایه ته نیا دوو ڕیت
له پێشن: یان به ديهئنه ريکی مهزن، یاخود گەردوونانیکی زۆری بی ژماره.

(١) موسوعة: الرد على الملحدين العرب، د. هيثم طلعت، ص ٣٤٢.

بهلام بېگومان ټو بېردۆزیه جگه له خه یالئیکې پوچ و بۆش، هیچی دیکه نیه، ئنجا جی سهرسورمان ټوویه که بروا پیبوان (معتقدین) ی ټو بېردۆزیه دهلین:

ټو گهردوونانه دهبی ژماریه کی یه کجار زۆربن، ده توان پینج سهد (۱۰^{۵۰۰})، یانی: ژماره (۱۰)، پینج سهد سفری له پېشه وه بی، ټوونده گهردوونه دهبی ههبن، وهک (ټهلتەر ناتیف) و به دیلی ټووی دان به بوونی به دیهیننریک دابینین، بۆ ټو گهردوونهی دهیینین! ئنجا ټو ههموو گهردوونانه، که ههموویان به خه یال دروستمان کردوون و، کوردهواریی خوشمان دهلین: (کهس به خه یال نه بووه به مال)، له نیو ټو ههموو گهردوونانه دا، دهگونجی به ریکهوت (صدفة) ټم گهردوونهی ئیستامان دروست بووی، وهک (ستیفن هوکینگ) له کتیبی ناویراودا گوتوویه تی!!^(۱)

که به راستیی ټمه راکردنیکې ههر زۆر عه یبدارکه رانه (هروب معیب) یه، له دان هینان به بوونی خوادا، چونکه: ټم گهردوونه، ټوه ههیه و دهیینین و مامهله ی له گه لدا دهکین، پره له یاسا و سیستماتیکه و لیوانلیوه له ورده کاریی و مروفت ناچار دهکات بلن: دیزاینکاریک و، به ریوه به ریک و، ریکه خه ریک و، به دیهیننریکی ههیه، بهلام جهنابی ستیفن هوکینگ! ټو ههموو گهردوونانه ی که تو به خه یال پلاو دروستیان دهکې، به لگهت چییه؟

دووهم: بویه دهلین: به راستیی شتیکی زۆر نا ماقووله: ههر بۆ ټووی دان به بوونی خوی به دیهیننردا نه هینی، ههر به خه یال تریلیونان گهردوونی دیکه دروست بکه ی، ئنجا بلن: مادام ټو گهردوونانه هینده زۆرو زه وندن، ری پی تیدهچی به ریکهوت گهردوونیکې بۆ ژیان شیاوی وهک ټووی ئیستای ئیمه یان لن پهیدا بووی!

ئنجا ئایا بروا هینان به خوی تاک و ته نیای به دیهیننری ههموو شتیک، له لای عه قل ئاسانتره، یان داتاشینی تریلیونان گهردوونی خه یالی؟

ئايا ئەمە ۋەك (ئەتتۆنى فلو)، لە كىتەبەكەى خۇيدا (There is a God)،
(خاۋىيەك ھەيە) (۱)، دەلى: ئەمە ۋەك ئەۋە وايە، كە قوتايىيەكى تەمبەل بۇ پۇزىش
ھىنانەۋە بۇ مامۇستايەكەى، كە دەرسەكەى ئامادە نەكردوۋە ئەۋەى پىۋىست
بوۋە، بىنوو سىتتەۋە، نەينوو سىيىتتەۋە، بلى: مامۇستا! دەرسەكەم نووسىبوۋە، بەلام
سەگىك لە رىنگا تووشم بو، ئەۋ پەرى نووسىبوۋمەۋە لە دەفتەرەكەم، دراندى
و خواردى! ئىجا كاتىك مامۇستاكەى بلى: بىروا ناكەم شتى وا پرويدابى!
ئاخر چۆن سەگ پەرى دەفتەر لىدەكەتەۋە دەيخوات؟! قوتايىيەكە بۇ پاساۋ
دانەۋەى پۇزىشەكەى خۇى و رازىيى كردنى مامۇستاكەى بلى: ئاخر مامۇستا!
سەگەكان ھىندە زۆر بوون، ژمارەيان نەدەزانرا و، پەرى دەفتەرەكەمىيان خوارد،
ئىجا مامۇستاكەى بلى: ھەر بىروا ناكەم و، قوتايىيەكەش بلى: مامۇستا!
چۆن بىروا ناكەى؟ ئايا لە نىۋ ژمارەيەكى نەزانراۋى سەگاندا، يەكىكى كاغەز
خۇريان تىدا پەيدا نابى؟!

(ستيفن ھوكىنگ) يش دەلى: يان دەبى دان بە بوونى خوا داينىن، يان
دەبى بلىن: دە (۱۰) توان پىنجسەد (۵۰۰) (۱۰) (۵۰۰) گەردوون ھەيە، (بەبى
ئەۋەى ھىچ بەلگەيەك ھەبى)، دوايش دەلى: ئايا لە نىۋ ئەۋ ھەمو تىرلىۋان،
تىرلىۋان گەردوونەدا، يەكىكى ۋەك ھى ئىمەيان تىدا ھەلناكەۋى؟! كە لە
راستىيدا ۋەك گوتمان: ئەمە تەنيا خەيالە، پىشىنانىش گوتويانە: (كەس بە
خەيال نەبوۋە بە مال)!

سىيەم: (ليونارد سوسكايند) دەلى: دۆزىنەۋەى گەردوونىكى دىكە، موستەھىلە،
جگە لەۋ گەردوونەى خۇمان، ئەستەمە لە پروۋى زانستىي و لۇژىكىيەۋە، پەى
بە گەردوونىكى دىكە بىەين، ئەۋىش بە ھۇى (تەنۈلكەى ئاسۇ)، (The
Partical Horizon)، (أفق الجسيم) ھە، كە برىتيە لە دوورترىن ماۋەى كە
ئەۋ تەنۈلكەنى زانىارىي لىۋە بە ئىمە دەگەيەن، دەبى بىپىرن، يانى: ئەۋ
تىشك و تەنۈلكەيەى لەۋ پەرى گەردوونەۋە بۇ ئىمە دى و، ئىمە بە ھۇى

(۱) (عمرو شريف) لە ژىر ناوونىشانى: (رحلة عقل) دا ۋەرىگىراۋەتە سەر زمانى عەرەبىي.

ئەو فۆتۆنانهو، زانیارییمان پیدەگات، کە دەبی میلیاران سالی تیشکیی بەرپۆه بی و، لەو پەری گەردوونهو بی، ئنجا ئەو تیشکە بە ئیمە دەگات، کە وەك پیشتەر باسما کرد: تیرە (قطری) گەردوون، یان ئەو پەرو ئەوپەری گەردوون، هەندیکیان بە سیزدە (۱۳) ملیار سالی تیشکیی و، هەندی بە پازدە (۱۵) ملیار و، هەندی بە (۲۰) ملیار سالی تیشکیشی دادەنن، ئنجا ئەگەر گریمان گەردوونیکی دیکە هەبی، دەبی لە پشت ئەو ئاسۆیەشەو بی، کە بە پازدە بیست ملیار سال تیشکەکی دەگاتە ئیمە!

چوارەم: هەر بۆیەش زانی گەردوونناس (جورج ئیلیس - George Ellis) گوتویەتی: گریمانە ی گەردوونه زۆرەکان (الاکوان المتعددة)، هیچ پەیوەندیی بە زانست و مەنتیقەو نیه و، لە نیو بازنە ی زانیارییدا نیه، بەلکو لە جوغزی فەلسەفە دایە.

بەلام من دەلیم: لە جوغزی فەلسەفەش دا نیه، بەلکو لە جوغزی خەیاڵ دایە، خەیاڵ و ئەندیشه، چونکە هەر شتیک تو بەلگە ی زانستییە لەسەری نەبی و، بەلگە ی لۆژیکییت لەسەری نەبی و، بەلگە ی وەحییی لەسەری نەبی، کەواتە: خەیاڵ و ئەندیشه یەکی رپوتەو وەك گوتیشمان: (کەس بە خەیاڵ نەبوو بە مال).

پینجەم: گەردوونهکان ژمارەیان هەرچەندە زۆر بی، هەر پیوستییان بە بەدیھنەر هەیه، ئنجا ئەگەر گەردوونیک پیوستیی بە بەدیھنەریک هەبی، ئەدی دە (۱۰) توان پینجسەد (۵۰۰) (۱۰^{۵۰۰}) گەردوون! ئایا ئەوانیش پیوستییان بە بەدیھنەر نیه؟!

بۆیە وەك گوتمان: ئەمە راکردنیک زۆر عەبیدارکەرانهیه، لە دانھێنان بە بوونی خوی تاک و تەنیادا سبھانە وتعالی.

گومانى دەيەم

دەللىن: گەردوون حالەتى لەرەلەر (تەذبذب)ى ھەيە و،
بەردەوام دىتەو ىەك و، پاشان دەتەقىتەو:

ھەندىكىيان بەو حالەتە گرىمانە كراو (حالة مفترضة)، دەللىن: حالەتى دەوربى، گوايە: تاكى گەردوونىي (Singularity - المفردة)، كە زۆر زۆر لە ئەلىكترونىش بچوكتەر بوو و بچووكىيەكەى لەو پەرى دابوو، ھەروەھا گەرمىيەكەى لەو پەرى دا بوو و، لەو پەرى كەمىي كاتيشدا تەقيوتەو (بە پىي نە گوۆرى بلانك (ثابت بلانك)، كە پىشتەر باسما كدو)، ئنجا بە پىي ئەو قسەيە: جارىكى دىكە گەردوون دىتەو ىەك و دەيتەو بە سىنگلارتى و، دووبارە دەتەقىتەو و، دوايى دىتەو ىەك و، دواتر دەتەقىتەو و... ھتە! دەللىن: بە داخەو زۆر لەوانەى ئەھلى ئىلھادن، بانگەشەى ئەو دەكەن كە قسەى زانستىيانە و لوژىكىيانە دەكەن!! ئنجا دەللىن: ئەمەتان لە كوئى ھىنا و لە چ تاقىگايە كدا تاقىكراوتەو و، چ عەقل و لوژىكىك ئەو پەسند دەكات؟!!

ئەگەر بللىن: زانست ئىمەى ناچار كد بمانباتەو سەر (سىنگلارتى)، بەلام چ بەلگەيەك ھەيە كە پىش ئەو (Singularity) يە گەردوونىك ھەبوو و، بۆتەو بە سىنگلارتى و دووبارە تەقيوتەو، لە كوئىدا شتى وا ھەيە؟!!

بۆيە دەللىن:

يەكەم: ئەم بىردۆزىيەش وەك ھاوڭلە پېشووۋەكەي، جگە لە گرىمانەيەكى خەيالىي دوور لە زانست و لۇژىك، شتىكى دىكە نيە و، هيچ زانايەكى موعتەبەر باسى نەكردوۋە و هيچ زانايەكى موعتەبەريش كە رېزى زانستەكەي خۆي بگري، شتى وا باس ناكات.

دووۋەم: ئەم بىردۆزىيەش وەك ھاوڭلە پېشووۋەكەي ئەگەر گرىمان راستىش بو، ھەر نابىتتە بە دىل بۇ پېويستبوونى بەدھيئەنەر (خالق)، چونكە: ئايا كى ئەم گەردوونە بە لەرلەرەي ھىناوۋەتە بوون؟ كى ئەم گەردوونەي لەو تاكى گەردوونىيەوۋە دروستكردوۋە؟ دوايى كى ئەو گەردوونە بچووك دەكاتەوۋە دووبارە دەيتەقېنىتەوۋە؟ ئەوۋە پېويستىي بە بەدھيئەنەريكە، چونكە ماددە بۇ خۆي هيچ گۇرانيك بەسەر خۇيدا ناھيئى و، بە پىي سى ياسايەكەي (نيوتن):

۱- هيچ تەنىكى وەستاو ناجوولې، تاكو نە جوولېنرى.

۲- تەنىك كە جوول، ناوۋەستى لە خۆوۋە، تاكو وەستىنەريك نەيوۋەستىنې.

۳- گەرمىي لە تەنە گەرمەكانەوۋە بۇ تەنە ساردەكان دەچى، تاكو يەكسان دەبن و، پېچەوانەش نابىتتەوۋە.

سېيەم: بە پىي ياساى دووۋەمى دىنامىكاى گەرمىي، كە پېشتريش باسما كىرد، ئەم بىردۆزىيە ھەلەيە، چونكە ئىستا پلەي گەرمىي گەردوون، سى و نيو (۳،۵) پلەي رەھايە، واتە: سى و نيو (۳،۵) پلەي (كالڧن)^(۱).

ئىنجا ئەگەر ئەو قسەيە راست بووايە، ئەو حالەتەي گەردوون، (واتە: ھاتنەوۋە يەك و تەقىنەوۋە (الإنكماش والإنفجار))، ھەبووايە لە ئەزەلەوۋە، دەبووايە ئىستا پلەي گەرمىي گەردوون بى سنور و رەھا (لانھائي ومطلق) بووايە، چونكە رېژەي (ئەتتروپيا - پىربوون) لە گەل ھەر دروست بوونىكى گەردووندا، زياد دەكات.

(۱) پېشتىر باسما كىردوۋە كە پلەي گەرمىي (كالڧن) كە پلەي رەھا (مطلق) شى پېدەلېن، برىتيە لە: (- ۲۷۳، ۱۶) دووسەد و ھەفتا و سى پويىنت شازدە سالىب، يانى: (۲۷۳/۱۶) لە ژىر سەرۋە، كە لەوۋە ساردتر تەسەوۋر ناكى.

ئىنجا ئەگەر لە ئەزەلەووە بەبى سەرەتا، ئەو گەردوونە ھەر دروست بووبایەووە تەقیبایەووە، ھاتباوە يەك و دووبارە لىك بۆ بووبایەووە، ئىنجا بەپىي ئەو گریمانە و خەيالە دەبوایە: تریلیۆنان تریلیۆنان .. ھتد، جار گەردوون ئەو ھالەتەى دووبارە بووبایەووە، سەرەنجام: دەبوو ئىستا پلەى گەرمىي گەردوون، رەھا و بى سنوور بووایە، ئەك (٣،٥) پلەى كالفن! كەواتە: ئەو قسەيە راست نىە چونكە: ھالى گەردوون بەو شىوہيە نىە.

پوختەى مەبەست: ئەو بىردۆزىەش لە خەيالێكى پووج بەو لاو، شتىكى دىكە نىە^(١).

(١) پروانە: موسوعة: الرد على الملحدين العرب، ص٣٤٢.

گومانی یازدهیم

دهلین: بۆچی خوا نامهیه کی تایبه تی
بۆ هه رکام له مروقه کان نه نارده!

بَلَقَىٰ نُو گومانهش به خسته پرووی سی راستییان، دهته قینین:

یه کهم: حیکمه تی خوی کاربه جی له دروستکردنی مروف و دانانی له سهه
زهوی و، ژییانی دنیا دا، وهك بۆ خوی فهرموویه تی، ئهوهیه که مروف تاقی
بکاتهوه، وهك ده فهرموئی:

﴿ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى
الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتِ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ
الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴾ ۷ هود.

واته: خوا ئه و زاتهیه که ئاسمانه کان و زهوی له شهش رۆژاندا، (واته: به
شهش قوناغ) هیئانه دی، ئه و کاته عه پشی خوا له سهه ئاو بوو، تاكو تاقیتان
بکاتهوه، کامه تان کردهوی باشته!...

هه ره هه مان مه بهست له سوورتهی (الکھف) - ۷ -، ههروهه له سوورتهی
(الملک) - ۲ - ش دا، هاتهوه.

ئىنجا ئەگەر خوا (سبحانە وتعالى) نامەى تايىبەتېى بۇ ھەر كەسنىك ناردبايە، مانايەك بۇ تاقىكردنەۋەى مروۋى نەدەمايەۋە، ئازايەتېى نەدەبوۋ ئەۋ كاتە مروۋى ئىمان يېنى، چونكە ناچار دەبوۋ، لەبەر ئەۋەى نامەى خواى بۇ ھاتوۋ!

دوۋەم: ئەم جۆرە قسانە، نە خواناسىكى راستەقىنە دەيانكات، نە مولحيدىكى راستەقىنە، كەسنىك بەراستىى خوا بناسى، دەزانى پايەۋ مەقامى خوا چەند بەرزە، رى بە خۆى نادات، ناماقوۋلىى وا بەرانبەر بە خوا بكات و بلى: دەبى نامەم بۇ بنىرى! ئەدى نابىنى ئەى مروۋى! تۆى ھىناۋەتە دى، بەۋ ھەموۋ رىك و پىكىيە، ئەۋ ھەموۋ نازو نىعمەتەى بۇ داناۋى، ئاسمانىك بەسەرتدا دراۋە، زەۋىيەك بۆت پراخراۋە، چىايىيەكان ۋەك گولمىخ داكوتراۋن، بەرگە ھەۋا (الغلاف الجوى)، بەرگە ئاۋىى (الغلاف المائى)، ئەۋ ھەموۋ پروۋەك و دار و درەخت و دانەۋىللە و سەۋزەۋ مىۋە جۇرا و جۇرانە، ئەۋ ھەموۋ ژياندارە دەريايى و ھەۋايى و زەمىنىيانە، بەۋ ھەموۋ رىك و پىكىيەۋە، ئەۋ ھەموۋ كانزا و وزانەى بۆى خستۋىيە زەۋىيەۋە، ئايا ئەۋانە ھەموۋيان نامەى خوا نىن بۆى ناردوۋى؟! ئەدى خوا بۇ خۆى نافەرمىۋى:

﴿وَأَتَّكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّا

الْإِنْسَنَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ﴾ (۳۴) إبراهيم.

ۋاتە: ھەرچى داۋاتان كرددە پىى داۋن و، ئەگەر چاكەكانى خوا بژمىرن، بۆتان سەرژمىر ناكرىن؟! بۆيە خواناسىكى راستەقىنە قسەى وا ناكات، ھەرۋەھا مولحيدىكى راستەقىنەش قسەى وا ناكات، كەسنىك برۋاى بە خوا نەبى، خوا نەناسى، چۆن دەلى: دەبى نامەم بۇ بنىرى؟!

سىيەم: ئەۋ جۆرە قسانە رەگ و رېشەكەيان خۆنەناسىن و خوانەناسىنە، ھەرۋەھا خۆ پى زۆر بوۋن و، لە كەۋلى خۆ دەرچوۋن و بوغراۋوۋنە، ۋەك خواى پەنھانزان كە ھەر خۆى دەزانى ناخى بەندەكان چۆنەۋ چى تىدايە؟ دەفەرمىۋى:

واته: ئەوانەى بە ئومىدى دیدارى ئىمه نین، گوتیان: دەبوایه فریشته دابه‌زنه سه‌رمان، یان په‌روه‌ردگارمان ببینین! (یانى: یان فریشته بین بلین: ئىمه نوینه‌رى خواين، یاخود په‌روه‌ردگارمان ببینین، ئىجا برۆای پى دىنین!)، (خوا ده‌فه‌رموئ): به‌راستى له‌ ده‌رونى خۆياندا، خۆيان زۆر پى زله و زۆر له‌ خوا یاخى بوون، ئەو رۆژه که فریشته‌کان ده‌بینن، ئەو رۆژه دلخۆشیی و موژده نیه بۆ تاوانباران و ده‌لین: با (ئىمه ئەو فریشتانه نه‌بینین) په‌رده بکه‌وێته نۆوانه‌وه و یه‌کدی نه‌بینین. (چونکه ده‌زانن فریشته‌کان بۆ سزادانیان هاتوون).

گومانى دوازدهيمە و گۇتايى

بۆچى خوا سزايەكى نەبراۋەى كافران دەدات،
لەسەر ماۋەيەكى سنووردارى كافر بوونيان؟

بەرپىزان!

ئەمە دوا ئىشكال و گومانە، كە بە پىۋىستەم زانى باسى بىكەم، ئەگەرنا
ورده گومان و ئىشكال و قسەى سەقەت و پەقەتى مولحیدەكان نابرىن، زۆرن،
وہك پىشىنان گوتوويانە: (ئەگەر بە تۆبىي كەسىك بىئىرى بۇ مازووان، لە
دارى ھەلناروانى)، كەسىكىش كە نەيەۋى ئيمان يىنى، ئيمان ناھىيى، ھەرۋەھا
پىشىنان گوتوويانە: (ئەگەر دز دزى، تارىكە شەو زۆرە)، ھەرۋەھا گوتوويانە:
(ئەگەر تەشى رپس تەشى رپسى، بە كلكى كەرىش دەرىسى) يانى: ئەگەر
ئىنسان لە بيانو بگەرپى، بيانو نابرىن.

ئىنجا ئىمە لە ۋەلامى ئەم گومان و بيانوۋەدا، چوار راستىي ئىقناعكەر و
بى قسەكەر رادەگەيەنن:

يەكەم: پەيۋەندىي نىۋان تاوان و سزايەكەى، پەيۋەندىي نىۋان ھۆكارو ئەنجامە،
نەك يەكسان بوونى كاتەكانيان، چەند نموۋنەيەك دىننەۋە بۇ زياتر بەرچاۋ
پروونىي:

يەك/ بابايەكى جگەرەكىش، بە ھۆى جگەرە كىشانەو، سىيەكانى تووشى
شېرپەنجە دەبن و ھەموو تەمەنەكەى دەسووتى، نەك لەبەر ئەوھى بەس دوو
سالان جگەرەى كىشاو، تەنيا دوو سالانىش نەخۆش يىت!

جارى وايە كەسىك مانگىك جگەرە دەكىشىت، بەلام سىيەكانى تووشى
شېرپەنجە دەبن و ھەموو تەمەنەكەى دەفەوتى.

دوو/ بابايەك كە لە ماوھى چەند خولەكىكدا دزىي دەكات، ئايا دەگونجى تەنيا
چەند خولەكىك سجن بگرى، كە رەنگە بەو چەند خولەكە، مليونان دینارو
دۆلارى دزى بى؟!

سى/ كەسىك لە ماوھى چەند چركەيەكدا ژەر دەخواتەو دەمرى، ھېچ كەس
دەلى: تەنيا لە ماوھى چەند چركەيەكدا ژەرى خواردۆتەو، بۆچى مردو و،
ھەق وا بوو تەنيا چەند چركەيەك نەخۆش بکەوى؟ نەخیر شتى وانیه.

كەواتە: تاوان و سزا، پەيوەندىي ھۆكارىي (علاقة سببية) يان پىكەو ھەيە،
نەك پەيوەندىي يەكسان.

دووھم: باباي تاوانبارو خراپەكار پىويستە ئەو سەرەنجامە لەبەرچاو بگرى، كە بە
ھۆى كوفرەكەيەو چاوپىي دەكات، بەتايبەت كە خوى كارزان و دادگەر بە جىددىي
ئاگادارى كردۆتەو و، ھۆشدارىي داوتى و ترساندوويەتى، وەك فەرموويەتى:

﴿يَمْعَشَرُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَاتِى
وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا شَٰهَدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَشَٰهَدُوا
عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ﴾ (۱۳۰) الأنعام.

واتە: ئەى كۆمەلى جند و مروف! ئەدى لە خۆتان پىغەمبەرانىكتان
نەھاتنەلا، ئايەتەكانىيان بەسەردا دەخویندەو و لە دیدارى ئەمرۆتان ھۆشياريان
دەکردنەو (دەیانترساندن)؟ گوتيان: شاھەدییمان لەسەر خۆمان داو، ژيانى دنیا
فریوى دان و، گەواھییان لەسەر خۆیاندا، كە ییپروابوون.

چوارەم: بابای بیپروا، تەمەنەکی هەرچەندە زۆر بوایە، هەر بە بیپروایی بەرپیی دەکرد و، عەزمی لەسەر ئەو جەزم کردبوو، بە لگەمان لەو بارەو ئەوێیە، کە خواي زاناو شارەزا دەفەرموی:

﴿٢٧﴾ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً ۖ قُلِ اللَّهُ شَهِيدُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۖ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ ۖ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ ۖ فَقَالُوا يَلَيْلِنَا نُرَدُّ وَلَا تُكَذِّبُ رَيْثًا وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝

الأنعام.

له کۆتایی ئەم بەشی چوارەمەدا، که تەرخانمان کردبوو بۆ بەرپەرچدانەوه و پێوچەلکردنەوهی دوازدە (۱۲) گومان و ئیشکال، دەلیین:

زۆر له مولحیده‌کان، کۆمه‌لیک ورده گومان و ئیشکالی دیکه باس ده‌کهن، به‌لام هه‌موویان په‌یه‌ه‌ندیان هه‌یه به کتێبه تی‌ک‌دراوه‌کانی خ‌وای په‌روه‌رد گاره‌وه، به تایبەت ته‌ورات و ئینجیل، هه‌روه‌ها به ئایین و به‌رنامه ئه‌فسانه‌یه‌یه‌که‌وه، که له مێژووی کۆندا بوو ون، یاخود له واقعی ئه‌ستای هه‌ندی له گه‌ل و نه‌ته‌وه‌کان،

بە تايبەت لە رۆژئاواى ئاسيا، لە ئەفرىقىادا، ھەن، زۆيشيان پەيوەستن بەو ھەلەو پەلەو لادان و کەم و کورپىيانەى، کە شوئىنکەوتووئى ئايىنەکان دەیکەن، بە جوولەکە و نەصرانىيەو، بە مسوڵمانانىشەو، بە غەيرى ئەوانىشەو.

کە لە راستىيدا ئەوانە ھىچيان بەلگەو پاساو نىن بۆ رۆوکردنە ئىلھاد، بەلەى، ھەلە، ھەلەيە، ھى ھەر کەسەىک يىت، پىشتريش باسماى کرد، کە يەکەى لە ھۆکارە سەرەکیيەکان بەرەو خوانەناسى چوونى زۆرەىک لە مولحیدەکان، بریتىيە لە شىوئىران و گۆرڤردان و دەستکاریى کرانى کتیبەکان و بەرنامەکانى خوا، بەلام کەسەىک لە بيانووەى و عەودال و شەيدای ھەق يىت، کتیب و بەرنامەيەکی راست و دروست و ساغ و دەستکاریى نەکراو ھەيە، کە لەو کاتەوہى خوا بۆ پىغەمبەرى خاتەمى دابەزاندو، مسوڵمانان لەسەر نەک ئايەتەک و وشەيەکی، بەلکو لەسەر پىتەیکىشى ناکوک نىن، ھەموويان لەسەرى يەک دەنگن، کە ئەو ھەرمایشتى خوايە و کەسەىک لە ھىدايەت بگەرپى، بىھوئى بەرەو خوا بچى و، خوا بناسى و بىيەرستى، ئەو ھەو قورئان لەبەر دەستى دايە و، رىبازى پىغەمبەريش (صلی اللہ علیہ وسلم) وەک پراکتیزە کردنى قورئان، لەبەر دەستى دايە.

لە نۆزە کۆمەڵەزەنرەکان لەکەلەلەن

بەن عەلىم عەز مەوافە النوازل اللى لىلماعى

فەلەبەندى مەکتەبى مامۇستە عەلى بابىر

AliBapir

Google Play App Store

QR codes for Google Play and App Store

ف

يوتيوتيوب

يوتيوتيوب

فەلەبەندى مەکتەبى مامۇستە عەلى بابىر

فەلەبەندى مەکتەبى مامۇستە عەلى بابىر

فەلەبەندى مەکتەبى مامۇستە عەلى بابىر

QR codes for social media and apps

به ریـزان!

خواناسين (مَعْرِفَةُ الله) و دانھيٽنان به بوونی خوی بهرز و مهزن و تاك و پاك و بى ويٽه و بى هاوهلدا، كوٽمه لئيك داخوایی ههن، كه وهك چهند ئه نجاميكي سروشتي و لوژيكي يانه په لكيشيان دهكات، بو ههر كه سيك كه خاوهني عهقل و هو شيكي ساغ و سهليم بي و، پابه ند بي به برپارو حوكمي عهقل و لوژيكه وه، كه به برپاي بهنده ئه و چاره يان سه رده كي و بنه رده تيبن، كه ئيمه ههر كام يكيان له باسيكي سه ربه خوډا، به كورتي و گوشراويي ده خهينه روو، به لئى ئه و چوار دهره نجام و به ره مه، ههر كام يان خواناسي په لكيشيان دهكات و په يديان دهكات له كه سيكدا، كه ريژ له برپاره كاني عهقل و لوژيك ده گري:

(۱)- ئیمان به خواهینان و به ندایه تیی کردن بؤ خوا.

(۲)- گہران بہ دواۓ ٹایین و بہرنامہ کی راست و دروستی خواہا، بڑے نجامدانی بہ نڈاہتیی.

(۳)- بپرواھینان بہ فریشتہ کانی خوا، و کتبہ کانی و، پیغہ مبرہ کانی و، پوڑی دواپی و، نہ خشہ و ئەندازہ گیری خوا.

(۴)- ریځکستن و بهرپوهبردنی ژيان و گوزهران، لهسهر ناستی تاك و خیزان و كومه لگا و دپوهلت، بهرې، ناسين و بهرنامه ی خوا.

باسی یەكەم

ئیمان بە خوا هیئان و، بەندایەتی کردن بۆ خوا

گرنگترین و یەكەمین ئەنجام و بەرھەمی خواناسیی، كە عەقڵ و لوژیک دەیخوازی، بریتیه لەوێ: كە كەسێك دەڵێ: من خوا دەناسم:

۱- لە ھەموو كەس و لە ھەموو شتێك، خوا لە لای خۆشەویستتر بێ.

۲- لە ھەموو كەس و لە ھەموو شتێك، خوا لە لای مەزنتەر و، گەورەتەر، بەرزتەر، بەرپزتر بێ.

۳- ئەوپەری پشت پێ بەستن و، خۆ تەسلیم کردن و كار پێسپاردنی، بۆ خوا ھەبێ.

۴- ئەو پەری ملکہچی و فرمانبەری و گوی بۆ گرتن و، بە قسە کردن (السمع والطاعة) ی بۆ خوا ھەبێ.

كە ئەمە پێ دەگوترێ: ئیمان بە خوا و بەندایەتی کردن بۆ خوا (الإيمان بالله والعبودية لله)، بەڵێ: ئیمان بە خوا و بەندایەتی بۆ خوا (سبحانه وتعالى) بریتیه لە: ئەوپەری خۆشویستن و، ئەوپەری بە گەورە گرتن و، بەمەزن گرتن و، بەبەرز گرتن و، ئەوپەری پشت پێ بەستن و، متمانە و، باوەر پێ بوون و، ئەو پەری ملکہچی و فرمانبەری بۆ کردن، بۆ خوا تبارك وتعالى.

با تەماشای چەند ئايەتتىكى قورئان بىكەين، ھەلبەتتە فەرمايشتى پىغەمبەرىش (صلى الله عليه وسلم) لەو بارەو ە زۆر زۆر، بەلام ئايەتەكان ھىندە پروون و ھىندەش زۆر، كە بىي نيازمان دەكەن لەو ەي بەلگە بە دەقەكانى سوننەت بىننەو ە:

۱)- لە سوورەتى (الفاتحة)دا، كە خاى پەرورەدگار لەسەر زمانى بەندەكانى فەرموويەتى و تەعبىرى كردو ە لە قوولايى ناخ و دەروون و پرووح و كەسايەتبيان، دواى ئەو ەي خوا دەفەرموى:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۱﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳﴾ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿۴﴾ .

واتە: بە ناوى خاى بە بەزەيى بەخشندە، ستايش بۆ خاى پەرورەدگارى جىهانبيان، (خوا) بە بەزەيى بەخشندەيە، خاوەنى پوژى سزاو پاداشتە.

دواى ئەو ەيەكسەر:

لە ئايەتى پىنجەم (۵)دا دەفەرموى: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۵﴾ .

دوايى لە ئايەتى شەشەم (۶)دا دەفەرموى: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۶﴾ .

ئىجا لە ئايەتى ھەوتەم (۷)يشدا دەفەرموى: ﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۷﴾ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿۷﴾ .

واتە: تەنيا تۆ دەپەرستين و، تەنيا يارمەتییى لە تۆ دەخوازين، بمانخە سەر پىنگاى راست، پىنگاى ئەوانەي چاكەت لەگەلدا كردوون، نەك پىي لى توورەبووان و نەك پىي گومرايووان.

كەواتە: بەندايەتییى بۆ خوا كردن، بەرھەمى راستەوخۆى خواناسينە، كە

چوار ئايەتى يەكەم: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۱﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳﴾ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿۴﴾ .

هه موویان خواناسیی ده گرنه خویان، ئنجا دواى ئەوه یه کسه ر گوتراوه:
﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِيبُ﴾، چونکه: خواپهرستی دیواریکه
له سه ر بناغه ی خواناسین هه لده چنری.

دوایش خواپهرستی به بی گرتنی رییه کی راست و دروست، مهیسه ر نابیی،
بۆیه دوا یی گوتراوه: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾.

ئنجا رپی راستیش رپی ئەوانیه که له ژیانى خویندا، شه ریه ت و
به رنامه ی خویان به رجه سته کردوه، بۆیه گوتراوه: ﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾
﴿۷﴾، هه لبه ته رپی راستیش جیا به له رپی ئەوانه ی خوی کارزان لیان
توو ربه ووه، له سه ر ئەوه ی هه قیان ناسیوه و شوینی نه که وتوون، یان ئەسله ن هه ر
هه قیان نه ناسیوه: ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾.

۲- هه روه ها له سوو رپه تی (غافر) دا، خوا ده فره موئ: ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ﴾ ﴿۶۱﴾ ذلکم الله ربکم خلیق کلیل شیء لا
إله إلا هو فانی توفکون ﴿۶۲﴾ کذلک یوفک الذین کانوا بآیت الله یجحدون ﴿۶۳﴾
الله الذی جعل لکم الارض قرا را و السماء بقاء و صورکم فأحسن
صورکم و رزقکم من الطیبات ذلکم الله ربکم فتبارک الله رب
العلمین ﴿۶۴﴾ هو الحی لا اله الا هو فادعوه مخلصین له الذین
الحمد لله رب العلمین ﴿۶۵﴾.

که به کورتیی واتا که یان دهقا و دهق ئاوا به:

خوا ئەو زاته یه که شه و گاری بۆ گێراون، که تییدا پشو و بدن و،
رۆژگاریشی بۆ روشن کردوونه ته وه (که سابه تی تییدا بکه ن)، به دلنیا یی خوا
خاوه ن به خششه به سه ر خه لکه وه، به لام زۆربه ی خه لکی سو پاسگوزار نین، ئا ئەو

خوايه پەروردگار تانه، بهديهينهري هموو شتيكه، جگه لهو هيچ پەرستراويك نيه، بۆ كوي لادهدرين! (بۆچی جگه له خوا دهپرستن؟)، هەر بهو شيويه نهوانه ي كه نكوولیی له ئايهته كانی ئيمه دهكەن (به هەقیان دەزان، به لام دانیان پیدانن) ئاوا لادهدرين. خوا ئه و زاتهيه كه زهوی بۆ کردوون به نشینگهيه كي سهقامگير و، ئاسمانی بۆ کردوونه سهربانیک و، وینهی کیشاون و به باشتري شيوه، وینهی کیشاون و له بژیوه خوشه به تام و به سوودهكان بهشی داوون، ئا ئه و خوايه تان پەروردگار تانه، بهرزیی و، بهردهوامی و، شكۆمندیی بۆ خواي پەروردگاری جيهانيان. خوا هميشه ژياوه، جگه لهو هيچ پەرستراويك نيه، تهنيا لهوی بپارینهوه و، ملكه چیی خوتانی بۆ ساغ بکه نهوه، ستایش بۆ خواي پەروردگاری جيهانيان.

۳- لافليدانی خواناسين و بروا به خوابوون، به بی پەرستنی خواو به ندایه تیي بۆ کردنی، هيچ مانایه كي نيه و، شتيکی زۆر بی جی و نالۆژيکیه، بۆیهش خواي کارزان فەرموويه تی:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَانْفُتُوا تَوَفَّكُونَ﴾ ۳ فاطر.

واته: ئه ی خه لکینه! یادی چاکه ی خوا بکه نهوه به سهرتانه وه، ئایا جگه له خوا به ديهينه ريکی دیکه، ههیه له ئاسمان و زهوی (سهري و خوارى) بژیوتان بدات؟! جگه لهو هيچ پەرستراويك نيه، بۆ كوي لادهدرين؟!

يانى: كۆنترۆلی خوتان له دهست داوه، ئه ی بپروايه كان! ئيراده و ريشمه تان كهوتۆته دهستی هيزيکی په نهانی نه بينرا و، كه مه بهست پي شهيتانه، بۆ كوي لادهدرين؟!

۴- ههروهها خوا (سبحانه وتعالى) ده فەرموي: ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ

الْحَيِّ وَمَنْ يُدِيرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ يونس.

واتە: (لىيان پىرسە:) بلى: كى بژيوتان دەدات لە ئاسمان و زەوىيەو، (بژيوى ئاسمان: تىشك و، باران و، ھەواو، .. ھتد، بژيوى زەوىش: دانەوێڵە و سەوزە و ميوە و ژياندارانى ھەوايى و دەريايى و وشكانيى و .. ھتد)، يان كى بينينهكان و بيستنهكانى بە دەستن، ھەروەھا كى زىندوو لە مردوو دەردىنى و، مردوو لە زىندوو دەردىنى و، كى سەرپەرشتى كاروبارەكان دەكات؟ دەلىن: خوا، بلى: ئەدى بۆچى پارىزى لى ناكەن، ئا ئەو خوايەتان پەرەردگارى بە ھەقتانە، لە دواى ھەق جگە لە گومرايى چى دىكە ھەيە! بۆ كۆى لادەدرين؟ (بۆ كۆى رپوتان پيۆر دەگيردرى)، ھەر بەو شىوہى فەرمايشتى پەرەردگارت چەسپاوە لەسەر ئەوانەى كە لايناداو، (لەبەر ئەوہى كە برۆا ناھيئن، برپارى خويان بەسەردا چەسپيوە).

ئىجا ھەر لىرەوھەش دلسۆزانە لە رپوى پەرۆشىي و بە تەنگەوہ بوونەو، رپو دەكەمە ھەموو ئەوانەى كە خوا دەناسن، يان خويان بە خواناس دەزانن، بەلام پەرستن و بەندايەتییان نيە بۆ خوا، بە تايبەت لە چینی سياسی و، رۆشنير و، نووسەرى گەلەكەمان و، ھەر كەسيكى دىكەش كە قسەى ئيمەى دەگاتى، دەلىم: بەرپزینە! (با چى دىكە شەيتان فريوتان نەدات و كلاوتان لەسەر نەنى، خوتان لە دوو فليقانهی دەرباز بكەن، دوو فليقانهی: ئیدیعی ئیمان و نەبوونی پەرستشەكان).

یەكێكتان بە زمانى حال دەلى:

خوا دەناسم، بەلام بە قسەى ناکەم، ھاوێلىكت پیت بلى: زۆرم خۆشم دەوی و لەلام بەرپزى، بەلام جارىك بانگى بكەى، دووجار بانگى بكەى، سى جار بانگى بكەى، بە دەنگتەوہ نەيەت، بىگومان متمانەت پى نامىنى، كە دەلى: خۆشم دەوی و لەلام بەرپزى!

كەچى خوا (سبحانه وتعالى) رۇژى پىنچ (۵) جاران دەفەرمۇي: (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ)، (حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ)، وەرن بۇ نوژ، وەرن بۇ سەرفرازىي، بەلام تەنانت يەكجارىش وەلامى خوا نەدەيەو، چۆن دەتوانى بلىي: خوايە! دەتەناسم و لە لام بەرپىزى، لە لام گەورەي؟! بىگومان ئەو فرىودانى شەيتانە، لە كاتىكدا كە خوا ئەو ھەموو بە جەختكردنەو، باسى گەورەيى و گرنگىي نوژ دەكات! ھەرۋەھا خوا (سبحانه وتعالى) كە باسى بىپروايان دەكات، دەفەرمۇي:

﴿قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ﴾ (۴۳) المدثر.

واتە: گوتيان: ئىمە لە نوژكەران نەبووين (بۇيە ئىستا تووشى دۈزەخ بووين).

ئىجا ھەندى كەس شەيتان بە جۆرىكى دىكە فرىوى دەدا، دەلى: خوا چ پىوستىي بە نوژى ئىمەيە، خوا ئەوئەندە مەزنە، ئەوئەندە بەرزە، ئەوئەندە دەۋلەمەندە، ئەوئەندە بىي نىازە، چ پىوستىي بە خواپەرستىي ئىمە ھەيە؟! بىگومان ھىچ، بەلام ئەو تۆي پىوستىي بە ھەيە كە بەندەي خوا بى، بۇ ئەوئەي كۆيلەي نەفس و شەيتان و ھەوا و ئارەزۋەكانى خۆت و، خەلكى دىكە نەبى، تۆي پىوستىي بە خوا پەرستىي ھەيە، ئەگەرنا، راستە:

﴿فَإِنَّ اللَّهَ عَنِّي عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ (۹۷) آل عمران.

خوا دەۋلەمەندە بىنيازە لە ھەموو جىھانىيان، بەلام تۆ ھەوجىت بە نوژەكەت و، رۇژوۋەكەت و، ھەج و، زەكات و، بە يادى خوا، بە خۆ پاراستن لە قەدەغەكراۋەكان و، بە جىبەجى كردنى فەرمانەكانى خوا، بە رىكخستىي ژيانى تاكىي و، خىزايىي و، كۆمەلايەتتىي و، سياسىي ھەيە، بە پىي شەرىعەتتىي خوا، تۆ پىوستىي پىي ھەيە، بۇ ئەوئەي چاك و پاك و، راست و ساغ بى، لە دىيادا و، بەختەوئەرو سەرفرازىي، لە دوا رۇژدا.

ئىجا بىگومان ئيمان بە خوا ھىنان (الإيمان بالله) لە گەل بەندايەتتىي كردن بۇ خوا: (العبادة لله) زۆر لە يەك نىزيك و تىكھەلگىش، چونكە بىگومان خواناسىي (معرفة الله) جىايە لە ئيمان بە خوا: ھەر كام لە: ئىبلىس و،

کهواته: با شهیتان فریومان نه دات: پیمان وایی له بهر شهوی خوا دهناسین، ئیمانی Sherman ههیه! ئیبلیسیش خوی ناسیوهو خوا دهناسی، فیرعه ونیش خوی ناسیوهو خوی دهناسی، ههروه ها ئه بو جه هل و هاوینه کانیشیان، چونکه خواناسین، بریتیه له وهی بزانی خوا ههیه، به لام خوا ده فهرموئ: که تو دهنانی خوا ههیه، کهواته: دهیی به ندایه تیی بو بکهی و بییه رستی و ئیمانی پی بهینی.

باسى دووھم

گەرآن بە دواى ئايىن و بەرنامەيەكى راست و دروستى
خوادا، بو ئەنجامدانى بەندايەتتى بو خوا

بەرپىزان!

گەرەتەرىن و گەنگەرىن دوو ئەنجامى خواناسىي، برىتىن لە:

ئەنجامى يەكەم: ئەوھىيە كە مادام مەرۇف خوا دەناسى، دەبىي بىپەرستى، ئىمانى
پىبەھىنى و، بەندايەتتى بو بىكات.

ئەنجامى دووھم: ئەوھىيە كە لە ئەنجامى خواناسىندا، مەرۇف مادام بە حوكمى
عەقل و لۇژىك پازى بى، مشوورى پەرستىنى خواو بەندايەتتى بو خوا كەردن
دەخوا، كە بىگومان پەرستىنى خواو بەندايەتتى بو كەردىشى، بە ھەرپەمەكىي و
گۆترەكارىي نابى، بۆيە ئەوھىيە ھانى دەدا، وادارو ناچارى دەكات، كە بە دواى
رېيەكى راست و ئاچووغي خواپەرستىي دا بىگەرى، ھەر بۆيەش دواى ئەوھى
مەرۇفەكان برىارى پەرستىنى خواى تاك و پاك دەدەن:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾

واتە: ھەر تۆ دەپەرستىن، پشت ھەر بە تۆ دەبەستىن.

دواى ئەوھىيە كەسەر دەلىن: ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾

بمانخه سەر رېځى راست، رېځى راستمان پېشانده، چونكه بهبى رېځى راستگرتن،
خواپهرستن و پروو له خوا كردن، بۇ مروّف مهيسهر نابى.

دياره ئيمه پېشتر وهلامى ئوهه مان دايهوه كه: شوين كام ئايين و بهرنامه
بكهوين و، كام پهريستراو بپهرستين؟ به تهفصيل باسمان كرد^(۱)، بويه ليړه
پيويست به دووباره بوونهوه ناكات و، ههر به كورتى دهليين: لهه رېوژگاره
ئيمه، تاكه كتيبيكى خوا، كه لىي دلنيابين فهرمايشتى خوايه و لهبه
دهستى مروّفدايى، تهنيا ئهه قورئانهيه، ئهه قورئانه بهرزو به پيزو بهريزه، تاكه
فهرمايشتى خوايه لهبه دهستى مروّفدايى، كه سهلامهت بووبى و پاريزرابى
له شيونران و گوپردران و دهستكاريى كران، سهرجهه كتيبهكانى ديكهى خوا
گوپراون و شيونران، ههم به بهلگهى عقل و واقع، ههم به بهلگهى ئهه
قورئانه، كه دهفهرموى:

﴿يُحْرِقُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ﴾ (۱۳) المائدة.

واته: فهرمايشتهكانى خوا له شوينى خويان دهگورن و، بهشيك لهوهى كه
پيى ئاموژگاريى كراون، فهراموشيان كرده، واته: ههنديكيان به ئانقهست
گوپروه و، ههنديكيان بهبى ئهوهى مهبهستيان بووبى، له بيريان چوه و
فهراموشيان كرده.

تنجا ئيمه له رابردودا - له بهشى سييهه: باسى چوارهه: هوكاره راستهقينهكانى
ئيلحاد -^(۲)، ههم باسى تهوراتمان كرد، ههم باسى (ئاقيستا)ى زهردهشتييمان كرد،
ههم باسى (كنزا ربا) و (موعظ و تعاليم - يحيى بن زكريا)ى صابيهه مان
كرد، ههروهها باسى ئينجيل يان ئينجيلهكانى نهصرانييمان كرد، كه حالى
حازرو وهك واقيعى ئيستيان هيچ كاميان شايستهى ئهوهنين پييان بگوتري:

(۱) پروانه: بهشى سييهه: باسى سييهه: بيانوه پوچهلهكانى ئيلحاد، بيانوى دهيهه: شوين
كام ئايين و بهرنامهى خوا بكهوين و كام خواپهرستين؟!

(۲) هوكارى چوارهه: تيكدران و شيونرانى كتيب و بهرنامهكانى خوا.

كىتېبى خوا، چونكى شتى وايان تىدايه دژو پېچەوانەى عەقلى و وەحىي و زانست و واقىعە.

كەواتە:

۱- تاكه كىتېبك كه لەبەر دەستى مەرۇڤدا ھەبى، لىي دلىيا بى كه فەرمايشتى خوايه، ئەم قورئانەيه.

۲- ئنجا ئەم قورئانە لە گەل ناخ و زگماك و عەقلىدا و، لە گەل زانستدا و، لە گەل بەرژەوئەندىيەكانى ژيان و گوزەرانى دنياى مەرۇڤدا، دەگونجى، نەك ھەر دەگونجى، بەلكو بەرژەوئەندىيەكانى دنياو دواروژى بۇ دابىن دەكات.

۳- مەرۇڤ پىويستە تەنيا خوا بپەرستى و، تەنيا بەو شىوئەش بپەرستى كه جىگاي رەزامەندىي خوايه، ئەويش ئەو شىوئە كه خوا پرونى كردۆتەو، لە دوا پەيام و كىتېبى خویدا، كه بۇ سەرجمە مەرۇڤايەتتى ناردوويەتتى بە پىغەمبەرى كوئايى دا (موحهممەد (صلی اللہ علیہ وسلم))، ئنجا بە شوین پىي موحهممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) یشدا نەبى لەم رۆژگارەدا، ھىچ كەس، ھەرگىز ناتوانى بەندايەتییەكى راست و ساغ و بىخەلتە بۇ خوا (سبحانہ وتعالى) بكات.

۴- كاتىك بە شوین پىي موحهممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) یش دا دەروین و، ئەو قورئانە كه خوا بۇ موحهممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) دایبەزاندو، تىیدەگەين و تىیدا پىدەگەين و، رىبازى موحهممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) دەگرين، كه رىبازەكەشى، سوننەتەكەشى بریتىيە لە: پراكتیزەکردنى ئەم قورئانە، ئەو كاتە ئىمە سەرجمە پىغەمبەرانى خوامان خویش دەوى و، رىز لە ھەموويان دەگرين و، برپا بە ھەموويان دىنين، ھەروەھا سەرجمە كىتېبەكانى خوامان بە كىتېبى خومان قبوول دەبى، وەك ئەسلەكەيان.

۵- تەنيا بە ھوى قورئانىشەو دەزانين كام لە پىغەمبەرانى خوا و كىتېبەكانى خوا، رىبازەكانيان دەستكارىي كراون و شىوئەراون، قورئان ئەوئەشمان بۇ دەكات كه ھەلەو كەم و كورپىيەكانى كىتېب و ئايين و بەرنامە پىشووەكان دەخاتە بەرچاو، ئەوئەى كه خوا بە پىويستى زانىيى.

باسی سییه‌م

برواهیڤان به فریشته‌کانی خوا و، کتیبه‌کانی و،
پیغه‌مبەرەکانی و، به پوژی دواپی و
نەخشەو ئەندازەگیرپی خوا (القدر والقضاء)

ئەمیش ئەنجام و بەرھەمیکی دیکە پی سروشتی و لۆژیکی خواناسییەو،
بۆیەش کردمانە بەرھەم و ئەنجامی سییەم، ھەرچەندە لە پووی ریزەندی
گرنگییەو، لە پێشتەر، لە سۆنگە پی ئەووە کە مروف بە پی دەستگیر بوونی لە
شەریعتی خوا و، دوو سەرچاوە پوون و زولالەکانی وەحیی، ناتوانی ھەلویستی
راست و دروست لە بەرانبەر فریشتەکانی خواو کتیبەکانی و پیغه‌مبەران پی و
پوژی دواپی، ھەروەھا قەزاو قەدەردا بنوینی، وە ک خوی زاناو شارەزا بە
پیغه‌مبەری کوتابی موحەممەد (صلی اللہ علیہ وسلم) دەفەرموی:

﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ (۵۲) صِرَاطِ
اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا إِلَهُ تَصِيرُ الْأُمُورُ (۵۳) الشوری.

واتە: بەو شیوہیە (کە بۆ پیغه‌مبەران پی دیکە سروشان کردوو وەحیمان
بۆ ناردوون)، بەو شیوہیەش پووحیکمان لە لایەن خۆمانەو بۆ تو نارد، کە

تۆنەتدەزانی نە كىتیب چىيە؟! (كىتیب واتە: بەرنامە) و نە ئىمانىش چىيە؟! بەلام ئىمە ئەم (پرووحە، ئەم قورئان)ەمان كرده پۇشنىيەك كە ھەر كەسك لە بەندەكانمان بمانەوئى، پىي دەخەينەسەر پىي راست.

بەدلىيائىش تۆ خەلك دەخەيە سەر پىي راست، پىي ئەو خويەي كە ئاسمانەكان و زەوى و، ھەرچى تىيدايە، ھى ئەو، ئاگاداربىن! كاروبارەكانىش ھەر بۆ لای خوا دەچنەو.

ھەلبەتە ھەلوئىست نواندى ھەلەي خاوەن كىتیبەكان، بەرانبەر ھەر كام لە: فرىشتەكانى خوا، كىتیبەكانى خوا، پىغەمبەرانى خوا، پۇژرى دوايى، سەرچاوەي زۆربەي ھەرە زۆرى لادان و ھەلەو پەلە كوشندەكانيان بوو، بۆيەش پىويستە لەسەر بناغەي وەحىيى پارىزراوى خوا و، لەبەر تىشكى ويدانەبى، بە ھىچ جۇرىك مەروۇف باز نەداتە ديوى ئەو جىھانە ناديارەي، كە جگە لە وەحىي: ھىچ ئامرازو ھۆكارىكى راست و متمانەپىكراوى لەبەر دەست دا نيە، بۆ مامەلە لەگەلدا كەردنى:

۱- چۆن مامەلە لەگەل فرىشتەكاندا بکەين؟ فرىشتەكان چەندىن؟ كىن؟ چۆن؟ كاريان چىيە؟

۲- كىتیبەكانى خوا چەند بوون؟ بۆچى ھاتوون؟ ئامانج لىيان چىيە؟ نىوەرۈكەكەيان برىتى بوو لە چى؟

۳- پىغەمبەرەكان كى بوون؟ چەند بوون؟ بۆچى ھاتوون؟

۴- ھەرۈەھا پۇژرى دوايى بەھەشت و دۆزەخ، قۇناغەكانى پۇژرى دوايى، ئاخىزەمان، ھەلسانەو، چىن؟ چۆن؟

۵- ھەرۈەھا ئىمان بە قەدەر - كە ديارە ئىمان بە قەدەرىش ھەردەچىتەو نىو بازنى ئىمان بە خواو سىفەتەكانى خوا، چونكە ئىمان بە قەدەر، واتە: ئىمان بە زانىيارىي بىسنوورى خوا و ويستى رەھاي خوا و دەستەلاتى رەھاي خوا و، ھىكمەتى خوا و، مېھربانىي خوا - ئەمىش بەبى وەحىي و پەيامى خوا چۆن دەستمان دەيگاتى؟!

به‌لئى به‌بى وه‌حیی، ناتوانین ئیمانیکی راست و دروست، به‌و شه‌ش شتانه بیین، که شه‌ش پایه‌کانی ئیمانیان لئى پیکدین، که بریتین له: خوا و رۆژى دوایی و فریشته‌کانی و کتیبه‌کانی و پیغه‌مبه‌رانی و قه‌زاو قه‌ده‌ر.

هه‌لبه‌ته پایه‌کانی ئیمان له قورئاندا پینجن و، پیغه‌مبه‌ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له سوننه‌تدا، پایه‌ی شه‌شه‌می خستۆته پالیان، که بریتیه له: ئیمان به قه‌ده‌ر، وه‌ک له‌م ئایه‌ت و فره‌مایشتانه‌دا ده‌رده‌که‌وی:

۱- خوا له سووره‌تی (البقرة) دا ده‌فرموی: ﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّنَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۱۷۷﴾﴾

واته: چاکه‌کاری ئه‌وه نیه که رۆوبکه‌نه رۆژه‌ه‌لات و رۆژئاوا، به‌لکو چاکه‌کاری سیفه‌تی که‌سیکه که ئیمان به خوا و به رۆژى دوایی و به فریشته‌کان و به کتیبه‌کان و به پیغه‌مبه‌ران بیئى...

به‌لام له سوننه‌تدا، پایه‌ی شه‌شه‌میش خراوته گه‌ل ئه‌و پینجانه، له‌به‌ر گرنگیی، ئه‌گه‌رنا، ئیمان به قه‌ده‌ر، یانی: ئیمان به‌وه که خوا ئه‌ندازه‌گیری و نه‌خشه‌ی ئه‌م گه‌ردوونه‌ی داناوه، پیش ئه‌وه‌ی دروستی بکات و، پاشان بریار ده‌دا له کاتی خویدا، بۆ هه‌ر کام له شته‌کان، ئه‌وه‌یه ئیمان به قه‌زاو قه‌ده‌ر، که وشه‌ی: (قَدَر) ^(۱) واته: نه‌خشه‌دانان و ئه‌ندازه‌گیری و، وشه‌ی: (قضاء) یش واته: بریاردان و جیبه‌جی کردن ^(۲)، هه‌رچه‌نده وشه‌که وا هاتوه، (قضاء) پیش (قَدَر) دی، له رۆوی عورفیه‌وه، به‌لام له ئه‌سلدا (قَدَر) له پیش (قضاء) وه‌یه.

(۱) مفردات ألفاظ القرآن، ص ۴۱۱- ۴۱۲، ط ۲۰۱۲م، المطبعة العصرية.

(۲) هه‌مان سه‌رچاوه، ص ۴۲۳، ۴۲۴.

فهرموده که در پیر، که عومهر خوا لیی رازی بی دهیگیر پته وه و به (حدیث
جبریل) (فهرموده ی جوبریل) ناسراوه، له سیاقی فهرموده که دا هاتوه، که
جبریل له شیوه ی پیاوینکا هاتوه، بهرگیکی سپی له بهر بووه و، مووه کانی رهش
بوون و، شوینه واری ری پیوه دیار نه بووه، واته: تۆزو خۆل و ئاره قه ی پیوه
دیار نه بووه، ئه ژنۆی له نزیک ئه ژنۆی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) داناون،
هاوه لانیش به ده وریه بوون له جهنگی ته بووکدا، چه ند پرسیاریکی لی ده کات،
یه کیك له وانه: ده لی: هه والم پی بده ده رباره ی ئیمان! پیغه مبه ریش (صلی الله
علیه وسلم) ده فهرموئ: ئیمان ئه وه یه بر وای بی نی به: خوا و به فریشته کانی و
به کتیه کانی و به پیغه مبه رانی و به رۆژی دوا یی و، بر وای بی نی به قه ده ر،
خۆش و ناخۆشی، یاخود ئه وه ی که پی ت چاکه و، ئه وه ی پی ت خراپه، هه مووی
له خوا وه.

باسى چوارەم و كۆتايى

رېڭخستىن و بەرپۆەبردنى ژيان و گوزەران
لەسەر ئاستى تاك و خىزان و كۆمەلگا و
دەولەت، بە پىي ئايىن و بەرنامەى خوا

ئەمىش بەرھەم و دەرەنجامى چوارەمى لۆژىكىي و ئاسايى و سىروشتىي،
خواناسىنە، دواى ئەو سى ئەنجامەى پىشى:

يەك: ھەر كەسىك خواى ناسى، ئيمان بە خوا دىنى و خوا دەپەرستى.

دوو: ھەرۋەھا كەسىك خواى ناسى و بىرپارىدا خوا بىپەرستى و ئيمانى بە خوا
ھىنا، دەگەرپى بە دواى ئەو بەرنامە و رېبازەدا، كە بەرنامە و رېبازىكى راست
و دروستە و، بەپىي ئەو بەرنامە و رېبازە دەتوانى ئيمانىكى چاك بە خوا بىنى و،
بەندايەتتەكى باش و، دىندارىيەكى راست و ساغ بۆ خوا بىكات.

سى: ھەرۋەھا كەسىك خوا بناسى، دواى ئەو دىنى لە بەرنامە و ھىدائەتى
خوا، لە ۋەھىيى خوا گىردەبى، ئىنجا بىروا دىنى: بە فرىشتەكانى خوا، بە
كتىبەكانى خوا، بە پىغەمبەرانى خوا، بەرپۆژى دوايى، بە قەدەر.

چوار: ھەرۋەھا كەسىك خوا بناسى، ھەلەدەدا ژيانى خوى لە پرووى تاكىي، لە
پرووى خىزانىي، لە پرووى كۆمەلايەتتىي، لە پرووى سىياسىي، لەسەر ھەموو

ئاستەكاندا ۋە لە ھەموو بوارو پەھەندەكاندا، بەپىي ئايىن ۋە بەرنامەى خوا، پىك بىخات ۋە بەرپۆھببات ۋە بگوزەرىنى.

بەلى، مەروفي خواناس ۋە كۆمەلگايەكى خواناس، دەبى ھەولبەدن: سەرجم ھەلس ۋە كەوت ۋە پەفتارو ئاكارە ماددىي ۋە مەعنەبىي ۋە تاكىي ۋە خىزايىي ۋە كۆمەلايەتتىي ۋە سىياسىيەكانيان، لەبەر پۆشنايى ۋە ھىيى دا، كە لە قورپان ۋە سوننەتدا بەرجەستەيە، بەرپۆھ ببەن، ۋەك خوا دەفەرموى:

۱- ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (النور: ۵۱)

واتە: قسەى برۋاداران كاتىك بانگ دەكرىن بۆ لاى خواو پىغەمبەرەكەى، تاكو دادۋەرىيان لە نىۋاندا بكات، تەنبا ئەۋەيە كە بلىن: بىستمان ۋە فەرمانبەرىين، ئەو كەسانە ئەۋانەن كە سەرفرازن، تەنبا ئەۋانەن كە بەختەۋەرن.

۲- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ (النساء: ۵۹)

واتە: ئەى ئەۋانەى برۋاتان ھىناۋە! فەرمانبەرىي خوا بکەن ۋ، فەرمانبەرىي پىغەمبەر بکەن ۋ، ھى کاربەدەستانىك كە لە خۇتانن {خۇتان داتانانۋن ۋ پەسندتان کردوون ۋ، پابەندن بەو بەرنامە ۋ شەرىعەتەۋە، كە لەلايەن كۆمەلگاي مسولمانەۋە تەبەننىي كراۋە}، ئنجا ئەگەر لە شتىكدا كەوتنە ناكۆكىيەۋە، بىگىرپنەۋە بۆ لاى خواو پىغەمبەر(ى خوا)، ئەگەر برۋاتان بە خواو بە پۆژى دوايى ھەيە، ئا ئەۋە (لە دنبا) بۆ نىۋە چاكتەرە ۋ (لە دوا پۆژدا) دەۋەنجامى خىرتەرە.

۳- ھەرۋەھا لە سوورەتى (الأحزاب) دا خوا دەفەرموى: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ (۳۶)

واتە: ھېچ پياۋىكى بىر ئادەم ۋە ھېچ ئافرىقىدىكى بىر ئادەم، كاتتىك خا و پىغەمبەرەكەى بىر يارىك دەدەن، بۇيان نىيە مافى سەپشك بوون بەخۇيان بەدەن {كە ئايا ئەو بىر يارەى خا و پىغەمبەرەى خا، جىيەجى بىكەن، يان جىيەجى نەكەن؟} و، ھەر كەسىكىش سەپپىچى لى خا و پىغەمبەرەكەى بىكەن، بە گومرا بوونىكى ئاشكرا روون، گومرا بوو.

ئىنجا ھېچ گومانى تىدانيە كەسىك و كۆمەلگايەك، ژيان و گوزەرانى بە پى شەرىعت و بەرنامەى خا بەرپۆە بىت، بەختەۋەرىي ئەم ژيانە دىيائىيە و، سەرفرازىي رۆژى دوايى بۇ خۆى دەستەبەرە مسوگەر دەكەن، چونكە خا (سبحانە وتعالى) بۇيە ئەو ھەموو پىغەمبەرەنەى رەۋانە كر دوون و ئەو ھەموو كىتئبانەى دابە زاندوون، بە فرىشتە كانىدا بۇ پىغەمبەرەنەى ھەلئىر دىراۋى خۆى، تاكو مەۋقەكان بزانن چۆن بەندايەتتى بۇ خا بىكەن و بىيەرستىن و، چۆن ئەو ژيانە دىيائىيەن بەجۆرىك بگوزەرىنن كە شايستەى مەۋقە بى و رەزامەندىي خاى تىدائىي، تاكو سەرنەجام ئەو تاقىكرنەۋەى ژيانى دىيائىيە، سەرىبەرزانە تىيەرىنن و، لى تاقىكرنەۋەى خا دەرىچىن و، ئەو ھىكمەتەى كە خا مەۋقە و جندى بۇ دوستكر دوون، بىيەننە دى، كە برىتتە لى: بەندايەتتى كرىن بۇ خا، ۋەك دەفەرەمۆى:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (۵۸) الذارىات.

ئىنجا ئىمە ئىستا بوارى ئەۋەمان نىيە بىچىنە نىو وردەكارىيەكانى چۆنىەتى رىكخستىن و بەرپۆەبردنى كۆمەلگاي ئىسلامىي، بەلام بۇ بەرچاۋروونىي لىبارەى سەۋىتى سىياسىي ئىسلامەۋە و، چۆنىەتتى رىكخستىن و بەرپۆە بردنى كۆمەلگا، بە پەسندى دەزانم ئامازە بىكەم بە دە (۱۰) بنەما سەرىكەكەى سىستىمى ھوكمەرانىي لى ئىسلامدا^(۱):

(۱) ئىمە لى مەۋسوعەى: (ئىسلام و دەۋلەتدارىي دا) كە چوار بەرگە، بەرگى دوۋەممان بە ناۋونىشانى: (بنەماكانى سىستىمى ھوكمەرانىي لى ئىسلامدا) بۇ ئەۋ بابەتە تەرخان كر دوون و، بە دىرئىي لى بارەى ھەر كام لى دە (۱۰) بنەمايەۋە دواۋىن، كە ئىستا بەخىرايى چاۋىكىان پىدادەخشىنن، ھەرەھا لى كىتئبى يازدەيەم (الكتاب الحادي عشر) مەۋسوعەى (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) بە دىرئىي لى ۋەبارەۋە دواۋىن.

دە بنەما سەرەككېيەكەي سىستىمى حوكمەرانىيى لە ئىسلامدا

بنەماي يەكەم: سەرورەيى بالائو رەھا، ھى خواو شەرىعەتەكەيەتى:

مەبەستمان ئەوھىيە كە دەبى: لە لای مەروفي مەسولمان و، لە لای كۆمەلگای مەسولمان، مەرجىي ھەرە بالائو سەرچاۋەي ھەرە بالائو، بۇ ۋەرگرتنى تەعلیمات و ئاراستەو ياسا و رېكخستن و بەرپۆۋەردنى ژيان، تەنیا خواي زاناو شارەزا و، ئەو شەرىعەتەي خوا (سبحانە وتعالى) بى، كە دایناۋە.

بنەماي دووھم: دەستەلات ھى خەلکە:

ئەگەر سەرورەيى بالائو رەھا ھى خواو شەرىعەتەكەيەتى، دەستەلاتىش ھى خەلکە، واتە: ئەو خەلکە ئەو شەرىعەتەي خوا بە ويستى ئازادانەي خۆيان، لە كۆمەلگای خۆياندا جىبەجى دەكەن و، بەرپەرسانى خۆيان دادەنن و، ھەلدەبژىرن و لىيان دەپچنەۋە و چاۋدېرىيان دەكەن و، ئەگەر پىۋىست بوو سزايان دەدەن و، لايان دەدەن، ھەموو ئەو دەستەلاتانە بە رەھايى ھى خەلکەن، لە چوار چۆۋەي پەنسىپەكانى ۋەجىبى و شەرىعەتى خاۋادا.

بنەماي سىيەم: ملەكچىي ھەموو لايەك بۇ دەستور و ياسا:

تاك تاكى كۆمەلگايەكى مەسولمان و، ھەموو پىكھاتەكانى و وردو درشتى و، سەرچەم دامەزراۋەكان، دەبى ملەكچ بن بۇ دەستور، واتە: ياسا سەرەككېيەكان،

ھەروەھا بۇ وردە ياسايەكانى دىكەى، كە لەو ياسا سەرەككەيەنە وەردە گىرەن و ھەلدەھىنجىرەن.

۵۳۴

بنەماى چوارەم: راوئىز بنەماى ھەموو كارەكانە:

كە خوا دەفەرەمۆى: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ الشورى.

واتە: كاروبارى برۋاداران بە راوئىز، كەواتە: راوئىز بنەماى كاروبار بەرپۆۋەردنە، لە كۆمەلگا و دەولەتى ئىسلامىي دا.

بنەماى پىنچەم: دادگەرىي گشتگىر:

دەبى دادگەرىي گشتگىر لە كۆمەلگەيە كى مەسۇلماندا بچەسپىنرى، دادگەرىيەك، كە كەسى لى ھەلناوئىردى و، بەسەر ھەموو كەسكدا دەچەسپىنرى و، بۇ ھەموو كەس وەك يەك دەبى.

بنەماى شەشەم: يەكسانىي رەھا:

يانى: بە يەك چاۋ، تەماشاي ھەموو ھاۋلاتىيان و، ھەموو پىكەتەكان و تاكەكان دەكرى.

بنەماى ھەوتەم: دابىنكردنى ماف و ئازادىيەكان بۇ ھەموو تاكەكان:

نابى جىاۋازىي و ھەلاۋاردن، بە ھۆى دىنەۋە، بە ھۆى رەنگ و زمانەۋە، بە ھۆى پىگەى كۆمەلەيەتتى و پىگەى سىياسىيەۋە، بە ھۆى ھىچ شتىكەۋە، بخرىتە نىۋان تاكەكان، لە دابىن كردنى ماف و ئازادىيەكاندا، بۇ ھەموۋان.

بنەمای ههشتەم: فەرمانبەریی بو بەرپرسان لە سنووری پەسند (معروف)دا:

فەرمانبەریی (طاعة) لە سنووری بە پەسند زانراودایە و، هەركاتێك فەرمانی بەرپرسان لە گەڵ شەریعەتدا تێكگیرا، بە دلنیاپییهوه بە قسەیان ناکرێ، بە لێكو دەبی بەرھەڵستیشیان بکری.

بنەمای نۆیەم: چاودێریی کردنی بەرپرسان و، راستکردنەویان و لێپرسینەویان:

چاودێری و لێپرسینەوی حوکمران و بەرپرسان، ئەرکی کۆمەلگایە بە گشتی و، نەك تەنیا ئەوەندەش، بە لێكو تەنانت لادان و دوورخستنەویان لە کاتی پێوستدا، چونکە ئەسلی حوکم و دەستەلات هێ خەلکە، بەرپرسیاریتیی سپاردە (أمانة)ی خەلکە، دەیسپێری بە و بەرپرسانە ی کە دایاندەن، کەواتە: کاتێك خیانتیان بەو ئەمانەتە کرد، دەبی ئەو ئەمانەتەیان لێوەر بگیرێتەوه، چونکە خاوەنە راستەقینەکە ی دەستەلات، خەلکە.

بنەمای دەیەم: پابەندیی بە ئەدەب و ڕەوشت و بەها بەرزەکانەوه، لەلایەن کاربەدەستان و خەلک و کۆمەلگاشەوه بە گشتی:

کۆمەلگای مسوولمان بەسەر و خوارەوه:

هەموویان دەبی خو برازینەوه بە ئەدەب و ڕەوشتە بەرزو جوانەکان و، خویشیان دوور بگرن لە ڕەفتار و خووە ناپەسند و ناتەواوەکان، بەرپرسان بە پلە ی یەكەم و، خەلک و کۆمەلگاش بە گشتی.

بهريزان!

۵۳۶

ئەمانە داخوازیی و ئەنجامە سروشتیی و چاوەڕوانکراوەکانی خواناسیی و برۆا بە خوا بوون، هەلبەتە ئیمە لە کۆی ئەم پەنجا (۵۰) ئالْقەیه‌دا^(۱)، وشەى ئیمان (ایمان) مان لە جیاتى خواناسیى (معرفة الله)، بەکارهێناوه، ئەگەرنا، خواناسیى خالى ھاوبەشى نیوان ئەهلى ئیمان و، هەموو ئەوانەیه که خوا دەناسن و بە شیوێهەك لە شیوێهەکان، دان بە بوونی خوا دادین، ئنجا جوولەکه و نەصرانیین، بووذایى و صابیئەن، زەرەدەشتیى و مەجووسیین، بێپەرستەکانى دیکەن، یان ئەوانەن که پێیان دەگوێرێ: پەروردگاریى (رَبوبى) که دان بە بوونی خوادا دین، بەلام دان بە پێغەمبەراییەتیى و وهبى دا ناهین، خواناسیى خالى ھاوبەشى ئەهلى ئیمان و هەموو ئەوانەیه، بەلام ئیمان تاییه‌ته به ئیماندارانهوه، ئەگەرنا، فیرعه‌ون و ئەبو جه‌هل و ئیبلیس‌یش خواناس بوون، بەلام به دُنیا‌یه‌وه به ئیماندار له قه‌لەم نەدراون، بەلام بۆیه ئیمە وشەى ئیمانمان لە به‌ران‌بەر ئیلحاددا بەکارهینا، چونکه ئیمان زیاتر دژى ئیلحادە، ئەگەرنا پێچه‌وانەى ئیلحاد بریتیه‌ له: خواناسیى، بەلام ئیمە تەنیا مەدارمان به خواناسیى ساز نابێ، تەنیا مەدارمان به‌وه ساز نابێ: خوابناسین، بەلکو دهبی و پراى ئەوهی خوادەناسین، ئیمانیشی پێ بێنین و بیشیپەرستین، بەندایەتیشی بۆ بکهین، شوین شەریعه‌ته‌کەشى بکهوین، هەلبەتە (ئیمان)یش هەموو ئەوانە ده‌گرێته‌ نیو خۆی، بۆیه وشەى (ئیمان)مان بەکارهینا.

قسه‌ی کۆتاییم:

هيوادارم هەموولایه‌کمان، چ ئەوانەى خۆمان به خواناس و مسولمان زانیوه، چ ئەوانەش که له‌مه‌ودوا ئەو بریاره‌ دده‌ن، ئەگەر ده‌مانه‌وى خواناسییه‌که‌مان و ئیمان‌ه‌که‌مان، له دنیاو دوا‌پۆردا، جیگامان بۆ بگرێ و، خواى کارزان و میهره‌بان لیان وه‌ربگرێ، زۆر به جیددی قۆلى هیممه‌تى لى هه‌لمالین و، هەر کام له‌و چوار داخوازیی و ده‌ره‌نجامه‌ گه‌وره‌و گرنگه‌ی خواناسیى و ئیمان، له

(۱) ئەم بابەتە لە ئەسڵدا، بە پەنجا (۵۰) ئالْقە لە شیوێ دەرس و وتاردا پێشکەشکراوه.

ژيان و گوزەرانى تاكىي و خىزانىي و كۆمەلايەتتىي و سىياسىيماندا، بەرجەستە بىكەين و بىچەسپىينىن.

خوای بەخشەر و بەبەزەيش فەرموویەتی: ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (۶۹) العنكبوت.

واتە: بەدلىيایی ئەوانەى لە پىناوى ئىمەدا تىدەكۆشن، پىيەکانى خۆمانيان پىشان دەدەين و، بە دلىيایی خوا لە گەل چاکەکاراندايە.

خوا بە لوتف و کەرەمى خۆى پشتمان بگرى، لە گەلمان بى، زياتر هيدايەتمان بدات و، ئيمان لە دلماندا بىچەسپىينى و، بمانکات بە ھۆکارى هيدايەتدران و بەرچارپروونکردنەوہى کەسانىکىش، کە تىنو و عەودال و شەيداي ھەقن و لە ھەق دەخەفتىن.

لیرەشدا کۆتايى بە بابەتى: (درەشاوہيى ئيمان و پووجەلىي ئيلحاد لەبەر تىشكى: زگماک و عەقل و زانست و وەحىي دا)، دىين و دەليين:

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

۱۰ / ربيع الثاني / ۱۴۴۰ ك

۱۷ / كانونى يەكەم / ۲۰۱۸ ز
ههولير

دواپیداچوونەوہ بۆ چاپى يەكەم

۱۴۴۰/۶/۲۴ ك

۲۰۱۹/۳/۱ ز

سەرچاوه‌كان

٥٣٨

ژ	کتیب	نووسەر	شوێنی بڵاوکردنه‌وه	ژماره‌ی چاپ	مێژووی چاپ
١	مفردات ألفاظ القرآن	راغب الأصفهاني تحقيق: صفوان عدنان داوودي	دار القلم دمشق	ط٣	٢٠٠٢
٢	مختار الصحاح	محمد بن أبي بكر عبدالقادر الرازي	دار الكتب العربي		١٩٨١
٣	المصباح المنير، معجم عربي - عربي	أحمد بن محمد بن علي الفيومي المقرئ	المكتبة العصرية بيروت	ط٢	٢٠١٠
٤	لسان العرب	ابن منظور	دار إحياء التراث العربي	ط٣	١٩٩٩
٥	التعريفات	للجرجاني محمد علي محمد	دار الطلائع	ط١	٢٠٠٩
٦	المعجم الوسيط	قام بإخراجه:- إبراهيم مصطفى أحمد حسن الزيات حامد عبدالقادر محمد علي النجار	بيروت لبنان دار الدعوة للنشر والتوزيع والطباعة		١٩٨٩
٧	المنجد في اللغة الإعلام الطبعة المئوية الأولى		دار المشرق بيروت	ط٤٣	٢٠٠٨
٨	موسوعة الأديان في العالم ج ١٠	أشرف عليه: د. جمال بن مذكور	ترجمة: دار كريس انترناشيونال		
٩	معجم المؤلفات السياسية	ترجمة: محمد عرب صاصيلا تأليف: فرنسو شاتلية اوليفيه دوها ميل إيفلين بيزية	المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع بيروت - الحمراء	ط٣	٢٠٠١
١٠	موسوعة الأديان الحية في العالم	عبدالرحيم مارديني	دار المحبة دمشق		٢٠٠٩
١١	الموسوعة الميسرة في الفكر الفلسفي والاجتماعي عربي-إنجليزي	د.كميل الحاج	مكتبة ناشرون بيروت	ط١	٢٠٠٠
١٢	الموسوعة العلمية الشاملة	إعداد: شفيق الخطيب يوسف سليمان خيرالله	مكتبة لبنان ناشرون بيروت	ط٢	٢٠٠٢
١٣	الموسوعة العربية	الجمهورية السورية العربية		ط١	٢٠٠٧

ژ	کتيب	نوسەر	شوینی بلأوکرده وه	ژماره ی چاپ	مژووی چاپ
۱۴	فهره نگی بایولژی بؤماوه بی خانه	ئه کره م قهره داغی	له بلأوکراره کانی کتیبخانه ی زانیار - سلیمانی		۲۰۱۳
۱۵	فهره نگی توئکاری مروفت ئینگلیزی- عه ره بی - کوردی	د. ئومید فایه ق د. هادی محه مه د	له بلأوکراره کانی کتیبخانه ی زانیار		۲۰۱۳
۱۶	فهره نگی کیمیای ئه ندامی ئینگلیزی- عه ره بی - کوردی	جه مال عه بدول	له بلأوکراره کانی کتیبخانه ی زانیار		۲۰۱۳
۱۷	التفسیر التطبیقي للکتاب المقدس		شرکه ماستر میدیا	ط ۱	۲۰۰۳ م
۱۸	الکتاب المقدس قراءة رعائیه		جمعیة الکتاب المقدس لبنان	ط ۳	۲۰۱۵ م
۱۹	إنجیل برنابا	ترجمة من الانجليزية الدكتور خليل سعادة	مکتبه ومطبعة محمد علي صبيح وأولاده	ط ۲	۲۰۱۵
۲۰	نصوص أفسستا وقراءة في النص الأفستاني	ابراهيم محمود	تموزه رند طباعة نشر . توزيع دمشق - سوريا	ط ۱	۲۰۱۳ م
۲۱	الزراذشتية- الفجر، الغروب	د. س. زیهنیر أستاذ الديانات الشرقية في جامعة أكسفورد ترجمة: د. سهیل زمار	دار التلوین	ط ۱	۲۰۰۶ م
۲۲	کنزاً رباً، الکتاب المقدس للصائبة المندائیین	ترجمة: د. یوسف متی قوزی صبيح مدلول السهري	مطبعة جعفر العصامي	ط ۵	۲۰۱۰ م
۲۳	دراسة ادیہیا مواعظ وتعالیم یحیی بن زکریا عليه السلام	ترجمة امين فعیل مطاب	المطبعة النظامية	ط ۱	۲۰۱۲ م
۲۴	الديانة الأيزيدية بين السائل والمجيب	أمين فرح جيجو	منشورات ديوان أوقاف المسيحين بغداد	ط ۱	۲۰۱۲ م
۲۵	العقيدة والقانون في فلسفة زرادشت	کارزان مراد عباس	تموز رند طباعة نشر - توزيع دمشق - سوريا	ط ۱	۲۰۱۱

ژ	کتيب	نوسه ر	شوینى بلاوکردنه وه	ژماره ی چاپ	مژووی چاپ
۲۶	عبادة الملحدین أسئلة حائزة وأجوبة شافية	د.هیشم طلعت	دار الكتب المصرية القاهرة مصر العربية	ط۱	م ۲۰۱۷ هـ ۱۴۳۸
۲۷	العودة إلى الإيمان	د. هیشم طلعت	دار الكتاب للنشر والتوزيع الاسماعيلية - مصر	ط۱	م ۲۰۱۴
۲۸	الرد على الملحدین العرب	د.هیشم طلعت	دار المكتب للنشر والتوزيع الاسماعيلية - مصر	ط۱	م ۲۰۱۴
۲۹	الإلحاد یسم کل شیء	د.هیشم طلعت	نيوبوك للنشر والتوزيع القاهرة - مصر	ط۱	م ۲۰۱۵
۳۰	كهنة الإلحاد، كيف تحوّلت دعاوی اللادينين إلى ديانة كهنوتية؟!	د. هیشم طلعت	دار الكتاب للنشر والتوزيع الاسماعيلية - مصر	ط۱	م ۲۰۱۴
۳۱	نفسية الإلحاد، إيمان فاقد الأب	بول فيتز ترجمة: مركز دلائل	مركز دلائل الرياض - السعودية	ط۱	هـ ۱۴۳۷
۳۲	إنك على الحق المبين رؤى تأصيلية في تفكيك ظاهرة الإلحاد	محسن حسين عبدالله العواجي	السعودية - الرياض	ط۱	م ۲۰۱۶ هـ ۱۴۳۷
۳۳	فمن خلق الله؟ نقد الشبهة الإحادية: في ضوء التحقيق الفلسفي والنقد الكوسمولوجي	د.سامي عامري	السعودية - الخبر	ط۱	م ۲۰۱۶ هـ ۱۴۳۷
۳۴	الإلحاد الديني في مجتمعات المسلمين ومذاهبه المعاصرة	د.صابر عبدالرحمن طعيمة	دار الجيل للنشر والطباعة والتوزيع - القاهرة	ط۱	م ۲۰۰۴ هـ ۱۴۲۵
۳۵	الرجل والسر وال الأحمر حوار عقلائي من الإلحاد واللا دينية إلى الإسلام	عبدالرحيم جرين ترجمة: مركز الدلائل	مركز الدلائل الرياض - السعودية	ط۳	هـ ۱۴۳۷

ژ	کتيب	نوسه ر	شوينى بلا و کړدنه وه	ژماره ي چاپ	مېژووي چاپ
٣٦	الإلحاد بين قصورين حقيقة الإلحاد بين القصور العقلاني والقصور المعرفي	ترجمة وتعليق د. مؤمن الحسن د. عبدالله الشهري	مركز الدلائل الرياض - السعودية	ط٢	١٤٣٧ هـ
٣٧	الميديا والإلحاد، السينما واللاوعي	م. أحمد حسن	مركز الدلائل الرياض - السعودية	ط٢	١٤٣٧ هـ
٣٨	الإلحاد للمبتدئين دليلك المختصر في الحوار بين الإيمان والإلحاد	د. هاشم عزمي	دار الكتب للنشر والتوزيع - مصر	ط١	٢٠١٤ م
٣٩	الإلحاد وثوقية التوهم وخواء العدم	د. حسام الدين حامد	مركز التفكير للبحوث والدراسات دار العصرية للنشر والتوزيع	ط١	٢٠١٥ م ١٤٣٦ هـ
٤٠	الإلحاد في الغرب	د. رمسيس عوض	سينا للنشر القاهرة - مصر	ط١	١٩٩٧ م
٤١	إختراق عقل، دلائل الايمان في مواجهة الملحدين والمتشككين	د. احمد إبراهيم	مركز دلائل الرياض - السعودية	ط٢	٢٠١١ م
٤٢	عزيزي الملحدين! اسئلة الملحدين أمام العقل والعلم	د. محمد محمد داود	دار نهضة مصر للنشر	ط١	٢٠١٥ م
٤٣	قطيع القطط الضالة	سامي احمد الزين	مركز دلائل الرياض السعودية	ط٢	١٤٣٧ هـ
٤٤	وهم الشيطان، الإلحاد ومزاعمه العلمية	ديفيد بيرلنسي ترجمة: عبدالله الشهري	مركز دلائل	ط٢	١٤٣٧ هـ
٤٥	ثلاث رسائل في الإلحاد والعلم والإيمان	عبدالله بن سعيد الشهري	مركز نماء للبحوث والدراسات مطابع الشبانات العولية بيروت - لبنان	ط١	٢٠١٤ م
٤٦	ميليشيا الإلحاد	عبدالله بن صالح العجيري	تكوين للدراسات والأبحاث	ط٢	٢٠١٤ م
٤٧	شموع النهار	عبدالله بن صالح العجيري	تكوين للدراسات والأبحاث	ط١	

ث	كتيب	نوسهر	شوينى بلاوكرندنه وه	ژماره ي چاپ	مژووى چاپ
٤٨	حواسراخن عن الإلحاد	هادي المدرسي	دار القارئ للطباعة والنشر والتوزيع لبنان	ط١	م ٢٠١٧
٤٩	خرافة الإلحاد	عمرو شريف	مكتبة شروق الدولية	ط١	٢٠١٤
٥٠	رحلة العقل	أنطوني فلو ترجمة: عمرو شريف			
٥١	وهم الإلحاد	عمرو شريف	دار الفكر	ط١	١٤٣٥
٥٢	بناء الكون ومصير الإنسان	هشام الطالب	دار المعرفة بيروت	ط١	٢٠٠٦
٥٣	الكواكب البعيدة، رحلة عبر الكون	سلسلة كتب ثايم لايف ترجمة: المهندس والسيد عبدالكريم مراجعة: د. عماد مصطفى	دار طلاس للدراسات والترجمة والنشر دمشق - سوريا	ط١	٢٠٠٠
٥٤	التصميم في الطبيعة	هارون يحيى	مؤسسة الرسالة ناشرون للطباعة والنشر بيروت - لبنان	ط١	م ٢٠٠٣ هـ ١٤٢٤
٥٥	العظمة في كل مكان	هارون يحيى	مؤسسة الرسالة ناشرون للطباعة والنشر بيروت - لبنان	ط١	م ٢٠٠٣ هـ ١٤٢٤
٥٦	الإقتراب من الله بحث في أصل الكون وكيف بدأ	بول ديفيز ترجمة: منير شريف مراجعة: عبدالرحمن الشيخ	المركز القومي للترجمة القاهرة - شارع الجزيرة	ط١	م ٢٠١٠
٥٧	الله والفيزياء الحديثة	بول دافيز ترجمة: هالة العوري	صفحات سوريا	ط١	م ٢٠١٣
٥٨	العلم ودليل التصميم في الكون	د. مايكل بيهي د. وليم ديمبسكي د. ستيفن ماير ترجمة: رضا زيدان	السعودية - الخبر	ط١	م ٢٠١٦ هـ ١٤٣٧
٥٩	استكشاف و مقدمة في علم الفلك	توماس ت-آرني ترجمة: د. احمد محمود المصري الاستاذ. سعيد محمد	دار طلاس للدراسات والترجمة والنشر دمشق - سوريا	ط١	م ١٩٩٨
٦٠	السّماء في القرآن الكريم	د. زغلول راغب محمد بن النجار	دار المعرفة بيروت - لبنان	ط٣	م ٢٠٠٥
٦١	الأرض في القرآن الكريم	د. زغلول راغب محمد بن النجار	دار المعرفة بيروت - لبنان	ط٢	م ٢٠٠٦ هـ ١٤٢٧

رُ	كُتُب	نوسه ر	شويُنِي بِلَاو كُردنه وه	ژماره ي چاپ	مُژووي چاپ
٦٢	مباديء علم الفلك الحديث	أ.د. عبدالعزيز بكري أحمد	مكتبة الدار العربية للكتاب القاهرة	ط٢	م ٢٠١٣
٦٣	معجزة الذرة	هارون يحيى	مؤسسة الرسالة بيروت - لبنان	ط١	م ٢٠٠٤
٦٤	التصميم العظيم، إجابات جديدة على أسئلة الكون الكبرى	ستيفن هوكينغ ليونارد مولدينوو ترجمة: أمين احمد عياد	دار التنوير للطباعة والنشر لبنان - بيروت	ط١	٢٠١٣
٦٥	تأريخ موجز للزمان من الانفجار الكبير حتى الثقوب السوداء	ستيفن هوكينغ ليونارد ترجمة: مصطفى ابراهيم فهمي	الهيئة المصرية العامة للكتاب		م ٢٠٠٦
٦٦	تأريخ أكثر إيجازاً للزمان	ستيفن هوكينغ و ليونرد ملوندينوف			
٦٧	الكون في قشرة جوز	ستيفن هوكينج ترجمة: د. مصطفى إبراهيم فهمي	عالم المعرفة الكويت		م ٢٠٠٣
٦٨	الفيزياء و وجود الخالق	أ.د. جعفر شيخ ادريس	مركز البيان للبحوث والدراسات مكتبة مجلة البيان الرياض		
٦٩	الكون بين القرآن والعلم	م.محمد عصام قصاب	دار الفكر دمشق دار الفكر المعاصر بيروت	ط١	م ٢٠١٥
٧٠	التطور: نظرة تاريخية وعلمية وقضات من ذاكرة نشأة التطور إلى اليوم	محمد صالح الهيبي	مركز دلائل الرياض السعودية	ط٢	هـ ١٤٣٧
٧١	بيولوجيا الإنسان	د.حميد أحمد الحاج	دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة عمان	ط٣	م ٢٠١٧ هـ ١٤٣٤
٧٢	الإعجاز الرباني في جسم الإنسان	د.الطيب علي فؤاد علي مخيمر	دار النفاثس بيروت لبنان	ط١	م ٢٠١٣ هـ ١٤٣٤
٧٣	معجزة الهرمون	هارون يحيى	مؤسسة الرسالة ناشرون	ط١	م ٢٠٠٤
٧٤	معجزة خلق الإنسان	هارون يحيى	مكتبة دار المنهاج القويم للنشر والتوزيع دمشق- سوريا	ط١	م ٢٠٠٩

ث	كتيب	نوسهر	شوينى بلاوكرندنه وه	ژماره ي چاپ	مژووى چاپ
٧٥	أصل الحياة	بول ديفيز ترجمة: منير شريف	المركز القومي للترجمة الجيزة القاهرة	ط١	٢٠١٠ م
٧٦	خلق الإنسان في القرآن الكريم	د. زغلول راغب محمد بن النجار	دار المعرفة بيروت - لبنان		
٧٧	إبداع الرحمن في جسم الإنسان	د. منصور أبو شريعة العبادي	مطابع الدستور التجارية	ط١	٢٠١٢ م ١٤٣٣ هـ
٧٨	التطور نظرية علمية أم أيديولوجيا؟	أ.د. عرفان يلماز ترجمة: رشا حسن محسن هويدي	دار النيل للطباعة والنشر	ط١	٢٠١٣ م
٧٩	الطب محراب للإيمان ج١ وج٢	د. خالص جَلبي	مؤسسة الرسالة		١٩٨٧
٨٠	الإنسان ذلك المجهول	ألكسيس كاريل ترجمة: عادل شفيق	القاهرة/ بيروت الهيئة العامة للكتاب		١٩٧٣
٨١	الإنسان من الميلاد إلى البعث في القرآن الكريم	د. زغلول النجار	دار المعرفة بيروت-لبنان	ط٢	٢٠٠٨
٨٢	إعجاز القرآن في ما تخفيه الأرحام	كريم نجيب الأغر	دار المعرفة بيروت-لبنان	ط١	٢٠٠٥
٨٣	مدخل جديد إلى الفلسفة	د. عبدالرحمن بدوي	الكويت		١٩٧٩ م
٨٤	مشكلة الشر و وجود الله	د. سامي عامري	المؤسسة العلمية الدعوية السعودية - الخبر	ط٢	٢٠١٦ م
٨٥	لماذا فرض الله عبادته على الناس؟!	د. سامي عامري بحث على الإنترنت		ط١	٢٠١٦ م
٨٦	كبرى اليقينيات الكونية، وجود الخالق و وظيفة المخلوق	محمد سعيد رمضان البوطي	دمشق دار الفكر	ط٣٥	٢٠١٥ م
٨٧	القرآن و الفلسفة	محمد يوسف موسى	دار الكتاب القاهرة دار الكتاب اللبناني- بيروت	ط١	٢٠١٢

ژ	کتاب	نوسه	شويني بلاوکرده وه	ژماره چاپ	مژووی چاپ
۸۸	الفلسفة الإسلامية دراسة نقدية منتخبة	د. سعدون محمود الساموك	الأكاديميون للنشر والتوزيع الأردن	ط۱	م ۲۰۱۴ هـ ۱۴۳۵
۸۹	البحث عن الحقيقة الكبرى	المهندس عصام قصاب	شباب العصر المعرفة	ط۱	م ۲۰۱۰
۹۰	تأريخ الفلسفة من قبل سقراط إلى ما بعد الحداثة	إبراهيم الزيني	كنوز للنشر والتوزيع		
۹۱	الإجابة، القرآن وأستلكت الوجودية	د. مهاب السعيد	دار الكتاب للنشر والتوزيع الاسماعيلية - مصر	ط۱	م ۲۰۱۶
۹۲	الموسوعة الفلسفية المختصرة	جوناثان ري وج. أد. أرمسون ترجمة: فؤاد كامل وجلال العشري وعبدالرشيد الصادق محمودي	المركز القومي للترجمة الجزيرة - القاهرة	ط۱	م ۲۰۱۳
۹۳	مقدمة ابن خلدون	عبدالرحمن محمد بن خلدون	دار العودة بيروت		
۹۴	قصة الإيمان	نديم الحبسر	توزيع العربية	ط۳	۱۹۶۹
۹۵	تهافت الفلاسفة	أبو حامد (محمد بن محمد بن محمد) الغزالي تحقيق د. سليمان			۱۹۶۶
۹۶	الفلسفة المادية وتفكيك الإنسان	عبدالوهاب المسيري	دار الفكر	ط۶	م ۲۰۱۶
۹۷	البرهان الفيولوجي الواقعي على وجود الله	يوسف سايفرت		ط۲	م ۲۰۰۰
۹۸	شروح وحواشي العقائد النسفية			ط۱	۱۹۷۱
۹۹	درء التعارض بين العقل والنقل	ابن تيمية	تحقيق محمد رشاد بن محمد	ط۱	م ۱۹۷۹
۱۰۰	القرآن والتوراة والإنجيل والعلم، دراسة الكتب المقدسة في ضوء المعارف الحديثة	موريس بوكاي	مؤسسة اقرأ للنشر والتوزيع والترجمة القاهر-مصر	ط۱	م ۲۰۱۴

ژ	کتاب	نوسەر	شوینى بآوکردنه وه	ژماره ی چاپ	مژووی چاپ
۱۰۱	محاضرات في الفكر والدعوة، ج ۱، ۲، ۳	أبو الحسن الندوي	دار ابن کثیر	ط ۲	م ۲۰۱۳
۱۰۲	مجموع الفتاوى	ابن تیمیة	مکتبة العبيکان / السعودية	ط ۱	م ۱۹۹۷
۱۰۳	منهاج السنة النبوية	ابن تیمیة	تحقیق محمد رشاد بن محمد	ط ۱	م ۱۹۸۶
۱۰۴	مدارج السالکین	لابن القيم	المحقق محمد محي الدين عبد الحميد	ط ۱	ک ۱۳۷۵
۱۰۵	الموسوعة الذهبية في إعجاز القرآن الكريم والسنة النبوية	د. أحمد مصطفى متوئي	دار الجوزي - القاهرة	ط ۱	م ۲۰۰۵

له نوره كهملازيتيهكل لهكهناس

بني معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

د. کەمالەدینی مەکتەبی ماموستا عەلی بابەر

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

علي بابير

علي بابير

د. کەمالەدینی مەکتەبی ماموستا عەلی بابەر

AliBapir

archive.org/details/@alibapir

Google Play

App Store

بەرھەمەكانى دانەر

أ - كىتپە كوردىيە كان

ژ	كىتپەكان	بەرۋار و چاپ	تېبىنى
قورئان و سوننەت			
۱	پوختە يەك دەر بارى ئىسلام لەبەر پۇشنايى سورەتى فاتىحەدا	چاپى يەك/۱۹۸۴ چاپى دوو/۲۰۰۶	
۲	با لە خزمەت قورئاندا بىن، {كۆى ھەردووك كىتپى: (چۆن باشتر لە قورئان بەھرەمەند دەيىن؟) و (ئەركى سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان) ۵}	چاپى يەك/۲۰۰۸ چاپى دوو/۲۰۱۵	
۳	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى يەكەم: سوورەتەكانى: (الفاتحة) و (البقرة)	چاپى يەك/۲۰۱۲	
۴	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى دوو ەم : سوورەتى: (آل عمران)	چاپى يەك/۲۰۱۲	
۵	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى سىيەم: سوورەتى: (النساء)	چاپى يەك/۲۰۱۳	
۶	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى چوارەم: سوورەتى: (المائدة)	چاپى يەك/۲۰۱۴	
۷	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى پىنجەم: سوورەتى: (الأنعام)	چاپى يەك/۲۰۱۵	
۸	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى شەشەم : سوورەتى: (الأعراف)	چاپى يەك/۲۰۱۶	
۹	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى حەوتەم: سوورەتى: (الأنفال)	چاپى يەك/۲۰۱۶	

ژ	كتىپەكان	بەرۋار و چاپ	تېبىنى
۱۰	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى هەشتەم: سوورەتى: (التوبة)	چاپى يەك / ۲۰۱۷	
۱۱	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى نۆيەم: سوورەتى: (يونس)	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
۱۲	بەرگى دەيەم سوورەتى: (هود)	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
۱۳	تەفسىرى قورئانى بەرزو بەپىز، بەرگى يازەيەم: سوورەتى: (يوسف)	چاپى يەك / ۲۰۱۹	
۱۴	شۈپكەۋەتنى سۈننەتنى پىغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەنتىۋان كەمتەرخەمىي و زىدەپروڭيدا	چاپى يەك / ۲۰۱۵	
۱۵	پىيازى پىغەمبەرى خوا: پىناسەو گىرگىي و پىۋىستىي	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
بىرۋېرواۋ فېكرى ئىسلامىي			
۱۶	دەبەرنىڭ راچۋونى ئىسلام و پىچكان	چاپى يەك / ۱۹۸۵ چاپى سى / ۲۰۰۶	
۱۷	پىرۋەزى بەرنامەي فېكرىي كارى ئىسلامىي	چاپى يەك / ۱۹۹۶	
۱۸	بەنەما شەرىئەيەكان و ھىللە گىشتىيەكانى كۆمەللى ئىسلامىي	چاپى يەك / ۲۰۰۱ چاپى سى / ۲۰۱۴	ۋەرگىپراۋەتە سەر زمانى غەرەبىيىش
۱۹	چەند مەسەلەيەكى باۋى سەردەم، سەرنجىكى ۋاقىئەيەنەۋ ھەلسەنگاندنىكى شەرىئەيەنە	چاپى يەك / ۲۰۰۲ چاپى شەش / ۲۰۱۶	ۋەرگىپراۋەتە سەر زمانى غەرەبىي و توركىي و فارسىيىش
۲۰	خوئاسىي، ئايىن، ئىمان (پراستىيەكانى ئىسلام دەدرەۋشپنەۋەۋ ئەفسانەكانى پىچكان دەپۋوچىنەۋە)	چاپى يەك / ۲۰۰۲ چاپى دوو / ۲۰۰۹	
۲۱	ناۋە ھەرە جۋانەكانى خوا سېحان وئەالى	چاپى يەكەم / ۲۰۱۳	
	مەۋسۋوعەي : ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي لەبەر پۇشنايى قورئان و سۈننەتدا، (۶ بەرگ)	چاپى يەك / ۲۰۰۶- چاپى ۲۰۰۸ دوو / ۲۰۱۶	
۲۲	بەرگى يەكەم: ئىمان و غەقىدەي ئىسلامىي چىيەو چۆنە؟		

ژ	كتىپهكان	بەروار و چاپ	تېبىنى
۲۳	بەرگى دووھم: خوا بەيەكگرتن لە بەدپەننەرايەتیی و پەرورەدگارپیتیدا		
۲۴	بەرگى سێيەم: خوا بەيەكگرتن لە ناو و سېفەت و لەپەرستراو پیتیدا		
۲۵	بەرگى: چوارەم: ئيمان بە: فریشتەکانى خوا، کتیبەکانى خوا، پێغەمبەرانى خوا		
۲۶	بەرگى پێنجەم: ئيمان بە: پوژى دوايى و قەزاو قەدەر		
۲۷	بەرگى شەشەم: تايبەتمەندى و دیدوبۆچوونەکانى پەپەرەوانى پێيازى راست		
۲۸	پێيازى پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم کامەيە ؟!	چاپى يەك/ ۱۹۸۹	دواتر خرايە نێو کتیبى (مسوڵمانى کامل: بەشى يەكەم: بیروباوەرى مسوڵمان)
۲۹	مسوڵمانى کامل : بەشى يەكەم : بیروباوەرى مسوڵمان	چاپى يەك/ ۱۹۹۷	دواتر خرايە نێو کتیبى (ئيمان و عەقیدەى ئىسلامى لەبەر پوژشايى قورئان و سوننەتدا)
۳۰	تەوژمى ئىسلامى و عەلمانى و خالە هاوبەش و جیاوازهكانيان	چاپى يەك/ ۲۰۰۸ چاپى سێ/ ۲۰۱۵	زۆربەى بە (۲۴) ئالقه لە هەفتەنامەى (هاوولاتی) و، ئەوەى دیکەش بە (۹) ئالقه لە هەفتەنامەى (ئاوینە)دا بڵاوکراوەتەو
۳۱	پروونکردنەوێ بنەما شەرعیەکان و هێلە گشتیەکانى کۆمەڵى ئىسلامى	چاپى يەك/ ۲۰۱۲ چاپى سێ/ ۲۰۱۴	
۳۲	تەرجمەى کوردی عەقیدەى طەحاوی	چاپى يەك/ ۲۰۱۴	
۳۳	پروونکردنەوێ عەقیدەى طەحاوی	چاپى يەك/ ۲۰۱۵ چاپى دوو/ ۲۰۱۷	
۳۴	سێکۆلاریزم و دیموکراسی لەئەزموونى کوردستاندا (دییهتی سأل)	چاپى يەك/ ۲۰۱۶	

ژ	كتىپەكان	بەرۋار و چاپ	تېبىنى
مەسۋوعە: بىر كىرەنەۋە ئىسلامى لەئىۋان ۋە حىي و واقىع دا			
۳۵	كتىپى يەكەم: پىناسەۋ جىيەت و سەرگۈزشتەۋ سەرچاۋەكان و گىنگى: بىر كىرەنەۋە ئىسلامى	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
۳۶	كتىپى دوۋەم: ھىلە گىشتىيە كانى رىيازى جەماۋەرى مۇسۇلمانان	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
۳۷	كتىپى سىيەم: تەۋزەمە فىكرىيە سەرەككىيە كانى مىژۋوى مۇسۇلمانان	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
۳۸	كتىپى چۈرەم: پايدەكانى بىر كىرەنەۋە ئىسلامى	چاپى يەك / ۲۰۱۸	
۳۹	كتىپى پىنجەم: چەند پىرسىكى فىكرىي ھەنۈۋەكەبى جۇراۋجۇر	چاپى يەك / ۲۰۱۹	
فىقھى ئىسلامى			
	مەسۋوعە: خۇاپەرسىتى ئىسلامى (۴ بەرگ)	چاپى يەك / ۲۰۰۰ چاپى دوو / ۲۰۰۹	
۴۰	بەرگى يەكەم: خۇاپەرسىتى بەگىشتى، وردە بابەتە خىلافيەكان، پاك ھاۋىنى		
۴۱	بەرگى دوۋەم: نۆيژ بەرپاكردن يەكەمىن دروشمى خۇاپەرسىتى		
۴۲	بەرگى سىيەم: زەكات و مال بەخشىن		
۴۳	بەرگى چۈرەم: پۇژو گىرن، حەج و عومرەكردن، زىكرى خۇاكردن		
۴۴	بىنچىنە گىنگەكانى ھەلەسەكەۋتى شەرىئىيەنەۋ ژىرائە لەگەل وردە بابەتە خىلافيەكاندا	چاپى يەك / ۱۹۹۹ ۋەرگىپراۋە	بۇ زامانى ۋەرەبىش
۴۵	جەژن و يادو بۇنەكان و ھەلەسەنگاندېك	چاپى يەك / ۲۰۱۳	
۴۶	چەند بابەتلىكى ھۈنەرىي لەبەر پۇشنايى قۇرئان و سۈننەتدا	چاپى يەك / ۲۰۰۹ چاپى دوو / ۲۰۱۵	بۇ زامانى فارسىيىش تەرجمە كراۋە

ژ	كتىپهكان	بەروار و چاپ	تېبىنى
۴۷	چەند بىنەمايەكى گزىكى مالى و سامان بەخشىن لەپىيى خوادا	چاپى يەك/۲۰۱۳	
تەزكىيەى نەفس و پەوشت و ئاكار			
۴۸	يادى خوا، گزىكىي يادى خوا لە ژيانى مروڤدا	چاپى يەك/۱۹۸۷	
۴۹	پىڭگاي صالح بوون و بەرەو خوا چوون، تەزكىيەى نەفس لەبەر پۇشنايى قورئان و سوننەتدا	چاپى يەك/۱۹۹۰ چاپى پىنج/۲۰۱۲	وەرگىپدراوہ بو زمانى عەرەبى و فارسىيش
۵۰	مزگەوتەكانى كوردستان لەنيوان ئاوەدانکردنەوہو وڤرانکردندا	چاپى يەك/۱۹۹۹	
۵۱	گەرانەوہ بو لای خوا (سبحانہ وتعالى)، بەرەو خوا وەرچەرخان و وازەيتان لە گوناھو سەرپىچى و گۇپانكارىي پىشەيى بەسەر خۇدا ھيتان	چاپى يەك/۲۰۰۱ چاپى پىنج/۲۰۱۰	
۵۲	شەھيد كىيەو چ پلەوپايەيەكى ھەيە !؟	چاپى يەك/۲۰۰۲	
۵۳	باستىك لەبارەى بىيىنى خواى بەرزو مەزن لەدنياو دواپۇژدا	چاپى يەك/۲۰۱۵	
۵۴	گيانى ژيان، باش خوا پەرستىن و خوڤاك و چاك کردن	چاپى يەك/۲۰۱۵	
۵۵	مەوسووعەى: پەوشت و ئاكارى ئىسلامىي لەبەر پۇشنايى قورئان و سوننەتدا	چاپى يەك/۲۰۱۶	
بانگەوازو كارى ئىسلامىي			
۵۶	كۆمەللى خوا	چاپى يەك/۱۹۸۸	
۵۷	پىشمەرگەى ئىسلام، يان مسولمانى موحاھيد كىيەو چۆنە؟	چاپى يەك/۱۹۸۸ چاپى سى/۱۹۹۸	
۵۸	دەردو دەرمانى بزووتنەوہى ئىسلامىي	چاپى يەك/۱۹۹۰	
۵۹	بزووتنەوہى ئىسلامىي لە دووپيانى مان و نەماندا	چاپى يەك/۱۹۹۳	

ژ	كتىپەكان	بەرۋار و چاپ	تېبىنى
۶۰	بزوتتەۋەى ئىسلامىي و قۇناغى نوپى	چاپى يەك / ۱۹۹۴	
۶۱	چەند پىروونىيەك بۇ ئىسلامىيەكانى كوردستان	چاپى يەك / ۱۹۹۷	
۶۲	بزوتتەۋەى ئىسلامىي و ئاسۆيەكى گەش و پروون، بەنەما شەرىي يەكان و بىچىنە ئەخلاقى يەكان	چاپى ۱ / ۱۹۹۷	
۶۳	ئىسلام و كىشە ھەنوۋكەي يەكان	چاپى يەك / ۱۹۹۸	
۶۴	زانايانى ئىسلام كىن و چۆن؟!	چاپى يەك / ۲۰۰۲ چاپى سى / ۲۰۱۱	وەرگىپراۋەتە سەر زمانى عەرەبى
۶۵	كۆمەلى ئىسلامىي: ئامانچ و ھەلوپىستەكانى	چاپى يەك / ۲۰۰۲	
۶۶	چۆن ھەلسوكەوت لەگەل خەلكى دا بگەين؟!	چاپى يەك / ۲۰۰۲	وەرگىپراۋەتە سەر زمانى عەرەبى
۶۷	چۆن لە جىھاد بگەين؟	چاپى يەك / ۱۹۹۸	
۶۸	جىھاد لە پى خوادو چەند سەرنج و ئاكادار يەك	چاپى يەك / ۲۰۰۲	
۶۹	بۆتەۋەى لەسەر جىھاد كىرەنمان قەرزدار نەبىنەۋە!	چاپى يەك / ۲۰۰۲	
۷۰	جىھاد لە پى خوادا چى يەو بۇچى دەكرى و چۆن دەكرى؟	چاپى يەك / ۲۰۰۲	
۷۱	چەند پىروونىيەك بۇ خوشك و برايانمان لە ھەندەران	چاپى يەك / ۲۰۰۲	
۷۲	ئىسلام و مۇسلمانەتتى و كارى ئىسلامىي، لەبەر پۇشنایى قورئان و سوننەتدا	چاپى يەك / ۲۰۰۶	
۷۳	ھاۋپەيمانىتى لەبەر پۇشنایى قورئان و سوننەتدا	چاپى يەك / ۲۰۰۹	

ژ	كتیبه‌كان	به‌روار و چاپ	تیبینی
۷۴	به‌شدار یی‌کردن له هه‌لبژاردن و په‌رله‌ماندا، هه‌لسه‌نگاندنیکی شه‌رعییانه‌و ژیرانه	چاپی یه‌ك / ۲۰۰۹ چاپی دوو / ۲۰۱۳	چاپی یه‌كه‌م به دوو ئالقه‌ی جیاوازو به دوو ناوونیشانی جیاواز کراوه، به‌م شیوه‌یه: ئالقه‌ی یه‌كه‌م: به‌لکه‌کانی ئه‌وانه‌ی به‌شدار یی‌کردن له هه‌لبژاردن و په‌رله‌ماندا به‌شه‌رعی نازانن و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌یان. ئالقه‌ی دووه‌م: به‌لکه‌کانی ره‌وایی به‌شدار یی‌کردن له هه‌لبژاردن و په‌رله‌ماندا
۷۵	هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی بیرو‌پا‌و ره‌فتاره‌ په‌رگیرانه‌کانی پیک‌خراوی (داعش)	چاپی یه‌ك / ۲۰۱۵ چاپی دوو / ۲۰۱۷	وه‌رگێپراوه‌ته‌ سه‌ر زمانی فارسی
۷۶	با لادان و تاوانی په‌رگیران، به‌رانبه‌ر به‌ ئیسلام نه‌مانخاته‌ دوودلی و گومان	چاپی یه‌ك / ۲۰۱۵	وه‌رگێپراوه‌ته‌ سه‌ر زمانی فارسی
۷۷	په‌رگیری: پیناسه‌ی، نیشانه‌کانی په‌رگیران، هۆکاره‌کانی په‌رگیری، شوینه‌وارو ده‌رهاو‌یشته‌کانی، چاره‌سه‌ری	چاپی یه‌ك / ۲۰۱۵	وه‌رگێپراوه‌ته‌ سه‌ر زمانی فارسی
۷۸	بنه‌ما شه‌رعییه‌كان و هیله‌ گشتیه‌کانی کۆمه‌لی ئیسلامی		
۷۹	چاویندا گێرانه‌وه‌یه‌کی کاری ئیسلامی	چاپی یه‌كه‌م / ۲۰۱۹	
زنجیره‌ی بنه‌ما شه‌رعییه‌کانی کۆمه‌لی ئیسلامی			
۸۰	ئالقه‌ی یه‌كه‌م: به‌لکه‌ شه‌رعییه‌کانی بنیاتنانی کۆمه‌لی ئیسلامی	چاپی یه‌ك / ۲۰۰۱	

ژ	كتىپهكان	بهروار و چاپ	تېبىنى
۸۱	ئالقهى دووهم و سىيەم: حوكمى لادانى خەلىفەو كاربەدەستانى مەسۇلمان لەكاتى لارىي و سەتمەكارىيدا	چاپى يەك / ۲۰۰۱	
۸۲	ئالقهى چوارەم : شىخ ئەبو بەسپرو ھەلسەنگاندنىكى شەرىعيانەو ژىرانەى فەتوانامەكەى	چاپى يەك / ۲۰۰۱	
وتارى كۆنگرەكانى كۆمەلى ئىسلامىي كوردستان			
۸۳	كارو پرۆژەى ئىسلامىيمان (وتارى كۆنگرەى يەكەمى كۆمەلى ئىسلامىي)	چاپى يەك/۲۰۰۵ چاپى دوو/ ۲۰۰۶	
۸۴	رېپۇرتى : ئىمانىي، فىكرىي، سىياسىي كۆمەلى ئىسلامىي كوردستان (وتارى كۆنگرەى دووهمى كۆمەلى ئىسلامىي)	چاپى يەك/۲۰۱۰	
۸۵	چاوپىداگىرانەوئەيەكى بارودۇخى نىوخۇمان و واقىيى دەرەكىيمان (وتارى كۆنگرەى سىيەمى كۆمەلى ئىسلامىي)، ۲۰۱۵ / ۵ / ۳۰	چاپى يەك/۲۰۱۶	
نەتەوايەتتى و مەسەلەى كورد			
۸۶	كوردستان بۆ وىران بوو و چۆن ئاوەدان دەيتتەو؟	چاپى يەك / ۱۹۸۹	
۸۷	حوكمى گەرانەوئەوئىر نىرى طاغوت لە پروانگەى ئىسلامەو	چاپى يەك/۱۹۹۰ چاپى دوو/ ۲۰۰۵	
۸۸	سۆزى نەتەوايەتتى و بىرى ناسىئونالىزم لە تەرازووى ئىسلامدا	چاپى يەك/۱۹۹۰، چاپى دوو/ ۱۹۹۸، چاپى سى/ ۲۰۰۵، چاپى چوار/ ۲۰۱۸	
۸۹	چارەسەرى كىشەى كورد لە نىوان ئيمان و پەرلەماندا	چاپى يەك/۱۹۹۲	
سىياسەت و حوكمرانىي			
۹۰	چەند بابەتتىكى سىياسى ھاوچەرەلەبەر رۆشنايى عەقلى و وەحىيدا	چاپى يەك / ۲۰۱۰	

ژ	كتیپهكان	بهروار و چاپ	تیبینی
	مهوسووعه‌ی: ئیسلام و ده‌ولته‌تداری، (۴ بهرگ)	چاپی یهك / ۲۰۱۶-۲۰۱۴	
۹۱	بهرگی یه‌که‌م: قه‌واره‌ی سیاسی له‌ئیسلامدا: به‌لگه‌کانی پتویستبوونی، چۆنیه‌تی بنیاتنانی، سروشت و بناغه‌ی فیکری، پیناسه‌ی چهند وشه‌و زاراوه‌یه‌ك		
۹۲	بهرگی دووهم: بنه‌مایه‌کانی سیستمی حوکمرانیی له‌ئیسلامدا		
۹۳	بهرگی سییه‌م: (سێ ده‌سته‌لته‌كان): یاسادانان جێیه‌جێکردن دادوه‌ریی		
۹۴	بهرگی چواره‌م: نا مسوڵمانان له‌ کۆمه‌لگا‌و ده‌ولته‌تی ئیسلامییدا		
۹۵	روانینیکی ئیسلامیانه‌ بو واقیعی ئیستامان	چاپی یهك/ ۲۰۰۹ چاپی دوو/ ۲۰۱۷	
۹۶	قورئان و پاکسازی و چاکسازی له‌ هه‌ریمی کوردستاندا	چاپی یهك/ ۲۰۱۸	
۹۷	گرنگی په‌وشت له‌ سیاسه‌تدا.	چاپی یهك/ ۲۰۱۹	
ئافره‌ت و خیزان			
۹۸	ئافره‌تی مسوڵمانی کورد، مافه‌ شه‌رییه‌کانی و ئه‌ركه‌ گرنه‌گه‌کانی	چاپی یهك / ۲۰۰۳	
۹۹	مه‌وسووعه‌ی : ئافره‌ت و خیزان له‌ سایه‌ی شه‌ریعه‌تدا	بهرگی یه‌که‌م چاپی یهك/ ۲۰۰۲ بهرگی یه‌ك و دوو چاپی سێ/ ۲۰۱۳	
مێژوو			
۱۰۰	پوخته‌ی ژياننامه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه وسلم، ده‌رس و په‌نده‌کانی	چاپی یهك/ ۲۰۰۹ چاپی سێ/ ۲۰۱۳	
۱۰۱	چهند مه‌لۆیه‌ك له‌ خه‌رمانی ته‌مه‌تم (بیره‌وه‌رییه‌کانم)، به‌شی یه‌که‌م (۱۹۶۱-۱۹۹۱)	چاپی یهك/ ۲۰۱۵	

ژ	كتیپهكان	بهروار و چاپ	تیبینی
۱۰۲	بهركوئىكى كاروچالاكی و رووداو و ویستگهكانی ژیانم	چاپی یهكهه/م ۲۰۱۸	
دیدارو گفتوگو			
۱۰۳	سنووره قهدهغهكان مهشکینن! (چاوپنیکهوتنی دکتور حسین محمد عزیز)	چاپی یهك/ ۲۰۰۱ چاپی دوو/ ۲۰۰۴	
۱۰۴	ئەشکەنجەو زیندان، پیشمه‌رگه‌یهك بیست و دوو مانگ له زیندانی داگیرکهردا	چاپی یهك / ۲۰۰۵ چاپی سن/ ۲۰۰۹	وه‌رگێپراوه‌ته‌ سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی، هه‌روه‌ها دوو ته‌رجه‌مه‌ی فارسیشی کراوه‌و چاپ و بلاوکراوه‌ته‌وه‌، هه‌روه‌ها بۆ زمانی ئینگلیزیش وه‌رگێپراوه‌و چاوه‌رپیی چاپه‌
۱۰۵	گه‌نج له‌ چه‌مکه‌ هه‌نوکه‌یه‌یه‌کاندا	چاپی یهك / ۲۰۱۰	
زنجیره‌ی باب‌ته‌ هه‌نوکه‌یه‌یه‌کان			
۱۰۶	گه‌نجه‌کانمان له‌ ئیوان په‌سه‌نایه‌تی و لاسایی کردنه‌وه‌دا (۱)	چاپی یهك/ ۲۰۰۶	بۆ زمانی فارسییش وه‌رگێپراوه‌
۱۰۷	با وریا بین! دارووخانی ره‌وشت کۆمه‌لگا‌که‌مان به‌ره‌و هه‌ل‌دێر ده‌بات (۲)	چاپی یهك / ۲۰۰۲ چاپی دوو/ ۲۰۰۶	
۱۰۸	به‌دوور خسته‌نه‌وه‌ی ئافره‌ت له‌ ئیسلام چ زیانیك ده‌که‌ین؟! (۳)	چاپی یهك / ۲۰۰۷	
۱۰۹	چۆنیه‌تی بوونه‌ پێشه‌نگ و بنیاتنانی بنکه‌ی جه‌ماوه‌ریی (۴)	چاپی یهك / ۲۰۰۷	
۱۱۰	سیاسه‌تی ئیسلامی و چه‌ند ڤوونکردنه‌وه‌یه‌ك (۵)	چاپی یهك / ۲۰۰۷	
۱۱۱	چه‌ند بنه‌مایه‌کی گرنگی وتاریژیی (۶)	چاپی یهك / ۲۰۰۶	بۆ زمانی فارسییش وه‌رگێپراوه‌
۱۱۲	قوتاییانی زانیاری شه‌رعیی و چه‌ند سه‌رنج و پێنمایی یهك (۷)	چاپی یهك / ۲۰۰۷	
۱۱۳	خوو ره‌وشتی به‌رزو په‌سند سه‌نگی مه‌حه‌کی مسولمانه‌تییه‌ (۸)	چاپی یهك / ۲۰۰۷	

ژ	كتىپەكان	بەرۋار و چاپ	تېبىنى
۱۱۴	بانگەواز بۆلەي خودا، چى يەو چۆنەو بە كى دەكرى؟ (۹)	چاپى يەك / ۲۰۰۷	بۆ زىمانى فارسيش وەرگىرپراو
۱۱۵	قوتايان لەم ھەل و مەرچەدا، پىويستە چۆن بن و چى بکەن؟! (۱۰)	چاپى يەك / ۲۰۰۸	
۱۱۶	واقىيى ھەرىمى كوردستان، دىدىكى ئىسلاميانە (۱۱)	چاپى يەك / ۲۰۰۸	
۱۱۷	سروش و پايدەكانى خىزان و مەسەلەي چەندىنى لە تەرازووي شەرع و عەقلىدا (۱۲)	چاپى يەك / ۲۰۰۹	ئەم نامىلكەيە بە (۱۴) ئالغە لە رۆژنامەي (رۆژنامە) دا بلاوكرائەتەو
۱۱۸	كارى ئىسلامىي و رەواندەنەوي چەند تەمومىك (۱۳)	چاپى يەك / ۲۰۱۱	
۱۱۹	ھوكىمى لە ئىسلام ھەنگەرانەو ھەنگەنگەندىك (۱۴)	چاپى يەك / ۲۰۱۱	
۱۲۰	مەلەي گەرەي كۆيەو تەفسىرەكەي و چەند سەرنجىك (۱۵)	چاپى يەك / ۲۰۱۱	
۱۲۱	لىكۆلىنەوئەيەك لەبارەي : ھەبوون و نەبوونى نەسخ لە قورئاندا (۱۶)	چاپى يەك / ۲۰۱۲	
۱۲۲	تاقىكرەنەوئەي خوا بۆ بەندەكانى چى يەو چۆنە؟ (۱۷)	چاپى يەك / ۲۰۰۳ چاپى دوو / ۲۰۱۲	
۱۲۳	رەوئەندى كورد لە ھەندەران و ئەركى سەرشانى (۱۸)	چاپى يەك / ۲۰۱۲	
۱۲۴	خاتوون مەلاژن : ئافرەتتىكى ھەنگەوتوو و ھاوسەرىكى ناوازە (۱۹)	چاپى يەك / ۲۰۱۲	
۱۲۵	گەنج و قەيرانى رەوئەي: ھۆكار، شوپنەوار، چارەسەر (۲۰)	چاپى يەك / ۲۰۱۷	
۱۲۶	ژيان لەسايەي ئيمانداو رەواندەنەوي گومانەكان (۲۱)	چاپى يەك / ۲۰۱۷	

ژ	کتیبه‌کان	به‌روار و چاپ	تیبینی
ب- کتیبه‌ عه‌ره‌یییه‌کان			
۱۲۷	موسوعة : الإسلام كما يتجلى فى كتاب الله	ط الأولى/ ۲۰۱۵	که له چاپی یه‌که‌مدا (۸) به‌رگه‌و، له چاپی دووهمیدا له (۱۲) کتیبه‌ده‌بی، به‌م شی‌وه‌یه:
۱۲۵	الكتاب الأول: الإسلام: معرفة صحيحة بالخالق عز وجل والخلق	ط الثانية/ ۲۰۱۶	
۱۲۶	الكتاب الثاني: تعريف الإيمان	ط الثانية/ ۲۰۱۷	
۱۲۷	الكتاب الثالث: الإيمان بالله تبارك وتعالى: الخالق الرب المالك الإله ذي الأسماء الحسنی والصفات العلی	ط الثانية/ ۲۰۱۷	
۱۲۸	الكتاب الرابع: الإيمان بالملائكة و بالجن	ط الثانية/ ۲۰۱۷	
۱۲۹	الكتاب الخامس: الإيمان بكتب الله الحكيم	ط الثانية/ ۲۰۱۷	
۱۳۰	الكتاب السادس: الإيمان برسول الله تعالى وأنبيائه الكرام	ط الثانية/ ۲۰۱۷	
۱۳۱	الكتاب السابع: خاتم النبيين محمد صلى الله عليه وسلم: موجز سيرته وبراهين نبوته ط الثانية / ۲۰۱۸		
۱۳۲	الكتاب الثامن: الإيمان باليوم الآخر وموجز عن القدر ط الثانية / ۲۰۱۸		
۱۳۳	الكتاب التاسع: إهداء الإنسان بهدى الله، أو الإلتزام الفردي بشريعة الله		
۱۳۴	الكتاب العاشر: إلتزام المجتمع بشريعة الله تعالى		
۱۳۵	الكتاب الحادي عشر: تطبيق المجتمع للشريعة و معالم الدولة في الإسلام		
۱۳۶	الكتاب الثاني عشر: الإسلام: نظرة سديدة تجاه الناس وتعامل صحيح معهم		
۱۳۷	نقض فكرة التطرف	ط الأولى/ ۲۰۱۶-لندن، ط الثانية/ ۲۰۱۷، -القاهرة (نقض التطرف ودحض أفكار المتطرفين)"	
۱۳۸	ضيف و قضية (مقابلة مع قناة العربية)	ط الأولى/ ۲۰۰۶	
۱۳۹	لقاء خاص (مقابلة مع قناة العالم)	ط الأولى/ ۲۰۰۶	
۱۴۰	حديث مختصر حول مايجري على الساحة العراقية	ط الأولى/ ۲۰۱۶	

ژ	كتیبه‌كان	به‌روار و چاپ	تېبینى
۱۴۱	طریق الصلاح والسير الى الله / تزكية النفس في ضوء القرآن والسنة	ط الأولى/ ۲۰۱۲	
۱۴۲	أمیر وراء القضبان	ط الأولى/ ۲۰۰۹	
۱۴۳	مسائل عصرية رائجة	ط الثانية/ ۲۰۱۴	
۱۴۴	قواعد مهمة في التعامل الشرعي الحكيم مع المسائل الفرعية الخلافية	ط الأولى/ ۲۰۱۱	
۱۴۵	علماء الإسلام من هم وماهي صفاتهم؟	ط الأولى/ ۲۰۰۵	ط الثانية / ۲۰۱۸
۱۴۶	الأصول الشرعية والخطوط العامة للجماعة الإسلامية	ط الأولى/ ۲۰۱۲	
۱۴۷	كيف نتعامل مع الناس؟	ط الأولى/ ۲۰۰۲	
۱۴۸	حوارات ساخنة حول قضايا راهنة، في ميادين الفكر والفقه والدعوة والسياسة	ط الأولى/ ۲۰۱۸	
۱۴۹	العلمانية والديمقراطية في تجربة كوردستان	ط الأولى/ ۲۰۱۸	
۱۵۰	مختصر نشاطات وأحداث حياتي / ۱۹۶۱ - ۲۰۱۷م	ط الأولى/ ۲۰۱۸	
۱۵۱	خلاصة أحداث حياتي ونشاطاتي الفكرية والسياسية (۱۹۶۱-۲۰۱۷)	ط الأولى/ ۲۰۱۸	
۱۵۲	نظرات فاحصة في قضايا شاخصه: الإسلام والأمة، القضية الكوردية، الوضع العراقي		
ئەو كتيبانه‌ی له‌ژێر چاپن			
۱۵۳	تەفسیری قورئانی به‌رزو به‌پێژ: (الرعد تا ص)		
۱۵۴	زنجیره‌ی: مسوڵمانینه! با باشتەر تێبگه‌ین و پێبگه‌ین		
۱۵۵	ره‌وشت و ئەده‌به‌ کۆمه‌ڵیه‌تییه‌كان		

كورتەيەك لە مېژووی ژيانی مامۇستا عەلى باپىر

▪ ناو: عەلى باپىر وەتمان.

لەدايىكبوى: سالى (۱۹۶۱ز)دا لەقەزاي پشدر
سەر بە پارێزگای سلیمانی.

▪ زانیارییه ئیسلامییهکانی لە پەیمانگای ئیسلامی
(رانیه و سلیمانی) و لە لای زانیانی کوردستانی
عێراق و "دواتریش کوردستانی ئێران" بە دەستھێنان، لەسالی (۱۹۸۰ز)دا قورئانی
بە پیژی لەبەر کردووە.

• لەسالی (۱۹۸۱ز)دا لەلایەن رژیمی بەعسەو بەریاری دەستگیرکردنی دراو،
هەر بۆیە ئەوکات عێراقی جێھێشتووە و ئاوازی ئێران بوو، کە ئەوکاتە لە قوئانگی
دووھمی زانکۆ بوو، کۆلیجی شەریعەت.

▪ لەسالی (۱۹۸۳ز)دا گەراوەتەووە کوردستانی عێراق و لە بەرپۆبەرایەتی
ئەوقافی ھەولێر تاقیکردنەوێ ئیمامەتی داو، لە مزگەوتی (نۆرسیی)
لە شاری رانیه دامەزراو، بەردەوام بوو لەسەر دەرس گوتنەووە بانگەوازی
ئەسلامی...ھتد.

• یەكەمین بەرھەمی لەسالی: (۱۹۸۳ز)دا نووسیو بەناوی: (پوختەيەك
دەربارەي ئیسلام) پاشان کتیب و بەرھەمەکانی بەردەوام بوون کە ئیستا ژمارەیان
لەسەد (۱۰۰) تیپەریو، بە مەوسووعەو کتیب و نامیلکەو بەزمانی کوردیی و

عەرەبىيى و، ھەندىك لى كىتەبەكانىشى بۇ زىمانەكانى: فارسىيى و، توركىيى و، ئىنگلىزىيىش وەرگىرراون.

• لى سالى (۱۹۸۷ز) دا پاش سالانىك لى خەباتى ئاشكراو نەيتىي پەيودەست لى گەل {بزووتنەوئى پەيودەندىي ئىسلامىي} دا، كە لى كۆتايى خەفتايەكانى سەدەي پىشوو دا رىكخستەنە نەيتىيەكانى دامەزران، چۆتە چيا و دەستى بەخەباتى چەكدارىي كوردە لى چوارچىوئى بزووتنەوئى ئىسلامىيدا، كە لى چەند ناوچەيەكى كوردستاندا بىنكەو بارەگاي سەربازىي ھەبوو دژى رژىمى بەعس و، ھىزى ھەمزەي لى بىنارى چىاي قەندىل دامەزراند.

• لى سالى (۱۹۸۸ز) دا بوو بە ئەندامى مەكتەبى سىياسىي بزووتنەوئى ئىسلامىي.

• لى سالى (۱۹۹۱ز) دا رۆلى ھەبوو لى راپەرىنى ئازارى (۱۹۹۱ز) داو ورىا كوردەوئى خەلكى كوردستان، لى مەبەست و ئامانجەكانى راپەرىنى جەماوئىي و ناساندنى بزووتنەوئى ئىسلامىيدا.

▪ تاكو سالى (۲۰۰۱ز) لىنىو بزووتنەوئى دىرژەي بەخەباتى خۆي داوئو، لى ھەمان سالدا لى گەل زۆربەي ھەرە زۆرى ھىزو مەلبەندەكانى بزووتنەوئى ئىسلامىي لى بەر چەند ھۆكارىكى مەنھەجىي (كۆمەلى ئىسلامىي كوردستان) راپەگەنارو بەئەمىرى كۆمەلى ئىسلامىي ھەلېژىردا.

• لى (۲۰۰۳/۷/۱۰ز) لى سنوورى سلىمانىي لى لايەن ھىزەكانى ئەمەرىكاو بەئۆمەتى نارەوا دەستگىركراو، بۇ ماوئى (۲۲) مانگ لى زىنداندا مايەوئو، ھەر لى زىنداندا مەوسووعەي: (الاسلام كىما يتجلى فى كتاب الله) لى دوازە كىتەب و زىاتر لى چوار ھەزار (۴۰۰۰) لاپەرەدا نووسىي و، لى (۲۰۰۵/۴/۲۸ز) دا لى زىندان رزگارى بوو.

• تا ئىستا زىاتر لى (۱۰۰) كىتەب و نامىلكەي نووسىيوە لى بوارەكانى: (فىكرى ئىسلامىي و عەقىدە و فىقھ و ھوكم و سىياسەت و تەزكىيە نەفس و ئەخلاق و، بەرپەرچدانەوئى بىرو رىچكە نامۆيەكان و... ھتددا).

• لە ھەلبژاردنەکانی ساڵی (۲۰۱۰ز)دا، بۆ ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق لەسەر بازەنە پارێزگای ھەولێر کاندید بوو، دەنگی یەکەمی ھیناوە، زیاتر لە (۶۰،۰۰۰) دەنگ.

• کۆمەڵی ئیسلامیی تائیستا سی کۆنگرەیی بەستو، لەساڵانی: (۲۰۰۵ و ۲۰۱۰ و ۲۰۱۵ز) دا، لە ھەموویاندا، بەئەمیر ھەلبژێردراوئەو.

• ئیستا پرۆژەیی تەفسیرکردنی قورئانی بەرزو بەپێزی دەستپێکردو، تا ئیستا چەندان بەرگی لێ چاپ و بلاوکراوئەو.

بۆ زانینی زیاتر لەسەر ژیاانی دانەر، سەردانی لینکی خوارووە بکەن:

 www.alibapir.net

/alibapir

/alibapir1

/MediaAmeerOffice

نيوهرۆك

- ۹ **بەشى سىيەم**
- سەرگوزشتەى سەرھەلدانى ئىلحاد لە پوژئاوا و بيانووہ پوچەلەکانى و، ھۆکارە
- ۹ **پاستەقىنەکانى**
- ۱۱ **دەستپىك**
- ۱۳ **باسى يەكەم:** سەرگوزشتەى سەرھەلدانى ئىلحاد و بى دىنىي لە پوژئاوا.....
- ۱۵ **برگەى يەكەم:** ئەورووپا چۆن ئايىنى نەصرانىي تەبەننىي کرد؟.....
- ۱۸ **شەش پايەکانى ئايىنى شىۆنزاوى مەسىحىي:**.....
- ۲۳ **برگەى دووہم:** گۆرپىنى ئىنجىل:.....
- ۲۷ **برگەى سىيەم:** گۆرپىنى ئيمان و عەقىدە:.....
- ۳۱ **برگەى چوارەم:** گۆرپىنى شەرىعەت:.....
- ۴۰ **برگەى پىنجەم:** ئەو شتانەى کلپسا لە ئايىنى مەسىح دا داھىئان:.....
- ۴۰ **بىدەتى يەكەم:** چىنى ئەكلىرۆس (طبقة الكهنوت):.....
- ۴۲ **بىدەتى دووہم:** ميانجىگەرىي لە نيوان خواو خەلکدا:.....
- ۴۳ **بىدەتى سىيەم:** رەبەنايەتىي (الرهبانية):.....
- ۴۶ **مەرجهکانى سىستىمى رەبەنايەتىي (نظام الرهبة):**.....
- ۴۷ **بىدەتى چوارەم:** نەيىنيە پىرۆزەکان (الأسرار المقدسة):.....
- ۴۸ **بىدەتى پىنجەم:** پەرستەن و بە پىرۆزگرتنى وىنەو پەيكەرەکان:.....
- ۴۹ **بىدەتى شەشەم:** موعجىزەو ئەفسانەى زۆر:.....
- ۵۰ **بىدەتى حەوتەم:** پسوولەى لىخۆشبوون (صك الغفران):.....
- برگەى شەشەم: سەرەنجام بوغراپوونى کلپساو سەرکيشىي کردنى، لە پرووى
- ۵۳ **دىنىي و سياسىي و دارايىەوہ:**.....

- يەكەم: لە ڤووی دیندارییهو: ۵۳.....
- دووهم: لە ڤووی سیاسییهو: ۵۶.....
- سییهم: لە ڤووی دارایی یهوه: ۵۸.....
- برگه‌ی چهوتهم: ناکۆکی نیوان کلّیساو زانست: ۶۰.....
- خالی یه‌که‌م: ده‌ستپێک: ۶۰.....
- خالی دووهم: بلاو بوونه‌وه‌ی فیکرو کلتووری مسوڵمانان: ۶۲.....
- خالی سییه‌م: سه‌ره‌له‌دان ییردۆزه‌ گه‌ردوونییه‌کان: ۶۳.....
- خالی چواره‌م: په‌ره‌ستاندن جه‌نگی نیوان زانست و ئایینی شیوینراوی کلّیسا: ۶۸.....
- برگه‌ی هه‌شته‌م: شوڤشی فه‌ره‌نسا له‌ سالی (۱۷۸۹)ی زاینیدا و، هوکاره‌کانی: ۶۹.....
- هوکاری یه‌که‌م: ته‌وژمی فیکری بی دینی: ۶۹.....
- هوکاری دووهم: وه‌ستانی کلّیسا دژی داخوازییه‌کانی جه‌ماوهر: ۷۰.....
- هوکاری سییه‌م: هیزه‌ تیکده‌ره‌ په‌نه‌انه‌کان: ۷۱.....
- برگه‌ی نۆیه‌م: ییردۆزه‌ی په‌رستاندن و ڤۆلی له‌ ته‌شه‌نه‌کردنی ئیله‌ادا: ۷۳.....
- (۱) ڤووخانی عه‌قیده‌ی ئایینی (إنه‌یار العقیده‌ الدینیة): ۷۴.....
- (۲) نکوولی کردن له‌ هه‌بوونی ئامانج له‌ ژیا‌نی مروّف دا: ۷۵.....
- (۳) ته‌نیا ماددی بوونی ژیا‌ن و ئاژه‌ل بوونی ئینسان: ۷۵.....
- (۴) بیروکه‌ی گوڤان و گه‌شه‌کردنی په‌ها: ۷۶.....
- برگه‌ی ده‌یه‌م: سیکۆلاریزم و شوین گرتنه‌وه‌ی دینداری کلّیسا: ۷۷.....
- باسی دووهم:** ئیله‌اد له‌گه‌ل هه‌ر کام له‌: ... زگماک و عه‌قل و زانست و وه‌حیی دا، ناکۆکه‌ ۸۰.....
- برگه‌ی یه‌که‌م: ناکۆکی و تیکگیرانی ئیله‌اد له‌گه‌ل زگماک (فطرة) دا: ۸۰.....
- (۱) - له‌ ڤووی سه‌ره‌تا عه‌قلییه‌ یه‌که‌مه‌کان (المبادیء العَقْلِيَّةُ الْأَوَّلِيَّةُ) هوه: ۸۱.....
- (۲) - له‌ ڤووی په‌وشت و به‌هایه‌کانه‌وه: ۸۵.....
- (۳) - له‌ ڤووی غه‌ریزه‌کان به‌ گشتیی و، سوژی دایکایه‌تییه‌وه‌ به‌ تاییه‌تی: ۸۹.....
- (۴) - له‌ ڤووی هه‌ستکردن به‌ ئامانجداری (الشعور بالغائية) یه‌وه: ۹۰.....
- (۵) - له‌ ڤووی هه‌ستکردن به‌ ویستی ئازاد و سه‌ربه‌سته‌وه: ۹۱.....

- ۹۴ بېرگەى دووھەم: ناکۆكىى و تىكگىرانى ئىلھاد لەگەل عەقلى دا:
- ۹۵ ياساى يەكەم: سروشتى بوون (طبيعة الوجود):
- ۹۵ ياساى دووھەم: ھەموو پەيدا بووئەك پەيدا كەرىكى ھەيە:
- ياساى سىيەم: ھەر شت بون و نەبوونى يەكسار بن، بەبى زالكەرىك لايەكيان
- زال نابى: ۹۷
- ياساى چوارەم: نەدارى شتەك ئەو شتەى پى نابەخشرى: ۹۷
- ۱- (پىك و پىكىى و سىستم): ۹۸
- ۲- (ئامانچ و مەبەست): ۹۸
- ۳- ژيان (الحياة): ۹۹
- ۴- غەرىزەكان: ۹۹
- ۵- ويستى ئازاد (الإرادة الحرة): ۹۹
- ۶- عەقلى و ھوش: ۱۰۰
- ۷- دىندارىى و پەرسەن و، بە مەزنگرتنى شتەك لە دەرهوھى خۆ: ۱۰۰
- ۸- ھەز كەردن بە شت زانين: ۱۰۰
- ۹- ھەز كەردن بە چاكەكارىى و، پۆيشتن بەرەو تىرىى و تەواوىى: ۱۰۱
- ۱۰- ھەز كەردن بە جوانىى و، ھونەر، بە پازاوىى: ۱۰۱
- ياساى پىنجەم: ھەموو پىكخراوئىك پىكخەرىكى ھەيە: ۱۰۲
- ياساى شەشەم: مشوورخۆرىى و سەرپەرشتىارىى، بەلگەى ھەبوونى مشوورخۆرو
- سەرپەرشتىارە: ۱۱۱
- ياساى ھەوتەم: ۋەلامدانەوھى سەرچەم داخوازىيەكانى دروستكراوھەكان، بەلگەى
- ھەبوونى ۋەلامدەرەوھەيەكە: ۱۱۳
- بېرگەى سىيەم: ناکۆكىى و تىكگىرانى ئىلھاد لەگەل زانستدا: ۱۱۶
- قسەى چەند زانايەكى مولھىد لە بارەى پىك و پىكىى و ياسادارىى گەردوونەوھە: ۱۱۹
- بېرگەى چوارەم: ناکۆكىى و تىكگىرانى ئىلھاد لەگەل ۋەحىى دا: ۱۲۴
- باسى سىيەم:** بيانوۋە پوۋچەلەكانى ئىلھاد ۱۲۶
- بيانوۋى يەكەم: بەرھەست نەبوونى خوا (سبحانە وتعالى): ۱۲۸

- ۱۳۶..... بىانوى دووھم: ھەبوونى نارېك و پېكىكى لە گەردووندا:
- ۱۴۳..... بىانوى سېيەم: بوونى شەرو خراپە لە ژيانى مروڤدا:
- (۱) راستىي يەكەم: ئەم مەسەلەيە زياتر لە لەلاي خەلکى ولاتانى پوژئاوادا گرتى دروستکردوھ: ۱۴۳
- (۲) راستىي دووھم: مادام خوا مروڤى بو تاقىکردنەوھ خولقاندوھ، خوښى و ناخوښى دېتە رى: ۱۵۱
- (۳) راستىي سېيەم: ئەگەر ژيان، تەنيا ژيانى دنيا بووايە، نەدەبوو گرفتارىي تېدايى، بەلام ئېرە تەنيا ھۆلى تاقىکردنەوھيە و، ئەنجامى ئەم ژيانە لە پوژى دوايى دا وەردەگيرتەوھ: ۱۵۲
- (۴) راستىي چوارەم: لە راستييدا چەمكى شەرو خراپە، شتيكى زەينىي و دارنراو (ذهني و انتزاعي) ە و، بوونىكى خوديى نيە: ۱۵۳
- (۵) راستىي پېنجەم: ئيمە پيوستە خويمان بناسين و، لە پشت پەردەي پەشەوھ تەماشاي نەخشەي خواي کاربەجى و کارە تەواوھکانى نەكەين و، لە ھەمبانەي خويماندا گويز نەژميرين: ۱۵۴
- (۶) راستىي شەشەم: بە دنيايى ئىلھاد و خوانەناسيى و، پەخنە لە خواگرتن، دژ و پېچەوانەي يەكدين: ۱۵۵
- (۷) راستىي ھەوتەم: مەرج نيە ئەوھي ئيمە بە خراپەو زيانى دەزانين وا بى: ۱۵۶
- (۸) راستىي ھەشتەم: ھەبوونى شەرو خراپە و، ھەلەو لادان و تاوان، بەرھەمى ھەبوونى ئيرادەي ئازادە لە مروڤدا و، ئەميش مەرجى تاقىکردنەوھيە: ۱۵۸
- (۹) راستىي نوويهەم: ھيکەمتى خواي کارزان لە دروستکردنى ئيبليس دا، تاقىکردنەوھى مروڤە: ۱۵۹
- (۱۰) راستىي دەيەم: چەندان ھيکەمتى مەزن لە ھەبوونى ئەو شتانەدا ھەن، کە مروڤ بەشەرو خراپيان دادەنئ: ۱۶۱
- (۱۱) راستىي يازدەيەم و کوټايى: نە دەگونجا ژيانى دنيا بى ئازار بى و، تەنيا چاکەکارانى تېدا بن و، خراپەکارانى تېدا نەبن، کە بە ھۆي خراپەکارانەوھ، ئازار پەيدا دەبئ: ۱۶۹

بيانوۋى چوارەم: مادام گەردوون ياسادار (منظم) و سيستماتىكە، پېۋىستىي بە
 بەدېھنەر نىھ: ۱۷۰

بيانوۋى پېنجهم: ماددە يان گەردوون ھەربوو (أَزَلِي) يەو پېۋىستىي بە بەدېھنەر
 نىھ: ۱۷۷

ھەشت قۇناغەكەي دروستبوونى گەردوون: ۱۹۴

بيانوۋى شەشەم: گەردوون بە رېكەوت (صُدْفَة) دروستبوو: ۲۰۶

بيانوۋى ھەوتەم: ئەگەر ھەموو شتېك بەدېھنەرى ھەبى، خواش بە ھەمان
 شېۋە بەدېھنەرى ھەيە: ۲۲۲

سى ئەنجامگىرىي لە كۆي ئەم دە (۱۰) فەرموودەيە: ۲۳۹

بيانوۋى ھەشتەم: مروڤ لە ئەنجامى گەشەسەندن و پەرەستاندى ژياندارانەو
 دروست بوو، بۆيە پېۋىستىي بە خوا نىھ: ۲۴۳

بەرگەي يەكەم: پېناسەي بېردۆزەي: گەشەکردن و پەرەستاندن: ۲۴۵

بەرگەي دووھەم: ياسادارىي لە گەردوون و لە ژيانى مروڤدا، لەگەل پېۋىست بوونى
 بەدېھنەردا دژ نىھ: ۲۴۸

بەرگەي سېيەم: ھەلۋەشانەنەوھي بېردۆزەي داروينىزم: ۲۴۹

بەرگەي چوارەم: ژيان مەتەل و نەيىيەكى نەزانراو: ۲۶۵

بەرگەي پېنجهم: چەند پرسىارىكى دىكەي خىراي بى ۋەلام! ۲۶۷

بەرگەي شەشەم: فېل و ساختەکردنى زۆرى داروينىستەكان: ۲۶۹

بيانوۋى نۆيەم: خوا چ پېۋىستىيەكى بە بەندايەتتى مروڤقەكان ھەيە، كە داواي
 لېكردوون بېپەرستى؟ ۲۷۳

بيانوۋى دەيەم: شوپىن كام ئايىن و بەرنامەي خوا بىكەوين و، كام خوا بېپرستىن؟ ... ۲۹۲

بەرگەي يەكەم: مروڤ بە زگماك خواناس و دىندارە، بۆيە ھەمىشە لە گەپان و
 پشكىندا بوو لە بارەي خواو (سبحانە وتعالى)، بۆ زانىنى چۆنيەتتى بەندايەتتى
 بۆ كردنى و رازىيىكردنى و خو لى ۋەنيزىك خستنى: ۲۹۵

بەرگەي دووھەم: بە ھەلەداچوونى مروڤ لە چۆنيەتتى مامەلەكردنى لەگەل خوادا،
 خالى بېھېزى مروڤ بوو ۋ، حالەتتى پەرستى سىروشت و دىمەن و دياردە

- ۲۹۸.....سروشتيه كان، پاشان بتيه رستي، ليره وه پيدا بووه:
- ۲۹۹.....يه كه م: رومانويه كان:
- ۲۹۹.....دووه م: يونانيه كان:
- ۳۰۰.....سيه م: فهيله سووفه كانى پيش سقراط:
- ۳۰۱.....چواره م: سوكرات و فهيله سووفه كانى دواى خوئ:
- ۳۰۳.....پينجه م: ميزوپوتاميا (بلاد الرافدين):
- ۳۰۵.....شه شه م: نه ته وهى هيند:
- ۳۰۸.....حه وته م: كومه لگاي (چين):
- ۳۰۸.....هه شته م: ولاتى فارس:
- برگه ي سيه م: خواي ميهره بان و كارزان هه ر له سه ره تاي دابه زاندى ئاده م و
حه وواوه سه لامى خوايان لى بى، بو ژيانى سه ر زه وى، به ئينى ناردنى به رنامه و
پينمايى پيدان و به ئينه كه شى برده سه ر:
- ۳۱۰.....برگه ي چواره م: دوو هوكار هه ن بو به زه قىي ديار نه بوونى شوينه وارى پيغه مبه ران
(عليهم الصلاة والسلام)؟ له ميژووى به شه ردا:
- ۳۱۴.....يه كه م: دژايه تىي كرانيان له لايه ن ده سته لاتدارانى خو فه رزكه رو، خه لكه
چه واشه كراوه كه شيانه وه:
- ۳۱۴.....دووه م: گوپران و ده سته كاريى كراني رپيازه كانيان به لاي بتيه رستييدا.
- برگه ي پينجه م: هه موو ئه و بيرۆكه و فله سه فانه ي به جورىك له جوره كان
په رستنيان تيدياه، بو: ديارده سروشتيه كان، مروقه كان، مانگ و خوړو ته ستيه كان،
ژيانداران، په يكه ره كان .. هتد، ريشه كه يان ده گه رپته وه بو خواپه رستي، به لام
لادانى تييدا كراوه:
- ۳۱۶.....برگه ي شه شه م: ئه وهى له م پوژگارهدا له بهر ده ستي مروف دا هه يه، به ناوى
ئايينى ئاسمانيى (الدين السماوي) يه وه و، كتيبي هه بى، چ پاريزراو بووبن،
چ ده سته كاريى كرانب، پينجن: جووله كايه تىي و نه صرانيه ت و صايئايه تىي و
مه جووسييايه تىي (زه رده شتايه تىي) و ئايينى ئيسلام:
- ۳۱۸.....يه كه م: كتيبي ئايينى جووله كايه تىي (اليهودية):
- ۳۱۹.....

- دوۋەم: كىتئى زەردەشتايەتتى: ۳۲۵
- سىيەم: كىتئى نەصرانىيەكان: ۳۲۵
- چوارەم: كىتئى ئايىنى صابىئە: ۳۳۰
- پىنچەم: كىتئى مسولمانان (قورئان): ۳۳۴
- باسى چوارەم:** ھۆكارە راستەقىنەكانى ئىلھاد ۳۳۶
- ھۆكارى يەكەم: خوتخوتەو دنەدانى شەيتان (وسوسە الشيطان): ۳۳۷
- ھۆكارى دوۋەم: خۆبەزلىگىرى و لە خۆبايى بوونى مروقى مولحيد: ۳۴۲
- ھۆكارى سىيەم: ئارەزوو پەرىستى و دىنيا ويستى: ۳۴۵
- ھۆكارى چوارەم: تىكدران و شىۋىترانى كىتب و بەرنامەكانى خوا (سبحانە وتعالى): ۳۴۸
- ھەلسەنگاندنى كىتئەكانى پىنچ ئايىنە ئاسمانىيەكان: ۳۵۴
- يەكەم: پەيمانى كۆن (العهد القديم): ۳۵۵
- بابەتى يەكەم: لە بارەى خوائ بەرزو مەزنەو: ۳۵۸
- لە (سفر التكوين) دا، چوار ھوونەمان ھىناونەو: ۳۵۸
- لە (سفر الخروج) ىش چوار ھوونەمان ھىناونەو: ۳۶۲
- بابەتى دوۋەم: لە بارەى پىغەمبەرەنەو (عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام): ۳۶۸
- ئامازەيەك بە تەلموود: ۳۷۲
- دوۋەم: كىتئى زەردەشتايەتتى (ئاقىستا): ۳۷۵
- سىيەم: كىتئى صابىئە: ۳۸۶
- خالى يەكەم: پىناسە: ۳۸۶
- خالى دوۋەم: كىتئى صابىئە: ۳۸۷
- خالى سىيەم: باسكرانى صابىئە لە قورئاندا ۳۸۸
- خالى چوارەم: ژمارەى صابىئەكان: ۳۸۸
- خالى پىنچەم: ھەلسەنگاندنى كىتئى صابىئەكان: ۳۸۹
- چوارەم: كىتئى نەصرانىيەكان: ۳۹۵
- ھوونەى يەكەم: بىروا بوون بە سى كوچكە (ثالوث): ۳۹۷

ئىمۇنەنى دوۋەم: گوايە عىسا لە سىدارە دراۋە، ۋەك بە لاگىرەۋە بۇ مۇۋقايەتى و
 ۳۹۹ سىرانەۋەنى گوناھەكانيان:
 ئىمۇنەنى سىيەم: گوايە ھەموو دەستەلاتە سىياسىيەكان لەلايەن خواۋە دانراون و،
 لەسەر ھەموو لايەك پىۋىستە بە قسەى ھوكمىران و دەستەلاتدارە سىياسىيەكان
 بىكەن و، بەرھەلستىيان نەكەن، ھەر كەسك بىن و ھەرچۆتىك بىن! ۴۰۱
 ئىمۇنەنى چۈرەم: گوايە عىسا (عليه السلام) لە ئىۋارە خوانىكدا - كە ئەۋان پىي
 دەلەين: (عَشاءُ الفِصح) يان (العَشاءُ الأخير) - شەپابى خواردۆتەۋە: ۴۰۲
 ئىمۇنەنى پىنچەم: گوايە: عىسا پىش ئەۋەنى لە سىدارە بدرى، گلەيى لە خوا كىردەۋە: ... ۴۰۴
 ئىمۇنەنى شەشەم: ھەندىك قسە پال دانە لاي عىسا (عليه السلام)، كە لىيان دەفامرىتەۋە:
 عىسا لە كاتى لە سىدارەدانى دا (كە ئەسلەن لە سىدارەش نەدراۋە) دەبى زۆر لە مردن
 ترسا بى و، داۋاي لە خوا كىردى كە ئەۋ مردنەنى لە كۆل بىكائەۋە! ۴۰۵
 ئىمۇنەنى ھەۋتەم: تۆمەتبار كىردى عىسا بە عەلمانىيەت: گوايە عىسا گوتوۋىتەتى:
 (أَعْطُوا مَا لِلْقَيْصَرِ لِلْقَيْصَرِ، وَمَا لِلَّهِ لِلَّهِ) واتە: ئەۋەنى كە ھى قەيسەرە بىدەن بە
 قەيسەر (واتە: پادشاي پۇم) و ئەۋەش كە ھى خوايە، بىدەن بە خوا. ۴۰۶
 ئىمۇنەنى ھەشتەم: ئەۋ قسەيە پالدىراۋەتە لاي عىسا، گوايە گوتوۋىتەتى: لە
 بەھەشتدا ژيانى جىنسىي نىيە، ھاۋسەرگىرىي نىيە، ۋەك لە ئىنجىلى (لوقا)
 ئىصحاحى (۲۰)دا، ھاتەۋە: ۴۰۸
 ئىمۇنەنى نۆيەم: پالدىنى ھەندىك قسە بۇ لاي عىسا، لە بوارى ھەلس و كەۋتدا،
 كە ئەنجامەكەيان ئەۋەيە، گوايە: عىسا (عليه السلام) فەرمان دەكات بە
 شۆيىكەۋتوۋانى كە ملكەچ بىكەن بۇ ستەم و، دەستەۋكەرىي و بەرگىرى نەكەن لە
 بەرانبەر دەستدرىژكاران و خراپەكاران: ۴۰۹
 ئىمۇنەنى دەيەم و كۆتايى: قوتابىيەكانى عىسا و ھەۋارىيەكانى ھەموۋيان، ۋا
 پىناسە و ۋەسف كراون، كە زۆر ترسنوك بوون و، ھەلاتوون و، پىشتى عىسايان
 بەرداۋە بە تەنبايان جىھىشتەۋە!! ۴۱۴
 پىنچەم: كىتبى مەسۇلمانان (قورئان): ۴۱۸
 ھۆكارى پىنچەم: پىشت نەبەستىن بە ۋەھبى پاست و دروست و دەستكارىي نەكراۋى

خو: له بواری تیروانین و توڭژینه وه دا، له بارهی خوای بهرزو مه زنه وه: ۴۴۰
هوکاری شه شه م: واقعی پیشکه وتووانه ی ئه هلی کوفر و، واقعی دوا که وتووانه ی
ئه هلی ئیسلام: ۴۴۵
راستی یه که م: پیشکه وتن و دوا که وتنی کومه لگایه کان له پرووی ماددییه وه،
به ره می چوئیه تی مامه له کردنیانه له گه ل یاسا گه ردوونیه کانی خوا
(سُنَّ الله الْکَوْنِیَّة) دا: ۴۴۶
راستی دووهم: گرنگی دانی ولاتانی کافرستان به گشتی، به لیکوئینه وه زانستییه کان
و خه رجکردن و ته رخاندنی سهروه ت و ساماتیکی زور بو ئه و مه به سته: ۴۴۸
راستی سییه م: دنیا ههروه ک ئیستا نه بووه و، کاتی خو ی مسولمانان سه ر قافله ی
کاروانی پیشکه وتن و داهینان و زانست و لیکوئینه وه بوون: ۴۵۰
راستی چواره م: پیشکه وتنه که ی پوژئاوا، پیشکه وتنیکی لاسه نگه و لاته له: .. ۴۵۳
راستی پینجه م و کوئایی: ولاتانی: چین و هیند و یابان: مانگا و مشک و مار و دارو
به رد و په یکه ر، ده په رستن، که چی زور پیشکه وتنووشن، ئنجا ئه گه ر به عه قیده و
دینه که یان هه لیانسه نگینی، ده بووایه دوا که وتنووترین مروف بن له سه ر زه وی،
چونکه شتی زور ساده و بی مانا ده په رستن: ۴۵۴
هوکاری هه وته م و کوئایی: په واج پیدانی ئیلحاد له لایه ن زله یزه بالاده ست و
ده سترۆیشته وه کانه وه: ۴۵۵
به شی چواره م ۴۶۱
په واندنه وه ی ته م و مژی دوازه (۱۲) ئیشکال و گومان ۴۶۱
ده سته پیک ۴۶۳
گومانی یه که م: گه ردوون زور فراوانه و، زه وی نشینگه ی مروف زور بچوکه و،
مروفیش هه ر زور زور گچکه یه! ۴۶۴
گومانی دووهم: ئایا ماقوول، ته نیا مسولمانان بچه به هه شت و، خه لکی دیکه
هه مووی بچی بو دوزه خ؟! ۴۷۰
گومانی سییه م: ده لئین: کوا ته مه نی مروف به شی هه لسه نگاندنی ئه و هه موو
ئایینه ده کات، تاکو سه ره نجام ئایینی هه ق و راست هه لبرئیری؟! ۴۷۷

گومانی چوارەم: دەلێن: ئەگەر راستە یەکتاپەرستی (توحید) ئەسڵی ئایینی خوایی بوو، بۆچی بە پێی زانیاری شوێنەوارناسی (علم الآثار- آرکیولوجی) بە پێچەوانەوێه؟..... ۴۸۵

گومانی پێنجەم: دەلێن: هەتا زیاتر زانست بەرەو پێش بچێ و، نەپێیەکانی گەردوون پتر ئاشکرا بن، زیاتر چی بە ئیمان لێژ دەبێ! چونکە (إِذَا ظَهَرَ السَّبَبُ بَطَلَ الْعَجَبُ)..... ۴۸۷

گومانی شەشەم: دەلێن: وزە سالیب و موجیبی گەردوون، یەكسان، کەواتە: گەردوون لە هیچەوێه..... ۴۹۱

گومانی هەوتەم: دەلێن: هەبوونی هێزی کێشندە، بێنیازمان دەکات لە بوونی خوا..... ۴۹۳

گومانی هەشتەم: دەلێن: دواى سەرھەلدانی زانستی (میکانیکى کوانتۆم)، یاسای ھۆکاری (قانون السببية) کە بەھێزترین بەلگەى بوونی خوا، هەلۆهشاوئەو..... ۴۹۶

گومانی نۆیەم: دەلێن: گەردوونە زۆرەکان (الأَكْوَانُ الْمُتَعَدَّة) جیگرەوێ بەدیھێترانی گەردوونە لە لایەن بەدیھێنەرێکەو..... ۴۹۹

گومانی دەیەم: دەلێن: گەردوون ھالەتی لەرەلەر (تَدْبُذْب) ی ھەیه و، بەردەوام دێتەو یەك و، پاشان دەتەقیتەو:..... ۵۰۳

گومانی یازدەھەم: دەلێن: بۆچی خوا نامەیهکی تایبەتی بۆ ھەركام لە مەرقەکان نەناردو؟!..... ۵۰۶

گومانی دوازدەھەم و کۆتایی: بۆچی خوا سزایەکی نەپراوێ کافران دەدات، لەسەر ماوێهکی سنوورداری کافر بوونیان؟..... ۵۰۹

بەشی پێنجەم..... ۵۱۳

داخوایی و دەرەنجامەکانی خواناسی (معرفة الله)..... ۵۱۳

دەستپێك..... ۵۱۵

باسی یەكەم: ئیمان بە خوا ھێنان و، بەندایەتی کردن بۆ خوا..... ۵۱۶

باسی دووھەم: گەران بە دواى ئایین و بەرنامەیهکی راست و دروستی خوا، بۆ ئەنجامدانی بەندایەتی بۆ خوا..... ۵۲۳

باسی سییه: پرواهینان به فریشته کانی خوا و، کتیبه کانی و، پیغمبره کانی
و، به پوژی دواپی و نه خشه و نه دازه گیری خوا (القدر والقضاء) ۵۲۶
باسی چوارهم و کوتایی: پیکهستن و به پیره بردنی ژیان و گوزهران، له سهر ناستی
تاک و خیزان و کومه لگا و ده ولت، به پیی ثابین و به رنامه ی خوا ۵۳۰
ده بنه ما سهره کیه که ی سیستمی حوکمرانی له ئیسلامدا ۵۳۳
بنه ما یه که م: سهره یی بالاو ره ها، هی خواو شهریه ته که یه تی: ۵۳۳
بنه ما ی دووهم: ده ستلآت هی خه لکه: ۵۳۳
بنه ما ی سییه م: ملکه چپی هه موو لایه ک بو ده ستورو یاسا: ۵۳۳
بنه ما ی چوارهم: پراویژ بنه ما ی هه موو کاره کانه: ۵۳۴
بنه ما ی پینجهم: دادگیری گشتگیر: ۵۳۴
بنه ما ی شه شه م: یه کسانیی ره ها: ۵۳۴
بنه ما ی حه وته م: دابینکردنی ماف و نازادییه کان بو هه موو تاکه کان: ۵۳۴
بنه ما ی هه شته م: فرمانبهریی بو بهرپرسان له سنووری په سند (معروف) دا: ۵۳۵
بنه ما ی نویهم: چاودییری کردنی بهرپرسان و، راستکردنه ویان و لیپرسینه وه یان: ۵۳۵
بنه ما ی ده یهم: پابه ندیی به نه ده ب و په وشت و به ها بهرزه کانه وه، له لایه ن
کاربه ده ستان و خه لک و کومه لگاشه وه به گشتی: ۵۳۵
به ره مه کانی دانه ر ۵۴۷
کورته یه ک له میژووی ژیان ی ماموستا عه لی بابیر ۵۶۰

راکه یانددی مه کته بی ماموستا عه لی بابیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir

Google Play App Store

QR Codes

له نوره کومه لایمه یه کان له کلتابین

Stay in touch on social media

نحن معکم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

www.alibapir.net

English - عربي - کوردی

عملی بابیر/ AliBapir

عله بابیر/ AliBapir

کلتابی

راکه یانددی مه کته بی ماموستا عه لی بابیر

QR Codes

ٲيمان و ئيلحاد

توڙيڻه وهه يه كى وردو قوول و پشوو دريژانه ي پشت بهستوويه به ده يان سه رچاوه ي فله سه في و عيلم ي، له باره ي خواناسي و ئيماني دره وشاوه و، ئيلحادو بٲبرواي ي پووچه له وه و، هه و لدراره به لگه: زكماكي و عه قلي و زانستي و سروش يه كاني خواناسي، به باشتري شيوه و شيواز روون بكرينه وه و، پورگي سه رجه م گومان و بيانوه كاني ئيلحاديش به نه شته ري عه ق و زانست به قيرن و پووچيرننه وه.

بٲگومان ئهم به ره مه گه لئك باس و خواسي جوراو جورى گرتوونه خو، له بواري به رگري لٲكردني خواناسي و ئيمان و خوا به يه كگرتن و، پووچه لكردنه وه و به رپرچدانه وه ي ئيلحادو كوفرو بٲ ديني داو، ئاساييه كه هه مووكه س له هه موو باس و خواسه كاني تينه گات و، به ئاساني بو ي فام نه كرين، به لام پٲموايه به گشتي خوينه ران "به تايهت چيني گهنج" لٲي به ره مه نه دهن، هه ركه سه له قه ده ر خو و، بٲگومانيش دووباره و سي باره خوښدنه وه و سه رنجداني باب ته تيكيش، كاري لٲتيگه يشتن و فام كردني ئاسان ده كات.

www.alibapir.net

/alibapir1

/alibapir

/MediaAmeerOffice

رٲكه ياندي مكله ي فاموئا عه ي باٲر

archive.org/details/@alibapir

Alibapir

www.alibapir.net

English - عربي - كودي

عه ي باٲر/Alibapir

Alibapir/عه ي باٲر

رٲكه ياندي مكله ي فاموئا عه ي باٲر

/TafseerOffice

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseerooffice@yahoo.com

مكله ي التفسير

للطبع و النشر

ارٲيل - الشارع الثلايني قرب المناره المضفره